

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
พระสุตตันตปิฎก
เล่ม ๕

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
กหบดีวรรค

๑. กัณทรกสูตร

ประธานพระโอวาทกัณทรกปริพาชก

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ฝั่งสระโบกขรณี ชื่อคัคครา เขตนครจำปา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้นนั้น บุตรนายหัตถาจารย์ชื่อเปสสะ และปริพาชกชื่อกัณทรกะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว นายเปสสะหัตถาโรหบุตร ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ส่วนกัณทรกปริพาชกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. แล้วเหลียวดู ภิกษุสงฆ์ผู้หนึ่งเงยบอญ แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า นาอัศจรรย์ ท่านพระโคตม ไม่เคยมี ท่านพระโคตม เพียงเท่านี้ ท่านพระโคตมชื่อว่าทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบแล้ว ท่านพระโคตม พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ได้มีแล้วในอดีตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ก็ทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่ง เพียงเท่านี้ เหมือนท่านพระโคตมทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบ ในบัดนี้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด จักมีในอนาคตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ก็จักทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่ง เพียงเท่านี้ เหมือนท่านพระโคตมทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบในบัดนี้.

[๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัณทรกะ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรกัณทรกะ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ได้มีแล้วในอดีตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ก็ทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่ง เพียงเท่านี้ เหมือนเราให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบ ในบัดนี้.

ดูกรกัณทรกะ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด จักมีในอนาคตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ก็จักทรงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่ง เพียงเท่านี้ เหมือนเราให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบในบัดนี้.

ดูกรกัณทรกะ ก็ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายผู้อรหันตชินาสพอยุจบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระเสียแล้ว มีประโยชน์ตนถึงแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ มีอยู่ ดูกรกัณทรกะ อนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลาย ผู้ยังต้องศึกษา มีปกติสงบ มีความประพฤติสงบ มีปัญญาเลียงชีพด้วยปัญญามีอยู่ เธอเหล่านั้น มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ในสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นใจ ดูกรกัณทรกะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณา และโหมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณา และโหมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหมนัสในโลกเสียได้.

[๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นายเปสสะหัตถาโรหบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า นาอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าข้า ไม่เคยมี พระพุทธเจ้าข้า สติปัฏฐาน ๔ นี้ พระองค์

ทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความรำไร เพื่อความดับแห่งทุกข์และโหมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ที่จริง แม้พวกข้าพระพุทธเจ้าเป็นคฤหัสถ์นั่งผ้าขาว ก็ยังมีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้อยู่ตามกาลที่สมควร ขอประธานพระวโรกาส พวกข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหมนัสในโลกเสียได้ นาอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าข้า ไม่เคยมี พระพุทธเจ้าข้า เพียงเท่านี้ พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ชื่อว่ายอมทรงทราบประโยชน์และมีประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์รกรกชฎเป็นไปอยู่อย่างนี้ ในเมื่อมนุษย์เดนาก เป็นไปอยู่อย่างนี้ ในเมื่อมนุษย์โอ้อวด เป็นไปอยู่อย่างนี้ ก็สิ่งทีกรกชฎ ๑- คือมนุษย์ สิ่งที่ดี ๒- คือสัตว์ พระพุทธเจ้าข้า ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าสามารถจะให้ช้างที่พอฝึกแล้วแล่นไปได้ ช้างนั้นจักทำนครจำปาให้เป็นทีไปมาโดยระหว่างๆ จักทำความโอ้อวด ความโก่ง ความคด ความมอ นั้นทั้งหมดให้ปรากฏด้วย ส่วนมนุษย์ คือทาส คนใช้ หรือกรรมกรของข้าพระพุทธเจ้า ย่อมประพฤติด้วยกายเป็นอย่างหนึ่ง ด้วยวาจาเป็นอย่างหนึ่ง และจิตของเขาเป็นอย่างหนึ่ง นาอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าข้า ไม่เคยมี พระพุทธเจ้าข้า เพียงเท่านี้ พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคชื่อว่ายอมทรงทราบประโยชน์และมีประโยชน์ ในเมื่อมนุษย์รกรกชฎ เป็นไปอยู่อย่างนี้ ในเมื่อมนุษย์เดนาก เป็นไปอยู่อย่างนี้ ในเมื่อมนุษย์โอ้อวด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เป็นไปอยู่อย่างนี้ ก็สิ่งที่รักชู้ ก็อมนุษย์ สิ่งที่ดี้น คือสัตว์ .

บุคคล ๔ จำพวก

[๔] พ. ดุรเปสสะ ข้อนี้อย่างนั้น ดุรเปสสะ ข้อนี้อย่างนั้น ก็สิ่งที่รักชู้
ก็อมนุษย์ สิ่งที่ดี้น คือสัตว์ ดุรเปสสะ บุคคล ๔ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก ๔ จำพวกนั้น
เป็นไหน? ดุรเปสสะ บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบการชวนชวายใน
การทำตนให้เดือดร้อน .

ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำ
ผู้อื่นให้เดือดร้อน .

@ (๑) เข้าใจยาก (๒) เข้าใจยาก

บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำตนให้เดือดร้อน และประกอบความชวนชวายในการทำตน
ให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนและประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการ
ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน .

บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น ไม่มีความหิว ดับสนธิ
เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน ดุรเปสสะ บรรดาบุคคล ๔
จำพวกนี้ จำพวกไหนจะยังจิตของท่านให้เย็นดี?

[๕] เป. พระพุทธเจ้าข้า บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายใน
การทำตนให้เดือดร้อนนี้ ไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ แม้บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ แม้
บุคคลทำตนให้เดือดร้อน และประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน และประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้า
ให้เย็นดีได้ ส่วนบุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้
เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น
เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน บุคคลนี้ย่อมยังจิตของข้าพระพุทธเจ้า
ให้เย็นดี .

ดุรเปสสะ ก็เพราะเหตุไรเล่า บุคคล ๔ จำพวกนี้ จึงยังจิตของท่านให้เย็นดีไม่ได้?

[๖] พระพุทธเจ้าข้า บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตน
ให้เดือดร้อนนี้ เขาย่อมทำตนซึ่งรักสุข เกลียดทุกข์ ให้เดือดร้อน เราร้อน ด้วยเหตุนี้
บุคคลนี้จึงไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ แม้บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความ
ชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาก็คอยทำผู้อื่นซึ่งรักสุข เกลียดทุกข์ ให้เดือดร้อน
เราร้อน ด้วยเหตุนี้ บุคคลนี้จึงไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ แม้บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน
และประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน และประกอบความ
ชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาก็คอยทำตนและผู้อื่นซึ่งรักสุข เกลียดทุกข์ ให้เดือดร้อน
เราร้อน ด้วยเหตุนี้ บุคคลนี้จึงไม่ยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ ก็แลบุคคลผู้ไม่ทำตนให้
เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่
ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำให้ผู้อื่น
เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ใน
ปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้ บุคคลนี้ ย่อมยังจิตของข้าพระพุทธเจ้าให้เย็นดีได้ พระพุทธเจ้าข้า
ข้าพระพุทธเจ้าจะไป ณ บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้ามีกิจมาก มีธุระที่ต้องทำมาก .

ดุรเปสสะ บัดนี้ ท่านจงทราบกาลอันควรเถิด .

ลำดับนั้น นายเปสสหัตถาโรหบุตร ขึ้นชม อนุโมทนาภาษิตพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วหลีกไป .

[๗] ครั้นนั้น เมื่อนายเปสสหัตถาโรหบุตรหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย นายเปสสหัตถาโรหบุตรเป็นบัณฑิต ดูกภิกษุทั้งหลาย
นายเปสสหัตถาโรหบุตรมีปัญญามาก ถ้านายเปสสหัตถาโรหบุตรฟังนั่งอยู่ครู่หนึ่ง ชั่วเวลาที่เรา
จำแนกบุคคล ๔ จำพวกนี้โดยพิสดารแก่เขา เขาจักเป็นผู้ประกอบด้วยประโยชน์ใหญ่ อนึ่ง
แม้ด้วยการฟังโดยสังเขปเพียงเท่านั้น นายเปสสหัตถาโรหบุตรยังประกอบด้วยประโยชน์ใหญ่ พวก
ภิกษุกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค นี่เป็นกาล ข้าแต่พระสฤต นี่เป็นกาลของการที่
พระผู้มีพระภาคจะฟังทรงจำแนกบุคคล ๔ จำพวกนี้โดยพิสดาร ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มี-
*พระภาคโดยพิสดารแล้วจักทรงจำไว้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย ถ้อยคำนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบ
ความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน เป็นไหน?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนเปลือย หอดทิ้งมารยาท เลี้ยงมือ เขาเชิญให้มารับการศึกษาแล้วก็ไม่มีมา เขาเชิญให้หยุดก็ไม่หยุด ไม่ยินดียรับศึกษาที่เขาเข้ามาให้ ไม่ยินดียรับศึกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดียรับศึกษาที่เขาโนมนัส เขาไม่รับศึกษาปากหม้อ ไม่รับศึกษาจากปากกระเช้า ไม่รับศึกษาคร่อมธรณีประตู ไม่รับศึกษาคร่อมท่อนไม้ ไม่รับศึกษาคร่อมสาก ไม่รับศึกษาของคน ๒ คนที่กำลังบริโภคอยู่ ไม่รับศึกษาของหญิงมีครรภ์ ไม่รับศึกษาของหญิงผู้กำลังให้ลูกดูดนม ไม่รับศึกษาของหญิงผู้คลอดเคลือบบุษ ไม่รับศึกษาที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับศึกษาในที่ที่เขาเลี้ยงสุนัข ไม่รับศึกษาในที่ที่มีแมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ไม่รับปลา ไม่รับเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำหมักดอง เขาไม่รับศึกษาที่เรือนหลังเดียว เขายวยาอัตภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๒ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๒ คำบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๓ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๓ คำบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๔ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๔ คำบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๕ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๕ คำบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๖ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๖ คำบ้าง รับการศึกษาที่เรือน ๗ หลัง เขายวยาอัตภาพด้วยข้าว ๗ คำบ้าง เขายวยาอัตภาพด้วยการศึกษาในถาดน้อยใบเดียวบ้าง ๒ ใบบ้าง ๓ ใบบ้าง ๔ ใบบ้าง ๕ ใบบ้าง ๖ ใบบ้าง ๗ ใบบ้าง กินอาหารที่เก็บค้างไว้วันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๖ วันบ้าง ๗ วันบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวชวยในการบริโภคภัตที่เรียนมาตั้งถึงเดือน แม้เช่นนี้ด้วยประการจะน้อย เขาเป็นผู้มีฝึกดองเป็นภิกษุบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นภิกษุบ้าง มีลูกเดือยเป็นภิกษุบ้าง มีกากข้าวเป็นภิกษุบ้าง มีสาหร่ายเป็นภิกษุบ้าง มีรำเป็นภิกษุบ้าง มีข้าวตังเป็นภิกษุบ้าง มีข้าวไหม้เป็นภิกษุบ้าง มีหญ้าเป็นภิกษุบ้าง มีโคมัยเป็นภิกษุบ้าง มีเหง้าและผลไม้นิปาเป็นอาหารบริโภคผลไม้อื่นเขยวยาอัตภาพ .

เขาทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนังสือบ้าง หนังสือทั้งเล่มบ้าง ผ้าคากรองบ้าง ผ้าเปลือกปอกรองบ้าง ผ้าผลไม้กรองบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยผมนคนบ้าง ผ้ากำพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ทำด้วยขนปิกนกเค้าบ้าง เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือประกอบความชวนชวชวยในการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ยืน คือห้ามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโหยง คือประกอบความเพียรในการกระโหยง (คือเดินกระโหยงเหยียบพื้นไม่เต็มเท้า) บ้าง เป็นผู้นอนบนหนาม คือสำเร็จการนอนบนหนามบ้าง เป็นผู้อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง ประกอบความชวนชวชวยในการลงน้ำบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวชวยในการทำให้เดือดร้อน เร้าร้อนหลายอย่างเห็นปานน้อย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำตนให้เดือดร้อน .

[๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นไฉน?

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ขำเพาะเลี้ยงชีวิต ขำสุกรเลี้ยงชีวิต ขำนกเลี้ยงชีวิต ขำเนื้อเลี้ยงชีวิต เป็นคนเหี้ยมโหด เป็นคนขำปลา เป็นโจร เป็นคนขำโจร เป็นคนปกครองเรือนจำ หรือบุคคลเหล่าอื่นบางพวกเป็นผู้ทำการงานอันทารุณ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

[๑๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน และประกอบความชวนชวชวยในการทำตนให้เดือดร้อน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นไฉน?

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้มรธาภิเษกแล้ว กิตติ เป็นพราหมณ์มหาศาลกิตติ พระราชาหรือพราหมณ์นั้น โปรดให้ทำโรงที่บูชายัญขึ้นใหม่ทางด้านบูรพาแห่งนคร แล้วทรงจำเริญพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนั่งหนังสือทั้งเล่ม ทรงทาพระกายด้วยเนยใสและน้ำมันงา ทรงเกาพระปฤษฎางค์ด้วยเขมฤค เข้าไปยังโรงที่บูชายัญใหม่ พร้อมด้วยพระมเหสีและพราหมณ์ปโรหิต บรรทมบนพื้นดิน อันมิได้ลาดด้วยเครื่องลาด เขาทาด้วยโคมัยสด น้ำมันในเต้าที่หนึ่งแห่งใดแม่ลูกอ่อนตัวเดียวมีเท่าใด พระราชาทรงเขยวยาอัตภาพด้วยน้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๒ มีเท่าใด พระมเหสีทรงเขยวยาอัตภาพด้วยน้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๓ มีเท่าใด พราหมณ์ปโรหิต ย่อมเขยวยาอัตภาพด้วยน้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๔ มีเท่าใด กับข้าไฟด้วยน้ำมันเท่านั้น ลูกโคเขยวยาอัตภาพด้วยน้ำมันที่เหลือ พระราชาหรือพราหมณ์นั้นตรัสอย่างนี้ว่า เพื่อต้องการบูชายัญ จงฆ่าโคผู้ประมาณเท่านี้ ลูกโคผู้ประมาณเท่านี้ ลูกโคเมียประมาณเท่านี้ เพาะประมาณเท่านี้ ม้าประมาณเท่านี้ จงตัดต้นไม้ประมาณเท่านี้ เพื่อต้องการทำเป็นสาลยัญ จงเกี่ยวหญ้าประมาณเท่านี้ เพื่อต้องการลาดพื้น ชนเหล่าที่เป็นทาสกิตติ เป็นคนใช้ กิตติ เป็นกรรมกรกิตติ ขอพระราชหรือพราหมณ์นั้น ชนเหล่านั้นถูกอาญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม มีน้าตานองหน้า ร้องให้ ทำการตามกำหนด ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้ เรากล่าวว่า ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำตนให้เดือดร้อน และทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

ว่าด้วยพระพทศคุณ

[๑๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวชวย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ในการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น
สลายแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน เป็นไหน?

คุกรภิกษทั้งหลาย พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่น
ยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม
พระตถาคตพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้รู้แจ้งชัดด้วยปัญญา
อันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้
ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ฤทธาธิ บุตฤทธาธิ หรือผู้เกิดเฉพาะ
ในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ได้ศรัทธาในพระตถาคต เมื่อได้ศรัทธา
แล้ว ย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า ขวาวาสคิปปะ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง
การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวดวงสังขัต
มิใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬสสี ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องยานน้อยใหญ่ ปลงผมและ
หนวด นุ่งผ้ากาสาฬสสี ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

ผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพ

[๑๒] เขาวรรณอย่างนี้แล้ว ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพ เสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย

๑. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละอาย
มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ .
๒. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของ
ที่เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ .
๓. ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาด
จากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน .
๔. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็น
หลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก .
๕. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้
คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน
สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน
ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อม
เพรียงกัน .
๖. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะหุ ขวนให้รัก จบใจ
เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ .
๗. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ
พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำที่มีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์
โดยกาลอันควร .
๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคามและภุตคาม .
๙. ฉันทนเดียว เว้นการฉันทนในราตรี งดการฉันทนในเวลารีกาล .
๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่
กุศล .
๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรงประดับ และตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม และ
เครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว .
๑๒. เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ .
๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน .
๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ .
๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ .
๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี .
๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส .
๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ .
๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร .
๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา .
๒๑. เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน .
๒๒. เว้นขาดจากการประกอบทุตกรรมและการรับใช้ .
๒๓. เว้นขาดจากการซื้อ การขาย .
๒๔. เว้นขาดจากการฉ้อโกงด้วยตราชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่อง
ตวงวัด .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง .

๒๖. เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรโชก .

เธอเป็นผู้สันโดษด้วยจิรวเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใดๆ ก็มีปีกของตัวเอง เป็นภาระบินไปฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจิรวเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง .

ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลชั้นอื่นเป็นอริยะนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน เธอเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือในมิต ไม่ถือพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจกฐนทริย ที่เมื่อไม่สัจจแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิษมาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษากฐนทริย ชื่อว่าถึงความสัจจในกฐนทริย เธอพึงเสี่ยงด้วยโสต . . . ตมกลืนด้วย ฆานะ . . . ลิ้มรสด้วยชีวหา . . . ถูกต้องใหญ่รู้พระด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือในมิต ไม่ถือพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจกฐนทริย ที่เมื่อไม่สัจจแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิษมาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามนินทริย ชื่อว่าสัจจในมนินทริย ภิกษุประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสภายใน .

ภิกษุนั้นย่อมทำความรู้สึกในตัว ในการก้าวไป ในการถอยกลับ ในการเล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจิรว ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกในตัว ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง .

การละนิราศ

[๑๓] ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลชั้นอื่น อินทริยสังวร สติและสัมปชัญญะอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังกิต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็ง ละความประทุษร้ายคือพยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้ ละกัมมัทธนะแล้ว มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกัมมัทธนะ ละอหังการจกุกกจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอหังการจกุกกจะแล้ว ละวิจิกิจฉาแล้ว เป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้ .

ฉาน ๔

[๑๔] ภิกษุนั้นละนิราศ ๕ เหล่านี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ ทำปัญญาให้ทรพลงได้แล้ว สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฉาน มิวตก มิวจาร มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฉาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปิตินไป บรรลุตติยฉาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฉานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข บรรลุตตตฉาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ .

บุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๑๕] ภิกษุนั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอันมาก ตลอดวิวัฏฏ์เป็นอันมาก ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครันจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครันจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ .

จุตูปปาตญาณ

[๑๖] ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อรู้จติและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียบพระอริยเจ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เป็นมัจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมัจฉาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึง
อบาย ทุกติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต
ไม่ติดैनพระอรียเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมูสัตว์กำลังจติ กำลังอุปัฏ
ฐิต ประณิธ มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทรม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์
ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ .

อัสสวัชชญาณ

[๑๓] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออัสสวัชชญาณ
เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทกข นีทกขสมุทัย นีทกขนิโร นีทกขนิโรคามินีปฏิปทา
เหล่านี้อาสวะ นีอาสวสมุทัย นีอาสวนิโร นีอาสวนิโรคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้
จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว
ก็มีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่า ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความขวนขวาย
ในการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความขวนขวายในการทำผู้อื่น
ให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนิท
เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำเป็นไวยากรณ์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชม ยินดี ภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล .

จบ กัณทกสูตร ที่ ๑ .

๒. อัญจนาคกรสูตร

พระอานนท์แสดงธรรมโปรดทสมคฤหบดี ชาวเมืองอัญจนะ

[๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ เวฬุคาม เขตนครเวสาลี . กัสสิมยนั้น คฤหบดีชื่อ
ทสมะ เป็นชาวเมืองอัญจนะ ไปยังเมืองปาตลีบุตร ด้วยภริยานี้ก้อย่างหนึ่ง . ครั้นนั้น
ทสมคฤหบดีชาวเมืองอัญจนะ เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งถึงกุกกฏาราม ไหว้ภิกษุนั้นแล้วนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ได้ถามภิกษุนั้นว่า ท่านผู้เจริญ เดียวนี้ ท่านพระอานนท์อยู่ที่ไหน ด้วยว่า ข้าพเจ้า
ใครจะพบท่านพระอานนท์ ภิกษุนั้น ตอบว่า ดูกรคฤหบดี ท่านพระอานนท์อยู่ ณ บ้านเวฬุคาม
เขตนครเวสาลี . ครั้นนั้นแล ทสมคฤหบดีชาวเมืองอัญจนะ ทำภริยานี้กนั้นให้สำเร็จที่เมือง
ปาตลีบุตรแล้ว ไปยังนครเวสาลี ถึงบ้านเวฬุคาม เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ไหว้ท่าน
พระอานนท์แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๑๕] ทสมคฤหบดีชาวเมืองอัญจนะนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระ-

* อานนท์ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ ธรรมอันหนึ่ง ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร
มีตนส่งไปอยู่ จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป
และย่อมบรรลถึงธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่าที่ยัง
ไม่บรรล อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้นตรัสไว้
มีอยู่แลหรือ?

ท่านพระอานนท์ตอบว่า มีอยู่ คฤหบดี . . .

ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ กิธรรมอันหนึ่ง เป็นไฉน . . . ?

รูปฉาน ๔

[๒๐] ดูกรคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรล-

* ปฐมฉาน มิวิตก มิวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ เธอพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมรู้ชัดว่า
แม้ปฐมฉานนี้ อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น
ก่อก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ เธอตั้งอยู่ในธรรม คือ สมถะ
และวิปัสสนานั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
เพราะความยินดีเพลิดเพลินในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนานั้น เพราะความสิ้นไปแห่ง
โอรัมภากิเลส ๕ เธอย่อมเป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น
เป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี ธรรมอันหนึ่งแม้แต่นี้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่
จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลถึง
ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล
อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลทุกขนิมิต มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เธอพิจารณาอย่างนี้ ย่อมรู้ชัดว่า แมตถิตยมานนี้ อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น
ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา
ดังนี้ เธอตั้งอยู่ในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนา ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะความยินดีเพลิดเพลิน ในธรรมคือสมถะและ
วิปัสสนา เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เธอย่อมเป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพาน
ในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี ธรรมอันหนึ่งแน่แท้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่
จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลถึง
ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบอันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล อัน
พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วย
นามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุดตยมาน ที่พระอริยะทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้มานนี้
เป็นผู้มือเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอพิจารณาอย่างนี้ ย่อมรู้ชัดว่า แมตถิตยมานนี้ อันเหตุ
ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น
สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ เธอตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะและวิปัสสนา
ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะความยินดี
เพลิดเพลินในธรรมคือสมถะและวิปัสสนา เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕
เธอย่อมเป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี ธรรมอันหนึ่งแน่แท้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่
จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลถึง
ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล
อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลจตุตถกามาน ไม่มีทกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ เธอพิจารณา
อย่างนี้ ย่อมรู้ชัดว่า แมตถุตถกมานนี้ อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้
เธอตั้งอยู่ในธรรมคือสมถะและวิปัสสนา ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่
ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะความยินดีเพลิดเพลินในธรรมคือสมถะและวิปัสสนา
เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เธอย่อมเป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น
มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี ธรรมอันหนึ่งแน่แท้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่
จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรล
ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล
อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

อัปป์มัญญา ๔

[๒๑] ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่
ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน เธอมีใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบลย เป็นมหัคตะ ไม่มีประมาณ
ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ตลอดโลก ทัวสัตว์
ทุกเหล่าโดยความมีตนทั่วไป ในทิศทุกสถานอยู่ ด้วยประการฉะนี้ เธอพิจารณาอย่างนี้ ย่อม
รู้ชัดว่า แมเมตตาเจโตวิมุตตินี้ อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัย
ปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ เธอตั้งอยู่ในเมตตา
เจโตวิมุตตินั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
เพราะความยินดีเพลิดเพลินในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนา เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัม-
* ภาคิยสังโยชน์ ๕ เธอย่อมเป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น
เป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี แมธรรมอันหนึ่งแน่แท้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่
จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลธรรม
ที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล อันพระผู้มี-
* พระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒
ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน เธอมีใจประกอบด้วยกรุณา อันไพบลยเป็นมหัคตะ ไม่มีประมาณ
ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ตลอดโลก ทัวสัตว์
ทุกเหล่าโดยความมีตนทั่วไป ในทิศทุกสถานอยู่ ด้วยประการฉะนี้ เธอพิจารณาอย่างนี้ ย่อม
รู้ชัดว่า แมกรุณาเจโตวิมุตตินี้ อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ เธอตั้งอยู่
ในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนา ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ดูกรคฤหบดี แม้อธรรมอันหนึ่งนี้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มิตนส่งไปอยู่ จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลถึง ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล อัน พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ดูกรคฤหบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลอุภยัญญาของตนะ ด้วยมณสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะลวงวิญญาณัญญาตนะได้โดยประการทั้งปวง เธอพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมรู้ชัดว่า แม่ อากัญญาญญาตนสมบัตินี้ อันเหตุปัจจยปรังแตงขึ้น ก่อสร้างขึ้น ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุ ปัจจยปรังแตงขึ้น ก่อสร้างขึ้น สิ่งนั้น ไม่เที่ยง มีความดับ ไปเป็นธรรมดา ดังนี้ เธอตั้งอยู่ในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนานัน ย่อมถึงความสิ้น ไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้น ไป แห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะความยินดีเพลิดเพลินในธรรม คือ สมถะและวิปัสสนานัน เพราะ ความสิ้น ไปแห่งโอรัมภาถียสังโยชน ๕ เธอย่อมเป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น มื่อน ไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา .

ดูกรคฤหบดี แม้อธรรมอันหนึ่งนี้แล ที่เมื่อภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มิตนส่งไปอยู่ จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้น ย่อมถึงความสิ้นไป ย่อมบรรลถึง ธรรมที่ปลอดโปร่งจากกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่ยังไม่บรรล อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น ตรัสไว้ .

ทสมคฤหบดีบูชาพระอนนท

[๒๓] เมื่อท่านพระอนนทกล่าวอย่างนี้แล้ว ทสมคฤหบดี ชาวเมืองอฏฐกะ ได้กล่าว กะท่านพระอนนทว่า ข้าแต่ท่านพระอนนทผู้เจริญ บุรุษกำลังแสวงหาขุมทรัพย์ขุมหนึ่ง ได้พบขุมทรัพย์ถึง ๑๑ ขุมในคราวเดียวกัน ฉันทได้ ข้าพเจ้าก็ฉันทนั้น กำลังแสวงหาประตอมตะ ประตุมหนึ่ง ได้พบประตอมตะถึง ๑๑ ประตุมในคราวเดียวกัน โดยการฟังเท่านั้น .

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เรือนของบุรุษมีประตุม ๑๑ ประตุม เมื่อเรือนนั้นถูกไฟไหม้ บุรุษ เจ้าของเรือนอาจทำตนให้สวัสดี โดยประตุมประตุมหนึ่งๆ ได้ ฉันทได้ ข้าพเจ้าก็ฉันทนั้น จักอาจ ทำตนให้สวัสดีได้โดยประตอมตะ แม่ประตุมหนึ่งๆ แห่งประตอมตะ ๑๑ ประตุมนี้ .

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อันข้าอาอัณญเดียรถียเหล่านี้ จักแสวงหาทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์ เพื่ออาจารย์ ก็โชน ข้าพเจ้าจักไม่ทำการบูชาท่านพระอนนทเล่า . ลำดับนั้น ทสมคฤหบดี ชาวเมืองอฏฐกะ ให้ประชุมภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในเมืองปาตลิบุตร และเมืองเวสาลี พร้อมกันแล้ว ให้อ้อนวอนเพียงพอด้วยขาทนียะ โภชนียะ อันประณีต ด้วยมือของตน ให้ภิกษุครองคัมภีร์ปละกุกุ และ ได้ให้ท่านพระอนนทครองไตรจีวร แล้วให้สร้างวิหาร ๕๐๐ ถวายท่านพระอนนท ดังนี้แล .

จบ อฏฐกนาคาสุตต ที่ ๒ .

๓ . เศษปฏิปทาสูตร

ว่าด้วยผู้มีเสขปฏิปทา

[๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตเมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ . กัสสมัยนั้น สันฐาคารใหม่ที่พักเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ให้สร้างแล้ว ไม่นาน อันสมณพราหมณ์ หรือมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่งยังมิได้เคยอยู่เลย . ครั้นนั้น พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส สันฐาคารใหม่อัน พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ให้สร้างแล้ว ไม่นาน อันสมณพราหมณ์หรือมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่งยังมิได้ เคยอยู่เลย ขอเชิญพระผู้มีพระภาคทรงบริโภคนิสันฐาคารนั้นเป็นปฐมฤกษ์ พระผู้มีพระภาค ทรงบริโภคนิสันฐาคารเป็นปฐมฤกษ์แล้ว พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์จักบริโภคนิสันฐาคารภายหลัง ขอนั้น พึงมี เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสขแก่พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์สิ้นกาลนาน . พระผู้มีพระภาค ทรงรับด้วยคชณิภาพ .

ลำดับนั้น พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ทราบการรับของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกขึ้นจาก อาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังสันฐาคารใหม่ แล้วสั่งให้ ปลูกสันฐาคารให้มีเครื่องลาดทุกแห่ง ให้แต่งตั้งอาสนะ ให้ตั้งหมอน้ำ ให้ตามประทีปน้ำมัน แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายปลูก สันฐาคาร ให้มีเครื่องลาดทุกแห่ง แต่งตั้งอาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงทราบกาลอันควรเกิด .

[๒๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปยังสันฐาคาร ทรงชำระพระบาททุกแล้ว เสด็จเข้าไปสู่สันฐาคาร ประทับนั่ง พิงสากวาง ทรงผินพระพักตร์ตรงทิศบูรพา . แมภิกษุสงฆ์ชำระเท้าแล้ว เข้าไปสู่สันฐาคาร แล้วนั่งพินผาด้านทิศปัจจิม ผินหน้าเฉพาะทิศบูรพาแวดล้อมพระผู้มีพระภาค . แมพวกเจ้าศากยะ เมืองกบิลพัสดุ์ ชำระพระบาทแล้ว เสด็จเข้าไปสู่สันฐาคาร ประทับนั่งพินผาด้านทิศบูรพา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธวรรค
ผินพัตตเจตพาทิตปัจจิม แวดล้อมพระผู้มีพระภาค .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน
ให้อาหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมาภิตถาตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาว่า
ดูกรอานนท์ ปฏิปทาของเสขบุคคลจงแจ่มแจ้งแก่เธอ เพื่อพวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ เกิด
เราเมื่อหลัง เราจักเหยียดหลังนั้น ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาค-
*โปรดให้ปลาดผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้น สำเร็จสีหไสยาสน์ ด้วยพระปัสเบียงขา ทรงซ้อนพระบาท
เหลื่อมพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการสัญญาในอันเสด็จลุกขึ้น .

[๒๖] ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เชิญท้าวหมานามศากยะมาว่า ดูกรมหานาม อริยสาวก
ในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล คมครองทวารในอินทรีทั้งหลาย รู้ประมาณใน
โภชนะ ประกอบความเพียรเครื่องตื่น ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ เป็นผู้ได้มาน ๔
อันเป็นธรรมาภิตถาซึ่งจิตอันยังเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ตามความปรารถนา เป็นผู้ได้
โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก .

[๒๗] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อริยสาวก
ในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียศ สวรรค์วังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร
มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกรมหานาม
อย่างนี้แล อริยสาวกชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล .

[๒๘] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้คุมครองทวารในอินทรีทั้งหลาย
อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณพยัญชนะ เหยยอุม
ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ
อกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาจักขุทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุทริย
พึงเสียด้วยโสตแล้ว . . . ตมกลืนด้วยฆานะแล้ว . . . ลิ้มรสด้วยชีวาแล้ว . . . ถูกต้องโณภูริพพะ
ด้วยกายแล้ว . . . รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณพยัญชนะ เหยยอุมปฏิบัติเพื่อ
สำรวมมโนทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิขณาและโทมนัส
ครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามโนทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในมโนทริย ดูกรมหานาม อย่างนี้แล
อริยสาวกชื่อว่า เป็นผู้คุมครองทวารในอินทรีทั้งหลาย .

[๒๙] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ อริยสาวก
ในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้วกลืนกินอาหาร ไม่ใช่เพื่อจะเล่น เพื่อจะมัวเมา
เพื่อความผ่องใส เพื่อความงดงาม เพียงเพื่อความดำรงอยู่แห่งกายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้
เพื่อบำบัดความอยากอาหาร เพื่อบรรเทาหิวพรมจรรย์ ด้วยคิดว่า จักกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วย
จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความเป็นไปแห่งอิริยาบถ ความเป็นผู้ไม่มีโทษ และความอยู่
เป็นผาสุกจักมีแก่เรา ดูกรมหานาม อย่างนี้แล อริยสาวกชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ .

[๓๐] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่น
อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เวลากลางวันชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมเครื่องกั้นจิต ด้วยการเดิน
การนั่ง เวลากลางคืน ในปฐมยาม ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมเครื่องกั้นจิต ด้วยการเดิน
การนั่ง เวลากลางคืน ในมัชฌิมยาม สำเร็จสีหไสยาสน์โดยข้างเบื้องขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า
มีสติสัมปชัญญะ มนสิการสัญญาในอันที่จะลุกขึ้น เวลากลางคืน ในปัจฉิมยาม ลุกขึ้นแล้ว
ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมเครื่องกั้นจิต ด้วยการเดิน การนั่ง ดูกรมหานาม อย่างนี้แล
อริยสาวกชื่อว่า เป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่น .

[๓๑] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗
ประการ คืออริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึคริธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มี-
*พระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป
ดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม .

๒. เป็นผู้มึหิริ คือ ละอายกายทุจริต วชิทุจริต มโนทุจริต ละอายต่อการถึงพร้อม
แห่งอกุศลธรรมอันลามก .

๓. เป็นผู้มึโอตตปปะ คือ สะดุ้งกลัวกายทุจริต วชิทุจริต มโนทุจริต สะดุ้งกลัว
ต่อการถึงพร้อมแห่งอกุศลธรรมอันลามก .

๔. เป็นพหุสุต ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สังสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมเหล่าใดงาม
ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ
บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมทั้งหลายเห็นปานนั้น อันท่านได้สดับมามาก ทรงจำไว้ได้
สังสมด้วยวาจา ตามฟังด้วยใจ แทงตลอดด้วยดี ด้วยความเห็น .

๕. เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีความ
เข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย .

๖. เป็นผู้มึสติ คือ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกได้
ตามระลึกได้ แม้ซึ่งกิจการที่ทำไว้แล้วนาน แม้ซึ่งถ้อยคำที่พูดไว้แล้วนาน .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

๗. เป็นผู้มิปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อันเห็นความเกิดและความดับ อันเป็น
อริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ดูกรมหานาม อย่างนี้แล อริยสาวกชื่อว่า
เป็นผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ .

[๓๒] ดูกรมหานาม อย่างไร อริยสาวกจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ได้มานทั้ง ๔ อันเป็นธรรม
อาศัยซึ่งจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ตามความปรารถนา เป็นผู้ได้โดยไม่ยาก
ไม่ลำบาก อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน
มวิตก มวิจาร มปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน
มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริย
ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้มานี้ เป็นผู้มิอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข บรรลุตตถฌาน ไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติ
บริสุทธิ์อยู่ ดูกรมหานาม อย่างนี้แล อริยสาวกชื่อว่าเป็นผู้ได้มานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมอาศัย
ซึ่งจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมตามความปรารถนา เป็นผู้ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก .

[๓๓] ดูกรมหานาม เพราะอริยสาวกเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอย่างนี้ คัมภีรทรงทวาร
ในอินทรีทั้งหลายอย่างนี้ รู้จักประมาณในโภชนะอย่างนี้ ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างนี้
ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ อย่างนี้ เป็นผู้ได้มานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมอาศัยซึ่งจิตอันยิ่ง เป็น
เครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ตามความปรารถนาเป็นผู้ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก อย่างนี้
บัณฑิตจึงกล่าวอริยสาวกนี้ว่าเป็นผู้มีเสขปฏิบัติ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมซึ่งเป็นดอกพองโกที่ไม่เน่า
ควรจะชำแรกกิเลส ควรจะตรัสรู้ ควรจะบรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากกิเลสเครื่องประกอบ
ไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า .

ดูกรมหานาม เปรียบเหมือนฟองไก่อ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ฟองไก่เหล่านั้น
แม่ไก่นอนทับ กก อกให้ได้อุ่นดีแล้ว ถึงแม่ไก่นั้นจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า
ขอลูกไก่เหล่านั้นพึงทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้าหรือด้วยจะงอยปาก ออกได้โดยสะดวกเกิด
ดังนี้ ลูกไก่ภายในเปลือกไข่เนื่อกึ่งทำลายเปลือกไข่ออกได้โดยสวัสดิ์ ฉันทดูกรมหานาม
อริยสาวกก็ฉันทเพราะท่านเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอย่างนี้ คัมภีรทรงทวารในอินทรีทั้งหลายอย่างนี้
รู้จักประมาณในโภชนะอย่างนี้ ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างนี้ ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗
อย่างนี้ เป็นผู้ได้มานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมอาศัยซึ่งจิตอันยิ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม
ตามความปรารถนา เป็นผู้ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบากอย่างนี้ บัณฑิตจึงกล่าวอริยสาวกนี้ว่า
เป็นผู้มีเสขปฏิบัติ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมซึ่งเป็นดอกพองโกที่ไม่เน่า ควรจะชำแรกกิเลส ควรจะ
ตรัสรู้ ควรจะบรรลุธรรมอันปลอดโปร่งจากกิเลสเครื่องประกอบ ไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า .

ดูกรมหานาม อริยสาวกนั้นอาศัยจตตถฌาน มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มี
สิ่งอื่นยิ่งกว่านี้อย่างเดียว ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติ
บ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง
สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็น
อันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้น
เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์
อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม่ในภพนั้น
เราก้ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์
อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เรื่อย่อมระลึก
ถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ข้อนี้เป็นความ
แตกฉานแห่งฌานข้อหนึ่งของอริยสาวกนั้น เปรียบเหมือนลูกไก่เจาะเปลือกไข่ออก ฉะนั้น .

ดูกรมหานาม อริยสาวกนั้นอาศัยจตตถฌาน มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มี
สิ่งอื่นยิ่งกว่านี้อย่างเดียว เธอเห็นหมูสัตรว์ที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ลวงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตรว์
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตรว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต ตีเตียน
พระอริยเจ้า เป็นมีจลาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมีจลาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต
วาจาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ
สัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ดังนี้ เรื่อย่อมเห็น
หมูสัตรว์กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก
ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ลวงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตรว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการ
ฉะนี้ ข้อนี้เป็นความแตกฉานแห่งฌานข้อที่สองของอริยสาวกนั้น เปรียบเหมือนลูกไก่เจาะ
เปลือกไข่ออก ฉะนั้น .

ดูกรมหานาม อริยสาวกนั้นอาศัยจตตถฌาน มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มี
สิ่งอื่นยิ่งกว่านี้อย่างเดียว ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นความแตกฉานแห่ง
ฌานข้อที่สามของอริยสาวกนั้น เปรียบเหมือนลูกไก่เจาะเปลือกไข่ออก ฉะนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ความเป็นผู้มีวิชาและจรณะ

[๓๔] ดุจรถหานาม แม่ชื้อที่อริยสาวกเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลนี้ ก็เป็นจรณะของเธอ
ประการหนึ่ง แม่ชื้อที่อริยสาวกเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลายนี้ ก็เป็นจรณะของเธอ
ประการหนึ่ง แม่ชื้อที่อริยสาวกเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ก็เป็นจรณะของเธอประการหนึ่ง
แม่ชื้อที่อริยสาวกเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องต้นนี้ ก็เป็นจรณะของเธอประการหนึ่ง แม่ชื้อที่
อริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการนี้ ก็เป็นจรณะของเธอประการหนึ่ง แม่ชื้อที่
อริยสาวกเป็นผู้ได้ฌานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมอาศัยซึ่งจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม
ตามความปรารถนา เป็นผู้ได้โดยไมยาก ไม่ลำบากนี้ ก็เป็นจรณะของเธอประการหนึ่ง แม่ชื้อที่
อริยสาวกระลึกชาติก่อนๆ ได้เป็นอันมาก ถูกระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง
สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง
พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง
ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพไหนเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณ
อย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพไหน แม่ในภพนั้น เราก็ก็นำชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น
มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้ง
อาการ พร้อมทั้งอเหตุ ด้วยประการฉะนี้ นี่ก็เป็นวิชาของเธอประการหนึ่ง แม่ชื้อที่อริยสาวก
เห็นหมู่มืดที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมว่า
สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็นมีฉันทิภูมิจิต
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมีฉันทิภูมิจิต เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วาสสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียน
พระอริยะเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่มืดที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของ
มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมด้วยประการฉะนี้ นี่ก็เป็นวิชาของเธอประการหนึ่ง
แม่ชื้อที่อริยสาวกทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ซึ่งปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลาย
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี่ก็เป็นวิชาของเธอประการหนึ่ง .

คาถาสันนิกุมารพรหม

ดุจรถหานาม อริยสาวกนี้ บัณฑิตสรรเสริญว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาแม่เพราะเหตุนี้
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจรณะแม่เพราะเหตุนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะแม่เพราะเหตุนี้ แม่
สังกุมารพรหมก็ได้กล่าวคาถาไว้ว่า

ในชุมชนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุด

ในหมู่เทวดาและมนุษย์ ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

เป็นผู้ประเสริฐสุด .

[๓๕] ดุจรถหานาม คากานัน สันนิกุมารพรหมขับดีแล้ว มีไขขบข้าว กล่าวดีแล้ว
มีไขกล่าวชั่ว ประกอบด้วยประโยชน์ มีไขไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระผู้มีพระภาคทรงอนุโม
แล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้ว ตรัสกะท่านพระอานนทว่า สาธุ อานนท
เธอได้กล่าวเชยปฏิบัติทาแก่พวกเจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ดีแล .

ท่านพระอานนทได้กล่าวภาษิตนี้จบลงแล้ว พระศาสดาทรงยินดี พวกเจ้าศากยะ เมือง
กบิลพัสดุ์ ชื่นชม ยินดี ภาษิตของท่านพระอานนท ดังนี้แล .

จบ เศษปฏิบัติทาสูตร ที่ ๓ .

๔ โปตลียสูตร

เรื่องโปตลียคฤหบดี

[๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในอังกุตตราปชนบท ในนิคม ของชาว
อังกุตตราปะ ชื่อว่าอาปนณะ . ครั้นนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังอาปนนิคม . ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในอาปนนิคมแล้วภายหลังภัต
เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว เสด็จเข้าไปยัง ไพรสนทแห่งหนึ่ง เพื่อทรงพักกลางวัน เสด็จถึง
ไพรสนทนั้นแล้ว ประทับนั่งพักกลางวัน ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง แม่โปตลียคฤหบดี มีผ้านุ่งผ้าห่ม
สมบุรณ์ ถูกรมลมารองเท้า เดินเที่ยวไปมาเป็นการพักผ่อนอยู่ เข้าไปยัง ไพรสนทนั้นแล้ว
ครั้นถึง ไพรสนทนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๓๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะโปตลียคฤหบดีผู้นั้นอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ดุจรถ
คฤหบดี อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ เชิญนั่งเถิด . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
โปตลียคฤหบดีโกธ น้อยใจว่า พระสมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า คฤหบดี แล้วได้นิ่งเสีย .
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะโปตลียคฤหบดีครั้งที่ ๒ ว่า ดูกรคฤหบดี อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์
เขื่อนนั่งเกิด . โปตลียคฤหบดีโกธ น้อยใจว่า พระสมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า คฤหบดี
ได้นิ่งเสียเป็นครั้งที่ ๒ . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะโปตลียคฤหบดีเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ดูกรคฤหบดี
อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ เขื่อนนั่งเกิด . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โปตลียคฤหบดี
โกธ น้อยใจว่า พระสมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า คฤหบดี แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ท่านพระโคดม พระดำรัสที่พระองค์ตรัสเรียกข้าพเจ้าด้วยคำว่า คฤหบดีนั้น ไม่เหมาะ ไม่ควรเลย .

พ. ดูกรคฤหบดี ก็อาภรณ์ของท่าน เพศของท่าน เครื่องหมายของท่านเหล่านั้น เหมือน
คฤหบดีทั้งนั้น .

โป. จริงเช่นนั้น ท่านพระโคดม ก็แต่ว่าการงานทั้งปวง ข้าพเจ้าห้ามเสียแล้ว ไหวหาร
ทั้งปวง ข้าพเจ้าตัดขาดแล้ว .

ดูกรคฤหบดี ก็กรณงานทั้งปวง ท่านห้ามเสียแล้ว ไหวหารทั้งปวง ท่านตัดขาดแล้ว
อย่างไรเล่า?

ท่านพระโคดม ขอประทานโอกาส สิ่งใดของข้าพเจ้าที่มี เป็นทรัพย์กิตติ เป็นข้าวเปลือก
กิตติ เป็นเงินกิตติ เป็นทองกิตติ สิ่งนั้นทั้งหมด ข้าพเจ้ามอบให้เป็นมฤตกแก่บุตรทั้งหลาย ข้าพเจ้า
มิได้สอน มิได้พาเขาในสิ่งนั้นๆ ข้าพเจ้ามีอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นอยู่อย่างยังอยู่ ท่านพระโคดม
การงานทั้งปวงข้าพเจ้าห้ามเสียแล้ว ไหวหารทั้งปวง ข้าพเจ้าตัดขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้แล .

ดูกรคฤหบดี ท่านกล่าวการตัดขาดไวยาหาร เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนการตัดขาดไวยาหารในวินัย
ของพระอริยะ เป็นอีกอย่างหนึ่ง .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะอย่างไรเล่า ตีละ พระองค์
ผู้เจริญ การตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะ มีอยู่ ด้วยประการใด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรง
แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า ด้วยประการนั้นเกิด .

ดูกรคฤหบดี ถ้าย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว .

โปตลียคฤหบดีทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

เครื่องตัดไวยาหาร ๘ ประการ

[๓๘] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรคฤหบดี ธรรม ๘ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อ
ตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะ ๘ ประการเป็นไฉน? คือ ปาณาติบาต พึงละได้เพราะอาศัย
การไม่ฆ่าสัตว์ อทินนาทาน พึงละได้เพราะอาศัยการถือเอาแต่ของที่เขาให้ มุสาวาท พึงละได้
เพราะอาศัยความสัตย์ ปิสฺสณาจจา พึงละได้เพราะอาศัยความไม่ส่อเสียด ความโลภด้วยสามารถ
ความกำหนัด พึงละได้เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยสามารถความกำหนัด ความโกรธด้วยสามารถ
แห่งการนินทา พึงละได้เพราะความไม่โกรธด้วยสามารถแห่งการนินทา ความคับแค้นด้วยความ
สามารถแห่งความโกรธ พึงละได้เพราะอาศัยความไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ ความดูหมิ่น
ท่าน พึงละได้เพราะอาศัยความไม่ดูหมิ่นท่าน ดูกรคฤหบดี ธรรม ๘ ประการนี้แล เรากล่าวโดยย่อ
ยังมีได้จำแนกโดยพิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ธรรม ๘ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนก
โดยพิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะ ตีละ พระองค์ผู้เจริญ ขอพระ
ผู้มีพระภาคทรงอาศัยความกรุณาจำแนกธรรม ๘ ประการนี้ โดยพิสดารแก่ข้าพเจ้าเกิด .

ดูกรคฤหบดี ถ้าย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว .

โปตลียคฤหบดีทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

[๓๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรคฤหบดี ก็คำที่เรากล่าวดั่งนี้ว่า ปาณาติบาต
พึงละได้เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์ เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดูกรคฤหบดี อริยสาวกใน
ธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า เราพึงทำปาณาติบาตเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เรา
ปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราพึงทำปาณาติบาต แม้ตนเองพึงติเตียนตนได้
เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย วิทยุชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย
เมื่อตายไป ทุกคติเป็นอันหวังได้ เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย ปาณาติบาตนี้แน่แท้และ เป็นตัว
สังโยชน์ เป็นตัวนิรณันท์ อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านี้ พึงเกิดขึ้น
เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลลงตนจากปาณาติบาตแล้ว อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและ
กระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่กล่าวดั่งนี้ว่า ปาณาติบาต พึงละได้เพราะอาศัยการ
ไม่ฆ่าสัตว์ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ .

[๔๐] ก็คำที่เรากล่าวดั่งนี้ว่า อทินนาทานพึงละได้ เพราะอาศัยการถือเอาแต่ของ
ที่เขาให้ เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดูกรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็น
ดั่งนี้ว่า เราพึงถือเอาของที่เขาให้ไว้ เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัด
สังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราพึงถือเอาของที่เขาให้ไว้ แม้ตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะ
อทินนาทานเป็นปัจจัย วิทยุชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย
เมื่อตายไป ทุกคติเป็นอันหวังได้ เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย อทินนาทานนี้แน่แท้และ เป็นตัว
สังโยชน์ เป็นตัวนิรณันท์ อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้น และกระวนกระวายเหล่านี้ พึงเกิดขึ้น

[๔๑] ก็ถ้าที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า มสวาทพึงจะได้ เพราะอาศัยวาจาสัตย์ เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดูกุรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า เราพึงกล่าวมสวาทแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราพึงกล่าวมสวาทแมตฺตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะมสวาทเป็นปัจฉัย วิญญูชนพิจารณาแล้วพึงติเตียนได้ เพราะมสวาทเป็นปัจฉัย เมื่อตายไป ทุกติเป็นอันหวังได้ เพราะมสวาทเป็นปัจฉัย มสวาทนี้นั้นแหละเป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิรวรณ อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านี้พึงเกิดขึ้นเพราะมสวาทเป็นปัจฉัย เมื่อบุคคลเว้นจากมสวาทแล้ว อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี ถ้าที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า มสวาทพึงจะได้ เพราะอาศัยวาจาสัตย์ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้.

[๔๓] ก็ถ้าที่เรากล่าวตังนี้ว่า ความโลภด้วยสามารถความกำหนด ฟังจะได้ เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยสามารถความกำหนด เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดูกรณีหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นตังนี้ว่า เราฟังมีความโลภด้วยสามารถความกำหนด เพราะเหตุสังโยชน์เหล่านี้ เราปฏิบัติเพื่อละเพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราฟังมีความโลภด้วยสามารถความกำหนด แม้ตนเองฟังดีเตียนตนได้ เพราะความโลภด้วยสามารถแห่งความกำหนดเป็นปัจจัย วิญญูชนพิจารณาแล้วฟังดีเตียนได้ เพราะความโลภด้วยสามารถแห่งความกำหนดเป็นปัจจัย เมื่อตายไป ทุกติเป็นอันหวังได้ เพราะความโลภด้วยสามารถความกำหนดเป็นปัจจัย ความโลภด้วยสามารถความกำหนดนั้นนั่นแหละ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิรหณ อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุดับแค้นและกระวนกระวายเหล่านี้ ฟังเกิดขึ้นเพราะความโลภด้วยสามารถความกำหนดเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่โลภด้วยสามารถความกำหนด อาสวะที่เป็นเหตุดับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวตังนี้ว่า ความโลภด้วยสามารถความกำหนด ฟังจะได้ เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยสามารถความกำหนด เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้.

[๔๕] คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความคับแค้นด้วยสามารถความโกรธ พึงจะได้ เพราะอาศัยความไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดุรฤทธิพิริยสาวก ในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า เราพึงคับแค้นด้วยสามารถความโกรธ เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราพึงคับแค้นด้วยสามารถความโกรธ แม้นตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะความคับแค้นด้วยสามารถแห่งความโกรธเป็นปัจจัย วิทยุชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะความคับแค้นด้วยสามารถแห่งความโกรธเป็นปัจจัย เมื่อตายไป ทดติเป็นอันหวังได้ เพราะความคับแค้นด้วยสามารถแห่งความโกรธเป็นปัจจัย ความคับแค้นด้วยสามารถแห่งความโกรธนี้นั่นแหละ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิราทร อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านี้ พึงเกิดขึ้น เพราะความคับแค้นด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
สามารถความโกรธเป็นปัจจัย เมื่อบุคคล ไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ อาสวะที่เป็นเหตุ
คับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อม ไม่มี คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความคับแค้นด้วยสามารถ
ความโกรธ พึงจะได้ เพราะอาศัยความ ไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ .

[๔๖] คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความดูหมิ่นท่าน พึงจะได้ เพราะอาศัยความ ได้ดูหมิ่นท่าน
เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร? ดุรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า
เราพึงดูหมิ่นท่าน เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น
หนึ่ง เราพึงดูหมิ่นท่าน แมตตนเองพึงตัดเสียตนได้ เพราะความดูหมิ่นท่านเป็นปัจจัย วิญญูชน
พิจารณาแล้วพึงตัดเสียตนได้ เพราะความดูหมิ่นท่านเป็นปัจจัย เมื่อตายไป ทุกติเป็นอันหวังได้
เพราะความดูหมิ่นท่านเป็นปัจจัย ความดูหมิ่นท่านนั้นนละ และเป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิราธ
หนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านี้พึงเกิดขึ้น เพราะความดูหมิ่นท่านเป็น
ปัจจัย เมื่อบุคคล ไม่ดูหมิ่นท่านอาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อม ไม่มี
คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความดูหมิ่นท่าน พึงจะได้ เพราะอาศัยความ ไม่ดูหมิ่นท่าน เรากล่าวเพราะ
อาศัยข้อนี้ .

ดุรคฤหบดี ธรรม ๘ ประการที่เรากล่าวโดยย่อ ไม่ได้จำแนกโดยพิสดาร ย่อมเป็น
ไปเพื่อละ เพื่อตัดขาดโวิหารในวินัยของพระอริยะนั้น เหล่านี้แล ดุรคฤหบดี แต่เพียงเท่านี้
จะได้ชื่อว่าเป็นการตัดขาดโวิหารทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างโดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ
หาได้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ก็อย่างไรเล่า จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการ
ตัดขาดโวิหารทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ก็การตัดขาดโวิหารทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ
มีด้วยประการใด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า ด้วยประการนั้นเถิด .

ดุรคฤหบดี ถ้อยคำนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว โปตลียคฤหบดีทูลรับ
พระผู้มีพระภาคแล้ว .

อุปมากรม ๗ ข้อ

[๔๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนสุนัข
อันความเพรียเพราะความหิวเบียดเบียนแล้ว พึงเข้าไปยืนอยู่ใกล้เชิงของนายโคฆาต นาย
โคฆาตหรือลูกมือของนายโคฆาตผู้ฉลาด พึงโยนร่างกระดูกที่เชือดชำแหละออกจนหมดเนื้อแล้ว
เปื้อนแต่เลือดไปยังสุนัข ฉนใด ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สุนัขนั้น
เหาะร่างกระดูกที่เชือดชำแหละออกจนหมดเนื้อ เปื้อนแต่เลือด จะพึงบำบัดความเพรียเพราะความ
หิวได้บ้างหรือ?

ไม่ได้เลยพระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเป็นร่างกระดูกที่เชือดชำแหละ
ออกจนหมดเนื้อ เปื้อนแต่เลือด และสุนัขนั้นพึงมีแต่ส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อยคับแค้นเท่านั้น .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉนนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มี
พระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยร่างกระดูก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษอย่างยิ่ง
ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอบกขา
ที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อาศัยความ
เป็นอารมณ์เดียวอันเป็นที่ดับความถือมั่นโลกามิสโดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือมิได้ .

[๔๘] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนแรงกิตี นกตะกุ่มกิตี เหยี่ยวกิตี พาขึ้นเนือบินไป
แรงทั้งหลาย นกตะกุ่มทั้งหลาย หรือเหยี่ยวทั้งหลาย จะพึงไผ่เข้ารุมจิกแย่งขึ้นเนือนั้น ฉนใด
ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าแรง นกตะกุ่ม หรือเหยี่ยวตัวนั้น ไม่รีบ
ปล่อยขึ้นเนือนั้นเสีย มันจะถึงตายหรือทุกข์ปางตายเพราะขึ้นเนือนั้นเป็นเหตุ?

อย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉนนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มี
พระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยขึ้นเนือ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษอย่างยิ่ง
ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอบกขา
ที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อาศัย
ความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ดับความถือมั่นโลกามิส โดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือ
มิได้ .

[๔๙] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษพึงถือคบเพลิงหย่าอันไฟติดทั่วแล้ว เดินทวนลม
ไป ฉนใด ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าบุรุษนั้น ไม่รีบปล่อยคบเพลิงหย่า
อันไฟติดทั่วแล้วเสีย คบเพลิงหย่าอันไฟติดทั่วแล้ว พึงไหม้มือ ไหม้แขน หรืออวัยวะน้อยใหญ่
แห่งใดแห่งหนึ่งของบุรุษนั้น บุรุษนั้นจะถึงตายหรือทุกข์ปางตาย เพราะคบเพลิงนั้นเป็นเหตุ?

อย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉนนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นตั้งนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มี-

*พระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยคบเพลิงหย่า มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษ
อย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ซึ่งอเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว
อาศัยความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความถือมั่นโลกามิสโดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือ
มิได้ .

[๔๐] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ลึกกว่าชั่วบุรุษหนึ่ง เต็มด้วย
ถ่านเพลิงอันปราศจากเปลว ปราศจากควัน บุรุษผู้รักชีวิต ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์
พึงมา บุรุษมีกำลังสองคนช่วยกันจับแขนบุรุษนั้นข้างละคน จุดเข้าไปยังหลุมถ่านเพลิง จันใด
ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน บุรุษนั้นจะพึงน้อมกายเข้าไปด้วยคิดเห็นว่า
อย่างนี้ๆ บ้างหรือ?

ไม่เป็นเช่นนั้น พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุรุษนั้นรู้ว่า เราจักตกลง
ยังหลุมถ่านเพลิงนี้ จักถึงตาย หรือถึงทุกข์ปางตาย เพราะการตกลงยังหลุมถ่านเพลิงเป็นเหตุ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉันนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มี-

* พระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษ
อย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาด
ซึ่งอเบกขา ที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์
เดียว อาศัยความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความถือมั่นโลกามิส โดยประการทั้งปวง
หาส่วนเหลือมิได้ .

[๔๑] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษพึงฝันเห็นสวนอันนารี نرمย์ ป่าอันนารี نرمย์
ภาคพื้นอันนารี نرمย์ สระโบกขรณีอันนารี نرمย์ บุรุษนั้นตื่นขึ้นแล้ว ไม่พึงเห็นอะไร จันใด
ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉันนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า เปรียบด้วยความฝัน มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษอย่างยิ่ง
ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอเบกขา
ที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อาศัย
ความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความถือมั่นโลกามิส โดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือ
มิได้ .

[๔๒] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษพึงยืมโกศสมบัติ คือ แก้วมณีและกษัตริ
อย่างดีบรรทุกยานไป เขาแวดล้อมด้วยทรัพย์สมบัติที่ตนยืมมา พึงเดินไปภายในตลาด คนเห็น
เขาเข้าแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรคฤหบดีผู้เจริญ บุรุษผู้นี้มีโกศสมบัติหนอ ได้ยืมวาสนทั้งหลาย
ผู้มีโกศสมบัติ ย่อมใช้สอยโกศสมบัติอย่างนี้ ดั่งนี้ พวกเจ้าของพึงพบบุรุษนั้น ณ ที่ใดๆ
พึงนำเอาของของตนคืนไปในที่นั้นๆ จันใด ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน
จะสมควรหรือหนอ เพื่อความที่บุรุษนั้นจะเป็นอย่างอื่นไป?

ไม่เป็นเช่นนั้น พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเจ้าของย่อมจะนำเอาของ
ของตนคืนไปได้ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉันนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า กามทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยของยืม มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษ
อย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาด
ซึ่งอเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว
อาศัยความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความถือมั่นโลกามิส โดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือ
มิได้ .

[๔๓] ดุรคฤหบดี เปรียบเหมือนราวป่าใหญ่ ในที่ไม่ไกลบ้านหรือนิคม ต้นไม้
ในราวป่านั้น พืชมีผลสร้อย ทั้งมีผลดก แต่ไม่มีผลหล่นลง ณ ภาคพื้นสักผลเดียว บุรุษ
ผู้ต้องการผลไม้ พึงเที่ยวมาเสาะแสวงหาผลไม้ เขาแะยังราวป่านั้น เห็นต้นไม้อันมีผลสร้อย
มีผลดกนั้น เขาพึงคิดอย่างนี้ว่า ต้นไม้นี้มีผลสร้อย มีผลดก แต่ไม่มีผลหล่นลง ณ ภาคพื้น
สักผลเดียว แต่เราไม่รู้เพื่อขึ้นต้นไม้ โฉนหนอ เราพึงขึ้นต้นไม้แล้วกินพอกอิ่ม และห่อพกไปบ้าง
เขาขึ้นต้นไม้แล้วนั้นแล้ว กินจนอิ่ม และห่อพกไว้ ลำดับนั้น บุรุษคนที่สองต้องการผลไม้ก็ขอวาน
อันคมเที่ยวมาเสาะแสวงหาผลไม้ เขาแะยังราวป่านั้นแล้ว เห็นต้นไม้ มีผลสร้อย มีผลดกนั้น
เขาพึงคิดอย่างนี้ว่า ต้นไม้นี้มีผลสร้อย มีผลดก แต่ไม่มีผลหล่นลง ณ ภาคพื้นสักผลเดียว
และเราก็มารู้เพื่อขึ้นต้นไม้ โฉนหนอ เราพึงตัดต้นไม้แล้วแต่โคนต้น แล้วกินพอกอิ่ม และห่อพก
ไปบ้าง เขาพึงตัดต้นไม้แล้วแต่โคนต้น จันใด ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน
บุรุษคนโน้นซึ่งขึ้นต้นไม้ก่อนนั้น ถ้าแลเขาไม่รับลง ต้นไม้นั้นจะพึงล้มลง หักมือ หักเท้า หรือ
หักอวัยวะน้อยใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่งของบุรุษนั้น บุรุษนั้นพึงถึงตายหรือถึงทุกข์ปางตาย เพราะ
ต้นไม้ล้มเป็นเหตุ?

เป็นอย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกก็ฉันนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า กามทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เปรียบด้วยผลไม้ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษอย่างยิ่ง
ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอเบกขา
ที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยความเป็นต่างๆ แล้วเจริญอเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ดับความถือมั่นโลกามิส โดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือมิได้ .

วิชา ๓

[๕๔] ดุรคฤหบดี อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มี
ธรรมอื่นยิ่งกว่านี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมากคือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง
สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง
ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอด
วัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิภูฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพไหนเรามีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนด
อายุเพียงเท่านั้น ครั้นเจตจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพไหน แม่ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนด
อายุเพียงเท่านั้น ครั้นเจตจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มีธรรมอื่น
ยิ่งกว่านี้และ เธอเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจติ กำลังอุปัฏฐิต เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ
ทราม ได้ดี ตกยากด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไป
ตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า
เป็นมิถิลาปฏิญญี ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิถิลาปฏิญญี เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อม
เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต
มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาปฏิญญี ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาปฏิญญี
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่วัตถุ
กำลังจติ กำลังอุปัฏฐิต เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก
ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรม ด้วย
ประการฉะนี้ .

ดุรคฤหบดี อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ไม่มีธรรมอื่น
ยิ่งกว่านี้และ เธอทำให้แจ้งซึ่งเจตริมุตติ ปัญญาริมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ .

โปตลยคฤหบดีแสดงตนเป็นอุบาสก

[๕๕] ดุรคฤหบดี ด้วยอาการเพียงเท่านั้นแล ถือว่าเป็นการตัดขาดโอรสทั้งสิ้น
ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความ
ข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นการตัดขาดโอรสทั้งสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัย
ของอริยะเห็นปานนี้ ในตนบ้างหรือหนอ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็กระไรอยู่ การตัดขาดโอรสทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง
โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ อันใด ข้าพเจ้ายังหวังไกลจากการตัดขาดโอรสทั้งสิ้น
ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ อันนั้น เพราะเมื่อก่อนพวกข้าพเจ้าได้
สำคัญพวกอัญญเดียรถียปริพาชกผู้ไม่รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้รู้ทั่วถึง ได้คบหาพวกอัญญเดียรถียปริพาชก
ผู้ไม่รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา ได้เทิดทูนพวกอัญญเดียรถียปริพาชกผู้ไม่รู้ทั่วถึง
ไว้ในฐานะของผู้รู้ทั่วถึง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่พวกข้าพเจ้าได้สำคัญภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง
ว่าเป็นผู้ไม่รู้ทั่วถึง ได้คบหาภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา ได้ตั้ง
ภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้ทั่วถึง แต่บัดนี้ พวกข้าพเจ้าจักรู้พวกอัญญเดียรถีย-
ปริพาชกผู้ไม่รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้ไม่รู้ทั่วถึง จักคบหาพวกอัญญเดียรถียปริพาชกผู้ไม่รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้
อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา จักตั้งพวกอัญญเดียรถียปริพาชกผู้ไม่รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้
ทั่วถึง พวกข้าพเจ้าจักรู้ภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง ว่าเป็นผู้รู้ทั่วถึง จักคบหาภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง
ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา จักเทิดทูนภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะของผู้รู้ทั่วถึง
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ยังความรักสมณะในหมู่มุสสะ ได้ยังความเลื่อมใสสมณะ
ในหมู่มุสสะ ได้ยังความเคารพสมณะในหมู่มุสสะ ให้เกิดแก่ข้าพเจ้าแล้วหนอ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง
หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประกาศ
ธรรมโดยอนนุปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค
พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึง
สรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล .

จบ โปตลยสูตร ที่ ๔ .

๕. ชิวกสูตร

เรื่องหมอชิวโกมารักจ

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพวันของหม่อวชวกโกมารภัจจ์ เขตพระนครราชคฤห์. ครั้นนั้นแล หม่อวชวกโกมารภัจจ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำนี้มาว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบชื่อน้อย ยิ่งสวดยเนื้อที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบชื่อน้อย ยิ่งสวดยเนื้อที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่า กล่าวตรงกับที่พระผู้มีพระภาคตรัส ไม่ชื่อกว่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำอื่นไม่เป็นจริง ชีวาทินันธธรรมอันสมควรแก่ธรรม การกล่าวและกล่าวตามที่ชอบธรรม จะไม่ถึงข้อติเตียนละหรือ?

เนื้อที่ไม่ควรบริโภค และควรบริโภค ๓ อย่าง

[๕๓] พ. ดุรชชวก ชนใดกล่าวอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบชื่อน้อย ยิ่งสวดยเนื้อสัตว์ที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ชนเหล่านั้นจะชื่อว่ากล่าวตรงกับที่เรากล่าวหามิได้ ชีวาทินันธธรรมด้วยคำอื่นไม่เป็นจริง ดุรชชวกเรากล่าวแล้วว่า ไม่ควรเป็นของบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ เนื้อที่ตนเห็น เนื้อที่ตนได้ยิน เนื้อที่ตนรู้ถึงเหตุ ดุรชชวก เรากล่าวแล้วว่าเป็นของไม่ควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ นี้แล ดุรชชวก เรากล่าวแล้วว่า เป็นของควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ เนื้อที่ตนไม่ได้เห็น เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน เนื้อที่ตนไม่ได้รู้ถึงเหตุ ดุรชชวก เรากล่าวแล้วว่า เป็นของควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการนี้แล.

การแผ่เมตตา

[๕๔] ดุรชชวก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เธอมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง อยู่ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่าโดยความมีตนทั่วไปในทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี เข้าไปหาเธอแล้วนิมนต์ด้วยภัต เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น ดุรชชวก เมื่อภิกษุหวังอยู่ ก็รับนิมนต์ พอล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า ภิกษุนั้นนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี แล้วนั่งลงบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีนั้น อังคาสเธอด้วยบิณฑบาตอันประณีต ความดำริว่า ดีหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้นี้ อังคาสเราอยู่ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ แม้ความดำริว่า โอหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้นี้ พึงอังคาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีตเช่นนี้ แม้ต่อไป ดังนี้ ก็ไม่มีแก่เธอ เธอไม่กำหนด ไม่สยบ ไม่รีบกลืนบิณฑบาตนั้น มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องถอนตน บริโภคอยู่ ดุรชชวก ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนว่า ในสมัยนั้น ภิกษุนั้นย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย บ้างหรือ?

ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

ดุรชชวก สมัยนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่มีโทษมิใช่หรือ?

อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า พรหมมีปกติอยู่ด้วยเมตตา คำนั้นเป็นแต่ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมา คำนี้พระผู้มีพระภาคเป็นองค์พยานปรากฏแล้ว ด้วยว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีปกติอยู่ด้วยเมตตา.

ดุรชชวก บุคคลพึงมีความพยายาม เพราะระกะ โทสะ โมหะใด ระกะ โทสะ โมหะนั้น ตถาคตละแล้ว มีมูลอันขาดแล้ว เป็นจตุตถายอดด้าน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดุรชชวก ถ้าแลท่านกล่าวหมายเอาการละระกะ โทสะ โมหะ เป็นต้นนี้ เรานุญาตการกล่าวเช่นนั้นแก่ท่าน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวหมายเอาการละระกะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นนี้.

การแผ่กรุณา มุทิตา อุเบกขา

[๕๕] ดุรชชวก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เธอมีใจประกอบด้วยกรุณา . . . มีใจประกอบด้วยมุทิตา . . . มีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่าโดยความมีตนทั่วไปในทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขานันไพศาล ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีเข้าไปหาเธอ แล้วนิมนต์ด้วยภัต เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น ดุรชชวก เมื่อภิกษุหวังอยู่ ย่อมรับนิมนต์ พอล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า ภิกษุนั้นนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี แล้วนั่งลงบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้.

คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้น อังคาสเธอด้วยบิณฑบาตอันประณีต ความดำริว่า ดีหนอ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้นี้ อังคาสเราอยู่ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ แม้ความดำริว่า โอหนอ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้นี้ พึงอังคาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีตนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
แม่อุปถัมภ์ ดังนี้ ก็ไม่มีแม่เธอ เธอไม่กำหนด ไม่สยบ ไม่รีบกลืนบิณฑบาตนั้น มีปกติเห็นโทษ
มีปัญญาเครื่องถอนตน บริโภคอยู่ ดูกุศลชีวิต ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนว่า ในสมัยนั้น
ภิกษุเหล่านั้นยอมคิดเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย บ้างหรือ?

ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

ดูกุศลชีวิต สมัยนั้น ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่มีโทษมิใช่หรือ?

อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า พรหม
มีปกติอยู่ด้วยอุเบกขา ท่านนั้นเป็นแต่ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมา คำนี้พระผู้มีพระภาคเป็นองค์พยาน
ปรากฏแล้ว ด้วยว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีปกติอยู่ด้วยอุเบกขา .

ดูกุศลชีวิต บุคคลพึงมีความเบียดเบียน มีความไม่ยินดี มีความกระทบกระทั่งเพราะราคะ
โทสะ โมหะใด ราคะ โทสะ โมหะนั้น ตถาคตละแล้วมีมูลอันขาดแล้ว เป็นดวงตาลยอดด้วน
ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดูกุศลชีวิต ถ้าเล่าท่านกล่าวหมายเอาการละราคะ
โทสะ โมหะ เป็นต้นนี้ เรานุญาตการกล่าวเช่นนั้นแก่ท่าน .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวหมายเอาการละราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้นนี้ .

ท่านผู้นั้นได้บาปด้วยเหตุ ๕ ประการ

[๖๐] ดูกุศลชีวิต ผู้ใดฆ่าสัตว์เจาะจงตถาคต หรือสาวกตถาคต ผู้นั้นยอมประสพบาป
มิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ ผู้นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปฆ่าสัตว์
ชื่อโน้นมา ดังนี้ ชื่อว่าย่อมประสพบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๑ นี้ สัตว์นั้น
เมื่อถูกเขาผูกคอตายได้เสียทุกข์ โทมนัส ชื่อว่า ย่อมประสพบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วย
เหตุประการที่ ๒ นี้ ผู้นั้นพูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปฆ่าสัตว์นี้ ชื่อว่าย่อมประสพบาปมิใช่
บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๓ นี้ สัตว์นั้นเมื่อกำลังเขาย่อมเสียทุกข์ โทมนัส ชื่อว่า
ย่อมประสพบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๔ นี้ ผู้นั้นยอมยังตถาคตและสาวก
ตถาคต ให้ยินดีด้วยเนื้อเป็นอกกับปิยะ ชื่อว่าย่อมประสพบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ
ประการที่ ๕ นี้ ดูกุศลชีวิต ผู้ใดฆ่าสัตว์เจาะจงตถาคตหรือสาวกของตถาคต ผู้นั้นยอมประสพบาป
มิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้ .

[๖๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ชวกโกมารภัจจ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคอจรรย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญไม่เคยมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภิกษุทั้งหลายยอมฉันอาหารอันไม่มีโทษหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้ง
นัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ
เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป
ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยายฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอ
พระผู้มีพระภาคทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
ดังนี้แล .

จบ ชวกสูตร ที่ ๕ .

๖. อุปาลิวาสสูตร

เรื่องทิมตปัสสินีครนถ์

[๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน ใกล้เมืองนาลันทา . สมัยนั้น
นิครนถ์นาฏบุตรอาศัยอยู่ ณ เมืองนาลันทาพร้อมด้วยบริษัทนิกนถ์เป็นอันมาก ครั้นนั้นแล .
นิครนถ์ชื่อว่าทิมตปัสสินี เทียวบิณฑบาตไปในเมืองนาลันทา เวลาภายหลังภัต กลับจาก
บิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงปาวาริกัมพวัน ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสพระพุทพจน์นี้ แก่ทิมตปัสสินีนิครนถ์ว่า ดูกุศลชีวิต อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์
ก็จงนั่งเถิด เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ทิมตปัสสินีนิครนถ์ถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่งนั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

กรรม ๓ ของนิครนถ์นาฏบุตร

[๖๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แก่ทิมตปัสสินีนิครนถ์ว่า ดูกุศลชีวิต
ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม ไว้เท่าไร?
ทิมตปัสสินีนิครนถ์ได้ทูลว่า ท่านพระโคตม นิครนถ์นาฏบุตร จะบัญญัติว่ากรรมๆ ดังนี้
เป็นอาจินหามิได้ ท่านพระโคตม นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติว่า ทถะๆ ดังนี้แล เป็น
อาจิน .

พ. ดูกุศลชีวิต ก็นิครนถ์นาฏบุตรยอมบัญญัติทถะ ในการทำบาปกรรม ในการ
เป็นไปแห่งบาปกรรมไว้เท่าไร?

ที. ท่านพระโคตม นิครนถ์นาฏบุตรยอมบัญญัติทถะในการทำบาปกรรม ในการเป็นไป
แห่งบาปกรรมไว้ ๓ ประการ คือ กายทถะ ๑ วจิตถะ ๑ มโนทถะ ๑ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ดูกรตปัสสี ก็กายทัณฑะอย่างหนึ่ง วิจิทัณฑะอย่างหนึ่ง มโนทัณฑะอย่างหนึ่ง หรือ?

ท่านพระโคตม กายทัณฑะอย่างหนึ่ง วิจิทัณฑะอย่างหนึ่ง มโนทัณฑะอย่างหนึ่ง .

ดูกรตปัสสี ก็บรรดาทัณฑะ ๓ ประการนี้ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วนละอย่างต่างกัน เหล่านี้ ทัณฑะไหน คือ กายทัณฑะ วิจิทัณฑะ หรือมโนทัณฑะ ที่นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม?

ท่านพระโคตม บรรดาทัณฑะทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วนละอย่างต่างกันเหล่านี้ นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติว่า กายทัณฑะมีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม จะบัญญัติวิจิทัณฑะ มโนทัณฑะ ว่ามีโทษมากเหมือนกายทัณฑะหาไม่ได้ .

ดูกรตปัสสี ท่านกล่าวว่ากายทัณฑะหรือ?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าว่ากายทัณฑะ .

ดูกรตปัสสี ท่านกล่าวว่ากายทัณฑะหรือ?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้ากล่าวว่ากายทัณฑะ .

ดูกรตปัสสี ท่านกล่าวว่ากายทัณฑะหรือ?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้ากล่าวว่ากายทัณฑะ .

พระผู้มีพระภาคทรงให้ทิมตปัสสีนิครนถ์ ยืนยันในเรื่องที่พูดนี้ถึง ๓ ครั้ง ด้วยประการฉะนี้ .

[๖๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ทิมตปัสสีนิครนถ์ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตม พระองค์เล่าย่อมบัญญัติทัณฑะ ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมไว้เท่าไร?

ดูกรตปัสสี ตถาคตจะบัญญัติว่ากรรมๆ ดังนี้เป็นอาจณ .

ท่านพระโคตม ก็พระองค์เล่าย่อมบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม ไว้เท่าไร?

ดูกรตปัสสี เราย่อมบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมไว้ ๓ ประการ คือ กายกรรม ๑ วิจิตรกรรม ๑ มโนกรรม ๑ .

พระโคตม ก็กายกรรมอย่างหนึ่ง วิจิตรกรรมอย่างหนึ่ง มโนกรรมอย่างหนึ่งมีใช่หรือ?

ดูกรตปัสสี กายกรรมอย่างหนึ่ง วิจิตรกรรมอย่างหนึ่ง มโนกรรมอย่างหนึ่ง .

ท่านพระโคตม ก็บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วนละอย่างต่างกัน เหล่านี้ กรรมไหน คือ กายกรรม วิจิตรกรรม หรือมโนกรรมที่พระองค์บัญญัติว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม?

ดูกรตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วนละอย่างต่างกัน เหล่านี้ เราย่อมยุติมนโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม เราจะบัญญัติกายกรรม วิจิตรกรรมว่ามีโทษมากเหมือนมโนกรรมหาไม่ได้ .

ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสว่ามโนกรรมหรือ?

ดูกรตปัสสี เรากล่าวว่ามโนกรรม .

ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสว่ามโนกรรมหรือ?

ดูกรตปัสสี เรากล่าวว่ามโนกรรม .

ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสว่ามโนกรรมหรือ?

ดูกรตปัสสี เรากล่าวว่ามโนกรรม .

ทิมตปัสสีนิครนถ์ให้พระผู้มีพระภาคทรงยืนยันในเรื่องที่ตรัสนี้ถึง ๓ ครั้ง ด้วยประการฉะนี้ แล้วลุกจากอาสนะเข้าไปหานิครนถ์นาฏบุตรถึงที่อยู่ .

[๖๕] ก็สมัยนั้น นิครนถ์นาฏบุตรนั่งอยู่พร้อมด้วยศิษย์บริษัทยเป็นอันมาก ผู้มีความเขลา มีอุปาลิถุหบดีเป็นประมุข . ได้เห็นทิมตปัสสีนิครนถ์มาแต่ไกล ได้กล่าวกะทิมตปัสสีนิครนถ์ว่า ดูกรตปัสสี ดูเถะ ท่านมาจากไหนแต่ยังวันเดียวหนอ?

ทิมตปัสสีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาจากสำนักพระโคตมนี้เอง .

นิ . ดูกรตปัสสี ก็ท่านได้เจรจาปราศรัยกับพระสมณโคตมเรื่องอะไรบ้างหรือ?

ที . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้เจรจาปราศรัยกับพระสมณโคตมมาบ้าง .

ดูกรตปัสสี ก็ท่านได้เจรจาปราศรัยกับพระสมณโคตมมาอย่างไร?

ลำดับนั้น ทิมตปัสสีนิครนถ์บอกเรื่องการเจรจาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคจนหมดสิ้น แก่ นิครนถ์นาฏบุตร . เมื่อทิมตปัสสีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิครนถ์นาฏบุตรได้กล่าวกะทิมตปัสสีนิครนถ์ว่า ดูกรตปัสสี ดิลกะ ข้อนี้นิครนถ์พยากรณ์แก่พระสมณโคตม ตรงตามที่สาวกผู้ฟัง ผู้รู้ทั่วถึงคาสอนของศาสดาโดยชอบ มโนทัณฑะอันต่ำทราม จะงามอะไรเล่า เมื่อเทียบกับกาย-
* ทัณฑะอันยิ่งใหญ่อย่างนี้ โดยที่แท้ กายทัณฑะเท่านั้นมีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วิจิทัณฑะ มโนทัณฑะ หาโทษมากเหมือนกายทัณฑะไม่ .

[๖๖] เมื่อนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อุปาลิถุหบดีได้กล่าวกะนิครนถ์นาฏบุตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ว่า ท่านผู้เจริญ ท่านที่หมดปัสสัพยาकरणดีแล้วๆ ข้อที่ท่านที่หมดปัสสัพยาकरणแก่พระสมณโคดม
ตรงตามที่สาวกผู้ฟัง ผู้รู้ทั่วถึงคำสอนของศาสดาโดยชอบ มโนทัศน์ะอันต่ำทรามจะงามอะไรเล่า
เมื่อเทียบกับกายทัศนะอันยิ่งใหญ่อย่างนี้ โดยที่แท้ กายทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า ในการทำ
บาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วิชัณฑะ มโนทัศน์ะ หามิโทษมากเหมือนกายทัศนะ
ไม่ ท่านผู้เจริญ เอาเถะ ข้าพเจ้าจะไป จักยกวาทะในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม ถ้า
พระสมณโคดมจักยืนยันแก่ข้าพเจ้า เหมือนอย่างที่ยืนยันกับท่านตปัสสิไซรี ข้าพเจ้าจักจุดกระชาก
ลากไปมา ซึ่งวาทะด้วยวาทะกะพระสมณโคดม เหมือนบุรุษมีกำลังพึงจับแกะมีขนยาวที่ขนแล้ว
จุดกระชากลากไปมา ฉะนั้น ข้าพเจ้าจักจุดกระชากลากไปมา ซึ่งวาทะด้วยวาทะกะพระสมณโคดม
เหมือนบุรุษมีกำลังผู้ทำการงานในโรงสุรา พึงทิ้งกระสอบเครื่องประกอบสุราใหญ่ไว้ในห้วงน้ำลึกแล้ว
จับที่มมจุดกระชากลากไปมา ฉะนั้น ข้าพเจ้าจักขจัด ขยี้ บด ซึ่งวาทะด้วยวาทะกะพระสมณ-
*โคดม เหมือนบุรุษที่มีกำลังเป็นนักเลงสุรา พึงจับถ้วยสุราที่หูก้วยแล้ว พลิกลง พลิกขึ้น
ใสไป ฉะนั้น ข้าพเจ้าจักเล่นดังเล่นล้างเปลือกป่าน กะพระสมณโคดม เหมือนช้างแก่อายุ ๖๐ ปี
ลงไปยังสระลึกเล่นล้างเปลือกป่าน ฉะนั้น ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เอาเถะ ข้าพเจ้าจะ ไป จักยกวาทะ
ในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม .

นิ. ดุรคฤหบดี ท่านจงไป จงยกวาทะในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม ดุรคฤหบดี
เราก็ได้ ทิฆมตปัสสินิครนถ์ก็ได้ ท่านก็ได้ พึงยกวาทะแก่พระสมณโคดม .

[๖๓] เมื่อนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้กล่าวกะนิครนถ์-

*นาฏบุตรว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงยกวาทะแก่พระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้า
ไม่ชอบใจเลย ด้วยว่า พระสมณโคดมเป็นคนมีมายา ย่อมรู้มายาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของ
พวกอัญญเดียรถีย์ .

นิ. ดูกอนตปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดม
มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดี
เป็นฐานะที่จะมีได้ ดุรคฤหบดี ท่านจงไป จงยกวาทะในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม
เราก็ได้ ทิฆมตปัสสิก็ได้ ท่านก็ได้ พึงยกวาทะแก่พระสมณโคดม .

ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้กล่าวเตือนนิครนถ์นาฏบุตรเป็นครั้งที่ ๒ ว่าข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่
อุบาลีคฤหบดีจะพึงยกวาทะแก่พระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย ด้วยพระสมณโคดม
เป็นคนมีมายา ย่อมรู้มายาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรถีย์ .

นิ. ดุรคตปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดม
มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดี
เป็นฐานะที่จะมีได้ ดุรคฤหบดี ท่านจงไป จงยกวาทะในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม
เราก็ได้ ทิฆมตปัสสิก็ได้ ท่านก็ได้ พึงยกวาทะแก่พระสมณโคดม .

ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้กล่าวเตือนนิครนถ์นาฏบุตรเป็นครั้งที่ ๓ ว่าข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่
อุบาลีคฤหบดีจะพึงยกวาทะแก่พระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย ด้วยพระสมณโคดม
เป็นคนมีมายา ย่อมรู้มายาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรถีย์ .

นิ. ดุรคตปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดม
มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดี
เป็นฐานะที่จะมีได้ ดุรคฤหบดี ท่านจงไป จงยกวาทะในเรื่องที่พูดนี้แก่พระสมณโคดม เราก็ได้
ทิฆมตปัสสิก็ได้ ท่านก็ได้ พึงยกวาทะแก่พระสมณโคดม .

[๖๔] อุบาลีคฤหบดีรับคำนิครนถ์นาฏบุตรแล้ว ลุกจากอาสนะไหว้นิครนถ์นาฏบุตร
ทำประทักษิณแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงป่าวาริภิมพวัน ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้ว
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิฆมตปัสสินิครนถ์
ได้มา ณ ที่นี้หรือ?

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ดุรคฤหบดี ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้มา ณ ที่นี้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์ได้เจรจาปราศรัยเรื่องอะไรๆ กับทิฆมตปัสสินิครนถ์
บ้างหรือ?

ดุรคฤหบดี เราได้เจรจาปราศรัยกับทิฆมตปัสสินิครนถ์บ้าง .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์ได้เจรจาปราศรัยกับทิฆมตปัสสินิครนถ์อย่างไรบ้าง?

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสบอกเรื่องการเจรจาปราศรัยกับทิฆมตปัสสินิครนถ์จน
หมดสิ้นแก่อุบาลีคฤหบดี . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสบอกอย่างนี้แล้ว อุบาลีคฤหบดีได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิฆมตปัสสัพยาकरणดีแล้วๆ ข้อที่ทิฆมตปัสสัพยาकरण
แก่พระผู้มีพระภาคนั้น ตรงตามที่สาวกผู้ฟัง ผู้รู้ทั่วถึงคำสอนของศาสดาโดยชอบ มโนทัศน์ะ
อันต่ำทรามนั้นจะงามอะไรเล่า เมื่อเทียบกับกายทัศนะนี้ อันยิ่งใหญ่อย่างนี้ โดยที่แท้
กายทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วิชัณฑะ
มโนทัศน์ะ หามิโทษมากเหมือนกายทัศนะไม่ .

ดุรคฤหบดี ถ้าแลท่านจะพึงมีน้อยอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน เราทั้งสองพึงเจรจาปราศรัยกันได้
ในเรื่องนี้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจักมันอยู่ในคำสัตย์เจรจา กัน ขอเราทั้งสองจงเจรจาปราศรีย กันในเรื่องนี้เถิด .

พระผู้มีพระภาคทรงย้อนถามปัญหากรรม ๓

[๖๔] ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญในความข้อนั้นเป็นไฉน นิครนถ์ในโลกนี้เป็นคน อาพาธ มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ห้ามน้ำเย็น ดื่มน้ำร้อน เมื่อเขาไม่ได้น้ำเย็นจะต้องตาย ดุรคฤหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติความเกิดของนิครนถ์ผู้ใดในที่ไหนเล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาชื่อว่าโนสัสตวมีอยู่ นิครนถ์นั้นย่อมเกิดในเทวดาจำพวกนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะนิครนถ์ผู้ใดเป็นผู้มีใจเกาะเกี่ยวทำกาลละ .

ดุรคฤหบดี ท่านจงมนสิการ ครั้นแล้ว จงพยากรณ์คำหลังกับคำก่อนก็ดี คำก่อนกับ คำหลังก็ดี ของท่าน ไม่ต่อกันเลย ดุรคฤหบดี ก็ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะมันอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้งสองจงเจรจาปราศรียกันในเรื่องนี้เถิด .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น กายทัณฑะเท่านั้น มีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรมในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วจิตันตะ มโนทัณฑะ หามีโทษ มากเหมือนกายทัณฑะไม่ .

[๓๐] ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน นิครนถ์ในโลกนี้พึงเป็นผู้ สำรวมด้วยการสังวรโดยส่วน ๔ คือห้ามน้ำทั้งปวง ประกอบด้วยกำหนัดทั้งปวง กำจัดบาป ด้วยการห้ามบาปทั้งปวง อันการห้ามบาปทั้งปวงถูกต้องแล้ว เมื่อเขาก้าวไป ถอยกลับ ย่อมถึง การฆ่าสัตว์ตัวเล็กๆ เป็นอันมาก ดุรคฤหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติวิบากเช่นไรแก่นิครนถ์ ผู้?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิครนถ์นาฏบุตรมิได้บัญญัติกรรม อันเป็นไปโดยไม่จงใจว่ามี โทษมากเลย .

ดุรคฤหบดี ก็ถ้าจริงใจเล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นกรรมมีโทษมาก .

ดุรคฤหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติเจตนาลงในส่วนไหน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติเจตนาลงในส่วนมโนทัณฑะ .

ดุรคฤหบดี ท่านจงมนสิการ ครั้นแล้ว จงพยากรณ์ คำหลังกับคำก่อนก็ดี คำก่อน กับคำหลังก็ดี ของท่าน ไม่ต่อกันเลย ดุรคฤหบดี ก็ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะมันอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้งสองจงเจรจาปราศรียกันในเรื่องนี้เถิด .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น กายทัณฑะเท่านั้น มีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วจิตันตะ มโนทัณฑะ หามีโทษมากเหมือนกายทัณฑะ ไม่ .

ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บ้านนาถันทาเป็นบ้านมั่งคั่ง เป็น บ้านเจริญ มีชนมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่น?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า บ้านนาถันทา เป็นบ้านมั่งคั่ง เป็นบ้านเจริญ มีชนมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่น .

ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในบ้านนาถันทา พึงมีบุรุษคนหนึ่ง เจียดมา เขาพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาถันทา ให้เป็นลานเนื้อ อันเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้ออันเดียวกัน โดยขณะหนึ่ง โดยครุหนึ่ง ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญ ความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะสามารถทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาถันทา ให้เป็นลานเนื้อ อันเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้ออันเดียวกัน โดยขณะหนึ่ง โดยครุหนึ่งได้หรือ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษ ๑๐ คนก็ดี ๒๐ คนก็ดี ๓๐ คนก็ดี ๔๐ คนก็ดี ๕๐ คนก็ดี ไม่สามารถจะทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาถันทา ให้เป็นลานเนื้ออันเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อ อันเดียวกัน โดยขณะหนึ่ง โดยครุหนึ่งได้ พระเจ้าข้า บุรุษผู้ตำราคนเดียว จะจาม อะไรเล่า .

ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความ เป็นผู้ชำนาญในทางจิต พึงมาในบ้านนาถันทา สมณะหรือพราหมณ์นั้น พึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักทำบ้านนาถันทาให้เป็นถ้ำ ด้วยใจคิดประทุษร้ายดวงเดียว ดุรคฤหบดี ท่านจะสำคัญ ความข้อนั้นเป็นไฉน สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความเป็นผู้ชำนาญในทางจิตนั้น จะสามารถ ทำบ้านนาถันทาให้เป็นถ้ำ ด้วยใจประทุษร้ายดวงหนึ่งได้หรือหนอ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บ้านนาถันทา ๑๐ บ้านก็ดี ๒๐ บ้านก็ดี ๓๐ บ้านก็ดี ๔๐ บ้านก็ดี ๕๐ บ้านก็ดี สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความเป็นผู้ชำนาญในทางจิตนั้น สามารถจะทำให้ เป็นถ้ำได้ด้วยใจประทุษร้ายดวงหนึ่ง บ้านนาถันทาอันตำราคนเดียวจะจามอะไรเล่า .

ดุรคฤหบดี ท่านจงมนสิการ ครั้นแล้วจงพยากรณ์ คำหลังกับคำก่อนก็ดี คำก่อน กับคำหลังก็ดี ของท่าน ไม่ต่อกันเลย ดุรคฤหบดี ก็ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะมันอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้งสองจงเจรจาปราศรียกันในเรื่องนี้เถิด .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็จริงถึงอย่างนั้น กายทัณฑะเท่านั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
มีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม วจิตฺตมะ มโนทฺตมะ
หามีโทษมากเหมือนกายทฺตมะ ไม่ .

ดูกรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปาทฺตทกฺกิ ปากาลิงคะ ปาเมชณะ
ปามาตังคะ เกิดเป็นปาไป ท่านได้ฟังมาแล้วหรือ?

อย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ ปาทฺตทกฺกิ ปากาลิงคะ ปาเมชณะ ปามาตังคะ เกิดเป็นปาไป
ข้าพเจ้าได้ฟังมาแล้ว .

ดูกรคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปาทฺตทกฺกิ ปากาลิงคะ ปาเมชณะ
ปามาตังคะ เกิดเป็นปาไป ท่านได้ฟังมาว่าอย่างไร เกิดเป็นปาไปเพราะเหตุอะไร?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังมาว่า ปาทฺตทกฺกิ ปากาลิงคะ ปาเมชณะ
ปามาตังคะ เกิดเป็นปาไปในนั้น เพราะใจประทุษร้าย อันพวกเทวดาทำเพื่อฤาษี .

ดูกรคฤหบดี ท่านจงมนสิการ ครั้นแล้วจงพยากรณ์ คำหลังกับคำก่อนก็ดี คำก่อน
กับคำหลังก็ดี ของท่าน ไม่ต่อกันเลย ดูกรคฤหบดี ก็ท่านได้กล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจะมันอยู่ในคำสัตย์จริงจากนั้น ขอเราทั้งสองจงเจรจาปราศรัยกันในเรื่องนี้เถิด .

อุบาลีคฤหบดีแสดงตนเป็นอุบาสก

[๗๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าขึ้นชมยินดีต่อพระผู้มีพระภาคด้วยข้ออุปมา
ข้อแรก แต่ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะฟังปฏิภาณการพยากรณ์ปัญหาอันวิจิตร ของพระผู้มีพระภาค
นี้ ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงยังแกล้งทำเป็นดลใจตรงกันข้ามอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิต
ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือน
บุคคลหยายของทีคว่า เปิดช่องที่ปิด บอกรทางแค้นที่หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า
ผู้มีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ฉนฺได พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอนกปริยาย ฉนฺน
เหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระ
ภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะ
ตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

[๗๒] ดูกรคฤหบดี ท่านจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ การที่มนุษย์ผู้มีชื่อเสียง
เช่นท่านใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำเป็นความดี .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ด้วยเหตุที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพระพุทธเจ้าอย่างนี้ว่า ดูกร
คฤหบดี ท่านจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ การที่มนุษย์ผู้มีชื่อเสียงเช่นท่านใคร่ครวญเสียก่อน
แล้วจึงทำเป็นความดีนี้ ข้าพระพุทธเจ้ายังขึ้นชมยินดีต่อพระผู้มีพระภาคมากขึ้น ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ด้วยว่าพวกอัญญเดียรัถย ได้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสวากแล้ว จะพึงยกธงปฏิภาณเที่ยว ไปตลอด
บ้านนาถิ่นทั่วทั้งสิ้น ซึ่งเป็นเหตุจะได้รู้กันว่า อุบาลีคฤหบดี ถึงความเป็นสวากของพวกเราดังนี้
แต่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพระพุทธเจ้าอย่างนี้ว่า ดูกรคฤหบดี ท่านจงใคร่ครวญเสียก่อนแล้ว
จึงทำ ด้วยว่ามนุษย์ผู้มีชื่อเสียงเช่นท่าน ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำเป็นความดี ดังนี้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ
เป็นครั้งที่ ๒ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

[๗๓] ดูกรคฤหบดี ตระกูลของท่านเป็นดื่อบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านพึง
สำคัญบิณฑบาตอันท่านพึงให้แก่นิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปถึง .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพระพุทธเจ้าอย่างนี้ว่า
ดูกรคฤหบดี ตระกูลของท่านเป็นดื่อบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านพึงสำคัญบิณฑบาต
อันท่านพึงให้แก่นิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปถึงนี้ ข้าพระพุทธเจ้ายังขึ้นชมยินดีต่อพระผู้มีพระภาค
มากขึ้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำนี้มาว่า พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า
ควรให้ทานแก่เราเท่านั้น ไม่ควรให้ทานแก่คนเหล่านั้น ควรให้ทานแก่สวากทั้งหลายของเราเท่านั้น
ไม่ควรให้ทานแก่สวากของผู้อื่น ทานที่บุคคลให้แก่เราเท่านั้นมีผลมาก ทานที่บุคคลให้แก่สวาก
ของผู้อื่นไม่มีผลมาก แต่ความจริง พระผู้มีพระภาคยังทรงชักชวนข้าพระพุทธเจ้าในการให้ทาน
แม้ในพวกนิครนถ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็แต่ว่าข้าพระพุทธเจ้าจักทราบกาลอันควรในการให้ทาน
นี้ ข้าพระพุทธเจ้านี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ เป็นครั้งที่
ที่ ๓ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้
เป็นต้นไป .

ทรงแสดงอนุบุพพิกขา

[๗๔] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสอนุบุพพิกขาแก่อุบาลีคฤหบดีคือ ทรงประกาศ
ทานกถา ศีลกถา สัตตกถา โทษแห่งกามอันต่ำทราม เศร้าหมอง อาณิสสในเนกขัมมะ
เมื่อใดพระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบอุบาลีคฤหบดีว่ามีจิตควร มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์
มีจิตสูง มีจิตผ่องใส เมื่อนั้น จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้น
แสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทพฺถ สมุทฺธย นิโรธ มรรค เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากตำ
ควร ได้รับน้ำย้อมด้วยดี ฉนฺได ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่อุบาลี
คฤหบดีที่อาสสนะนั้นเองว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธ์
ดับไปเป็นธรรมดา ฉะนั้นเหมือนกัน .

ลำดับนั้น อุบาลีคฤหบดีมีธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุแล้ว มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว
มีธรรมอันหยั่งลงมั่นแล้ว ชำระวิจิตรจนแล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความเป็นผู้แก้แค้นแล้ว
ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระพุทธเจ้าขอทูลลาไป ณ บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้ามีกิจมาก มีธุระที่จะต้องทำมาก .

คฤหบดี ท่านจงรู้กาลอันสมควร ณ บัดนี้เถิด .

[๗๕] ครั้นนั้นแล อุบาลีคฤหบดีขึ้นขมยินดีภามิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจาก
อาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณ แล้วเข้าไปยังนิเวศน์ของตน เรียกนายประตุมา
ว่า คฤหบดีประตุผู้สหาย ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราปิดประตูแก่พวกนิครนถ์ แก่พวกนางนิครนถ์
และเปิดประตูเพื่อพระผู้มีพระภาค เพื่อสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกา ถ้านิครนถ์คนใดคนหนึ่งมา ท่านพึงว่ากะนิครนถ์คนนั้นอย่างนี้ว่า จงหยุดท่านผู้เจริญ อย่า
เข้าไปเลยตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว ท่าน
ปิดประตูแก่พวกนิครนถ์ แก่พวกนางนิครนถ์ ท่านเปิดประตูเพื่อพระผู้มีพระภาค สาวกของ
พระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านมีความต้องการด้วยอาหาร
ท่านจงหยุดอยู่ที่นั่นแหละ ชนทั้งหลายจักนำมาเพื่อท่านในที่นี้ นายประตุรับคำอุบาลีคฤหบดีแล้ว .

[๗๖] ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้ฟังข่าวว่า อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณ-
*โคดมแล้ว ลำดับนั้น จึงเข้าไปหานิครนถ์นาฏบุตรถึงที่อยู่ ได้กล่าวกะนิครนถ์นาฏบุตรว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ฟังข่าวนี้มาว่า อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดม
แล้ว .

นิ. คฤหบดีปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น
มีหลักฐานะ มีโชโอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดีนั้น
เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้กล่าวกะนิครนถ์นาฏบุตรเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้า
ได้ฟังข่าวนี้มาว่า อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว .

นิ. คฤหบดีปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น
มีหลักฐานะ มีโชโอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดีนั้น
เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ทิฆมตปัสสินิครนถ์ได้กล่าวกะนิครนถ์นาฏบุตรเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าได้ฟังข่าวนี้มาว่า อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว .

นิ. คฤหบดีปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น
มีหลักฐานะ มีโชโอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดีนั้น
เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ที. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เอาละ ข้าพเจ้าจะไป เพียงจะทราบว่อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความ
เป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว หรือหาไม่?

นิ. คฤหบดีปัสสิ ท่านจงไป จงรู้ว่า อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระ
สมณโคดม หรือหาไม่?

ห้ามพวกเดียรฉัตรเข้าบ้าน

[๗๗] ครั้นนั้น ทิฆมตปัสสินิครนถ์ จึงเข้าไปยังนิเวศน์ของอุบาลีคฤหบดี นายประตุ
ได้เห็นทิฆมตปัสสินิครนถ์มาแต่ไกลเที่ยว ครั้นแล้วจึงกล่าวว่า จงหยุดเถิดท่านผู้เจริญ อย่าเข้า
มาเลย ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว
ท่านปิดประตูแก่พวกนิครนถ์ แก่พวกนางนิครนถ์เปิดประตูเพื่อพระผู้มีพระภาคและสาวกของ
พระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านมีความต้องการอาหาร
จงหยุดอยู่ที่นั่นแหละ ชนทั้งหลายจักนำมาเพื่อท่าน ณ ที่นี้ .

ทิฆมตปัสสิกล่าวว่า ผู้ม่าย เรายังไม่ต้องการอาหารดอก แล้วกลับจากที่นั้น เข้าไปหา
นิครนถ์นาฏบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็น
สาวกของพระโคดมนั้น เป็นความจริงทีเดียว ข้าพเจ้าไม่ได้คำที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้อที่อุบาลี
คฤหบดีพึงยกาทะแก่พระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย ด้วยว่า พระสมณโคดมเป็น
คนมีมายุยา ย่อมรู้มายุยาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรฉัตร ดังนี้ จากท่าน ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ อุบาลีคฤหบดีของท่านถูกพระสมณโคดม กลับใจด้วยมายุยาอันเป็นเครื่องกลับใจ
เสียแล้ว .

นิ. คฤหบดีปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น
มีหลักฐานะ มีโชโอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคดมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดีนั้น
เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ทิฆมตปัสสินิครนถ์ ได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีเข้า
ถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น เป็นความจริงทีเดียว ข้าพเจ้าไม่ได้คำที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า
ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงยกาทะแก่พระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย ด้วยว่าพระ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

* สมณโคตมเป็นคนมีมายา ย่อมรู้มายาเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรถีย์ ดังนี้ จากท่านข้าแต่ท่านผู้เจริญ อุบาลีคฤหบดีของท่านถูกพระสมณโคตมกลับใจ ด้วยมายาอันเป็นเครื่องกลับใจเสียแล้ว .

นิ . ดุรตปัสสิ ข้อที่อุบาลีคฤหบดีจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคตมนั้น มีโชธนะ มีโชโอกาส แต่ข้อที่พระสมณโคตมจะพึงเข้าถึงความเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดีนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ และกล่าวต่อไปว่า เอาเถอะ ตปัสสิ เราจะไปเพียงจะรู้เองทีเดียวว่า อุบาลีคฤหบดี เข้าถึงความเป็นสาวกของพระสมณโคตมจริงหรือไม่?

[๓๘] ลำดับนั้น นิครนถ์นาฏบุตร พร้อมด้วยนิครนถ์บริษัทเป็นอันมาก เข้าไปยังนิเวศของอุบาลีคฤหบดี นายประตุได้เห็นนิครนถ์นาฏบุตรมาแต่ไกล ได้กล่าวว่า จงหยุดเกิดท่านผู้เจริญ อย่าเข้ามา ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุบาลีคฤหบดีเข้าถึงความเป็นสาวกของพระ-

* สมณโคตมแล้ว ท่านเปิดประตูแก่พวกนิครนถ์ แก่พวกนางนิครนถ์แล้ว ท่านเปิดประตูเพื่อพระผู้มีพระภาคและสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านต้องการอาหาร จงหยุดอยู่ที่นั่นแหละ ชนทั้งหลายจึคนำมาเพื่อท่าน ณ ที่นี้ .

นิ . นายประตุผู้เป็นสหาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงเข้าไปหาอุบาลีคฤหบดี แล้วจงกล่าวอย่างนี้ว่า นิครนถ์นาฏบุตร พร้อมด้วยนิครนถ์บริษัทเป็นอันมาก มายืนอยู่ที่ซุ้มประตูข้างนอก เขาอยากจะพบท่าน นายประตุรับคำนิครนถ์นาฏบุตรแล้ว เข้าไปหาอุบาลีคฤหบดี แล้วได้เรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิครนถ์นาฏบุตร พร้อมด้วยนิครนถ์บริษัทเป็นอันมาก มายืนอยู่ที่ซุ้มประตูข้างนอก เขาอยากจะพบท่าน .

อุ . ดุรตนายประตุผู้เป็นสหาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงปลาดอาสนะไว้ที่ศาลาประตูกลาง . นายประตุรับคำอุบาลีคฤหบดีแล้ว ปลาดอาสนะไว้ที่ศาลาประตูกลาง แล้วเข้าไปหาอุบาลีคฤหบดี แล้วได้เรียนว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปลาดอาสนะไว้ที่ศาลาประตูกลางแล้ว ท่านยอมสำคัญกาลอันควร ณ บัดนี้ . ลำดับนั้น อุบาลีคฤหบดี เข้าไปยังศาลาประตูกลาง แล้วนั่งบนอาสนะอันเลิศ ประเสริฐอุดม และประณีต อันมียู ณ ที่นั้นเสียเอง แล้วเรียกนายประตุมาว่า นายประตุผู้เป็นสหาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงเข้าไปหานิครนถ์นาฏบุตร จงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ อุบาลีคฤหบดีกล่าวอย่างนี้ว่า เชิญท่านเข้าไปเถิด ถ้าท่านจำนง . นายประตุรับคำอุบาลีคฤหบดีแล้ว เข้าไปนิครนถ์นาฏบุตร แล้วได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ อุบาลีคฤหบดีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปเถิด ถ้าท่านจำนง . ลำดับนั้น นิครนถ์นาฏบุตร พร้อมด้วยนิครนถ์บริษัทเป็นอันมาก เข้าไปยังศาลาประตูกลาง .

[๓๙] ครั้นนั้นแล ได้ยินว่า แต่ก่อนอุบาลีคฤหบดีเห็นนาฏบุตรมาแต่ไกลเท่าใด แล้วต้อนรับแต่ที่เท่านั้น เอาผ้าห่มกวาดอาสนะที่เลิศ ประเสริฐอุดม และประณีต อันมียู ณ ที่นั้น แล้วกำหนดให้หนึ่ง บัดนี้ ท่านอุบาลีคฤหบดีนั่งบนอาสนะที่เลิศ ประเสริฐ อุดม และประณีต อันมียู ณ ที่นั้นเสียเอง แล้วได้กล่าวแก่นิครนถ์นาฏบุตรว่า ท่านคฤหบดีผู้เจริญ อาสนะมียู ถ้าท่านหวังเชิญนั่งเถิด . เมื่ออุบาลีคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิครนถ์นาฏบุตร ได้กล่าวว่า ท่านเป็นบ้าเสียแล้วหรือ คฤหบดี ท่านเป็นคนเขลาเสียแล้วหรือ คฤหบดี ท่านกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะไป จักยกวาทะแก่พระสมณโคตม ครั้นไปแล้ว กลับถูกวาทะดงไม้ชื่ออันใหญ่สวมมาแล้วหรือ ดุรตคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษผู้นำอ้นทะไป ถูกควักอ้นทะออกกลับมา จันใด ดุรตคฤหบดี อ้นเ็น เปรียบเหมือนบุรุษนำดวงตาไป ถูกควักดวงตากลับมา จันใด ดุรตคฤหบดี ท่านก็จันนั้นแล กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะไป จักยกวาทะแก่พระสมณโคตม ครั้นไปแล้ว กลับถูกวาทะดงไม้ชื่ออันใหญ่สวมมาแล้ว ท่านถูกพระสมณะ-

* โคตมกลับใจ ด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจเสียแล้วหรือ .

มายาเครื่องกลับใจ

[๔๐] อุ . ท่านผู้เจริญ มายาอันเป็นเครื่องกลับใจนี้ดี ท่านผู้เจริญ มายาอันนี้เป็นเครื่องกลับใจนี้งาม ท่านผู้เจริญ ญาติสาลโหิตผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้าจะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ญาติสาลโหิตผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้า สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ แม้ถ้ากษัตริย์ทั้งปวงจะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่กษัตริย์แม้ทั้งปวง สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ แม้ถ้าพราหมณ์ทั้งปวงจะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่พราหมณ์แม้ทั้งปวง สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ แม้ถ้าแพศย์ทั้งปวงจะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่แพศย์แม้ทั้งปวง สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ แม้ถ้าศูทรทั้งปวงจะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ศูทรแม้ทั้งปวง สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ แม้ถ้าโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ จะพึงกลับใจได้ด้วยมายาเครื่องกลับใจนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก แก่หมู่สัตว์พร้อมสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ สิ้นกาลนาน ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าจักทำอุปมาแก่ท่าน วิญญูชนบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้อรุณแห่งภายิตได้ แม้ด้วยการ

เปรียบเทียบ .

[๘๑] ท่านผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว นางมาณวิกาสาว เป็นภริยาของพราหมณ์แก่ ผู้เฒ่าผู้ใหญ่คนหนึ่ง มีครรภักใกล้จะคลอด . ครั้งนั้น นางมาณวิกานั้นได้กล่าวกะพราหมณ์นั้นว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปซื้อลูกวานรจากตลาดมาไว้ จักได้เป็นเพื่อนเล่นของลูกเรา ท่านผู้เจริญ . เมื่อนางมาณวิกาสาวอย่างนี้แล้ว พราหมณ์นั้น ได้กล่าวว่า นางผู้เจริญ จงรอนกวางเธอจะคลอด เสียก่อนเถิด ถ้าเธอคลอดลูกเป็นชาย ฉันจักซื้อลูกวานรตัวผู้จากตลาดมาให้เธอ จักได้เป็น เพื่อนเล่นของลูกชายของเธอ แต่ถ้าเธอคลอดลูกเป็นหญิง ฉันจักซื้อลูกวานรตัวเมียจากตลาด มาให้เธอ จักได้เป็นเพื่อนเล่นของลูกหญิงของเธอ .

ท่านผู้เจริญ นางมาณวิกานั้นได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปซื้อ ลูกวานรจากตลาดมาไว้ จักได้เป็นเพื่อนเล่นของลูกเรา ท่านผู้เจริญ . พราหมณ์ก็ได้กล่าวเป็น ครั้งที่ ๒ ว่า นางผู้เจริญ จงรอนกวางเธอจะคลอดเสียก่อนเถิด ถ้าเธอคลอดลูกเป็นชาย ฉันจักซื้อลูกวานรตัวผู้จากตลาดมาให้เธอ จักได้เป็นเพื่อนเล่นของลูกชายของเธอ แต่ถ้าเธอ คลอดลูกเป็นหญิง ฉันจักซื้อลูกวานรตัวเมียจากตลาดมาให้เธอ เพื่อจักได้เป็นเพื่อนเล่นของ ลูกหญิงของเธอ . ท่านผู้เจริญ นางมาณวิกาได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปซื้อ ลูกวานรจากตลาดมาไว้ จักได้เป็นเพื่อนเล่นของลูกเรา ท่านผู้เจริญ . ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้นั้น กำหนดมาก มีจิตปฏิพัทธ์ในนางมาณวิกานั้น จึงซื้อลูกวานรมาจากตลาด แล้วได้กล่าวว่า นางผู้เจริญ ฉันซื้อลูกวานรจากตลาดมาให้เธอแล้ว จักเป็นเพื่อนเล่นของลูกเธอ . เมื่อพราหมณ์ กล่าวอย่างนี้แล้ว นางมาณวิกานั้นได้กล่าวว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไป จงอุ้มลูกวานรตัวนี้ เข้าไปหาบุตรชายย่อมผู้ชำนานการย่อม แล้วจงกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเพื่อนผู้ชำนานการย่อม ฉันอยากจะให้ท่านอุ้มลูกวานรตัวนี้ให้เป็นสื่อน้ำย่อม ให้น้ำย่อมจับดี ทบแล้วทบอีกให้เกลี้ยงดี ทั้งสองข้าง . ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นกำหนดมาก มีจิตปฏิพัทธ์ในนางมาณวิกานั้น จึงอุ้มลูกวานร เข้าไปหาบุตรชายย่อม ผู้ชำนานการย่อม แล้วได้กล่าวว่า แน่ะเพื่อนผู้ชำนานการย่อม ฉันอยาก จะให้ท่านอุ้มลูกวานรนี้ให้เป็นสื่อน้ำย่อม ให้น้ำย่อมจับดี ทบแล้วทบอีกให้เกลี้ยงดีทั้งสองข้าง . เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ บุตรชายย่อมผู้ชำนานการย่อมได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ลูกวานรของ ท่านตัวนี้ ควรจะย่อมเท่านั้น แต่ไม่ควรจะทบ ไม่ควรจะขัดสี ฉันใด . ท่านผู้เจริญ วาตะของนิครนถ์ผู้เขลา ก็ฉันนั้น ควรเป็นที่ยินดีของคนเขลาเท่านั้น ไม่ควรเป็นที่ยินดี ไม่ควรชักไชรี ไม่ควรพิจารณาของบัณฑิตทั้งหลาย .

ท่านผู้เจริญ ครั้นสมัยต่อมา พราหมณ์นั้นถือคู่มือใหม่เข้าไปหาบุตรชายย่อม ผู้ชำนาน การย่อม แล้วได้กล่าวว่า แน่ะเพื่อนผู้ชำนานการย่อม ฉันอยากจะให้ท่านอุ้มคู่มือใหม่นี้ให้เป็น สื่อน้ำย่อม ให้น้ำย่อมจับดี ทบแล้วทบอีกให้เกลี้ยงดีทั้งสองข้าง . เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว บุตรชายย่อมผู้ชำนานการย่อมได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ คู่มือใหม่ของท่านนี้ ควรจะย่อม ควรจะทบ ควรจะขัดสี ฉันใด . ท่านผู้เจริญ วาตะของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ก็ฉันนั้น ควรเป็นที่ยินดีของบัณฑิตทั้งหลายเท่านั้น แต่ไม่ควรชักไชรี และไม่ควรรพิจารณาของ คนเขลาทั้งหลาย .

นิ . ดูกรคฤหบดี บริษัทพร้อมทั้งพระราชา รู้จักท่านอย่างนี้ว่า อุปาสลคฤหบดีเป็นสาวก ของนิครนถ์นาฏบุตร ดังนี้ เราทั้งหลายจะทรงจำท่านว่าเป็นสาวกของใครเล่า?

อุปาสลคฤหบดีประกาศตนเป็นสาวก

[๘๒] เมื่อนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อุปาสลคฤหบดี ลุกจากอาสนะ ทำผ้าห่ม เจริญบาช้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ แล้วได้กล่าวกะนิครนถ์นาฏบุตร ว่า ท่านผู้เจริญ ถ้อยคำนั้น ท่านจงฟังพระคุณของพระผู้มีพระภาคที่ข้าพเจ้าเป็นสาวก ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นนักปราชญ์ ปราศจากโมหะ ทรงทำลายกิเลสเครื่องตรึงใจ ได้ ทรงชำนะมาร ไม่มีทุกข์ มีจิตเสมอด้วยดี มีมารยาทอันเจริญ มีพระปัญญาดี ทรงข้าม กิเลสอันปราศจากความเสมอได้ ปราศจากมลทิน ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้ไม่มีความสงสัย มีพระทัยดี ทรงกายโลกามิสได้แล้ว ทรงบันเพิง ทรงมีสมณธรรมอันสำเร็จแล้ว ทรงเกิดเป็นมนุษย์ มีพระสรีระเป็นที่สุด เป็นพระ ไม่มีผู้เปรียบได้ ปราศจากอริ ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้ไม่มีความสงสัย ทรงเฉียบแหลม ทรงแนะนำสัตว์ เป็นสารถี อันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า มีธรรมอันงามหมดความเคลือบแคลง ทรงทำแสงสว่าง ทรงตัดมานะเสียได้ ทรงมีพระวิริยะ ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้องอาจ ไม่มีใคร ประมาณได้ มีพระคุณลึกซึ้ง บรรลุนิพพาน ทรงทำความเกษม ทรงมีพระญาณ ทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงสำรวมพระองค์ดี ทรงล้างกิเลสเป็นเครื่องข้อง ผู้พ้นแล้ว ข้าพเจ้าเป็นสาวกของ พระผู้มีพระภาค ผู้ประเสริฐ ทรงมีเสนาสนะอันสงัด มีสังโยชนสิ้นแล้ว ผู้พ้นแล้ว ทรงมี พระปัญญาเครื่องคิดอ่าน ทรงมีพระญาณเครื่องรู้ ผู้ลดตรงคือมานะเสียได้ ปราศจากราคะ ผู้ฝึกแล้ว ผู้ไม่มีธรรมเครื่องหน่วง ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระฤาษีที่ ๗ ผู้ไม่หลงโลก ทรงไตรวิชา เป็นสัตว์ประเสริฐ ทรงล้างกิเลสแล้ว ทรงฉลาด ประสมอักษร ให้เป็นบทคาถา ทรงระงับแล้ว มีพระญาณอันรู้แล้ว ทรงให้ธรรมทานก่อนทั้งหมด ทรงสามารถ ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอริยะ มีพระองค์อบรมแล้ว ทรงบรรลุลุณ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ที่ควรบรรล ทรงแสดงอรรถาให้พิสดาร ทรงมีสติ ทรงเห็นแจ้ง ไม่ทรงยุบลง ไม่ทรงพยุขึ้น
ไม่ทรงหวั่นไหว ทรงบรรลความเป็นผู้ชำนาญ ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้เสด็จไปดี
ทรงมีมาน ไม่ทรงปล่อยจิตไปตาม ทรงบริสุทธิ์ ไม่ทรงสะดุ้ง ปราศจากความกลัว สงัดทั่ว
ทรงบรรลธรรมอันเลิศ ทรงข้ามได้เอง ทรงยังสัตว์อื่นให้ข้ามได้ ข้าพเจ้าเป็นสาวกของ
พระผู้มีพระภาค ผู้สงบแล้ว มีพระปัญญากว้างใหญ่เสมอด้วยแผ่นดิน มีพระปัญญาใหญ่หลวง
ปราศจากโลก ทรงดำเนินปฏิบัติเหมือนพระพุทธรเจ้าในปางก่อน เสด็จไปดีแล้ว ไม่มีบุคคล
เปรียบ ไม่มีผู้เสมอเหมือน ทรงแก่กล้า ผู้ละเอียดสุขุม ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
ผู้ตัดตัณหาได้ขาด ทรงตื่นอยู่ ปราศจากครัน ผู้อันตัณหาและทิฏฐิไม่ฉาบทาได้ ผู้ควรรับการบูชา
ทรงได้พระนามว่าอีกษะ ๑- เป็นอุดมบุคคล มีพระคุณ ไม่มีใครซึ่งได้ เป็นผู้ใหญ่ ทรงถึงยศอย่าง
ยอดเยี่ยม .

[๘๓] นิ. ดุรคฤหบดี ท่านประมวลถ้อยคำสำหรับพรรณนาคุณของพระสมณโคดม
ไว้แต่เมื่อไร?

อ. ดุรคฤหบดีผู้เจริญ เปรียบเหมือนช่างดอกไม้ หรือลูกมือช่างดอกไม้คนขยัน พึง
ร้อยกรองดอกไม้ต่างๆ กองใหญ่ ให้เป็นพวงมาลาอันวิจิตรได้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ก็ฉะนั้น ทรงมีพระคุณควรพรรณนาเป็นอนันต์ ทรงมีพระคุณควรพรรณนาดังหลายร้อย ก็ใครจัก
ไม่ทำการพรรณนาพระคุณของพระองค์ผู้ควรพรรณนาพระคุณได้เล่า .

ครั้นเมื่อณครันกัณฐบุตรทนดูสักการะของพระผู้มีพระภาคไม่ได้ โลหิตอันอุ่นได้พลุ่ง
ออกจากปากในที่นั่นเอง ดังนี้แล .

จบ อุปาลิวาสสูตร ที่ ๖ .

๑๑. เพราะแสดงอานภาพได้ หรือเพราะไม่ปรากฏพระองค์ .

๗. กุกกุโรวาสสูตร

เรื่องปณณโกสิยบุตรและเสนียะอเจละ

[๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในโกสิยชนบท ทรงทำนิคมของชาวโกสิยะ
ชื่อว่าพลิตทาสนะให้เป็นโคจรคาม . ครั้นนั้นปณณโกสิยบุตรผู้ประพฤติวัตรตั้งโค และเสนียะ-
* อเจละ ผู้ประพฤติวัตรตั้งสนัษ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วปณณโกสิยบุตร
ผู้ประพฤติวัตรตั้งโค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ฝ่ายเสนียะอเจละ
ผู้ประพฤติวัตรตั้งสนัษ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกัน
ไปแล้ว ก็คุยเขี่ยดสนัษแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ปณณโกสิยบุตรผู้ประพฤติวัตรตั้งโค
ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเสนียะอเจละนี้ ประพฤติวัตรตั้งสนัษ
ทำการมยาที่ผู้อื่นจะทำได้ บริโภคโภชนะที่ว่างไว้ ณ พื้นดิน เขาสมათานกุกกุโรวัตรนั้นอย่าง
บริบูรณ์ สิ้นกาลนาน คติของเขาจะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร? พระผู้มีพระภาค
ตรัสห้ามว่า อย่าเลย ปณณะ จงดข้อนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนี้เลย . ปณณโกสิยบุตร
ผู้ประพฤติวัตรตั้งโค ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เสนียะอเจละ ประพฤติวัตรตั้งสนัษ ทำการมยาที่ผู้อื่นจะทำได้ บริโภคโภชนะที่ว่างไว้ ณ พื้นดิน
เขาสมათานกุกกุโรวัตรนั้นอย่างบริบูรณ์สิ้นกาลนาน คติของเขาจะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขา
จะเป็นอย่างไร? พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลย ปณณะ จงดข้อนี้เสียเถิด อย่าถามเรา
ถึงข้อนี้เลย . ปณณโกสิยบุตร ผู้ประพฤติวัตรตั้งโค ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๓ ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เสนียะอเจละ ประพฤติวัตรตั้งสนัษ ทำการมยาที่ผู้อื่นจะทำได้
บริโภคโภชนะที่ว่างไว้ ณ พื้นดิน เขาสมათานกุกกุโรวัตรนั้นอย่างบริบูรณ์สิ้นกาลนาน คติของเขา
จักเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาก็กเป็นอย่างไร?

[๘๕] พ. ดุรคฤหบดี เราไม่ได้จากท่านเป็นแน่ซึ่งคำนี้ว่า อย่าเลยปณณะ จงดข้อนี้
เสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนี้เลย ดังนี้ แต่เราจักพยากรณ์แก่ท่าน ดุรคฤหบดี บุคคลบางคน
ในโลกนี้บำเพ็ญกุกกุโรวัตร บำเพ็ญปกติของสนัษ บำเพ็ญกิริยาการของสนัษให้บริบูรณ์ ไม่ขาด
สาย ครั้นแล้วเมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสนัษ อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็น
อย่างนี้ว่า เราจักเป็นเทวดาหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้
ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด ดุรคฤหบดี เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง คือ
นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่ง ดุรคฤหบดี กุกกุโรวัตรเมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้า
ถึงความเป็นสหายของสนัษ เมื่อวิบัติย่อมนำเข้าถึงนรก ด้วยประการฉะนี้ เมื่อพระผู้มีพระภาค
ตรัสอย่างนี้แล้ว เสนียะอเจละ ผู้ประพฤติวัตรตั้งสนัษ ร้องไห้หน้าตาไหล .

คติของผู้ประพฤติวัตรตั้งโค

[๘๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะปณณโกสิยบุตรประพฤติวัตรตั้งโคว่า ดุร
คฤหบดี เราไม่ได้คำนี้จากท่านว่า อย่าเลยปณณะ จงดข้อนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนี้เลย
ดังนี้ เสนียะอเจละทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิได้ร้องให้ถึงการพยากรณ์นั้น ที่พระผู้มี
พระภาคตรัสกะข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าได้สมათานกุกกุโรวัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มาช้านานแล้ว ข้าแต่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
พระองค์ผู้เจริญ ปุณณโกสิยบุตร ประพฤติวัตรดังใด เขาสมาทานโควัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มา
ช้านาน คติของเขาจะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร?

อย่าเลย เสนียะ จงดข้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนั้นเลย .

เสนียะจะเฉลยทูลถามพระผู้มีพระภาคเป็นครั้งที่ ๒ . . . เป็นครั้งที่ ๓ ว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ปุณณโกสิยบุตรนี้ ประพฤติวัตรดังใด เขาสมาทานโควัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มาช้านาน คติของเขา
จะเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจะเป็นอย่างไร?

ดูกรเสนียะ เราไม่ได้จากท่านเป็นแน่ซึ่งคำนี้ว่า อย่าเลยเสนียะ จงดข้อนั้นเสียเถิด
อย่าถามเราถึงข้อนั้นเลย ดังนี้ แต่เราจักพยากรณ์แก่ท่าน ดูกรเสนียะ บุคคลบางคนในโลกนี้
บำเพ็ญโควัตร บำเพ็ญปกติของโค บำเพ็ญกิริยาการของโคอย่างบริบูรณ์ ไม่ขาดสาย ครั้นแล้ว
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของโค อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า เราจักเป็นเทวดา
หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วย สิล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ ความเห็นของเขานั้น
เป็นความเห็นผิด ดูกรเสนียะ เรากล่าวคติของผู้เห็นผิดว่ามี ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์
ดิรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่ง ดูกรเสนียะ โควัตรเมื่อถึงพร้อม ย่อมนำเข้าถึงความ เป็นสหายของโค
เมื่อวิบัติ ย่อมนำเข้าถึงนรก ด้วยประการฉะนี้ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุณณโกสิยบุตร
ผู้ประพฤติวัตรดังใด ร้องไห้หน้าตาไหล .

[๔๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเสนียะจะเฉลย ผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขว่
ดูกรเสนียะ เราไม่ได้คำนี้จากท่านว่า อย่าเลยเสนียะ จงดข้อนั้นเสียเถิด อย่าถามเราถึงข้อนั้น
เลย ดังนี้ . ปุณณโกสิยบุตรทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิได้ร้องให้ถึงการพยากรณ์นั้น
ที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าสมาทานโควัตรนั้นอย่างบริบูรณ์มาช้านาน ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงสามารถแสดง
ธรรมโดยประการที่ทำให้ข้าพเจ้าพึงละโควัตรนี้ได้ และเสนียะจะเฉลยผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขว่ พึงละ
กุกกุวัตรนั้นได้ .

ดูกรปุณณะ ถ้ากระนั้น ท่านจงฟัง จมมนสิการให้ดี เราจักกล่าว ปุณณโกสิยบุตร
ผู้ประพฤติวัตรดังโค ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว .

กรรมดำกรรมาชา ๔

[๔๘] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพรพจน์นี้ว่า ดูกรปุณณะ กรรม ๔ ประการนี้
เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ดูกรปุณณะ
กรรมดำมิวิบากดำมียอยู่ กรรมขาวมิวิบากขาวมียอยู่ กรรมทั้งดำทั้งขาว มิวิบากทั้งดำทั้งขาว มียอยู่
กรรมไม่ดำไม่ขาว มิวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมมียอยู่ ดูกรปุณณะ ก็กรรมดำ
มิวิบากดำ เป็นไฉน ดูกรปุณณะ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประมวลกายสังขาร อันมีความทุกข์
ประมวลวจสังขาร อันมีความทุกข์ ประมวลมโนสังขาร อันมีความทุกข์ ครั้นแล้ว เขาย่อมเข้าถึง
โลกอันมีความทุกข์ ผัสสะอันประกอบด้วยทุกข์ ย่อมถูกต้อง เขาผู้เข้าถึงโลกอันมีความทุกข์ เขาอัน
ผัสสะประกอบด้วยทุกข์ถูกต้อง ย่อมแสวงเวทนาอันประกอบด้วยทุกข์ อันเป็นทุกข์โดยส่วนเดียว
ดวงสัตว์นรก ฉะนั้น ดูกรปุณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความอุปบัติของสัตว์จึงมี สัตว์ทำกรรมใด
ไว้ ย่อมเข้าถึงเพราะกรรมนั้น ผัสสะย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงแล้ว ดูกรปุณณะ แม้เพราะอย่างนี้
เราจึงกล่าวว่า สัตว์มีกรรมเป็นทายาท ข้อนี้ เรากล่าวว่ากรรมดำมิวิบากดำ .

ดูกรปุณณะ ก็กรรมขาว มิวิบากขาว เป็นไฉน ดูกรปุณณะ บุคคลบางคนในโลกนี้
ประมวลกายสังขาร อันไม่มีความทุกข์ ประมวลวจสังขาร อันไม่มีความทุกข์ ประมวลมโนสังขาร
อันไม่มีความทุกข์ ครั้นแล้ว เขาย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ ผัสสะอันไม่มีความทุกข์
ย่อมถูกต้อง เขาผู้เข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ เขาอันผัสสะ ไม่มีความทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อม
แสวงเวทนาอันไม่มีความทุกข์ เป็นสุขโดยส่วนเดียวดวงเทพชั้นสุกทินะ ฉะนั้น ดูกรปุณณะ
เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความอุปบัติของสัตว์จึงมี สัตว์ทำกรรมใดไว้ ย่อมเข้าถึงเพราะกรรมนั้น
ผัสสะย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงแล้ว ดูกรปุณณะ แม้เพราะอย่างนี้ เราจึงกล่าว สัตว์มีกรรมเป็น
ทายาท ข้อนี้ เรากล่าวว่า กรรมขาว มิวิบากขาว .

ดูกรปุณณะ ก็กรรมทั้งดำทั้งขาว มิวิบากทั้งดำทั้งขาวเป็นไฉน ดูกรปุณณะ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ ประมวลกายสังขาร อันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง ประมวลวจสังขาร
อันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง ประมวลมโนสังขาร อันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์
บ้าง ครั้นแล้ว เขาย่อมเข้าถึงโลกอันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง ผัสสะอันมีความทุกข์
บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง ย่อมถูกต้องเขา ผู้เข้าถึงโลก อันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง
เขาอันผัสสะที่มีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง ถูกต้องแล้ว ย่อมแสวงเวทนาอันมีความทุกข์
บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้าง มีทั้งสุขและทุกข์ระคนกัน ดวงพวกมนุษย์ เทพบางเหล่า และสัตว์
วิบาตบางเหล่า ฉะนั้น ดูกรปุณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความอุปบัติของสัตว์จึงมี สัตว์
ทำกรรมใดไว้ ย่อมเข้าถึงเพราะกรรมนั้น ผัสสะย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงแล้ว ดูกรปุณณะ
แม้เพราะอย่างนี้ เราจึงกล่าวว่า สัตว์มีกรรมเป็นทายาท ข้อนี้เรากล่าวว่า กรรมทั้งดำทั้งขาว
มิวิบากทั้งดำทั้งขาว .

ดูกรปุณณะ ก็กรรมไม่ดำไม่ขาว มิวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เป็นโจน ดุรปถณะ บรรดากรรม ๓ ประการนั้น เจตนาเพื่อละกรรมดำ มีวิบากดำ เจตนาเพื่อ
ละกรรมขาว มีวิบากขาว เจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาวนั้นเสีย ข้อนี้
เรากล่าวว่า กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ดุรปถณะ
กรรม ๔ ประการนี้แล เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม .

ปถณโกสิยบุตรแสดงตนเป็นอุบาสก

[๘๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปถณโกสิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโค ได้กราบ
ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลงายของทีคว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ จันใด พระโคตมผู้เจริญ ทรงประกาศ
ธรรมโดยอเนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค
พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

เสนียะอจะละขอบรรพชาอุปสมบท

เสนียะอจะละ ผู้ประพฤติวัตรดังสุนัข ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคค
ลงายของทีคว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า
ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ จันใด พระโคตมผู้เจริญ ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย จันนั้น
เหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์
ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มี-

*พระภาค .

ดูกรเสนียะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังการบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้น
ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือนก่อน ต่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลาย มีจิตอันอัญญเดียรถีย์ให้ยินดีแล้ว
จึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่า เราทราบความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ .

ตัตถียปริวาส

[๙๐] เส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังการบรรพชา
อุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือนก่อน ต่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุมิจิตอัน
อัญญเดียรถีย์ให้ยินดีแล้ว จึงให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุ ไชว ข้าพระองค์จักอยู่
ปริวาสถึง ๔ ปี ต่อล่วง ๔ ปี ภิกษุทั้งหลายมีจิตอันข้าพระองค์ให้ยินดีแล้ว จึงให้ข้าพระองค์
บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุเถิด .

เสนียะอจะละผู้ประพฤติวัตร ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค
แล้ว เมื่อท่านเสนียะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความ
เพียร มิตนสงไปอยู่ ไม่นานนัก ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ ไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่กุลบุตร
ทั้งหลายผู้มีความต้องการ ออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ท่านเสนียะได้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์
ทั้งหลาย ดังนี้แล .

จบ กุกกุโรวาทสูตร ที่ ๗ .

๘. อภัยราชกุมารสูตร

เรื่องอภัยราชกุมาร

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนคร
ราชคฤห์. ครั้นนั้น พระราชกุมารพระนามว่า อภัย เสด็จเข้าไปหานิครณญาณบุตรถึงที่อยู่ ทรง
อภิวาทนิครณญาณบุตรแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๙๒] นิครณญาณบุตรได้ทูลอภัยราชกุมารว่า ไปเถิด พระราชกุมาร เชิญพระองค์
ทรงยกวาทะแก่พระสมณโคตม เมื่อพระองค์ทรงยกวาทะแก่พระสมณโคตมอย่างนี้แล้ว กิตติศัพท์
อันงามของพระองค์จักกระมือไปว่า อภัยราชกุมารทรงยกวาทะแก่สมณโคตมผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจมาก
อย่างนี้ .

อภัยราชกุมารตรัสถามว่า ท่านผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้าจะยกวาทะแก่พระสมณโคตม ผู้มีฤทธิ์
มาก มีอำนาจมากอย่างนี้ ได้อย่างไร?

นิครณญาณบุตรทูลว่า ไปเถิด พระราชกุมาร เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระสมณโคตม
ถึงที่ประทับ แล้วจงทูลถามพระสมณโคตมอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตจะพึง
ตรัสพระวาจาอัน ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นบ้างหรือหนอ ถ้าพระสมณโคตมถูกถามอย่างนี้แล้ว
จะทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรราชกุมาร ตถาคตพึงกล่าววาจาอัน ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจ
ของคนอื่น ดังนี้ไชว พระองค์พึงทูลพระสมณโคตมอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็น
อย่างนั้น การกระทำของพระองค์จะต่างอะไรจากปุถุชนเล่า เพราะแม้ปุถุชนก็พึงกล่าววาจาอัน ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ถ้าพระสมณโคดมถูกถามอย่างนี้แล้ว จะทรงพยากรณ์ อย่างนี้ว่า ดุรราชกุมาร ตถาคตไม่พึงกล่าววาทอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ดังนี้ไซ้ พระองค์พึงทูลพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นอย่างนั้น อย่างไร พระองค์จึงทรงพยากรณ์พระเวทที่ตัดว่า เวทที่ตัดจักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก ตั้งอยู่สิ้นกับหนึ่ง เป็นผู้อื่นใครๆ เยียวยาไม่ได้ ดังนี้ เพราะพระวาทของพระองค์นั้น พระเวทที่ตัด ไกรธ เสียใจ ดุรพระราชกุมาร พระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามปัญหาสองเงื่อนไขแล้ว จะไม่อาจกลืนเข้า ไม่อาจคายออกได้เลย เปรียบเหมือนกะจับเหล็กติดอยู่ในคอของบุรุษ บุรุษนั้น จะไม่อาจกลืนเข้า ไม่อาจคายออกได้ ฉนใด ดุรพระราชกุมาร พระสมณโคดมก็ฉนนั้น ถูกพระองค์ทูลถามปัญหาสองเงื่อนไขแล้ว จะไม่อาจกลืนเข้า ไม่อาจคายออกได้เลย .

อภัยราชกุมารรับคำนิรณันนาฏบุตรแล้ว เสด็จลจากอาสนะทรงอภิวัตินิรณันนาฏบุตร ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ทรงเหนงดูพระอาทิตย์ทรงพระดำริว่า วันนี้มีไชกาล จะยกวาทะแก่พระผู้มีพระภาค วันพรุ่งนี้เกิด เราจักยกวาทะแก่พระผู้มีพระภาคในนิเวศของเรา ดังนี้ แล้วจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคมีพระองค์ เป็นที่ ๔ จงทรงรับภัตตาหารของหม่อมฉัน เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วย คุชณิภาพ ลำดับนั้น อภัยราชกุมารทรงทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วเสด็จลจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว เสด็จลกลับไป ครั้นนั้น พอล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศของอภัยราชกุมาร ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปลาดไร ลำดับนั้น อภัยราชกุมารทรงแสดงพระผู้มีพระภาคด้วย ขาเหนียวโชนียะอันประณีต ให้อ้อมหน้าเพียงพอด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง เมื่อพระผู้มีพระภาค เสวยเสร็จ ทรงชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว อภัยราชกุมารทรงถืออาสนะต่ำอันหนึ่งประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

วาทาไม่เป็นที่รัก

[๓๓] อภัยราชกุมารประทับ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตจะพึงตรัสพระวาทอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่น บ้างหรือหนอ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรราชกุมาร ในปัญหาข้อนี้ จะวิสัชนาโดยส่วนเดียวมิได้ .

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะปัญหาข้อนี้ พวกนิครนถ์ได้ฉิบหายแล้ว .

พ. ดุรราชกุมาร เหตุไฉนพระองค์จึงตรัสอย่างนี้เล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะปัญหาข้อนี้ พวกนิครนถ์ได้ฉิบหายแล้ว ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส หม่อมฉันเข้าไปหานิครนถ์นาฏบุตรถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง นิครนถ์นาฏบุตรได้บอกว่า ไปเกิด พระราชกุมาร เชิญพระองค์เสด็จไป ยกวาทะแก่พระสมณโคดมเกิด เมื่อพระองค์ยกวาทะแก่พระสมณโคดมอย่างนี้ กิตติศัพท์อันงาม ของพระองค์จักระบือไปว่า อภัยราชกุมารยกวาทะแก่พระสมณโคดม ผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อย่างนี้ เมื่อนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้ หม่อมฉันได้ถามว่า ท่านผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้าจะยกวาทะ แก่พระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ได้อย่างไร นิครนถ์นาฏบุตรตอบว่า ไปเกิด พระราชกุมาร เชิญพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ แล้วจงทูลถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตจะพึงตรัสพระวาทอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น บ้างหรือหนอ ถ้าพระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามอย่างนี้แล้ว จะทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุร ราชกุมาร ตถาคตพึงกล่าววาทอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ดังนี้ไซ้ พระองค์พึง ทูลพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นอย่างนั้น การกระทำของพระองค์ จะต่างอะไรจากปฤชนเล่า เพราะแม้ปฤชนก็กล่าววาทอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น แต่ถ้าพระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามอย่างนี้แล้ว จะทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุรราชกุมาร ตถาคตไม่พึงกล่าววาท อันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ดังนี้ไซ้ พระองค์พึงทูล พระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นอย่างนั้น อย่างไรพระองค์จึงทรงพยากรณ์ เวทที่ตัดว่า เวทที่ตัดจักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก ตั้งอยู่สิ้นกับหนึ่ง เป็นผู้อื่นใครๆ เยียวยา ไม่ได้ ดังนี้ เพราะพระวาทของพระองค์นั้น พระเวทที่ตัด ไกรธ เสียใจ ดุรพระราชกุมาร พระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามปัญหาสองเงื่อนไขแล้ว จะไม่อาจกลืนเข้า ไม่อาจคายออกได้เลย เปรียบเหมือนกะจับเหล็กติดอยู่ในคอของบุรุษ บุรุษนั้นจะไม่อาจกลืนเข้า ไม่อาจคายออกได้ ฉนใด ดุรพระราชกุมาร พระสมณโคดมก็ฉนนั้น ถูกพระองค์ทูลถามปัญหาสองเงื่อนไขแล้ว ไม่อาจกลืนเข้า จะไม่อาจคายออกได้เลย .

วาทาที่ประกอบด้วยประโยชน์

[๓๔] สมัยนั้นแล เด็กอ่อนเพียงได้แต่นอน นั่งอยู่บนตักของอภัยราชกุมาร ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะอภัยราชกุมารว่า ดุรราชกุมาร ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้ากุมารนี้อาศัยความเพลอของพระองค์ หรือของหญิงพี่เลี้ยง ฟังนำไม้หรือก้อนกรวดมาใส่ในปาก พระองค์จะพึงทำเด็กนั้นอย่างไร?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจะพึงนำออกเสีย ถ้าหม่อมฉันไม่อาจจะนำออกได้แต่ที่แรก หม่อมฉันก็จะเอามือซ้ายประคองศีรษะแล้วงอนิ้วมือขวาควักไม้หรือก้อนกรวดแม้พร้อมด้วยเลือดออกเสีย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะหม่อมฉันมีความเอ็นดูในกุมาร .

ดูกรราชกุมาร ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมรู้ว่าจาทิไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทันนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทันนั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทันนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทันนั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทิจริง วาทที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทันนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนั้น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาทันนั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทิไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทันนั้น เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทันนั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทันนั้น เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทันนั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และวาทันนั้น เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนั้น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาทันนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย .

พุทธปฏิภาณ

[๙๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กษัตริย์ผู้บัณฑิตกิตติ พราหมณ์ผู้บัณฑิตกิตติ คฤหบดีผู้บัณฑิตกิตติ สมณะผู้บัณฑิตกิตติ ผูกปัญหาแล้วเข้ามาเฝ้าทูลถามพระตถาคต การพยากรณ์ปัญหาของบัณฑิตเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสด้วยพระหฤทัยไว้ก่อนว่า บัณฑิตทั้งหลายจักเข้ามาเฝ้าเราแล้วทูลถามอย่างนี้ เราอันบัณฑิตเหล่านั้นทูลถามอย่างนี้แล้ว จักพยากรณ์อย่างนี้ หรือว่าพยากรณ์นั้นมาปรากฏแจ่มแจ้งกะพระตถาคตโดยทันที .

ดูกรราชกุมาร ถ้าอย่างนั้น ในข้อนี้ อาตมภาพจักกลับถามพระองค์บ้าง ข้อนี้ควรแก่พระองค์อย่างไร พระองค์พึงพยากรณ์ข้อนั้นอย่างนั้น ดูกรราชกุมาร พระองค์จะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน พระองค์เป็นผู้ฉลาดในส่วนน้อยใหญ่ของรทหรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า หม่อมฉันเป็นผู้ฉลาดในส่วนน้อยใหญ่ของรท .

พ. ดูกรราชกุมาร พระองค์จะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน ขนทั้งหลายเข้าไปเฝ้าพระองค์ แล้วพึงทูลถามอย่างนี้ว่า ส่วนน้อยใหญ่ของรทอันนี้ ชื่ออะไร การพยากรณ์ปัญหาของชนเหล่านั้น พระองค์พึงตรัสด้วยใจไว้ก่อนว่า ขนทั้งหลายเข้ามาหาเราแล้ว จักถามอย่างนี้ เราอันชนเหล่านั้นถามอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ หรือว่าการพยากรณ์นั้นพึงแจ่มแจ้งกะพระองค์โดยทันที?

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะหม่อมฉันเป็นทหารรบ รู้จักดี ฉลาดในส่วนน้อยใหญ่ของรท ส่วนน้อยใหญ่ของรททั้งหมด หม่อมฉันทราบดีแล้ว ฉะนั้น การพยากรณ์ปัญหานั้น แจ่มแจ้งกะหม่อมฉันโดยทันทีทีเดียว .

ฉันนั้นเหมือนกันแล ราชกุมาร กษัตริย์ผู้บัณฑิตกิตติ พราหมณ์ผู้บัณฑิตกิตติ คฤหบดีผู้บัณฑิตกิตติ สมณะผู้บัณฑิตกิตติ ผูกปัญหาแล้วจักเข้ามาถามตถาคต การพยากรณ์ปัญหานี้ ย่อมแจ่มแจ้งกะตถาคตโดยทันที ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความที่ธรรมชาตินั้น ตถาคตแทงตลอดดีแล้ว การพยากรณ์ปัญหานี้ จึงแจ่มแจ้งกะตถาคตโดยทันที .

อภัยราชกุมารแสดงตนเป็นอุบาสก

[๙๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อภัยราชกุมารได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลายขอที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล .

จบ อภัยราชกุมารสูตร ที่ ๘ .

๙. พหุเวทนิยสูตร

เรื่องช่างไม้ชื่อปัญจกังกะ

[๙๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขตวนาราม ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ครั้งนั้น นายช่างไม้ชื่อ ปัญจกังกะ เข้าไปหาท่านพระอุทายี นมัสการแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

กล่าวด้วยเวทนา

[๙๘] นายช่างไม้ชื่อปัญจกังกะ นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กล่าวกะท่านพระอุทายีว่า ท่านพระอุทายี พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้เท่าไร ท่านพระอุทายีตอบว่า ดูกรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการนี้แล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ป. ข้าแต่ท่านพระอุทายี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ เพราะอทุกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขอันสงบ อันประณีตแล้ว .

ท่านพระอุทายีได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ดุรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดุรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการนี้แล .

นายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะได้กล่าวขึ้นคำเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่ท่านพระอุทายี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ เพราะอทุกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขอันสงบ อันประณีตแล้ว .

ท่านพระอุทายีได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ดุรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดุรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการนี้แล .

นายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะได้กล่าวเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ท่านพระอุทายี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ เพราะอทุกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในสุขอันสงบ อันประณีตแล้ว .

ท่านพระอุทายีไม่สามารถจะให้นายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะยินยอมได้ นายช่างไม้ชื่อปัญจคะ – * กังคะก็ไม่สามารถจะให้ท่านพระอุทายียินยอมได้ .

[๙๙] ท่านพระอานนท์ได้สดับถ้อยคำเจรจาของท่านพระอุทายีกับนายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

ท่านพระอานนท์นั่งแล้ว ณ ส่วนที่สดข้างหนึ่งแล ได้กราบทูลถ้อยคำเจรจาของท่านพระอุทายีกับนายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาค . เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรคฤหบดี นายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะไม่ยอมตามบรรยายอันมียุของพระอุทายี และพระอุทายีก็ไม่ยอมตามบรรยายอันมียุของนายช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ ดุรคฤหบดี แม่เวทนา ๒ เราได้กล่าวโดยปริยาย ถึงเวทนา ๓ เวทนา ๔ เวทนา ๕ เวทนา ๖ เวทนา ๑๘ เวทนา ๓๖ เวทนา ๑๐๘ เราก็ก้าวแล้วโดยปริยาย ดุรคฤหบดี ธรรมอันเราแสดงแล้วโดยปริยายอย่างนี้แล ผู้ใดไม่รู้ตามด้วยดี ไม่สำคัญตามด้วยดี ไม่ยินดีตามด้วยดี ซึ่งคำที่กล่าวดี พุทธิของกันและกัน ในธรรมที่เราแสดงโดยปริยายอย่างนี้แล้ว ผู้นั้นจะได้ผลอันนี้ คือ จักบาดหมาง ทะเลาะวิวาทหิมาแห่งกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่ ดุรคฤหบดี ธรรมอันเราแสดงแล้วโดยปริยายอย่างนี้ ผู้ใดรู้ตามด้วยดี สำคัญตามด้วยดี ยินดีตามด้วยดี ซึ่งคำที่กล่าวดี พุทธิของกันและกัน ในธรรมที่แสดงโดยปริยายอย่างนี้แล้ว ผู้นั้นจะได้ผลอันนี้ คือ จักพร้อมเพรียง บันเทิง ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน่านมระคนกับน้ำ แลดูกันด้วยสายตาเป็นที่รักอยู่ .

กามคุณ ๕

[๑๐๐] ดุรคฤหบดี กามคุณ ๕ นี้เป็นโชน คือ รูปอันจะพึงรู้ด้วยจักขุอันสัตว์ปรารถนาใคร พอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงอันจะพึงรู้โดยโสต . . . กลิ่นอันจะพึงรู้ด้วยฆานะ . . . รสอันจะพึงรู้ด้วยชีวา . . . โผฏฐัพพะอันจะพึงรู้ด้วยกาย อันสัตว์ปรารถนาใคร พอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ดุรคฤหบดี นี้แลกามคุณ ๕ สุขโสมนัสอันโดยยอมเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ นี้ สุขและโสมนัสนี้ เรากล่าวว่า กามสุข .

สุขในรูปมานและอรุปมาน

[๑๐๑] ดุรคฤหบดี เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายยอมเสวยสุขโสมนัส มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสุขอื่นที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่าสุขนี้ยังมีอยู่ .

ดุรคฤหบดี สุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นโชน ดุรคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ นี้แล อานนท์ สุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายยอมเสวยสุขโสมนัส มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสุขอื่นที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่าสุขนี้ยังมีอยู่ .

ดุรคฤหบดี สุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นโชน ดุรคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตติฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะจิตวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ นี้แล อานนท์ สุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายยอมเสวยสุขโสมนัส มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ยังมีอยู่ .

ดุรคฤหบดี สุขอื่นที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นโชน ดุรคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอุเบกขา มีสติมีสัมปชัญญะและเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติฌาน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ใดมานะนี้ เป็นผู้มือเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข นี่แล
อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า
สัตว์ทั้งหลายย่อมแสวงสุขโสมนัส มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสุขอัน
ที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ ยังมีอยู่ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุดุตตถณมาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโหมนัส
ก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธียุอยู่ นี่แล อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีต
กว่าสุขนี้ เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมแสวงสุขโสมนัส
มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้น เพราะเหตุไร เพราะสุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้
ยังมีอยู่ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุดากาสาณัญญาตนณานด้วยมนสิการว่า อากาศไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา
ได้โดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการนานัตตสัญญาอยู่ นี่แล
อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุนิยามัญญาตนณานด้วยมนสิการว่า นิยามณไม่มีที่สุด เพราะล่วง
อากาศาณัญญาตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ นี่แล อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่า
สุขนี้ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุดากัญญาตนณานด้วยมนสิการว่า หนอยหนึ่งไม่มี เพราะล่วง
นิยามณัญญาตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ นี่แล อานนที่ สุขอันอันดียิ่งกว่าและประณีตกว่า
สุขนี้ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุนวสัญญานาสัญญาตนณาน เพราะล่วงอากัญญาตนะได้โดยประการ
ทั้งปวงอยู่ นี่แล อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ .

[๑๐๒] ดูกรอานนที่ เราไม่ยอมรับรู้ถ้อยคำของผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมแสวงสุขโสมนัส มีกามสุขนี้เป็นอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรอานนที่ เพราะสุขอัน
ที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ ยังมีอยู่ .

ดูกรอานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้เป็นไฉน ดูกรอานนที่ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ บรรลุลัญญาเวทยิตนิโร เพราะล่วงนวสัญญานาสัญญาตนะได้โดยประการทั้งปวง
อยู่ นี่แล อานนที่ สุขอันที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ .

ดูกรอานนที่ ข้อที่อัญญเดียรถียปริพาชกจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมตรัส
สัญญาเวทยิตนิโรไว้แล้ว แต่บัญญัติลงในสุข ชื่อนั้นจะเป็นไฉนเล่า ชื่อนั้นเป็นอย่างไรเล่า
ดังนี้ เป็นฐานะที่จะมิได้ ดูกรอานนที่ อัญญเดียรถียปริพาชกผู้มิว่าทะอย่างนี้ ท่านควรจะกล่าว
ตอบว่า ดูกรอาวโส พระผู้มีพระภาคจะทรงหมายสุทธานอย่างเดียว แล้วบัญญัติไว้ในสุททา
มิได้ แต่บุคคลได้สุขในทีเดียว พระตถาคตย่อมบัญญัติที่นั้นๆ ไว้ในสุข .

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนที่ชื่นชมยินดีพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ พุทฺธเวทนิยสูตร ที่ ๙ .

๑๐. อปินณกสูตร

เรื่องพราหมณ์และภคอุบาสกชาวบ้านศาลา

[๑๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก
เสด็จถึงพราหมณคานมามว่าศาลา ของชนชาวโกศล . พราหมณ์และภคอุบาสกชาวบ้านศาลาได้
สดับข่าวว่า พระสมณโคดมศากยบุตรผู้เจริญ เสด็จออกผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกมาใน
โกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก เสด็จถึงบ้านศาลาแล้ว . ก็กิตติศัพท์อันงามแห่ง
พระโคดมผู้เจริญนั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็น
พระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก
เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์
พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ ทั้งเทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามใน
ท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์
บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลาย เห็นปานนี้ ย่อมเป็นความดี . ครั้นนั้น
พราหมณ์และภคอุบาสกชาวบ้านศาลาพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
บังคมแล้วณ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้วณ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาค
ประทับ แล้วณ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักพระผู้มีพระภาค
แล้วณ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกนั่งนิ่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

อปินณกรรม

[๑๐๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพราหมณ์และคฤหบดีชาวบ้านศาลาผู้หนึ่งเรียบร้อยแล้ว
ว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ศาสตาคณใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ชอบใจของท่านทั้งหลาย เป็นที่ให้
ท่านทั้งหลายได้ศรัทธาอันมีเหตุ มีอยู่หรือ?

พราหมณ์และคฤหบดีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศาสตาคณใดคนหนึ่ง ซึ่งเป็น
ที่ชอบใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นที่ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ศรัทธาอันมีเหตุ หามิได้ .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายยังไม่ได้ศาสตาคณที่พอใจ พึงสมทาน
อปินณกรรมนี้แล้วประพฤติ ด้วยวาทอปินณกรรมที่ท่านทั้งหลายสมทานให้บริบูรณ์แล้ว จักเป็น
ไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ท่านทั้งหลายสิ้นกาลนาน ดูกรพราหมณ์และคฤหบดี
ทั้งหลาย ก็อปินณกรรมนั้นเป็นไฉน?

วาทะที่เป็นข้าศึกกัน

[๑๐๕] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านที่ให้แล้วไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบาก
แห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี อุปปาทิกสัตว์ไม่มี
สมณพราหมณ์ที่ไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วประกาศให้รู้ทั่ว ไม่มีในโลก ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง
มีวาทะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น เขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านที่ให้แล้วมีผล การ
บวงสรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี
มารดามี บิดามี อุปปาทิกสัตว์มี สมณพราหมณ์ที่ไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ทำโลกนี้และ
โลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้รู้ทั่ว มีอยู่ในโลก ดูกรพราหมณ์และ
คฤหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมณพราหมณ์เหล่านี้ มีวาทะเป็น
ข้าศึกโดยตรงต่อกันและกันมีไฉนหรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

[๑๐๖] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์สองพวกนั้น สมณ-

*พราหมณ์ที่มีวาทะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านที่ให้แล้วไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล
การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี
บิดาไม่มี อุปปาทิกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ที่ไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ทำโลกนี้และโลกหน้า
ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้รู้ทั่ว ไม่มีในโลกดังนี้ เป็นอันหวังข้อนี้ได้ คือ
จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต จักสมทานอกุศลธรรม
๓ ประการนี้ คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต แล้วประพฤติข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่าน
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็น
อันสงสยในเนกขัมมะเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม . ก็โลกหน้ามีอยู่จริง ความเห็นของผู้เห็นว่า
โลกหน้าไม่มี ความเห็นของเขานั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ . ก็โลกหน้ามีอยู่จริง แต่เขาคิดว่า โลกหน้าไม่มี
ความดำริของเขานั้นเป็นมิจฉาสังกัปปะ . ก็โลกหน้ามีอยู่จริง แต่เขากล่าวว่า โลกหน้าไม่มี
วาทะของเขานั้นเป็นมิจฉาวาจา . ก็โลกหน้ามีอยู่จริง เขากล่าวว่า โลกหน้าไม่มี ผู้นี้ยอมทำตน
เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า . ก็โลกหน้ามีอยู่จริง เขายังผู้อื่นให้เข้าใจว่า โลกหน้าไม่มี
การให้ผู้อื่นเข้าใจของเขานั้นเป็นการให้เข้าใจผิดโดยไม่ชอบธรรม และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่น
ด้วยการให้ผู้อื่นเข้าใจผิดโดยไม่ชอบธรรมนั้นด้วย . เขาละคุณ คือ เป็นคนมีศีลแล้ว ตั้งไว้เฉพาะ
แต่โทษ คือ ความเป็นคนทุศีลไว้ก่อนเที่ยว ด้วยประการฉะนี้ . อกุศลธรรมอันลามก เป็นอเนก
เหล่านี้ คือ มิจฉาทิฎฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การให้ผู้อื่น
เข้าใจผิดโดยไม่ชอบธรรม การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมมี เพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย ด้วยประการ
ฉะนี้ .

อปินณกรรมที่ถือไว้ชั่ว

[๑๐๗] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บุรุษ
ผู้รู้แจ้งยอมเห็นตระหนักชัดว่า ถ้าโลกหน้าไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป
จักทำตนให้สวัสดีได้ ถ้าโลกหน้ามี เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักเข้าถึง
อบาย ทุกติ วินิบาต นรก . อนึ่ง โลกหน้ามีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น
จะเป็นคำจริง เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลนี้ เป็นผู้อันวิญญูชนติเตียนได้ในปัจจุบันว่า
เป็นบุรุษบุคคลทุศีล เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นนัตถิกวาท . ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือของท่านบุรุษ
บุคคลนี้ ปราศอยู่ในโลกทั้งสอง คือในปัจจุบัน ฤควินิบาต นรก เมื่อตายไป จักเข้าถึงอบาย
ทุกติ วินิบาต นรก ด้วยประการฉะนี้ . อปินณกรรมนี้ ที่ผู้นั้นถือไว้ชั่ว สมทานชั่ว ย่อม
แผ่ไปโดยส่วนเดียว ย่อมละเหตุแห่งกุศลเสีย ด้วยประการฉะนี้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

[๑๐๘] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ-

*พราหมณ์เหล่าใด มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านที่บุคคลให้แล้วมีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ที่ไปโดยชอบ ปฏิบัติชอบ ทำโลกนี้และโลกหน้าให้ขัดแจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง. แล้วประกาศให้รู้ทั่ว มีอยู่ในโลก สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นอกุศลธรรมทั้ง ๓ คือ กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต จักสมทานกุศลธรรมทั้ง ๓ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต แล้วประพฤติ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมอง แห่งอกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ในแนกขัมมะอันเป็นฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม. ก็โลกหน้ามีอยู่จริง ความเห็นของผู้เห็นว่า โลกหน้ามีอยู่ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นชอบ. ก็โลกหน้ามีจริง เขาตำราว่า โลกหน้ามีจริง ความดำริของเขานั้นเป็นความดำริชอบ. ก็โลกหน้ามีจริง เขากล่าวว่าโลกหน้ามีจริง วาจาของเขานั้นเป็นวาจาชอบ. ก็โลกหน้ามีจริง เขากล่าวว่าโลกหน้ามีจริง ชื่อว่าไม่ทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ ผู้รู้แจ้งโลกหน้า. ก็โลกหน้ามีจริง เขาให้ผู้อื่นเข้าใจว่า โลกหน้ามีจริง การให้ผู้อื่นเข้าใจของเขานั้น เป็นการให้ผู้อื่นเข้าใจโดยสัทธรรม และเขาย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยการที่ให้อื่นเข้าใจโดยสัทธรรมนั้นด้วย. เขาละโทษ คือ ความเป็นคนทุศีล ตั้งไว้เฉพาะแต่คุณ คือ ความเป็นคนมีศีลไว้ก่อนเทียว ด้วยประการฉะนี้. กุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ความไม่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การให้ผู้อื่น เข้าใจโดยสัทธรรม การไม่ยกตน การไม่ข่มผู้อื่น ย่อมมี เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

อปัณณกรรมที่บุคคลถือไว้ดี

[๑๐๙] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บุรุษผู้รู้แจ้ง ย่อมเห็นตระหนักชัดว่า ถ้าโลกหน้ามีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์. อนึ่ง โลกหน้าอย่าได้มีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็นคำจริง เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลผู้นี้ ก็เป็นผู้อันวิญญูชนสรรเสริญในปัจจุบันว่าเป็นบุรุษบุคคลมีศีล มีสัมมาทิฐิ เป็นอติธิกวาท ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือของท่านบุรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความมีชัยในโลกทั้งสอง คือในปัจจุบันวิญญูชนสรรเสริญ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ด้วยประการฉะนี้. อปัณณกรรมที่ผู้นั้นถือไว้ดี สมทานดังนี้ ย่อมแผ่ไปโดยส่วนสอง ย่อมละเหตุแห่งอกุศลเสีย ด้วยประการฉะนี้.

วาตะเป็นข้าศึกกัน

[๑๑๐] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นตัด เผาผลาญเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเผาผลาญ ทำสัตว์ให้เคราะห์ตัวเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้เคราะห์ตัวเอง ทำสัตว์ให้ลำบากเอง หรือใช้ผู้อื่นทำสัตว์ให้ลำบาก ทำสัตว์ให้ดินรนเอง หรือให้ผู้อื่นทำสัตว์ให้ดินรน ทำสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ลักทรัพย์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ลัก ตัดช่อง ปล้นใหญ่ ทำการปล้นเรือนหลังเดียว ชุมนอยู่ในทางเปลี่ยว คบหาภรรยาของผู้อื่น พุดเท็จ บาปที่บุคคลทำอยู่ ย่อมไม่ถือว่าเป็นอันทำ แม้หากผู้ใดพึงทำสัตว์ในแผ่นดินนี้ ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อกองเดียวกัน ด้วยจักรมีคมโดยรอบเช่นคมมีดโกน บาปซึ่งมีการทำสัตว์ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกันเป็นเหตุ ย่อมไม่มี ไม่มีบาปมาถึง ถึงแม้บุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าสัตว์เองหรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเองหรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เผาผลาญเองหรือใช้ผู้อื่นให้เผาผลาญ บาปซึ่งมีการฆ่าสัตว์ เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มี ไม่มีบาปมาถึง ถึงแม้บุคคลพึงไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเองหรือใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเองหรือใช้ผู้อื่นให้บูชา บุญอันมีการให้ทาน เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มี บุญย่อมไม่มีมาถึง บุญย่อมไม่มี บุญย่อมไม่มีมาถึง เพราะการให้ เพราะการข่มใจ เพราะความส่ำรวม เพราะกล่าวคำสัตย์. ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น เขากล่าวอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ตัดเองหรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เผาผลาญเองหรือใช้ผู้อื่นให้เผาผลาญ ทำสัตว์ให้เคราะห์ตัวเอง หรือให้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้เคราะห์ตัวเอง ทำสัตว์ให้ลำบากเอง หรือให้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ลำบาก ทำสัตว์ให้ดินรนเอง หรือให้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ดินรน ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ลักทรัพย์เอง หรือใช้ให้ผู้อื่นลักทรัพย์ ตัดช่อง ปล้นใหญ่ ทำการปล้นเรือนหลังเดียว ชุมนอยู่ในทางเปลี่ยว คบหาภรรยาของผู้อื่น พุดเท็จ บาปที่บุคคลทำอยู่ ย่อมไม่ถือว่าเป็นอันทำ แม้หากผู้ใดพึงทำสัตว์ในแผ่นดินนี้ ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อกองเดียวกัน ด้วยจักรมีคมโดยรอบเช่นคมมีดโกน บาปซึ่งมีการทำสัตว์ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกันเป็นเหตุ ย่อมมี บาปย่อมมีมาถึง ถึงแม้บุคคลนั้นจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เผาผลาญเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เผาผลาญ บาปซึ่งมีการฆ่าสัตว์ เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมมี บาปย่อมมีมาถึง ถึงแม้บุคคลพึงไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นบูชา บุญอันมีการให้ทาน เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมมี บุญย่อมมีมาถึง บุญย่อมมี บุญย่อมมีมาถึง เพราะการให้ทาน เพราะการฝึกฝน เพราะความส่ำรวม เพราะกล่าวคำสัตย์. ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมณพราหมณ์เหล่านั้น มีวาตะเป็นข้าศึกแก่กันและกันโดยตรงมีหรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ความเห็นที่เป็นข้าศึกต่อพระอริยะ

[๑๑๑] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ-

*พราหมณ์ผู้มิวาทะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ตัดเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เฝာผลาญเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เฝာผลาญ ทำสัตว์ให้เคราะห์์โสภณเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้เคราะห์์โสภณ ทำสัตว์ให้ลำบากเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ลำบาก ทำสัตว์ให้ดินรนเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ดินรน ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ลักทรัพย์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ลัก ตัดช่อง ปล้นใหญ่ ทำการปล้นในเรือนหลังเดียว ชุมอยู่ในทางเปลี่ยว คบหาภรรยาของผู้อื่น พุดเทจ บาปที่บุคคลทำอยู่ ย่อมไม่ถือว่าเป็นอันทำ ถึงหากผู้ใดฟังทำสัตว์ในแผ่นดินนี้ ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อกองเดียวกัน ด้วยจักรมีคมโดยรอบเช่นคมมีดโกน บาปซึ่งมีการทำสัตว์ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกันเป็นเหตุ ย่อมไม่มี ไม่มีบาปมาถึง ถึงแม้บุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เฝာผลาญเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เฝาผลาญ บาปซึ่งมีการฆ่าสัตว์เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มี ไม่มีบาปมาถึง ถึงแม้บุคคลพึงไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง หรือใช้ผู้อื่นให้บูชา บุญอันมีการให้ทานเป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มี บุญย่อมไม่มีมาถึง บุญย่อมไม่มี บุญไม่มีมาถึง เพราะการให้ เพราะการข่มใจ เพราะความส่ำรวม เพราะกล่าวคำสัตย์ ดังนี้ . สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวังข้อนี้ได้คือ จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการ คือ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต จักสมทานอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ กายทุจริต วาทุจริต มโนทุจริต แล้วประพฤติ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอันสงสฺในเนกขัมมะ อันเป็นธรรมฝ่ายขวาแห่งกุศลธรรม . ก็ความทำมีอยู่ แต่ผู้หนึ่งมีความเห็นว่า ความทำไม่มี ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด . ก็ความทำมีอยู่ ผู้หนึ่งดำริว่าความทำไม่มี ความดำริของเขานั้น เป็นความดำริผิด . ก็ความทำมีอยู่ ผู้หนึ่งกล่าวว่าความทำไม่มี วาจาของเขานั้นเป็นมิจฉาวาจา . ก็ความทำมีอยู่ ผู้หนึ่งกล่าวว่าความทำไม่มี ผู้หนึ่งยอมทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ ผู้มิวาทะว่า กรรมที่บุคคลทำอยู่ เป็นอันทำ . ก็ความทำมีอยู่ ผู้หนึ่งให้บุคคลอื่นสำคัญผิดว่าความทำไม่มี การที่ให้อื่นสำคัญผิดของเขานั้น เป็นการให้อื่นสำคัญผิดโดยไม่ชอบธรรม และเพราะการที่ให้อื่นสำคัญผิดโดยไม่เป็นธรรมนั้น เขายอมยกตนข่มผู้อื่น . เขาละคุณคือความเป็นผู้มีศีล ตั้งไว้แต่โทษ คือความเป็นผู้ทูลขึ้นก่อนทีเดียว ด้วยประการฉะนี้ . ส่วนอกุศลธรรมอันลามกเป็นอเนกเหล่านี้ คือ ความเห็นผิด ความดำริผิด วาจาผิด ความเป็นข้าศึกต่อพระอริยะ กิริยาที่ให้อื่นสำคัญผิดโดยไม่ชอบธรรม การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมมี เพราะมิจฉาปฏิญญาเป็นปัจจัย ด้วยประการฉะนี้ .

อปัณณกรรมที่ถือไว้ชั่ว

[๑๑๒] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บรุษผู้รู้แจ้งย่อมเห็นตระหนกชั้วว่า ถ้าแลความทำไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักทำตนให้เป็นผู้มีความสวัสดิได้ . ถ้าแลความทำมีอยู่ เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก . อนึ่ง ความทำอย่าได้มีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นจงเป็นคำจริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบรุษบุคคลนี้ ย่อมถูกวิญญูชนติเตียนได้ในปัจจุบันว่า เป็นบรุษบุคคลทุศีล มีความเห็นผิด มิวาทะว่า กรรมที่บุคคลทำอยู่ไม่เป็นอันทำ . ถ้าแลความทำมีอยู่จริง ความยึดถือของท่านบรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความปราชัยในโลกทั้งสอง คือ ในปัจจุบัน วิญญูชนติเตียน เมื่อตายไป จักเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก . อปัณณกรรมนี้ที่บุคคลถือไว้ชั่ว สมทานชั้วอย่างนี้ ย่อมแผ่ไปโดยส่วนเดียว ย่อมละเหตุแห่งกุศลเสีย .

ความเห็นที่ไม่เป็นข้าศึกต่อพระอริยะ

[๑๑๓] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ-

*พราหมณ์ผู้มิวาทะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ตัดเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เฝาผลาญเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เฝาผลาญ ทำสัตว์ให้เคราะห์์โสภณเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้เคราะห์์โสภณ ทำสัตว์ให้ลำบากเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ลำบาก ทำสัตว์ให้ดินรนเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ทำสัตว์ให้ดินรน ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ลักทรัพย์ ตัดช่อง ปล้นใหญ่ ทำการปล้นในเรือนหลังเดียว ชุมอยู่ในทางเปลี่ยว คบหาภรรยาของผู้อื่น พุดเทจ บาปที่บุคคลทำอยู่ ย่อมถือว่าเป็นอันทำ แม้หากผู้ใดฟังทำสัตว์ในแผ่นดินนี้ ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อกองเดียวกัน ด้วยจักรมีคมโดยรอบเช่นคมมีดโกน บาปอันมีการทำสัตว์ให้เป็นลานเนื้อแห่งเดียวกันเป็นเหตุ ย่อมมี บาปย่อมมีมาถึง แม้บุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าสัตว์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ตัด เฝาผลาญเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เฝาผลาญ บาปอันมีการฆ่าสัตว์เป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมมี บาปย่อมมีมาถึง ถ้าแม้บุคคลจะพึงไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง หรือใช้ผู้อื่นให้บูชา บุญอันมีการให้ทานเป็นต้นเป็นเหตุ ย่อมมี บุญย่อมมีมาถึง บุญย่อมมี บุญย่อมมีมาถึง เพราะการให้ เพราะการข่มใจ เพราะความส่ำรวม เพราะกล่าวคำสัตย์ ดังนี้ . สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ข้อนี้ คือ จักเวณอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต จักสมาทาน
กุศล ๓ ประการนี้ คือ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต แล้วประพจน์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมอง แห่งอกุศลธรรม
ย่อมเห็นอนิสสในเนกขัมมะ อันเป็นธรรมฝ่ายขาว แห่งกุศลธรรม . ก็ความทำมียุจริง และ
เขามีความเห็น ว่า ความทำมียุ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นชอบ ความทำมียุจริง ผู้นั้น
ดำริว่า ความทำมียุ ความดำริของเขานั้นเป็นความดำริชอบ . ก็ความทำมียุจริง ผู้นั้นกล่าว
วาทว่า ความทำมียุ วาทของเขานั้นเป็นวาทาชอบ . ก็ความทำมียุจริง ผู้นั้นกล่าวว่า ความทำ
มียุ ผู้นั้นย่อมไม่ทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้มีวาตะวาทกรรมที่บุคคลทำอยู่เป็นอันทำ . ก็
ความทำมียุจริง ผู้นั้นให้ผู้อื่นสำคัญว่าความทำมียุ การที่ให้ผู้อื่นสำคัญของเขานั้น เป็นกิริยา
ที่ให้สำคัญโดยชอบธรรม และเพราะการที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยชอบธรรมนั้น เขาย่อมไม่ยกตน
ไม่ข่มผู้อื่น . เขาละโทษคือความเป็นผู้ท้อถอย ตั้งไว้แต่คุณ คือความเป็นผู้มีศีลก่อนทีเดียว ด้วย
ประการฉะนี้ . และกุศลธรรมเป็นอนันต์เหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาทาชอบ
ความไม่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยธรรม การไม่ยกตน การไม่ข่มผู้อื่น ย่อมมี
เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย ด้วยประการฉะนี้แล .

อปินณกรรมที่ถือไว้ดี

[๑๑๔] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บุรุษ
ผู้รู้แจ้งย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า ถ้าแลความทำมียุจริง ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักเข้าถึง
สุคติ โลก สวรรค์ . หากความทำมียุได้มี ถ้าของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น จงเป็นคำจริง และ
เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลนี้ ย่อมเป็นผู้อนิรุญชนสรเสรีในปัจจุบันว่า เป็นบุรุษ
บุคคลมีศีล มีความเห็นชอบ มีวาตะวาท กรรมที่บุคคลทำอยู่เป็นอันทำ ดังนี้ . ถ้าแลความทำมียุ
จริง ความยึดถือของท่านบุรุษบุคคลนี้เป็นอย่างนี้ เป็นความชนะในโลกทั้ง ๒ คือ ในปัจจุบัน
อนิรุญชนสรเสรี เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ . อปินณกรรมที่บุคคลนั้นถือดี
สมาทานดี อย่างนี้ ย่อมแผ่ไปโดยส่วน ๒ ย่อมละเหตุแห่งอกุศลเสีย .

วาทที่เป็นข้าศึกกัน

[๑๑๕] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะวาทนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมองเอง เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์เอง กำลังไม่มี ความเพียรไม่มี เรี่ยวแรงของ
บุรุษไม่มี ความบากบั่นของบุรุษไม่มี สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง กูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง
ไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มี ความเพียร เป็นแต่แปรปรวนไปโดยความแยก ความผสม และ
ตามภาวะ ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิสชาติทั้ง ๖ - เท่านั้น ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย
สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่ง มีวาตะวาทเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น เขากล่าว
อย่างนี้ว่า เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย
จึงเศร้าหมอง เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย
จึงบริสุทธิ์ กำลังมีอยู่ ความเพียรมีอยู่ เรี่ยวแรงของบุรุษมีอยู่ ความบากบั่นของบุรุษมีอยู่
สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง กูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง มีอำนาจ มีกำลัง มีความเพียร
แปรปรวนไปโดยความแยก ความผสม และตามภาวะ ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิสชาติทั้ง ๖
เท่านั้น ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน
สมณพราหมณ์เหล่านี้มีวาตะวาทเป็นข้าศึกโดยตรงต่อกันและกันมิใช่หรือ .

อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ความเห็นที่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์

[๑๑๖] ดุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์นั้น สมณ-
*พราหมณ์ผู้มีวาตะวาทอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความเศร้าหมองของ
สัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมองเอง เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี
เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์เอง
กำลังไม่มี ความเพียรไม่มี เรี่ยวแรงของบุรุษไม่มี ความบากบั่นของบุรุษไม่มี สัตว์ทั้งปวง
ปาณะทั้งปวง กูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มี ความเพียร แปรปรวนไป
โดยความแยก ความผสม และตามภาวะ ย่อมเสวยสุข และทุกข์ในอภิสชาติทั้ง ๖ เท่านั้น
๑๑. อภิสชาติ ๖ คือ กัลหาภิสชาติ นีลาภิสชาติ โลหิตาภิสชาติ หลหิตาภิสชาติ สกกาภิสชาติ ปรมสูกกาภิสชาติ
สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวังข้อนี้ คือ จักเวณอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ กายสุจริต
วาสุจริต มโนสุจริต จักสมาทานอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ กายทุจริต วาทุจริต
มโนทุจริต แล้วประพจน์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่เห็นโทษ
ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอนิสสในเนกขัมมะ อันเป็นธรรม
ฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม . ก็เหตุมียุจริง แต่ผู้นั้นมีความเห็นว่า เหตุไม่มี ความเห็นของเขานั้น
เป็นความเห็นผิด . ก็เหตุมียุจริง ผู้นั้นดำริว่าเหตุไม่มี ความดำริของเขานั้นเป็นความดำริผิด .
ก็เหตุมียุจริง ผู้นั้นกล่าวว่าวาทว่า เหตุไม่มี วาทของเขานั้นเป็นวาทาผิด . ก็เหตุมียุจริง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ผู้หนึ่งกล่าวว่าเหตุไม่มี ผู้ที่ย่อมทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้กล่าวเหตุ . ก็เหตุมีอยู่จริง
ผู้หนึ่งให้ผู้อื่นสำคัญผิดว่าเหตุไม่มี การให้ผู้อื่นสำคัญของเขานั้น เป็นกิริยาที่ให้สำคัญโดยไม่
ชอบธรรม และเพราะการที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยไม่ชอบธรรมนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่น . เขาจะคุณ
คือความเป็นผู้มีศีล ตั้งไว้แต่โทษ คือความเป็นผู้ทุศีลขึ้นก่อนทีเดียว ด้วยประการฉะนี้ .
อกุศลธรรมอันลามก เป็นอนเอกเหล่านี้ คือ ความเห็นผิด ความดำริผิด วาจาผิด ความเป็น
ข้าศึกต่อพระอรหันต์ การที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยไม่ชอบธรรม การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมมีเพราะ
มิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย ด้วยประการฉะนี้ .

อปัณณกรรมที่ถือไว้ชั่ว

[๑๑๓] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์นั้น บุรุษผู้รู้แจ้ง
ย่อมเห็นตระหนักรู้ชัดว่า ถ้าแล้วเหตุไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป
จักทำตนให้มีความสุขสวัสดิ์ได้ ถ้าเหตุมีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป
จักเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก . อนึ่ง หากเหตุอย่ามีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์นั้น
จะเป็นคำจริง ก็เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลนี้ อันวิญญาณชนพึงติเตียนได้ในปัจจุบันว่า
เป็นบุรุษบุคคลผู้ทุศีล มีความเห็นผิด มีวาตะว่าหาเหตุมิได้ . ถ้าแล้วเหตุมีอยู่จริง ความยึดถือ
ของท่านบุรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความปราศัยในโลกทั้งสอง คือ ในปัจจุบัน วิญญาณชนติเตียน
เมื่อตายไป จักเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก . อปัณณกรรมนี้ ที่บุคคลนั้นถือชั่ว สมาทานชั่ว
อย่างนี้ ย่อมแผ่ไปโดยส่วนเดียว ย่อมละเหตุแห่งกุศลเสีย .

ความเห็นที่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์

[๑๑๔] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์นั้น สมณพราหมณ์
ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย
สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมองเอง เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความบริสุทธิ์ของ
สัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์เอง กำลังมีอยู่ ความเพียรมีอยู่
เรี่ยวแรงของบุรุษมีอยู่ ความบากบั่นของบุรุษมีอยู่ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง
ชีวะทั้งปวง มีอำนาจ มีกำลัง มีความเพียร แปรปรวนไปโดยความแยก ความผสม และตามภาวะ
ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิสชาติทั้ง ๖ เท่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นอันหวังข้อนี้ได้ คือ
จักเว้นอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต จักสมาทานกุศลกรรม ๓
ประการนี้ คือ กายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต แล้วประพฤติ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ
ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของอกุศลธรรม
ย่อมเห็นอนันตสงสีในเนกขัมมะ อันเป็นธรรมฝ่ายขาว แห่งกุศลธรรม . ก็เหตุมีอยู่จริง ผู้หนึ่ง
มีความเห็นว่า เหตุมี ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นชอบ . ก็เหตุมีอยู่จริง ผู้หนึ่งดำริว่า
เหตุมี ความดำริของเขานั้น เป็นความดำริชอบ . ก็เหตุมีอยู่จริง ผู้หนึ่งกล่าวว่าเหตุมี ผู้หนึ่งยกตน
วาจาของเขานั้นเป็นวาจาชอบ . ก็เหตุมีอยู่จริง ผู้หนึ่งกล่าวว่า เหตุมี ผู้หนึ่งยอมไม่ทำตนให้เป็นข้าศึก
ต่อพระอรหันต์ผู้มิว่าเหตุว่า เหตุมี . ก็เหตุมีอยู่จริง ผู้หนึ่งให้ผู้อื่นสำคัญว่า มีเหตุ การที่ให้ผู้อื่น
สำคัญของเขานั้น เป็นการที่ให้สำคัญโดยชอบธรรม และเพราะการที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยชอบธรรม
นั้น เขาย่อมไม่ยกตน ย่อมไม่ข่มผู้อื่น . เขาจะโทษ คือความเป็นผู้ทุศีล ตั้งไว้เฉพาะแต่ความ
เป็นผู้นับถือก่อนทีเดียว ด้วยประการฉะนี้ . กุศลธรรมเป็นอนเอกเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ วาจาชอบ ความไม่เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การที่ให้ผู้อื่นสำคัญโดยชอบธรรม
การไม่ยกตน การไม่ข่มผู้อื่น ย่อมมี เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัยด้วยประการฉะนี้ .

อปัณณกรรมที่ถือไว้ดี

[๑๑๕] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์นั้น บุรุษผู้เป็น
วิญญูยอมเห็นตระหนักรู้ชัดว่า ถ้าเหตุมีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป
จะเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ . ก็ถ้าเหตุอย่าได้มีจริง วาจาของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็น
คำสัตย์ ก็เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลนี้ ย่อมเป็นผู้อันวิญญาณชนสรรเสริญในปัจจุบันว่า
เป็นบุรุษบุคคลผู้มีศีล มีความเห็นชอบ มีวาตะว่ามีเหตุ . และถ้าเหตุมีอยู่จริง ความยึดถือของ
ท่านบุรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความชนะในโลกทั้งสอง คือ ในปัจจุบัน ย่อมเป็นผู้อันวิญญาณชน
สรรเสริญ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ . อปัณณกรรมนี้ ที่บุคคลนั้นยึดถือดี
สมาทานดี อย่างนี้ ย่อมแผ่ไปโดยส่วน ๒ ย่อมละเหตุแห่งอกุศลเสีย .

วาตะว่าอุปพรหมไม่มี

[๑๒๐] ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์ พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า อุปพรหมย่อมไม่มีด้วยอาการทั้งปวง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะ
เป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์พวกนั้น เขากล่าวอย่างนี้ว่า อุปพรหมมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวง .
ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สมณพราหมณ์
เหล่านั้นมีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อกันแลกันมิใช่หรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ดูกุรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์นั้น บุรุษผู้เป็นวิญญู
ยอมเห็นตระหนักรู้ดังนี้ว่า ข้อที่ว่าท่านสมณพราหมณ์มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
อรุปรพรมไม่มีด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เราไม่เห็น แม่ข้อที่ว่า ท่านสมณพราหมณ์ มีวาตะอย่างนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า อรุปรพรมมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เราไม่รู้ ส่วนเราเองเล่า เมื่อไม่รู้
เมื่อไม่เห็น จะพึงถือเอาโดยส่วนเดียวแล้วกล่าวว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้
ข้อนั้นพึงเป็นการสมควรแก่เราหาได้ ถ้าคำของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้มีความเห็น
อย่างนี้ว่า อรุปรพรมไม่มีด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำจริง ข้อที่เราจักเกิดขึ้นในเหล่าเทวดา
ที่มีรูป สำเร็จด้วยใจ ซึ่งไม่เป็นความผิด นี่เป็นฐานะที่จะมีได้ ถ้าคำของท่านสมณพราหมณ์
ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า อรุปรพรมมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำจริง
ข้อที่เราจักเกิดขึ้นในเหล่าเทวดาที่ไม่มีรูปสำเร็จด้วยสัญญา ซึ่งไม่เป็นความผิด นี่เป็นฐานะที่จะ
มีได้ อนึ่งการถือท่อนไม้ การถือธัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การตัวต่อตัว
การกล่าวส่อเสียดและมสวาท ซึ่งมีรูปเป็นเหตุ ย่อมปรากฏ แต่ข้อนี้ ย่อมไม่มี ในอรุปรพรม
ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ . บุรุษผู้เป็นวิญญูนั้น ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อหน่าย
เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิทแห่งรูปอย่างเดียว .

วาทะว่าความดับแห่งภพ ไม่มี

[๑๒๑] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์ พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพ ไม่มีด้วยอาการทั้งปวง . สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่ง
มีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น เขากล่าวอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่
ด้วยอาการทั้งปวง . ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน
สมณพราหมณ์เหล่านั้น มีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อกันและกันมิใช่หรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บุรุษผู้เป็นวิญญู
ย่อมเห็นตระหนักรู้ดังนี้ว่า ข้อที่ท่านสมณพราหมณ์มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความ
ดับสนิทแห่งภพ ไม่มีด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เราไม่เห็นแม่ข้อที่ท่านสมณพราหมณ์มีวาตะอย่างนี้
มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เราไม่รู้ ส่วนเราเองเล่า
เมื่อไม่รู้ เมื่อไม่เห็น จะพึงถือเอาโดยส่วนเดียว แล้วกล่าวว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า
ดังนี้ ข้อนั้นพึงเป็นการสมควรแก่เราหาได้ ถ้าคำของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มี
ความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพ ไม่มีด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำจริง ข้อที่เราจัก
เกิดขึ้นในเหล่าเทวดาที่ไม่มีรูป สำเร็จด้วยสัญญา ซึ่งไม่เป็นความผิด นี่เป็นฐานะที่จะมีได้ อนึ่ง
ถ้าคำของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่
ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำจริง ข้อที่เราจักปรินิพพานในปัจจุบันนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ .
ความเห็นของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่งภพ
ไม่มีด้วยอาการทั้งปวงนี้ ไกลต่อธรรมเป็นไปกับด้วยความกำหนด ไกลต่อธรรมเครื่องประกอบ
สัตว์ไว้ ไกลต่อธรรมเครื่องผลิตเพิลิน ไกลต่อธรรมเครื่องสยบ ไกลต่อธรรมเครื่องกือมัน
ส่วนความเห็นของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ความดับสนิทแห่ง
ภพมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวงนี้ ไกลต่อธรรมอันไม่เป็นไปกับด้วยระคะ ไกลต่อธรรมอันมิใช่ธรรม
ประกอบสัตว์ไว้ ไกลต่อธรรมอันมิใช่เครื่องผลิตเพิลิน ไกลต่อธรรมอันมิใช่เครื่องสยบ ไกล
ต่อธรรมอันไม่เป็นเครื่องยึดมั่น บุรุษผู้เป็นวิญญูนั้น ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมปฏิบัติ
เพื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิทแห่งภพเท่านั้น .

บุคคล ๔ จำพวก

[๑๒๒] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก
๔ จำพวกเป็นไฉน คือบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความขวนขวาย
ในการทำตนให้เดือดร้อน .

บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบการขวนขวายในการทำผู้อื่น
ให้เดือดร้อน .

บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อนและประกอบการขวนขวายในการทำตน
ให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนและประกอบการขวนขวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อนและไม่ประกอบการขวนขวายใน
การทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนและไม่ประกอบการขวนขวายในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็น
ผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว .

[๑๒๓] ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบ
ความขวนขวายในการทำตนให้เดือดร้อนเป็นไฉน?

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนเปลือย ทอดทิ้งมารยาท
เลียมือ เขาเชิญให้มารับรักษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดก็ไม่หยุด ไม่ยินดีรักษาที่เขาเข้ามาให้
ไม่ยินดีรักษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีรักษาที่เขาโนมนต์ ไม่รับรักษาปากหม้อ ไม่รับรักษาจากปาก
กระเช้า ไม่รับรักษาคร่อมธณีประตุ ไม่รับรักษาคร่อมท่อนไม้ ไม่รับรักษาคร่อมสาก ไม่รับ
รักษาของคน ๒ คนที่กำลังบริโภคอยู่ ไม่รับรักษาของหญิงมีครรภ์ ไม่รับรักษาของหญิงผู้กำลัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ให้ลูกคุณนม ไม่รับภิกษาของหญิงผู้คลอเคลียบุรุษ ไม่รับภิกษาที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับภิกษาใน
ที่ที่เขาเลี้ยงสนับ ไม่รับภิกษาในที่มิมีแสงวัน ใต้ตอมเป็นกลุ่ม ไม่รับปลา ไม่รับเนื้อ ไม่ดื่มสุรา
ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำหมักดอง เขารับภิกษาที่เรือนหลังเดียว เขียวยาอดภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง
รับภิกษาที่เรือน ๒ หลัง เขียวยาอดภาพด้วยข้าว ๒ คำบ้าง รับภิกษาที่เรือน ๓ หลัง เขียวยา
อดภาพด้วยข้าว ๓ คำบ้าง รับภิกษาที่เรือน ๔ หลัง เขียวยาอดภาพด้วยข้าว ๔ คำบ้าง รับภิกษา
ที่เรือน ๕ หลัง เขียวยาอดภาพด้วยข้าว ๕ คำบ้าง รับภิกษาที่เรือน ๖ หลัง เขียวยาอดภาพด้วย
ข้าว ๖ คำบ้าง รับภิกษาที่เรือน ๗ หลัง เขียวยาอดภาพด้วยข้าว ๗ คำบ้าง เขียวยาอดภาพด้วย
ภิกษาในถาดน้อยใบเดียวบ้าง ๒ ใบบ้าง ๓ ใบบ้าง ๔ ใบบ้าง ๕ ใบบ้าง ๖ ใบบ้าง ๗ ใบบ้าง กิน
อาหารที่เก็บค้างไว้วันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๖ วันบ้าง ๗ วันบ้าง
เป็นผู้ประกอบความชวนชวายในการบริโภคภัตที่เรียนมาตลอดถึงเดือนเมษายนนี้ ด้วยประการฉะนี้
เขาเป็นผู้มีผัดดองเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นภิกษาบ้าง มีลูกเดือยเป็นภิกษาบ้าง มีกากข้าว
เป็นภิกษาบ้าง มีสาหร่ายเป็นภิกษาบ้าง มีรำเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวตังเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวใหม่เป็น
ภิกษาบ้าง มีหญ้าเป็นภิกษาบ้าง มีไค้มัยเป็นภิกษาบ้าง มีเหง้าและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภค
ผลไม้หล่น เขียวยาอดภาพ .

เขาทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง ผ้าเปลือกไม้บ้าง
หนังเสือบ้าง หนังเสือทั้งเล็บบ้าง ผ้าคากรองบ้าง ผ้าเปลือกปอกรองบ้าง ผ้าผลไม้อกรองบ้าง
ผ้ากัมพลทำด้วยผมนคนบ้าง ผ้ากัมพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำด้วยขนปิกนกเค้าบ้าง เป็นผู้ถอนผม
และหนวด คือ ประกอบความชวนชวายในการถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ยืน คือ ห้ามอาสนะ
เป็นผู้กระโหยง คือ ประกอบความเพียรในการกระโหยง (คือ เดินกระโหยงเหยียบพื้นไม่เต็มเท้า
บ้าง) เป็นผู้นอนบนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง เป็นผู้อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง คือ
ประกอบการชวนชวายในการลงน้ำบ้าง เป็นผู้ประกอบความชวนชวายในการทำให้กายเดือดร้อน
เราร้อนหลายอย่างเห็นปานน้อย ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้
ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความ
ชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นไฉน?

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ขำเพะเลียงชีวิต ขำสุกร
เลียงชีวิต ขำนกเลียงชีวิต ขำเนื้อเลียงชีวิต เป็นคนเหี้ยมโหด เป็นคนฆ่าปลา เป็นโจร เป็น
คนฆ่าโจร เป็นคนปกครองเรือนจำ หรือบุคคลเหล่านั้นบางพวกเป็นผู้ทำการงานอันทารุณ ดูกร
พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความ
ชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน และประกอบความ
ชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน และประกอบความชวนชวายในการ
ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นไฉน?

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชมหากษัตริย์
ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้วกิตติ เป็นพราหมณ์มหาศาลกิตติ พระราชาหรือพราหมณ์นั้นโปรดให้ทำโรงที่
บูชายัญขึ้นใหม่ทางด้านบูรพาแห่งพระนคร แล้วทรงจำเรียพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่ง
หนังเสือทั้งเล็บ ทรงทาพระกายด้วยเนยใสและน้ำมันงา ทรงเกาพระปฤษฎางค์ด้วยเขมมฤค เข้า
ไปยังโรงที่บูชายัญใหม่ พร้อมด้วยพระมเหสีและพราหมณ์ปโรหิต บรรทมบนพื้นดินอันมิได้
ลาดด้วยเครื่องลาด ทาด้วยไค้มัยสด น้ำมันในเต้าที่หนึ่ง แห่งโคแม่ลูกอ่อนตัวเดียวมีเท่าใด
พระราชาทรงเขียวยาอดภาพด้วยน้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๒ มีเท่าใด พระมเหสีทรงเขียวยา
อดภาพด้วยน้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๓ มีเท่าใด พราหมณ์ปโรหิตยอมเขียวยาอดภาพด้วย
น้ำมันเท่านั้น น้ำมันในเต้าที่ ๔ มีเท่าใด ก็บูชาไฟด้วยน้ำมันเท่านั้น ลูกโคเขียวยาอดภาพ
ด้วยน้ำมันที่เหลือ พระราชาหรือพราหมณ์นั้นตรัสอย่างนี้ว่า เพื่อต้องการบูชายัญ จงฆ่าโค
ผู้ประมาณเท่านั้น ลูกโคผู้ประมาณเท่านั้น ลูกโคเมียประมาณเท่านั้น แพะประมาณเท่านั้น แกะ
ประมาณเท่านั้น ม้าประมาณเท่านั้น จงตัดต้นไม้ประมาณเท่านั้น เพื่อต้องการทำเป็นเสาอัญญ จงเกี่ยว
หญ้าประมาณเท่านั้น เพื่อต้องการลาดพื้น ชนเหล่านี้ใดที่เป็นทาสกิตติ เป็นคนใช้กิตติ เป็นกรรมกร
กิตติ ของพระราชาหรือพราหมณ์นั้น ชนเหล่านั้นถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม มีน้ำตานองหน้า
ร้องให้ทำการงานตามกำหนด ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้
ทำตนให้เดือดร้อน และประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
และประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็บุคคลไม่เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อนและไม่ประกอบ
ความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนและไม่ประกอบความชวนชวาย
ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว
ดับสนิท เป็นผู้ยืน เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันทีเดียว เป็นไฉน?

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ควรรู้จัก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้
จำแนกพระธรรม พระตถาคตพระองค์นั้นทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้
แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์แล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดา
และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรม จามในเบื้องต้น จามในท่ามกลาง จามในที่สุด ทรงประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ถูหบดี บุตรถูหบดี
หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ได้ศรัทธาในพระตถาคต
เมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า ขรรวาสถิระเป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทาง
ปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว
คงสงสัยขัด ไม่เข้าใจได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวช
เป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาจะกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต .

เขาวางอย่างนี้แล้ว ถึงพร้อมด้วยสิกขาและอาชีวะเสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย

๑. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละอาย มี
ความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ .

๒. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่
เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ .

๓. ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล
เว้นจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน .

๔. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำ
เป็นหลักฐาน ควารถือได้ ไม่พูดลวงโลก .

๕. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น
เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้ว ไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตก
ร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อม
เพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้
คนพร้อมเพรียงกัน .

๖. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ขวนให้รัก
จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ .

๗. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิง
อรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์
โดยกาลอันควร .

๘. เธอเว้นขาดจากการพรากรพิชคามและภุตคาม .

๙. เธอฉันหนเดียว เว้นการฉันในราตรี งดจากการฉันในเวลาวิกาล .

๑๐. เธอเว้นจากการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึก
แก่กุศล .

๑๑. เธอเว้นขาดจากการตัดทรงประดับ ตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ของหอม และ
เครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว .

๑๒. เธอเว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ .

๑๓. เธอเว้นขาดจากการรับทองและรับเงิน .

๑๔. เธอเว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ .

๑๕. เธอเว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ .

๑๖. เธอเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี .

๑๗. เธอเว้นขาดจากการรับทาสีและทาส .

๑๘. เธอเว้นขาดจากการรับเพะและแกะ .

๑๙. เธอเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร .

๒๐. เธอเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา .

๒๑. เธอเว้นขาดจากการรับไรนาและที่ดิน .

๒๒. เธอเว้นขาดจากการประกอบหุตกรรมและการรับใช้ .

๒๓. เธอเว้นขาดจากการซื้อและการขาย .

๒๔. เธอเว้นขาดจากการโกงด้วยตราซึ่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วย
เครื่องตวงวัด .

๒๕. เธอเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง .

๒๖. เธอเว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก .

เธอเป็นผู้สันโดษด้วยจิรวาเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง
เธอจะไปทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใดๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเองเป็น
ภาระบินไป ฉะนั้นใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจิรวาเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาต
เป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ภิกษุหนึ่งประกอบด้วยศีลชั้นอื่นเป็นอริยะนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน เธอเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือนี้मित ไม่ถืออนพฺยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสํารวมจักขุในทริย ที่เมื่อไม่สํารวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิขมาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษจักขุในทริย ชื่อว่าถึงความสํารวมในจักขุในทริย เธอพึงเสี่ยงด้วยโสธ . . . ตมกลัน ด้วยฆานะ . . . ลิมรสด้วยชีวหา . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจแล้ว ไม่ถือนี้मित ไม่ถืออนพฺยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสํารวมมโนในทริย ที่เมื่อไม่สํารวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามกคืออกิขมาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษมโนในทริย ชื่อว่าถึงความสํารวมในมโนในทริย ภิกษุประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน .

ภิกษุหนึ่งย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการถอยกลับ ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาภิบาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง .

ภิกษุหนึ่งประกอบด้วยศีลชั้นอื่น อินทริยสังวร สติและสัมปชัญญะ อันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุกชี ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภิต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็ง ละความประทุษร้าย คือ พยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือ พยาบาทได้ ละถิ่นมัทธวะแล้ว เป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธวะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมัทธวะ ละอุทธัจจกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะ ละวิจิกิจจาแล้ว เป็นผู้ข้ามวิจิกิจจา ไม่มีความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจจา .

ภิกษุหนึ่งละนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ อันทำปัญญาให้ทุพพลได้แล้ว สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีการ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข บรรลุตตตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ .

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออุปเพณีสานุสสติญาณ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้วไม่มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ .

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อรู้จติและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ .

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออัสสวักขยญาณ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา . เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
แม้จากกามาสวะ แม้จากภาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้
หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี .

ดูกรพราหมณ์คฤหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน
ไม่ประกอบความขวนขวายในการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบ
ความขวนขวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุขมีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว .

พราหมณ์และคฤหบดีแสดงตนเป็นอุบาสก

[๑๒๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์คฤหบดีและชาวบ้านศาลาทั้งหลาย
ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลงายของท้าว เปิดช่องที่ปิด บอกทางแคว้น
หลงทาง หรือตามประทับในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ จันใด พระโคตมผู้เจริญ
ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ ขอถึงท่าน
พระโคตม พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฉะนี้แล .

จบ อปินณกสูตร ที่ ๑๐ .

จบ คหปติวารค ที่ ๑ .

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ก็นทรกสูตร
๒. อัญญกนาครสูตร
๓. เสขปฏิปทาสูตร
๔. โปตลียสูตร
๕. ชิวกสูตร
๖. อปาสิวาทสูตร
๗. กุกกุโรวาทสูตร
๘. อภัยราชกุมารสูตร
๙. พหุเวทนิยสูตร
๑๐. อปินณกสูตร

ภิกขุวรรค

๑. จุฬราหุลาวาทสูตร

เรื่องพระราหุล

[๑๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขต
พระนครราชคฤห์. ก็สมัยนั้นแล ท่านพระราหุลอยู่ ณ ปราสาทชื่อว่าอัมพลัฏฐิกา. ครั้นนั้น
เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือนอยู่แล้ว เสด็จเข้าไปยังอัมพลัฏฐิกาปราสาทที่ท่าน
พระราหุลอยู่. ท่านพระราหุลได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงปูลาดอาสนะและตั้งน้ำ
สำหรับล้างพระบาทไว้. พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วทรงล้างพระบาท.
ท่านพระราหุลถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๑๒๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเหลือน้ำไว้ในภาชนะน้ำน้อยหนึ่ง แล้วตรัสกะ
ท่านพระราหุลว่า ดูกรราหุล เธอเห็นน้ำเหลือน้อยหนึ่งอยู่ในภาชนะน้ำนี้หรือ?

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า เห็นพระเจ้าข้า .

ดูกรราหุล สมณธรรมของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวมุสาทั้งร่าย ก็มิน้อย
เหมือนกันฉะนั้น .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นว่าน้ำเหลือน้อยหนึ่งนั้นเสีย แล้วตรัสกะท่านพระราหุล
ว่า ดูกรราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราน้ำเสียแล้วหรือ?

รา. เห็น พระเจ้าข้า .

พ. ดูกรราหุล สมณธรรมของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวมุสาทั้งร่าย ก็เป็น
ของที่เขาทิ้งเสียแล้วเหมือนกันฉะนั้น .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นว่าภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกะท่านพระราหุลว่า ดูกรราหุล
เธอเห็นภาชนะน้ำที่ควาน้ำนี้หรือ?

เห็น พระเจ้าข้า .

ดูกรราหุล สมณธรรมของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวมุสาทั้งร่าย ก็เป็นของที่
เขาคว่าเสียแล้วเหมือนกันฉะนั้น .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหมายภาชนะน้ำนั้นขึ้น แล้วตรัสกะท่านพระราหุลว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
คุดรราหุล เธอเห็นภษาชนะน้ำอันว่างเปล่านี้หรือ?

เห็น พระเจ้าข้า .

คุดรราหุล สมณธรรมของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวมสาทั้งร้อย ก็เป็นของ
ว่างเปล่าเหมือนกันจะนั้น .

[๑๒๓] คุดรราหุล เปรียบเหมือนช้างต้น มีงาอันงอนงาม เป็นพาหนะที่เจริญยิ่งนัก
มีก้านีติดี เคยเข้าสงคราม ช้างนั้นเข้าสงครามแล้ว ย่อมทำการด้วยเท้าหน้าทั้งสองข้าง
ด้วยเท้าหลังทั้งสองข้าง ด้วยกายเบื้องหน้าข้าง ด้วยกายเบื้องหลังข้าง ด้วยศีรษะข้าง ด้วยหู
ทั้งสองข้าง ด้วยงาทั้งสองข้าง ด้วยหางข้าง ย่อมรักษาไว้แต่วงเท่านั้น . เพราะการที่ช้างรักษา
แต่วงนั้น ความช้างจึงมีความดำริอย่างนี้ว่า ช้างต้นนี้แลมีงาอันงอนงาม เป็นพาหนะที่เจริญ
ยิ่งนัก มีก้านีติดี เคยเข้าสงคราม เข้าสงครามแล้ว ย่อมทำการด้วยเท้าหน้าทั้งสองข้าง
ด้วยเท้าหลังทั้งสองข้าง ด้วยกายเบื้องหน้าข้าง ด้วยกายเบื้องหลังข้าง ด้วยศีรษะข้าง ด้วยหู
ทั้งสองข้าง ด้วยงาทั้งสองข้าง ด้วยหางข้าง ย่อมรักษาไว้แต่วงเท่านั้น ชีวติชื่อว่า
อันช้างต้นยังไม่ยอมสละแล . คุดรราหุล เมื่อใดแลช้างต้นมีงาอันงอนงามเป็นพาหนะที่เจริญ
ยิ่งนัก มีก้านีติดี เคยเข้าสงคราม เข้าสงครามแล้ว ย่อมทำการด้วยเท้าหน้าทั้งสองข้าง
ด้วยเท้าหลังทั้งสองข้าง ด้วยกายเบื้องหน้าข้าง ด้วยกายเบื้องหลังข้าง ด้วยศีรษะข้าง ด้วยหู
ทั้งสองข้าง ด้วยงาทั้งสองข้าง ด้วยหางข้าง ด้วยวงข้าง . เพราะการที่ช้างทำการด้วยวงนั้น
ความช้างจึงมีความดำริอย่างนี้ว่า ก็ช้างต้นนี้แลมีงาอันงอนงาม เป็นพาหนะที่เจริญยิ่งนัก
มีก้านีติดี เคยเข้าสงคราม เข้าสงครามแล้ว ย่อมทำการด้วยเท้าหน้าทั้งสองข้าง ด้วยเท้าหลัง
ทั้งสองข้าง ด้วยกายเบื้องหน้าข้าง ด้วยกายเบื้องหลังข้าง ด้วยศีรษะข้าง ด้วยหูทั้งสองข้าง
ด้วยงาทั้งสองข้าง ด้วยหางข้าง ด้วยวงข้าง ชีวติชื่อว่าอันช้างต้นยอมสละแล้ว บัดนี้ไม่มีอะไร
ที่ช้างต้นจะพึงทำไม่ได้ ฉันทิ . คุดรราหุล เรากล่าวว่าบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวมสา
ทั้งที่ร้อย ก็จะไม่มีบาปกรรมแต่น้อยหนึ่งไม่มี ฉันทันนั้นเหมือนกัน . เพราะเหตุนี้แหละ รากุล
เธอพึงศึกษาว่า เราจักไม่กล่าวมสา แม้เพราะหิวเรากันแลน คุดรราหุล เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล .

[๑๒๔] คุดรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน แวนมีประโยชน์อย่างไร?

มีประโยชน์สำหรับสองดู พระเจ้าข้า .

ฉันทันนั้นเหมือนกันแล รากุล บุคคลควรพิจารณาเสียก่อน แล้วจึงทำการด้วยกาย
ด้วยวาจา ด้วยใจ .

กรรม ๓

[๑๒๕] คุดรราหุล เธอปรารถนาจะทำการใดด้วยกาย กายกรรมนั้นเธอพึงพิจารณา
เสียก่อนว่า เราปรารถนาจะทำการนี้ได้ด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ พึงเป็นไปเพื่อเบียดเบียน
ตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่นบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล
มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากกระมังหนอ . คุดรราหุล ถ้าเมื่อเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า
เราปรารถนาจะทำการใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ พึงเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อ
เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่น กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร
มีทุกข์เป็นวิบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนี้ เธอไม่พึงทำด้วยกายโดยส่วนเดียว . แต่ถ้าเมื่อเธอ
พิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะทำการใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ ไม่พึงเป็นไป
เพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่น กายกรรมนี้เป็นกุศล
มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนั้น เธอพึงทำด้วยกาย . แม้เมื่อเธอกำลัง
ทำการด้วยกาย เธอก็พึงพิจารณากรรมนั้นแหละว่า เรากำลังทำการใดด้วยกาย กายกรรม
ของเรา นี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง และเพื่อเบียดเบียน
ทั้งตนและผู้อื่นบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากกระมังหนอ .
ถ้าเมื่อเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราทำการใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ ย่อมเป็นไป
เพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง และเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง
กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากดังนี้ไซ้ เธอพึงเลิกกายกรรมเห็นปานนั้น
เสีย . แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราทำการใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้
ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง และเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและ
ผู้อื่นบ้าง กายกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากดังนี้ไซ้ เธอพึงเพิ่มกายกรรม
เห็นปานนั้น . คุดรราหุล แม้เธอทำการด้วยกายแล้ว เธอก็พึงพิจารณากรรมนั้นแหละว่า
เราได้ทำแล้วซึ่งกรรมใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อ
เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง และเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็น
กำไร มีทุกข์เป็นวิบากกระมังหนอ . ถ้าเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราได้ทำแล้วซึ่งกายกรรมใด
กายกรรมของเรา นี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง และเพื่อ
เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากดังนี้ไซ้
กายกรรมเห็นปานนั้น เธอพึงแสดง เปิดเผย ทำให้ตื่น ในพระศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจรรย์
ทั้งหลายผู้วิญญู แล้วพึงส้ารวมต่อไป . แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราได้ทำแล้วซึ่งกรรม
ใดด้วยกาย กายกรรมของเรา นี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง
มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากดังนี้ไซ้ เธอพึงกระดาก ละอาย
เกลียดในมโนกรรมเห็นปานนั้น ครั้นแล้วพึงสำรวมต่อไป . แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า
เราได้ทำแล้วซึ่งกรรมใดด้วยใจ มโนกรรมของเราเนี่ย่อมไม่เป็น ไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อ
เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นบ้าง มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีสุขเป็นกำไร
มีสุขเป็นวิบากดังนี้ไซ้ เธอพึงมีปิติและปราโมทย์ ศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลาย ทั้งกลางวัน
และกลางคืน อยู่ด้วยมโนกรรมนั้นแหละ .

[๑๓๒] ดูกรราหุล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ได้ชำระกายกรรม
วิกรรม มโนกรรมแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้นพิจารณาๆ อย่างนั้นนั่นเอง แล้วจึง
ชำระกายกรรม วิกรรม มโนกรรม . แม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล
จักชำระกายกรรม วิกรรม มโนกรรม สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ก็จักพิจารณาๆ
อย่างนั้นนั่นเอง แล้วจึงชำระกายกรรม วิกรรม มโนกรรม . ถึงสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งในปัจจุบัน กำลังชำระกายกรรม วิกรรม มโนกรรมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์
ทั้งหมดนั้น ก็พิจารณาๆ อย่างนั้นนั่นเอง แล้วจึงชำระกายกรรม วิกรรม มโนกรรม . เพราะ
เหตุนี้แหละ ราหุล เธอพึงศึกษาว่า เราจักพิจารณาๆ แล้วจึงชำระกายกรรม วิกรรม
มโนกรรม ดูกรราหุล เธอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว ท่านพระราหุลมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ จุฬราหุลวาทสูตร ที่ ๑ .

๒. มหาราหุลวาทสูตร

เรื่องพระราหุล

[๑๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคครองอันตรวาสกแล้ว
ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังนครสาวัตถีเวลาเช้า . แม้ท่านพระราหุลก็ครอง
อันตรวาสก แล้วถือบาตรและจีวรตามพระผู้มีพระภาคไป ณ เมืองพระปฐมฤกษ์ . ครั้นนั้น
พระผู้มีพระภาคทรงผินพระพักตร์ไปรับสั่งกะท่านพระราหุลว่า ดูกรราหุล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นอดีต เป็นอนาคต และเป็นปัจจุบัน เป็นภายในกิตติ เป็นภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียด
กิตติ เลวกิตติ ประณีตกิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ อยู่ในที่ใกล้กิตติ รูปทั้งปวงนี้ เธอพึงเห็นด้วยปัญญา
อันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ .

พระราหุลทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค รูปเท่านั้นหรือ ข้าแต่พระสุคต รูปเท่านั้น
หรือ?

พ. ดูกรราหุล ทั้งรูป ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ .

[๑๓๔] ครั้นนั้น ท่านพระราหุลคิดว่า วันนี้ ใครหนออันพระผู้มีพระภาคทรงโอวาท
ด้วยโอวาทในที่เฉพาะพระพักตร์แล้วจักเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตเล่า ดังนี้แล้ว กลับจากที่นั้นแล้ว
นั่งบัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง . ท่านพระสารีบุตรได้เห็น
ท่านพระราหุลผู้ นั่งบัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แล้ว
บอกกะท่านพระราหุลว่า ดูกรราหุล ท่านจงเจริญอานาปานสติเกิด ด้วยว่า อานาปานสติภาวนา
ที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก . ครั้นนั้น เวลาเย็น
ท่านพระราหุลออกจากที่เรือนแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติ
อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงจะมีผล มีอานิสงส์?

ธาตุ ๕

[๑๓๕] ดูกรราหุล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง เป็นภายใน อาศัยตนเป็นของหยาบ
มีลักษณะแข็งแข็ง อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ
เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย
อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างอื่นเป็นภายใน อาศัยตน เป็นของหยาบ
มีลักษณะแข็งแข็ง อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น นี้เราเรียกว่าปฐวีธาตุเป็นภายใน . ก็ปฐวีธาตุ
เป็นภายในกิตติ เป็นภายนอกกิตติ อันใด ปฐวีธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุเหมือนกัน . ปฐวีธาตุนั้น
เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่
ตัวตนของเรา ดังนี้ . เพราะบุคคลเห็นปฐวีธาตุนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว
ย่อมเบื่อหน่ายในปฐวีธาตุ จิตย่อมคลายกำหนัดในปฐวีธาตุ .

[๑๓๖] ดูกรราหุล ก็อาโปธาตุเป็นไฉน? อาโปธาตุเป็นภายในก็มี เป็นภายนอกก็มี .
ก็อาโปธาตุที่เป็นภายในเป็นไฉน สิ่งใดเป็นภายใน อาศัยตน เป็นอาโป มีลักษณะเอิบอาบ
อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
นัลลายนัลลภ ชัยช่อ มุตระ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างอื่น เป็นภายใน อาศัยตน เป็นอาไป
มีลักษณะเอิบอาบ อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น นี่เราเรียกว่าอาไปราตเป็นภายใน . ก็อาไปราต
เป็นภายในก็ดี เป็นภายนอกก็ดี อันใด อาไปราตนั้นเป็นอาไปราตเหมือนกัน . อาไปราตนั้น
เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่
ตนของเรา ดังนี้ เพราะบุคคลเห็นอาไปราตนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว
ย่อมเบื่อหน่ายในอาไปราต จิตย่อมคลายกำหนดในอาไปราต .

[๑๓๓] ดูกรราหุล ก็เตโชราตเป็นไฉน? เตโชราตเป็นภายในก็มี เป็นภายนอกก็มี .
ก็เตโชราตที่เป็นภายในเป็นไฉน สิ่งใดเป็นภายใน อาศัยตน เป็นเตโช มีลักษณะร้อน
อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยังกาย
ให้กระวนกระวาย และไฟที่เผาอาหารที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม ให้ย่อยไปโดยชอบ หรือ
สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างอื่น เป็นภายในอาศัยตน เป็นเตโช มีลักษณะร้อน อันกรรมและกิเลสเข้าไป
ยึดมั่น นี่เราเรียกว่าเตโชราต เป็นภายใน . ก็เตโชราตเป็นภายในก็ดี เป็นภายนอกก็ดี
อันใด เตโชราตนั้นเป็นเตโชราตเหมือนกัน . เตโชราตนั้น เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตนของเรา ดังนี้ . เพราะบุคคลเห็น
เตโชราตนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในเตโชราต จิตย่อม
คลายกำหนดในเตโชราต .

[๑๓๔] ดูกรราหุล วาโยราตเป็นไฉน? วาโยราตเป็นภายในก็มี เป็นภายนอกก็มี .
ก็วาโยราตเป็นภายในเป็นไฉน สิ่งใดเป็นภายใน อาศัยตน เป็นวาโย มีลักษณะพัดไปมา
อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้
ลมแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างอื่น เป็นภายใน อาศัยตน
เป็นวาโย พัดไปมา อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น นี่เราเรียกว่าวาโยราตเป็นภายใน . ก็
วาโยราตเป็นภายในก็ดี เป็นภายนอกก็ดี อันใด วาโยราตนั้นเป็นวาโยราตเหมือนกัน . วาโยราต
นั้นเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่
ใช่ตนของเรา ดังนี้ . เพราะบุคคลเห็นวาโยราตนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว
ย่อมเบื่อหน่ายในวาโยราต จิตย่อมคลายกำหนดในวาโยราต .

[๑๓๕] ดูกรราหุล กิอากาศราตเป็นไฉน? กิอากาศราตเป็นภายในก็มี เป็นภายนอก
ก็มี . กิอากาศราตที่เป็นภายในเป็นไฉน สิ่งใดเป็นภายใน อาศัยตนเป็นอากาศ มีลักษณะว่าง
อันกรรมและกิเลสเข้าไปยึดมั่น คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องคอสำหรับกลืนอาหารที่กิน
ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม และช่องสำหรับถ่ายอาหารที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม ออกเบื้องล่าง
หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างอื่นเป็นภายใน อาศัยตน เป็นอากาศ มีลักษณะว่าง ไม่ทึบ มีลักษณะ
ไม่ทึบเป็นช่อง มีลักษณะเป็นช่อง อันเนื้อและเลือดไม่ถูกต้อง เป็นภายใน อันกรรมและกิเลส
เข้าไปยึดมั่น นี่เราเรียกว่ากิอากาศราต เป็นภายใน . ก็กิอากาศราตเป็นภายในก็ดี เป็นภายนอกก็ดี
อันใด กิอากาศราตนั้น เป็นกิอากาศราตเหมือนกัน . กิอากาศราตนั้น เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ
ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตนของเรา ดังนี้ . เพราะบุคคล
เห็นกิอากาศราตนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในกิอากาศราต จิต
ย่อมคลายกำหนดในกิอากาศราต .

ภวานาเสมอด้วยธาตุ ๕

[๑๔๐] ดูกรราหุล เธอจงเจริญภวานา (อบรมจิต) เสมอด้วยแผ่นดินเกิด เพราะเมื่อ
เธอเจริญภวานาเสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จัก
ไม่ครอบงำจิตได้ . ดูกรราหุล เปรียบเหมือนคนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คุบบ้าง
มุตราบ้าง นัลลายนัลลภ นัลลภองบ้าง เลือดบ้าง ลงที่แผ่นดิน แผ่นดินจะอัดอัดหรือระอา หรือ
เกลียดชังของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอจงเจริญภวานาเสมอด้วยแผ่นดินฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอ
เจริญภวานาเสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่
ครอบงำจิตได้ .

[๑๔๑] ดูกรราหุล เธอจงเจริญภวานาเสมอด้วยน้ำเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภวานาเสมอ
ด้วยน้ำอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ . ดูกรราหุล
เปรียบเหมือนคนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุบบ้าง มุตราบ้าง นัลลายนัลลภ
นัลลภองบ้าง เลือดบ้าง ลงในน้ำ น้ำจะอัดอัดหรือระอา หรือเกลียดชังของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอ
จงเจริญภวานาเสมอด้วยน้ำ ฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภวานาเสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะ
อันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ .

[๑๔๒] ดูกรราหุล เธอจงเจริญภวานาเสมอด้วยไฟเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภวานา
เสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ .
ดูกรราหุล เปรียบเหมือนไฟที่เผาของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุบบ้าง มุตราบ้าง นัลลายนัลลภ
นัลลภองบ้าง เลือดบ้าง ไฟจะอัดอัดหรือระอา หรือเกลียดชังของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอ
จงเจริญภวานาเสมอด้วยไฟฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภวานาเสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็น
ที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

[๑๔๓] ดุรราหุล เรืองเจริญภาวนาเสมอด้วยลมเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตของเธอได้ ดุรราหุล เปรียบเหมือนลมย่อมพัดต้องของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง กุณบ้าง มุตระบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลมจะพัดหรือระอา หรือเกลียดของนั้น ก็หาไม่ ฉะนั้นใด เรืองเจริญภาวนาเสมอด้วยลม ฉะนั้น เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้.

[๑๔๔] ดุรราหุล เรืองเจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้. ดุรราหุล เปรียบเหมือนอากาศไม่ตั้งอยู่ในที่ใดๆ ฉะนั้นใด เรืองเจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศ ฉะนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้.

การเจริญภาวนาธรรม ๖ อย่าง

[๑๔๕] ดุรราหุล เรืองเจริญเมตตาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จักละพยาบาทได้. เรืองเจริญกรุณาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละวิหิงสาได้. เรืองเจริญมุทิตาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญมุทิตาภาวนาอยู่ จักละอรติได้. เรืองเจริญอุเบกขาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขาภาวนาอยู่ จักละปฏิฆะได้. เรืองเจริญอสุกภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอสุกภาวนาอยู่ จักละราคะได้. เรืองเจริญอนิจจสัญญาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาภาวนาอยู่ จักละอัสสมิมานะได้.

อานาปานสติภาวนา

[๑๔๖] ดุรราหุล เรืองเจริญอานาปานสติภาวนาเกิด เพราะอานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผล มีอานิสงส์ใหญ่. ก็อานาปานสติอันบุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากอย่างไร จึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่? ดุรราหุล ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติ หายใจออก มีสติหายใจเข้า. เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว. เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น. ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักระงับกายสังขารหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้ปิตติหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้ปิตติหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้สุขหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้สุขหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้จิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้จิตสังขารหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักระงับจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักระงับจิตสังขารหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้จิตหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักกำหนดรู้จิตหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักทำให้รู้แจ้งหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักทำให้รู้แจ้งหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักดำรงจิตมั่นหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักดำรงจิตมั่นหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักเปลื้องจิตหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักเปลื้องจิตหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง หายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมอันปราศจากราคะหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมอันปราศจากราคะหายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมเป็นที่ดับสนิท หายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมเป็นที่ดับสนิท หายใจเข้า. ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมเป็นที่สลະคิน หายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า จักพิจารณาธรรมเป็นที่สลະคิน หายใจเข้า. ดุรราหุล อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ดุรราหุล เมื่ออานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ลมอัสสาสะ ปัสสาสะ อันมีในภายหลัง อันบุคคลผู้เจริญอานาปานสติทราบชัดแล้ว ย่อมดับไป หาเป็นอันบุคคลผู้เจริญอานาปานสติไม่ทราบชัดแล้ว ดับไปไม่ได้ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระราหุลมีโยนิยคติขึ้นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล.

จบ มหาราหุลโวาทสูตร ที่ ๒.

๓. จุฬาลงโกยวาทสูตร

เรื่องพระมาลากยบุตรดำริถึงมิถิยาปฏิญญา ๑๐

[๑๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ท่านพระมาลากยบุตรไปในที่ลับ เร้นอยู่ เกิดความดำริ
แห่งจิตอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ ทรงงด ทรงห้ามปฏิญญาเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง
โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้น สรรพก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มียุ สัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายไปมียุก็มี ไม่มียุก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มีไซ้ ไม่มียุก็มีไซ้ ข้อที่พระผู้มี-
* พระภาคไม่ทรงพยากรณ์ทูลถามเหล่านั้นแก่เรานั้น เราไม่ชอบใจ ไม่ควรแก่เรา เราจักเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามเพื่อความนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่เรา ฯลฯ
เราก็จักประพุดติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพยากรณ์ ฯลฯ เราก็จัก
ลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์ .

พระมาลากยบุตรทูลบอกความปริวิตก

[๑๔๘] ครั้นนั้น เวลาเย็น ท่านพระมาลากยบุตรออกจากที่เรือน เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์
ไปในที่ลับ เร้นอยู่ เกิดความดำริแห่งจิตอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ ทรงงด
ทรงห้ามทูลถามเหล่านั้น คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพอันนั้น
สรีระก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ สัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายไปไม่มียุ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มี ไม่มียุก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ
ก็มีไซ้ ไม่มียุก็มีไซ้ ข้อที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ทูลถามเหล่านั้นแก่เรานั้น เราไม่ชอบใจ
ไม่ควรแก่เรา เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามเพื่อความนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรง
พยากรณ์ ฯลฯ เราก็จักประพุดติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ทรง
พยากรณ์ ฯลฯ เราก็จักลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์ . ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบในโลกเที่ยง ของ
ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่าโลกเที่ยง ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า โลกไม่เที่ยง ของ
ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่าโลกไม่เที่ยง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่าโลกเที่ยงหรือ
โลกไม่เที่ยง เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอตรัสบอกตรๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น
ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ามีที่สุด ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกมีที่สุด
ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า โลกไม่มีที่สุด ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกไม่มี
ที่สุด ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่ามีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น
ก็ขอตรัสบอกตรๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น . ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า ชีพอันนั้น
สรีระก็อันนั้น ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ถ้าพระผู้มี-

* พระภาคทรงทราบว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า
ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่า ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น
หรือว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอตรัสบอกตรๆ เกิดว่า
เราไม่รู้ เราไม่เห็น . ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ ของทรงพยากรณ์
แก่ข้าพระองค์เกิดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า สัตว์
เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มียุ ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป
ไม่มียุ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุ หรือว่าสัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายไปไม่มียุ เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอตรัสบอกตรๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น .
ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มี ไม่มียุก็มี ของทรงพยากรณ์
แก่ข้าพระองค์เกิดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มี ไม่มียุก็มี ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มีไซ้ ไม่มียุก็มีไซ้ ของทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มีไซ้ ไม่มียุก็มีไซ้ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่า สัตว์
เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มี ไม่มียุก็มี หรือว่าสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมียุก็มีไซ้ ไม่มียุก็มีไซ้
เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอตรัสบอกตรๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น .

[๑๔๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาลากยบุตร เราได้พุดไว้อย่างนี้กะเธอหรือว่า
เธอจะมาประพุดติพรหมจรรย์ในเราเกิด เราจักพยากรณ์ทูลถาม ๑๐ แก่เธอ ฯลฯ

ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ก็หรือว่า ท่านได้พุดไว้กะเราอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักประพุด
ติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ฯลฯ

ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ดูกรมาลากยบุตร ได้ยินว่า เรามีได้พุดไว้กะเธอตั้งนี้ว่า เธอจะมาประพุดติพรหมจรรย์
ในเราเกิด เราจักพยากรณ์แก่เธอ ฯลฯ ได้ยินว่า แม่เธอก็ได้พุดไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์จักประพุดติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาค จักทรงพยากรณ์แก่
ข้าพระองค์ ฯลฯ ดูกรโมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเป็นอะไร ๑- จะมาทวงกะใครเล่า?

เปรียบคนที่ถูกลูกศร

[๑๕๐] ดูกรมาลากยบุตร บุคคลใดและจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคจักไม่ทรง
พยากรณ์แก่เรา ฯลฯ เพียงใด เราจักไม่ประพุดติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพียงนั้น ตถาคต
ไม่พึงพยากรณ์เช่นนั้นเลย และบุคคลนั้นพึงทำกาละไปโดยแท้ . ดูกรมาลากยบุตร เปรียบเหมือน
บุรุษต้องศรอันอาบยาพิษที่ฉาบทาไว้หนา มิตรอมตมัย ญาติสาโลหิตของบุรุษนั้น พึงไปหา
นายแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมาผ่า . บุรุษผู้ต้องศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรายังไม่รู้จักบุรุษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ผู้ยั้งเรานั้นว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร . . . มีชื่อว่าอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ . . .
สูงต่ำหรือปานกลาง . . . ดำขาวหรือผิวสองสี . . . อยู่บ้าน นิคม หรือนครโน้น เพียงใด
เราจักไม่นำลูกศรนี้ออกเพียงนั้น บุรุษผู้ต้องศรนั้นฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เรายัง ไม่รู้จักธนูที่ใช้ยั้งเรานั้น
๑๑. ไม่ใช่ผู้ขอร้อง หรือผู้ถูกขอร้อง

เป็นชนิดมีแหล่หรือเกาทัณฑ์ . . . สายที่ยั้งเรานั้นเป็นสายทำด้วยปอผิวไม้ไผ่ เอ็น ปานหรือ
เยื่อไม้ ลูกธนูที่ยั้งเรานั้น ทำด้วยไม้ที่เกิดเองหรือไม้ปลูก หางเกาทัณฑ์ที่ยั้งเรานั้น เขาเสียบด้วย
ขนปีกนกแร้ง นกตะกุ่ม เหยี่ยว นกยูงหรือนกชื่อว่า สลิกลหุ (คางหย่อน) . . . เกาทัณฑ์นั้น
เขาพันด้วยเอ็นวัว ควาย ค่างหรือลิง . . . ลูกธนูที่ยั้งเรานั้น เป็นชนิดอะไร ดังนี้ เพียงใด
เราจักไม่นำลูกศรนี้ออกเพียงนั้น ดูรมาลงกยบุตร บุรุษนั้นพึงรู้ข้อนั้น ไม่ได้เลย โดยที่แท้
บุรุษนั้นพึงทำกาละไป จันใด ดูรมาลงกยบุตร บุคคลใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาค
จักไม่ทรงพวยกรณ์ทิวา ๑๐ นั้น ฯลฯ แก่เราเพียงใด เราจักไม่ประพடுத்தพรหมจรรย์ในพระผู้มี-
*พระภาคเพียงนั้น ข้อนั้นตถาคตไม่พยากรณ์เลย โดยที่แท้ บุคคลนั้นพึงทำกาละไป จันนั้น .

[๑๕๑] ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า โลกเที่ยง ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்த
พรหมจรรย์หรือ ก็ไม่ใช่อย่างนั้น .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า โลกไม่เที่ยง ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்தพรหมจรรย์
หรือ แม้อย่างนั้นก็ไม่ใช่ .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อยังมีทิวาว่า โลกเที่ยง หรือว่า โลกไม่เที่ยงอยู่ ขาดิ ขรา
มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส ก็คงมีอยู่ทีเดียว เราจึงบัญญัติความ
เพิกถอนขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า โลกมีที่สุด ดังนี้ จักได้มีการอยู่ ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ
ก็ไม่ใช่อย่างนั้น .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า โลกไม่มีที่สุด ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்தพรหมจรรย์
หรือ แม้อย่างนั้นก็ไม่ใช่ .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อยังมีทิวาว่า โลกมีที่สุด หรือว่า โลกไม่มีที่สุดอยู่ ขาดิ ขรา
มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส ก็คงมีอยู่ทีเดียว เราจึงบัญญัติความ
เพิกถอนขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า ชีพอันนั้น สรรีระอันนั้น ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்த
พรหมจรรย์หรือ ก็ไม่ใช่อย่างนั้น .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรรีระอย่างหนึ่ง ดังนี้ จักได้มีการ
ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ แม้อย่างนั้นก็ไม่ใช่

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อยังมีทิวาว่า ชีพอันนั้น สรรีระอันนั้น หรือว่าชีพอย่างหนึ่ง
สรรีระอย่างหนึ่งอยู่ ขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส ก็คงมี
อยู่ทีเดียว เราจึงบัญญัติความเพิกถอนขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส
และอุปายาส ในปัจจุบัน . ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ ดังนี้
จักได้มีการอยู่ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ ก็ไม่ใช่อย่างนั้น .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่ ดังนี้ จักได้มีการอยู่
ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ แม้อย่างนั้นก็ไม่ใช่ .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อยังมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ หรือว่าสัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายไปไม่มีอยู่ ขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส ก็คงมีอยู่
ทีเดียว เราจึงบัญญัติความเพิกถอน ขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส
และอุปายาส ในปัจจุบัน . ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี
ไม่มีอยู่ก็มี ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ ก็ไม่ใช่อย่างนั้น .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่
ดังนี้ จักได้มีการอยู่ประพடுத்தพรหมจรรย์หรือ แม้อย่างนั้นก็ไม่ใช่ .

ดูรมาลงกยบุตร เมื่อยังมีทิวาว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือว่า
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ดังนี้ ขาดิ ขรา มณะ โสกะ ปรีเทวะ
ทุกข โทมนัส และ อุปายาส ก็คงมีอยู่ทีเดียว เราจึงบัญญัติความเพิกถอน ขาดิ ขรา มณะ
โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน .

ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์และไม่ทรงพยากรณ์

[๑๕๒] ดูรมาลงกยบุตร เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายจงทรงจำปัญหาที่เราไม่
พยากรณ์ โดยความเป็นปัญหาที่เราไม่พยากรณ์ และจงทรงจำปัญหาที่เราพยากรณ์ โดยความ
เป็นปัญหาที่เราพยากรณ์เถิด . ดูรมาลงกยบุตร อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ดูรมาลงกยบุตร
ทิวาว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพอันนั้น สรรีระอันนั้น ชีพ
อย่างหนึ่ง สรรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็หาไม่ได้ ไม่มีอยู่
ก็หาไม่ได้ ดังนี้ เราไม่พยากรณ์ . ดูรมาลงกยบุตร ก็เพราะเหตุไร ข้อนั้นเราจึงไม่พยากรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เพราะฉะนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็น ไปเพื่อความหน่าย
เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อ
นิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่พยากรณ์เช่นนั้น . ดุรมาलगยบุตร อะไรเล่า ที่เราพยากรณ์ ดุร
มาलगยบุตร ความเห็นว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับทุกข์ ดังนี้ เราพยากรณ์ . ก็เพราะเหตุไร เราจึงพยากรณ์เช่นนั้น เพราะฉะนั้น ประกอบด้วย
ประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อ
ความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เหตุนี้เราจึงพยากรณ์
เช่นนั้น . เพราะเหตุนี้แหละ เธอทั้งหลายจงทรงจำปัญหาที่เราไม่พยากรณ์ โดยความเป็นปัญหา
ที่เราไม่พยากรณ์ และจงทรงจำปัญหาที่เราพยากรณ์ โดยความเป็นปัญหาที่เราพยากรณ์เกิด .
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ท่านพระมาलगยบุตร ยินดีชื่นชม พระภายิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ จุฬมาलगโยวาทสูตร ที่ ๓ .

๔. มหามาलगโยวาทสูตร

ทรงโปรดพระมาलगยและพระอนนท

โอรัมภาคิยสังโยชน ๕

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

*เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังจำโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ที่เราแสดงแล้วได้หรือไม่? เมื่อ
พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระมาलगยบุตรได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว .

ดุรมาलगยบุตร ก็เธอจำโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ที่เราแสดงแล้วได้อย่างไร?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคิยสังโยชน คือ สักกายทิฏฐิ
วิจิกิจฉา สลัปปตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว
อย่างนี้ .

[๑๕๔] ดุรมาलगยบุตร เธอจำโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ เหล่านี้ ที่เราแสดงแล้วอย่างไร
แก่ใครหนอ? ดุรมาलगยบุตร นักรบ พวกอัญญเดียรถียจักได้เถียง ด้วยคำโต้เถียง
อันเปรียบด้วยเด็กนี้ได้ มีไชหรือว่า แม้แต่ความคิดว่า กายของตน ดังนี้ ย่อมมีแก่เด็ก
กุมารอันผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็สักกายทิฏฐิจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนสักกายทิฏฐิ
อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า ธรรมทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มี
แก่เด็กกุมารอันผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็ความสงสัยในธรรมทั้งหลาย จักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน
ส่วนวิจิกิจฉาอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า ศิลทั้งหลาย
ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กกุมารอันผู้ยังนอนหงายอยู่ สลัปปตปรามาสในศีลทั้งหลาย จักเกิดขึ้น
แก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนสลัปปตปรามาสอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น
แม้แต่ความคิดว่า กามทั้งหลาย ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กกุมารอันผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็กามฉันทะ
ในกามทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนกามราคะอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตาม
แก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า สัตว์ทั้งหลาย ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กกุมารอันผู้ยังนอนหงายอยู่
ก็ความพยาบาท ในสัตว์ทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนพยาบาทอันเป็นอนุสัย
เท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น ดุรมาलगยบุตร นักรบ พวกอัญญเดียรถียจักได้เถียง
ด้วยคำโต้เถียงอันเปรียบด้วยเด็กอันนี้ได้มีไชหรือ? เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่าน
พระอนนท ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เวลานี้เป็นกาลสมควร ข้าแต่
พระสกล เวลานี้เป็นกาลสมควรที่พระผู้มีพระภาคพึงทรงแสดงโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ภิกษุ
ทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ .

ดูกรอนนท ถ้ากระนั้น เธอจงฟัง จมมนสิการให้ดี เราจักกล่าว ท่านพระอนนททูลรับ
พระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า .

อุบายเครื่องละสังโยชน

[๑๕๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรอนนท ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้
เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่เห็น
สัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ มีจิตอันสักกายทิฏฐิ
กลุ่มมแล้ว อันสักกายทิฏฐิครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบาย
เป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฏฐินั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้น
บรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิยสังโยชน ปุถุชนนั้นมีจิตอันวิจิกิจฉากลุ่มมแล้ว อัน
วิจิกิจฉาครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อวิจิกิจฉาเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ตามความเป็นจริง วิจิตรงานนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปฏชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็น
โอรัมภาคิยสังโยชน. ปฏชนนั้นมีจิตอันสลิพพตปราคาสกัสมุรแล้ว อันสลิพพตปราคาส
ครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อสลิพพตปราคาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสีย
ได้ตามความเป็นจริง สลิพพตปราคาสนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปฏชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้วชื่อว่า
เป็นโอรัมภาคิยสังโยชน. ปฏชนนั้นมีจิตอันกามราคะกัสมุรแล้ว อันกามราคะครอบงำแล้วอยู่
และเมื่อกามราคะเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง กาม
ราคะนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปฏชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิยสังโยชน. ปฏชน
นั้นมีจิตอันพยาบาทกัสมุรแล้ว อันพยาบาทครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมไม่รู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง พยาบาทนั้นก็เป็นของมีกำลัง อัน
ปฏชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าโอรัมภาคิยสังโยชน. ดุรอาณนที่ ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ได้เห็นพระอริยะะ เป็นผู้ฉลาดในธรรมของพระอริยะะ ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะะดีแล้ว ได้
เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับแนะนำในธรรมของสัตบุรุษดีแล้ว มีจิตอัน
สักกายทิฏฐิกลัสมุรไม่ได้ อันสักกายทิฏฐิครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมรู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฏฐิพร้อมทั้งอนสัย อันอริยสาวก
นั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันวิจิตรจากลัสมุรไม่ได้ อันวิจิตรจากครอบงำไม่ได้อยู่ และ
เมื่อวิจิตรจากเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง วิจิตรจากพร้อม
ทั้งอนสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้. อริยสาวกนั้นมีจิตอันสลิพพตปราคาสกัสมุรไม่ได้ อัน
สลิพพตปราคาสครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อสลิพพตปราคาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้รอบายเป็น
เครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สลิพพตปราคาสพร้อมทั้งอนสัย อันอริยสาวกนั้นย่อม
ละได้. อริยสาวกนั้นมีจิตอันกามราคะกัสมุรไม่ได้ อันกามราคะครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อ
กามราคะเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง กามราคะพร้อมทั้ง
อนสัยอันอริยสาวกนั้นย่อมละได้. อริยสาวกนั้นมีจิตอันพยาบาทกัสมุรไม่ได้ อันพยาบาท
ครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้รอบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความ
เป็นจริง พยาบาทพร้อมทั้งอนสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้.

มคคปฏิปทาเครื่องละสังโยชน

[๑๕๖] ดุรอาณนที่ ข้อที่ว่า บุคคลจักไม่อาศัยมคคปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภา-
*คิยสังโยชน ๕ แล้วจักรู้ จักเห็น หรือจักละ โอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ได้นั้น ไม่เป็นฐานะที่จะ
มีได้. ดุรอาณนที่ เปรียบเหมือนข้อที่ว่า ไม่ถากเปลือก ไม่ถากกะพี้ของตนไม่ใหญ่ที่ยินตัน
มีแก่น แล้วจักถากแก่นนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉนใด ข้อที่ว่า บุคคลจักไม่อาศัยมคคปฏิปทา
ที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕
ได้นั้น ก็ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉนนั้น. ดุรอาณนที่ ข้อที่ว่า บุคคลอาศัยมคคปฏิปทาอันเป็นไป
เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น และจักละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ นั้นได้ เป็น
ฐานะที่จะมีได้. ดุรอาณนที่ เปรียบเหมือนข้อที่ว่า ถากเปลือก ถากกะพี้ของตนไม่ใหญ่ที่ยินตัน
มีแก่น แล้วจึงถากแก่นนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉนใด ข้อที่ว่า บุคคลอาศัยมคคปฏิปทา
อันเป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕
ได้นั้น ก็เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉนนั้น. ดุรอาณนที่ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคาน้ำเต็มเปี่ยมเสมอ
ขอบฝั่ง กากัมลงดื่มได้ ครั้นนั้น บุรุษผู้มีกำลังน้อย พึงมาด้วย หวังว่า เราจักวายตัดขวาง
กระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคานี้ ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ดังนี้เขาจะไม่อาจวาย ตัดขวางกระแสน้ำ
แห่งแม่น้ำคงคา ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ ฉนใด เมื่อธรรมอันผู้แสดงฯ อยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เพื่อ
ดับความเห็น ว่า ภายของตน จิตของผู้หนึ่งไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่มั่นคง ไม่พ้น ฉนนั้น
เหมือนกัน. บุรุษผู้มีกำลังน้อยนั้น ฉนใด พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ฉนนั้นเหมือนกัน. ดุรอาณนที่
เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา น้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบฝั่ง กากัมลงดื่มได้ ครั้นนั้นบุรุษมีกำลัง พึงมาด้วย
หวังว่า เราจักวายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคานี้ ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ดังนี้ เขาอาจจะ
วายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคา ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ ฉนใด ดุรอาณนที่ เมื่อธรรม
อันผู้แสดงฯ อยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อดับความเห็น ว่า ภายของตน จิตของตน จิตของผู้หนึ่งแล่นไป
เลื่อมใส มั่นคง พ้น ฉนนั้นเหมือนกันแล. บุรุษมีกำลังนั้นฉนใด พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ฉนนั้น
เหมือนกัน.

รูปฐาน ๔

[๑๕๗] ดุรอาณนที่ มคคปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ เป็นไฉน?
ดุรอาณนที่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจากาม สัจจากอกุศลธรรมเพราะอุปธิวิวก เพราะละ
กุศลธรรมได้ เพราะระงับความคร้านกายได้โดยประการทั้งปวง บรรลุปฐุมณาน มีวิตก มีวิจารณ์
มีปิตติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ซึ่งมีอยู่ในกาย ในสมภาตนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็น
ดังหมี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นไข้ เป็นอื่น เป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ
เป็นของมีไข้ตัวตน. เธอย่อมเปลื้องจิตจากธรรมเหล่านั้น ครั้นเธอเปลื้องจิตจากธรรมเหล่านั้นแล้ว
ย่อมโน้มจิตไปในอมตธาตุว่า ธรรมชาตินี้สงบ ธรรมชาตินี้ประณีต คือ ธรรมเป็นที่สงบสังขาร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปรีทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิท
เป็นที่ดับกิเลส และกองทุกข์ดังนี้ . เธอตั้งอยู่ในวิปัสสนา อันมีไตรลักษณ์เป็นอารมณ์นั้น ย่อม
บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้ายังไม่บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ย่อมเป็นโอปปาติกะ ๑- จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะ
ความยินดี ความเพลิดเพลินในธรรมนั้น และเพราะสิ้นไปแห่งโอรัมภากิเลสสังโยชน์ทั้ง ๕ ดุจ-
* อานนท์ มรรคเมื่อนี้แล ปฏิปทาเมื่อนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อละโอรัมภากิเลสสังโยชน์ ๕ .

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ .

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุข
ด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้
เป็นผู้มือเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข .

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตตตณญาณ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ . เธอพิจารณา
เห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งมีอยู่ในภายในสมาบัตินั้น ฯลฯ
เพื่อละสังโยชน์

อรุณมาน

[๑๔๘] ดูกรอานนท์ ภิกษุบรรลุ อากาสนัญญาตนญาณ ด้วยปริกรรมว่า อากาศ
ไม่มีที่สุด เพราะก้าวล่วงรูปสัญญา เพราะดับปฏิขสัญญา และเพราะไม่มนสิการนานัตตสัญญา
โดยประการทั้งปวง เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นคือ เวทนา สัญญา สังขารวิญญาณ ซึ่งมี
อยู่ในฌานนั้นโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก
เป็นไข้ เป็นอื่น เป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ เป็นของไม่มีตัวตน . เธอให้จิตดำเนินไปด้วย
ธรรมเหล่านั้น ครั้นให้จิตดำเนินไปด้วยธรรมเหล่านั้นแล้ว ย่อมโน้มจิตเข้าหาธาตุอันเป็นอมตะว่า
นั่นมีอยู่ นั่นประณีต คือสงบสังขารทั้งปวง สละคืนอุปรีทั้งปวง สิ้นตัณหา ปราศจากราคะ
ดับสนิท นิพพาน เธอตั้งอยู่ในฌานนั้น ย่อมบรรลุการสิ้น ถ้าไม่บรรลุ จะเป็นโอปปาติกะ

๑๑ พระอนาคามี

ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสิ้นโอรัมภากิเลสสังโยชน์ ๕
ด้วยความเพลิดเพลินในธรรมนั้น ด้วยความยินดีในธรรมนั้นแล ดูกรอานนท์ มรรคเมื่อนี้
ปฏิปทาเมื่อนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อละโอรัมภากิเลสสังโยชน์ ๕

ดูกรอานนท์ ก็ข้ออื่นยังมีอยู่อีก ภิกษูก้าวล่วงอากาสนัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง
บรรลุนิพพานัญญาตนญาณ ด้วยมนสิการว่า วิญญาณไม่มีที่สุดอยู่ . เธอพิจารณาธรรมเหล่านั้น
คือเวทนา ซึ่งมีอยู่ในฌานนั้น ฯลฯ เพื่อละสังโยชน์ . อานนท์ ก็ข้ออื่นยังมีอยู่อีก ภิกษูก้าวล่วง
วิญญาณัญญาตนะ บรรลุนิพพานัญญาตนะด้วยมนสิการว่า หน้อยหนึ่งย่อมไม่มีอยู่ . เธอพิจารณา
เห็นธรรมเหล่านั้น คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งมีอยู่ในอรุณมานนั้น โดยความ
ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นไข้ เป็นอื่น
เป็นของทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่า ไม่มีตัวตน . เธอให้จิตดำเนินไปด้วยธรรมเหล่านั้น เธอ
รู้ให้จิตดำเนินไปด้วยธรรมเหล่านั้นแล้ว ย่อมโน้มจิตเข้าหาธรรมธาตุอันเป็นอมตะว่า นั่นมีอยู่
นั่นประณีต คือการสงบสังขารทั้งปวง การสละคืนอุปรีทั้งปวง ตัดเหี้ยมขะ รากะ นิโรธ
นิพพาน ดังนี้ . เธอตั้งอยู่ในอากาสนัญญาตนะนั้น ย่อมถึงการสิ้นอาสวะ ถ้าไม่ถึงการสิ้นอาสวะ
จะเป็นโอปปาติกะปรินิพพานในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสิ้นโอรัมภากิเลส-
* สังโยชน์ ๕ เพราะความเพลิดเพลินในธรรม เพราะความยินดีในธรรมนั้นนั่นแล . ดูกรอานนท์

มรรคปฏิปทาเมื่อนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อละโอรัมภากิเลสสังโยชน์ ๕

[๑๔๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ามรรคนี้ ปฏิปทานี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละโอรัมภากิเลส-

* สังโยชน์ ๕ เมื่อเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุไร ภิกษุบางพวกในพระศาสนานี้ จึงเป็นโจไตรมุตติ
บางพวกเป็นปัญญาวิมุตติเล่า .

ดูกรอานนท์ ในเรื่องนี้ เรากล่าวความต่างกันแห่งอินทรีย์ ของภิกษุเหล่านั้น .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ มหาโมลลโกยวาทสูตร ที่ ๔ .

๕. กัททาลิสุต

คุณแห่งการฉันอาหารหนเดียว

[๑๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารในเวลาก่อนภัตตครั้งเดียว เมื่อเราฉันอาหารในเวลาก่อนภัต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ครั้งเดียว ย่อมรู้สึกคุณ คือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กายเบา มีกำลัง และอยู่
สำราญ ดุรภิกขุทั้งหลาย แม่เธอทั้งหลายจงมา จงฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียวเถิด ด้วยว่า
เมื่อเธอทั้งหลายฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว จักรู้สึกคุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มี
โรคเบาบาง กายเบา มีกำลัง และอยู่สำราญ .

พระภิกษุทั้งหลายฉันอาหารหนเดียวไม่ได้

[๑๖๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถจะฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียวได้ เพราะ
เมื่อข้าพระองค์ฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว จะพึงมีความรำคาญ ความเดือดร้อน .

ดุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอรับนิมนต์ ณ ที่ใดแล้ว พึงฉัน ณ ที่นั้นเสียส่วนหนึ่ง
แล้วนำส่วนหนึ่งมาฉันอีกก็ได้ เมื่อเธอฉันได้ แม้อย่างนี้ ก็จักยังชีวิตให้เป็นไปได้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถจะฉันแม้ด้วยอาการอย่างนั้นได้ เพราะเมื่อ
ข้าพระองค์ฉันแม้ด้วยอาการอย่างนั้น จะพึงมีความรำคาญ ความเดือดร้อน . ครั้งนั้นแล ท่าน
พระภิกษุทั้งหลายประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังจะทรงบัญญัติสิกขาบท
ในเมื่อภิกษุสงฆ์สมทานอยู่ซึ่งสิกขา . ครั้งนั้นแล ท่านพระภิกษุทั้งหลายไม่ได้ให้ตนประสพพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคตลอดไตรมาสหนึ่งทั้งหมด เหมือนภิกษุอื่นผู้ไม่ทำความบริบูรณ์ในสิกขาในพระ
ศาสนาของพระศาสดาเจนน .

พระภิกษุทั้งหลายขอมาพระพุทเจ้า

[๑๖๒] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมาร่วมกันช่วยกันทำจิวรกรรมสำหรับพระผู้มีพระภาค
ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคมีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลวงไตรมาส . ครั้งนั้น
ท่านพระภิกษุทั้งหลายเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ โดยปราศรัยกับภิกษุเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัย
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวว่า ดุรภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุ
จิวรกรรมนี้แล ภิกษุทั้งหลายช่วยกันทำสำหรับพระผู้มีพระภาค ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคมี
จิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลวงไตรมาส . ดุรภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุ เราขอเตือน ท่าน
จงมณสิการความผิดนี้ให้เกิดขึ้น ความกระทำให้ยากกว่าอย่าได้มีแก่ท่านในภายหลังเลย .

ท่านพระภิกษุทั้งหลายรับคำของภิกษุเหล่านั้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ซึ่งได้ประกอบความไม่อดสาหะ
ขึ้นแล้ว ในเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังจะบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อภิกษุสงฆ์สมทานอยู่ซึ่งสิกขา
ขอพระผู้มีพระภาคจงรับโทษของข้าพระองค์นั้นโดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไปเถิด .

[๑๖๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือน โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด
ซึ่งได้ประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อเรากำลังจะบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อภิกษุสงฆ์
สมทานอยู่ซึ่งสิกขา ดุรภิกษุทั้งหลาย แม่เหตุที่เธอต้องแห่งตลอดว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใน
พระนครสาวัตถี แม้พระผู้มีพระภาคจักทรงทราบเราว่า ภิกษุชื่อภัททาลีไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา
ในศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็มิได้แห่งตลอดแล้ว ดุรภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เธอ
ต้องแห่งตลอดว่า ภิกษุมาร่วมกันเข้าจำพรรษาอยู่ในพระนครสาวัตถี แม้ภิกษุเหล่านั้นจักรู้เราว่า
ภิกษุชื่อภัททาลี ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็
มิได้แห่งตลอดแล้ว . ดุรภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เธอต้องแห่งตลอดว่า ภิกษุณีมาร่วมกันเข้าจำพรรษา
อยู่ในพระนครสาวัตถี แม้ภิกษุณีเหล่านั้นจักรู้เราว่า ภิกษุชื่อภัททาลี ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา
ในศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็มิได้แห่งตลอดแล้ว . ดุรภิกษุทั้งหลาย เหตุที่
เธอต้องแห่งตลอดว่า อباสมมาร่วมกันอาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี แม้อบาสมเหล่านั้นจักรู้เรา
ว่า ภิกษุชื่อภัททาลี ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็มิได้
แห่งตลอดแล้ว . ดุรภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เธอต้องแห่งตลอดว่า อบาสิกามาร่วมกันอาศัยอยู่ใน
พระนครสาวัตถี แม้อบาสิกาเหล่านั้นจักรู้เราว่า ภิกษุชื่อภัททาลี ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาใน
ศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็มิได้แห่งตลอดแล้ว . แม่เหตุที่เธอต้องแห่งตลอด
ว่าสมณพราหมณ์ต่างลัทธิมาร่วมกันเข้าอยู่กาลฝนในพระนครสาวัตถี แม้สมณพราหมณ์เหล่านั้น
จักรู้เราว่า ภิกษุชื่อภัททาลีสาวกของพระสมณโคตม เป็นพระเถระองค์หนึ่ง ไม่ทำให้บริบูรณ์ใน
สิกขาในศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ เหตุแม้นั้นแล เธอก็มิได้แห่งตลอดแล้ว .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ ผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด
ซึ่งได้ประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังจะบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อ
ภิกษุสงฆ์สมทานอยู่ซึ่งสิกขา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับโทษของ
ข้าพระองค์นั้น โดยความเป็นโทษเพื่อความสำรวมต่อไปเถิด .

[๑๖๔] ดุรภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือน โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด
ซึ่งได้ประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อเรากำลังจะบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อภิกษุสงฆ์กำลัง
สมทานอยู่ซึ่งสิกขา ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น
อริยบุคคลชื่ออกโตภาควิมุต เราพึงกล่าวแก่ภิกษุอย่างนี้ว่า มาเถิดภิกษุ เราจะก้าวไปในหล่ม
ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงก้าวไป หรือพึงน้อมกายไปด้วยอาการอื่น หรือพึงกล่าวปฏิเสธบ้างหรือ?

ไม่มีเลย พระเจ้าข้า .

คุรุภิกขุ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นอริยบุคคลชื่อ ปัญญาวิมุต เป็นอริยบุคคลชื่อยากสัณขี เป็นอริยบุคคลชื่อทิกขุปัตตะ เป็นอริยบุคคลชื่อ สัทธาวิมุต เป็นอริยบุคคลชื่อธรรมานุสारी เป็นอริยบุคคลชื่อสัทธานุสारी เราพึงกล่าวกะ ภิกษุอย่างนี้ว่า มาเถิดภิกษุ เราจักก้าวไปในหล่มดังนี้ ภิกษุนั้นพึงก้าวไป หรือพึงโน้มกายไปด้วยอาการอื่น หรือพึงกล่าวปฏิเสธบ้างหรือ?

ไม่มีเลย พระเจ้าข้า .

คุรุภิกขุ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในสมัยนั้น เธอเป็นพระอริยบุคคล ชื่อว่าอุทกาคาวิมุต ปัญญาวิมุต ยากสัณขี ทิกขุปัตตะ สัทธาวิมุต ธรรมานุสारी หรือ สัทธานุสारी บ้างหรือหนอ?

มิได้เป็นเลย พระเจ้าข้า .

คุรุภิกขุ ในสมัยนั้น เธอยังเป็นคนว่าง คนเปล่า คนผิดมิใช่หรือ?

เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ซึ่งได้ประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังทรงบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อภิกษุสงฆ์กำลังสมานทานอยู่ซึ่งสิกขา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับโทษของข้าพระองค์นั้นโดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไปเถิด .

[๑๖๕] คุรุภิกขุ เราขอเตือน โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ซึ่งได้ประกาศความไม่อดสาหะขึ้นแล้ว ในเมื่อเรากำลังบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อภิกษุสงฆ์กำลังสมานทานอยู่ซึ่งสิกขา แต่เพราะเธอเห็นโทษโดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม เราจึงรับโทษของเธอนั้น ข้อที่บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไปนี้นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ .

ผู้ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา

[๑๖๖] คุรุภิกขุ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาใน ศาสนาของพระศาสดา เธอมีความดำริอย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราพึงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง บางทีเราพึงทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือ ความรู้ความเห็นของพระอริยะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้ดังนี้ . เธอเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง เมื่อเธอหลีกออกอยู่ด้วยประการนั้น พระศาสดาก็ทรงติเตียนได้ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลาย ใคร่ครวญแล้วก็ติเตียนได้ เทวดาก็ติเตียนได้ แมตถเองก็ติเตียนตนได้ เธออันพระศาสดา ติเตียนบ้าง เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายติเตียนบ้าง เทวดาติเตียนบ้าง ตนเองติเตียนตนบ้าง ก็ไม่ทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือความรู้ความเห็นของพระอริยะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร คุรุภิกขุ ข้อนั้นเป็นเพราะภิกษุไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

ผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา

[๑๖๗] คุรุภิกขุ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา เธอมีความดำริอย่างนี้ว่า ถ้ากระไรเราพึงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง บางทีเราพึงทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือความรู้ความเห็นของพระอริยะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้ ดังนี้ . เธอเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง เมื่อเธอหลีกออกอยู่ด้วยประการนั้น แม้พระศาสดาก็ไม่ทรงติเตียน แม้เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วก็ไม่ติเตียน แม้เทวดาก็ไม่ติเตียน แมตถเองก็ติเตียนตนไม่ได้ เธอแม้อันพระศาสดาไม่ทรงติเตียน แม้เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน แม้เทวดาไม่ติเตียน แมตถเองติเตียนตนไม่ได้ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือ ความรู้ความเห็นของพระอริยะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ .

ภิกษุนั้นเธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน ศาสดาไม่ทรงติเตียน แม้เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน แม้เทวดาไม่ติเตียน แมตถเองติเตียนตนไม่ได้ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษคือความรู้ความเห็นของพระอริยะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ .

ภิกษุนั้นสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร คุรุภิกขุ ข้อนั้นเป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

คุรุภิกขุ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร คุรุภิกขุ ข้อนั้นเป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

คุรุภิกขุ อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีอเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ที่มีอเบกขา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
มัสติยอยู่เป็นสุข ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรภัททาลิ ชื่อนั้นเป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขา
ในศาสนาของพระศาสดา .

ดูกรภัททาลิ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตถกถา ไม่มียกขันธ์ ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทุกข์ และดับสมันตโสมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ชื่อนั้นเพราะ
เหตุไร ดูกรภัททาลิ ชื่อนั้นเป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

ญาณ ๓

[๑๖๘] ภิกษุนั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ .
เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง
สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง
ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังขารวิภังค์เป็นอันมากบ้าง ตลอด
วิภังค์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังขารวิภังค์เป็นอันมากบ้าง ว่าในภพไหนเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตร
อย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียง
เท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพไหน แม้ในภพนั้นเราก็มียุขอย่างนั้น มีโคตร
อย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุ
เพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรภัททาลิ ชื่อนั้น
เป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อรู้จิตและอุปบัติของ
สัตว์ทั้งหลาย . เธอเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ
ทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็น
ไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า
เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึง
อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต
ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ
กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุ
อันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้
ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรภัททาลิ ชื่อนั้นเป็นเพราะภิกษุทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในพระศาสนาของ
พระศาสดา .

ภิกษุนั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
การแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ .
ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา
เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้
จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว
ก็มีญาณรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรภัททาลิ ชื่อนั้นเป็นเพราะภิกษุ
ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดา .

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระภัททาลิได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย สำหรับภิกษุทั้งหลายจะชมแล้วชมเล่าซึ่งภิกษุบางรูปในพระธรรม
วินัยนี้แล้วทำเป็นเหตุ กิเลสอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย สำหรับภิกษุทั้งหลายจะไม่ชมแล้วชมเล่า
ซึ่งภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ แล้วทำเป็นเหตุ?

การระงับอธิกรณ์

[๑๖๙] ดูกรภัททาลิ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องอาบัติเนื่องๆ เป็นผู้มากด้วย
อาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น นำเอาถ้อยคำ
ในภายนอกมากลบเกลื่อน ทำความโกธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ
ไม่ประพฤติโดยชอบ ไม่ทำขนให้ตก ไม่ประพฤติถอนตนออก ไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำตาม
ความพอใจของสงฆ์ . ดูกรภัททาลิ ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายานั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้เป็นผู้ต้องอาบัติเนื่องๆ เป็นผู้มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลาย
ว่ากล่าวอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น นำเอาถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน
ทำความโกธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติโดยชอบ ไม่ทำขน
ให้ตก ไม่ประพฤติถอนตนออก ไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ ดิละหนอ
ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยประการที่อธิกรณ์นี้ไม่พึงระงับโดยเร็วจะนั้น
เกิด ด้วยประการอย่างนี้ . ดูกรภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยประการที่
อธิกรณ์นี้จะไม่ระงับโดยเร็วจะนั้น .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

คุกรภัททาลิ ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องอาบัติเนื่องๆ เป็นผู้มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่ฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น ไม่นำถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ไม่ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความอ่อนน้อม ให้ปรากฏ ประพฤติชอบ ทำขณให้ตก ประพฤติถอนตนออก กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ คุกรภัททาลิ ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่ายนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ เป็นผู้ต้องอาบัติเนื่องๆ เป็นผู้มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่ประพฤติฝ่าฝืนอย่างอื่นด้วยอาการอื่น ไม่นำถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ไม่ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ ประพฤติชอบ ทำขณให้ตก ประพฤติถอนตนออก กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ ตีละหนอ ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยประการที่อธิกรณนี้จะไม่พึงระงับโดยเร็วจะนั้นเกิด ด้วยประการอย่างนี้ คุกรภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายย่อมพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยประการที่อธิกรณนี้จะไม่ระงับโดยเร็วจะนั้น .

[๑๓๐] คุกรภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น นำเอาถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่ทำขณให้ตก ไม่ประพฤติถอนตนออก ไม่กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ . ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่ายนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลาย ว่ากล่าวอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น นำเอาถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ ไม่ประพฤติโดยชอบ ไม่ทำขณให้ตก ไม่ประพฤติถอนตนออก ไม่กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ ตีละหนอ ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยประการที่อธิกรณจะไม่พึงระงับโดยเร็วจะนั้นเกิด ด้วยประการอย่างนี้ . คุกรภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยประการที่อธิกรณนี้จะไม่ระงับโดยเร็วจะนั้น .

คุกรภัททาลิ ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่ฝ่าฝืนประพฤตอย่างอื่นด้วยอาการอื่น ไม่นำถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ไม่ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ ประพฤติชอบ ทำขณให้ตก ประพฤติถอนตนออก กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ . คุกรภัททาลิ ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่ายนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มากด้วยอาบัติ เธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่ประพฤติฝ่าฝืนอย่างอื่นด้วยอาการอื่น ไม่นำถ้อยคำในภายนอกมากลบเกลื่อน ไม่ทำความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม ให้ปรากฏ ประพฤติชอบ ทำขณให้ตก ประพฤติถอนตนออก กล่าวว่ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์ ตีละหนอ ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยประการที่อธิกรณนี้จะไม่พึงระงับโดยเร็วจะนั้นเกิด ด้วยประการอย่างนี้ . คุกรภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยประการที่อธิกรณนี้จะไม่ระงับโดยเร็วจะนั้น .

[๑๓๑] คุกรภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ นำชีวิตไปด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ . คุกรภัททาลิ ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้นำชีวิตไปด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ นำชีวิตไปด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ ถ้าเราทั้งหลายจักข่มแล้วข่มเล่าซึ่งภิกษุนี้แล้วให้ทำเหตุ ด้วยความตั้งใจว่า ศรัทธาพอประมาณ ความรักพอประมาณ ของเธอนั้นอย่าเสื่อมไปจากเธอเลย . คุกรภัททาลิ เปรียบเหมือนชนผู้เป็นมิตรอำมาตย์ญาติสายโลหิตของบุรุษผู้มีนัยดาข้างเดียว พึงรักษานัยดาข้างเดียวนั้นไว้ ด้วยความตั้งใจว่า นัยดาข้างเดียวของเขานั้น อย่าได้เสื่อมไปจากเขาเลย ฉนใด คุกรภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ก็ฉนนั้น นำชีวิตไปด้วยความศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ . ในเหตุที่ภิกษุเป็นผู้นำชีวิตไปด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงมีวาจาอย่างนี้ว่า คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ นำชีวิตไปด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ ถ้าเราทั้งหลายจักข่มแล้วข่มเล่าซึ่งภิกษุนี้แล้วให้ทำเหตุ ด้วยความตั้งใจว่า ศรัทธาพอประมาณ ความรักพอประมาณ ของเธออย่าได้เสื่อมไปจากเธอเลย . คุกรภัททาลิ นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย สำหรับภิกษุทั้งหลายที่จะข่มแล้วข่มเล่าซึ่งภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้แล้วให้ทำเหตุ อนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย สำหรับภิกษุทั้งหลายที่จะไม่ข่มแล้วข่มเล่าซึ่งภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้แล้วให้ทำเหตุ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่เมื่อก่อน ได้มีสิกขาบทน้อยนักเทียว แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอหัตผลเป็นอันมาก และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่เดี๋ยวนี้ ได้มีสิกขาบทเป็นอันมาก แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอหัตผลน้อยนัก .

อาสวัญฐานยธรรม

[๑๓๒] คุกรภัททาลิ ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม พระสัทธิธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
กำลังอันตรายาน ลิกขาบทมีอยู่มากมาย แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอหัตถผลน้อยนัก . พระศาสดายังไม่
ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตราบเท่าที่อัสวีฐานิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์
ในธรรมวินัยนี้ . ต่อเมื่อใดอัสวีฐานิยธรรมบางเหล่าปรากฏขึ้นในสงฆ์ ในธรรมวินัยนี้ เมื่อนั้น
พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอัสวีฐานิยธรรมเหล่านั้น
อัสวีฐานิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ ในธรรมวินัยนี้ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความ
เป็นหมู่มาก . ต่อเมื่อใด สงฆ์ถึงความเป็หมู่มาก เมื่อนั้นอัสวีฐานิยธรรมบางเหล่าจึงจะ
ปรากฏในสงฆ์ ในธรรมวินัยนี้ ครั้นนั้น พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่
กำจัดอัสวีฐานิยธรรมเหล่านั้น . อัสวีฐานิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ ในธรรมวินัยนี้
ตราบเท่าสงฆ์ที่ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ . . . ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ . . . ยัง ไม่ถึงความ
เป็นพหูสูต . . . ยัง ไม่ถึงความเป็นผู้รัตติยญ ต่อเมื่อใด สงฆ์เป็นผู้ถึงความเป็นผู้รัตติยญ เมื่อนั้น
อัสวีฐานิยธรรมบางเหล่าจึงปรากฏในสงฆ์ ในธรรมวินัยนี้ ครั้นนั้น พระศาสดาจึงทรงบัญญัติ
สิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอัสวีฐานิยธรรมเหล่านั้น .

[๑๓๓] ดุรภักทาลิ ณ สมัยที่เราแสดงธรรมปริยายเปรียบด้วยอาชาไนยหนุ่ม แก่เธอ
ทั้งหลาย ณ สมัยนั้น เธอทั้งหลาย ได้มีอยู่น้อย เธอยังระลึกถึงธรรมปริยายนั้นได้อยู่หรือ?

ข้าพระองค์ระลึกถึงธรรมปริยายข้อนั้นไม่ได้ พระเจ้าข้า .

ดุรภักทาลิ ในการระลึกไม่ได้นั้น เธออาศัยอะไรเป็นเหตุเล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะข้าพระองค์นั้นมิได้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของ
พระศาสดา เป็นเวลานานเป็นแน่ พระเจ้าข้า .

ดุรภักทาลิ ความเป็นผู้ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขานี้ จะเป็นเหตุเป็นปัจจัย หามิได้ แต่
เรากำหนดใจด้วยใจ รู้เธอมานานแล้วว่า โหมบรุษนี้ เมื่อเราแสดงธรรมอยู่ ไม่ต้องการ ไม่ใส่ใจ
ไม่รวบรวมด้วยใจทั้งปวง ไม่เจียไสตกลงฟังธรรม แต่เราก็จักแสดงธรรมปริยายเปรียบด้วย
ม้าอาชาไนยหนุ่มแก่เธอ เธอจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว . ท่านพระภัททาลิทุลรับ
พระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

ธรรม ๑๐ ประการ

[๑๓๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภักทาลิ เปรียบเหมือนนายสารถิฝึกม้าคนขยัน
ได้ม้าอาชาไนยตัวงามมาแล้ว ครั้งแรกทีเดียว ฝึกให้รู้เหตุในการไสบึงเหียน . เมื่อนายสารถิฝึก
ให้มันรู้เหตุในการไสบึงเหียน ความประพฤติเป็นข้าศึก การพยศ การตั้งนบนางอย่างบางประการ
ยังมีอยู่ที่เดียว เหมือนของม้าที่นายสารถิฝึกให้รู้เหตุที่ยังไม่เคยฝึกจะนั้น . มันจะสงบลงได้ในการ
พยศนั้น เพราะนายสารถิฝึกให้รู้เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดยลำดับ ในการที่ม้าอาชาไนย
ตัวงามสงบลงได้ในการพยศนั้น เพราะนายสารถิฝึกให้รู้เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดย
ลำดับ . นายสารถิฝึกม้า จึงฝึกให้มันรู้เหตุยิ่งขึ้นไป ในการเทียมแอก เมื่อนายสารถิฝึกให้มันรู้
เหตุในการเทียมแอก ความประพฤติเป็นข้าศึก การพยศ การตั้งนบนางอย่างบางประการ ยังมีอยู่
ทีเดียว เหมือนของม้าที่นายสารถิฝึกให้รู้เหตุที่ยังไม่เคยฝึกจะนั้น . มันจะสงบลงได้ ในการ
พยศนั้น เพราะนายสารถิฝึกให้รู้เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดยลำดับ ในการที่ม้าอาชาไนย
ตัวงามสงบลงได้ ในการพยศนั้น เพราะนายสารถิฝึกให้รู้เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดย
ลำดับ . นายสารถิฝึกม้าจึงฝึกให้มันรู้เหตุยิ่งขึ้นไป ในการก้าวย่าง ๑- ในการวิ่งเป็นวงกลม ๒- ใน
การจรรคกบ ๓- ในการวิ่ง ในประโยชน์ต่อเสียงร้อง ในการฝึกไม่ให้ตื่นตกใจ เพราะเสียงกึกก้อง
ต่างๆ ในการเป็นม้ามีคุณที่พระราชพาฬรู้ ในวงศ์พญาฆ่า ในความว่องไวขึ้นเยี่ยม ในการเป็น
ม้าขึ้นเยี่ยม ในการเป็นม้าควรแก่คำอ่อนหวานขึ้นเยี่ยม เมื่อนายสารถิฝึกให้มันรู้เหตุ ในการ
ว่องไวขึ้นเยี่ยม ในการเป็นม้าขึ้นเยี่ยม ในการเป็นม้าควรแก่คำอ่อนหวานขึ้นเยี่ยม ความประพฤติ
เป็นข้าศึก การพยศ การตั้งนบนางอย่างบางประการ ยังมีอยู่ที่เดียว เหมือนของม้าที่นายสารถิ
ฝึกให้รู้เหตุที่ยังไม่เคยฝึกจะนั้น . มันย่อมสงบลงได้ในการพยศนั้น เพราะนายสารถิฝึกให้รู้
เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดยลำดับ . ในการที่ม้าอาชาไนยตัวงามสงบลงได้ในการพยศนั้น
เพราะนายสารถิฝึกให้รู้เนื่องๆ เพราะนายสารถิฝึกให้รู้โดยลำดับ สารถิฝึกม้าย่อมเพิ่มให้ซึ่ง
เหตุเป็นที่ตั้งแห่งคุณและเหตุเป็นที่ตั้งแห่งพละยิ่งขึ้นไป . ดุรภักทาลิ ม้าอาชาไนยตัวงาม
ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นพาหนะควรแก่พระราชพา เป็นพาหนะสำหรับใช้สอย
ของพระราชพา นับได้ว่าเป็นองค์ของพระราชพาณใด ดุรภักทาลิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐
ประการ ก็ฉันนั้น ย่อมเป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็น
ผู้ควรอัญชลีกรรม เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญยิ่งกว่า ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน ดุรภักทาลิ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ อันเป็นของ
พระอริยะ ดุรภักทาลิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ควรของค่านับ
เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็นผู้ควรแก่อัญชลีกรรม เป็นนาบุญของโลก ไม่มี
นาบุญอื่นยิ่งไปกว่าดังนี้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แล้ว . ท่านพระภัททาลิชื่นชมยินดี พระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
จบ กัถาฬสูตร ที่ ๕ .

๑๑. ในการยกและวางเท้าทั้ง ๔ ครั้งเดียวกัน ๒. ในการสามารถให้คนนั่งบนหลัง เก็บอาวุธที่ตก
๑๒. ในการประสงคจะให้เดินเบา ไม่ให้ข้าศึกได้ยินเสียงฝีเท้า .

๖. ลพฺภิกโกปมสูตร

เรื่องพระอุทายี

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในอังกศตราพชนบท มีนิคมของชาวอังกศตราปะ
ชื่ออาปนนะ เป็นโคจรคาม . ครั้นนั้น เวลาเช้าพระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังอาปนนิคม . ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในอาปนนิคมแล้ว เวลาปัจฉิมภัต
กลับจากบิณฑบาตแล้ว เสด็จเข้าไปยัง ไพรสนธ์แห่งหนึ่ง เพื่อประทับพักกลางวันในที่โคนต้นไม้
แห่งหนึ่ง . เวลาเช้าวันนั้น แม่ท่านพระอุทายีก็นั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาต
ยังอาปนนิคม . ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในอาปนนิคมแล้ว เวลาปัจฉิมภัตกลับจากบิณฑบาตแล้ว
เข้าไปยัง ไพรสนธ์นั้น เพื่อพักกลางวัน ครั้นถึงไพรสนธ์นั้นแล้ว นั่งพักกลางวันในที่โคนต้นไม้
แห่งหนึ่ง . ครั้นนั้น เมื่อท่านพระอุทายีอยู่ในที่ลับ เร้นอยู่ เกิดความด่าแหย่จิตอย่างนี้ว่า
พระผู้มีพระภาค ทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้หนอ
พระผู้มีพระภาค ทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เราทั้งหลายหนอ พระผู้มี-
* พระภาคทรงนำอกุศลธรรมเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้หนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำ
กุศลธรรมเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เราทั้งหลายหนอ . ลำดับนั้น เวลาเย็น ท่านพระอุทายีออกจาก
ที่เร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง .

[๑๓๖] ท่านพระอุทายีนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์อยู่ในที่ลับ เร้นอยู่ ได้เกิดความ
ด่าแหย่จิตอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลาย
ออกไปได้หนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เรา
ทั้งหลายหนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำอกุศลธรรมเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้หนอ
พระผู้มีพระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เราทั้งหลายหนอ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ด้วยเมื่อก่อน ข้าพระองค์เคยฉันได้ทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาลในกลางวัน .
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้มีสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูภิกษุทั้งหลาย
เราขอเตือน เธอทั้งหลายจงละการฉันโภชนะในเวลาวิกาล ในเวลากลางวันนั้นเสียเถิด ดังนี้ .
ข้าพระองค์นั้นมีความน้อยใจ มีความเสียใจ คฤหบดีทั้งหลายผู้มีศรัทธา จะให้ของควรเคี้ยว
ของควรบริโภคนั้นประณีต ในเวลาวิกาลในกลางวัน แก่เราทั้งหลาย แม้อันใด พระผู้มีพระภาค
ตรัสการละอันนั้นของเราทั้งหลายเสียแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้น
เมื่อเห็นกะความรัก ความเคารพ ความละอาย และความเกรงกลัว ในพระผู้มีพระภาค
จึงละการฉันโภชนะในเวลาวิกาลในกลางวันนั้นเสีย ด้วยประการอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้น ย่อมฉันในเวลาเย็น และเวลาเช้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้มีสมัยที่
พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือน เธอทั้งหลาย
จงละเว้นการฉันโภชนะในเวลาวิกาลในราตรีนั้นเสียเถิด ดังนี้ ข้าพระองค์นั้น มีความน้อยใจ
มีความเสียใจว่า ความที่กัถทั้งสองนี้ของเราทั้งหลาย เป็นของปรุประณีตกว่าอันใด พระผู้มี-
* พระภาคตรัสการละอันนั้นของเราทั้งหลายเสียแล้ว พระสุคตตรัสการละอันนั้นของเรา
ทั้งหลายเสียแล้ว . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว บุรุษคนใดได้ของสมควรจะแกงมา
ในกลางวัน จึงบอกภริยาอย่างนี้ว่า เอาเถิด จงเก็บสิ่งนี้ไว้ เราทั้งหมดเที่ยว จักบริโภคร่วมกัน
ในเวลาเย็น อะไรๆ ทั้งหมดที่สำหรับจะปรุปรุกัน ย่อมมีรสในเวลากลางคืน กลางวันมีรสน้อย
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้น เห็นกะความรัก ความเคารพ ความละอาย และ
ความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงพากันละการบริโภคนั้นในเวลาวิกาลในราตรีนั้นเสีย
ด้วยประการอย่างนี้ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุทั้งหลายเที่ยวไปบิณฑบาต
ในเวลามืดค่ำ ย่อมเข้าไปในบ่อน้ำคร่ำบ้าง ลงไปในหลุมโสโครกบ้าง บุคเข้าไปยังป่าหนามบ้าง
เหยียบขึ้นไปบนแม่โคกำลังหลับบ้าง พบกับโจรผู้ทำโจรกรรมแล้วบ้าง ยังไม่ได้ทำโจรกรรมบ้าง
มาตามคามย่อมชักชวนภิกษุเหล่านั้นด้วยอสังฆธรรมบ้าง . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว
ข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตในเวลามืดค่ำ หญิงคนหนึ่งล้างภาชนะอยู่ ได้เห็นข้าพระองค์โดย
แสงฟ้าแลบ แล้วตกใจกลัว ร้องเสียงดังว่า ความไม่เจริญได้มีแก่เราแล้ว ปีศาจจะมากินเรา
หนอ . เมื่อหญิงนั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ข้าพระองค์ได้พูดกะหญิงนั้นว่า ไม่ใช่ปีศาจดอกน้องหญิง
เป็นภิกษุขึ้นเพื่อบิณฑบาต ดังนี้ . หญิงนั้นกล่าวว่า บิดาของภิกษุตายเสียแล้ว มารดาของภิกษุ
ตายเสียแล้ว ดูภิกษุ ท่านเอามิดสำหรับเชือดโคที่คมเชือดท้องเสีย ยังจะดีกว่า การที่ท่าน
เที่ยวบิณฑบาตในเวลามืดค่ำเพราะเหตุแห่งท้องเช่นนั้น ไม่ดีเลย ดังนี้ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เมื่อข้าพระองค์ระลึกถึงเรื่องนั้นอยู่ มีความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
แห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปเสียได้หนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุ
แห่งสุขเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เราทั้งหลายหนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมาก
ของเราทั้งหลายออกไปเสียได้หนอ พระผู้มีพระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากเข้าไปให้แก่เรา
ทั้งหลายหนอ .

อุปมาด้วยนกนางมุลไก

[๑๓๓] ก็อย่างนั้นแลอุททายี โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวว่า
จงละโทษสิ่งนี้เสียเถิด เขากลับล่าอย่างนี้ว่า ทำไม่จะต้องว่ากล่าวเพราะเหตุแห่งโทษเพียง
เล็กน้อยนี้เล่า พระสมณะนี้ ช่างขัดเกลาหนักไป เขาจึงไม่ละโทษนั้นด้วย ไม่เข้าไปตั้งความยำเกรง
ในเราด้วย อุททายี อนึ่งโทษเพียงเล็กน้อยของภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในลึกลาเน้น ย่อมเป็น
เครื่องผูกอันมีกำลัง มั่น แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ . อุททายี
เปรียบเหมือนนกนางมุลไก ถูกผูกไว้ด้วยเครื่องผูกคือเถาวัลย์หัวด้วน ย่อมรอเวลาที่จะฆ่า
หรือเวลาที่จะถูกมัดหรือเวลาตาย ในที่นั้นเอง จันใด อุททายี ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
เครื่องดักคือเถาวัลย์หัวด้วน สำหรับเขาใช้ดักนกนางมุลไก ซึ่งมีรอเวลาที่จะถูกฆ่า หรือเวลา
ที่จะถูกมัด หรือเวลาตายนั้น เป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่น ดังนี้
ผู้นั้นเมื่อกล่าว ชื่อว่าฟังกล่าวโดยชอบหรือหนอ?

ไม่ชอบ พระเจ้าข้า เครื่องดักคือเถาวัลย์หัวด้วน สำหรับเขาใช้ดักนกนางมุลไก ซึ่งมี
รอเวลาที่จะถูกฆ่า หรือเวลาที่จะถูกมัด หรือเวลาตายในที่นั้นนั่นแล เป็นเครื่องผูกมีกำลัง
มั่น แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ พระเจ้าข้า .

อุททายี โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็จันนั้น เมื่อเรากล่าวว่าจงละโทษนี้เสียเถิด
เขากลับล่าอย่างนี้ว่า ทำไม่จะต้องว่ากล่าวเพราะเหตุแห่งโทษเพียงเล็กน้อยนี้เล่า พระสมณะนี้
ช่างขัดเกลาหนักไป เขาจึงไม่ละโทษนั้นด้วย ไม่เข้าไปตั้งความยำเกรงในเราด้วย อุททายี
อนึ่ง โทษเพียงเล็กน้อยของภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในลึกลาเน้น เป็นเครื่องผูกมีกำลัง มั่น แน่นแฟ้น
ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ .

อุปมาด้วยช้างต้น

[๑๓๔] อุททายี ส่วนกلبทรบางพวกในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวว่า จงละโทษนี้
เสียเถิด เขากล่าวอย่างนี้ว่า ก็ทำไม่จะต้องว่ากล่าวเพราะเหตุแห่งโทษเล็กน้อยเพียงที่ควรละนี้
ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสให้เราทั้งหลายละ ซึ่งพระสุคตตรัสให้เราทั้งหลายสละคืนเล่า เขายอม
ละโทษนั้นด้วย เข้าไปตั้งความยำเกรงในเราด้วย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดผู้ใคร่ในลึกลา
ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นละโทษนั้นแล้ว มีความชวนชวายน้อย มีขนตก เยียวยาชีวิตด้วยของที่
ผู้อื่นให้ มีใจเป็นดุมฤคอยู่ โทษเพียงเล็กน้อยของภิกษุเหล่านั้น ย่อมเป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง
บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร . อุททายี เปรียบเหมือนช้างต้น มีงาอันงอนงาม เป็น
ราชพาหนะอันประเสริฐ เคยเข้าสงคราม ความผูกด้วยเชือกเป็นเครื่องผูกอันมัน พอเอี้ยวกาย
ไปหน่อยหนึ่ง ก็ทำเครื่องผูกนั้นให้ขาดหมด ทำลายหมด แล้วหลีกไปได้ตามปรารถนา จันใด
ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ช้างต้นนั้น มีงาอันงอนงาม เป็นราชพาหนะอันประเสริฐ เคยเข้าสงคราม
ความผูกด้วยเชือกเป็นเครื่องผูกอันมันเหล่าใด พอเอี้ยวกายไปหน่อยหนึ่ง ก็ทำเครื่องผูก
เหล่านั้นให้ขาดหมด ทำลายหมด แล้วหลีกไปได้ตามปรารถนา เครื่องผูกที่เขาผูกช้างต้นนั้น
เป็นเครื่องผูกมีกำลัง มั่น แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ ดังนี้ ผู้นั้นเมื่อกล่าว
ชื่อว่าฟังกล่าวโดยชอบหรือหนอ?

ไม่ชอบ พระเจ้าข้า ช้างแต่พระองค์ผู้เจริญ ช้างต้นนั้น มีงาอันงอนงาม เป็นราชพาหนะ
อันประเสริฐ เคยเข้าสงคราม เขาผูกด้วยเชือกเป็นเครื่องผูกมัน พอเอี้ยวกายไปหน่อยหนึ่ง
ก็ทำเครื่องผูกเหล่านั้นให้ขาดหมด ทำลายหมด แล้วหลีกไปได้ตามความปรารถนา เครื่องผูก
ช้างต้นนั้น เป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร พระเจ้าข้า .

อุททายี กلبทรบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็จันนั้น เมื่อเรากล่าวว่า จงละโทษนี้
เสียเถิด เขากลับล่าอย่างนี้ว่า ทำไม่จะต้องว่ากล่าวเพราะโทษเพียงเล็กน้อยที่ควรละนี้ ซึ่ง
พระผู้มีพระภาคตรัสให้เราทั้งหลายละ ซึ่งพระสุคตตรัสให้เราทั้งหลายสละคืนด้วยเล่า ดังนี้
เขาละโทษนั้นด้วย ไม่เข้าไปตั้งความยำเกรงในเราด้วย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดผู้ใคร่ในลึกลา
ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นละโทษนั้นแล้วเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย มีขนตก เยียวยาชีวิตด้วยของ
ที่ผู้อื่นให้ มีใจเป็นดุมฤคอยู่ อุททายี โทษเพียงเล็กน้อยที่ควรละของภิกษุเหล่านั้น เป็น
เครื่องผูกไม่มีกำลัง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร .

อุปมาด้วยคนจน

[๑๓๕] อุททายี เปรียบเหมือนบุรุษคนจน ไม่มีอะไรเป็นของตน ไม่ใช่คนมั่งคั่ง
เขามีเรือนเล็กๆ หลังหนึ่ง มีเครื่องมืองับและเครื่องผูกหลุดลุ่ย ต้องคอยโลกา มีรูปไม่งาม
มีแคะอันหนึ่ง หลุดลุ่ย มีรูปไม่งาม มีข้าวเปลือกและพืชสำหรับหว่านประจำปีหม้อหนึ่ง ไม่ใช่
เป็นพันธุ์อย่างดี มีภรรยาคนหนึ่ง ไม่สวย เขาเห็นภิกษุผู้อยู่ในอาราม มีมือและเท้าล้างดีแล้ว
จันใดภิกษุอันเจริญใจ นั่งอยู่ในที่อันร่มเย็น ประกอบในอริจิต . เขาพึงมีความดำริอย่างนี้ว่า
ดูกรท่านผู้เจริญ ความเป็นสมณะเป็นสุขหนอ ดูกรท่านผู้เจริญ ความเป็นสมณะไม่มีโรคหนอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เราควรจะปลงผมและหนวดแล้วนุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตบ้างหนอ . แต่เขาไม่
อาจจะเรือนเล็กหลังหนึ่ง มีเครื่องมุงบังและเครื่องผูกอันหลุดลุ่ย ที่ต้องคอยไลกา มีรูปไม่งาม
มีเครอันหนึ่งที่หลุดลุ่ย ไม่งาม ละเครอันหนึ่งที่หลุดลุ่ย มีรูปไม่งาม ละข้าวเปลือกและพืช
สำหรับหว่านประจำปีหม้อหนึ่ง ไม่ใช่พินธุอย่างดี และภรรยาคนหนึ่งไม่สวย แล้วปลงผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ . ดุรอุททัย ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
บุรุษนั้นถูกเขาผูกด้วยเครื่องผูกเหล่านั้น ไม่อาจจะเรือนเล็กๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีเครื่องมุงบัง
และเครื่องผูกหลุดลุ่ย ที่ต้องคอยไลกา มีรูปไม่งาม ละเครอันหนึ่งที่หลุดลุ่ย ไม่งาม ละ
ข้าวเปลือกและพืชสำหรับหว่านประจำปีหม้อหนึ่ง ไม่ใช่พินธุอย่างดี ละภรรยาคนหนึ่ง ไม่
สวย แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ . ก็เครื่องผูกของเขา
นั้นเป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร ดังนี้ ผู้นั้นเมื่อกล่าวชื่อว่า
ฟังกล่าวโดยชอบหรือหนอ?

ไม่ชอบ พระเจ้าข้า บุรุษนั้นถูกเขาผูกด้วยเครื่องผูกเหล่าใด แล้วไม่อาจจะเรือนเล็กๆ
หลังหนึ่ง มีเครื่องมุงบังและเครื่องผูกอันหลุดลุ่ย ที่ต้องคอยไลกา มีรูปไม่งาม ละเคร
อันหนึ่งที่หลุดลุ่ย ไม่งาม ละข้าวเปลือกและพืชสำหรับหว่านประจำปีหม้อหนึ่ง ไม่ใช่พินธุ
อย่างดี ละภรรยาคนหนึ่ง ไม่สวย แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็น
บรรพชิตได้ เครื่องผูกของเขานั้นเป็นเครื่องผูกมีกำลัง มั่น แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือน
ท่อนไม้ใหญ่ พระเจ้าข้า .

ดุรอุททัย โยมบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า จงละ
โทษนี้เสียเถิด เขากลับกล่าวอย่างนี้ว่า ก็ทำไมจะต้องว่ากล่าว เพราะเหตุแห่งโทษเพียงเล็กน้อย
นี้ด้วยเล่า พระสมณะนี้ช่างขัดเกลาหนักไป เขาไม่ละโทษนั้นด้วย ไม่เข้าไปตั้งความยำเกรง
ในเราด้วย ดุรอุททัย อนึ่ง โทษเพียงเล็กน้อยของภิกษุทั้งหลายผู้ใดในสิกขานั้น ย่อมเป็น
เครื่องผูกมีกำลัง มั่น แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ .

อุปมาด้วยคนมั่งมี

[๑๘๐] ดุรอุททัย เปรียบเหมือนคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มี
โภคะมาก สะสมทองหลายร้อยแท่ง สะสมข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาส ทาสี ไว้เป็น
อันมาก เขาเห็นภิกษุผู้อยู่ในอาราม มีมือและเท้าล้างดีแล้ว ฉันทโชนะอันเจริญใจ นั่งอยู่ในที่
อันร่มเย็น ประกอบในอริจิต . เขาฟังมีความดำริอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ความเป็นสมณะเป็น
สุขหนอ ท่านผู้เจริญ ความเป็นสมณะไม่มีโรคหนอ เราควรที่จะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตบ้างหนอ เขาอาจจะทองหลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา
ที่ดิน ภรรยา ทาส ทาสี เป็นอันมาก แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวช
เป็นบรรพชิตได้ . ดุรอุททัย ผู้ใดฟังกล่าวว่า เครื่องผูกที่เป็นเครื่องผูกคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี
ซึ่งเขาอาจจะทองหลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาส ทาสี เป็นอันมาก
แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น เป็นเครื่องผูกมีกำลัง มั่น
แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ ดังนี้ ผู้นั้น เมื่อกล่าวชื่อว่าฟังกล่าวโดยชอบ
หรือหนอ?

ไม่ชอบ พระเจ้าข้า เครื่องผูกที่เป็นเครื่องผูกคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี ซึ่งอาจจะทอง
หลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาส ทาสี เป็นอันมาก แล้วปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาละ ออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น เป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย
ไม่มีแก่นสาร พระเจ้าข้า .

ดุรอุททัย กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า จงละ
โทษนี้เสียเถิด เขากลับกล่าวอย่างนี้ว่า ก็ทำไมจะต้องว่ากล่าวเพราะเหตุแห่งโทษเพียงเล็กน้อย
ซึ่งควรละนี้ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสให้เราทั้งหลายละ ที่พระสุตตตรัสให้เราทั้งหลายละ
ด้วยเล่า กุลบุตรเหล่านั้นย่อมละโทษนั้นด้วย เข้าไปตั้งความยำเกรงในเราด้วย ภิกษุทั้งหลาย
เหล่าใดผู้ใดในสิกขา ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นละโทษนั้นแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย มี
ขนตก เยียวยาชีวิตด้วยของผู้อื่นให้ มีใจเป็นคฤหบดีอยู่ ดุรอุททัย โทษเพียงเล็กน้อยของ
ภิกษุเหล่านั้น เป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร .

บุคคล ๔ จำพวก

[๑๘๑] ดุรอุททัย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นไหน? ดุร
อุททัย บุคคลบางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสละคืนอุปธิ แต่ความดำริที่เสนอไป
อันประกอบด้วยอุปธิ ยังครอบงำผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสละคืนอุปธินั้น ได้อยู่ ผู้นั้นยังรับเอา
ความดำรินั้นไว้ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี เราเรียกบุคคลนี้แล้ว
ผู้อันกิเลสประกอบไว้ ไม่ใช่ผู้อันกิเลสคลายแล้ว ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความที่อินทรีย์เป็น
ของต่างกัน ในบุคคลนี้ เราได้แล้ว .

ดุรอุททัย บุคคลบางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสละคืนอุปธิ ความ
ดำริที่เสนอไป อันประกอบด้วยอุปธิ ยังครอบงำผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสละคืนอุปธินั้น ได้อยู่
แต่ผู้นั้นไม่รับเอาความดำริเหล่านั้นไว้ ละได้ บรรเทาได้ ทำให้สิ้นสุดได้ ให้ถึงความไม่มีได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
แม้บุคคลผู้นี้ เราก็ก้าวว่า ผู้นั้นก็เลสประกอบไว้ ไม่ใช่ผู้นั้นก็เลสคลายแล้ว ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะความที่อื่นทริยเป็นของต่างกันบุคคลนี้ เราแล้ว .

ดูกรอุทายี บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลละคินอุปธิ ความ
ดำริที่เล่นไป อันประกอบด้วยอุปธิ ยังครอบงำผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลละคินอุปธินั้น ได้อยู่
เพราะความหลงลืมแห่งสติในบางครั้งบางคราว ความดำริที่เล่นไป อันประกอบด้วยอุปธิ ยัง
ครอบงำผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลละคินอุปธินั้น ได้อยู่ ความบังเกิดแห่งสติเข้าไป ที่จริงเขาละ
บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ซึ่งความดำรินั้นจับพลัน . ดูกรอุทายี เปรียบเหมือน
บุรุษเอาหยาดน้ำสองหยาด หรือสามหยาด หยาดลงในกะทะเหล็กอันร้อนอยู่ตลอดวัน หยาด
น้ำตกลงเข้าไป ความจริงหยาดน้ำถึงความสิ้นไปแห่งไปนั้นเร็วกว่า ฉันทดู ดูกรอุทายี บุคคล
บางคนในโลกนี้ ก็ฉันทนั้น เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลละคินอุปธิ ความดำริที่เล่นไป อัน
ประกอบด้วยอุปธิ ยังครอบงำผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลละคินอุปธินั้น ได้อยู่ เพราะความหลง
ลืมแห่งสติในบางครั้งบางคราว ความบังเกิดแห่งสติเข้าไป ที่จริงเขาละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด
ให้ถึงความไม่มี ซึ่งความดำรินั้นจับพลัน ถึงบุคคลนี้เราก็ก้าวว่า ผู้นั้นก็เลสประกอบไว้ มีใช่
ผู้นั้นก็เลสคลายแล้ว ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความที่อื่นทริยเป็นของต่างกันบุคคลนี้
เราแล้ว .

ดูกรอุทายี ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ รู้ว่าเบญจขันธ์อันชื่อว่าอุปธิเป็นมูลแห่งทุกข์ ครั้นรู้
ดังนี้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอุปธิ แล้วน้อมจิตไปในนิพพานเป็นที่สิ้นอุปธิ บุคคลนี้เรากล่าวว่า ผู้นั้น
ก็เลสคลายแล้ว มีใช่ผู้นั้นก็เลสประกอบไว้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความที่อื่นทริยเป็นของ
ต่างกันบุคคลนี้ เราแล้ว . ดูกรอุทายี บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก .

ว่าด้วยกามคุณ ๔

[๑๘๒] ดูกรอุทายี กามคุณห้าเหล่านี้ กามคุณห้าเป็นโชน คือรูปอันพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ
ที่สัตว์ปรารถนาใคร่ชอบใจ เป็นสิ่งที่น่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด
เสี่ยงอันพึงรู้แจ้งด้วยโสต . . . กลิ่นอันพึงรู้แจ้งด้วยฆานะ . . . รสอันพึงรู้แจ้งด้วยชีวาหา . . .
โผฏฐัพพะอันพึงรู้แจ้งด้วยกาย . . . ที่สัตว์ปรารถนาใคร่ชอบใจ เป็นสิ่งที่น่ารัก ประกอบด้วยกาม
เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด . กามคุณห้านี้แล . ดูกรอุทายี ความสุขโสมนัสที่เกิดเพราะอาศัยกามคุณ
ห้านี้ เรากล่าวว่ากามสุข ความสุขไม่สะอาด ความสุขของปถุชน ไม่ใช่สุขของพระอริยะ
อันบุคคลไม่ควรเสพ ไม่ควรให้เกิดมี ไม่ควรทำให้มาก ควรกลัวแต่สุขนั้น .

[๑๘๓] ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรล
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตัตถิฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต
ในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและสุขเกิด
แต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปิตินั้นไป บรรล
ตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ที่มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข บรรล
จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้มีอุเบกขา
เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ฌานทั้งสี่นี้เรากล่าวว่า ความสุขเกิดแต่ความออกจากกาม ความสุข
เกิดแต่ความสังัด ความสุขเกิดแต่ความสงบ ความสุขเกิดแต่ความสัมโพธิ อันบุคคลควรเสพ
ควรให้เกิดมี ควรทำให้มาก ไม่ควรกลัวแต่สุขนั้น ดังนี้ .

[๑๘๔] ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรล
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ . ดูกรอุทายี ปฐมฌานเรากล่าวว่ายัง
หวั่นไหว ก็ในปฐมฌานนั้น ยังมีอะไรหวั่นไหว ข้อที่วิตกและวิจารณ์ยังไม่ดับในปฐมฌานนี้ เป็น
ความหวั่นไหวในปฐมฌานนั้น . ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตัตถิฌาน มีความผ่องใส
แห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและ
สุขเกิดแต่สมาธิอยู่ . ดูกรอุทายี แม้ตติยฌานนี้ เราก็ก้าวว่ายังหวั่นไหว ก็ในตติยฌานนั้น
ยังมีอะไรหวั่นไหว ข้อที่ปิติและสุขยังไม่ดับในตติยฌานนี้ เป็นความหวั่นไหวในตติยฌานนั้น .
ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะ
ปิตินั้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ที่มีอุเบกขา มีสติ
อยู่เป็นสุข . ดูกรอุทายี แม้ตติยฌานนี้ เราก็ก้าวว่ายังหวั่นไหว ก็ในตติยฌานนั้นยังมีอะไร
หวั่นไหว ข้อที่อุเบกขาและสุขยังไม่ดับในตติยฌานนี้ เป็นความหวั่นไหวในตติยฌานนั้น . ดูกร
อุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และ
ดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ . จตุตถฌานนี้ เรากล่าวว่า
ไม่หวั่นไหว .

ว่าด้วยการละรูปฌานและอรุพฌาน

[๑๘๕] ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรล
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ . ปฐมฌานนี้เรากล่าวว่า ไม่ควรทำความ
อาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . ก็อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงปฐมฌานนั้น
ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตัตถิฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรม
เอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ นี่เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
 ธรรมเครื่องก้าวล่วงปฐมฌานนั้น . ดุรอุทายี แมตตัตถฌานนี้เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำความอาลัย
 เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตัตถฌานนั้น ดุรอุทายี
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มือเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุข ด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป
 บรรลุตัตถฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มือเบกขา มีสติ อยู่ในสุข
 นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตัตถฌานนั้น . ดุรอุทายี แมตตัตถฌานนี้เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำความ
 อาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตัตถฌานนั้น
 ดุรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และ
 ดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วง
 ตัตถฌานนั้น . ดุรอุทายี แมตตตถฌานนี้เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลาย
 จงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงจตตถฌานนั้น ดุรอุทายี ภิกษุ
 ในธรรมวินัยนี้ บรรล่อากาสนัญญาตนฌานด้วยปริกรรมว่า อากาสไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา
 ได้โดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการนานัตตสัญญาอยู่ นี้เป็นธรรม
 เครื่องก้าวล่วงจตตถฌานนั้น . ดุรอุทายี แม่อากาสนัญญาตนฌานนั้น เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำ
 ความอาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงอากาสา-
 * นัญญาตนฌานนั้น ดุรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลวิญญานัญญาตนฌาน ด้วยปริกรรมว่า
 วิญญานไม่มีที่สุด เพราะล่วงอากาสนัญญาตนฌานได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ นี้เป็นธรรม
 เครื่องก้าวล่วงอากาสนัญญาตนฌานนั้น . ดุรอุทายี แม่วิญญานัญญาตนฌานนี้ เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำ
 ความอาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วง
 วิญญานัญญาตนฌานนั้น ดุรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลวากัญญัญญาตนฌาน ด้วย
 ปริกรรมว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงวิญญานัญญาตนฌานได้โดยประการทั้งปวงอยู่ นี้เป็นธรรม
 เครื่องก้าวล่วงวิญญานัญญาตนฌานนั้น . แม่อากัญญัญญาตนฌานนั้น เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำ
 ความอาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงวากัญญ-
 * ัญญาตนฌานนั้น ดุรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลเนวสัญญานาสัญญาตนฌาน เพราะ
 ล่วงวากัญญัญญาตนฌานได้โดยประการทั้งปวงอยู่ นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงวากัญญัญญาตนฌาน
 นั้น . แมเนวสัญญานาสัญญาตนฌานนี้เราก็ก้าวล่วง ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลายจงละเสีย
 จงก้าวล่วงเสีย . กิอะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญาตนฌานนั้น ดุร
 อุทายี ที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลสัญญาเวทยัตตนิโรธ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญาตนฌาน
 ได้โดยประการทั้งปวงอยู่ นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญาตนฌานนั้น . เรากล่าว
 การละทิ้งเนวสัญญานาสัญญาตนฌาน ด้วยประการฉะนี้แล . ดุรอุทายี เธอเห็นหรือหนอ
 ซึ่งสิ่งโยชนละเอียดยกดี หยาบกิดินั้น ที่เรามีได้กล่าวถึงการละนั้น?

ไม่เห็นเลย พระเจ้าข้า .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว . ท่านพระอุทายียินดีชื่นชมพระภาษิตของ
 พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ ลขกัปปสมสูตร ที่ ๖ .

๗. จาตุมสูตร

เรื่องพระอากันตกะพูดเสียงดัง

[๑๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อามลกีวัน ใกล้บ้านจาตมา . กัสสิมันั้น ภิกษุ
 ประมาณห้าร้อยรูป มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นหัวหน้าไปถึงจาตมคาม เพื่อเฝ้า
 พระผู้มีพระภาค . ก็ภิกษุอากันตกะเหล่านั้น ปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบบาตร
 และจีวร เป็นผู้มีเสียงสูง มีเสียงดัง . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์
 มาว่า ดุรอาณนทฺ์ ผู้ที่มีเสียงสูง เสียงดังนั้น เป็นใคร รวากะชาวประมงแย่งปลากัน?

ท่านพระอานนท์ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณห้าร้อยนั้น มีพระ
 สารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า มาถึงจาตมคาม เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุ
 ผู้อากันตกะเหล่านั้น ปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบบาตรและจีวรอยู่ เป็นผู้มีเสียงสูง
 มีเสียงดัง .

ดุรอาณนทฺ์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงไปเรียกพวกภิกษุมาตามคำของเราว่า พระศาสดาตรัสเรียก
 ท่านทั้งหลาย . ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่พัก ได้
 กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย . ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์
 แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
 ข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีเสียงสูง มีเสียงดัง
 รวากะชาวประมงแย่งปลากัน เพราะเหตุอะไรหนอ?

พวกภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณห้าร้อยนั้น มีพระสารีบุตร
 และโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า มาถึงจาตมคามเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุผู้อากันตกะเหล่านั้นนั้น
 ปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบบาตรและจีวรอยู่ จึงมีเสียงสูง เสียงดัง พระเจ้าข้า .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงพากันไป เราประณามพวกเธอ พวกเธอไม่ควรอยู่ในสำนักเรา. ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว เก็บอาสนะ ถือบาตรและจีวรหลีกไปแล้ว.

[๑๘๓] กัสสปะนั้น พวกเจ้าศากยะชาวเมืองจาตมาประชุมกันอยู่ที่เรือนรับแขก ด้วยกรณียะบางอย่าง. ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นจนถึงที่ไกล ได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ดูเถิดท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะพากันไปไหนเล่า?

ภ. ดูครผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์ถูกพระผู้มีพระภาคทรงประณามแล้ว.

ส. ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แม่โจน ข้าพเจ้าทั้งหลายพึงอาจให้พระผู้มีพระภาคทรงเลื่อมใสได้. ภิกษุเหล่านั้นรับคำพวกเจ้าศากยะชาวเมืองจาตมาแล้ว. ลำดับนั้น พวกศากยะชาวเมืองจาตมาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ของพระผู้มีพระภาคจงขึ้นชมกะภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงรับสังกะภิกษุสงฆ์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในบัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนเมื่อพืชที่ยังอ่อน ไม่ได้น้ำ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไป ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคก็ฉนั้น จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนเมื่อลูกโคอ่อน ไม่เห็นแม่ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไป ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ ภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคก็ฉนั้น จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงขึ้นชมกะภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงรับสังกะภิกษุสงฆ์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในบัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในกาลก่อนเถิด.

พรหมอาราธนาพระพุทธเจ้า

[๑๘๔] ครั้นนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพระพุทธดำรัสแห่งพระทัยของพระผู้มี-

* พระภาคด้วยใจของตนแล้ว หายไปในพรหมโลก มาปรากฏตรงพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลัง เขี่ยดเชนที่คู้ออก หรือคู้เขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น. ครั้นแล้ว ทำผ้าห่มเจริ่งบาข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงขึ้นชมกะภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาค จงรับสังกะภิกษุสงฆ์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในบัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในกาลก่อนเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนพืชที่ยังอ่อน ไม่ได้น้ำ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไป ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ฉนั้น จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปร-

* ปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนเมื่อลูกโคอ่อน ไม่เห็นแม่ จะพึงเป็นอย่างอื่น จะพึงแปรไป ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในภิกษุสงฆ์หมู่หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นผู้ใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ฉนั้น จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรปรวนไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงขึ้นชมกะภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงรับสังกะภิกษุสงฆ์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ เหมือนที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในกาลก่อนเถิด. เจ้าศากยะชาวเมืองจาตมา และท้าวสหัมบดีพรหม ได้สามารถทูลให้พระผู้มี-

* พระภาคทรงเลื่อมใส ด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยข้าวกล้าอ่อน และด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยลูกโคอ่อน ฉะนั้นแล.

พระอากันตกะเข้าเฝ้า

[๑๘๕] ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ จึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงถือบาตรและจีวรเถิด พระผู้มีพระภาค อันเจ้าศากยะชาวเมืองจาตมา และท้าวสหัมบดีพรหมทรงให้เลื่อมใสแล้ว ด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยข้าวกล้าอ่อน และด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยลูกโคอ่อน. ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหา-

* โมคคัลลานะแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถือบาตรและจีวร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับท่านพระสารีบุตรผู้หนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ดูกรสารีบุตร เมื่อเราประณามภิกษุสงฆ์แล้ว จิตของเธอได้มีอย่างไร?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปรารภนาม กิเลสสงฆ์แล้ว จิตของข้าพระองค์ได้มีอย่างนี้ว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคจักทรงมีความชวนชวายน้อย ประกอบตามธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมอยู่ แม้เราทั้งหลายก็จักมีความชวนชวายน้อย ประกอบตามธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมอยู่ในบัดนี้ .

ดูกรสารีบุตร เธอจงรอก่อน ดูกรสารีบุตร เธอจงรอก่อน ดูกรสารีบุตร เธออย่าฟังให้จิต เห็นปานนี้เกิดขึ้นอีกเลย .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมาว่า ดูกรโมคคัลลานะ เมื่อเราปรารภนามกิเลสสงฆ์แล้ว จิตของเธอได้มีอย่างไร?

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาค ทรงปรารภนามกิเลสสงฆ์แล้ว จิตของข้าพระองค์ได้มีอย่างนี้ว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคจักทรงมีความ ชวนชวายน้อย ประกอบตามธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมอยู่ เรา และท่านพระสารีบุตร จักช่วยกันปกครองกิเลสสงฆ์ในบัดนี้ .

ติละ โมคคัลลานะ ความจริงเรา หรือสารีบุตรและโมคคัลลานะเท่านั้น ฟังปกครอง กิเลสสงฆ์ .

ภิกขุ ๔ อย่าง

[๑๙๐] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกขุ ๔ อย่างนี้ เมื่อบุคคลกำลังลงน้ำ ฟังห้วงได้ ภิกขุ ๔ อย่างเป็นโฉน คือภิกษุเพราะคลื่น ภิกษุ เพราะจะระเซ่ ภิกษุเพราะน้ำวน ภิกษุเพราะปลาร้าย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกขุ ๔ อย่างนี้แล เมื่อบุคคล กำลังลงน้ำ ฟังห้วงได้ จันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกขุ ๔ อย่างนี้ก็จันนั้น เมื่อบุคคลบางคน ในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยนี้ ฟังห้วงได้ ภิกขุ ๔ อย่างเป็นโฉน คือ ภิกษุเพราะ คลื่น ภิกษุเพราะจะระเซ่ ภิกษุเพราะน้ำวน ภิกษุเพราะปลาร้าย .

[๑๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเพราะคลื่นเป็นโฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลุบุตรบางคน ในโลกนี้ มีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เป็นผู้อันทุกข์ครอบงำแล้ว เป็นผู้อันทุกข์ ท่วมทับแล้ว ทำโฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมตักเตือนสั่งสอนกลุบุตรนั้น ผู้บวชแล้วอย่างนั้นว่า ท่านพึงก้าวไปอย่างนี้ ท่านพึงถอยกลับ อย่างนี้ ท่านพึงเลี้ยวอย่างนี้ ท่านพึงเหลียวอย่างนี้ ท่านพึงคู้เข้าอย่างนี้ ท่านพึงเหยียดออกอย่างนี้ ท่านพึงทรงสังฆาฏี บาตรและจีวรอย่างนี้ กลุบุตรนั้นย่อมมีความดำริอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็น คฤหัสถ์ ย่อมตักเตือนบ้าง สั่งสอนบ้าง ซึ่งคนอื่น ก็ภิกษุเหล่านี้ เพียงคราบตรคราวหลาน ของเรา ยังมาสำคัญการที่จะพึงตักเตือนพราสสอนเรา เขาจึงบอกคณสิขาสึกไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลุบุตรผู้นี้เรากล่าวว่า กลัวแต่ภิกษุเพราะคลื่น แล้วบอกคณสิขาสึกไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า ภิกษุเพราะคลื่นนี้ เป็นชื่อของความคับใจด้วยสามารถความโกรธ .

[๑๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเพราะจะระเซ่เป็นโฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลุบุตรบางคน ในโลกนี้ มีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เป็นผู้อันทุกข์ครอบงำแล้ว เป็นผู้อันทุกข์ ท่วมทับแล้ว ทำโฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏได้ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมตักเตือนสั่งสอนกลุบุตรผู้บวชแล้วอย่างนั้นว่า สิ่งนี้ท่านควรเพียวกิน สิ่งนี้ท่านไม่ควร เพียวกิน สิ่งนี้ท่านควรฉัน สิ่งนี้ท่านไม่ควรฉัน สิ่งนี้ท่านควรลุ่ม สิ่งนี้ท่านไม่ควรลุ่ม สิ่งนี้ ท่านควรดื่ม สิ่งนี้ท่านไม่ควรดื่ม สิ่งเป็นกัปปิยะท่านควรเพียวกิน สิ่งเป็นกัปปิยะท่านไม่ควร เพียวกิน สิ่งเป็นกัปปิยะท่านควรฉัน สิ่งเป็นกัปปิยะท่านไม่ควรฉัน สิ่งเป็นกัปปิยะท่านควรลุ่ม สิ่งเป็นกัปปิยะท่านไม่ควรลุ่ม สิ่งเป็นกัปปิยะท่านควรดื่ม สิ่งเป็นกัปปิยะท่านไม่ควรดื่ม ท่าน ควรเพียวกินในกาล ท่านไม่ควรเพียวกินในวิกาล ท่านควรฉันในกาล ท่านไม่ควรฉันในวิกาล ท่านควรลุ่มในกาล ท่านไม่ควรลุ่มในวิกาล ท่านควรดื่มในกาล ท่านไม่ควรดื่มในวิกาล ดังนี้ กลุบุตรนั้นย่อมมีความดำริอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ ปรารภนาจะเพียวกินสิ่งใดก็เพียวกิน สิ่งนั้นได้ ไม่ปรารภนาจะเพียวกินสิ่งใด ก็ไม่เพียวกินสิ่งนั้นได้ ปรารภนาจะบริโภคลสิ่งใด ก็บริโภคลสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารภนาจะบริโภคลสิ่งใด ก็ไม่บริโภคลสิ่งนั้นได้ ปรารภนาจะลุ่มสิ่งใด ก็ลุ่มสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารภนาจะลุ่มสิ่งใด ก็ไม่ลุ่มสิ่งนั้นได้ ปรารภนาจะดื่มสิ่งใด ก็ดื่มสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารภนาจะดื่มสิ่งใด ก็ไม่ดื่มสิ่งนั้นได้ จะเพียวกินสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะเพียวกินสิ่งเป็น กัปปิยะก็ได้ จะบริโภคลสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะบริโภคลสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะลุ่มสิ่งเป็น กัปปิยะก็ได้ จะลุ่มสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะดื่มสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะดื่มสิ่งเป็นกัปปิยะก็ได้ จะเพียวกินในกาลก็ได้ จะเพียวกินในวิกาลก็ได้ จะบริโภคลในกาลก็ได้ จะบริโภคลในวิกาลก็ได้ จะลุ่มในกาลก็ได้ จะลุ่มในวิกาลก็ได้ จะดื่มในกาลก็ได้ จะดื่มในวิกาลก็ได้ ก็คฤหบดีทั้งหลาย ผู้มีศรัทธา ย่อมให้ของควรเพียว ของควรบริโภคลอันประณีตในวิกาลเวลากลางวัน อันใด แก่เราทั้งหลาย ขรยภิกษุเหล่านั้นจะทำการห้ามปากในสิ่งนั้นเสีย ดังนี้ เขาจึงบอกคณสิขาสึกไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลุบุตรผู้นี้เรากล่าวว่า กลัวแต่ภิกษุเพราะจะระเซ่ บอกคณสิขาสึกไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าภิกษุเพราะจะระเซ่ เป็นชื่อของความเป็นผู้เห็นแก่ท้อง .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

[๑๙๓] ดุรกริษทั้งหลาย ก็ภัยเพราะน้ำวนเป็นไฉน ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ท่วมทับแล้ว ทำไฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏได้ เขาบวชแล้วอย่างนี้ เวลาเช้ามุ่งสบงแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา ไม่ดำรงสติ ไม่สำรวมอินทรีย์เลย เขาเห็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี ผู้เฝ้าอิมพร้อมพรั่งนำเรออยู่ด้วยกามคุณห้า ในบ้านหรือนิคมนั้น เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นคฤหบดี เป็นผู้เฝ้าอิมพร้อมพรั่งนำเรออยู่ด้วยกามคุณห้า สมบัติก็มีอยู่ในสกุล เราสามารถจะบริโภคมบัติ และทำบุญได้ ดังนี้ เขาจึงบอกคณสิขสาสิกไป ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรผู้ใดเรากล่าวว่า ผู้กลัวต่อภัยเพราะน้ำวน บอกคณสิขสาสิกไป ดุรกริษทั้งหลาย คำว่าภัยเพราะน้ำวนนี้เป็นชื่อแห่งกามคุณห้า .

[๑๙๔] ดุรกริษทั้งหลาย ก็ภัยเพราะปลาร้ายเป็นไฉน ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ท่วมทับแล้ว ทำไฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้ เขาบวชแล้วอย่างนี้ เวลาเช้ามุ่งสบงแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา ไม่ดำรงสติ ไม่สำรวมอินทรีย์เลย เขาย่อมเห็นมาตคามผู้แต่งผ้าไม่ดี หรือหม้อผ้าไม่ดีในบ้านหรือนิคมนั้น เพราะเหตุมาตคามผู้แต่งผ้าไม่ดี หรือหม้อผ้าไม่ดี ความกำหนดย่อมตามกำหนดจิตของฤๅบุตรนั้น เขามีจิตอันความกำหนดตามกำหนดแล้ว จึงบอกคณสิขสาสิกไป ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรผู้ใดเรากล่าวว่า กลัวแต่ภัยเพราะปลาร้ายบอกคณสิขสาสิกไป ดุรกริษทั้งหลาย คำว่าภัยเพราะปลาร้ายนี้เป็นชื่อแห่งมาตคาม ดุรกริษทั้งหลาย ภัย ๔ อย่างนี้แล เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยนี้ พึงหวังได้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว . ภัยเหล่านั้นขึ้นขมยินดีพระภิกษุของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ จาตมสูตร ที่ ๗ .

๘. นพกปานสูตร

เรื่องฤๅบุตรผู้มีชื่อเสียงบวช

[๑๙๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าไม้ทองกวาว เขตบ้านนพกปานิ ในโกศลชนบท . ก็สมัยนั้น ฤๅบุตรมีชื่อเสียงมากด้วยกัน คือ ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระกิมฬิละ ท่านพระภักคฺ ท่านพระโกณฑัญญะ ท่านพระเรวัตตะ ท่านพระอานนท และฤๅบุตรที่มีชื่อเสียงอื่นๆ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาค . ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคมีหมู่ภิกษุแวดล้อมประทับนั่งอยู่ในที่แจ้ง . ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงปรารภฤๅบุตรทั้งหลาย ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรผู้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศเฉพาะเราเหล่านั้น ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ? ภิกษุเหล่านั้นได้พากันนิ่งอยู่ . แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ทรงปรารภฤๅบุตรทั้งหลาย ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดุรกริษทั้งหลาย ฤๅบุตรผู้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศเฉพาะเราเหล่านั้น ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ? แม้ครั้งที่สาม ภิกษุเหล่านั้นก็ได้พากันนิ่งอยู่ .

[๑๙๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริอย่างนี้ว่า อย่างกระนั้นเลย เราพึงถามฤๅบุตรเหล่านั้นเองเถิด ครั้นแล้ว ได้ตรัสเรียกท่านพระอนรุทธมาว่า ดุรกริษ อนรุทธะ ภัททิยะ กิมฬิละ ภักคฺ โกณฑัญญะ เรวัตตะ และอานนท เธอทั้งหลายยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ?

ท่านพระอนรุทธะเป็นต้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธองค์ทั้งหลายยังยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ .

ดุรกริษทั้งหลาย ดิละๆ ข้อที่เธอทั้งหลายยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์นี้แล เป็นการสมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นฤๅบุตรออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา เธอทั้งหลายประกอบด้วยปฐมวัย กำลังเจริญเป็นหนุ่มแน่น ผมดำสนิท คารบรีโกถกม ยังออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้ ก็เธอทั้งหลายนั้น มีไข้ผู้ทำความผิดต่อพระราชา มีไข้ผู้ถูกโจรคอยตามจับ มีไข้ผู้อันหนึ่งบีบคั้น มีไข้ผู้เดือดร้อนเพราะภัย และมีไข้ผู้ถูกอาชีวะบีบคั้นแล้ว เธอออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เธอทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะศรัทธาด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เออ ก็ เราเป็นผู้มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ครอบงำแล้ว เป็นผู้อนทุกซ์ท่วมทับแล้ว ทำไฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้ ดังนี้มีไข้หรือ?

อย่างนี้ พระเจ้าข้า .

ดุรกริษทั้งหลาย ก็กิจอะไรเล่า ที่ฤๅบุตรผู้บวชอย่างนี้แล้วพึงทำ ดุรกริษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ทั้งหลาย บุคคลยังมิเป็นผู้สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม บรรลุปิติและสุข หรือสุขอื่น
ที่สงบกว่านั้น . เมื่อภิกขมา พยาบาท ถีนมิทระ วิจิกจนา อหรัจจกุกกจะ อรติ ความเป็น
ผู้เกียจคร้าน ย่อมครอบงำจิตของบุคคลนั้นตั้งอยู่ได้ บุคคลนั้นก็หาสังตจากกาม สังตจาก
อกุศลธรรม บรรลุปิติและสุขหรือสุขอื่นที่สงบกว่านั้น ไม่ . ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย บุคคลใด
เป็นผู้สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม บรรลุปิติและสุข หรือสุขอื่นที่สงบกว่านั้น ได้ .
เมื่อภิกขมา พยาบาท ถีนมิทระ วิจิกจนา อหรัจจกุกกจะ อรติ แม้ความเป็นผู้เกียจคร้าน
ก็ไม่ครอบงำจิตของบุคคลนั้นตั้งอยู่ได้ บุคคลนั้นก็สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม บรรลุปิติ
และสุข หรือสุขอื่นที่สงบกว่านั้น ได้ .

ว่าด้วยเรื่องอาสวะ

[๑๙๓] ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะว่ากระไรในเราว่า อาสวะเหล่าใด
นำมาซึ่งความเศร้าหมอง นำมาซึ่งภพใหม่ เป็นไปกับด้วยความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก
เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด ความแก่ และความตายต่อไป อาสวะเหล่านั้น ตถาคตยังละไม่ได้ เพราะ
เหตุนั้น ตถาคตพิจารณาแล้วจึงเสพของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงอดกลั้นของบางอย่าง พิจารณา
แล้วจึงเว้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงบรรเทาของบางอย่าง .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายมิได้วาระใดในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า อาสวะ
เหล่าใด อันนำมาซึ่งความเศร้าหมอง นำมาซึ่งภพใหม่ เป็นไปกับด้วยความกระวนกระวาย
มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด ความแก่ และความตายต่อไป อาสวะเหล่านั้น
พระตถาคตยังละไม่ได้ เพราะเหตุนั้น พระตถาคตพิจารณาแล้วจึงเสพของบางอย่าง พิจารณา
แล้วจึงอดกลั้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงเว้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงบรรเทาของ
บางอย่าง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้กล่าวในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า
อาสวะเหล่าใด นำมาซึ่งความเศร้าหมอง นำมาซึ่งภพใหม่ เป็นไปกับด้วยความกระวนกระวาย
มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด ความแก่ และความตายต่อไป อาสวะเหล่านั้นพระ-

* ตถาคตละได้แล้ว เพราะเหตุนั้น พระตถาคตพิจารณาแล้วจึงเสพของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึง
อดกลั้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงเว้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงบรรเทาของบางอย่าง
ดังนี้ .

ดีละๆ อนุทธะทั้งหลาย อาสวะเหล่าใดนำมาซึ่งความเศร้าหมอง นำมาซึ่งภพใหม่
เป็นไปกับด้วยความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด ความแก่ และ
ความตายต่อไป อาสวะเหล่านั้น ตถาคตละได้แล้ว มีมูลอันขาดแล้ว ทำให้เป็นจตุตาล
ยอดด้น ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย เปรียบเหมือน
ต้นตาลยอดด้น ไม่ควรจะงอกอีกได้ ฉะนั้น อาสวะทั้งหลายอันนำมาซึ่งความเศร้าหมอง นำมา
ซึ่งภพใหม่ เป็นไปกับด้วยความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด
ความแก่ และความตายต่อไป ก็ฉนั้นนั้น ตถาคตละได้แล้ว มีมูลอันขาดแล้ว ทำให้เป็นจตุ
ตาลยอดด้น ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ตถาคตพิจารณาแล้วจึง
เสพของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงอดกลั้นของบางอย่าง พิจารณาแล้วจึงเว้นของบางอย่าง
พิจารณาแล้วจึงบรรเทาของบางอย่าง .

[๑๙๔] ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ตถาคตเห็นอำนาจ
ประโยชน์อะไรอยู่ จึงพยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ทำกาละล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า
สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น ดังนี้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล
มีพระผู้มีพระภาคเป็นแบบแผน มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่งพาอาศัย ดีละ พระเจ้าข้า ขอ
เนื้อความแห่งภายิตนี้จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาค
แล้วจักทรงไว้ .

ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย ตถาคตจะพยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ทำกาละล่วงลับไปแล้ว ในภพ
ที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น ดังนี้ เพื่อให้คน
พิศวงก็หามิได้ เพื่อเกลี้ยกล่อมคนก็หามิได้ เพื่ออานิสสงส์คือลาภสักการะและความสรรเสริญ
ก็หามิได้ ด้วยความประสงค์ว่า คนจะรู้จักเราด้วยเหตุนี้ก็หามิได้ . ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย
กุลบุตรผู้มีศรัทธา มีความยินดีมาก มีความปราโมทย์มาก มีอยู่ กุลบุตรเหล่านั้นได้ฟังคำ
พยากรณ์นั้นแล้ว จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง ข้อนั้นจะมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุข แก่กุลบุตรเหล่านั้นสิ้นกาลนาน .

ความอยู่ผาสุกของภิกษุ

[๑๙๕] ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว
พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดำรงอยู่ในอหัตตผล . ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเอง
หรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้น
เป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พินิจแล้ว
อย่างนี้บ้าง . ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิต
เข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรอนุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมิได้แก่ภิกษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
 แมด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้
 ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นผู้ผุดเกิดขึ้น จักปรินิพพานในภพนั้น
 มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาจิตสังโยชนะให้สิ้นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อัน
 ภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรม
 อย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง
 ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง . ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และ
 ปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย
 ความมอยสำราญย่อมมิได้แก่ภิกษุ แมด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ภิกษุ
 ในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระ
 สกทาคามี จักมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชนะสามสิ้นไป
 และเพราะระตะ โทสะ และโมหะ เบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยิน
 มาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้
 มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้ว
 อย่างนี้บ้าง . ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิต
 เข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ความมอยสำราญย่อมมิได้แก่ภิกษุ
 แมด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาล
 แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง
 มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชนะสามสิ้นไป ถ้าท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเอง
 หรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้น
 เป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษ
 อย่างนี้บ้าง . ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิต
 เข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ความมอยสำราญย่อมมิได้แก่ภิกษุ แม
 ด้วยประการฉะนี้แล .

ความอยุ่ผาสกของอบาสก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นผู้ผุดเกิดขึ้น จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับ
จากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชนห้าสิ้นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอบาสกนั้นได้
เห็นเองหรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง
ว่าท่านเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้
พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง . อบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของ
อบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญ
ย่อมมิได้แก่อบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้ . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย อบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟัง
มาว่า อบาสกชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระสกทาคามี จักกลับมา
ยังโลกนี้เพียงคราวเดียว แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชนสามสิ้นไป เพราะราคะ โทสะ
และโมหะ เบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีศีล
อย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้น
เป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง . อบาสกนั้นเมื่อระลึกถึง
ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของอบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น
บ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมิได้แก่อบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้แล .

ความอยู่ผาสุกของอบาลิกา

[๒๐๒] ดูกอรนุทธะทั้งหลาย อบาลิกาในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อบาลิกาชื่อนี้ทำ
กาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นผู้ผุดเกิดขึ้น จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่
กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชนห้าสิ้นไป ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อัน
อบาลิกานั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็น
ผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรม
อย่างนี้แล้ว ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง . อบาลิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล
สุตะ จาคะ และปัญญาของอบาลิกานั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูก
อรนุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมิได้แก่อบาลิกา แม้ด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะ
ทั้งหลาย อบาลิกาในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อบาลิกาชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรง
พยากรณ์ว่า เป็นพระสกทาคามี จักกลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียว แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะ
สังโยชนสามสิ้นไป เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อันอบาลิกา
นั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรม
อย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้
บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง . อบาลิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ
จาคะ และปัญญาของอบาลิกานั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะ
ทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมิได้แก่อบาลิกา แม้ด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย
อบาลิกาในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อบาลิกาชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า
เป็นพระโสตาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะ
สังโยชนสามสิ้นไป ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อันอบาลิกานั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิง
นั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญา
อย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้ว
อย่างนี้บ้าง . อบาลิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของอบาลิกานั้น
จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมิได้แก่
อบาลิกา แม้ด้วยประการฉะนี้แล . ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ตถาคตย่อมพยากรณ์สาวกทั้งหลาย
ผู้ทำกาลไปแล้ว ในภพที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อนั้นเกิดแล้วในภพนั้น สาวกชื่อนั้นเกิด
แล้วในภพนั้น ดังนี้ เพื่อให้คนพิศวงก็หามิได้ เพื่อเกลี้ยกล่อมคนก็หามิได้ เพื่ออาณิสสก็คือ
ลากสักการะและความสรรเสริญก็หามิได้ ด้วยความประสงค์ว่า คนจงรู้จักเราด้วยเหตุนี้ก็หามิได้ .
ดูกอรนุทธะทั้งหลาย ฤๅบุตรทั้งหลายผู้มีศรัทธา มีความยินดีมาก มีปราโมทย์มาก มีอยู่
ฤๅบุตรเหล่านั้นได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง ชื่อนั้น
ย่อมมิเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ฤๅบุตรเหล่านั้นสิ้นกาลนาน .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอรุณธะยินดี ชื่นชม พระภายี
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล .

จบ นพกปัณณาสก ที่ ๘ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกุมารคุณแล้ว แม้ภิกษุผู้สมาทานอริยญฺญิภคตฺตังคํ ยํการ
สมาทานธรรมเหล่านี้ประพฤติ จะกล่าวไปไปถึงภิกษุผู้อยู่ใกล้บ้านแล้ว .
จบ ไคลีสถานีสุตตฺร ที่ ๙ .

๑๐. กิฏาภิสิฏฺฐ

คุณของการฉันอาหารน้อย

[๒๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในกาสิชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ . ณ
ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย เราฉันโภชนะ เว้นการ
ฉันในราตรีเสียทีเดียว และเมื่อเราฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสีย ย่อมรู้คุณคือความเป็น
ผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ แม้ท่านทั้งหลายกิจมา
ฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสียเกิด ก็เมื่อเธอทั้งหลายฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสีย
จักรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ .
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า .

พระอัสสชิและพระปณิพพสกุณฉันอาหารในเวลาวิกาล

[๒๒๓] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในกาสิชนบทโดยลำดับ เสด็จ
ถึงนิคมของชนชาวกาสิอันชื่อว่า กิฏาภิสิ . ได้ยินว่า ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคม
ของชนชาวกาสิอันชื่อว่า กิฏาภิสิ . ก็โดยสมัยนั้น มีภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปณิพพสกุณเป็น
เจ้าอาวาสอยู่ในกิฏาภิสินิคม . ครั้นนั้น ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปหาอัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณ
ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ฉันโภชนะ
เว้นการฉันในราตรี ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี ย่อมรู้คุณ
คือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ ดูกุมาร
คุณทั้งหลาย แม้ท่านทั้งหลายกิจมาฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสียเกิด เมื่อท่านทั้งหลาย
ฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี ก็จักรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้
กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ . เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุอัสสชิและภิกษุปณิพพสกุณ
ได้กล่าวว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาล
ในกลางวัน เมื่อเราเหล่านั้นฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาล ในกลางวัน ก็ย่อม
รู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ
เราเหล่านั้นจักละคุณที่ตนเห็นเอง แล้ววิ่งไปตามคุณอันอ้างกาลทำไม เราทั้งหลายจักฉันทั้ง
เวลาเย็น เวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาล ในกลางวัน .

[๒๒๔] เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถจะให้อัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณยินยอมได้ จึงเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .
ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานโอกาส ข้าพระองค์
ทั้งหลายเข้าไปหาอัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ฉันโภชนะเว้นการฉันในราตรี เมื่อพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์
ฉันโภชนะเว้นการฉันในราตรี ย่อมรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า
มีกำลัง และอยู่สำราญ แม้ท่านทั้งหลายกิจมาฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสียเกิด ก็เมื่อท่าน
ทั้งหลายฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี รู้จักคุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง
กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว อัสสชิภิกษุ
และปณิพพสกุณได้กล่าวว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า
ทั้งเวลาวิกาล ในกลางวัน เมื่อเราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาล
ในกลางวัน ย่อมรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง
และสำราญ เราเหล่านั้นจักละคุณที่ตนเห็นเอง แล้ววิ่งไปตามคุณอันอ้างกาลทำไม เราทั้งหลาย
จักฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น ทั้งเวลาเช้า ทั้งเวลาวิกาล ในกลางวัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่สามารถจะให้อัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณยินยอมได้ จึงกราบทูล
เนื้อความนี้แด่พระผู้มีพระภาค .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาว่า ดูกุมารคุณ เธอจงไปเรียกอัสสชิ
ภิกษุและปณิพพสกุณตามคำของเราว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย ภิกษุนั้นทูลรับต่อ
พระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาอัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวว่า
พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย . อัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณรับต่อภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . พระผู้มี
พระภาคได้ตรัสกับอัสสชิภิกษุและปณิพพสกุณว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย ได้ยินว่า ภิกษุเป็นอันมาก
เข้าไปหาเธอทั้งสองแล้วกล่าวว่า ดูกุมารคุณทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ฉันโภชนะ
เว้นการฉันในราตรี เมื่อพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี ย่อมรู้คุณ
คือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และสำราญ แม้ท่านทั้งหลาย
กิจมาฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสียเกิด เมื่อท่านทั้งหลายฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

[๒๒๘] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็ชื่อว่า เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ เสวยอทุกขมสุขเวทนา เห็นปานน้อย อทุกขธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม ดังนี้ นี่จักเป็นข้อที่เราไม่รู้แล้ว ไม่ได้เห็นแล้ว ไม่ได้ทราบแล้ว ไม่ได้ทำให้แจ้งแล้ว ไม่ได้ถูกต้องแล้วด้วยปัญญา เมื่อเราไม่รู้ อย่างนี้จะพึงกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงละอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้เสียเถิด ดังนี้ ข้อนี้จักได้สมควรแก่เราแลหรือ?

ไม่สมควร พระเจ้าข้า.

ดูกุริกษทั้งหลาย ก็เพราะชื่อว่า เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ เสวยอทุกขมสุขเวทนา เห็นปานน้อย อทุกขธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม ดังนี้ นี่เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว ถูกต้องแล้วด้วยปัญญา ฉะนั้นเราจึงกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงละอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้เสียเถิด ดังนี้ ดูกุริกษทั้งหลาย ก็ชื่อว่า เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ เสวยอทุกข-

*มสุขเวทนาเห็นปานน้อย อทุกขธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ ดังนี้ นี่จักเป็นข้อที่เราไม่รู้แล้ว ไม่ได้เห็นแล้ว ไม่ได้ทราบแล้ว ไม่ได้ทำให้แจ้งแล้ว ไม่ได้ถูกต้องแล้วด้วยปัญญา เมื่อเราไม่รู้อย่างนี้ จะพึงกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานน้อยเถิด ดังนี้ ข้อนี้จักได้สมควรแก่เราแลหรือ?

ไม่สมควร พระเจ้าข้า.

ดูกุริกษทั้งหลาย ก็เพราะชื่อว่า เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้ เสวยอทุกขมสุขเวทนา เห็นปานน้อย อทุกขธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ ดังนี้ นี่เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว ถูกต้องแล้วด้วยปัญญา ฉะนั้นเราจึงกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานน้อยเถิด .

[๒๒๙] ดูกุริกษทั้งหลาย เราหากกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทย่อมมีแก่ กุริกษทั้งปวง ดังนี้ ไม่ อึง เราหากกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ไม่มีแก่กุริกษทั้งปวง ดังนี้ ไม่. ดูกุริกษทั้งหลาย กุริกษเหล่านี้เป็นพระอรหันตชินาสพ อยุจบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว มีประโยชน์ตนอันบรรลแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้โดยชอบ เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ไม่มีแก่กุริกษเห็นปานนั้น ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะกุริกษเหล่านั้นได้ทำกรรมกิจเสร็จแล้วด้วยความไม่ประมาท และกุริกษเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ควรรีเพื่อจะประมาท ดูกุริกษทั้งหลาย กุริกษเหล่านี้ยังเป็นพระเสขะ ยังไม่บรรลถึงความเต็มปรารภ ยังไม่ได้บรรลพระอรหันตชินาสพ ยังปรารภธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่าอยู่ เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทย่อมมีแก่กุริกษเห็นปานนั้น ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของกุริกษเหล่านั้น เช่นนี้ว่า โฉนท่านเหล่านั้น เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าที่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้ จึงกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่กุริกษเห็นปานนั้น .

บุคคล ๗ จำพวก

[๒๓๐] ดูกุริกษทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๗ จำพวกเป็นโฉน คืออกโตภาควิมตบุคคล ๑ ปัญญาวิมตบุคคล ๑ กายสักขีบุคคล ๑ ทิฏฐิปัตตบุคคล ๑ สัทธาวิมตบุคคล ๑ อิมมานุสาร์บุคคล ๑ สัทธานุสาร์บุคคล ๑ .

[๒๓๑] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็อกโตภาควิมตบุคคลเป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัตติลางรูปสมบัตติ ด้วยกายอยู่ และอาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา บุคคลนี้เรากล่าวว่า อกโตภาควิมตบุคคล ดูกุริกษทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมไม่มีแก่ กุริกษนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท กุริกษนั้นทำเสร็จแล้ว และ กุริกษนั้นเป็นผู้ไม่ควรรีเพื่อจะประมาท .

[๒๓๒] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็ปัญญาวิมตบุคคลเป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัตติลางรูปสมบัตติด้วยกายอยู่ แต่อาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา ดูกุริกษทั้งหลาย บุคคลนี้เรากล่าวว่าปัญญาวิมตบุคคล ดูกุริกษทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมไม่มีแก่กุริกษนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท กุริกษนั้นทำเสร็จแล้ว และ กุริกษนั้นเป็นผู้ไม่ควรรีเพื่อจะประมาท .

[๒๓๓] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็กายสักขีบุคคลเป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัตติลางรูปสมบัตติด้วยกายอยู่ และอาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา บุคคลนี้เรากล่าวว่ากายสักขีบุคคล ดูกุริกษทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่กุริกษนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร ดูกุริกษทั้งหลาย เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของกุริกษนี้เช่นนี้ว่า โฉนท่านผู้นี้ เมื่อเสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ พึงทำซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่าที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ต้องการ ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ได้ในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่
ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้

[๒๓๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ที่ปฏิบัติตนบุคคลเป็นโจน ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคน
ในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัติล่วงรูปสมบัตินี้ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะ
บางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่ตถาคต
ประกาศแล้ว เป็นธรรมอันผู้นั้นเห็นแจ้งด้วยปัญญาประพฤติดีแล้ว บุคคลนี้เรากล่าวว่า ที่ปฏิบัติ-

* บุคคล ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้
ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเราเห็นผลแห่งความ ไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า โจนท่านผู้นี้
เสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ พึงทำซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อัน ไม่มี
ธรรมอันยิ่งไปกว่า ที่กลบตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ให้แจ้งชัด
ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ
ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้

[๒๓๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิฬฐาวิมุตตบุคคลเป็นโจน ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคล
บางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัติล่วงรูปสมบัตินี้ด้วยกายอยู่ แต่
อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ความเชื่อในพระตถาคต
ของผู้นั้นตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว บุคคลนี้เรากล่าวว่า กิฬฐาวิมุตตบุคคล ดุริยภิกษุทั้งหลาย
เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเรา
เห็นผลแห่งความ ไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า โจนท่านผู้นี้เสพเสนาสนะอันสมควร คบหา-

* กัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ พึงทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า
ที่กลบตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ ดังนี้จึงกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ .

[๒๓๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิธัมมานสารีบุคคลเป็นโจน ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคล
บางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คืออุปสมบัติล่วงรูปสมบัตินี้ด้วยกายอยู่ แต่
อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่พระ-

* ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมควรซึ่งความพินิจ โดยประมาณด้วยปัญญาของผู้นั้น อีกประการหนึ่ง
ธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทริย วิริยทริย สตินทริย สมานทริย ปัญญทริย ย่อมมีแก่ผู้
บุคคลนี้เรากล่าวว่า กิธัมมานสารีบุคคล . ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ
ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเราเห็นผลแห่งความ ไม่ประมาทของ
ภิกษุนี้เช่นนี้ว่า โจนท่านผู้นี้เสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่
พึงทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่าที่กลบตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึง
กล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ .

[๒๓๗] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิธธานสารีบุคคลเป็นโจน ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคล
บางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันละเอียด คือ อุปสมบัติล่วงรูปสมบัตินี้ด้วยกายอยู่
แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ผู้นั้นมีแต่เพียง
ความเชื่อความรักในพระตถาคต อีกประการหนึ่ง ธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทริย วิริยทริย
สตินทริย สมานทริย ปัญญทริย ย่อมมีแก่ผู้ บุคคลนี้เรากล่าวว่า กิธธานสารีบุคคล .
ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนี้
เพราะเหตุไร เพราะเราเห็นผลแห่งความ ไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า โจนท่านผู้นี้เสพเสนาสนะ
ที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ พึงทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มี
ธรรมอันยิ่งกว่า ที่กลบตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญา
อันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ ดังนี้ จึงกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความ ไม่ประมาท
ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ .

การตั้งอยู่ในอหัตตผล

[๒๓๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวการตั้งอยู่ในอหัตตผล ด้วยการไปครั้งแรก
เท่านั้นหาได้ แต่การตั้งอยู่ในอหัตตผลนั้น ย่อมมีได้ ด้วยการศึกษาโดยลำดับ ด้วยการทำให้
โดยลำดับ ด้วยความปฏิบัติโดยลำดับ . ดุริยภิกษุทั้งหลาย ก็การตั้งอยู่ในอหัตตผล ย่อมมีได้
ด้วยการศึกษาโดยลำดับ ด้วยการทำให้โดยลำดับ ด้วยความปฏิบัติโดยลำดับอย่างไร? ดุริยภิกษุ-

* ทั้งหลาย กลบตรในธรรมวินัยนี้ เกิดศรัทธาแล้วย่อมเข้าไปใกล้ เมื่อเข้าไปใกล้ย่อมนั่งใกล้
เมื่อนั่งใกล้ย่อมเฝ้าสวด เมื่อเฝ้าสวดแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังธรรมย่อมทรงธรรมไว้
ย่อมพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมทน
ได้ซึ่งความพินิจ เมื่อธรรมทนความพินิจได้อยู่ ฉะนั้นย่อมเกิด เมื่อเกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะ
ครั้นอุตสาหะแล้ว ย่อมไตรตรอง ครั้นไตรตรองแล้ว ย่อมตั้งความเพียร เมื่อมีตนส่งไปแล้ว
ย่อมทำให้แจ้งชัดซึ่งบรมสัจจะด้วยกาย และย่อมแทงตลอดเห็นแจ้งบรมสัจจะนั้นด้วยปัญญา .
ดุริยภิกษุทั้งหลาย ศรัทธากิตติ การเข้าไปใกล้กิตติ การนั่งใกล้กิตติ การเฝ้าสวดกิตติ การฟังธรรม
กิตติ ความพิจารณาเนื้อความกิตติ ธรรมอันทนได้ซึ่งความพินิจกิตติ ฉันทะกิตติ อุตสาหะกิตติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
การไตรตรองกิติ การตั้งความเพียรกิติ นั้นๆ ไม่ได้มีแล้ว เธอทั้งหลายย่อมเป็นผู้ปฏิบัติพลาด
ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติผิด ดุริการิกษทั้งหลาย โมฆบุรุษเหล่านี้ ได้หลีกไปจากธรรมวินัยนี้ โกลเพียงไร .

บท ๔

[๒๓๙] ดุริการิกษทั้งหลาย บทสี่อันยืนยันได้ที่เรายกขึ้นแสดงแล้ว อันวิญญบุรุษ
จะพึงรู้เนื้อความได้ด้วยปัญญาไม่นานเลย มียุ เราจักแสดงแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจักรู้
ทั่วถึงเนื้อความแห่งบทสี่อันยืนยันได้ที่เรายกขึ้นแสดงแล้วนั้น .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกไหนเป็นข้าพระองค์ทั้งหลาย และพวกไหนจะเป็นผู้รู้ทั่วถึง
ธรรมได้?

ดุริการิกษทั้งหลาย ศาสดาใดเป็นผู้หนักในอาโมส รับมรดกแต่ส่วนที่เป็นอาโมส
ข้องอยู่ด้วยอาโมส แม้ศาสดานั้นย่อมไม่มีคุณสมบัติเหมือนดังของตลาด ซึ่งมีราคาขึ้นๆ ลงๆ
เห็นปานนั้นว่า ก็เมื่อเหตุอย่างนี้พึงมีแก่เรา เราพึงทำเหตุนี้ ก็เมื่อเหตุอย่างนี้ไม่พึงมีแก่เรา
เราไม่พึงทำเหตุนี้ ดังนี้ . ดุริการิกษทั้งหลาย ก็ทำไมเล่า ตถาคตจึงไม่ข้องด้วยอาโมสโดยประการ
ทั้งปวงอยู่ ดุริการิกษทั้งหลาย สภาพนี้ย่อมมีแก่สาวก ผู้มีศรัทธา ผู้หยังลงในคำสอนของ
พระศาสดาแล้วประพฤติด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดา เราเป็นสาวก พระผู้มี-

*พระภาคยอมทรงรู้ เราไม่รู้. คำสอนของพระศาสดาย่อมอภังคามีโอชาแก่สาวกผู้มีศรัทธา
ผู้หยังลงในคำสอนของพระศาสดาแล้วประพฤติ . สภาพนี้ ย่อมมีแก่สาวกผู้มีศรัทธาผู้หยังลงใน
คำสอนของพระศาสดาแล้วประพฤติ ด้วยตั้งใจว่า เนื้อและเลือดในสรีระของเราร่างเหือดแห้ง
ไปจะเหลืออยู่แต่หนังเอ็นและกระดูกก็ตามที่ เมื่อเรายังไม่บรรลุนิพพานผลที่จะพึงบรรลุด้วย
เรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักคลายความเพียร
นั้นเสีย จักไม่มีเลย . ดุริการิกษทั้งหลาย ผลสองอย่างคือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อ
ขั้นบุญจากที่กรรมกเลิเสเข้า ไปยึดถือเป็นส่วนเหลือยังมีอยู่ ความเป็นพระอนาคามีอย่างใดอย่าง
หนึ่ง อันสาวกผู้มีศรัทธา ผู้หยังลงในคำสอนของพระศาสดาแล้วประพฤติ พึงหวังได้ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว . ริกษเหล่านั้นยินดีชื่นชมพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ กิฎกาคิริสูตร ที่ ๑๐ .

จบ ภิกขุวรรค ที่ ๒ .

รวมพระสูตรในวรรคนี้มี ๑๐ สูตร คือ

๑. จุฬารหุโลวาหสูตร	๒. มหาราหุโลวาหสูตร
๓. จุฬามาลงโกยวาหสูตร	๔. มหามาลงโกยวาหสูตร
๕. ภิกขุทาสสูตร	๖. ลทุกโกปมสูตร
๗. จาตุมสูตร	๘. นพักปานสูตร
๙. โคลิสถานสูตร	๑๐. กิฎกาคิริสูตร

ปริพพาชกวรรค

๑. จุฬวัจจโคตตสูตร

เรื่องปริพพาชกวัจจโคตร

[๒๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลาในป่ามทวัน เขตเมืองเวสาลี .
กัสมัยนั้น ปริพพาชกวัจจโคตร อาศัยอยู่ในปริพพาชการาม ซึ่งมีต้นมะม่วงขาวต้นหนึ่ง . ครั้นนั้นแล
เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งห่มแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมือง
เวสาลี . ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า เราจะเที่ยวบิณฑบาตในเมืองเวสาลีก่อนก็ยังไม่
เข้านัก ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปหาวัจจโคตตปริพพาชกที่ปริพพาชการามอันมีต้นมะม่วงขาวต้นหนึ่งเกิด .
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาวัจจโคตตปริพพาชก ถึงปริพพาชการาม ซึ่งมีต้นมะม่วงขาว
ต้นหนึ่ง . วัจจโคตตปริพพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล แล้วได้กราบทูลว่า ขอเชิญ
พระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิด พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิดแล้ว กว่าจะเสด็จมาในที่นี้
นานทีเดียว ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง นี้อาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
บนอาสนะที่ปูลาดแล้ว แม้วัจจโคตตปริพพาชกก็ถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง .

[๒๔๑] วัจจโคตตปริพพาชกนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่-

*พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้สดับมาดังนี้ว่า พระสมณโคตมเป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง
ทรงปฏิญาณญาณที่ชนะ ไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดิน ไปกัฏติ หยตยูกัฏติ หลับกัฏติ ตื่นกัฏติ
ญาณที่ชนะปรากฏแล้วเสมอติดต่อกันไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนที่กล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณ-

*โคตมเป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญาณที่ชนะ ไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดินไป
กัฏติ หยตยูกัฏติ หลับกัฏติ ตื่นกัฏติ ญาณที่ชนะปรากฏแล้วเสมอติดต่อกันไป ดังนี้ เป็นอันกล่าว
ตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่ชื่อว่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำที่ไม่เป็นจริง และ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ชื่อว่าพยากรณ์อุกสมควรแกธรรมแลหรือ อนึ่ง วาตะและอนาวาตะอันเป็นไปกับด้วยเหตุบางอย่าง
จะไม่มาถึงฐานะที่ผู้รู้จะพึงติเตียนแลหรือ?

คุรุวัจจะ ชนที่กล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตมเป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง
ทรงปฏิญาณญาณที่สนะไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดินไปก็ดี หยตอยู่ก็ดี หลับก็ดี ตื่นก็ดี
ญาณที่สนะปรากฏแล้วเสมอติดต่อกันไป ดังนี้ ไม่เป็นอันกล่าวตามคำที่เรากล่าวแล้ว และชื่อว่า
กล่าวตู่เราด้วยคำที่ไม่มี ไม่เป็นจริง .

พยากรณ์วิชา ๓

[๒๔๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้าทั้งหลายจะพยากรณ์อย่างไร จึงจะเป็นอันกล่าว
ตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่ชื่อว่าตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง เป็นอันพยากรณ์
อุกสมควรแกธรรม อนึ่ง วาตะและอนาวาตะอันเป็นไปกับด้วยเหตุบางอย่าง จะไม่มาถึงฐานะที่ผู้
จะพึงติเตียนเล่า .

คุรุวัจจะ เมื่อบุคคลพยากรณ์ว่า พระสมณโคตมเป็นเทววิชชังดังนี้แล เป็นอันกล่าว
ตามคำที่เรากล่าวแล้ว ชื่อว่าไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง ชื่อว่าพยากรณ์อุกสมควรแกธรรม
อนึ่ง วาตะและอนาวาตะอันเป็นไปกับด้วยเหตุบางอย่าง จะไม่มาถึงฐานะที่ผู้รู้จะพึงติเตียนเลย .

คุรุวัจจะ ก็เราเพียงต้องการเท่านั้น ย่อมจะระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึก
ได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง
สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง
ตลอดสังวิฏฐ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวิฏฐ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวิฏฐ์วิวิฏฐ์เป็น
อันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหาร
อย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว
ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้นภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว
ได้มาเกิดในภพนี้ เราย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ
ด้วยประการฉะนี้ .

คุรุวัจจะ ก็เราเพียงต้องการเท่านั้น ย่อมจะเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของ
มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต จิตทุจริต
มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เข้าถึง
อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต จิตสุจริต มโนสุจริต
ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่
ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึง สุตติ โลก สวรรค์

คุรุวัจจะ เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ .

คุรุวัจจะ เมื่อบุคคลพยากรณ์ว่า พระสมณโคตมเป็นเทววิชชังเป็นอันกล่าวตามคำที่เรา
กล่าวแล้ว ชื่อว่าไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง เป็นอันพยากรณ์อุก สมควรแกธรรม อนึ่ง
วาตะและอนาวาตะอันเป็นไปกับด้วยเหตุบางอย่าง จะไม่มาถึงฐานะที่ผู้รู้จะพึงติเตียน .

ลัทธิเดียรภัยไปสวรรค์ไม่ได้

[๒๔๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วัจจโคตตปริพาชกได้ทูลถามว่า ข้าแต่
พระโคตม คฤหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ เมื่อตายไป ย่อมทำที่สุดทุกข์ได้
มิใช่หรือ?

คุรุวัจจะ คฤหัสถ์ที่ยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้แล้ว เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์
ได้นั้น ไม่มีเลย .

ข้าแต่พระโคตม ก็คฤหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ เมื่อตายไป เข้าถึง
โลกสวรรค์ได้ มิใช่หรือ?

คุรุวัจจะ คฤหัสถ์ที่ละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ยังไม่ได้ เมื่อตายไป ได้ไปสวรรค์นั้น
ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย เท่านั้น โดยที่แท้
มีอยู่มากทีเดียว .

ข้าแต่ท่านพระโคตม อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้ มีอยู่บ้างหรือ?

คุรุวัจจะ อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้นั้น ไม่มีเลย .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะไปสวรรค์ได้ มิใช่หรือ?

คุรุวัจจะ แท้ที่จริงก็ไปไม่ได้ถ้าสืบเอ็ดกับที่เราระลึกได้ เราจักได้รู้จักอาชีวกบางคนที่ไม่
สวรรค์หามิได้ นอกจากอาชีวกคนเดียว ที่เป็นกรรมวาที กิริยาวาที .

ข้าแต่ท่านพระโคตม เมื่อเป็นเช่นนั้น ลัทธิของเดียรภัยเป็นอันสูญโดยที่สุดจากคุณ
เครื่องไปสูสวรรค์นะซี .

อย่างนั้นวัจจะ ลัทธิของเดียรภัยนี้ เป็นอันสูญโดยที่สุด แม้จากคุณเครื่องไปสูสวรรค์ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว . วัจจโคตตปริพาชกยินดี ชื่นชมพระภาษิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ จุฬารัตนโคตตสูตร ที่ ๑ .

อัครวิจจนโคตตสูตร
เรื่องปริพาชกวิจจนโคตร

[๒๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ครั้นนั้นแล ปริพาชกวิจจนโคตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง .

ที่ฎฐี ๑๐ อย่าง

[๒๔๕] วิจจนโคตตปริพาชก นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้
หรือ?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง
สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า โลกมีที่สิ้นสุด สิ่งนี้เท่านั้นจริง
สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า ชีพอันนั้น สรรีระก็อันนั้น
สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรรีระก็อย่างหนึ่ง
สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่
สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่
มีอยู่ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่
ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่
ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น .

[๒๔๖] พระองค์อื่นข้าพเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเห็น
อย่างนี้ว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ ก็ตรัสตอบว่า ดูกรวิจจนะ เรา
ไม่ได้เห็นอย่างนั้น . ฯลฯ พระองค์อื่นข้าพเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่านพระโคตม
ทรงเห็นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ ดังนี้หรือ ก็ตรัสตอบว่า
ดูกรวิจจนะ เราไม่ได้เห็นอย่างนั้น . ก็ท่านพระโคตมทรงเห็นโทษอะไรหรือ จึงไม่ทรงเข้าถึงที่ฎฐี
เหล่านี้ โดยประการทั้งปวงเช่นนี้ .

[๒๔๗] ดูกรวิจจนะ ความเห็นว่าโลกเที่ยง . . . โลกไม่เที่ยง . . . โลกมีที่สิ้นสุด . . . โลกไม่มี
ที่สุด . . . ชีพอันนั้น สรรีระก็อันนั้น . . . ชีพอย่างหนึ่ง สรรีระก็อย่างหนึ่ง . . . สัตว์เบื้องหน้าแต่
ตายไปมีอยู่ . . . สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่ . . . สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี . . .
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็หาไม่ได้ ไม่มีอยู่ก็หาไม่ได้ ดังนี้เน้น เป็นความเห็นที่รทกชฏ เป็น
ความเห็นอย่างกันดาร เป็นความเห็นที่เป็นเสียหนาม เป็นความเห็นที่กว้างขวาง เป็นความ
เห็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ เป็นไปกับด้วยทุกข์ เป็นไปกับด้วยความลำบาก เป็นไปกับด้วยความ
คับแค้น เป็นไปกับด้วยความเร่าร้อน ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิท
เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน .

ดูกรวิจจนะ เราเห็นโทษนี้แล จึงไม่เข้าถึงที่ฎฐีเหล่านี้ โดยประการทั้งปวงเช่นนี้ .

ก็ความเห็นอะไรๆ ของท่านพระโคตม มีอยู่บ้างหรือ?

ดูกรวิจจนะ ก็คำว่าความเห็นดังนี้เน้น ตถาคตกำจัดเสียแล้ว ดูกรวิจจนะ ก็ตถาคตเห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
แล้วว่า ดังนี้ รูป ดังนี้ ความเกิดแห่งรูป ดังนี้ ความดับแห่งรูป ดังนี้ เวทนา ดังนี้ ความ
เกิดแห่งเวทนา ดังนี้ ความดับแห่งเวทนา ดังนี้ สัญญา ดังนี้ ความเกิดแห่งสัญญา ดังนี้
ความดับแห่งสัญญา ดังนี้ สังขาร ดังนี้ ความเกิดแห่งสังขาร ดังนี้ ความดับแห่งสังขาร
ดังนี้ วิญญาณ ดังนี้ ความเกิดแห่งวิญญาณ ดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณ เพราะฉะนั้น เราจึง
กล่าวว่า ตถาคตพ้นวิเศษแล้ว เพราะความสิ้นไป เพราะคลายกำหนด เพราะดับสนิท เพราะสละ
เพราะปล่อย เพราะไม่ถือมั่น ซึ่งความสำคัญทั้งปวง ซึ่งความต้องการทั้งปวง ซึ่งความถือว่า
เราว่าของเรา และความถือตัวอันนอนอยู่ในสันดานทั้งปวง .

ปัญหาว่าด้วยผู้หลุดพ้น

[๒๔๘] ข้าแต่ท่านพระโคตม กิเลสผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ จะเกิดในที่ไหน?

คุณรวัจจะ คำว่าจะเกิดดังนี้ ไม่ควรเลย .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าเช่นนั้น จะไม่เกิดขึ้นหรือ?

คุณรวัจจะ คำว่า ไม่เกิดดังนี้ ก็ไม่ควร .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าเช่นนั้น เกิดก็มี ไม่เกิดก็มีหรือ?

คุณรวัจจะ คำว่าเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ดังนี้ ก็ไม่ควร .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าเช่นนั้น เกิดก็มีไซ้ ไม่เกิดก็มีไซ้หรือ?

คุณรวัจจะ คำว่าเกิดก็มีไซ้ ไม่เกิดก็มีไซ้ ดังนี้ ก็ไม่ควร .

[๒๔๙] พระองค์ก่อนข้าพเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม กิเลสผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว
อย่างนี้ จะเกิดในที่ไหน ก็ตรัสตอบว่า คุณรวัจจะ คำว่าจะเกิด ดังนี้ ไม่ควร . ฯลฯ พระองค์
อื่นข้าพเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าเช่นนั้นเกิดก็มีไซ้ ไม่เกิดก็มีไซ้หรือ ก็ตรัสตอบว่า
คุณรวัจจะ คำว่า เกิดก็มีไซ้ ไม่เกิดก็มีไซ้ ดังนี้ ก็ไม่ควร . ข้าแต่ท่านพระโคตม ในข้อนี้
ข้าพเจ้าถึงความไม่รู้ ถึงความหลงแล้ว แม้เพียงความเลื่อมใสของข้าพเจ้าที่ได้มีแล้ว เพราะ
พระวาจาที่ตรัสไว้ในเบื้องต้นของท่านพระโคตม บัดนี้ได้หายไปเสียแล้ว .

[๒๕๐] คุณรวัจจะ ควรแล้วที่ท่านจะไม่รู้ ควรแล้วที่ท่านจะหลง เพราะวาทธรรมนี้
เป็นธรรมลุ่มลึก ยากที่จะเห็น ยากที่จะรู้ สงบระจับ ประณีต ไม่ใช่ธรรมที่จะหยั่งถึงได้ด้วย
ความตรึก ละเอียด บันทิตจึงจะรู้ได้ ธรรมนั้นอันท่านผู้มีความเห็นเป็นอย่างอื่น มีความพอใจ
เป็นอย่างอื่น มีความชอบใจเป็นอย่างอื่น มีความเพียรในทางอื่น อยู่ในสำนักของอาจารย์อื่น
รู้ได้โดยยาก คุณรวัจจะ ถ้าเช่นนั้น เราจักย้อนถามท่านในข้อนี้ ท่านเห็นควรอย่างไร ก็พึง
พยากรณ์อย่างนั้น ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน ถ้าไฟลุกโผลงอยู่ต่อหน้าท่าน ท่านจะพึง
รู้หรือว่า ไฟนี้ลุกโผลงต่อหน้าเรา .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าไฟลุกโผลงต่อหน้าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าพึงรู้ว่า ไฟนี้ลุกโผลงอยู่
ต่อหน้าเรา .

คุณรวัจจะ ถ้าใครๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่า ไฟที่ลุกโผลงอยู่ต่อหน้าท่านนี้ อาศัยอะไร
จึงลุกโผลง ท่านถูกถามอย่างนี้แล้วจะพึงพยากรณ์ว่าอย่างไร?

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าใครๆ ถามข้าพเจ้าอย่างนี้ว่า ไฟที่ลุกโผลงต่อหน้าท่านนี้ อาศัย
อะไรจึงลุกโผลง ข้าพเจ้าถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ไฟที่ลุกโผลงอยู่ต่อหน้าเรา
นี้ อาศัยเชื้อ คือหญ้าและไม้จึงลุกโผลงอยู่ .

คุณรวัจจะ ถ้าไฟนั้นดับไปต่อหน้าท่าน ท่านพึงรู้หรือว่า ไฟดับไปต่อหน้าเราแล้ว?

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าไฟนั้นดับไปต่อหน้าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าพึงรู้ว่าไฟดับไปต่อหน้า
เราแล้ว .

คุณรวัจจะ ถ้าใครๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่า ไฟที่ดับไปแล้วต่อหน้าท่านนั้น ไปยังทิศ
ไหนจากทิศนี้ คือทิศบูรพา ทิศปัจจิม ทิศอุดร หรือทิศทักษิณ ท่านถูกถามอย่างนี้แล้ว จะ
พึงพยากรณ์ว่าอย่างไร?

ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้อนั้นไม่สมควร เพราะไฟนั้นอาศัยเชื้อ คือหญ้าและไม้จึงลุก
แต่เพราะเชื้อนั้นสิ้นไป และเพราะไม่มีของอื่นเป็นเชื้อ ไฟนั้นจึงถึงความดับว่าไม่มีเชื้อ ดับ
ไปแล้ว .

การละชั้นที่ ๕

[๒๕๑] ฉะนั้นเหมือนกัน วัจจะ บุคคลเมื่อบัญญัติว่าเป็นสัตว์ พึงบัญญัติเพราะ
รูปใด รูปนั้นตถาคตละได้แล้ว มิมูลรากอันขาดแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี
มีความ ไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ตถาคตพ้นจากการนับว่ารูปมีคุณอันลึก อันใครๆ ประมาณ
ไม่ได้ หยั่งถึงได้โดยยาก . เปรียบเหมือนมหาสมุทรฉะนั้น ไม่ควรที่จะกล่าวว่าเกิด ไม่ควรที่จะ
กล่าวว่าไม่เกิด ไม่ควรที่จะกล่าวว่าเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ไม่ควรที่จะกล่าวว่า เกิดก็หาไม่ได้ ไม่เกิด
ก็หาไม่ได้ . บุคคลเมื่อบัญญัติว่าเป็นสัตว์ พึงบัญญัติเพราะเวทนาใด . . . เพราะสัญญาใด . . . เพราะ
สังขารเหล่าใด . . . เพราะวิญญาณใด . . . วิญญาณนั้น ตถาคตละได้แล้ว มิมูลรากอันขาดแล้ว
ทำให้จุดเป็นตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีความ ไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ตถาคตพ้นจากการ
นับว่าวิญญาณ มีคุณอันลึก อันใครๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้โดยยาก . เปรียบเหมือน
มหาสมุทรฉะนั้น ไม่ควรที่จะกล่าวว่าเกิด ไม่ควรที่จะกล่าวว่าไม่เกิด ไม่ควรที่จะกล่าวว่าเกิดก็มี ไม่เกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
กัมม ไม่ควรจะกล่าวว่า เกิดก็หาไม่ได้ ไม่เกิดก็หาไม่ได้ .

ปริพาชกวิจจนโคตรถึงสรณคมน์

[๒๕๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วิจจนโคตตปริพาชกได้ทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม เปรียบเหมือนต้นสาละใหญ่ ในที่ใกล้บ้านหรือนิคม กิ่ง ใบ เปลือก
สะเก็ด และกะพี้ ของต้นสาละใหญ่นั้น จะหลุดร่วง กะเทาะไปเพราะเป็นของไม่เที่ยง สมัย
ต่อมา ต้นสาละใหญ่นั้นปราศจาก กิ่ง ใบ เปลือก สะเก็ด และกะพี้แล้ว คงเหลืออยู่แต่
แก่นล้วนๆ ฉะนั้นใด พระพุทธพจน์ของท่านพระโคตม ก็ฉะนั้น ปราศจากกิ่ง ใบ เปลือก
สะเก็ด และกะพี้ คงเหลืออยู่แต่คำอันเป็นสาระล้วนๆ .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคลลหยาบของทีครว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉะนั้นใด ท่านพระโคตมทรงประกาศ
ธรรมโดยอเนกปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ถึงท่านพระโคตม พระธรรมและภิกษุสงฆ์
ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตม จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล .

จบ อคฺคิวิจจนโคตตสูตร ที่ ๒ .

๓. มหาวิจจนโคตตสูตร

เรื่องปริพาชกวิจจนโคตร

[๒๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปะ เขตพระนคร
ราชคฤห์ . ครั้นนั้นแล ปริพาชกวิจจนโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับ
พระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ได้
กราบทูลว่า ข้าพเจ้าเคยกล่าวกับท่านพระโคตมเป็นเวลานานแล้ว ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอท่าน
พระโคตมจงทรงแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ข้าพเจ้าโดยย่อเถิด .

พ. ดุกรวิจจะ เราพึงแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ท่านโดยย่อก็ได้
โดยพิสดารก็ได้ ก็แต่ว่าเราจักแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศล ทั้งที่เป็นอกุศล แก่ท่านโดยย่อ ท่าน
จงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว . วิจจนโคตตปริพาชกทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า
อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ .

ธรรมที่เป็นอกุศลและกุศล

[๒๕๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุกรวิจจะ โลภะแล เป็นอกุศล โมหะ เป็น
กุศล อโลภะเป็นกุศล โทสะเป็นอกุศล อโทสะเป็นกุศล โมหะเป็นอกุศล ดุกรวิจจะ
ธรรมสามข้อนี้เป็นอกุศล ธรรมสามข้อนี้เป็นกุศล ด้วยประการฉะนี้แล . ดุกรวิจจะ ปาณาติบาต
แลเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นกุศล อทินนาทานเป็นอกุศล เจตนา
เครื่องงดเว้นจากอทินนาทานเป็นกุศล กาเมสุมิฉาจารเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากกาเม-

*สุมิฉาจารเป็นกุศล มสฺสาทาเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากมสฺสาทาเป็นกุศล ปิสฺสวาจา
เป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากปิสฺสวาจาเป็นกุศล ผรุสฺวาจาเป็นอกุศล เจตนาเครื่อง
งดเว้นจากผรุสฺวาจาเป็นกุศล สัมผัปปลาปะเป็นอกุศล เจตนาเครื่องงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ
เป็นกุศล อภิขมาเป็นอกุศล อนภิขมาเป็นกุศล พยาบาทเป็นอกุศล อัพยาบาทเป็นกุศล
มิจฉาทิฎฐิเป็นอกุศล สัมมาทิฎฐิเป็นกุศล ดุกรวิจจะ ธรรมสิบข้อนี้เป็นอกุศล ธรรมสิบข้อนี้
เป็นกุศล ด้วยประการฉะนี้แล . ดุกรวิจจะ เพราะค้นหาอันภิกษุละได้แล้ว มีมูลรากอันขาดแล้ว
ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุนั้นเป็นพระ
อรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงเสียแล้ว มี
ประโยชน์ของตนถึงแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นแล้ว พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้โดยชอบ .

ภิกษุปลงอา

[๒๕๕] ท่านพระโคตมจงยกไว้ ก็ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ทำให้
แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ มีอยู่หรือ?

ดุกรวิจจะ พวกภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันแล้ว เข้าถึงอยู่ มี
ไม่ใช่แต่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้มีอยู่มาก
ทีเดียว .

ท่านพระโคตมจงยกไว้ พวกภิกษุจงยกไว้ ก็ภิกษุหนึ่งผู้เป็นสาวกของท่านพระ
โคตม ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา
อันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ มีอยู่หรือ?

ดุกรวิจจะ พวกภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อัน
หาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่นั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีจักได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์และพวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว
เป็นสพรหมจารี จักได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม
ไม่บ้ำเพญให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น พรหมจรรย์ก็จักไม่บริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ แต่เพราะท่าน
พระโคตมได้บ้ำเพญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุ ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บ้ำเพญ
ให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ และ
พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น พรหมจรรย์
นี้ จึงบริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ถ้าท่านพระโคตมได้บ้ำเพญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บ้ำเพญ
ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี
ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสก ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์
แล้ว แต่พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี จัก ไม่บ้ำเพญให้บริบูรณ์แล้ว
เมื่อเป็นเช่นนั้น พรหมจรรย์นี้ก็จักไม่บริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้บ้ำเพญ
ธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสก
ฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว
บริโภคคาม ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี
ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ถ้าท่านพระโคตมได้บ้ำเพญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บ้ำเพญ
ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว เป็นสพรหมจารี
ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์
พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ไม่ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น
พรหมจรรย์นี้ก็จักไม่บริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ แต่เพราะท่านพระโคตม ได้บ้ำเพญธรรมนี้ให้บริบูรณ์
พวกภิกษุได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ ภิกษุณีได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว
เป็นสพรหมจารีได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ได้บ้ำเพญ
ให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาวเป็นสพรหมจารี ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ และ
พวกอุบาสกฝ่ายคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว บริโภคคาม ได้บ้ำเพญให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น พรหมจรรย์
นี้ จึงได้บริบูรณ์ได้ด้วยเหตุนี้ .

ปริพาชกวิจจโคตรขอบรรพชา

[๒๕๙] ข้าแต่ท่านพระโคตม เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา มีแต่จะน้อมไปโอนไป
เบนไปสู่อสมุทร คงจรดสมทรวอยู่ จันใด บริษัฑของท่านพระโคตมซึ่งมีคฤหัสถ์และบรรพชิต
ก็จันนั้น มีแต่จะน้อมไป โอนไป เบนไป สูพระนิพพานคงจรดพระนิพพานอยู่ จันนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตม ภาษิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีครว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป จันใด ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรม
โดยอเนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์
ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา อุปสมบท ในสำนักของท่านพระโคตม .

ดูกรวิจจจะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรทียหวังจะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้น
จะต้องอยู่ปริวาสให้ครบสี่เดือน โดยล่วงสี่เดือนไป พวกภิกษุเต็มใจแล้ว จึงจะให้บรรพชา
อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุได้ ก็แต่เราเรารู้ความต่างกันแห่งบุคคลในข้อนี้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าชนทั้งหลายที่เคยเป็นอัญญเดียรทียเมื่อหวังจะบรรพชาอุปสมบท
ในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสให้ครบสี่เดือน โดยล่วงสี่เดือนไป พวกภิกษุเต็มใจแล้ว
จึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุได้ไซ้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาสให้ครบสี่ปี โดยล่วง
สี่ปีไป ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้ข้าพระองค์บรรพชาอุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเกิด
วิจจโคตตปริพาชก ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว .

สมณวิปัสสนา

[๒๖๐] ก็ท่านวิจจโคตรอุปสมบทแล้วไม่นานน คือ อุปสมบทได้กึ่งเดือน เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่งแล้ว .
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผลสามเบื้องต้นที่กำหนดไว้เท่าใด ที่บุคคล
พึงบรรลุด้วยญาณของพระเสขะ ด้วยวิชาของพระเสขะ ผลนั้นทั้งหมดข้าพระองค์บรรลุแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่ยิ่งขึ้นไปแก่ข้าพระองค์เถิด .

ดูกรวิจจจะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเจริญธรรมทั้งสอง คือสมถะและวิปัสสนาให้ยิ่งขึ้น ไปเถิด
ดูกรวิจจจะ ธรรมทั้งสอง คือสมถะและวิปัสสนา เธอเจริญให้ยิ่งขึ้น ไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อแห่ง
ตลาดาตหลายประการ .

อภิญญา ๖

[๒๖๑] ดูกรวิจจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือ
คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้
ทะลุฝ่ากำแพงภูเขาไปได้ไม่ติดขัดดุจไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงแมลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลุบลำพระจันทร์
พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้
ดังนี้ เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจ เป็นผู้สามารถในอิทธิวิธีอื่นๆ เทียว .

[๒๖๒] ดูกรวิจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงฟังเสียงทั้งสองคือเสียงทิพย์และ
เสียงของมนุษย์ ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ ด้วยทิพย์โสตราตอันบริสุทธิ์ ล่วงโสตราตของมนุษย์
ดังนี้ . เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจ เป็นผู้สามารถในทิพย์โสตราต นั้นๆ เทียว .

[๒๖๓] ดูกรวิจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคล
อื่นด้วย คือ จิตมีราคะ พึงรู้จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ พึงรู้จิตปราศจากราคะ
จิตมีโทสะ พึงรู้จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ พึงรู้จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ
พึงรู้จิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ พึงรู้จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ พึงรู้จิตหดหู่
หรือจิตฟุ้งซ่าน พึงรู้จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นนหรรคต พึงรู้จิตเป็นนหรรคต หรือจิตไม่เป็นนหรรคต
พึงรู้จิตไม่เป็นนหรรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า พึงรู้จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
พึงรู้จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ พึงรู้จิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ พึงรู้
จิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น พึงรู้จิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น พึงรู้จิตไม่หลุดพ้น
ดังนี้ . เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจ เป็นผู้สามารถในเจโตปริยญาณนั้นๆ เทียว .

[๒๖๔] ดูกรวิจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ
พึงระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง
ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง
แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ-
*วิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว
ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้นในภพนั้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น
แล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เราพึงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ
ด้วยประการฉะนี้ ดังนี้ . เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจ เป็นผู้สามารถในบุพเพนิ-
*วาสานุสติญาณนั้นๆ เทียว .

[๒๖๕] ดูกรวิจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ
แล้ว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิ์ ล่วง
จักขุของมนุษย์ พึงรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้น
ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือ
การกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์
ดังนี้ เราพึงเห็นหมู่วัตถุที่กำลังจติ กำลังอุปบัติแล้ว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ พึงรู้ชัดซึ่งหมู่วัตถุผู้เป็นไป
ตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ดังนี้ . เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจเป็นผู้สามารถ
ในจุตูปปาตญาณนั้นๆ เทียว .

[๒๖๖] ดูกรวิจจะ เธอเห็นเพียงจักหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญา
วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ ดังนี้ . เมื่อเหตุมีอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้อาจเป็นผู้สามารถในอาสวักขยญาณ
นั้นๆ เทียว .

ท่านวิจจะโคตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์

[๒๖๗] ครั้นนั้นแล ท่านวิจจะโคตรชื่นชมยินดีภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วหลีกไป . ครั้นแล้วหลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็น
ผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอยู่ไม่นานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มี
ธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญา
อันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ได้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ
ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี . ก็ท่านวิจจะโคตร ได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง
ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย .

[๒๖๘] กัสสปะนั้น ภิกษุเป็นอันมากพากันไปเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านพระ
วิจจะโคตรได้เห็นภิกษุเหล่านั้น ผู้กำลังเดินไปแต่ไกล จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นจนถึงที่ใกล้ แล้ว
ได้ถามว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะไปไหนกัน?

ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทั้งหลายจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค .

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มี
พระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วิจจะโคตรภิกษุกราบถวายบังคม
พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าพระองค์ได้บำเรอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
พระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพระองค์ได้บำเรอพระสวดแล้ว . ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระวัจจนโคตร
แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
แล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระวัจจนโคตรถวายบังคมพระบาทของพระผู้มี
พระภาคด้วยเศียรเกล้า และสิ่งให้กราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าพระองค์บำเรอพระผู้มีพระภาคแล้ว
ข้าพระองค์บำเรอพระสวดแล้ว .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจวัจจนโคตรภิกษุด้วยใจก่อนแล้วว่า วัจจนโคตรภิกษุเป็น
เทววิชชะ มีฤทธิ์ มีอานุภาพมาก แม้เทวดาทั้งหลายก็บอกเนื้อความนี้แก่เราแล้วว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ วัจจนโคตรภิกษุเป็นเทววิชชะ มีฤทธิ์ มีอานุภาพมาก .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว . ภิกษุเหล่านั้นยินดีชื่นชมพระภาษิตของ
พระผู้มีพระภาค ดังนี้แล .

จบ มหาวัจจนโคตตสูตร ที่ ๓ .

๔. ทิมนขสูตร

เรื่องทิมนขปริพาชก

[๒๖๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ถ้ำสุกรขาตาเขตคิณณภู เขตพระนครราชคฤห์ .
ครั้งนั้น ปริพาชกชื่อทิมนขะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มี
พระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว .
ได้กราบทูลว่า ท่านพระโคตม ความจริงข้าพเจ้ามีปกติกล่าวอย่างนี้ มีปกติเห็นอย่างนี้ว่า สิ่ง
ทั้งปวงไม่ควรแก่เรา .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อคติเวสสนะ แม้ความเห็นของท่านว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่
เรานั้น ก็ไม่ควรแก่ท่าน .

ท่านพระโคตม ถ้าความเห็นนี้ควรแก่ข้าพเจ้า แม้ความเห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้น แม้ความ
เห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้น .

อคติเวสสนะ ชนในโลกผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า แม้ความเห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้นทั้งนั้น
แม้ความเห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้นทั้งนั้น ดังนี้ ชนเหล่านั้นละความเห็นนั้นไม่ได้ และยังยึดถือ
ความเห็นอื่นนั้น มีมาก คือมากกว่าคนที่ละได้ . อคติเวสสนะ ชนในโลกผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า
แม้ความเห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้นทั้งนั้น แม้ความเห็นนั้นก็พึงเป็นเช่นนั้นทั้งนั้น ดังนี้ ชนเหล่านั้น
ละความเห็นนั้นได้ และ ไม่ยึดถือความเห็นอื่นนั้น มีน้อยคือน้อยกว่าคนที่ยังละไม่ได้ .

ทฤษฎีเป็นเหตุให้เกิดวิราท

[๒๗๐] อคติเวสสนะ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่ง
ทั้งปวงควรแก่เรา ดังนี้ ก็มี . สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวง
ไม่ควรแก่เรา ดังนี้ ก็มี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า บางสิ่ง
ควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา ดังนี้ ก็มี อคติเวสสนะ บรรดาความเห็นนั้น ความเห็นของ
สมณพราหมณ์พวกที่มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรานั้น ไกลข้างกิเลส
อันเป็นไปกับด้วยความกำหนด ไกลข้างกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุ
ผลิตเพิลิน ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุกล้ำกลืน ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุยึดมั่น . อคติเวสสนะ
บรรดาความเห็นนั้น ความเห็นของสมณพราหมณ์พวกที่มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่ง
ทั้งปวงไม่ควรแก่เรานั้น ไกลข้างธรรมไม่เป็นไปกับด้วยความกำหนด ไกลข้างธรรมไม่เป็นเครื่อง
ประกอบสัตว์ไว้ ไกลข้างธรรมไม่เป็นเหตุผลิตเพิลิน ไกลข้างธรรมไม่เป็นเหตุกล้ำกลืน ไกล
ข้างธรรมไม่เป็นเหตุยึดมั่น . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ทิมนขปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตมทรงยกย่องความเห็นของข้าพเจ้า ท่านพระโคตมทรงยกย่อง
ความเห็นของข้าพเจ้า .

อคติเวสสนะ ในความเห็นนั้นๆ ความเห็นของสมณพราหมณ์พวกที่มักกล่าวอย่างนี้
มักเห็นอย่างนี้ว่า บางสิ่งควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา นั้นส่วนที่เห็นว่าควร ไกลข้างกิเลส
อันเป็นไปกับด้วยความกำหนด ไกลข้างกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุ
ผลิตเพิลิน ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุกล้ำกลืน ไกลข้างกิเลสเป็นเหตุยึดมั่น ส่วนที่เห็นว่าไม่ควร
ไกลข้างธรรมไม่เป็นไปกับด้วยความกำหนด ไกลข้างธรรมไม่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ ไกลข้าง
ธรรมไม่เป็นเหตุผลิตเพิลิน ไกลข้างธรรมไม่เป็นเหตุกล้ำกลืน ไกลข้างธรรมไม่เป็นเหตุยึดมั่น .

[๒๗๑] อคติเวสสนะ บรรดาความเห็นนั้น ในความเห็นของสมณพราหมณ์ผู้ที่มี
กล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรานั้น วิญญูชนย่อมเห็นตระหนักรว่า เราจะ
ยึดมั่น ถือมั่นซึ่งทฤษฎีของเรา สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา ดังนี้ แล้วยืนยันโดยแข็งแรงว่า สิ่งนี้
เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า เรา ก็พึงถือผิดจากสมณพราหมณ์สองพวกนี้ คือ สมณพราหมณ์ผู้มัก
กล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา ๑ สมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้
มักเห็นอย่างนี้ว่า บางสิ่งควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา ๑ . เมื่อความถือผิดกันมีอยู่ดังนี้ ความ
ทุ่มเถียงกันก็มี เมื่อมีความทุ่มเถียงกัน ความแก่งแย่งกันก็มี . เมื่อมีความแก่งแย่งกัน ความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เบียดเบียนกันก็มี. วิญญูชนนพิจารณาเห็นความถือผิดกัน ความทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกัน
และความเบียดเบียนกัน ในตนดั่งน้อย จึงละทิฐิขึ้นเสียด้วย ไม่ยึดถือทิฐิอื่นด้วย การละ
การละละทิฐิเหล่านี้ ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้. อัคคิเวสสนะ บรรดาความเห็นนั้น ใน
ทิฐิของสมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา ดังนั้น
วิญญูชนย่อมเห็นตระหนักรว่า ถ้าเราจะยึดมั่น ถือมั่นซึ่งทิฐิของเรา สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา
ดังนี้ แล้วยืนยันโดยแข็งแรงว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า เราก็พึงถือผิดจากสมณพราหมณ์
สองพวกนี้ คือ สมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา ๑
สมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า บางสิ่งควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา ๑.
เมื่อความถือผิดกันมีอยู่ดังนี้ ความทู่เถียงกันก็มี เมื่อมีความทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกันก็มี
เมื่อมีความแก่งแย่งกัน ความเบียดเบียนกันก็มี. วิญญูชนนพิจารณาเห็นความถือผิดกัน ความ
ทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกัน และความเบียดเบียนกัน ในตนดั่งน้อย จึงละทิฐิขึ้นเสียด้วย
ไม่ยึดถือทิฐิอื่นด้วย. การละ การละละทิฐิเหล่านี้ ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้. อัคคิเวสสนะ
บรรดาความเห็นนั้น ในทิฐิของสมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า บางสิ่งควร
แก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา ดังนั้น วิญญูชนย่อมเห็นตระหนักรว่า ถ้าเราจะยึดมั่นถือมั่น ซึ่ง
ทิฐิของเรา บางสิ่งควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เราดังนี้ แล้วยืนยันโดยแข็งแรงว่า สิ่งนี้
เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า เราก็พึงถือผิดจากสมณพราหมณ์สองพวกนี้ คือ สมณพราหมณ์ผู้มัก
กล่าวอย่างนี้ มักเห็นอย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา ๑ สมณพราหมณ์ผู้มักกล่าวอย่างนี้ มักเห็น
อย่างนี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา ๑. เมื่อความถือผิดกันมีอยู่ดังนี้ ความทู่เถียงกันก็มี เมื่อมี
ความทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกันก็มี เมื่อมีความแก่งแย่งกัน ความเบียดเบียนกันก็มี. วิญญูชน
นพิจารณาเห็นความถือผิดกัน ความทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกัน และความเบียดเบียนกัน
ในตนดั่งน้อย จึงละทิฐิขึ้นเสียด้วย ไม่ยึดถือทิฐิอื่นด้วย การละ การละละทิฐิเหล่านี้
ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้.

[๒๗๒] อัคคิเวสสนะ ก็กายนี้มีรูป เป็นที่ประชุมมหาภูตทั้งสี่ มีมารดาบิดาเป็น
แดนเกิด เจริญด้วยข้าวสุกและขนมสด ต้องอบและขัดสีกันเป็นนิจ มีความแตกกระจัดกระจาย
เป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็น
ดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ เป็นดังผู้อื่น เป็นของทรดโทรม เป็นของว่างเปล่า
เป็นของมีไช้ตน. เมื่อท่านพิจารณาเห็นกายนี้ โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค
เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ เป็นดังผู้อื่น เป็นของทรดโทรม
เป็นของว่างเปล่า เป็นของมีไช้ตนอยู่ ท่านย่อมละความพอใจในกาย ความเยื่อใยในกาย ความ
อยู่ในอำนาจของกายในกายได้.

เวทนา ๓

[๒๗๓] อัคคิเวสสนะ เวทนาสามอย่างนี้ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขม
สุขเวทนา ๑. อัคคิเวสสนะ สมัยใดได้เสวยสุขเวทนา ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ไม่
ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา ได้เสวยแต่สุขเวทนาเท่านั้น. ในสมัยใดได้เสวยทุกขเวทนา ใน
สมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา ได้เสวยแต่ทุกขเวทนาเท่านั้น. ใน
สมัยใดได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ได้
เสวยแต่ทุกขมสุขเวทนาเท่านั้น. อัคคิเวสสนะ สุขเวทนาไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่งขึ้น
อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา. แม้ทุกขเวทนามัก
ไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไป
เป็นธรรมดา. แม้อทุกขมสุขเวทนามักไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความ
สิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา. อัคคิเวสสนะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เมื่อ
เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายทั้งในสุขเวทนา ทั้งในทุกขเวทนา ทั้งในอทุกขมสุขเวทนา เมื่อหน่าย
ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด ย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้น
แล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี. อัคคิเวสสนะ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้แล ย่อมไม่วิวาทแก่งแย่งกับใครๆ
โวหารใดที่ชาวโลกพูดกัน ก็พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดมั่นด้วยทิฐิ.

[๒๗๔] ก็โดยสมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งถวายเป็นที่ฟัง พัด ๓ เบื้องพระปฤษฎางค์
พระผู้มีพระภาค. ได้มีความดำริว่า ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคตรัสการละธรรมเหล่านั้น ด้วย
ปัญญาอันยิ่งแก่เราทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสุคตตรัสการละธรรมเหล่านั้น ด้วยปัญญาอันยิ่ง
แก่เราทั้งหลาย เมื่อท่านพระสารีบุตรเห็นตระหนักรดังนี้ จิตก็หลุดพ้นแล้ว จากอาสวะทั้งหลาย
ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ธรรมจักขุปราศจากอภิสมาสี ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่ทมิฬน-

*ปริพาชก ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา.

ทมิฬนปริพาชกแสดงตนเป็นอุบาสก

[๒๗๕] ลำดับนั้น ทมิฬนปริพาชกมีธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันถึงแล้ว มีธรรมอัน
ทราบแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความ
เป็นผู้แก่กล้าแล้ว ไม่ต้องเชื่อต่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลลงหายของทีครว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุเห็นรูป ดังนี้ จันใด ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรม
โดยอเนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระ
ภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล .

จบ ทิฆนขสูตร ที่ ๕ .

๕. มาคัณเฑียสูตร

[๒๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนเครื่องลาดอันลาดด้วยหญ้า ในโรงบูชาไฟของ
พราหมณ์การทวาชโคตร ใกล้นิคมของชาวกรูอันชื่อว่ากันมาสธรรมในกรุงรัฐ . ครั้นนั้น เวลาเช้า
พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกันมาสธรรมนิคม .
ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในกันมาสธรรมนิคมแล้ว ภายหลังภัต กลับจากบิณฑบาตเสด็จเข้าไป
ยังไพรสณฑ์แห่งหนึ่ง เพื่อประทับพักกลางวัน เสด็จเข้าไปยังไพรสณฑ์นั้นแล้ว ประทับนั่ง
พักกลางวัน ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง .

เรื่องมาคัณเฑียปริพาชก

[๒๓๗] ครั้นนั้น มาคัณเฑียปริพาชกเดินเที่ยวไปมาเพื่อแก้เมื่อย เข้าไปถึงโรงบูชาไฟ
ของพราหมณ์การทวาชโคตร . ได้เห็นเครื่องลาดอันลาดด้วยหญ้า ในโรงบูชาไฟของพราหมณ์
การทวาชโคตร และได้กล่าวกะพราหมณ์การทวาชโคตรว่า ดูกรสหาย เครื่องลาดหญ้าที่ปูไว้ใน
โรงบูชาไฟของท่านการทวาชะนี้ เป็นของใครหนอ เห็นจะเป็นที่นอนสมควรแก่สมณะ .

ภา . มียอ ท่านมาคัณเฑียะ พระสมณโคตมศากยบุตรออกบวชจากศากยสกุล เกียรติศัพท์
อันงามของท่านพระโคตมนั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เฉพาะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิเศษและจรรยา เสด็จไปได้
ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ที่นอนนี้ปูไว้แล้วสำหรับท่านพระโคตม .

มา . ท่านการทวาชะ พวกเราได้เห็นที่นอนของท่านพระโคตมผู้กำจัดความเจริญนั้น
ชื่อว่าได้เห็นชั่ว .

ภา . ดูกร มาคัณเฑียะ ท่านจงรักษาวาจาไว้ ดูกรท่านมาคัณเฑียะ ท่านจงรักษาวาจา
นี้ไว้ ความจริง กษัตริย์ที่เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ที่เป็นบัณฑิตก็ดี คฤหบดีที่เป็นบัณฑิตก็ดี
สมณะที่เป็นบัณฑิตเป็นอันมากก็ดี พวกเขาน้อมใจยินยอมต่อท่านพระโคตมพระองค์นั้น ท่าน
พระโคตมทรงแนะนำในธรรมที่มีเหตุอันบริสุทธิ์ไม่มีโทษ .

มา . ท่านการทวาชะ ถ้าแม้พวกเราได้พบท่านพระโคตมนั้นต่อหน้า เราก็จึงกล่าวกะ
ท่านพระโคตมต่อหน้าว่า พระสมณโคตมผู้กำจัดความเจริญ ดังนี้ ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะว่า
คำเช่นนี้ลงกันไปในสูตร ของเราทั้งหลาย .

ภา . ถ้าการที่จะกล่าวนั้น ไม่เป็นการหนักแก่ท่านมาคัณเฑียะ ข้าพเจ้าจักทูลกะพระ-

* สมณโคตมพระองค์นั้น .

มา . ท่านการทวาชะ จงมีความขวนขวายน้อยเกิด เราได้ว่าไว้แล้ว ก็พึงกล่าวกะ
พระองค์เกิด .

[๒๓๘] พระผู้มีพระภาค ได้ทรงสดับคำสนทนานี้ของพราหมณ์การทวาชโคตรกับมา
คัณเฑียปริพาชก ด้วยทิพยโสตธาตุ อันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์ . ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาค
เสด็จออกจากที่เร้น เสด็จเข้าไปยังโรงบูชาไฟของพราหมณ์การทวาชโคตร ประทับนั่งบน
เครื่องลาดหญ้าที่เขาลาดไว้ . ลำดับนั้น พราหมณ์การทวาชโคตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
นั่งอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเขาว่า ดูกรการทวาชะ ท่านกับมาคัณเฑีย-

* ปริพาชกปรารภถึงเครื่องลาดหญ้านี้ ได้เจรจาโต้ตอบกันอย่างไรบ้าง? เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัส
อย่างนี้แล้ว พราหมณ์การทวาชโคตรตกใจ เกิดโลมชาตិซุชฌัน ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าพเจ้าปรารถนาจะกราบทูลเรื่องนี้แก่ท่านพระโคตม แต่ท่านพระโคตมตรัสเสียก่อนที่ข้าพเจ้า
ยังไม่ทันกราบทูล . ก็และเมื่อพระผู้มีพระภาคกับพราหมณ์การทวาชโคตรเจรจากันยังค้างอยู่ใน
ระหว่างนี้ . ลำดับนั้น มาคัณเฑียปริพาชกกำลังเดินเที่ยวไปมาแก้เมื่อยอยู่ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคยังโรงบูชาไฟของพราหมณ์การทวาชโคตร แล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่าน
การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง .

พระพุทธเจ้าตรัสซักถามมาคัณเฑียะเรื่องกามคุณ

[๒๓๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะมาคัณเฑียปริพาชกผู้นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า
ดูกรมาคัณเฑียะ นัยน์ตามีรูปเป็นที่ยามินดี . . . หูมีเสียงเป็นที่ยามินดี . . . จมูกมีกลิ่นเป็นที่ยามินดี . . .
ลิ้นมีรสเป็นที่ยามินดี . . . กายมีโผฏฐัพพะเป็นที่ยามินดี . . . ใจมีธรรมารมณ์เป็นที่ยามินดี ยินดีแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ในธรรม อันธรรมให้บันเทิงแล้ว ใจนั้นตถาคตทราบแล้ว คุ่มครองแล้ว รักษาแล้ว สำรวมแล้ว
อนึ่ง ตถาคตย่อมแสดงธรรมเพื่อสำรวมใจนั้น ดูกรมาคัณทียะ คำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระสมณโคตม
เป็นผู้กำจัดความเจริญนั้น ท่านหมายเอาความข้อนั้นละซิหนอ .

มา. ท่านพระโคตม ก็คำที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้กำจัดความเจริญนี้
ข้าพเจ้าหมายเอาความข้อนั้นแหละ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะคำเช่นนั้นลงกันไปในสูตรของ
ข้าพเจ้า .

[๒๔๐] ดูกรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บางคนในโลกนี้เป็น
ผู้เคยได้รับบำเรอด้วยรูปทั้งหลาย อันจะพึงรู้แจ้งด้วยนิยน์ตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ
น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด สมัยต่อมา เขารู้ความเกิด ความดับ
คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปแห่งรูปทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในรูป
บรรเทาความเร่าร้อนอันเกิดเพราะปรารถนา เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่
ดูกรมาคัณทียะ ก็ท่านจะพึงว่าอะไรแก่ท่านผู้นี้เล่า?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่พึงว่าอะไร .

ดูกรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บางคนในโลกนี้เป็นผู้เคยได้
รับบำเรอด้วยเสียงทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยโสต . . . ด้วยกลิ่นทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . .
ด้วยรสทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . ด้วยโผฏฐัพพะทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์
ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด สมัยต่อมา
เขารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปแห่งโผฏฐัพพะทั้งหลาย
ตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในโผฏฐัพพะ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนา
โผฏฐัพพะ เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ ดูกรมาคัณทียะ ก็ท่านจะพึงว่า
อะไรแก่ท่านผู้นี้เล่า?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่พึงว่าอะไร .

[๒๔๑] ดูกรมาคัณทียะ เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ก็เป็นผู้มีหน้า
เปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนด้วยรูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยนิยน์ตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่
ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู . . .
ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . . ด้วยรสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . ด้วยโผฏฐัพพะอันจะพึง
รู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ
กำหนัด ดูกรมาคัณทียะ ปราสาทของเรานั้น ได้มีถึงสามแห่ง คือปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝน
ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูหนาว ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน . เรานั้นให้บำเรอด้วยดนตรี
ล้วนแต่สตรีไม่มีบุรุษเจือปนในปราสาท เป็นที่อยู่ในฤดูฝนตลอดสี่เดือนไม่ได้ลงภายใต้ปราสาท
สมัยต่อมา เรานั้นรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องออกไป แห่งกามทั้งหลาย
ตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในกามบรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนากาม เป็นผู้ปราศจาก
ความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ . เรานั้นเห็นหมู่สัตว์อื่นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม
ถูกกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนากามเผาอยู่ เสพกามอยู่ เรานั้น
ย่อมไม่ทะเยอทะยานต่อสัตว์เหล่านั้น ไม่ยินดีในกามนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเรายินดี
ด้วยความยินดีที่เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมอยู่ จึงไม่ทะเยอทะยานต่อธรรมอันเลว
ไม่ยินดีในธรรมอันเลวนั้น .

[๒๔๒] ดูกรมาคัณทียะ เปรียบเหมือนคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดีเป็นคนมั่งคั่ง
มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก เอบอ้อมเปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนด้วยรูปอันจะพึงรู้แจ้ง
ด้วยนิยน์ตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ
กำหนัด ด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู . . . ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . . ด้วยรสอันจะ
พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . ด้วยโผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ
น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด . เขาประพศิตกายสุจริต วาสุจริต
มโนสุจริต เมื่อตายไปพึงเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้น-

* ดาวดึงส์ . เทพบุตรนั้นอันหมุนางอัปสรแวดล้อมในนั้นวัน เอบอ้อมเปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า
อันเป็นทิพย์บำเรอตนอยู่ในดาวดึงส์เทวโลก . เทพบุตรนั้นได้เห็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี
ผู้เอบอ้อมเปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนอยู่ . ดูกรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน เทพบุตรนั้นอันหมุนางอัปสรแวดล้อมอยู่ในนั้นวัน เอบอ้อมเปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า
อันเป็นทิพย์บำเรอตนอยู่ จะพึงทะเยอทะยานต่อคฤหบดีต่อบุตรคฤหบดีโน้น หรือต่อกามคุณห้า
ของมนุษย์ หรือจะพึงเรียนมาเพราะกามของมนุษย์บ้างหรือหนอ?

ไม่เป็นเช่นนั้น ท่านพระโคตม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกามอันเป็นทิพย์ น่ารัก
ยิ่งกว่า และประณีตกว่า กว่ากามของมนุษย์ .

ดูกรมาคัณทียะ เราก็นั้นเหมือนกัน เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน เอบอ้อม
เปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนด้วยรูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยนิยน์ตาที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่
ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู . . .
ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . . ด้วยรสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . ด้วยโผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด .
สมัยต่อมาเรารู้สึกเกิดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเป็นเครื่องออกไป แห่งกามทั้งหลาย
ตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในกาม ได้บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้น เพราะปรารถนากามได้แล้ว
เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ . เรานั้นเห็นหมู่มิตรอื่นที่ยังไม่ปราศจากความ
กำหนดในกาม ถูกกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนากามเผาอยู่ เสพ
กามอยู่ ย่อมไม่ทะเยอทะยานต่อสัตว์เหล่านั้น ไม่ยินดีในกามนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเรา
ยินดีอยู่ด้วยความยินดีที่เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม ทั้งเป็นความยินดีที่ล่วงเลยความสุข
เป็นของทิพย์ตั้งอยู่ จึงไม่ทะเยอทะยานต่อธรรมอันแล้ว ไม่ยินดีในธรรมอันแล้วนั้นเลย .

เปรียบผู้บริโลกกามเหมือนคนโรคเรื้อน

[๒๘๓] ดุรมาคัณทียะ เปรียบเหมือนบุรุษโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวอันสก
อันกิมิชาติบ่อนอยู่ เกาปากแผลอยู่ด้วยเล็บ อย่างกายให้ร้อนที่หลุมถ่านเพลิง มิตรอำมาตย์ญาติ
สาโลหิตของเขา ฟังตั้งแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดให้รักษา แพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดนั้น ฟังทำ
ยารักษาบุรุษนั้น บุรุษนั้นอาศัยยาแล้วจึงหายจากโรคเรื้อน เป็นผู้ไม่มีโรค มีความสุข มีเสรีภาพ
มีอำนาจในตนเอง จะไปไหนได้ตามความพอใจ . บุรุษนั้นได้เห็นบุรุษโรคเรื้อนคนอื่น มีตัวเป็นแผล
มีตัวสก อันกิมิชาติบ่อนอยู่ เกาปากแผลอยู่ด้วยเล็บ อย่างกายให้ร้อนที่หลุมถ่านเพลิง . ดุร
มาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นฟังทะเยอทะยานต่อบุรุษโรคเรื้อนคนโน้น
ต่อหลุมถ่านเพลิง หรือต่อการกลับเสพยาบ้างหรือหนอ?

ไม่อย่างนั้น ท่านพระโคตม ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมื่อยังมีโรค กิจที่ควรทำด้วยยา
ก็ต้องมี เมื่อไม่มีโรค กิจที่ควรทำด้วยยาก็ไม่ต้องมี .

ดุรมาคัณทียะ เราก็นั่นนั้นเหมือนกัน เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน เอิบอิ่ม
เพียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนอยู่ด้วยรูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยนัยนตาที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่
ชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู . . .
ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . . ด้วยรสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . ด้วยโผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้ง
ด้วยกาย ที่สัตว์ ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด .
สมัยต่อมา เรารู้สึกเกิดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องออกไป แห่งกามทั้งหลาย
ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ . เรานั้นเห็นหมู่มิตร
อื่นผู้ยัง ไม่ปราศจากความกำหนดในกาม ถูกกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะ
ปรารถนากามเผาอยู่ เสพกามอยู่ ย่อมไม่ทะเยอทะยานต่อสัตว์เหล่านั้น ไม่ยินดีในกามนั้น ชื่อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะเรายินดีอยู่ด้วยความยินดีที่เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม ทั้งเป็นความ
ยินดีที่ล่วงเลยความสุขอันเป็นทิพย์ตั้งอยู่ จึงไม่ทะเยอทะยานต่อธรรมอันแล้ว ไม่ยินดีในธรรม
อันแล้วนั้นเลย .

[๒๘๔] ดุรมาคัณทียะ เปรียบเหมือนบุรุษโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวสก อัน
กิมิชาติบ่อนอยู่ เกาปากแผลด้วยเล็บ อย่างกายให้ร้อนที่หลุมถ่านเพลิง มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิต
ของเขาฟังตั้งแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดให้รักษา แพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดทำยารักษาบุรุษนั้น บุร
ุษนั้นอาศัยยาแล้วจึงหายจากโรคเรื้อน เป็นผู้ไม่มีโรค มีความสุข มีเสรีภาพ มีอำนาจในตนเอง
จะไปไหนได้ตามความพอใจ . บุรุษมีกำลังสองคนช่วยกันจับบุรุษนั้นที่แขนคนละข้าง ลุดเข้าไป
ในหลุมถ่านเพลิง . ดุรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะต้องเดินไป
อย่างนี้ๆ บ้างหรือหนอ?

เป็นอย่างนั้น ท่านพระโคตม ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก .

ดุรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อน
ยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก แต่ในบัดนี้ท่านนั้น หรือแม่เมื่อก่อนไฟนั้นก็สัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก?

ท่านพระโคตม ไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความเร่าร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก
ทั้งในบัดนี้ และแม่เมื่อก่อน ไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก
แต่ว่าบุรุษโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวสก ถูกกิมิชาติบ่อน เกาปากแผลอยู่ด้วยเล็บ
มีอินทรีย์อันโรคกำจัดเสียแล้วโน้น กลับได้ความสำคัญผิดในไฟนั้นอันมีสัมผัสเป็นทุกข์นั้นแล้ว
เป็นสุขไป .

ดุรมาคัณทียะ กามทั้งหลายก็นั่นนั้นเหมือนกัน แม้นในอดีตกาลก็มีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก ถึงในอนาคตกาลกามทั้งหลายก็มีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก แม้นในปัจจุบันเดี๋ยวนี้ กามทั้งหลายก็มีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนยิ่งใหญ่มาก และมีความเร่าร้อนมาก สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้ยัง ไม่ปราศจากความกำหนดในกาม
ถูกกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนเกิดขึ้นเพราะปรารถนากามเผาอยู่ มีอินทรีย์อันโทษกำจัด
แล้ว กลับได้ความสำคัญผิดในกามอันมีสัมผัสเป็นทุกข์นั้นแล้ว เป็นสุขไป .

[๒๘๕] ดุรมาคัณทียะ เปรียบเหมือนโรคบุรุษโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวสก
อันกิมิชาติบ่อนอยู่ เกาปากแผลอยู่ด้วยเล็บ อย่างกายให้ร้อนที่หลุมถ่านเพลิง ดุรมาคัณทียะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
บุรุษโรคเรื้อนคนโน้นมีตัวเป็นแผล มีตัวสกปรก อันก็มิขาดบ่อนอยู่ เกาปากแผลอยู่ด้วยเล็บ
อย่างกายให้ร้อนที่หลุมถ่านเพลิง ด้วยประการใดๆ ปากแผลเหล่านั้น ของบุรุษโรคเรื้อนนั่นเอง
ยังเป็นของไม่สะอาดขึ้น มีกลิ่นเหม็นขึ้น และเน่าขึ้นด้วยประการนั้นๆ และจะมีความเป็นของ
น่ายินดี น่าพอใจสักหน่อยหนึ่ง ก็คือปากแผลทั้งหลาย มีการเกาแผลเป็นเหตุเท่านั้น จันใด
ดูรมาคัณทียะ สัตว์ทั้งหลายก็จันนั้นแล ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหา
เคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารภกามเผาะอยู่ เสพกามอยู่ ดูรมาคัณทียะ
สัตว์ทั้งหลายผู้ยัง ไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม อันกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อน
ที่เกิดขึ้นเพราะกามเผาะอยู่ เสพกามอยู่ด้วยประการใดๆ กามตัณหาห้อมเจริญแก่สัตว์เหล่านั้น
และสัตว์เหล่านั้นก็ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารภกามเผาะอยู่ ด้วยประการนั้นๆ และจะมีความ
เป็นของน่ายินดี น่าพอใจสักหน่อยหนึ่ง ก็เพราะอาศัยกามคุณทั้งห้าเท่านั้น .

[๒๔๖] ดูรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านได้เห็นหรือได้ฟังบ้าง
หรือว่าพระราชหรือมหาอำมาตย์ของพระราช ผู้เฝ้าอิมเพริยพร้อม บำเรอตนอยู่ด้วยกามคุณห้า
ยังละกามตัณหาไม่ได้ ยังบรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารภกาม ไม่ได้แล้ว เป็นผู้ปราศจาก
ความระหวยมีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว หรือกำลังอยู่ หรือจกอยู่?

ข้อนี้ ไม่มีเลย ท่านพระโคตม .

ดูรมาคัณทียะ ข้อนี้แม้เราไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟังมาว่า พระราชาหรือมหาอำมาตย์ของ
พระราช ผู้เฝ้าอิมเพริยพร้อม บำเรอตนอยู่ ด้วยกามคุณห้า ยังละตัณหาไม่ได้ ยังบรรเทาความ
เร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารภกาม ไม่ได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากความระหวย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว
หรือกำลังอยู่ หรือจกอยู่ ดูรมาคัณทียะ ที่แท้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้
ปราศจากความระหวย มีจิต สงบในภายในอยู่แล้ว หรือกำลังอยู่ หรือจกอยู่ . สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่านั้นล้วนรู้ ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอธิบายเป็นเครื่องออกไปแห่งกาม
นั้นเทียว ตามความเป็นจริง แล้วละกามตัณหา บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารภกาม
แล้ว จึงเป็นผู้ปราศจากความระหวย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว หรือกำลังอยู่ หรือจกอยู่ .

[๒๔๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง นิพพาน

เป็นสุขอย่างยิ่ง บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึง

อมตธรรม ทางมืองคแปดเป็นทางอันเกษม .

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาคัณทียปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่าน
พระโคตม น้าอัสตรยนัก ไม่เคยมีมาแล้ว เพียงข้อที่ท่านพระ โคตมตรัสดีแล้วนี้ว่า ความ ไม่มีโรค
เป็นลาภอย่างยิ่ง พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง แม้ข้าพเจ้าก็ได้ฟังข้อนี้มา ต่อปริพาชกทั้งหลาย
แต่ก่อน ผู้เป็นอาจารย์และอาจารย์ผู้กล่าวกันอยู่ว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุข
อย่างยิ่ง ข้อนี้ย่อมสมกัน .

ดูรมาคัณทียะ ก็ข้อที่ท่านได้ฟังมาต่อปริพาชกทั้งหลาย ก่อนๆ ผู้เป็นอาจารย์และ
อาจารย์ผู้กล่าวกันอยู่ว่า ความ ไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังนี้
ความไม่มีโรคนั้นเป็นไฉน นิพพานนั้นเป็นไฉน? เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ได้ทราบว่
มาคัณทียปริพาชกเอาฝ่ามือลูบตัวของตัวเอง กล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ความไม่มีโรคนั้น
คืออันนี้ นิพพานนั้นคืออันนี้ ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าเดี๋ยวนี้เป็นผู้ไม่มีโรค มีความสุข
อะไรๆ มิได้เบียดเบียนข้าพเจ้า .

เปรียบผู้บริโศกเหมือนคนตาบอด

[๒๔๘] ดูรมาคัณทียะ เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดมาแต่กำเนิด เขาไม่ได้เห็นรูปดำ
และขาว ไม่ได้เห็นรูปสีเขียว ไม่ได้เห็นรูปสีเหลือง ไม่ได้เห็นรูปสีแดง ไม่ได้เห็นรูปสีชมพู
ไม่ได้เห็นที่อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นรูปหมุดขาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
เขาได้ฟังต่อคนผู้มีจักษุกล่าวว่า ดูรผู้เจริญ ผ้าขาวผ่องงาม ไม่มีมลทินสะอาดหนอ ดังนี้ .
เขาฟังเที่ยวแสวงหาผ้าขาวผ่อง . บุรุษคนหนึ่งเอาผ้าเทียมเขามาฉีกมาฉีกมาฉีกมาฉีกมา
นั้นว่า ดูรบุรุษผู้เจริญ ผ้าของท่านผืนนี้ เป็นผ้าขาวผ่องงามไม่มีมลทิน สะอาด ดังนี้ .
เขาพับเอาผ้านั้นไว้ห่ม แล้วดีใจ เปล่งวาจาแสดงความดีใจว่า ท่านผู้เจริญ ผ้าขาวผ่องงาม
ไม่มีมลทินสะอาด ดังนี้ . ดูรมาคัณทียะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษตาบอด
แต่กำเนิดนั้น ร้อย เห็นอยู่ รับเอาผ้าเทียมอันเป็นเขมานั้นไว้ห่ม แล้วดีใจ เปล่งวาจา
แสดงความดีใจว่า ท่านผู้เจริญ ผ้าขาวผ่องงามไม่มีมลทินสะอาดหนอ ดังนี้ หรือว่าเปล่งวาจา
แสดงความยินดี ด้วยเชื่อต่อบุคคลผู้มีจักษุเล่า?

ท่านพระโคตม บุรุษตาบอดแต่กำเนิดนั้น ไม่รู้ไม่เห็นเลย รับเอาผ้าเทียมอันเป็นเขามา
เข้าไว้ห่ม แล้วดีใจ เปล่งวาจาแสดงความดีใจว่า ท่านผู้เจริญ ผ้าขาวผ่อง ไม่มีมลทินสะอาดหนอ
ดังนี้ ด้วยเชื่อต่อบุคคลผู้มีจักษุเท่านั้น .

ดูรมาคัณทียะ ปริพาชกอัญญเดียรทียทั้งหลาย ก็จันนั้นเหมือนกัน ไม่มีจักษุ ไม่รู้ความ
ไม่มีโรค ไม่เห็นพระนิพพาน เออก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ยังกล่าวคานานี้ได้ว่า ความไม่มีโรค
เป็นลาภอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังนี้ . ดูรมาคัณทียะ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
พระองค์ก่อนๆ ได้ตรัสพระคาถาไว้ว่า
ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง
บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึงอมตธรรม ทางมืองค์เปิด
เป็นทางเกษม .

บัดนี้ กาถานั้นเป็นคาถาของปฤชณไปโดยลำดับ . ดุรมาคณทียะ กายนี้แลเป็นดังโรค
เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ ท่านนั้นกล่าวกายนี้เป็นดังโรค
เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความลำบาก เป็นความเจ็บไข้ว่า ท่านพระโคตม ความไม่มีโรค
นั่นคืออันนี้ นิพพานนั่นคืออันนี้ . ก็ท่านไม่มีกิจของพระอริยะ อันเป็นเครื่องรู้ความไม่มีโรค
อันเป็นเครื่องเห็นนิพพาน .

มาคณทียะอาราธนาพระพุทธเจ้าแสดงธรรม

[๒๘๙] ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อท่านพระโคตมอย่างนี้แล้ว ท่านพระโคตมย่อมทรงสามารถ
เพื่อจะทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า โดยประการที่ให้ความไม่มีโรคให้เห็นนิพพานได้ .

ดุรมาคณทียะ เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดแต่กำเนิด ไม่ได้เห็นรูปดำและขาว ไม่ได้
เห็นรูปสีเขียว ไม่ได้เห็นรูปสีเหลือง ไม่ได้เห็นรูปสีแดง ไม่ได้เห็นรูปสีชมพู ไม่ได้เห็นที่
อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นรูปหมู่ดาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ . มิตรอำมาตย์
ญาติสาโลหิตของเขา พึงตั้งแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดให้รักษา แพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดนั้น
ได้ท่ายารักษาเขา เขาอาศัยยานั้นแลเห็นไม่ได้ ทำกิจให้ใส่ไม่ได้ ดุรมาคณทียะ
ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน แพทย์ต้องมีส่วนแห่งความลำบาก ความคับแค้นสักเพียงไร
มิใช่หรือ?

อย่างนั้น ท่านพระโคตม .

ดุรมาคณทียะ เราก็นั่นเหมือนกัน พึงแสดงธรรมแก่ท่านว่า ความไม่มีโรคนั้น
คือสิ่งนี้ นิพพานนั่นคือสิ่งนี้ ดังนี้ ท่านนั้นก็พึงรู้ความไม่มีโรคไม่ได้ พึงเห็นนิพพานไม่ได้
อันนั้น พึงเป็นความเหน็ดเหนื่อย เป็นความลำบากแก่เรา .

[๒๙๐] ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อท่านพระโคตมด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ท่านพระโคตมย่อม
ทรงสามารถเพื่อแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า โดยประการที่ให้ความไม่มีโรคให้เห็นนิพพานได้ .

ดุรมาคณทียะ เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดมาแต่กำเนิด เขาไม่ได้เห็นรูปดำและขาว
ไม่ได้เห็นรูปสีเขียว ไม่ได้เห็นรูปสีเหลือง ไม่ได้เห็นรูปสีแดง ไม่ได้เห็นรูปสีชมพู ไม่ได้เห็น
ที่อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นรูปหมู่ดาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ . แต่เขาได้ฟัง
ต่อคนที่มีกิจซึ่งกล่าวอยู่ว่า ท่านผู้เจริญ ผ้าขาวผ่องงาม ไม่มีมลทินสะอาดหมด บุรุษตาบอด
แต่กำเนิดนั้น พึงเที่ยวแสวงหาผ้าขาวผ่อง บุรุษคนหนึ่งเอาผ้าเทียมเปื้อนเขามาแลกเขาเห็นว่า
บุรุษผู้เจริญ ผ้าของท่านผืนนี้ขาวผ่องงาม ไม่มีมลทินสะอาด . เขารับผ้านั้นมาห่ม มิตรอำมาตย์
ญาติสาโลหิตของเขา ตั้งแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดให้รักษา แพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดนั้น ท้าย
ก่อนให้อาเจียร ยากถ่ายให้ลง ยายหอด ยายหอดซ้ำ ยานัตถ์ เขาอาศัยยานั้นแลเห็นได้
ชำระตาให้ใสได้ เขาย่อมละความรักด้วยสามารถความพอใจในผ้าเทียมเปื้อนเขามาโน้นได้ พร้อมกับ
กับตาเห็น เขาพึงเบียดเบียนบุรุษที่ล่วงตนนั้นโดยความเป็นศัตรู โดยความเป็นข้าศึก อนึ่ง
เขาพึงสำคัญบุรุษที่ล่วงตนนั้นว่าควรปลงชีวิตเสียด้วยความแค้นว่า บุรุษผู้เจริญ เราถูกบุรุษผู้
เอาผ้าเทียมเปื้อนเขามาแลกให้หลงว่า บุรุษผู้เจริญ ผ้าของท่านนี้ขาวผ่องงาม ไม่มีมลทินสะอาด
ดังนี้ มานานหนอ จันใด ดุรมาคณทียะ เราก็นั่นเหมือนกัน ถ้าแสดงธรรมแก่ท่านว่า
ความไม่มีโรคนั้นคือข้อนี้ นิพพานนั่นคือข้อนี้ . ท่านนั้นพึงรู้ ความไม่มีโรค พึงเห็นนิพพานได้
ท่านนั้นก็ละความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจในขันธที่มีอุปาทานทั้งห้าได้ พร้อมกับความ
เห็นเกิดขึ้น อนึ่ง ท่านพึงมีความดำริอย่างนี้ว่า ดุรมาคณทียะ เราถูกจิตนี้ล่อลวงให้หลงมา
นานแล้วหนอ เราเมื่อยึดมั่นก็ยึดมั่นแต่รูปเท่านั้น เมื่อยึดมั่นก็ยึดมั่นแต่เวทนาเท่านั้น เมื่อยึดมั่น
ก็ยึดมั่นแต่สัญญาเท่านั้น เมื่อยึดมั่นก็ยึดมั่นแต่สังขารเท่านั้น เมื่อยึดมั่นก็ยึดมั่นแต่วิญญาณเท่านั้น
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมีแก่เรานั่น เพราะภพนั้นเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ .

[๒๙๑] ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อพระโคตมอย่างนี้แล้ว ท่านพระโคตมย่อมทรงสามารถ
เพื่อแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า โดยประการที่ข้าพเจ้าไม่เป็นคนบอด ลูกขึ้นจากอาสนะนี้ได้ .

ดุรมาคณทียะ ถ้าเช่นนั้น ท่านควรคบสัตบุรุษ เพราะเมื่อใดท่านคบสัตบุรุษ เมื่อนั้น
ท่านจักได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ เมื่อท่านได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ ท่านจักปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม เมื่อท่านปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ท่านจักรู้เอง เห็นเองว่า โรค ฝี ลูกศร คืออันนี้
โรค ฝี ลูกศร จะดับไปโดยไม่เหลือในที่นี้ เพราะอุปาทานของเรานั้นดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ
ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสก็ดับ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ .

มาคณทียะได้บรรพชาและอุปสมบท

[๒๙๒] พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาคณทียปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ จันใด . ท่านพระโคตมทรงประกาศ
ธรรมโดยอนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พระธรรม และ
พระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา อุปสมบท ในสำนักท่านพระโคตม .

ดูกรมาคัณทียะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรฉิย หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้
ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา
ให้อุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุได้ ก็แต่ว่า เรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าชนทั้งหลายผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉิย หวังบรรพชา หวังอุปสมบท
ในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้
บรรพชาอุปสมบทได้ไซ้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาสสี่ปี ต่อเมื่อล่วงสี่ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว
จึงให้บรรพชาให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเกิด .

มาคัณทียปริพาชกได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว . ก็เมื่อ
ท่านมาคัณทียะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร
มีตนส่งไปแล้ว ไม่ช้านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพระบรมจรรย์ ไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า ที่กุลบุตร
ทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบ ต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ท่านมาคัณทียะ ได้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์
ทั้งหลาย ดังนี้แล .

จบ มาคัณทียสูตรที่ ๕ .

๖. สันทกสูตร

เรื่องสันทกปริพาชก

[๒๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ . -

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตเมืองโกสัมพี . สมัยนั้น
สันทกปริพาชกพร้อมด้วยปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ประมาณห้าร้อย อาศัยอยู่ ณ ถ้ำปัลลิกคฺคา .
ครั้งนั้นเวลาเย็น ท่านพระอานนท์ออกจากที่เรือนแล้วเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
เราทั้งหลายจะเข้าไปยังบ่อน้ำที่น้ำฝนเขาเพื่อจะดื่มน้ำ . ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์ว่า
อย่างนั้นท่านผู้มีอายุ . ลำดับนั้นท่านพระอานนท์พร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมาก เข้ายังบ่อน้ำที่น้ำฝน
เขา . สมัยนั้นสันทกปริพาชก นิ่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ ซึ่งกำลังพูดตริจกานกถา
เป็นอันมาก ด้วยเสียงสูง เสียงใหญ่ถึงคั่น คือพูดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์
เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม
เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ
เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องนางกมภทาสี เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก
เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้นๆ . สันทกปริพาชกได้เห็นท่าน
พระอานนท์ที่กำลังมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนให้สงบเสียงว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จง
เบาเสียงเถิด ท่านผู้เจริญทั้งหลายอย่าทำเสียงดังต่อไปเลย นี้สาวกของพระสมณโคตม เป็น
สมณะชื่ออานนท์ที่กำลังมาอยู่ สมณะชื่ออานนท์นั้น เป็นสาวกองค์หนึ่ง ในบรรดาสาวกของพระโคตม
ที่อาศัยอยู่ ณ เมืองโกสัมพี ก็ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น เป็นผู้ใดในความเป็นผู้มีเสียงเบา แนะนำ
ในความมีเสียงเบา กล่าวสรรเสริญเสียงเบา ถ้ากระไร สมณะชื่ออานนท์นั้น ทราบว่าบริษัท
มีเสียงเบาแล้ว พึงสำคัญที่จะเข้ามาใกล้ . ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้นได้นิ่งอยู่ . ท่านพระอานนท์
ได้เข้าไปหาสันทกปริพาชกถึงที่ใกล้ . สันทกปริพาชกได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า เชิญมาเถิด
ท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์มาดีแล้ว ต่อมาท่านพระอานนท์จึงจะ ได้ทำเหตุ เพื่อจะ
มาในที่นี้ เชิญนั่งเถิดท่านพระอานนท์ น้ำอาสนะปูลไว้แล้ว . ท่านพระอานนท์นั่งบนอาสนะที่ปูไว้แล้ว
แม้สันทกปริพาชกถือเอาอาสนะอันต่ำแห่งหนึ่ง แล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง .

ธรรมิกกถา

[๒๙๔] ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะสันทกปริพาชกว่า ดูกรสันทกะ เมื่อคืนนี้ ท่าน
ทั้งหลายประชุมสนทนาวะไรกัน และเรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายหยุดค้างไว้ในระหว่าง?

ส. ท่านพระอานนท์ เรื่องที่ข้าพเจ้าทั้งหลายประชุมสนทนาเมื่อคืนนั้น ขอยกไว้เสียเถิด
เรื่องนั้นท่านพระอานนท์จักได้ฟังแม่นในภายหลังโดยไมยาก ดิฉันขอ ขอร้องที่เป็นธรรมในลัทธิ
แห่งอาจารย์ของตนจงแจ่มแจ้งแก่ท่านพระอานนท์เถิด .

อา. ดูกรสันทกะ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง จงมสิการให้ดี เราจักกล่าว . สันทกปริพาชก
รับคำท่านพระอานนท์แล้ว . ท่านพระอานนท์ได้กล่าวว่า ดูกรสันทกะ ลัทธิสมัยอันไม่เป็นโอกาส
ที่จะอยู่ประพุดติพรหมจรรย์ ๔ ประการนี้ และพรหมจรรย์อันเว้นความยินดี ๔ ประการ ที่วิญญูชน
ไม่พึงอยู่ประพุดติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็พึงยังกตธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จ ไม่ได้อัน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ

ตรัสไว้แล้ว .

ข้าแต่ท่านพระอานนท์ กัลลหิธัมมัยอันไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ๔ ประการ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยชอบตรัสไว้แล้วนั้น เป็นไฉน .

[๒๙๕] ดูกุศลสันตะกะ ศาสดาบางคนในโลกนี้ มีปถกถาลาวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้ทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง และสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลก คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้งสี่ เมื่อทำกาลกิริยา ชาติดิน ไปตามชาติดิน ชาติน้ำ ไปตามชาติน้ำ ชาติไฟไปตามธาตุไฟ ชาติลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปสู่ อากาศ คนทั้งหลายมีเตี้ยเป็นที่ ๕ จะห้ามเขาไปเมื่อตายแล้ว ร่างกายปรากฏอยู่แค่ปาชา กลายเป็น กระดุมมีสีจจนกพิลาป การเซ่นสรวงมีเถาเป็นที่สุด ท่านนี้คนเขลาบัญญัติไว้ คำของคนบางพวก พุดว่า มีผลๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาด สุนฺณพิณาศลีน เบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมไม่มี ดังนี้ .

ว่าด้วยอพรหมจรรย์वास

[๒๙๖] ดูกุศลสันตะกะ ในลัทธิของศาสนานี้ วิญญูชนย่อมตระหนักตั้งนี้ว่า ท่านศาสดา ผู้มีปถกถาลาวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้ทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ที่ผุดเกิดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลก คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้งสี่ เมื่อทำกาลกิริยา ชาติดิน ไปตามชาติดิน ชาติน้ำไปตามชาติน้ำ ชาติไฟไปตามธาตุไฟ ชาติลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปสู่ อากาศ คนทั้งหลายมีเตี้ยเป็นที่ ๕ จะห้ามเขาไปเมื่อตายแล้ว ร่างกายปรากฏอยู่แค่ปาชา กลายเป็น กระดุมมีสีจจนกพิลาป การเซ่นสรวงมีเถาเป็นที่สุด ท่านนี้คนเขลา บัญญัติไว้ คำของคนบางพวก พุดว่ามีผลๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาล ทั้งบัณฑิต ย่อมขาดสุนฺณพิณาศลีน เบื้องหน้าแต่ตายไปย่อมไม่มีดังนี้ . ถ้าคำของศาสดา ผู้นี้เป็นคำจริง กรรมในลัทธินี้ ที่เราไม่ได้ทำเลย เป็นอันทำแล้ว พรหมจรรย์ในลัทธินี้ที่เราไม่ได้ อยู่เลย เป็นอันอยู่แล้ว แม้เราทั้งสองคือเราผู้ไม่ได้กล่าวว่า เพราะกายสลาย แม้เราทั้งสอง จักขาดสุนฺณพิณาศลีน เบื้องหน้าแต่ตายไปจักไม่มี ดังนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้เสมอๆ กัน ถึงความเป็นผู้ เสมอๆ กันในลัทธินี้ . ที่ยิ่งกว่ากันก็คือความที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้ประพฤติเปลื้องกาย เป็นคน ศีรษะโล้น ทำความเพียร ในการเดินกระเหยง ถอนผมและหนวด เมื่อเรายุครองเรือนนอน เบียดกับบุตร ประพรมแก่นจันทร์เมืองกาสิ ทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดี ทองและเงินอยู่ จักก็เป็นผู้มีจิตดีเสมอๆ กับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไร เห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานี้ วิญญูชนนั้นครั้นรู้วาลัทธินี้ไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติ พรหมจรรย์ได้ ดังนี้แล้ว ย่อมเบือนหน้าหนีไปจากพรหมจรรย์นั้น . ดูกุศลสันตะกะ ลัทธิอื่นไม่ เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่หนึ่งนี้แล อันพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ตรัสไว้แล้ว .

[๒๙๗] ดูกุศลสันตะกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ มีปถกถาลาวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เขาให้เศร้าโศกเอง ใช้ผู้อื่นทำให้เขาให้เศร้าโศก ทำให้เขาลำบากเอง ใช้ผู้อื่นให้เขาให้ลำบาก ให้ดิ้นรนเอง ใช้ผู้อื่นทำให้เขาให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชมอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชู้ภรรยาเขา พุดเท็จ ผู้ ทำไม่เชื่อว่าทำบาป แม้หากผู้ใดจะใช้จักร ซึ่งมีคมโดยรอบเหมือนมดโกน สังหารเหล่าสัตว์ใน ปฐพีนี้ให้เป็นลานเนื้ออันเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้ออันเดียวกัน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ให้ ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน บาปที่มีการทำเช่นนั้น เป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบูชา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มี บุญมาถึงเขา ด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรีย์ การสำรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ บุญย่อม ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ดังนี้ .

[๒๙๘] ดูกุศลสันตะกะ ในลัทธิท่านศาสดานี้ วิญญูชนย่อมเห็นตระหนักตั้งนี้ว่า ท่าน ศาสดาผู้มีปถกถาลาวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เขาให้เศร้าโศกเอง ให้ผู้อื่นทำให้เขาให้เศร้าโศก ทำให้เขาลำบากเอง ใช้ผู้อื่นทำให้เขาให้ลำบาก ให้ดิ้นรนเอง ใช้ผู้อื่นทำให้เขาให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชมอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภกักรายาชา พุทธเทว ผู้ทำไม่เชื่อว่าทำบาป แม่หากผู้ใดจะใช้จักร ซึ่งมีคมโดยรอบเหมือนมดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นลานเนื้ออันเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้ออันเดียวกัน บาปที่มีการทำนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม่หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคาฆ่าเอง ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม่หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บุกาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบุกา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรีย์ การสำรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ บุญย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ดังนี้. ถ้าคำของศาสดานี้เป็นคำจริง กรรมในลัทธินี้ที่เราไม่ได้ทำเลย เป็นอันทำแล้ว พรหมจรรย์ในลัทธินี้เราไม่ได้อยู่เลย เป็นอันอยู่แล้ว แม้เราทั้งสอง คือเราผู้ไม่ได้กล่าวว่า เราทั้งสองผู้ทำไม่เชื่อว่า ทำบาปก็ดี ก็ถือว่าเป็นผู้เสมอๆ กันถึงความเป็นผู้เสมอๆ กันในลัทธินี้. ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือ ความที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโล้น ทำความเพียรในการเดินกระโหรง กอนผมและหนวด เมื่อเราอยู่ครองเรือนนอนเบียดกับบุตร ประพรมแก่นจันทร์เมืองกาสิ ทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงินอยู่ ก็จักเป็นผู้มีคติเสมอๆ กับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไรเห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้ วิทยุชนนั้นครั้นรู้ว่า ลัทธินี้ไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ตั้งนี้แล้ว ย่อมเบือนหน้าหนีไปจากพรหมจรรย์นั้น. ดุจรถสันทกะ ลัทธิอื่นไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ ที่วิทยุชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ถึงเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่สองนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้พระองค์เองโดยชอบ ตรัสไว้แล้ว.

[๒๙๙] ดุจรถสันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกมีปกติกล่าวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุหาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมองเอง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุหาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง กูตะทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไปตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ตามความประจวบตามความเป็นเอง ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิสชาติทั้งหกเท่านั้น ดังนี้.

[๓๐๐] ดุจรถสันทกะ ในลัทธิของศาสดานี้ วิทยุชนย่อมเห็นตระหนักดังนี้ว่า ท่านศาสดาผู้มักติกล่าวอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุหาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมองเอง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุหาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง กูตะทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไปตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ตามความประจวบตามความเป็นเอง ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิสชาติทั้งหกเท่านั้น ดังนี้. ถ้าคำของท่านศาสดานี้เป็นคำจริง กรรมในลัทธินี้ที่เราไม่ได้ทำเลยเป็นอันทำแล้ว พรหมจรรย์ในลัทธินี้ที่เราไม่ได้อยู่เลย เป็นอันอยู่แล้ว แม้เราทั้งสองคือเราผู้ไม่ได้กล่าวว่า เราทั้งสองหาเหตุหาปัจจัยมิได้ จักบริสุทธิ์เอง ดังนี้ก็ดี ก็ถือว่าเป็นผู้เสมอๆ กัน ถึงความเป็นผู้เสมอๆ กันในลัทธินี้. ที่ยิ่งยกว่านั้นก็คือ ความที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโล้น ทำความเพียรในการเดินกระโหรง กอนผมและหนวด เมื่อเราอยู่ครองเรือนนอนเบียดกับบุตร ประพรมแก่นจันทร์เมืองกาสิ ทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงินอยู่ ก็จักเป็นผู้มีคติเสมอๆ กันกับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไรเห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้ วิทยุชนนั้นครั้นรู้ว่า ลัทธินี้ไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ตั้งนี้แล้ว ย่อมเบือนหน้าหนีไปจากพรหมจรรย์นั้น. ดุจรถสันทกะ ลัทธิอื่นไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ที่วิทยุชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรม เครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่สามนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบตรัสไว้แล้ว.

[๓๐๑] ดุจรถสันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ มีปกติกล่าวอย่างนี้ มีความเห็นว่าอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาวะอันยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงคงเสถียรเหนียว สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กองเป็นโจน คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาวะยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงคงเสถียรเหนียว สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์หรือทั้งสุขทั้งทุกข์แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ได้ยินก็ดี ผู้กล่าว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ให้ได้ยินกิติ ผู้เข้าใจความกิติ ผู้ทำให้เข้าใจความกิติ ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะแม้
บุคคลจะเอาศาตราย่างคมตัดศีรษะกัน ก็ไม่ชื่อว่าใครๆ ปลงชีวิตใครๆ เป็นแต่ศาตราสอดไปใน
ช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น ก็แต่กำเนิดที่เป็นประธาน ๑, ๔๐๖, ๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม
๓ กรรมกึ่ง ปฏิปทา ๖๒ อินทรกัป ๖๒ อภิสวาท ๖ ปริสภูมิ ๘ อาชีวก ๔, ๙๐๐ ปริพาชก
๔, ๙๐๐ นาคาวาส ๔, ๙๐๐ อินทริย์ ๒, ๐๐๐ นรกก ๓, ๐๐๐ ราโชธาท ๓๖ สัณญีครรร ๗ อสัณญีครรร ๗
๗ นิคคณครรร ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สรร ๗ ปาวุฏะ ๗ หิน ๗ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย
๗๐๐ มหาสบัน ๗ สบัน ๗๐๐ มหากัป ๘, ๔๐๐, ๐๐๐ เหล่านี้ . ที่พาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยว
ไปแล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ความสมหวังว่า เราจักบมกรรมที่ยังไม่อำนาจผลให้อำนาจผล หรือ
เราสัมผัสถูกต้องกรรมที่อำนาจผลแล้ว จักทำให้สุดสิ้นด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะ หรือด้วย
พรหมจรรย์นี้ ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ที่ทำให้มีที่สิ้นสุดได้ เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนาน
ย่อมไม่มีในสงสาร ด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อม ความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง .
พาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อม
คลี่หมดไปเองฉะนั้น ดังนี้ .

[๓๐๒] ดูกรสันทกะ ในลัทธิของศาสดานั้น วิญญูชนย่อมเห็นตระหนักดังนี้ว่า ท่าน
ศาสดาผู้มกติกกล่าวอย่างนี้ว่า มีความเห็นอย่างนี้ว่า ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มี
ใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาวะยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงด้อยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงจ
เสาระเนียด สภาวะ ๗ กองเหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน
ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์หรือทั้งสุขทั้งทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กองเป็น โฉน คือ กองดิน
กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบ
อย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาวะยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงด้อยอดภูเขา
ตั้งอยู่มั่นคงจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กอง เหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียน
กันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์หรือทั้งสุขทั้งทุกข์แก่กันและกัน ผู้มาเองกิติ ผู้ใช้ให้มาก็กิติ
ผู้ได้ยินกิติ ผู้กล่าวให้ได้ยินกิติ ผู้เข้าใจความกิติ ผู้ทำให้เข้าใจความกิติ ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น
เพราะแม้ว่าบุคคลจะเอาศาตราย่างคมตัดศีรษะกัน ก็ไม่ชื่อว่าใครๆ ปลงชีวิตใครๆ เป็นแต่
ศาตราสอดไปตามช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น . ก็แต่กำเนิดที่เป็นประธาน ๑, ๔๐๖, ๖๐๐ กรรม
๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรมกึ่ง ปฏิปทา ๖๒ อินทรกัป ๖๒ อภิสวาท ๖ ปริสภูมิ ๘ อาชีวก
๔, ๙๐๐ ปริพาชก ๔, ๙๐๐ นาคาวาส ๔, ๙๐๐ อินทริย์ ๒, ๐๐๐ นรกก ๓๐๐ ราโชธาท ๓๖
สัณญีครรร ๗ อสัณญีครรร ๗ นิคคณครรร ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สรร ๗
ปาวุฏะ ๗ หิน ๗ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสบัน ๗ สบัน ๗๐๐ มหากัป ๘, ๔๐๐, ๐๐๐
เหล่านี้ . ที่พาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยวไปแล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ความสมหวังว่าเราจัก
บมกรรมที่ยังไม่อำนาจผลให้อำนาจผล หรือเราสัมผัสถูกต้องกรรมที่อำนาจผลแล้ว จักทำให้
สุดสิ้นด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะหรือด้วยพรหมจรรย์นี้ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ที่ทำให้มีที่สิ้นสุด
ได้เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนาน ย่อมไม่มีในสงสารด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อม
ความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง
เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเอง ฉะนั้น ดังนี้ ถ้าคำของท่านศาสดานี้เป็น
คำจริง กรรมในลัทธินี้ที่เราไม่ได้ทำเลยเป็นอันทำแล้ว พรหมจรรย์ในลัทธินี้ที่เราได้เคยเลย
เป็นอันอยู่แล้ว แม้เราทั้งสองคือเราผู้มิได้กล่าวว่า เราทั้งสองเร่ร่อนท่องเที่ยวไปแล้วจักทำ
ที่สุดทุกข์ได้กิติ ก็ชื่อว่าเป็นผู้เสมอๆ กันถึงความเป็นผู้เสมอกันในลัทธินี้ ที่ยิ่งกว่ากันก็คือความ
ที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศีรษะโล้น ทำความเพียรในการเดินกระโห้ง
ถอนผมและหนวด เมื่อเราอยู่ครองเรือนนอนเบียดกับบุตร ประพรมแก่นจันทร์เมืองกาสิ
ทรงดอกไม้มงของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงินอยู่ ก็จักเป็นผู้มกติกเสมอๆ กันกับท่าน
ศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไรเห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้
วิญญูชนนั้นครั้นรู้ว่า ลัทธินี้ไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่าย
หลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น . ดูกรสันทกะ ลัทธิอันไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์
ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็ยิ่งกตลกรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้
สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่สิ้นแล้ว อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ตรัสไว้แล้ว ดูกรสันทกะ ลัทธิสมย์อันไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็ยิ่งกตลกรรม
เครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ สัประการนี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็นเป็น
พระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว .

[๓๐๓] ส. ท่านพระอานนท์ ข้อที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็น
พระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ตรัสลัทธิอันไม่เป็นโอกาสที่จะอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์สัประการ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็ยิ่งกตลกรรม
เครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้นี้ น้าอัครราช ท่านพระอานนท์ ไม่เคยมี . ท่านพระอานนท์
ก็พรหมจรรย์อันเว้นความยินดีสัประการ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่
ก็ยิ่งกตลกรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ เหล่านี้ อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว เป็นไหน?

[๓๐๔] ดุรสันทกะ ศาสดาบางคนในโลกนี้ ตั้งตนเป็นสัพพัญญู รู้เห็นธรรมทั้งปวง
ปฏิญาณความรู้ความเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดินอยู่ก็ดี หยุดอยู่ก็ดี หลับแล้วก็ดี
ตื่นอยู่ก็ดี ความรู้ความเห็นปรากฏเสมอเป็นนิจ . ศาสดานั้นเข้าไปเรือนว่างบ้าง ไม่ได้ก่อนเข้า
บ้าง สนัชกิตเอาบ้าง พบมัจฉาบ้าง พบโคตมบ้าง ถามถึงชื่อบ้าง โคตรบ้าง ของหญิงบ้าง
ของชายบ้าง ถามถึงชื่อบ้าง หนทางบ้าง ของบ้านบ้าง ของนิคมบ้าง . เมื่อถูกถามว่านี่อะไร
ก็ตอบเขาว่า เราเข้าไปยังเรือนว่างด้วยกิจที่เราจำต้องเข้าไป เราไม่ได้ก่อนเข้าด้วยเหตุที่เรา
ไม่ควรได้ เราเป็นผู้ถูกสนัชกิตด้วยเหตุที่ควรถูกกิต เราพบมัจฉาด้วยเหตุที่ควรพบ เราถามถึงชื่อ
บ้าง โคตรบ้าง ของหญิงบ้าง ของชายบ้าง ด้วยเหตุที่ควรถาม เราถามถึงชื่อบ้าง ทางบ้าง
ของบ้านบ้าง ของนิคมบ้าง ด้วยเหตุที่ควรถาม . ดุรสันทกะ ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น
วิญญูชนย่อมทราบตระหนักดังนี้ว่า ท่านศาสนาดังตั้งตัวเป็นสัพพัญญู รู้เห็นธรรมทั้งปวง
ปฏิญาณความรู้ความเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดินอยู่ก็ดี หยุดอยู่ก็ดี หลับแล้วก็ดี
ตื่นอยู่ก็ดี ความรู้ความเห็นปรากฏเสมอเป็นนิจ ศาสดานั้นเข้าไปยังเรือนว่างบ้าง ไม่ได้ก่อนเข้า
บ้าง สนัชกิตบ้าง พบมัจฉาบ้าง พบโคตมบ้าง ถามชื่อบ้าง โคตรบ้าง ของหญิง
บ้าง ของชายบ้าง ถามถึงชื่อบ้าง หนทางบ้าง ของบ้านบ้าง ของนิคมบ้าง . ศาสดานั้นเมื่อ
ถูกถามว่า นี่อะไร ก็ตอบเขาว่า เราเข้าไปยังเรือนว่างด้วยกิจที่เราจำต้องเข้าไป เราไม่ได้ก่อนเข้า
ด้วยเหตุที่เราไม่ควรได้ เราเป็นผู้ถูกสนัชกิต ด้วยเหตุที่ควรถูกกิต เราพบมัจฉาด้วยเหตุที่ควรพบ
เราพบมัจฉาด้วยเหตุที่ควรพบ เราพบโคตมด้วยเหตุที่ควรพบ เราถามถึงชื่อบ้าง โคตรบ้าง ของ
หญิงบ้าง ของชายบ้าง ด้วยเหตุที่ควรถาม เราถามถึงชื่อบ้าง หนทางบ้าง ของบ้านบ้าง
ของนิคมบ้าง ด้วยเหตุที่ควรถาม ดังนี้ วิญญูชนครั้นรู้ว่า พรหมจรรย์นี้เว้นจากความยินดีดังนี้
แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปเสียจากพรหมจรรย์นั้น . ดุรสันทกะ พรหมจรรย์อันเว้นจากความ
ยินดี ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข
ให้สำเร็จไม่ได้ ประการที่หนึ่งนี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้
ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว .

[๓๐๕] ดุรสันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เชื่อถือการฟัง
ตามกัน เป็นผู้เชื่อว่าจริงด้วยการฟังตามกัน ศาสดานั้นจึงแสดงธรรมโดยฟังตามกัน โดย
สืบๆ กันมาว่าอย่างนั้นๆ โดยอ้างตำรา . ดุรสันทกะ ก็เมื่อศาสนาดังเชื่อถือการฟังตามกัน
เชื่อว่าจริงด้วยการฟังตามกันแล้ว ย่อมมีการฟังดีบ้าง มีการฟังชั่วบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง
เป็นอย่างอื่นบ้าง . ดุรสันทกะ ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น วิญญูชนย่อมทราบตระหนัก
ดังนี้ว่า ท่านศาสนาดังเป็นผู้เชื่อถือการฟังตามกัน เชื่อว่าจริงด้วยการฟังตามกัน . ท่านศาสดา
ผู้นั้นแสดงธรรมโดยการฟังตามกัน โดยสืบๆ กันมาว่าอย่างนั้นๆ โดยอ้างตำรา . ก็เมื่อ
ศาสนาดังเชื่อถือการฟังตามกัน เชื่อว่าจริงด้วยการฟังตามกันแล้ว ย่อมมีการฟังดีบ้าง การฟังชั่วบ้าง
เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง . วิญญูชนครั้นรู้ว่าพรหมจรรย์นี้เว้นจากความยินดี
ดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปเสียจากพรหมจรรย์นั้น . ดุรสันทกะ พรหมจรรย์อันเว้นจาก
ความยินดีที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไป
จากทุกขให้สำเร็จไม่ได้ ประการที่สองนี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว .

[๓๐๖] ดุรสันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นผู้ใช้ความตรึก
เป็นผู้ใช้ความพิจารณา . ศาสดานั้นจึงแสดงธรรมตามปฏิญาณของตนเทียบเหตุตามความที่ตนตรึก
คล้อยตามความที่ตนพิจารณา . ดุรสันทกะ ก็เมื่อศาสนาดังใช้ความตรึก ใช้ความพิจารณาแล้ว
ก็ย่อมมีความตรึกดีบ้าง ความตรึกชั่วบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง . ดุรสันทกะ
ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น วิญญูชนย่อมทราบตระหนักดังนี้ว่า ท่านศาสดาจารย์นี้เป็นผู้ใช้
ความตรึกเป็นผู้ใช้ความพิจารณา . ท่านศาสดาจารย์นั้นย่อมแสดงธรรมตามปฏิญาณของตนเทียบ
เหตุตามความที่ตนตรึก คล้อยตามความที่ตนพิจารณา . ก็เมื่อศาสนาดังเป็นผู้ใช้ความตรึก ใช้ความ
พิจารณาแล้ว ก็ย่อมมีความตรึกดีบ้าง ความตรึกชั่วบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง .
วิญญูชนครั้น ครั้นรู้ว่าพรหมจรรย์นี้เว้นจากความยินดีดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปเสียจาก
พรหมจรรย์นั้น . ดุรสันทกะ พรหมจรรย์อันเว้นจากความยินดีที่วิญญูชนไม่พึงประพฤติ
พรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกขให้สำเร็จไม่ได้ ประการที่สาม
นี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น
ตรัสไว้แล้ว .

[๓๐๗] ดุรสันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นคนขลังมกาย
เพราะเป็นคนขลัง . เพราะเป็นคนขลัง ศาสดานั้นเมื่อถูกถามปัญหาอย่างนั้นๆ ย่อมถึงความ
สาวยาจ คือตอบได้ไม่ตายตัวว่า ความเห็นของเราว่าอย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่น
ก็มีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่ มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ดังนี้ . ดุรสันทกะ ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น วิญญูชน
ย่อมทราบตระหนักดังนี้ว่า ท่านศาสดาเป็นขลังมกาย เพราะเป็นคนขลัง เพราะเป็นคน
ขลัง . ศาสดานั้นเมื่อถูกถามปัญหาอย่างนั้นๆ ย่อมถึงความสาวยาจ คือตอบได้ไม่ตายตัวว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
ความเห็นของเราอย่างนี้ก็มีใช้อย่างนั้นก็มีใช้อย่างอื่นก็มีใช่มิใช่ก็มีใช่มิใช่ก็มีใช่มิใช่
ดังนี้. วัณณชนนั้น ครั้นรู้ว่าพรหมจรรย์นี้เว้นจากความยินดีดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายหลักไป
เสียจากพรหมจรรย์นั้น. ดูกรสันทกะ พรหมจรรย์อื่นเว้นจากความยินดี ที่วัณณชนไม่พึงอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็ยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ ประการ
ที่สี่นี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
พระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว. ดูกรสันทกะ พรหมจรรย์อื่นเว้นจากความยินดี ที่วัณณชนไม่พึงอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็ยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้
สี่ประการนี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง
โดยชอบพระองค์นั้น ตรัสไว้แล้ว.

[๓๐๘] ท่านพระอานนท์ ข้อที่พรหมจรรย์อื่นเว้นจากความยินดีสี่ประการนั้นแหละ
อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพระองค์นั้น
ตรัสว่าเป็นพรหมจรรย์เว้นจากความยินดี ที่วัณณชน ไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่
ก็ยังไม่พึงกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้นี้ นาคอัครจรรย์ ไม่เคยมี. ท่านพระอานนท์
ก็ทาสตานี้ไม่มีปกติกล่าวอย่างไร บอกอย่างไร ในพรหมจรรย์ที่วัณณชนพึงอยู่โดยส่วนเดียว และ
เมื่ออยู่ ก็ยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จได้.

ว่าด้วยฉณาน ๔

[๓๐๙] ดูกรสันทกะ พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ
ถึงพร้อมด้วยวิเศษและจรรยา เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มี
ผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนก
พระธรรม พระตถาคตพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกให้
แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง แล้วทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง (คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี)
หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมพึงธรรมนั้น ครั้นพึงแล้ว ได้ศรัทธาในพระตถาคต
เขาประกอบด้วยใจได้ศรัทธาอันนั้น ย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า ขรवासคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี
บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลอยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้
บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวดูลังซัด มิใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาฟัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติ
น้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฟัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็น
ผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพของภิกษุทั้งหลาย ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ
วางศาสตราแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่
ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับประทานอาหารที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่
ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาด ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์
ประพฤติห่างไกล เว้นจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ
พูดแต่ความจริง ดำรงสัตย์ พูดเป็นหลักฐานควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ละคำส่อเสียด เว้น
ขาดจากคำส่อเสียด พึงจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟัง
จากข้างโน้น แล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง
ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน
กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ
เพราะเหตุ ขวนให้รักจับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ละคำเพ้อเจ้อ เว้น
ขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูด
แต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร เว้นขาดจาก
การพราหมณ์พิกษามและกุตคาม ฉันทนเดียว เว้นการฉันทนในราตรีงดจากการฉันทนในเวลารีกาล
เว้นขาดจากการพ้อรำซบร้อง การประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาด
จากการทัดทรงประดับและตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประเทืองผิวอันเป็นฐาน
แห่งการแต่งตัว เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เว้นขาดจากการรับทองและเงิน
เว้นขาดจากการรับธัญญาชาติดิบ เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี
เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ เว้นขาดจากการรับไก่อและสุกร
เว้นขาดจากการรับช้าง วัว ม้า และ ลา เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน เว้นขาดจากการ
ประกอบอุตสาหกรรมและการรับใช้ เว้นขาดจากการซื้อและการขาย เว้นขาดจากการฉ้อโกงด้วยตราซึ่ง
การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง
และการตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้นและการลัก
เธอเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไป
ทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใดๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเองเป็นภาระ
บินไปฉันทน ภิกษุก็ฉันทนนั้น เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาต เป็นเครื่อง
บริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง เธอเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือินมิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ไม่ถืออุณพัญญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจกฐนทรีที่เมื่อไม่สัจจแล้ว จะเป็นเหตุให้
อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำ ชื่อว่ารักษาจักขกฐนทรี ชื่อว่าถึงความ
สัจจในจักขกฐนทรี เธอพึงเสี่ยงด้วยหู . . . ดมกลิ่นด้วยจมูก . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะ
ด้วยกาย . . . รู้แจ้งธรรมมารมณด้วยใจแล้ว ไม่ถืออุณพัญญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อ
สัจจกฐนทรีที่เมื่อไม่สัจจแล้วจะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรมอันลามก คืออภิชฌาและโทมนัส
ครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาจักขกฐนทรี ชื่อว่าถึงความสัจจในจักขกฐนทรี ภิกษุประกอบด้วยอินทรี
สังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันบริสุทธิ ไม่ระคนด้วยกิเลสเฉพาะตน เธอย่อม
ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการถอยกลับ ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการเล ในการเหลียว
ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการทรงสังฆาฏี
บาตรและจีวร ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ย่อมทำความรู้สึก
ตัวในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ
การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุนี้ประกอบด้วยศีลชั้นร อธิปัตติสังวร สติสัมปชัญญะ
และสันโดษ อันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา
ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้ง
กายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความโลภในโลก มีใจปราศจากความโลภอยู่ ย่อมชำระจิต
ให้บริสุทธิ์จากความโลภ ละความประทุษร้าย คือ พยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวัง
ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาท ละกีนมิทธะ
แล้ว เป็นผู้ปราศจากกีนมิทธะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระ
จิตให้บริสุทธิ์จากกีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกักจะ เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่
ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกักจะ ละวิจิกิจจา เป็นผู้ข้ามวิจิกิจจา ไม่มีความสงสัย
ในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจจา) ภิกษุนี้ในครั้นละนิวรณ์ทั้งห้าเหล่านี้
อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทำปัญญาให้ถ่องแท้แล้ว เธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่ ดุกระสันทกะ ก็สาวกย่อมบรรล
คุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้ ในศาสนาดิ รัญญชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นโดย
ส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกขให้สำเร็จได้ .

ดูกระสันทกะ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ
อยู่ . ดูกระสันทกะ ก็สาวกย่อมบรรลคุณวิเศษอันโอฬาร เห็นปานนั้น ในศาสนาดิ รัญญชน
พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไป
จากทุกขให้สำเร็จได้ .

ดูกระสันทกะ อีกประการหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วย
นามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็น
ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข . ดูกระสันทกะ ก็สาวกย่อมบรรลคุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้ ใน
ศาสนาดิ รัญญชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นโดยส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยัง
กุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกขให้สำเร็จได้ .

ดูกระสันทกะ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตตตถฌาน ไม่มีทกข ไม่มีสข เพราะละทุกข
ละสข และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ . ดูกระสันทกะ
ก็สาวกย่อมบรรลคุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้ ในศาสนาดิ รัญญชนพึงอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์ในศาสนานั้นโดยส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข
ให้สำเร็จได้ .

วิชา ๓

[๓๑๐] ภิกษุนี้ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออุปเพณีสภา-
* นุตติญาณ . เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สาม
ชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง
ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอัน
มากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น
มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้อันภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น
มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้ง
อาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ดูกระสันทกะ ก็สาวกย่อมบรรลคุณวิเศษอันโอฬาร
เห็นปานนี้ ในศาสนาดิ รัญญชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นโดยส่วนเดียว และ
เมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกขให้สำเร็จได้ .

ภิกษุนี้ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
การแก่การงาน ตังมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อจตุตถะและอุปัตติของสัตว์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ทั้งหลาย . เธอเห็นหมู่วรรณที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขณบรสิทธีลวงจักขของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วรรณผู้เป็นไปตาม
กรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็น
มัจฉาที่ภูฏี ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมัจฉาที่ภูฏี เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต
นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยะเจ้า
เป็นสัมมาที่ภูฏี ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาที่ภูฏี เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์
ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่วรรณที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขณบรสิทธีลวงจักขของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่วรรณผู้เป็นไปตามกรรม
ด้วยประการฉะนี้ . ดุรสันทกะ ก็สาวกย่อมบรรลุคุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้ ในศาสดาไ
ริยญฺชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสตานันโดยส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรม
เครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จได้ .

ดุรสันทกะ อีกประการหนึ่ง ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส
ปราศจากอุปกิเลส อ่อน การแก่การงาน ตั้มนั้ ไม่วินโหวอย่างนี้แล้ว ย่อมโม่มน้อมจิต
ไปเพื่ออัสวักขญฺณณ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข์ นีทุกข์สมทัย นีทุกข์นิโร
นีทุกข์นิโรคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นีอาสวสมทัย นีอาสวนิโร นีอาสวนิโรคามินี-
*ปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จาก
อริยาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดุรสันทกะ ก็สาวก
ย่อมบรรลุคุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้ ในศาสดาไ ริยญฺชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ใน
ศาสตานันโดยส่วนเดียว และเมื่ออยู่ ก็พึงยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จได้ .

พระชินาสพไม่ลังฐานะ ๕

[๓๑๑] ท่านพระอานนท์ ก็ภิกษุใดเป็นพระอรหันต์ ชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มี
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ในภพสิ้นแล้ว
หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุหนึ่งยังบริโภคคามทั้งหลายหรือ?

ดุรสันทกะ ภิกษุใดเป็นพระอรหันต์ ชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ
ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ของตนอันถึงแล้ว มีกิเลสเครื่องประกอบ
สัตว์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุหนึ่ง เป็นผู้ไม่สามารถประพฤติล่วง
ฐานะทั้งห้า คือ ภิกษุชินาสพ เป็นผู้ไม่สามารถแกเล้งปลงสัตว์จากชีวิต ๑ เป็นผู้ไม่สามารถ
ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้อันเป็นส่วนแห่งความเป็นขโมย ๑ เป็นผู้ไม่สามารถเสพเมถุน
ธรรม ๑ เป็นผู้ไม่สามารถกล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ ๑ เป็นผู้ไม่สามารถทำการสังสม บริโภคคามทั้งหลาย
เหมือนเมื่อเป็นฤทธกาลก่อน ๑ ดุรสันทกะ ภิกษุใดเป็นพระอรหันต์ ชินาสพ อยู่จบ
พรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ของตนอันถึงแล้ว
มีกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ภิกษุหนึ่งเป็นผู้ไม่
สามารถประพฤติล่วงฐานะทั้งห้าเหล่านี้ .

รู้ว่เราหมดอาสวะได้อย่างไร

[๓๑๒] ท่านพระอานนท์ ก็ภิกษุใด เป็นพระอรหันต์ ชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์
มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ของตนอันถึงแล้ว มีกิเลสเครื่อง
ประกอบสัตว์ไว้ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ เมื่อภิกษุหนึ่งเดินไปอยู่กิตติ
หยุดอยู่กิตติ หลับแล้วกิตติ ตื่นอยู่กิตติ ความรู้ความเห็นว่ อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้วดังนี้
ปรากฏเสมอเป็นนิจหรือ?

ดุรสันทกะ ถ้าเช่นนั้น เราจักทำอุปมาแก่ท่าน ริยญฺชนบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้
ทั่วถึงอรรถแห่งภายิตได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนมือและเท้าของบุรุษขาดไป เมื่อบุรุษนั้นเดินไป
อยู่กิตติ หยุดอยู่กิตติ หลับแล้วกิตติ ตื่นอยู่กิตติ มือและเท้าก็เป็นอันขาดอยู่เสมอเป็นนิจนั่นเอง
อนึ่ง เมื่อเขาพิจารณาอมรู้ได้ว่า มือและเท้าของเราขาดแล้ว ดังนี้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น เป็น
พระอรหันต์ ชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว
มีประโยชน์ของตนอันถึงแล้ว มีกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะ
รู้โดยชอบ เมื่อเธอเดินไปอยู่กิตติ หยุดอยู่กิตติ หลับแล้วกิตติ ตื่นอยู่กิตติ อาสวะทั้งหลายก็เป็น
อันสิ้นไปเสมอเป็นนิจนั่นเอง อนึ่ง เมื่อเธอพิจารณาอมรู้ได้ว่า อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว .

[๓๑๓] ท่านพระอานนท์ ก็ในธรรมวินัยนี้ มีภิกษุผู้นำ (ตน) ออกไปจากกิเลสและ
กองทุกข์มากเพียงไร?

ดุรสันทกะ ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุผู้นำ (ตน) ออกไปได้จากกิเลสและกองทุกข์นั้น
มิใช่ช้อยเดียว มิใช่สองร้อย มิใช่สามร้อย มิใช่สี่ร้อย มิใช่ห้าร้อย ความจริงมีอยู่
มากทีเดียว .

ท่านพระอานนท์ นาอัศจรรย ท่านพระอานนท์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ ไม่ได้มีการ
ยกย่องแต่ธรรมของตน และมีคำตีเตียนธรรมของผู้อื่น มีแต่การแสดงธรรมตามเหตุเท่านั้น แต่
ก็ปรากฏว่า มีผู้นำ (ตน) ออกไปจากกิเลสและกองทุกข์ได้มากมายถึงเพียงนั้น ส่วนอาชีวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นบุตรของมารดาผู้มีบุตรตายแล้ว ยกย่องแต่ตนและติเตียนคนอื่นเท่านั้น ทั้งตั้ง
ศาสดาไว้สามคน คือ นั้นทวิจจะ ๑ กิสสังกิจจะ ๑ มกขลิโคสาล ๑ ว่าเป็นผู้นำ (ตน)
นอกจากกิเลสและกองทุกข์ได้ลำดับนั้น สันทกปริพาชก เรียกบริษัทของตนมาว่า พ่อผู้เจริญ
ทั้งหลาย ประพฤติพรหมจรรย์เกิด การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคตมย่อมมีผล
แต่บัดนี้เราทั้งหลายสละลาสิกการะความสรรเสริญเสียสิ้น ไม่ใช่ทำได้ง่าย .

สันทกปริพาชกของบริษัทของตน ไปในการประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ด้วย
ประการฉะนี้แล .

จบ สันทกสูตรที่ ๖ .

๗. มหาสกลทาสสูตร

[๓๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ . กิสมัยนั้น ปริพาชกที่มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คืออันนการปริพาชกหนึ่ง
วรตปริพาชกหนึ่ง สกลทาสปริพาชกหนึ่ง และปริพาชกเหล่าอื่นอีก ล้วนมีชื่อเสียง อาศัยอยู่
ในปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง . ครั้นนั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนั่งแล้ว
ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปป้อนทาสยังกรุงราชคฤห์ . ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระ
ดำริว่า การที่เราจะเที่ยวป้อนทาสในกรุงราชคฤห์ก็ยิ่งเข้านัก อยากระนั้นเลย เราพึงเข้าไปหา
สกลทาสปริพาชก ยังปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูงเกิด . ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค
เสด็จเข้าไปยังปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง .

ตรัสถามนกลา

[๓๑๕] กิสมัยนั้น สกลทาสปริพาชกนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทใหญ่ ซึ่งกำลังพูดถึง
ตรัสถามนกลาหลายอย่าง ด้วยเสียงอ้ออิงอีกทีก คือ พูดถึงเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหา-
* อำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องช้าง เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่ดิน เรื่องดอกไม้
เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี
เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องท่อน้ำ เรื่องหญิงคนใช้ตักน้ำ เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้ว เรื่อง
เบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ . สกลทาส
ปริพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงห้ามบริษัทของตนให้สงบว่า
ขอท่านทั้งหลายจงเบาๆ เสียงหน่อย อย่าส่งเสียงอ้ออิงนี้ พระสมณโคตมกำลังเสด็จมา พระองค์
ท่านโปรดเสียงเบา และทรงกล่าวสรรเสริญคุณของเสียงเบา บางทีพระองค์ท่านทรงทราบว่ามีบริษัท
เสียงเบา พึงทรงสำคัญจะเข้ามาก็ได้ . ลำดับนั้น พวกปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งอยู่ ครั้นนั้นแล
พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จเข้าไปหาสกลทาสปริพาชกจนถึงที่ใกล้ . สกลทาสปริพาชกได้ทูลเชิญพระ
ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิด พระผู้มีพระภาคเสด็จมา
ดีแล้ว นานทีเดียวที่พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงกระทำปริยายนี้ คือเสด็จมาถึงที่นี่ได้ ขอเชิญพระผู้มี
พระภาคประทับนั่งเถิด น้อสนะปุโรฉะแล้ว . พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูไว้
ถวาย ส่วนสกลทาสปริพาชกก็เอาอาสนะต่ำอันหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาค
ตรัสถามว่า ดูกรทาส เมื่อคืนนี้ท่านทั้งหลายประชุมสนทนาวะไรกัน และเรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลาย
หยุดค้างไว้ในระหว่าง?

ถามเรื่องการทำความเคารพ

[๓๑๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพเจ้าทั้งหลายประชุมสนทนาเมื่อคืนนี้ นั้น ของด
ไว้ก่อนเถิด เรื่องนั้นพระผู้มีพระภาคจักได้ทรงสดับแม้ในภายหลังโดยไม่ยาก ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ วันก่อนๆ หลายวันมาแล้ว พวกสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่างๆ ประชุมกันในโรงแพรชาว
สนทนากันถึงเรื่องที่ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชนชาวอังคะและมคธเขาหน่อ ชาว
อังคะและชาวมคธได้ดีแล้วหน่อ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มี
ชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี เข้าไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์แล้ว .
คือครูปรณกัสสป ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ
ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี ครูมกขลิโคสาล . . . ครูอชิตเกสกะมพล . . . ครูปทุทกัจจายนะ . . .
ครูสญชัยวาลัญญบุตร . . . ครูนครนถนาฏบุตร . . . แม้พระสมณโคตมผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็น
คณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี พระองค์ก็เสด็จเข้า
จำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ . บรรดาท่านสมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์
มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี เหล่านี้ ใครเล่าหน่อที่สาวก
ทั้งหลายสักการะเคารพนับถือบูชา ก็และใครเล่าที่สาวกทั้งหลายสักการะเคารพอาศัยอยู่ .

เรื่อง ศิษย์ไม่เคารพครูทั้ง ๖

[๓๑๗] ในที่ประชุมสนทนา สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่าครูปรณกัสสปนี้ ถึงจะ
เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี
แต่สาวกทั้งหลายไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา และจะได้สักการะเคารพแล้วอาศัยครูปรณ-

* กัสสปอยู่ก็หาไม่ได้ . เรื่องเคยมีมาแล้ว ครูปรณกัสสปแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย . ในบริษัท

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
นั้น สาวกคนหนึ่งของครูปรณกัสสปได้ส่งเสียงขึ้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย อย่าถามเนื้อความนี้
กะครูปรณกัสสปเลย ครูปรณกัสสปนี้ไม่รู้เนื้อความนี้ พวกเรารู้เนื้อความนี้ ท่านทั้งหลายจง
ถามพวกเราเถิด พวกเรจักพยากรณ์ให้ท่าน . เรื่องเคยมีมาแล้ว ครูปรณกัสสปจะยกแขน
ทั้งสองขึ้นคร่ำครวญว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเจ็บเสียง อย่าส่งเสียงไป ท่านพวกนี้จะถาม
กะพวกท่านไม่ได้ จะถามกะเราได้ เรจักพยากรณ์แก่ท่านพวกนี้ ดังนี้ ก็ยอมไม่ได้ . อนึ่ง
สาวกของท่านครูปรณกัสสปเป็นอันมาก พวกเขากลโศกโทษว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึง
ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก ถ้อยคำของเราเป็นประโยชน์
ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควรจะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าว
ภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที่ท่านเคยซ้ำของ มาผันแปรไปแล้ว เราจับผิดวาตะของท่าน
ได้แล้ว เราชมท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้นจงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ ดังนี้ แล้ว
พากันหลีกไป . พวกสาวกไม่สักการะเคารพ นับถือ บูชาครูปรณกัสสป ด้วยประการดังนี้
แล้วจะได้สักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ก็หาไม่ได้ ก็แลครูปรณกัสสปก็ถูกติเตียนด้วยคำติเตียน
โดยธรรม .

สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ครุหมักขลิโคสาล . . . ครูอชิตเกสภัมพล . . . ครู
ปทุทกัจจายนะ . . . ครูสญชัยเวลัฏฐบุตร . . . ครุณิครณณานุบุตร . . . ถึงจะเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ
เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี แต่สาวกทั้งหลาย
ไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา และจะได้สักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ก็หาไม่ได้ . เรื่องเคยมีมา
แล้ว ครุณิครณณานุบุตรแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น สาวกคนหนึ่งของครู
นิครณณานุบุตรได้ส่งเสียงขึ้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย อย่าถามเนื้อความนี้กะครุณิครณณานุบุตร
เลย ครุณิครณณานุบุตรนี้ไม่รู้เนื้อความนี้ พวกเรารู้เนื้อความนี้ ท่านทั้งหลายจงถามพวกเราเถิด
เรจักพยากรณ์ให้ท่าน . เรื่องเคยมีมาแล้ว ครุณิครณณานุบุตรยกแขนทั้งสองขึ้นคร่ำครวญว่า
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเจ็บเสียง อย่าส่งเสียงไป ท่านพวกนี้จะถามกะพวกท่านไม่ได้ จะถาม
กะเราได้ เรจักพยากรณ์แก่ท่านพวกนี้ ดังนี้ ก็ยอมไม่ได้ . อนึ่ง สาวกของครุณิครณณานุบุตร
เป็นอันมาก พวกเขากลโศกโทษว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้
ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก ถ้อยคำของเราเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์
คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที่
ท่านเคยซ้ำของ มาผันแปรไปแล้ว เราจับผิดวาตะของท่านได้แล้ว เราชมท่านได้แล้ว ท่านจง
ถอนวาตะเสีย มิฉะนั้น จงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ ดังนี้ แล้วพากันหลีกไป . พวกสาวกไม่
สักการะเคารพ นับถือ บูชานิครณณานุบุตร ด้วยประการดังนี้ และได้สักการะเคารพแล้ว
อาศัยอยู่ก็หาไม่ได้ ก็แลครุณิครณณานุบุตร ก็ถูกติเตียนด้วยคำติเตียนโดยธรรม .

ความเคารพในพระพุทธเจ้า

[๓๑๘] สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมพระองค์นี้ทรงเป็นเจ้าหมู่
เจ้าคณะ ทรงเป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี
สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระองค์และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ เรื่องเคย
มีมาแล้ว พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย . ในบริษัทนั้น สาวกของพระ
สมณโคดมองค์ใดองค์หนึ่ง โอขึ้น เพื่อนพราหมณ์จรรยองค์ใดองค์หนึ่งเอาเข้ากะต้นเรือ เพื่อจะให้รู้
ท่านจงเจ็บเสียง อย่าส่งเสียงไป พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของเราทั้งหลายกำลังทรงแสดง
ธรรม . ในเวลาที่พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย จะมีเสียงที่สาวกของพระ
สมณโคดมจาม หรือไอหาไม่ได้เลย หมู่หาชนมีแต่คอยหวังตั้งหน้าเจพระสมณโคดมว่า
เราทั้งหลายจักได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา . เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงให้น้ำ
ผึ้งหรือที่ปราศจากตัวอ่อน ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง หมู่หาชนก็คอยหวังตั้งหน้าเจพระสมณโคดมว่า
ในเวลาที่เราจะฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา . สาวกของพระสมณโคดมเหล่านี้
แม้บาดหมางกับเพื่อนพราหมณ์แล้ว ลาลึกขาลึกไป แม้สาวกเหล่านั้นก็ยังกล่าวสรรเสริญคุณ
พระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นแต่ติเตียนตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นว่า ถึงพวกเราจักได้
มาพบในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ แต่ไม่อาจจะประพฤติพราหมณ์จรรยให้
บริสุทธิ ให้บริบูรณ์จนตลอดชีวิตได้ เป็นคนไม่มีบุญ มีบุญน้อยเสียแล้ว . สาวกของพระ
สมณโคดมเหล่านั้น จะเป็นอารามิกกัปปิ เป็นอุบาสกกัปปิ ก็ยังประพฤติมั่นอยู่ในลึกลับทหา
สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสมณโคดม ด้วยประการดังนี้ และสักการะเคารพ
แล้วอาศัยอยู่ .

ภ. ดูรอุททัย ก็ท่านพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลายก็อย่างในเรา อันเป็นเหตุให้สาวก
ของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่?

[๓๑๙] อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรม ๕ อย่างในพระผู้มีพระภาค
อันเป็นเหตุให้สาวกสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วอาศัยอยู่ ธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความจริง พระผู้มีพระภาคทรงมีพระอาหารน้อย และทรงสรรเสริญคุณ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ในความเป็นผู้มีอาหารน้อย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็น
ข้อต้น อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

ธรรมเป็นเครื่องทำความเคารพ

[๓๒๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยจิรว
ตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๒ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ
เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

[๓๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยบิณฑบาต
ตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๓ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ
เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

[๓๒๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วย
เสนาสนะตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อที่ ๔ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลาย
สักการะ เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

[๓๒๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้สัจ และทรง
สรรเสริญความสัจ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นข้อ
ที่ ๕ อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลาย สักการะ เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นธรรม ๕ ประการนี้แล ในพระผู้มีพระภาค
อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นบถ บูชา แล้วอาศัยอยู่ .

[๓๒๔] อุดรอุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึง
เราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงเป็นผู้มีอาหารน้อย และทรงสรรเสริญความเป็นผู้มี
อาหารน้อย อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเรามีอาหารเพียงเท่าโกสะ (จุในผลกระเบา) หนึ่งก็มี
เพียงกึ่งโกสะก็มี เพียงเท่าเวลวะ (จุในผลมะตูม) หนึ่งก็มี เพียงกึ่งเวลวะก็มี ส่วนเราแล
บางครั้งบริโภคอาหารเสมอขอบปากบาตรนี้ก็มี ยิ่งกว่าก็มี . ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ
นบถ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงมีอาหารน้อย และทรง
สรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย ไชว์ บรรดาสาวกของเราผู้มีอาหารเพียงเท่าโกสะหนึ่งบ้าง เพียง
กึ่งโกสะบ้าง เพียงเท่าเวลวะบ้าง เพียงกึ่งเวลวะบ้าง ก็จะไม่สักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา
โดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่ .

[๓๒๕] อุดรอุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึง
เราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความ
สันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ อุทายี แต่สาวกของเราเป็นผู้ถือผ้าบังสกุล ทรงจิรวเคร้าหมอง
เธอเหล่านั้นเลือกเก็บเอาผ้าเก่าแต่ป่าช้าบ้าง แต่กองหยากเยื่อบ้าง แต่ที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่างๆ บ้าง
มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ก็มีอยู่ ส่วนเราแล บางคราวก็ใช้คบตีจิรวที่เนื้อแน่น ระกะด้วยเส้นด้าย
มันคง มีเส้นด้าย เช่นกับขนน้าเต่า (มีเส้นด้ายละเอียด) อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึง
สักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษ
ด้วยจิรวตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ ไชว์ บรรดาสาวก
ของเราที่ทรงผ้าบังสกุล ใช้จิรวเคร้าหมอง เลือกเก็บเอาผ้าเก่าแต่ป่าช้าบ้าง แต่กองหยากเยื่อบ้าง
แต่ที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่างๆ บ้าง มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นบถ
บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่ .

[๓๒๖] อุดรอุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึง
เราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญ
ความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ไชว์ อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเราเป็นผู้ถือบิณฑบาต
เป็นวัตร ถือเทียวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร ยินดีในภัตตาหารทั้งสูงทั้งต่ำ เธอเหล่านั้น
เมื่อเข้าไปถึงละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดียิ่งมีอยู่ ส่วนเราแล บางครั้ง
ก็ฉันในที่นิมนต์ แต่ล้วนเป็นข้าสวกแห่งข้าสวลีที่เขาเก็บเมล็ดธัญพืชแล้ว มีแคงและกับ
หลายอย่าง ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่ ด้วยเข้าใจว่า
พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสันโดษด้วย
บิณฑบาตตามมีตามได้ บรรดาสาวกของเราที่ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือเทียวบิณฑบาตตามลำดับ
ตรอกเป็นวัตร ยินดีในภัตตาหารทั้งสูงทั้งต่ำ เมื่อเข้าไปยังละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์
ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดี ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเราอยู่ .

[๓๒๗] อุดรอุทายี สาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถ บูชาเรา แล้วพึงเราอยู่
ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความ
สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ไชว์ อุทายี แต่สาวกทั้งหลายของเราถือโคนไม้เป็นวัตร ถืออยู่
กลางแจ้งเป็นวัตร เธอเหล่านั้นไม่เข้าสู่ที่มุงตลอดแปดเดือนมีอยู่ ส่วนเราแล บางครั้งอยู่ใน
เรือนยอดที่ฉาบทาทั้งข้างในข้างนอก ลมเข้าไม่ได้ มีลิ้มขัดสน มีหน้าตาทั้งเปิดปิดได้ ถ้าสาวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึงเรายู ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดม
ทรงสิ้นโดยด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรงสรรเสริญความสิ้นโดยด้วยเสนาสนะตามมี
ตามได้ไซ้ บรรดาสาวกของเราที่ถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ไม่เข้าสู่ที่มุง
ตลอดแปดเดือน ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเราโดยธรรมนี้ แล้วพึงเรายู .

[๓๒๘] ดูกุรอทายี สาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึง
เรายู ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมเป็นผู้สัจ และทรงสรรเสริญความสัจ อุทายี แต่สาวก
ทั้งหลายของเรา ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสัจ คือป่าช้าอยู่ เธอเหล่านั้นย่อมมาประชุม
ในท่ามกลางสงฆ์ เฉพาะเวลาสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน มีอยู่ ส่วนเราแล บางคราวก็อยู่
เกลื่อนกล่นไปด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา
เดียรธีย์ สาวกของเดียรธีย์ ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึง
เรายู ด้วยเข้าใจว่า พระสมณโคดมเป็นผู้สัจ และทรงสรรเสริญความสัจไซ้ บรรดาสาวก
ของเราที่ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสัจ คือป่าช้าอยู่ มาประชุมในท่ามกลางสงฆ์
เฉพาะเวลาสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ก็จะไม่พึงสักการะ เคารพ นบถือ บูชาเราโดยธรรมนี้
แล้วพึงเรายู .

อุทายี สาวกทั้งหลายจะไม่สักการะ เคารพ นบถือ บูชาเราโดยธรรม ๕ ประการนี้
แล้วพึงเรายู ด้วยประการฉะนี้ .

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพข้อที่ ๑

[๓๒๙] ดูกุรอทายี มีธรรม ๕ ประการอย่างอื่นอันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเรา
สักการะ เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึงเรายู ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน?

ดูกุรอทายี สาวกทั้งหลายของเราในธรรมวินัยนี้ ย่อมสรรเสริญในเพราะอริสัจว่า พระ
สมณโคดมเป็นผู้มีศีล ประกอบด้วยศีลชั้นร้อยอย่างยิ่ง อุทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราสรรเสริญ
ในเพราะอริสัจว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีศีลประกอบด้วยศีลชั้นร้อยอย่างยิ่ง นี้แลธรรมข้อที่หนึ่ง
อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเรา สักการะ เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึงเรายู .

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพข้อที่ ๒

[๓๓๐] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราย่อมสรรเสริญในเพราะ
ความรู้ความเห็นที่แท้จริงว่า พระสมณโคดม เมื่อทรงรู้เองก็ตรัสว่ารู้ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่าเห็น
ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มีชี้ทรงแสดงเพื่อความไม่รู้ยิ่ง ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มีชี้แสดง
ไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีความอัศจรรย์ มีชี้ทรงแสดงไม่มีความอัศจรรย์ . อุทายี ข้อที่สาวก
ทั้งหลายของเราสรรเสริญในเพราะความรู้ความเห็นที่แท้จริงว่า พระสมณโคดมเมื่อทรงรู้เองก็ตรัส
ว่ารู้ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่าเห็น ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มีชี้ทรงแสดงเพื่อความไม่รู้ยิ่ง
ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มีชี้ทรงแสดงธรรมไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีความอัศจรรย์ มีชี้ทรงแสดง
ไม่มีความอัศจรรย์ . อุทายี นี้แล ธรรมข้อที่สองอันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ
เคารพ นบถือ บูชาเรา แล้วพึงเรายู .

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพข้อที่ ๓

[๓๓๑] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราย่อมสรรเสริญในเพราะปัญญา
อันยิ่งว่า พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยปัญญาชั้นร้อยอย่างยิ่ง ข้อที่ว่า
พระสมณโคดมจักไม่ทรงเล็งเห็นทางแห่งถ้อยคำอันยังไม่มาถึง หรือจักทรงชมคำได้เถียงของ
ฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการชมได้ด้วยดีพร้อมทั้งเหตุไม่ได้ ดังนี้ มีฐานะที่จะมีได้
อุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน สาวกทั้งหลายของเรา เมื่อรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้
จะพึงคัดค้านถ้อยคำให้ตกไปในระหว่างๆ บ้างหรือหนอ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้ไม่มีเลย .

ดูกุรอทายี ก็เราจะหวังการพราสสอนในสาวกทั้งหลายก็หาไม่ สาวกทั้งหลายย่อมหวัง
คำพราสสอนของเราโดยแท้ . อุทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราสรรเสริญในเพราะปัญญาอันยิ่งว่า
พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยปัญญาชั้นร้อยอย่างยิ่ง ข้อที่ว่า พระสมณโคดม
จักไม่ทรงเล็งเห็นทางแห่งถ้อยคำอันยังไม่มาถึง หรือจักทรงชมคำได้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว
ให้เป็นการชมได้ด้วยดีพร้อมทั้งเหตุไม่ได้ ดังนี้ มีฐานะที่จะมีได้ . อุทายี นี้แล ธรรมข้อที่สาม
อันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นบถือ บูชาแล้วพึงเรายู .

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพข้อที่ ๔

[๓๓๒] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราผู้อันทุกขทวมทับแล้ว
อันทุกขครอบงำแล้ว เพราะทุกขใจ เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเราแล้ว ถามถึงทุกขอริยสัจ เราอัน
เธอเหล่านั้น ถามถึงทุกขอริยสัจแล้วก็พยากรณ์ให้ยังจิตของเธอเหล่านั้นให้ยินดี ด้วยการพยากรณ์
ปัญหา เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเรา แล้วถามถึงทุกขสมุทัยอริยสัจ . . . ทกขนิโรธอริยสัจ . . . ทกขนิโร-

*คามินีปฏิปทาอริยสัจ เราอันเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้วก็พยากรณ์ให้
ยังจิตของเธอเหล่านั้นให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ปัญหา . ดูกุรอทายี ข้อที่สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้อันทุกขทวมทับแล้ว อันทุกขครอบงำแล้ว เพราะทุกขใจ เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเราแล้วถามถึง
ทุกขอริยสัจ . . . ถามถึงทุกขสมุทัยอริยสัจ . . . ถามถึงทุกขนิโรธอริยสัจ . . . ถามถึงทุกขนิโรธคามินี-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

* ปฏิปทาอริยสัจ เราอันเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้ว ก็พยากรณ์ให้
ยังจิตของเธอเหล่านั้นให้ยินดี ด้วยการพยากรณ์ปัญหา. นี่แล ธรรมข้อที่สี่ อันเป็นเหตุให้
สาวกทั้งหลายของเราเล็งการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วฟังเราอยู่.

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพข้อที่ ๕

[๓๓๓] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญสติปัญฐานสี่. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด
อภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร
มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้. ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเรา
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว เจริญสติปัญฐานสี่นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
บารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญา (พระอรหัต) อยู่.

[๓๓๔] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญสัมมปปธานสี่. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ยังความพอใจให้เกิด พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิตไว้เริ่มตั้งความเพียร เพื่อยัง
อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อยัง
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมีอยู่
เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความสมบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว. ก็เพราะ
สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญสัมมปปธานสี่นั้นแล สาวกของเรา
เป็นอันมาก จึงได้บรรลุบารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๓๕] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญอิทธิบาทสี่. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปรานสีสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วย
วิริยสมาธิ และปรานสีสังขาร เจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยจิตตสมาธิ และปรานสีสังขาร
เจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ และปรานสีสังขาร. ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเรา
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญอิทธิบาทสี่นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
บารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๓๖] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญอินทริยห้า. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เจริญสัททินทริยที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญวิจยินทริยที่จะให้ถึงความสงบ
ระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสณฺฑินทริยที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้
เจริญสมาธิทริยที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญปัญญินทริยที่จะให้ถึงความ
สงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้. ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้ว
เจริญอินทริยห้านี้แล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุบารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญา.

[๓๓๗] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญพละห้า. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญสัทธาพละ
ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญวิริยพละ ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึง
ความตรัสรู้ เจริญสติพละ ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญสมาธิพละ
ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญปัญญาพละ ที่จะให้ถึงความสงบระงับ
ให้ถึงความตรัสรู้ เจริญปัญญาพละ ที่จะให้ถึงความสงบระงับ ให้ถึงความตรัสรู้. ก็เพราะ
สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญพละห้านี้แล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุบารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๓๘] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์เจ็ด. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน เจริญธรรม-

* วิยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน
เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน
เจริญปิตักัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน
เจริญปัญสัทธินสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน
เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละคืน.
ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว เจริญโพชฌงค์เจ็ดนั้นแล สาวก
ของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุบารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๓๙] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้ออกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเจริญอริยมรรคมีองค์แปด. ดูกุรอทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
เจริญสัมมาทิฐิ เจริญสัมมาสังกัปปะ เจริญสัมมาวาจา เจริญสัมมากัมมันตะ เจริญสัมมาอาชีวะ
เจริญสัมมาวายามะ เจริญสัมมาสติ เจริญสัมมาสมาธิ. ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตาม
ปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุธรรมมี
อันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๐] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายของเราแล้ว
สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้วย่อมเจริญวิโมกข์ ๘. คือ

ผู้ได้รูปฌานย่อมเห็นรูป นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่หนึ่ง.

ผู้ไม่มีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปในภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่สอง.

ผู้น้อมใจเชื่อว่า กลืนเป็นของงามอย่างเดียว นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่สาม.

ผู้ที่บรรลุอากาศาณญาณจัตตนะด้วยมนสิการว่าอากาศหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา
เพราะดับปฏิขสัญญา เพราะ ไม่ใส่ใจจึงนาคัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์
ข้อที่สี่.

ผู้ที่บรรลุวิญญาณัญจัตตนะด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอากาศาณญ-

* จัตตนะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ห้า.

ผู้ที่บรรลุอภิญญจัตตนะด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงวิญญาณัญจัตตนะ
โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่หก.

ผู้ที่บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะ เพราะล่วงอภิญญจัตตนะโดยประการทั้งปวง
นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่เจ็ด.

ผู้ที่บรรลุสัญญาเวทิตนโรธ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวง
นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่แปด.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วเจริญวิโมกข์แปดนั้นแล
สาวกของเราเป็นอันมาก จึงได้บรรลุธรรมมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๑] ดูกุรอทายี อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้วย่อมเจริญอภิญญายตนะ (คือเหตุเครื่องครอบงำธรรมอันเป็นข้าศึก
และอารมณ์) ๘ ประการ. คือ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็ก ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิญญายตนะ
ข้อที่หนึ่ง.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิญญายตนะ
ข้อที่สอง.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็ก ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิญญายตนะ
ข้อที่สาม.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณดี และมี
ผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิญญายตนะ
ข้อที่สี่.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน
มีรัศมีเขียว. ดอกผักตบอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่า ผ้าที่กำลังเกิด
ในเมืองพาราณสีมีเนื้อเกลี้ยงทั้งสองข้าง อันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้ฉันใด
ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว
ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว ย่อมมีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็น
อภิญญายตนะข้อที่ห้า.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลืองล้วน
มีรัศมีเหลือง. ดอกกรรณิการ์อันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่า
ผ้าที่กำลังเกิดในเมืองพาราณสี มีเนื้อเกลี้ยงทั้งสองข้าง อันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลืองล้วน
มีรัศมีเหลือง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณ
เหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญ
อย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิญญายตนะข้อที่หก.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน
มีรัศมีแดง. ดอกบานไม่รู้โรยอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง หรือว่า ผ้าที่กำลังเกิด
ในเมืองพาราณสี มีเนื้อเกลี้ยงทั้งสองข้าง อันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้ฉันใด
ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง
ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็น
อภิญญายตนะข้อที่เจ็ด.

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสาฎก
มีรัศมีขาว. ดาวยประกายพฤษกษอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่า ผ้าที่กำเนิด
ในเมืองพาราณสี มีเนื้อเกลี้ยงทั้งสองข้าง อันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้นั้นใด
ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอุรุษภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว
จันนั้นเหมือนกัน ครบจำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็น
อภิกายตะนะข้อที่แปด.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญอภิกายตะนะ ๘ นั้นแล
สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุบารมี อันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๒] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้วย่อมเจริญกุสณายตะนะ ๑๐ คือ

๑. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งปฐกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๒. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งอาโปสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๓. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งเตโชสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๔. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งวาโยสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๕. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งนิลกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๖. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งปิตกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๗. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งโลหิตกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๘. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งโอทาทกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๙. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งอากาศกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อยทิศใหญ่
หาประมาณมิได้.

๑๐. ผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งวิญญาณกสถิตทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในทิศน้อย
ทิศใหญ่ หาประมาณมิได้.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอก แล้วเจริญกุสณายตะนะ ๑๐ นั้นแล
สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุบารมีเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๓] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้วย่อมเจริญฌานสี่.

ดุรอุททัย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน
มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้น เอิบอัม ขาบขาน
ด้วยปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุข
อันเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง. ดุรอุททัย เปรียบเหมือนพนักงานสรณสนาน หรือลูกมือพนักงาน
สรณสนาน ผู้ฉลาด จะพึงใส่จรรณสีตัวลงในภาชนะสำริด แล้วพรมด้วยน้ำหมักไว้ ก่อนจรรณสี
ตัวนั้นซึ่งยางซึมไปจับติดกันทั่วทั้งหมด ย่อมไม่กระจ่ายออก ฉะนั้นใด ภิกษุก็จันนั้นแล ทำกาย
นี้แหละให้ชุ่มชื้น เอิบอัม ขาบขานด้วยปีติ และสุขอันเกิดแต่วิเวก ไม่มีเอกเทศไหนๆ
แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง.

[๓๔๔] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้น เอิบอัม ขาบขานด้วยปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ ไม่มีเอกเทศ
ไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง. ดุรอุททัย เปรียบ
เหมือนห้วงน้ำลึก มีน้ำป็นป่วน ไม่มีทางที่น้ำจะไหลไปมาได้ ทั้งในด้านตะวันออก ด้านตะวันตก
ด้านเหนือ ด้านใต้ ทั้งฝนก็ไม่ตกเพิ่มตามฤดูกาล แต่สายน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้ว จะพึง
ทำห้วงน้ำนั้นแหละให้ชุ่มชื้น เอิบอัม ขาบขานด้วยน้ำเย็น ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งห้วงน้ำนั้น
ทั้งหมด ที่น้ำเย็นจะไม่พึงถูกต้อง ฉะนั้นใด ภิกษุก็จันนั้นแล ย่อมทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้น
เอิบอัม ขาบขานด้วยปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว
ที่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง.

[๓๔๕] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะเสวยสุข
ด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้
เป็นผู้มีมือเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้นเอิบอัม ขาบขานด้วยสุขอัน
ปราศจากปีติ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่สุขปราศจากปีติจะไม่ถูกต้อง.
ดุรอุททัย เปรียบเหมือนในกอบัวขาว ในกอบัวหลวง หรือในกอบัวขาว ดอกบัวขาว ดอกบัว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
หลวง หรือดอกบัวขาว บางเหล่าซึ่งเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ น้ำ
หล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มแช่ เอบอบ ขาบซึมด้วยน้ำเย็นตลอดยอด ตลอดเหง้า ไม่มี
เอกเทศไหนๆ แห่งดอกบัวขาว ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาวทั่วทุกส่วน ที่น้ำเย็นจะไม่พึง
ถูกต้อง จันใด ภิกษุก็จันนั้นแล ย่อมทำกายนี้แหละให้ชุ่มชื้น เอบอิม ขาบชานด้วยสุข
ปราศจากปิติ ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอ ทัวทั้งตัวที่สุขปราศจากปิตจะไม่ถูกต้อง .

[๓๔๖] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลวจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะ
ละสขละทุกข์และดับโสมนัสโหมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ เธอหนึ่ง
แผ่ไปทั่วกายนี้แหละ ด้วยใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทัวทั้งตัว
ที่ใจบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง ดุรอุททัย เปรียบเหมือนบุรุษจะฟังนังคลมตัวตลอดศีรษะ
ด้วยผ้าขาว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายทุกๆ ส่วนของเขาจะไม่ถูกต้อง จันใด ภิกษุก็จันนั้นแล
เธอหนึ่งแผ่ไปทั่วกายนี้แหละด้วยใจบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายของเธอทัวทั้งตัว
ที่ใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง .

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วเจริญมานั้นแล สาวก
ของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุธรรมอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่

[๓๔๗] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเราอันนี้แล มีรูป ประกอบด้วยมหาภูต ๔
เกิดแต่บิดามารดา เติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดพิน มีอัน
ทำลายกระจัดกระจายเป็นธรรมดาและวิญญานของเราอันนี้ ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนิ่องอยู่ในกายนี้ .
ดุรอุททัย เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม นายช่างเจียรไน
ดีแล้ว สุกใส แวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย เขียว เหลือง แดง ขาว หรือนวลร้อยอยู่ใน
นั้น บุษมีจักขุจะพึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาเห็นว่า แก้วไพฑูรย์นั้นงาม
เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใส แวววาว สมส่วนทุกอย่าง
มีด้ายเขียว เหลือง แดง ขาว หรือนวลร้อยอยู่ในนั้นจันใด สาวกทั้งหลายของเราจันนั้นแล
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่ากายของเราอันนี้แล มีรูป ประกอบด้วยมหาภูต ๔
เกิดแต่บิดามารดา เติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดพิน มีอัน
ทำลายและกระจัดกระจายเป็นธรรมดา และวิญญานของเราอันนี้ ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนิ่องอยู่ใน
กายนี้ .

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเรา ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วย่อมรู้ชัดอย่างนี้แล สาวก
ของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุธรรมอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่ .

[๓๔๘] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมมีจิตกายอันจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่
ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง . ดุรอุททัย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักไส้ออกจากหญาปล้อง
เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่ไส้ นี่หญาปล้อง หญาปล้องอย่างหนึ่ง ไส้อย่างหนึ่ง ก็แต่ไส้ชัก
ออกจากหญาปล้องนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึง
คิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่ดาบ นี่ฝัก ดาบอย่างหนึ่ง ฝักอย่างหนึ่ง ก็แต่ชักดาบออกจากฝักนั่นเอง
อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักงูออกจากคราบ เขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่งู นี่คราบ
งูอย่างหนึ่ง คราบอย่างหนึ่ง ก็แต่ชักงูออกจากคราบนั่นเอง จันใด สาวกทั้งหลายของเรา
จันนั้นแล ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมมีจิตกายอันจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะ
น้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง .

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเรา ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกนั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงบรรลุธรรมอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่ .

[๓๔๙] ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้
หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลฝ่ากำแพงภูเขาไปได้ไม่ติดขัด
เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ . ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดิน
บนแผ่นดินก็ได้ . เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ . ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์
มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ . ดุรอุททัย เปรียบเหมือน
ช่างหม้อ หรือลูกมือของช่างหม้อผู้ฉลาด เมื่อนวดดินดีแล้ว ต้องการภาชนะชนิดใดๆ พึงทำ
ภาชนะชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนช่างงา หรือลูกมือของช่างงาผู้ฉลาด
เมื่อแต่งงาดีแล้ว ต้องการเครื่องงาชนิดใดๆ พึงทำเครื่องงาชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ อีกนัยหนึ่ง
เปรียบเหมือนช่างทอง หรือลูกมือของช่างทองผู้ฉลาด เมื่อหลอมทองดีแล้ว ต้องการทองรูปพรรณ
ชนิดใด พึงทำทองรูปพรรณชนิดนั้นๆ ให้สำเร็จได้ จันใด สาวกทั้งหลายของเราจันนั้นแล
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้
หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลฝ่ากำแพงภูเขาไปได้ไม่
ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ . ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ . เดินบนน้ำไม่แตก
เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ . เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ . ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ซึ่งมีฤทธิ์มอานภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้. ก็เพราะ
สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
บาร์มีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๐] ดุรอุททยิ อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่
ไกลและใกล้ ด้วยทิพย์โสตราตอันบริสุทธิ์ล่วงโสตรของมนุษย์. ดุรอุททยิ เปรียบเหมือนบุรุษ
เป่าสังข์ผู้มีกำลัง จะฟังยังคนให้รู้ตลอดทิศทั้งสี่โดยไม่ยากฉันใด สาวกทั้งหลายของเราก็ฉันนั้นแล
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่
อยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพย์โสตราตอันบริสุทธิ์ล่วงโสตรของมนุษย์.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุบาร์มีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๑] ดุรอุททยิ อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ
ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ
หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ
ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรค
ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค จิตมีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิต
มีจิตอันยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิต
เป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่
หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น. ดุรอุททยิ เปรียบเหมือนหญิงสาวชายหนุ่มที่ชอบการแต่งตัว
เมื่อสองคนเงาหน้าของตนในกระจกอันบริสุทธิ์สะอาด หรือภาชนะน้ำอันใส หน้าที่มีไฟ ก็จะพึงรู้
ว่าหน้าที่มีไฟ หรือหน้าที่ไม่มีไฟ ก็จะพึงรู้ว่ามีไฟไม่มีไฟ ฉันใด สาวกทั้งหลายของเราก็ฉันนั้นแล
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมีราคะ
ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ
หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ
ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรค
ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค จิตมีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้ว่า
จิตมีจิตอันยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอันยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิต
เป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิต
ไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเรา
เป็นอันมากจึงได้บรรลุบาร์มีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๒] ดุรอุททยิ อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง
สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบ
ชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอด
สังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้างว่า ใน
ภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข
เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น ได้ไปเกิดในภพโน้น
แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น
เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดใน
ภพนี้ เรื่อย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้.
ดุรอุททยิ เปรียบเหมือนบุรุษจะฟังจากบ้านตนไปบ้านอื่น แล้วจากบ้านนั้นไปยังบ้านอื่นอีก
จากบ้านนั้นกลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้อย่างนี้ว่า เราได้จากบ้านของเราไป
บ้านโน้นในบ้านนั้น เราได้ยี่อย่างนั้น ได้น้อยอย่างนั้น ได้พุดอย่างนั้น ได้น้อยอย่างนั้น แล้ว
เรากลับจากบ้านนั้นมาสู่บ้านของตนตามเดิม ดังนี้ ฉันใด สาวกทั้งหลายของเรา ก็ฉันนั้นแล
ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง
สองชาติบ้าง ฯลฯ เรื่อย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ
ด้วยประการฉะนี้.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุบาร์มีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๔๓] ดุรอุททยิ อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมเห็นหมูสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า
เป็นมิถิลาปฏิญญี ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิถิลาปฏิญญี เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
อบาย ทุกติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจฺสุจฺริต มโนสุจฺริต
ไม่ติเตียนพระอรียเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ดังนี้. ดุรอุทายี เปรียบเหมือนเรือนสอง
หลังที่มีประตูร่วมกัน บุรุษผู้มีจักขุยืนอยู่ตรงกลางที่เรือนนั้น จะพึงเห็นหมู่ชนกำลังเข้าไปข้าง
กำลังเดินวนเวียนอยู่ข้างที่เรือน จันใด สาวกทั้งหลายของเราก็จินนนั้นแล ปฏิบัติตามปฏิปทาที่
เราบอกแล้ว ย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังอุปัฏฐิต เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ลวงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
ด้วยประการฉะนี้.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุมารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๕๔] ดุรอุทายี อีกประการหนึ่ง เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกทั้งหลายแล้ว สาวก
ทั้งหลายของเราปฏิบัติตามแล้ว ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่. ดุรอุทายี เปรียบเหมือน
สระน้ำบนยอดเขา ไสสะอาด ไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักขุยืนอยู่บนขอบสระนั้น จะพึงเห็นหอยโข่ง
และหอยกาบต่างๆ บ้าง ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ฟุ้งปลาบ้าง กำลังว่ายอยู่บ้าง หยดอยู่บ้าง
ในสระน้ำนั้น เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า สระน้ำนี้ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว หอยโข่งและหอยกาบ
ต่างๆ บ้าง ก้อนหินบ้าง ฟุ้งปลาบ้าง เหล่านี้ กำลังว่ายอยู่บ้าง หยดอยู่บ้าง ในสระน้ำดังนี้
จันใด สาวกทั้งหลายของเราก็จินนนั้นแล ปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้ว ย่อมทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเองใน
ปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

ก็เพราะสาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามปฏิปทาที่เราบอกแล้วนั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุมารมีอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาอยู่.

[๓๕๕] ดุรอุทายี นี่แลธรรมข้อที่ห้าอันเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา แล้วพึงเราอยู่.

ดุรอุทายี ธรรมห้าประการนี้แล เป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ
นับถือ บูชา แล้วพึงเราอยู่ ฉะนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว. สกฺลอุทายีปริพาชกยินดียิ่งชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล.

จบ มหาสกฺลอุทายีสุตฺร ที่ ๗.

๘. สมณมฺหณฺทิกสุตฺร

เรื่องอุคคาหมานปริพาชก

[๓๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี. สมัยนั้น ปริพาชกชื่ออุคคาหมานะ เป็นบุตรนางสมณมฺหณฺทิกา
พร้อมด้วยปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ อาศัยอยู่ ณ อารามของพระนางมัลลิการาชเทวี
ในตำบลเอกสาลาชื่อว่าติณฑกาจิริ (แวดล้อมด้วยแถวต้นมะพลับ) เป็นที่ประชุมแสดงลัทธิ
ของนักบวช. ครั้นนั้น ช่างไม้ผู้หนึ่งชื่อปัญจกังคะ ออกจากเมืองสาวัตถีเพื่อจะไปเฝ้าพระผู้มี-

*พระภาค เมื่อเวลาเที่ยงแล้ว. ครั้นนั้น เขามีความดำริว่า เวลานี้มิใช่กาลที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ก่อน พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ ไม่ใช่สมัยที่จะไปหาภิกษุทั้งหลายผู้เจริญทางใจ ภิกษุ
ทั้งหลายผู้เจริญทางใจก็หลีกเร้นอยู่ อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปหาอุคคาหมานปริพาชกสมณ-

*มฺหณฺทิกาบุตร ที่อารามของพระนางมัลลิการาชเทวี ณ ตำบลเอกสาลาชื่อว่าติณฑกาจิริ เป็นที่
ประชุมแสดงลัทธิของนักบวชเถิด. ลำดับนั้น ช่างไม้ปัญจกังคะจึงเข้าไปยังอารามของพระนาง
มัลลิการาชเทวี ณ ตำบลเอกสาลาชื่อว่าติณฑกาจิริ.

ตริจฺฉานกถา

[๓๕๗] สมัยนั้น อุคคาหมานปริพาชก สมณมฺหณฺทิกาบุตร นั่งอยู่กับปริพาชกบริษัท
หมู่ใหญ่ ซึ่งกำลังพูดตริจฺฉานกถาหลายประการ ด้วยส่งเสียงอื้ออึงอีกที

คือพูดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ
เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน
เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก
เรื่องทำนน้ำ เรื่องหญิงสาวใช้ตกน้ำ เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่อง
ทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ.

อุคคาหมานปริพาชกสมณมฺหณฺทิกาบุตร ได้เห็นช่างไม้ปัญจกังคะซึ่งกำลังมาแต่ไกล จึง
ห้ามบริษัทของตนให้สงบว่า ขอท่านทั้งหลายจงเบาเสียงหน่อย อย่างสงเสียงนัก ช่างไม้ปัญจ-

*กังคะ ผู้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังมา บรรดาสาวกของพระสมณโคดมที่เป็นคฤหัสถ์
มุ่งผ้าขาวประมาณเท่าใด อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี นายช่างปัญจกังคะนี้เป็นผู้หนึ่งของบรรดา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
สาวกเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นชอบเสียงเบา ได้รับแนะนำในการเสียงเบา กล่าวสรรเสริญคุณ
ของเสียงเบา บางทีชาวไม่ปัญจกัณฐะทราบว่ามีเสียงเบา จะพึงสำคัญที่จะเข้ามาหาได้ .
ปริพาชกเหล่านั้นจึงพากันนั่งอยู่ ลำดับนั้น นายช่างปัญจกัณฐะได้เข้าไปหาอดคาหมานปริพาชก
ผู้สมณมุณีทากบุตรถึงที่ใกล้ ได้ปราศรัยกับอดคาหมานปริพาชกสมณมุณีทากบุตร ครั้นผ่านการ
ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง .

วาทะของปริพาชก

[๓๔๘] อดคาหมานปริพาชกผู้สมณมุณีทากบุตร ได้กล่าวกะนายช่างไม้ชื่อปัญจกัณฐะ
ผู้นั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า ดูกรนายช่างไม้ เราย่อมบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔
ประการว่า เป็นผู้มุกตสมบุรณ์ มุกตอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้
ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน ดูกรนายช่างไม้ บุคคลในโลกนี้ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ไม่กล่าววาจา
ชั่ว ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว ไม่เลียงชีพชั่ว เรบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ
นี้แล้ว เป็นผู้มุกตสมบุรณ์ มุกตอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้
ดังนี้ . ลำดับนั้น นายช่างไม้ชื่อปัญจกัณฐะ ไมยน์ดี ไม่คัดค้านภายิตของอดคาหมานปริพาชกผู้
สมณมุณีทากบุตร แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป ด้วยดำริว่า เราจักรู้แจ้งเนื้อความแห่งภายิตนี้ใน
สำนักของพระผู้มีพระภาค เขาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วกราบทูลเล่าการเจรจาปราศรัยกับอดคาหมานปริพาชกผู้สมณ-
*มุณีทากบุตรทั้งหมดแก่พระผู้มีพระภาค .

[๓๔๙] เมื่อนายช่างไม้ชื่อปัญจกัณฐะ กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรนายช่างไม้ เมื่อเป็นเหมือนอย่างคำของอดคาหมานปริพาชกผู้สมณมุณีทากบุตร เด็กอ่อน
ที่ยังนอนหงายอยู่ ก็จักเป็นผู้มุกตสมบุรณ์ มุกตอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม
ไม่มีใครรบได้ . ดูกรนายช่างไม้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่ากาย ดังนี้ ก็ยังไม่มี
ที่ไหนจักทำกรรมชั่วด้วยกายได้เล่า นอกจากจะมีเพียงอาการคันรน . เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่
แม้แต่จะรู้ว่า วาจา ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักกล่าววาจาชั่วได้เล่า นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้ .
เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่า ความดำริ ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักดำริชั่วได้เล่า
นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้และการหิวระะ . เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่าอาชีวะ
ดังนี้ ก็ยังไม่มี ที่ไหนจักเลียงชีพชั่วได้เล่า นอกจากน่านมของมารดา . ดูกรนายช่างไม้
เมื่อเป็นเหมือนอย่างคำของอดคาหมานปริพาชกผู้สมณมุณีทากบุตร เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่
จักเป็นผู้มุกตสมบุรณ์ มุกตอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ .

เสกขภูมิ

[๓๖๐] ดูกรนายช่างไม้ เรบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ว่ามิใช่ผู้มี
กตสมบุรณ์เลย มิใช่ผู้มุกตอย่างยิ่ง มิใช่เป็นสมณะผู้ถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้
ก็แต่ว่าบุคคลผู้ยังดีกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง ธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน ดูกรนาย-
*ช่างไม้ บุคคลในโลกนี้ ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ไม่กล่าววาจาชั่ว ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว
ไม่เลียงชีพชั่ว เรบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ว่ามิใช่ผู้มุกตสมบุรณ์
มิใช่ผู้มุกตอย่างยิ่ง มิใช่เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ก็แต่ว่าบุคคลผู้ยังดีกว่า
เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง .

[๓๖๑] ดูกรนายช่างไม้ เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ว่าเป็น
ผู้มุกตสมบุรณ์ มุกตอย่างยิ่ง เป็นสมณะผู้ถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ . ดูกรนายช่างไม้
ข้อที่ศีลเหล่านี้เป็นอกุศล ศีลเป็นอกุศลมีสมุฏฐานแต่จิตนี้ ศีลเป็นอกุศลดับลงหมดสิ้นไปในที่นี้
ผู้ปฏิบัติอย่างนี้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลเป็นอกุศล เรากล่าวว่าควรรู้ . ข้อที่ศีลเหล่านี้เป็น
กุศล ศีลเป็นกุศลมีสมุฏฐานแต่จิตนี้ ศีลเป็นกุศลดับลงหมดสิ้นไปในที่นี้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้
ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลเป็นกุศล เรากล่าวว่าควรรู้ . ข้อที่ความดำริเหล่านี้เป็นอกุศล
ความดำริเป็นอกุศลมีสมุฏฐานแต่จิตนี้ ความดำริเป็นอกุศลดับลงหมดสิ้นในที่นี้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้
ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล เรากล่าวว่าควรรู้ . ข้อที่ความดำริเหล่านี้เป็นกุศล
ความดำริเป็นกุศล มีสมุฏฐานแต่จิตนี้ ความดำริเป็นกุศลดับลงหมดสิ้นในที่นี้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้
ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล เรากล่าวว่าควรรู้ .

อเสกขภูมิ

[๓๖๒] ดูกรนายช่างไม้ ก็ศีลที่เป็นอกุศลนั้นเป็นไฉน? ดูกรนายช่างไม้ กายกรรม
เป็นอกุศล วจีกรรมเป็นอกุศล การเลียงชีพชั่ว เหล่านี้เรากล่าวว่าศีลเป็นอกุศล . ก็ศีลที่เป็น
อกุศลเหล่านี้มีอะไรเป็นสมุฏฐาน? แม้สมุฏฐานแห่งศีลเป็นอกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้ว .
ก็ต้องกล่าวว่า มีจิตเป็นสมุฏฐาน . จิตเป็นไฉน? ถึงจิตเล่าก็มีมาก หลายอย่าง มีประการต่างๆ
จิตใดมีระคะ โทสะ โมหะ ศีลเป็นอกุศลมีจิตนี้เป็นสมุฏฐาน . ก็ศีลที่เป็นอกุศลเหล่านี้
ดับลงหมดสิ้นในที่ไหน? แม้ความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวแล้ว .
ดูกรนายช่างไม้ ภิกษุในพระธรรมนี้ ละกายทุจริต เจริญกายสุจริต ละวาจาทุจริต เจริญวาจาสุจริต
ละมโนทุจริต เจริญมโนสุจริต ละมิจฉาอาชีวะ เลียงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ ศีลที่เป็นอกุศล
เหล่านี้ดับลงหมดสิ้นในการละทุจริต เจริญสุจริต และการละมิจฉาอาชีวะ เลียงชีวิตด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภกัมมมาอาชีวะ. ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศล? ดุรณายช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายามปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วยังฉันทะให้เกิด พยายามปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายามปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความเจริญยิ่ง เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยม แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว. ดุรณายช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศลธรรม.

[๓๖๓] ดุรณายช่างไม้ ก็ศีลที่เป็นกุศลเป็นไฉน? ดุรณายช่างไม้ เราย่อมกล่าวซึ่งกายกรรมเป็นกุศล วจีกรรมเป็นกุศล และอาชีวะอันบริสุทธิ์ ลงในศีลเหล่านี้ เรากล่าวว่าศีลเป็นกุศล. ก็ศีลเป็นกุศลเหล่านี้มีอะไรเป็นสมมุติฐาน? แม้สมมุติฐานแห่งศีลเป็นกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้ว. ก็ต้องกล่าวว่า มีจิตเป็นสมมุติฐาน. จิตเป็นไฉน? แม้จิตเล่าก็มีมาก หลายอย่าง มีประการต่างๆ จิตใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ศีลเป็นกุศลมีจิตนี้เป็นสมมุติฐาน. ศีลเป็นกุศลเหล่านี้ดับลงหมดสิ้นในที่ไหน? แม้ความดับแห่งศีลเป็นกุศลนั้น เราก็ก้าวแล้ว. ดุรณายช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล แต่จะสำเร็จด้วยศีลหาไม่ได้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับหมดสิ้นแห่งศีลเป็นกุศลเหล่านั้นของภิกษุนั้นด้วย. ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลเป็นกุศล? ดุร-
*นายช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น . . . เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว . . . เพื่อยังอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น . . . เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความเจริญยิ่ง เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว. ดุรณายช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลเป็นกุศล.

อกุศลสังกัปปะ

[๓๖๔] ดุรณายช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นอกุศลเป็นไฉน? ดุรณายช่างไม้ ความดำรินอกาม ความดำรินอกาาม ความดำรินอกาาม เหล่านี้เรากล่าวว่าความดำริเป็นอกุศล. ก็ความดำริเป็นอกุศลนี้มีอะไรเป็นสมมุติฐาน? แม้สมมุติฐานแห่งความดำริเป็นอกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้ว. ก็ต้องกล่าวว่า มีสัญญาเป็นสมมุติฐาน. สัญญาเป็นไฉน? แม้สัญญาเล่าก็มีมาก หลายอย่าง มีประการต่างๆ สัญญาใดเป็นสัญญาในอกาม เป็นสัญญาในอกาาม เป็นสัญญาในการเบียดเบียน ความดำริเป็นอกุศลมีสัญญานี้เป็นสมมุติฐาน. ก็ความดำริเป็นอกุศลเหล่านี้ ดับลงหมดสิ้นในที่ไหน? แม้ความดับแห่งความดำริเป็นอกุศลนั้น เราก็ก้าวแล้ว. ดุรณายช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่เวทนีอยู่ ซึ่งเป็นที่ดับหมดสิ้นแห่งความดำริเป็นอกุศล. ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ยังฉันทะให้เกิด พยายามปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น . . . เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว . . . เพื่อยังอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น . . . เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความเจริญยิ่ง เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ดุรณายช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล.

กุศลสังกัปปะ

[๓๖๕] ดุรณายช่างไม้ ก็ความดำริเป็นกุศลเป็นไฉน? ดุรณายช่างไม้ ความดำรินอกกัมมะ ความดำรินอกกัมมะ ความดำรินอกกัมมะ เหล่านี้เรากล่าวว่าความดำริเป็นกุศล. ก็ความดำริเป็นกุศลนี้มีอะไรเป็นสมมุติฐาน? แม้สมมุติฐานแห่งความดำริเป็นกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้ว. ก็ต้องกล่าวว่า มีสัญญาเป็นสมมุติฐาน. สัญญาเป็นไฉน? แม้สัญญาเล่าก็มีมาก หลายอย่าง มีประการต่างๆ สัญญาใดเป็นสัญญาในอกกัมมะ เป็นสัญญาในอกกัมมะ เป็นสัญญาในอกกัมมะ ความดำริเป็นอกุศลมีสัญญานี้เป็นสมมุติฐาน. ก็ความดำริเป็นกุศลเหล่านี้ดับลงหมดสิ้นในที่ไหน? แม้ความดับแห่งความดำริเป็นกุศลนั้น เราก็ก้าวแล้ว. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ซึ่งเป็นที่ดับหมดสิ้นแห่งความดำริเป็นอกุศลเหล่านี้. ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรากรความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น . . . เพื่อยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว . . . เพื่อยังอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น . . . เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความเจริญยิ่ง เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว. ดุรณายช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

อเสกขธรรม ๑๐

[๓๖๖] ดูกุรณายช่างไม้ เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน
ว่าเป็นผู้มีกมลสมบุรณ์ มีกมลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ดูกุ
รณายช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฐิเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมา
สังกัปปะเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมาวาจาเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมากรรมันตะเป็นของ
อเสกขบุคคล ๑ สัมมาอาชีวะเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมาวายามะเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมา
สติเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมาสมาธิเป็นของอเสกขบุคคล ๑ สัมมาญาณะเป็นของอเสกขบุคคล
๑ สัมมาวิมุตติเป็นของอเสกขบุคคล ๑ เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ
เหล่านี้แล ว่าเป็นผู้มีกมลสมบุรณ์ มีกมลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใคร
รบได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว. ช่างไม้ปัญจกัณเฑาะ ยินดีชื่นชมพระภายิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล.

จบ สมณมณฑกสูตร ที่ ๘.

๙. จุฬสกลุทายีสสูตร

เรื่อง สกลุทายิปรีพาชก

[๓๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขต
พระนครราชคฤห์. สมัยนั้น สกลุทายิปรีพาชกอยู่ในปรีพาชการามเป็นที่ให้เหยื่อแก่กบฏ. พร้อม
ด้วยปรีพาชกบริษัทหมู่มาก. ครั้นนั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริว่า การเที่ยวบิณฑบาต
ในกรุงราชคฤห์ยังเข้ายาก ยากกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปหาสกลุทายิปรีพาชก ยังปรีพาชการามอัน
เป็นที่ให้เหยื่อแก่กบฏเถิด. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังปรีพาชการาม อันเป็นที่
ให้เหยื่อแก่กบฏ.

ตริจฉานกถา

[๓๖๘] ก็สมัยนั้น สกลุทายิปรีพาชกนั่งอยู่กับปรีพาชกบริษัทหมู่มาก ซึ่งกำลังสนทนา
ตริจฉานกถาต่างเรื่อง ด้วยเสียงอื้ออึงอีกทีก็ คือ พูดเรื่องพระราชชา ฯลฯ เรื่องความเจริญและ
ความเสื่อมด้วยประการนั้น. สกลุทายิปรีพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกล ครั้น
เห็นแล้วจึงห้ามบริษัทของตนให้สงบว่า ขอท่านทั้งหลายจงเบาๆ เสียงหน่อย อย่าส่งเสียงอึงนัก
นี้พระสมณโคดมกำลังเสด็จมา พระองค์ท่านทรงโปรดเสียงเบา และทรงกล่าวสรรเสริญคุณของ
เสียงเบา บางทีพระองค์ท่านทรงทราบ ว่า บริษัทมีเสียงเบา พึงทรงสำคัญที่จะเสด็จเข้ามาได้.
ลำดับนั้น พวกปรีพาชกเหล่านั้นพากันนั่งอยู่. ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหา
สกลุทายิปรีพาชกจนถึงที่อยู่. สกลุทายิปรีพาชกได้กราบทูลเชิญพระผู้มีพระภาคว่า ขอเชิญ
พระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิด พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาดีแล้ว นานๆ พระผู้มีพระภาค
จึงจะมีโอกาสเสด็จมาถึงนี้ได้ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด น้าสนะที่จัดไว้. พระผู้มี
พระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่จัดไว้แล้ว. ส่วนสกลุทายิปรีพาชกถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. พระผู้มีพระภาคตรัสถามสกลุทายิปรีพาชกผู้หนึ่งเรียบร้อยแล้วว่า ดูกุรอุทัย
เมื่อคืนนี้ ท่านทั้งหลายนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน ก็แหละเรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายหยุดค้าง
ไว้ในระหว่าง.

[๓๖๙] สกลุทายิปรีพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพระองค์ทั้งหลาย
ประชุมสนทนากันเมื่อคืนนั้นนั้น ของดไว้ก่อน เรื่องนั้นพระผู้มีพระภาคจักได้ทรงสดับในภายหลัง
โดยไม่ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเวลาข้าพระองค์ไม่ได้เข้าไปหาบริษัทหมู่นี้ บริษัทหมู่นี้ก็
นั่งพูดกันถึงตริจฉานกถาต่างเรื่อง แต่เมื่อเวลาข้าพระองค์เข้าไปหาบริษัทหมู่นี้ บริษัทหมู่นี้ก็นั่ง
มองดูแต่หน้าข้าพระองค์ด้วยความประสงค์ว่า ท่านอุทัย (พระสมณโคดม) ๑- จักภาษิตธรรมใด
แก่เราทั้งหลาย เราทั้งหลายจักฟังธรรมนั้น ดังนี้ และเมื่อเวลาพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหา
บริษัทหมู่นี้ ทั้งข้าพระองค์และบริษัทหมู่นี้ก็นั่งมองดูพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ด้วยมี
ประสงค์ว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงภาษิตธรรมใดแก่เราทั้งหลาย เราทั้งหลายจักฟังธรรมนั้น.

ดูกุรอุทัย ถ้าอย่างนั้น ปัญหาจงปรากฏแก่ท่าน ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้ธรรมเทศนาปรากฏ
แก่เรา.

[๓๗๐] ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อนๆ หลายวันมาแล้ว ท่านผู้สัพพัญญูสัพพ-

* ทสสวรี (ผู้สารพัดรู้สารพัดเห็น) มาปฏิญาณความรู้ความเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดินไป
หยุดอยู่ หลับและตื่น ความรู้ความเห็นปรากฏอยู่เสมอว่า ไป ดังนี้ ท่านผู้นั้นถูกข้าพระองค์ถาม
ปัญหาปรากฏชั้นธรรมาสน์ก็เอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน พูดเจไปเสียนอกเรื่อง ได้ทำความ
โกรธ โทสะ และความไม่พอใจให้ปรากฏ ข้าพระองค์เกิดสติปราชญ์พระผู้มีพระภาคเท่านั้นว่า
โอ ผู้ฉลาดในธรรมเหล่านี้ จะเป็นผู้ใดเล่า ต้องเป็นพระผู้มีพระภาคเป็นแน่ ต้องเป็นพระสุด
เป็นแน่.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ภ. ดุรอุททัย ก็ท่านผู้สารพัดรู้สารพัดเห็นนั่น มาปฏิญาณความรู้ความเห็นอันไม่มีส่วนเหลือ . . . ได้ทำความโกรธ โทสะ และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นใครเล่า?

นิครนถนาฏบุตร พระเจ้าข้า .

๑๑. ถ้าไม่มีในบาลี แต่น่าจะเป็นคำเกิน

ว่าด้วยชั้นส่วนอดีตและอนาคต

[๓๓๑] ดุรอุททัย ผู้ใดพึงระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ พึงระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ผู้นั้นควรถามปัญหาปารากขันธส่วนอดีตกะเรา หรือเราควรถามปัญหาปารากขันธส่วนอดีตกะผู้นั้น ผู้นั้นจะพึงยังจิตของเราให้ยินดีได้ ด้วยการพยากรณ์ปัญหาปารากขันธส่วนอดีต หรือเราจะพึงยังจิตของผู้นั้นให้ยินดีได้ ด้วยการพยากรณ์ปัญหาปารากขันธส่วนอดีต .

ดุรอุททัย ผู้ใดพึงเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขของมนุษย์ ฯลฯ พึงรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ผู้นั้นควรถามปัญหาปารากขันธส่วนอนาคตกะเรา หรือเราควรถามปัญหาปารากขันธส่วนอนาคตกะผู้นั้น ผู้นั้นจะพึงยังจิตของเราให้ยินดีได้ ด้วยการพยากรณ์ปัญหาปารากขันธส่วนอนาคต หรือเราพึงยังจิตของผู้นั้นให้ยินดีได้ ด้วยการพยากรณ์ปัญหาปารากขันธส่วนอนาคต .

ดุรอุททัย แต่งงดขันธส่วนอดีตและขันธส่วนอนาคตไว้ก่อน เราจักแสดงธรรมแก่ท่านว่า เมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้แต่ด้วยอรรถภาพของข้าพระองค์ ที่เป็นอยู่บัดนี้ ข้าพระองค์ยังไม่สามารถจะระลึกถึงได้ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ก็โจนจักระระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง ฯลฯ จักระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เหมือนพระผู้มีพระภาคได้เล่า .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเดี๋ยวนี้ แม้แต่ปิงสุปิตถา ข้าพระองค์ยังไม่เห็นเลย โจนจักรเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักข อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขของมนุษย์ ฯลฯ จักรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ เหมือนพระผู้มีพระภาคได้เล่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็คำที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ดุรอุททัย แต่งงดขันธส่วนอดีตและอนาคตไว้ก่อน เราจักแสดงธรรมแก่ท่านว่า เมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ ดังนั้น จะได้ปรากฏแก่ข้าพระองค์โดยยิ่งกว่าประมาณก็หาไม่ โจนข้าพระองค์ จะพึงยังจิตของพระผู้มีพระภาคให้ยินดี ด้วยการพยากรณ์ปัญหา ในลัทธิอาจารย์ของตนได้เล่า .

เรื่องวรรณ

[๓๓๒] ดุรอุททัย ก็ในลัทธิอาจารย์ของตนแห่งท่านมีว่าอย่างไร?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตนแห่งข้าพระองค์ มีอยู่อย่างนี้ว่า นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง .

ดุรอุททัย ในลัทธิอาจารย์ของตนแห่งท่านที่มีอยู่อย่างนี้ว่า นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง ก็วรรณอย่างหนึ่งเป็นโจน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณใด ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างหนึ่ง .

ดุรอุททัย ก็วรรณไหนเล่าที่ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณใด ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างหนึ่ง .

[๓๓๓] ดุรอุททัย ท่านกล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณใด ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างหนึ่ง ดังนี้ วาจานั้นของท่านพึงขยายออกอย่างยืดยาว แต่ท่านไม่ชี้วรรณนั้นได้ .

ดุรอุททัย เปรียบเหมือนบุรุษพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราปรารถนารักใคร่นางชนปถักัลยาณี ในชนบทนี้. คนทั้งหลายพึงถามเขาอย่างนี้ว่า พ่อ นางชนปถักัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักหรือว่าเป็นนางกษัตริย์ พรหมณี แพศย์ สุทร. เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้. คนทั้งหลายพึงถามเขาว่า พ่อ นางชนปถักัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักหรือว่าเป็นนางมีวรรณอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้. คนทั้งหลายพึงถามเขาว่า พ่อ นางชนปถักัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักหรือว่า สูง ต่ำ หรือพอสั้นทึดดำ ขาว หรือมีผิวคล้ำ อยู่ในบ้าน นิคม หรือนครโน้น. เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้. คนทั้งหลายพึงกล่าวกะเขาว่า พ่อปรารถนารักใคร่หญิงที่พ่อไม่รู้จัก ไม่เคยเห็นหรือ. เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า ถูกแล้ว ดังนี้. ดุรอุททัย ท่านจะสำคัญความข้อนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เป็นโจน เมื่อเป็นเช่นนั้น คำกล่าวของบุรุษนั้น ถึงเป็นคำใช้ไม่ได้ไม่ใช่หรือ?

แน่นอน พระเจ้าข้า เมื่อเป็นเช่นนั้น คำกล่าวของบุรุษนั้น ถึงความเป็นคำใช้ไม่ได้.

คุกรอุทายี ท่านก็ฉันทันเหมือนกัน กล่าวอยู่แต่ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณใดไม่มี
วรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างยิ่ง ดังนี้ แต่ไม่ชี้วรรณนั้น.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม
นายช่างเจียรระไนดีแล้ว เขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลแดง ย่อมสว่างไสว ส่องแสงเรืองอยู่ จันท
ตัวตนก็มีวรรณ ฉันทัน เมื่อตายไปย่อมเป็นของไม่มีโรค.

[๓๓๔] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน แก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเอง
อย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม นายช่างเจียรระไนดีแล้ว เขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลแดง ย่อมสว่างไสว
ส่องแสงเรืองอยู่ ๑ แผลงหิงห้อยในเวลาเดือนมิดในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหน
จะงาม และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ แผลงหิงห้อยในเวลาเดือนมิดในราตรีนี้
งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

[๓๓๕] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน แผลงหิงห้อยในเวลาเดือนมิด
ในราตรี ๑ ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมิดในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหนจะงาม
และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมิดในราตรีนี้
งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

[๓๓๖] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมิด
ในราตรี ๑ กองไฟใหญ่ในเวลาเดือนมิดในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหนจะงาม
และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ กองไฟใหญ่ในเวลาเดือนมิด ในเวลา
ราตรีนี้ งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

[๓๓๗] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน กองไฟในเวลาเดือนมิดใน
ราตรี ๑ ดาวพระศุกรีในอากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ๑ บรรดาวรรณ
ทั้งสองนี้ วรรณไหนจะงาม และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดาวพระศุกรีในอากาศอันกระจ่างปราศจาก
เมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรีนี้ งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

[๓๓๘] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน ดาวพระศุกรีในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ๑ ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรงในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ (เพ็ญกลางเดือน) ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณ
ไหนจะงาม และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรงในอากาศ
อันกระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ นี้งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

[๓๓๙] คุกรอุทายี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโจน ดวงจันทร์ ในเวลาเที่ยงคืน
ตรงในอากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถ ที่ ๑๕ ๑ ดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงตรงใน
อากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในสัปดาห์เดือนท้ายฤดูฝน ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหน
จะงามกว่า และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงตรงในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆ ในสัปดาห์เดือนท้ายฤดูฝนนี้งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย.

คุกรอุทายี เทวดาเหล่าใดย่อมสืบทอดพระจันทร์พระอาทิตย์ไม่ได้ เทวดาเหล่านั้นมีมาก
มีมากกว่าเทวดาพวกที่สืบทอดพระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ เรารู้ทั่วถึงเทวดาพวกนั้นอยู่ เราก็
ไม่กล่าวว่า วรรณใดไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านก็ชื่อว่ากล่าวอยู่
ว่า วรรณใดที่เลวกว่าและเศร้าหมองกว่าแผลงหิงห้อย วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างยิ่ง ดังนี้ แต่
ท่านไม่ชี้วรรณนั้นท่าน.

พระผู้มีพระภาคทรงค้ำเรื่องนี้เสียแล้ว พระสุคตเจ้าทรงค้ำเรื่องนี้เสียแล้ว.

คุกรอุทายี ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงค้ำเรื่องนี้เสียแล้ว พระ
สุคตทรงค้ำเรื่องนี้เสียแล้วดังนี้เล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ของข้าพระองค์ทั้งหลายมีอยู่อย่างนี้ว่า
วรรณนี้เป็นวรรณอย่างยิ่ง วรรณนี้เป็นวรรณอย่างยิ่งดังนี้ ข้าพระองค์เหล่านั้น เมื่อถูกพระผู้มี
พระภาคสอบสวน ชักไขว้ โลเลเรียง ในลัทธิอาจารย์ของตน ก็เป็นคนว่างเปล่า ผิดไปหมด.

ปัญหาเรื่องสุข-ทุกข์

[๓๔๐] คุกรอุทายี โลกมีความสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่หรือ ปฏิปทาที่มีเหตุ เพื่อทำ
ให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่หรือ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ของข้าพระองค์ทั้งหลายมีอยู่อย่างนี้ว่า
โลกมีความสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ปฏิปทาที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว

ก็มีอยู่ .

คุรุธา ย ก็ปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขอย่างเดียวนั้นเป็นไหน?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ละการประพฤติดีกในกาม เว้นขาดจากการประพฤติดีกในกาม ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ สมาทานคุณ คือ ตบะอย่างใดอย่างหนึ่ง ประพฤติอยู่ นี่แลปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว พระเจ้าข้า .

[๓๘๑] คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ในสมัยที่บุคคล ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์นั้น ตนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง ทุกข์บ้าง?

มีสุขบ้างทุกข์บ้าง พระเจ้าข้า .

คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ในสมัยที่ตนละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์นั้น ตนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้างทุกข์บ้าง?

มีสุขบ้างทุกข์บ้าง พระเจ้าข้า .

คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ในสมัยที่ตนละการประพฤติดีกในกาม เว้นจากการประพฤติดีกในกามนั้น ตนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้างทุกข์บ้าง?

มีสุขบ้างทุกข์บ้าง พระเจ้าข้า .

คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ในสมัยที่ตนละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จนั้น ตนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้างทุกข์บ้าง?

มีสุขบ้างทุกข์บ้าง พระเจ้าข้า .

คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน ในสมัยที่ตนสมาทานคุณ คือตบะอย่างใดอย่างหนึ่งประพฤติอยู่นั้น ตนมีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้างทุกข์บ้าง?

มีสุขบ้างทุกข์บ้าง พระเจ้าข้า .

คุรุธา ย ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน การจะอาศัยปฏิบัติอันมีทั้งสุขและทุกข์ เคลื่อนกล่น แล้วทำให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่บ้างหรือหนอ?

พระผู้มีพระภาคทรงคัดค้านเรื่องนี้เสียแล้ว พระสุตตรทรงคัดค้านเรื่องนี้เสียแล้ว .

คุรุธา ย ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคทรงคัดค้านเรื่องนี้เสียแล้ว พระสุตตรทรงคัดค้านเรื่องนี้เสียแล้ว ดังนี้ เล่า?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตนของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีอยู่อย่างนี้ว่า โลกมีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวก็มีอยู่ ดังนี้ . ข้าพระองค์เหล่านั้น เมื่อถูกพระผู้มีพระภาคสอบสวน ชักไซ้ไร โลเลียง ในลัทธิอาจารย์ของตน ก็เป็นคนว่างเปล่า ผิดไปหมด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โลกซึ่งมีความสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่หรือ ปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่หรือ?

คุรุธา ย โลกมีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขอย่างเดียวให้แจ้งชัดก็มีอยู่ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวนั้นเป็นไหน?

ฉาน ๔

[๓๘๒] คุรุธา ย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิด แต่วิเวกอยู่ ๑ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิด แต่สมาธิอยู่ ๑ มีอเบกขา มีสติสัมปชัญญะและเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ๑ นี่แลปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทำไมหนอ ปฏิบัตินั้นจึงเป็นปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวได้ เพราะโลกมีความสุขโดยส่วนเดียว เป็นอันภิกษุนั้นทำให้แจ้งชัดด้วยปฏิบัติที่มีประมาณเท่านั้น?

คุรุธา ย โลกมีความสุขส่วนเดียว จะเป็นอันภิกษุนั้นทำให้แจ้งชัดด้วยปฏิบัติ มีประมาณเท่านั้นหาได้แล แต่ปฏิบัตินั้นมีเหตุทีเดียว เพื่อทำให้แจ้งซึ่งโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียวได้ .

[๓๘๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว บริษัทของสกลุทายีปริพาชกได้บรรลุเสียงสูงเสียงใหญ่กันอัดอึ้งว่า เราทั้งหลายพร้อมทั้งอาจารย์จะได้ยินดีในเหตุนี้หาได้ เราทั้งหลายพร้อมทั้งอาจารย์จะได้ยินดีในเหตุนี้หาได้ เราทั้งหลายยังไม่รู้ชัดซึ่งปฏิบัติที่ยิ่งไปกว่านี้ ลำดับนั้น สกลุทายีปริพาชกห้ามปริพาชกเหล่านั้นให้สงบเสียงแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร จึงเป็นอันภิกษุนั้นทำให้แจ้งซึ่งโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียวได้เล่า?

[๓๘๔] คุรุธา ย ภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรลุตตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ยินด้วยกัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เจราจกัน สนทนากัน กับเทวดาทั้งหลายผู้เข้าถึงโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวเหล่านั้นได้ ดุรอุททัย
ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นแล เป็นอันภิกษุหนึ่งทำให้แจ้ง ซึ่งโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียวได้ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายย่อมประพุดติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพราะ
เหตุจะทำให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวนี้ โดยแท้หรือ?

ดุรอุททัย ภิกษุทั้งหลายจะประพุดติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุจะทำให้แจ้งซึ่งโลก
ที่มีสุขโดยส่วนเดียวนี้ หามิได้ ดุรอุททัย ธรรมเหล่านี้ที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลาย
ประพุดติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัดนั้น ยังมีอยู่ .

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ธรรมทั้งหลายที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุทั้งหลายประพุด
ติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุจะทำให้แจ้งชัดนั้นเป็นไหน?

[๓๔๕] ดุรอุททัย พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดย
ชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มี
ผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของพวกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนก
พระธรรม (พระตถาคตพระองค์นั้นทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัด
ด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและ
มนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีคุณอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศ
พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดุหฺพดี บุตรดุหฺพดี
หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น แล้วได้ศรัทธาในพระตถาคต เขา
ประกอบด้วยศรัทธานั้น ย่อมเห็นตระหนักรู้ว่า ขรवासคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชา
เป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพุดติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ บริสุทธิ์โดย
ส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไรเราพึงปลงผมและหนวด ทุ่งหม่มผ้ากาสาวพัสตร์
ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาจะกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องนุ่งห่มน้อยใหญ่
ปลงผมและหนวด ทุ่งหม่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว สारวมะรังใน
พระปาติโมกข์อยู่ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นในโทษเพียงเล็กน้อยว่าเป็นภัย
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรมที่เป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธิ์
ถึงพร้อมด้วยศีล คัมภรองทวารในอินทริยทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ)
 ฯลฯ ภิกษุหนึ่งและนิรณ ๕ ประการเหล่านี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ เป็นเครื่องทำปัญญาให้ทุพล
ได้แล้ว เธอสังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มีปิต
และสุขเกิดแต่ริเวกอยู่ ดุรอุททัย ธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุ
ทั้งหลายประพุดติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัด .

ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตรวิจารณ์สงบไป มีปิตและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
ดุรอุททัย ธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลายประพุดติพรหมจรรย์
ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัด .

ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะและเสวยสุขด้วยนามกาย
เพราะปิตสันไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีมือเบกขา มีสติ
อยู่เป็นสุข ดุรอุททัย ธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลายประพุด
ติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัด .

ดุรอุททัย อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตตถกณาน ไม่มีทกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทกข์และดับโสมนัสโหม่นกอนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ดุรอุททัย ธรรม
เหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลายประพุดติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุ
ที่จะทำให้แจ้งชัด .

ญาณ ๓

[๓๔๖] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวนไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ
เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ เธอย่อม
ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ดุรอุททัย
ธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่า และประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลายประพุดติพรหมจรรย์ในเรา
เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัด .

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวนไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่อรู้จติ และอุปบัติของสัตว์
ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ เธอย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไป
ตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ดุรอุททัย ธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่า และประณีตกว่า
ที่ภิกษุทั้งหลายประพุดติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้แจ้งชัด .

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวนไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ ย่อมรู้ชัด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ
นี้อาสวสมุทัยนี้อาสวนิโรธนี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น
แม้จากกามสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอริยาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า
หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อ
ความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูกรอทถิ ธรรมเมื่อนี้แล เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุ
ทั้งหลายประพฤติพรหมจรรย์ในเรา เพราะเหตุที่จะทำให้เกิดแจ้งชัด .

สกุททายีขอบวช

[๓๔๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สกุททายีปริพาชกกราบทูลพระผู้มี-
*พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิต
ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน
หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปตั้งนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาค
ทรงประกาศธรรมโดยอนุปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอ
ถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์
พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด .

[๓๔๔] เมื่อสกุททายีปริพาชกกราบทูลอย่างนี้แล้ว บริษัทของสกุททายีปริพาชกได้
กล่าวห้ามสกุททายีปริพาชกว่า ท่านอทถิ ท่านอย่าประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคตมเลย
ท่านอทถิ ท่านเป็นอาจารย์ อย่าอยู่เป็นอันเตวาสิกเลย เปรียบเหมือนหมอน้ำแล้ว จะพึงเป็น
จอกน้อยลอยในน้ำ ฉันใด ข้ออุปไมยนี้จักมีแก่ท่านอทถิ ฉันนั้น ท่านอทถิ ท่านอย่า
ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคตมเลย ท่านอทถิเป็นอาจารย์ อย่าอยู่เป็นอันเตวาสิกเลย .

ก็เรื่องนี้ เป็นอันยุติว่า บริษัทของสกุททายีพาชก ได้ทำสกุททายีปริพาชกให้เป็นอันตราย
ในพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคด้วยประการฉะนี้แล .

จบ จุฬสกุททายีสสูตร ที่ ๙ .

๑๐. เวณสสูตร

เรื่องเวณสปริพาชก

[๓๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิก
เศรษฐี เขตเมืองสาวัตถี ครั้นนั้นแล เวณสปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง .

เปรียบเทียบวรรณ ๒ อย่าง

[๓๔๖] เวณสปริพาชกยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วได้เปล่งอุทานในสำนักพระผู้
มีพระภาคว่า นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง ดังนี้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรกัจจนะ ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี่เป็นวรรณ
อย่างหนึ่ง นี่เป็นวรรณอย่างหนึ่ง ดังนี้ กัจจนะอย่างหนึ่งนั้นเป็นไฉน .

เว. ข้าแต่ท่านพระโคตม วรรณใดไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณนั้น
เป็นวรรณอย่างหนึ่ง .

ภ. ดูกรกัจจนะ วรรณไหนเล่า ที่ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า

ข้าแต่ท่านพระโคตม วรรณใด ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณ
อย่างหนึ่ง .

[๓๔๗] ดูกรกัจจนะ ท่านกล่าวแต่เพียงว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม วรรณใดไม่มีวรรณ
อื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างหนึ่ง ดังนี้ วาจาอันของท่านพึงขยายออก
อย่างยืดยาว แต่ท่านไม่ชี้วรรณนั้นได้ . ดูกรกัจจนะ เปรียบเหมือนบุรุษพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรา
ปรารถนารักใคร่นางชนบทกัลยาณี ในชนบทนี้ . คนทั้งหลายพึงถามเขาอย่างนี้ว่า พ่อ นาง
ชนบทกัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้นพ่อรู้จักหรือว่าเป็นนางกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร .
เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้ . คนทั้งหลายพึงถามเขาว่า พ่อ นางชนบทกัลยาณี
ที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักหรือว่า นางมีวรรณอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ . เมื่อเขาถูกถาม
ดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้ . คนทั้งหลายพึงถามเขาว่า พ่อ นางชนบทกัลยาณีที่พ่อปรารถนา
รักใคร่นั้น พ่อรู้จักหรือว่า สูง ต่ำ หรือพอสั้นหัด ต่ำ ขาว หรือมีผิวคล้ำ อยู่ในบ้าน นิคม
หรือนครโน้น . เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้ . คนทั้งหลายพึงกล่าวกะเขาว่า
พ่อ ปรารถนารักใคร่หญิงที่พ่อไม่รู้จัก ไม่เคยเห็นนั้นหรือ . เมื่อเขาถูกถามดังนี้แล้ว เขาพึง
ตอบว่าถูกแล้ว ดูกรกัจจนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น คำกล่าวของ
บุรุษนั้น ถึงความเป็นคำใช้ไม่ได้ มิใช่หรือ?

แน่นอน พระโคตมผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น คำกล่าวของบุรุษนั้น ถึงความเป็นคำใช้
ไม่ได้ .

ดูกรกัจจนะ ข้อนี้นั้นฉันใด ท่านก็ฉันนั้นแล กล่าวอยู่แต่ว่า ข้าแต่พระโคตม วรรณใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ไม่มีวรรณอื่นยิ่งกว่า หรือประณิตว่า วรรณนั้นเป็นวรรณอย่างยิ่ง ดังนี้ แต่ไม่ชื่อว่าวรรณนั้น .

ข้าแต่ท่านพระโคตม เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม
นายช่างเจียรไนดีแล้ว เขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลแดงย้อมสว่างไสวส่องแสงเรืองอยู่ณใจ ตัวตน
ก็จั้นนั้น เมื่อตายไป ย่อมเป็นของมีวรรณ ไม่มีโรค .

[๓๙๒] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน แก้วไพฑูรย์อันงามเกิดเอง
อย่างบริสุทธิ์ ๘ เหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว เขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลแดง ย้อมสว่างไสว
ส่องแสงเรืองอยู่ ๑ แฉกหึ่งห้อยในเวลาเดือนมืด ในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณ
ไหนจะงามกว่าและประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ แฉกหึ่งห้อยในเวลาเดือนมืด ในราตรีนี้
งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๓] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน แฉกหึ่งห้อยในเดือนมืด
ในราตรี ๑ ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมืด ในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหนจะงามกว่า
และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมืด ในราตรีนี้
งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๔] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ประทีปน้ำมันในเวลาเดือนมืด
ในราตรี ๑ กองไฟใหญ่ในเวลาเดือนมืด ในราตรี ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณไหนจะงามกว่า
และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ กองไฟใหญ่ในเวลาเดือนมืด ในราตรี
งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๕] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน กองไฟใหญ่ในเวลาเดือนมืด
ในราตรี ๑ ดาวพระศุกรีในอากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ๑ บรรดา
วรรณทั้ง ๒ นี้ วรรณไหนจะงามกว่า และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดาวพระศุกรีในอากาศอันกระจ่าง
ปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรีนี้ งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๖] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ดาวพระศุกรีในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ๑ ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรง ในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆในวันอุโบสถที่ ๑๕ (เพ็ญกลางเดือน) ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้ วรรณ
ไหนจะงามกว่า และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรง ในอากาศ
อันกระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ (เพ็ญกลางเดือน) นี้ งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๗] ดูกirkกิจงานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรง
ในอากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ (เพ็ญกลางเดือน) ๑ ดวงอาทิตย์ในเวลา
เที่ยงตรง ในอากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในสัปดาห์เดือนท้ายฤดูฝน ๑ บรรดาวรรณทั้งสองนี้
วรรณไหนจะงามกว่า และประณีตกว่ากัน?

ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาวรรณทั้งสองนี้ ดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงตรงในอากาศอัน
กระจ่างปราศจากเมฆ ในสัปดาห์เดือนท้ายฤดูฝนนี้ งามกว่าด้วย ประณีตกว่าด้วย .

[๓๙๘] ดูกirkกิจงานะ เทวดาเหล่าใดย่อมสืบทอดพระจันทร์และแสงพระอาทิตย์ไม่ได้
เทวดาเหล่านั้นมีมากกว่าเทวดาพวกที่สืบทอดพระจันทร์และแสงพระอาทิตย์ได้ เรารู้เรื่องเช่นนั้น
ตออยู่ ถึงกระนั้น เราก็ไม่กล่าวว่า วรรณใดไม่มี วรรณอื่นยิ่งกว่า หรือประณิตว่า เมื่อเป็น
เช่นนั้น ท่านก็ชื่อว่ากล่าวอยู่ว่า วรรณใดเลวกว่า และเศร้าหมองกว่าแฉกหึ่งห้อย วรรณนั้น
เป็นวรรณอย่างยิ่ง ดังนี้ แต่ท่านไม่ชื่อว่าวรรณนั้นเท่านั้น . ดูกirkกิจงานะ กามคุณ ๕ เหล่านี้
กามคุณ ๕ เป็นไฉน คือ รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ นำรัก
เกี่ยวข้องกับกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด . เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยโสต . . . กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยฆานะ . . .
รสที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวา . . . โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ นำรัก
เกี่ยวข้องกับกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด . ดูกirkกิจงานะ กามคุณ ๕ เหล่านี้แล ความสุขโสมนัส
อันใด อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น ความสุขโสมนัสนี้ เรากล่าวว่า กามสุข . (สุขเกิด
แต่กาม) ด้วยประการฉะนี้ เป็นอันรากล่าวกามสุขว่าเลิศกว่ากามทั้งหลาย กล่าวสุขอันเป็นที่สุด
ของกามว่าเลิศกว่ากามสุข ๑- ในความสุขอันเป็นที่สุดของกามนั้น เรากล่าวว่าเป็นเลิศ .

สรรเสริญสุขอันเป็นที่สุดของกาม

[๓๙๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชนสปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่-

* พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่พระโคตมผู้เจริญตรัสกามสุขว่าเลิศกว่ากามทั้งหลาย ตรัสความสุขอันเป็น
ที่สุดของกามว่าเลิศกว่ากามสุข ในความสุขอันเป็นที่สุดของกามนั้นตรัสว่าเป็นเลิศนี้ ตรัสดี
นำอัศจรรย์นัก ไม่เคยมีมา .

ดูกirkกิจงานะ ข้อที่ว่ากามกิตติ กามสุขกิตติ สุขอันเป็นที่สุดของกามกิตติ นี้ยากที่ท่าน
ผู้มีความเห็นเป็นอย่างอื่น มีความพอใจเป็นอย่างอื่น มีความชอบใจเป็นอย่างอื่น มีความประกอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เนื้อความเป็นประการอื่น มีลัทธิอาจารย์เป็นประการอื่นจะพึงรู้ได้ ดูกิจงานะ ภิกษุเหล่าใด
เป็นอรหันต์ชื่อนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์มีภริยานะได้ทำเสร็จแล้ว มีการอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์
ของตนอันถึงแล้วตามลำดับ มีสังโยชนในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ
ภิกษุเหล่านั้นแล จะพึงรู้ข้อที่ว่า กาม กามสุข หรือสุขอันเป็นที่สุดของกามนี้ได้ .

๑๑. หมายเอานิพพาน

[๔๐๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชนสปริพาชกโกรธ ชัดใจ เมื่อจะดำ
ติเตียนพระผู้มีพระภาค คิดว่าเราจักให้พระสมณโคตมได้รับความเสียหาย ดังนี้ จึงได้กราบทูลว่า
ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์บางพวกในโลกนี้ไม่รู้เงื่อนไขเบื้องต้น ไม่รู้เงื่อนไขเบื้องปลาย
แต่ปัญญานอย่ว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีดังนี้ ภาษิตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นค่านาหัวเราะ
ทีเดียว ถึงความเป็นคำตำราอย่างเดียว ถึงความเป็นคำเปล่า ถึงความเป็นคำเหลวไหลแท้ๆ .

[๔๐๑] ดูกิจงานะ สมณพราหมณ์เหล่าใด เมื่อไม่รู้เงื่อนไขเบื้องต้น เมื่อไม่รู้เงื่อนไข
เบื้องปลาย มาปัญญานอย่ว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ สมณพราหมณ์เหล่านั้นควรถูกข่มขืนกับเหตุ ดูกิจงานะ
ก็แต่ว่า เงื่อนไขเบื้องต้นจงดไว้เกิด เงื่อนไขเบื้องปลายจงดไว้เกิด บุรุษผู้รู้ความ ไม่เป็นคนโง่เขลา
ไม่มีมายา เป็นคนซื่อตรง ของงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เมื่อปฏิบัติตามคำ
ที่เราสอนแล้ว ไม่นานก็รู้จักเอง จักเห็นเอง ได้ยินว่า การที่จะหลุดพ้นไปได้โดยชอบจาก
เครื่องผูก คือ เครื่องผูกคืออวิชชา ก็เป็นเช่นนั้น .

ดูกิจงานะ เปรียบเหมือนเด็กอ่อนยังนอนหงาย จะพึงถูกเขาผูกไว้ด้วยเครื่องผูกที่
ข้อเท้าทั้งสอง ที่ข้อมือทั้งสอง ที่คอหนึ่ง เป็นห่วงแห่ง เครื่องผูกเหล่านั้นจะพึงหลุดไปเพราะ
เด็กนั้นถึงความเจริญ เพราะเด็กนั้นถึงความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย เขาพึงรู้ว่าเป็นผู้พ้น
และเครื่องผูกก็ไม่มี ฉะนั้น ดูกิจงานะ บุรุษผู้รู้ความก็ฉะนั้นแล เป็นคนไม่โง่เขลา ไม่มีมายา
เป็นคนซื่อตรง ของงมาเกิด เราจักสั่งสอน เราจักแสดงธรรม เมื่อปฏิบัติได้ตามคำที่เราสอนแล้ว
ไม่นานนักก็รู้จักเอง จักเห็นเอง ได้ยินว่า การที่จะหลุดพ้นไปได้โดยชอบจากเครื่องผูก คือ
เครื่องผูกคืออวิชชา ก็เป็นเช่นนั้น .

เวชนสปริพาชกแสดงตนเป็นอุบาสก

[๔๐๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชนสปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่-
*พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลงทางของที่คว่ำ เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉะนั้น พระองค์ทรงประกาศธรรม
โดยอเนกปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค
พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

จบ เวชนสสูตร ที่ ๑๐ .

จบ ปริพาชกวรรค ที่ ๓ .

รวมพระสูตรในวรรคนี้มี ๑๐ สูตร คือ-

๑. จุฬวิจจโคตตสูตร	๒. อัคคิวิจจโคตตสูตร
๓. มหาวิจจโคตตสูตร	๔. ที่มนขสูตร
๕. มาคัณทียสูตร	๖. สันทกสูตร
๗. มหาสกลุทายิสูตร	๘. สมณมฺณทิกสูตร
๙. จุฬสกลุทายิสูตร	๑๐. เวชนสสูตร

ราชวรรค

๑. ฆฎิการสูตร

[๔๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ .
ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จแะออกจากทาง แล้วได้ทรงเยี่ยมพระสรวลในประเทศแห่งหนึ่ง .
ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้มีความคิดว่า เหตุอะไรหนอ บิ๊จยอะไร ที่พระผู้มีพระภาคทรง
เยี่ยมพระสรวล พระตถาคตทั้งหลายจะทรงเยี่ยมพระสรวลโดยหาเหตุมิได้นั้น ไม่มี ดังนี้ . ท่าน
พระอานนท์จึงทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุอะไรหนอ บิ๊จยอะไร ที่พระผู้มีพระภาค
ทรงเยี่ยมพระสรวล พระตถาคตทั้งหลายจะทรงเยี่ยมพระสรวลโดยหาเหตุมิได้นั้น ไม่มี?

[๔๐๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ที่ประเทศนี้ได้มีนิคม
ชื่อเวกพิละ เป็นนิคมมั่งคั่งและเจริญ มีคนมาก มีมนุษย์หนาแน่น . พระผู้มีพระภาค
ทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอาศัยเวกพิละนิคมอยู่ . ดูกอานนท์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ได้ยินว่า ที่นี้เป็นพระอารามของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้า. ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ประทับนั่งตรัสสอนภิกษุสงฆ์ที่นี่.

เรื่องช่างหม้อชื่อขมิถุการะ

[๔๐๕] ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์ได้บุผ้าสังฆาฏิขึ้นถวาย แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นขอพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด เมื่อเป็นเช่นนี้
ภูมิประเทศนี้จักได้เป็นส่วนที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าสองพระองค์ทรงบริโภคน. พระผู้มี-
*พระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ถวายแล้ว. จึงตรัสกะพระอานนท์ว่า
ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในประเทศนี้มีนิคมชื่อเวกพิละ เป็นนิคมมั่งคั่งและเจริญ
มิดนมาก มีมนุษย์หนาแน่น. ดูกรอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอาศัยเวกพิละนิคมอยู่ ได้ยินว่า ที่นี้เป็นพระอารามของพระผู้มี-
*พระภาค ทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า. ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาค
ทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับนั่งตรัสสอนภิกษุสงฆ์ที่นี่. และ
ในเวกพิละนิคม มีช่างหม้อชื่อขมิถุการะเป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป
ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปัฏฐากผู้เลิศ. มีมาณพชื่อโชติपालะเป็นสหายของ
ช่างหม้อชื่อขมิถุการะ เป็นสหายที่รัก. ครั้นนั้นขมิถุการะช่างหม้อเรียกโชติपालมาณพมาว่า มาเถิด
เพื่อนโชติपालะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้า เพราะว่าการที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมต
กันว่าเป็นความดี.

[๔๐๖] ดูกรอานนท์ เมื่อขมิถุการะช่างหม้อกล่าวอย่างนี้แล้ว โชติपालมาณพได้กล่าวว่า
อย่าเลยเพื่อนขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระสมณะศรัทธาไลน์นั้นที่เราเห็นแล้วเล่า? ดูกร
อานนท์ แม้ครั้งที่สอง ขมิถุการะช่างหม้อก็ได้กล่าวว่า โชติपालมาณพมาเถิด มาเถิดเพื่อนโชติपालะ
เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะ
การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมตกันว่าเป็นความดี.
แม้ครั้งที่สอง โชติपालมาณพก็ได้กล่าวว่า อย่าเลยเพื่อนขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วย
พระสมณะศรัทธาไลน์นั้นที่เราเห็นแล้วเล่า? แม้ครั้งที่สาม ขมิถุการะช่างหม้อก็ได้กล่าวว่า มาเถิด
เพื่อนโชติपालะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้า เพราะว่าการที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น
สมมตกันว่าเป็นความดี. ดูกรอานนท์ แม้ครั้งที่สาม โชติपालมาณพก็ได้กล่าวว่า อย่าเลยเพื่อน
ขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระสมณะศรัทธาไลน์นั้นที่เราเห็นแล้วเล่า?

ม. เพื่อนโชติपालะ ถ้าอย่างนั้น เรามาคือเอาเครื่องสำหรับสวดเมื่อเวลาอาบน้ำไป
แม่น้ำเพื่ออาบน้ำกันเถิด โชติपालมาณพรับคำขมิถุการะช่างหม้อแล้ว.

[๔๐๗] ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น ขมิถุการะช่างหม้อและโชติपालมาณพได้ถือเอาเครื่อง
สำหรับสวดเมื่อเวลาอาบน้ำไปย้แม่น้ำเพื่ออาบน้ำ. ครั้นนั้นแล ขมิถุการะช่างหม้อได้เรียก
โชติपालมาณพมากล่าวว่า เพื่อนโชติपालะ นี้ไม่ไกลพระอารามของพระผู้มีพระภาคทรงพระนาม
ว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเถิดเพื่อนโชติपालะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าการที่เราได้เห็น
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมตกันว่าเป็นความดี.

[๔๐๘] ดูกรอานนท์ เมื่อขมิถุการะช่างหม้อกล่าวอย่างนี้แล้ว โชติपालมาณพได้กล่าวว่า
ขมิถุการะช่างหม้อว่า อย่าเลยเพื่อนขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระสมณะศรัทธาไลน์
ที่เราเห็นแล้วเล่า? แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม ขมิถุการะช่างหม้อก็ได้เรียกโชติपालมาณพมา
กล่าวว่า เพื่อนโชติपालะ นี้ไม่ไกลพระอารามของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเถิดเพื่อนโชติपालะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนาม
ว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าการที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมตกันว่าเป็นความดี. แม้ครั้งที่สามโชติपालมาณพก็ได้กล่าวว่า
ขมิถุการะช่างหม้อว่า อย่าเลยเพื่อนขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระสมณะศรัทธาไลน์
ที่เราเห็นแล้วเล่า?

[๔๐๙] ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น ขมิถุการะช่างหม้อได้จับโชติपालมาณพที่ชายพกแล้ว
กล่าวว่า เพื่อนโชติपालะ นี้ไม่ไกลพระอารามของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเถิดเพื่อนโชติपालะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนาม
ว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าการที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมตกันว่าเป็นความดี. ลำดับนั้น โชติपालมาณพให้ขมิถุการะ
ช่างหม้อปล่อยชายพกแล้วกล่าวว่า อย่าเลยเพื่อนขมิถุการะ จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระสมณะ
ศรัทธาไลน์นั้นที่เราเห็นแล้วเล่า?

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น ขมิถุการะช่างหม้อจับโชติपालะผู้อาบน้ำดำเกล้าที่ผมแล้วกล่าวว่า
เพื่อนโชติपालะ นี้ไม่ไกลพระอารามของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันต-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

* สัมมาสัมพุทธเจ้า มาเกิดเพื่อนโชติปาละ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าสิ่งที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น สมมตักกันว่าเป็นความดี. ครั้นนั้น โชติปาละมากพมีความคิดว่า นาอัศจรรย์ หน่อทาน ไม่เคยมีมาหน่อทาน ที่ขุฎิกะช่างหม้อผู้มีชาติต่ำมาจับที่ผมของเราผู้อบนำดำเกล้าแล้ว การที่เราจะไปนี้ เห็นจะไม่เป็นการไปเล็กน้อยหน่อ ดังนี้แล้ว ได้กล่าวกะขุฎิกะช่างหม้อว่า เพื่อนขุฎิกะ การที่เพื่อนทำความพยายามตั้งแต่ชักชวนด้วยวาจา จับที่ชายพจนลงเลยถึงจับ ที่ผมนั้น ก็เพื่อจะชวนให้กันไปในสำนักพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เท่านั้นเองหรือ?

ม. เท่านั้นเองเพื่อนโชติปาละ จริงเช่นนั้นเพื่อน ก็การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นความดี.

โช. เพื่อนขุฎิกะ ถ้าอย่างนั้น จงปล่อยเถิด เราจักไป.

[๔๑๐] ดูกุรอานนท์ ครั้นนั้น ขุฎิกะช่างหม้อและโชติปาละมากพได้เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ แล้วขุฎิกะ ช่างหม้อถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ส่วนโชติปาละมากพได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคทรงพระนาม ว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ขุฎิกะช่างหม้อนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิโชติปาละมากพ เป็นสหายที่รักของข้าพระพุทธเจ้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรม แก่โชติปาละมากพนี้เถิด.

[๔๑๑] ดูกุรอานนท์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยังขุฎิกะช่างหม้อ และโชติปาละมากพให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้โอกาสให้ว่าเรึงด้วยธรรมิกถา ลำดับนั้น ขุฎิกะช่างหม้อ และโชติปาละมากพ อันพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เห็นแจ้ง ให้ สมทาน ให้โอกาสให้ว่าเรึงด้วยธรรมิกถา เพลิดเพลินชื่นชม พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำประทักษิณแล้ว หลีกไป.

[๔๑๒] ดูกุรอานนท์ ครั้นนั้น โชติปาละมากพได้ถามขุฎิกะช่างหม้อว่า เพื่อนขุฎิกะ เมื่อท่านฟังธรรมนี้อยู่ และเมื่อเช่นนั้นท่านจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตหรือหนอ?

ม. เพื่อนโชติปาละ ท่านก็รู้อยู่ว่า เราต้องเลี้ยงมารดาบิดา ซึ่งเป็นคนตาบอดผู้ชราแล้ว มิใช่หรือ?

โช. เพื่อนขุฎิกะ ถ้าเช่นนั้น เราจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต.

[๔๑๓] ดูกุรอานนท์ ครั้นนั้น ขุฎิกะช่างหม้อและโชติปาละมากพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง. ขุฎิกะช่างหม้อได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิโชติปาละมากพเป็น สหายที่รักของข้าพระพุทธเจ้า ขอพระผู้มีพระภาคทรงให้โชติปาละมากพนี้บวชเถิด ดังนี้ โชติปาละมากพได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในสำนักพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า. ครั้นเมื่อโชติปาละมากพอุปสมบทแล้วไม่นานประมาณเก็งเดือน พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ในเวฬุ-

* นิคมตามควรแก่พระพุทธานุภาพแล้ว เสด็จหลีกจาริกไปทางพระนครพาราณสี เสด็จจาริกไป โดยลำดับ ถึงพระนครพาราณสีแล้ว.

เรื่องพระเจ้ากาสีพระนามว่ากิกิ

[๔๑๔] ดูกุรอานนท์ ได้ยินว่า ในคราวนั้นพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ ปาอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้นนั้น พระเจ้ากาสีทรงพระนามว่ากิกิได้ทรงสดับว่า ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จถึงพระนครพาราณสี ประทับอยู่ ณ ปาอิสิปตน-

* มฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้นนั้น พระเจ้ากิกิกราชราชรับสั่งให้เทียบราชยานที่ดีๆ แล้ว ทรงราชยานอย่างดีเสด็จออกจากพระนครพาราณสีด้วยราชยานอย่างดี ด้วยราชยานภาพอย่างใหญ่ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จไป โดยเท่าที่ยานจะไปได้แล้ว เสด็จลงจากราชยาน เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคม แล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

[๔๑๕] ดูกุรอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า ทรงยังพระเจ้ากิกิกราชราชให้ทรงเห็นแจ้ง ให้ทรงสมทาน ให้ทรงอาจหาญ ให้ทรง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ว่าเริง ด้วยธรรมิกถา . ลำดับนั้น พระเจ้ากิกิสิราชขอพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป
ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ทรงเห็นแจ้ง ให้ทรงสมาทาน ให้ทรงอาหาญ ให้ทรง
ว่าเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตตาหารของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้ . พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป
ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับด้วยอาการดุสนิภาพ . พระเจ้ากิกิสิราชทรงทราบว่
พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับนิมนต์แล้ว
เสด็จลุกจากอาสนะ ถวายบังคม ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จหลีกไป . พอล่วงราตรีนั้นไป
พระเจ้ากิกิสิราชรับสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียะอันประณีต ล้วนแต่เป็นข้าวสาลีอันขาวและ
อ่อน มีสิ่งด่าเก็บออกหมดแล้ว มีแกงและกัมปเป็นอันมาก ในพระราชนิเวศน์ของท้าวเธอ แล้ว
รับสั่งให้ราชบุรุษไปกราบทูลภัตติกาลว่า ได้เวลาแล้ว พระเจ้าข้า ภัตตาหารสำเร็จแล้ว .

[๔๑๖] ดูกุรอานนท์ ครั้นนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์
ของพระเจ้ากิกิสิราช ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ . ลำดับนั้น
พระเจ้ากิกิสิราช ทรงอังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประมุข ให้โอบหน้าเพียงพอดด้วย
ของเคี้ยวของจืดอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของท้าวเธอ ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว พระเจ้ากิกิสิราช ทรงถือ
อาสนะต่ำอันหนึ่ง ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับการอยู่จำพรรษา ณ เมืองพาราณสีของหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันจักได้บำรุง
พระสงฆ์เห็นปานนี้ .

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าเลย มหาบพิตร
อาตมภาพรับการอยู่จำพรรษาเสียแล้ว . แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม พระเจ้ากิกิสิราชได้กราบ
ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับการอยู่จำพรรษา ณ เมืองพาราณสีของ
หม่อมฉันเถิด หม่อมฉันจักได้บำรุงพระสงฆ์เห็นปานนี้ .

แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสว่า
อย่าเลย มหาบพิตร อาตมภาพรับการอยู่จำพรรษาเสียแล้ว . ครั้นนั้น พระเจ้ากิกิสิราชทรงเสีย
พระทัย ทรงโหม่นสว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสป อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรง
รับการอยู่จำพรรษา ณ เมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ดังนี้ แล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
มีใครอื่นที่เป็นอุปปฏิภาณยิ่งกว่าหม่อมฉันหรือ?

พระกัสสปพุทธเจ้าสรรเสริญช่างหม้อชื่อขุฎิกะ

[๔๑๗] มื่อยุ มหาบพิตร นิคมชื่อเวกพิละ ช่างหม้อชื่อขุฎิกะ อยู่ในนิคมนั้น
เขาเป็นอุปปฏิภาณของอาตมภาพ นับเป็นอุปปฏิภาณชั้นเลิศ พระองค์แลทรงเสียพระทัยมีความโหม่นส
ว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรงรับการอยู่จำพรรษา
ในเมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ความเสียใจและความโหม่นสนั้นนั้น ย่อมไม่มี และจักไม่มีใน
ช่างหม้อขุฎิกะ ดุกรรมหาบพิตร ช่างหม้อขุฎิกะแล ถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
เป็นสรณะ เว้นขาดจากปาณติบาต เว้นขาดจากกัณหาจกัณหา เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร
เว้นขาดจากมสวาท เว้นขาดจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ดุกรรม
หาบพิตร ช่างหม้อขุฎิกะ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรูป
ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่ ดุกรรมหาบพิตร ช่างหม้อขุฎิกะ
เป็นผู้หมดสงสัยในทุกข ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา บริโศกจิต
มือเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม ปลอยวางแค้นแค้นและทองคำ ปราศจาก
การใช้ทองและเงิน ดุกรรมหาบพิตร ช่างหม้อขุฎิกะแล ไม่ขัดแผ่นดินด้วยสากและด้วยมือ
ของตน นำมาแต่ดินตลิ่งฝั่งหรือขยหนูซึ่งมียูด้วยหาบ ทำเป็นภาชนะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า
ในภาชนะนี้ ผู้ใดต้องการ ผู้นั้นจงวางถุงใส่ข้าวสาร ถุงใส่ถั่วเขียว หรือถุงใส่ถั่วดำไว้ แล้วนำ
ภาชนะที่ต้องการนั้น ไปเถิด ดุกรรมหาบพิตร ช่างหม้อขุฎิกะ เลี้ยงมารดาบิดา ผู้ชรา ตาบอด
ช่างหม้อขุฎิกะ เป็นอุปปฏิภาณ จะปริณิพพานในภพนี้ มีการไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา
เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้าประการหมดสิ้นไป .

[๔๑๘] ดุกรรมหาบพิตร ครั้นหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมชื่อเวกพิละนั่นเอง . เวลาเช้า
อาตมภาพนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปหา มารดาบิดาของขุฎิกะช่างหม้อถึงที่อยู่ แล้วได้ถามว่า
ดูเถิด นึกหาอาหารไปไหนเสียเล่า? มารดาบิดาของขุฎิกะช่างหม้อตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อุปปฏิภาณของพระองค์ออกไปเสียแล้ว ขอพระองค์จงเอาข้าวสุกจากหม้อข้าวนี้ เอาแกงจากหม้อ
แกงนี้เสวยเถิด . ดุกรรมหาบพิตร ครั้นนั้น อาตมภาพได้เอาข้าวสุกจากหม้อข้าว เอาแกงจาก
หม้อแกงฉันแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไป . ลำดับนั้น ขุฎิกะช่างหม้อเข้าไปหา มารดาบิดาถึงที่อยู่
แล้วได้ถามว่า ใครมาเอาข้าวสุกจากหม้อข้าว เอาแกงจากหม้อแกงบริโศกแล้วลุกจากอาสนะ
หลีกไป . มารดาบิดาบอกว่า ดูกุรพ้อ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงเอาข้าวสุกจากหม้อข้าว เอาแกงจากหม้อแกงเสวยแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป . ครั้นนั้น
ขุฎิกะช่างหม้อมีความคิดเห็นว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ทรงพระนามว่ากัณฐปอรรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงคุ้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้แก่เรา. ดุจรมหาบพิตร
ครั้งนั้น ปิติและสุข ไม่ละมุกการะช่างหม้อตลอดทั้งเดือน ไม่ละมารดาบิดาตลอดเจ็ดวัน.

[๔๑๙] ดุจรมหาบพิตร ครั้งหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่เวฬุวนารามนั้นเอง. ครั้งนั้นเวลาเช้า
อาตมภาพนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปหามารดาบิดาของมุกการะช่างหม้อถึงที่อยู่ แล้วได้ถามว่า
คุณเกิด นึกหาอาหารไปไหนเสียเล่า? มารดาบิดาของมุกการะช่างหม้อตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อุปฐากของพระองค์ออกไปเสียแล้ว ขอพระองค์จงเอาขนมสาคจากกระเช้านี้ เอาแกลงจากหม้อแกลง
นี้เสวยเถิด. ดุจรมหาบพิตร ครั้งนั้น อาตมภาพได้เอาขนมสาคจากกระเช้า เอาแกลงจากหม้อแกลง
นั้นแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไป. ลำดับนั้น มุกการะช่างหม้อเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่ แล้วได้
ถามว่า ใครมาเอาขนมสาคจากกระเช้า เอาแกลงจากหม้อแกลงบริโภคนั้นแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไป.
มารดาบิดาบอกว่า คุณพ่อ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัณฐปอรรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรง
เอาขนมสาคจากกระเช้า เอาแกลงจากหม้อแกลงเสวยแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป. ครั้งนั้น
มุกการะช่างหม้อมีความคิดเห็นว่าเป็นลาภของเรานอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาค
ทรงพระนามว่ากัณฐปอรรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงคุ้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้แก่เรา. ดุจรมหาบพิตร
ครั้งนั้น ปิติและสุข ไม่ละมุกการะช่างหม้อตลอดทั้งเดือน ไม่ละมารดาบิดาตลอดเจ็ดวัน.

[๔๒๐] ดุจรมหาบพิตร ครั้งหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่เวฬุวนารามนั้นเอง. กัณฐมัยนั้น กุฎิรั้ว.
อาตมภาพจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดุจภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพากันไปดูหญ้าที่นิเวศน์
ของมุกการะช่างหม้อ. เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวกะอาตมภาพว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หญ้าที่นิเวศน์ของมุกการะช่างหม้อไม่มี มีแต่หญ้าที่มุ่งหลังคาเรือนที่มุกการะ
ช่างหม้ออยู่เท่านั้น. อาตมภาพได้สั่งภิกษุทั้งหลายว่า ดุจภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพากันไป
รื้อหญ้าที่มุ่งหลังคาเรือน ที่มุกการะช่างหม้ออยู่มาเถิด. ดุจรมหาบพิตร ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้น
ได้ไปรื้อหญ้าที่มุ่งหลังคาเรือนที่มุกการะช่างหม้ออยู่มาแล้ว. ลำดับนั้น มารดาบิดาของมุกการะ
ช่างหม้อได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ใครมารื้อหญ้ามุ่งหลังคาเรือนเล่า. ภิกษุทั้งหลายตอบว่า คุณ
น้องหญิง กุฎิของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัณฐปอรรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า รื้อ มารดาบิดา
มุกการะช่างหม้อได้กล่าวว่า เอาไปเถิดเจ้าข้า เอาไปตามสะดวกเถิด ท่านผู้เจริญ. ครั้งนั้น
มุกการะช่างหม้อเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่ แล้วได้ถามว่า ใครมารื้อหญ้ามุ่งหลังคาเรือนเสียเล่า?
มารดาบิดาตอบว่า คุณพ่อ ภิกษุทั้งหลายบอกว่า กุฎิของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัณฐป
อรรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า รื้อ. ดุจรมหาบพิตร ครั้งนั้น มุกการะช่างหม้อมีความคิดเห็นว่าเป็น
ลาภของเรานอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัณฐปอรรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้า ทรงคุ้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้แก่เรา. ดุจรมหาบพิตร ครั้งนั้น ปิติและสุข ไม่ละมุกการะ
ช่างหม้อตลอดทั้งเดือน ไม่ละมารดาบิดาตลอดเจ็ดวัน. และครั้งนั้น เรือนที่มุกการะช่างหม้อ
อยู่ทั้งหลายนั้น มีอากาศเป็นหลังคาอยู่ตลอดสามเดือน ถึงฝนตกก็ไม่รั่ว ดุจรมหาบพิตร มุกการะ
ช่างหม้อมีคุณเห็นปานนี้.

ก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของมุกการะช่างหม้อแล้ว มุกการะช่างหม้อได้ดีแล้ว
ที่พระผู้มีพระภาคทรงคุ้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้แก่เรา.

[๔๒๑] ดุจอรอนนที ครั้งนั้น พระเจ้ากิกิการาชได้ส่งเกรียนบรรทุกข้าวสารข้าวปิ่นทมุ-
* ทิกสาธิประมาณ ๕๐๐ เล่ม และเครื่องแกงอันสมควรแก่ข้าวสารนั้น ไปพระราชทานแก่มุกการะ
ช่างหม้อ. ครั้งนั้น ราชบุตรทั้งหลายเข้าไปหามุกการะช่างหม้อแล้วได้กล่าวว่า คุณท่านผู้เจริญ
นี้ข้าวสารข้าวปิ่นทมุทิกสาธิบรรทุกเกรียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม และเครื่องแกงอันสมควรแก่
ข้าวสารนั้น พระเจ้ากิกิการาชส่งมาพระราชทานแก่ท่านแล้ว จงรับของพระราชทานเหล่านั้น
ไว้เถิด.

มุกการะช่างหม้อได้ตอบว่า พระราชามีพระราชกิจมาก มีราชกรณียะมาก ของที่พระ-

* ราชทานมานี้ อย่าเป็นของข้าพเจ้าเลย จงเป็นของหลวงเถิด.

[๔๒๒] ดุจอรอนนที เธอจะพึงมีความคิดเห็นว่า สมัยนั้น คนอื่นได้เป็นโชติปาละ-

* มาณพเนนอน แต่ข้อนั้นเธอไม่ควรเห็นอย่างนั้น สมัยนั้นเราได้เป็นโชติปาละมาณพ.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอรอนนที ยินดีชื่นชมพระภาสิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล.

จบ มุกการะสูตร ที่ ๑.

๒. ฐาปาลสูตร

พราหมณ์และคฤหบดีชาวถลลโกฏฐิตะเข้าเฝ้า

[๔๒๓] ข้าพระเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้เสด็จจาริกไปในหมู่ชนชาวกรุ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
เสด็จถึงนิคมของชาวกรุอันชื่อว่า ถลลโกฏฐิตะ. พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาวนิคมถลลโกฏ-

* ฐิตะ ได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดมศาสดาบุตรทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในหมู่ชน
ชาวกรุ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงถลลโกฏฐิตะแล้ว ก็กิตติศัพท์อันงามของ
ท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
พระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว
ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรรู้ ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์
พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีคุณอันงามในเบื้องต้น
มีคุณอันงามในท่ามกลาง มีคุณอันงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้ง
พยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นการดี
ดังนี้ .

[๔๒๔] ครั้นนั้น พราหมณ์และคฤหบดีชาวอุลลกุฏฐิตนิคม ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง บางพวกประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคประทับแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก
นั่งอยู่ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . พระผู้มีพระภาคทรงยังพราหมณ์และคฤหบดีชาวอุลลกุฏฐิตนิคม-
* ฐิตนิคม ผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วย
ธรรมิกกา .

รัฐपालกมลบุตรขอวาท

[๔๒๕] สมัยนั้น กุลบุตรชื่อรัฐपालะ เป็นบุตรของสกุลเลิศ ในอุลลกุฏฐิตนิคมนั้น
นั่งอยู่ในหมู่บริษัทนั้นด้วย . รัฐपालกมลบุตร มีความคิดเห็นว่าด้วยประการอย่างไร แล เราจึงจะรู้
ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้
บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์ โดยส่วนเดียวดุษสังขัตติ ไม่ใช่ว่าได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด . ครั้นนั้น พวกพราหมณ์ คฤหบดี
ชาวอุลลกุฏฐิตนิคม อันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วย
ธรรมิกกา ชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลจากจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
ทำประทักษิณแล้วหลีกไป . เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีชาวอุลลกุฏฐิตนิคมหลีกไปไม่นาน รัฐपाल-
* กุลบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยประการใดๆ แล ข้าพระพุทธเจ้า
จึงจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์
ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์ โดยส่วนเดียวดุษสังขัตติ ไม่ใช่ว่าได้ง่าย ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะ
ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอข้าพระพุทธเจ้าพึงได้
บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด . พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรรัฐपालะ ท่าน
เป็นผู้ที่มารดาบิดาอนุญาตให้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วหรือ?

รัฐपालกมลบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มารดาบิดายัง
มิได้อนุญาตให้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเลย พระเจ้าข้า .

ภ. ดูกรรัฐपालะ พระตถาคตทั้งหลาย ย่อมไม่บวชบุตรที่มารดาบิดามิได้อนุญาต .

ร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มารดาบิดาจักอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยประการใด ข้าพระพุทธเจ้าจักกระทำด้วยประการนั้น .

[๔๒๖] ครั้นนั้น รัฐपालกมลบุตรลจากจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประ-

* ทักษิณแล้วเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่คุณแม่คุณพ่อ ด้วยประการ
อย่างไร แล ฉันจึงจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะ
ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์ โดยส่วนเดียวดุษสังขัตติ ไม่ใช่ว่าได้ง่าย ฉันปรารถนา
จะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอคุณแม่คุณพ่อจง
อนุญาตให้ฉันออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด .

[๔๒๗] เมื่อรัฐपालกมลบุตรกล่าวเช่นนั้นแล้ว มารดาบิดาของรัฐपालกมลบุตรได้กล่าวว่า
พ่อรัฐपालะ เจ้าเป็นบุตรคนเดียว เป็นที่รักที่ขบใจของเราทั้งสอง มีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดู
มาด้วยความสุข พ่อรัฐपालะ เจ้าไม่รู้จักความทุกข์อะไรเลย มาเกิด พ่อรัฐपालะ พ่อจง
บริโภค จงดื่ม จงให้บำเรอเถิด เจ้ายังกำลังบริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลังให้บำเรอได้ จงยินดี
บริโภคทานทำบุญไปพลางเถิด เราทั้งสองจะอนุญาตให้เจ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่ได้
ถึงเจ้าจะตาย เราทั้งสองก็ไม่ปรารถนาจะพลัดพรากจากเจ้า เหตุไฉน เราทั้งสองจักอนุญาตให้เจ้า
ซึ่งยังเป็นอยู่ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า? แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม รัฐपालกมลบุตร
ก็กล่าวว่า ข้าแต่คุณแม่คุณพ่อ ด้วยประการใดๆ แล ฉันจึงจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงแล้ว ขอคุณแม่คุณพ่อจงอนุญาตให้ฉันออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด . แม้ครั้งที่
สาม มารดาบิดาของรัฐपालกมลบุตรก็ได้กล่าวว่า พ่อรัฐपालะ เจ้าเป็นบุตรคนเดียว เป็นที่รัก
ที่ขบใจของมารดาบิดา มีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาด้วยความสุข พ่อรัฐपालะ เจ้าไม่รู้จัก
ความทุกข์อะไรเลย มาเกิด พ่อรัฐपालะ พ่อจงบริโภค จงดื่ม จงให้บำเรอเถิด เจ้ายังกำลัง
บริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลังให้บำเรอได้ จงยินดีบริโภคทานทำบุญไปพลางเถิด มารดาบิดาจะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
อนุญาตให้เจ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่ได้ ถึงเจ้าจะตาย เราทั้งสองก็ไม่ปรารถนาจะ
พลัดพรากจากเจ้า เหตุไฉน เราทั้งสองจึงอนุญาตให้เจ้าซึ่งยังเป็นอยู่ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตเล่า?

มารดาบิดาไม่อนุญาตให้บวช

[๔๒๘] ครั้นนั้น รัฐบาลกลุบุตรน้อยใจว่า มารดาบิดาไม่อนุญาตให้เราออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ดังนี้ จึงนอนอยู่บนพื้นอันปราศจากเครื่องลาด ณ ที่นั้นเอง ด้วยตั้งใจว่า
ที่นี่จักเป็นที่ตาย หรือที่บวชของเรา. ไม่บริโภคอาหารตั้งแต่ ๑ วัน ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน
๖ วัน ตลอดถึง ๗ วัน.

[๔๒๙] ครั้นนั้น มารดาบิดาของรัฐบาลกลุบุตรได้กล่าวว่า พ่อรัฐบาลจะเจ้าเป็นบุตร
คนเดียว เป็นที่รักที่ขบใจของเราทั้งสอง มีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาด้วยความสุข
พ่อรัฐบาล เจ้าไม่รู้จักความทุกข์อะไรเลย เจ้าจงลุกขึ้น พ่อรัฐบาล เจ้าจงบริโภค จงดื่ม
จงให้บ้ำเรอเกิด เจ้ายังกำลังบริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลังให้บ้ำเรอได้ จงยินดีบริโภคทานไป
ไปพลางเกิด เราทั้งสองจึงอนุญาตให้เจ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่ได้ ถึงเจ้าจะตาย
เราทั้งสองก็ไม่ปรารถนาจะพลัดพรากจากเจ้า เหตุไฉน เราทั้งสองจึงอนุญาตให้เจ้าซึ่งยังเป็นอยู่
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า? เมื่อมารดาบิดากล่าวเช่นนั้นแล้ว รัฐบาลกลุบุตรก็ได้นิ่งเสีย
แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม มารดาบิดาของรัฐบาลกลุบุตรก็ได้กล่าวว่า พ่อรัฐบาล เจ้าเป็น
บุตรคนเดียว เป็นที่รักที่ขบใจของเราทั้งสอง มีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาด้วยความสุข
พ่อรัฐบาล เจ้าไม่รู้จักความทุกข์อะไรเลย เจ้าจงลุกขึ้น พ่อรัฐบาล เจ้าจงบริโภค จงดื่ม
จงให้บ้ำเรอเกิด เจ้ายังกำลังบริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลังให้บ้ำเรอได้ จงยินดีบริโภคทานไป
ไปพลางเกิด. แม้ครั้งที่สาม รัฐบาลกลุบุตรก็ได้นิ่งเสีย.

เพื่อนช่วยอ่อนน้อมขอให้อนุญาตให้บวช

[๔๓๐] ครั้นนั้น พวกสหายของรัฐบาลกลุบุตรพากันเข้าไปหารัฐบาลกลุบุตรถึงที่อยู่
แล้วได้กล่าวว่า เพื่อนรัฐบาล ท่านเป็นบุตรคนเดียว เป็นที่รักที่ขบใจของมารดาบิดา มีแต่
ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาด้วยความสุข ท่านไม่รู้จักความทุกข์อะไรเลย เชิญลุกขึ้น เพื่อน
รัฐบาล ท่านจงบริโภค จงดื่ม จงให้บ้ำเรอเกิด ท่านยังกำลังบริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลัง
ให้บ้ำเรอได้ จงยินดีบริโภคทานไปพลางเกิด มารดาบิดาจะอนุญาตให้ท่านออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตไม่ได้ ถึงท่านจะตาย มารดาบิดาก็ไม่ปรารถนาจะพลัดพรากจากท่าน เหตุไฉน
มารดาบิดาจะอนุญาตให้ท่านซึ่งยังเป็นอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า? เมื่อสหายเหล่านั้น
กล่าวเช่นนั้น รัฐบาลกลุบุตรก็ได้นิ่งเสีย แม้ครั้งที่สอง . . . แม้ครั้งที่สาม พวกสหายของรัฐบาล-

* รัฐบาลได้กล่าวว่า เพื่อนรัฐบาล ท่านเป็นบุตรคนเดียว เป็นที่รักที่ขบใจของมารดาบิดา
มีแต่ความสุข ได้รับเลี้ยงดูมาด้วยความสุข ท่านไม่รู้จักความทุกข์อะไรเลย เชิญลุกขึ้น เพื่อน
รัฐบาล ท่านจงบริโภค จงดื่ม จงให้บ้ำเรอเกิด ท่านยังกำลังบริโภคได้ กำลังดื่มได้ กำลัง
ให้บ้ำเรอได้ จงยินดีบริโภคทานไปพลางเกิด. แม้ครั้งที่สาม รัฐบาลกลุบุตรก็ได้นิ่งเสีย.

ลำดับนั้น พวกสหายพากันเข้าไปหา มารดาบิดาของรัฐบาลกลุบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า
ข้าแต่คุณแม่มคุณพ่อ รัฐบาลกลุบุตรนี้ นอนอยู่ที่พื้นอันปราศจากเครื่องลาด ณ ที่นั้นเอง ด้วย
ตั้งใจว่าที่นี่จักเป็นที่ตายหรือที่บวชของเรา ถ้าคุณแม่มคุณพ่อจะไม่อนุญาตให้รัฐบาลกลุบุตรออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ก็จักตายเสียในที่นั้นเอง แต่ถ้าคุณแม่มคุณพ่อจะอนุญาตให้รัฐบาลกลุบุตร
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คุณแม่มคุณพ่อก็จักได้เห็นเขาแม่บวชแล้ว หากรัฐบาลกลุบุตร
จักยินดีในการบวชเป็นบรรพชิตไม่ได้ เขาจะไปไหนอื่น ก็จักกลับมาที่นี้เอง ขอคุณแม่มคุณพ่อ
อนุญาตให้รัฐบาลกลุบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด.

มารดาบิดาอนุญาตให้บวช

[๔๓๑] มารดาบิดากล่าวว่า ดูกุรพทั้งหลาย เราอนุญาตให้รัฐบาลกลุบุตรออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต แต่เมื่อเขาบวชแล้วพึงมาเยี่ยมมารดาบิดาบ้าง. ครั้นนั้น สหายทั้งหลาย
พากันเข้าไปหารัฐบาลกลุบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า คุณแม่มคุณพ่อบริจาคให้ท่านออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว แต่เมื่อท่านบวชแล้ว พึงมาเยี่ยมคุณแม่มคุณพ่อบ้าง.

รัฐบาลบวชและบรรลุประชาต

[๔๓๒] ครั้นนั้น รัฐบาลกลุบุตรลุกขึ้น บำรุงกายให้เกิดกำลังแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
* พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. แล้วได้ทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มารดาบิดาอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคให้ข้าพระพุทธเจ้าบวชเถิด รัฐบาลกลุบุตรได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนัก
พระผู้มีพระภาค. ครั้นเมื่อท่านรัฐบาลอุปสมบทแล้วไม่นาน พ่อได้ถึงเดือน พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ในถูลโกฏิฐิตินิมิตตามควรแล้ว เสด็จจาริกไปทางนครสวตถิ เสด็จจาริกไปโดยลำดับ
ได้เสด็จถึงพระนครสวตถิแล้ว.

[๔๓๓] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสวตถิ. ครั้นนั้น ท่านรัฐบาลจะหลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็น
ผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ไม่ช้านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพระอมรรย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กลบตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วย
ปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชาติชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่
ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ท่านพระรัฐपालะได้เป็นพระอรหันต์
รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย .

[๔๓๔] ครั้นนั้น ท่านพระรัฐपालะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนา
จะไปเยี่ยมมารดาบิดา ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตกะข้าพระองค์ . พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการ
กำหนดใจของท่านพระรัฐपालะด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงทราบชัดว่า รัฐपालกบฏบุตรไม่สามารถ
ที่จะบอกลาสิกขาสิกขาออกไปแล้ว . ลำดับนั้น จึงตรัสว่า ดูกรรัฐपालะ ท่านจงสำคัญกาลอันควร
ณ บัดนี้เถิด . ท่านพระรัฐपालะลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว
เก็บอาสนะถือบาตรและจีวรหลักจาริกไปทางถุลลโกฏฐิตนิคม จาริกไปโดยลำดับ บรรลู่ถึง
ถุลลโกฏฐิตนิคมแล้ว .

[๔๓๕] ได้ยินว่า ท่านพระรัฐपालะพักอยู่ ณ พระราชอุทยาน ชื่อมิกาสีระ ของพระเจ้า
โกธิยะ ในถุลลโกฏฐิตนิคม . ครั้นนั้นเวลาเช้า ท่านพระรัฐपालะนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปบิณฑบาตยังถุลลโกฏฐิตนิคม . เมื่อเที่ยวบิณฑบาตในถุลลโกฏฐิตนิคมตามลำดับตรอก ได้เข้าไป
ไปยังนิเวศน์ของบิดาท่าน สมัยนั้น บิดาของท่านพระรัฐपालะ กำลังให้ช่างกลบกลาสงมอยที่ซุ่ม
ประตูกกลาง . ได้เห็นท่านพระรัฐपालะกำลังมาแต่ไกล แล้วได้กล่าวว่า พวกสมณะศิระโณ
เหล่านี้ บวชบวชคนเดียวผู้เป็นที่รักที่พอใจของเรา . ครั้นนั้น ท่านพระรัฐपालะไม่ได้รับการให้
ไม่ได้คำตอบที่บ้านบิดาของท่าน ที่แท้ได้แต่คำตำหนิ .

[๔๓๖] สมัยนั้น ทาสีแห่งญาติของท่านพระรัฐपालะปรารถนาจะเอาขนมกมมาสบูต
ไปทิ้ง . ท่านรัฐपालะได้กล่าวกะทาสีของญาตินั้นว่า ดูกรน้องหญิง ถ้าสิ่งนั้นจำต้องทิ้ง
จงใส่ในบาตรของฉันทันเถิด . ทาสีของญาติเมื่อเห็นขนมกมมาสบูตนั้นลงในบาตรของท่านพระ-
*รัฐपालะ จานิมิตแห่งมือเท้าและเสียงได้ . แล้วได้เข้าไปหามารดาของท่านรัฐपालะ แล้วได้กล่าวว่า
เดชะบุญแม่เจ้า แม่เจ้าพึงทราบวว่า รัฐपालะลูกแม่เจ้ามาแล้ว .

มารดาของท่านพระรัฐपालะกล่าวว่า แม่คนไข้ ถ้าเจ้ากล่าวจริง ฉันจะทำเจ้าไม่ให้เป็นทาสี .

ลำดับนั้น มารดาของท่านพระรัฐपालะเข้าไปหาบิดาถึงที่อยู่แล้ว ได้กล่าวว่า เดชะบุญ
ท่านคฤหบดี ท่านพึงทราบวว่า ได้ยินว่ารัฐपालกบฏบุตรมาถึงแล้ว .

พระรัฐपालจันชนมบุตร

[๔๓๗] ขณะนั้น ท่านพระรัฐपालะอาศัยเฝ้าเรือนแห่งหนึ่งจันชนมกมมาสบูตนั้นอยู่ .
บิดาเข้าไปหาท่านพระรัฐपालะถึงที่ใกล้ แล้วได้ถามว่า มีอยู่หรือพ่อรัฐपालะ ที่พอจักกินขนม
กมมาสบูต พ่อควรไปเรือนของตัวมิใช่หรือ?

ท่านพระรัฐपालะตอบว่า ดูกรคฤหบดี เรือนของอาตมภาพผู้ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตจะมีที่ไหน อาตมภาพไม่มีเรือน อาตมภาพได้ไปถึงเรือนของท่านแล้ว แต่ที่เรือนของ
ท่านนั้น อาตมภาพไม่ได้รับการให้ ไม่ได้คำตอบเลย ได้เพียงคำตำหนิอย่างเดียวเท่านั้น .

มาไปเรือน มาเถิด พ่อรัฐपालะ .

อย่าเลยคฤหบดี วันนี้อาตมภาพทำกตัตกิจเสร็จแล้ว .

พ่อรัฐपालะ ถ้อยคำนั้น ขอบท่านจงรับภัตตาหารเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ ท่านพระรัฐपालะรับ
นิมนต์ด้วยอุชณิภาพแล้ว .

พระรัฐपालะเข้าไปบ้านโยมบิดา

[๔๓๘] ลำดับนั้น บิดาของท่านพระรัฐपालะทราบวว่า ท่านรัฐपालะรับนิมนต์แล้วเข้าไป
ยังนิเวศน์ของตน แล้วสั่งให้ฉาบไล่ที่แผ่นดินด้วยโคลมียสด แล้วให้ขนเงินและทองมากองเป็น
กองใหญ่ แบ่งเป็นสองกอง คือ เงินกองหนึ่ง ทองกองหนึ่ง เป็นกองใหญ่อย่างบริษัที่ยืนอยู่ข้างนี้
ไม่เห็นบริษัที่ยืนอยู่ข้างโน้น บริษัที่ยืนอยู่ข้างโน้นไม่เห็นบริษัที่ยืนอยู่ข้างนี้ ฉะนั้น ให้ปิดกองเงินกองทอง
นั้นด้วยเสื่อลำแพน ให้ปูลาดอาสนะไว้ท่ามกลาง แล้วแหว่งด้วยม่าน แล้วเรียกหญิงทั้งหลายที่เป็น
ภรรยาเก่าของท่านพระรัฐपालะมาว่า ดูกรแม่สาว ๆทั้งหลาย เจ้าทั้งหลายประดับด้วยเครื่องประดับ
สำหรับไคมา จึงเป็นที่รักที่พอใจของรัฐपालบุตรของเราแต่ก่อน จงประดับด้วยเครื่องประดับ
สำหรับนั้น . ครั้นล่วงราตรึนั้นไป บิดาของท่านพระรัฐपालะ ได้สั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉน
อย่างประณีต แล้วให้ฉนไปเรียนเวลาแก่ท่านพระรัฐपालะว่า ถึงเวลาแล้วพ่อรัฐपालะว่า ภัตตาหาร
สำเร็จแล้ว . ครั้นนั้น เวลาเช้า ท่านพระรัฐपालะ นั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์
แห่งบิดาท่าน แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ . บิดาของท่านพระรัฐपालะสั่งให้เปิดกองเงินและ
ทองนั้น แล้วได้กล่าวกะท่านพระรัฐपालะว่า พ่อรัฐपालะ ทรัพย์กองนี้เป็นส่วนของมารดา กองอื่น
เป็นส่วนของบิดา ส่วนของปู่อีกกองหนึ่ง เป็นของพ่อผู้เดียว พ่ออาจจะใช้สอยสมบัติ และทำบุญ
ได้ พ่อจงลาสิกขาสักเป็นคฤหัสถ์มาใช้สอยสมบัติ และทำบุญไปเถิด .

ท่านพระรัฐपालะตอบว่า ดูกรคฤหบดี ถ้าท่านพึงทำตามคำของอาตมภาพได้ ท่านพึงให้
เขาขนกองเงินกองทองนี้บรรทุกเกวียนให้เข็น ไปจมเสียที่กลางกระแสน้ำแห่งน้ำคงคา ขอนั้นเพราะ
เหตุไร เพราะความโศก ความรำไร ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส มีทรัพย์นั้นเป็นเหตุ จักเกิดขึ้น

แก่ท่าน .

ลำดับนั้น ภรรยาเก่าของท่านพระรัฐपालะ ต่างจับที่เท้าแล้วถามว่า พ่อผู้ลูกเจ้า นางฟ้าทั้งหลายผู้เป็นเหตุให้ท่านประพฤติพรหมจรรย์นั้นเป็นเช่นไร?

ท่านพระรัฐपालะตอบว่า ดุรณ้องหญิง เราทั้งหลายประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุนางฟ้าทั้งหลายหามีได้ .

หญิงเหล่านั้นเสียใจว่า รัฐपालะผู้ลูกเจ้าเรียกเราทั้งหลายด้วยวาตะว่า น้องหญิง ดังนี้ สลบล้มอยู่ ณ ที่นั้น . ครั้นนั้น ท่านพระรัฐपालะได้กล่าวกะบิตาว่า ดุรฤทธิพิบัติ ถ้าจะพึงให้โทษก็จะก่อให้เกิด อย่าให้อาตมภาพลำบากเลย .

บริโภคนกเกิด พ่อรัฐपालะ กัดตาดหารสำเร็จแล้ว .

ถึงบิดาท่านพระรัฐपालะ ได้อังคาสท่านพระรัฐपालะด้วยของเคี้ยวของจั่นอย่างประณีต ให้ห้อมหน้าด้วยมือของตนเสร็จแล้ว .

พระรัฐपालะแสดงธรรม

[๔๓๙] ครั้นนั้น ท่านพระรัฐपालะจั่นเสร็จชักมือออกจากบาตรแล้วได้ยืนขึ้นกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

จงมาดูอัฐภาพอันวิจิตร มีกายเป็นแผล อันคมก้นอยู่
แล้ว กระสับกระส่าย เป็นที่ตำรของชนเป็นอันมาก ไม่มี
ความยั่งยืนมั่นคง จงมาดูรูปอันวิจิตรด้วยแก้วมณีและกุณฑล
มีกระดูกอันหนึ่งหุ้มห่อไว้ งามพร้อมด้วยผ้า (ของหญิง) เท้า
ที่ย้อมด้วยสีแดงสด หน้าทีโล้ทาด้วยจรรยา พอละหลอกคนใจ
ให้หลงได้ แต่จะหลอกคนผู้แสวงหาฝั่งคือพระนิพพานไม่ได้
ผมที่แตงงาม ตาที่เยิ้มด้วยยาหยอด พอละหลอกคนให้หลง
ได้ แต่จะหลอกคนผู้แสวงหาฝั่งคือพระนิพพานไม่ได้ กายเน่า
อันประดับด้วยเครื่องอลังการ ประคองทนยาหยอดอันใหม่
วิจิตร พอละหลอกคนใจให้หลงได้ แต่จะหลอกคนผู้แสวงหา
ฝั่งคือพระนิพพานไม่ได้ ท่านเป็นดังพรานเนื้อวางบ่วงไว้ แต่
เนื้อไม่ติดบ่วง เมื่อพรานเนื้อกำลังคร่ำครวญอยู่ เรากินแต่
อาหารแล้วก็ไป .

ครั้นท่านพระรัฐपालะยืนกล่าวคาถาเหล่านี้แล้ว จึงเข้าไปยังพระราชอุทยานมิกะจิระของพระเจ้าโกธิยะ แล้วนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง .

[๔๔๐] ครั้นนั้น พระเจ้าโกธิยะ ตรัสเรียกพนักงานรักษาพระราชอุทยานมาว่า ดุร
มิกะ ท่านจงชำระพื้นสวนมิกะจิระให้หมดจดสะอาด เราจะไปดูพื้นสวนอันดี . นายมิกะทูลรับ
พระเจ้าโกธิยะว่า อย่างนั้น ขอเดชะ แล้วชำระพระราชอุทยานมิกะจิระอยู่ ได้เห็นพระรัฐपालะ
ซึ่งนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าโกธิยะ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ
พระราชอุทยานมิกะจิระของพระองค์หมดจดแล้ว และในพระราชอุทยานนี้มีกบฏชื่อ รัฐपालะ
ผู้เป็นบุตรแห่งตระกูลเลิศในสกุลโกฏฐิตินคมนี ที่พระองค์ทรงสรรเสริญอยู่เสมอๆ นั้น เธอ
นั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง .

พระเจ้าโกธิยะตรัสว่า ดุรเพื่อนมิกะ ถ้าเช่นนั้น ควรจะไปยังพื้นสวนเดี๋ยวนี้
เราทั้งสองจักเข้าไปหารัฐपालะผู้เจริญนั้นในบัดนี้ .

ครั้นนั้น พระเจ้าโกธิยะรับสั่งว่า ของควรเคี้ยวควรบริโภคสิ่งใดอันจะตกแต่งไปใน
สวนนั้น ท่านทั้งหลายจงแจกจ่ายของสิ่งนั้นทั้งสิ้นเสียเถิด ดังนี้แล้ว รับสั่งให้เทียมพระราชยาน
ขึ้นดี เสด็จออกจากกุศลโกฏฐิตินคมนด้วยพระราชยานที่ดีๆ ด้วยราชานุภาพอันยิ่งใหญ่ เพื่อจะพบ
ท่านพระรัฐपालะ . ท้าวเธอเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนยานพระที่นั่งไปจนสุดทาง เสด็จลง
ทรงพระดำเนินด้วยบริษัชนสูงๆ เข้าไปหาท่านพระรัฐपालะ แล้วทรงปราศรัยกับท่านพระรัฐपालะ
ครั้นผ่านปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่อันสมควรสวนข้างหนึ่ง แล้ว
รับสั่งว่า เชิญท่านรัฐपालะผู้เจริญนั่งบนเครื่องลาดนี้เถิด .

ท่านพระรัฐपालะถวายพระพรว่า ดุรมหาบพิตร อย่าเลย เชิญมหาบพิตรนั่งเถิด
อาตมภาพนั่งที่อาสนะของอาตมภาพดีแล้ว พระเจ้าโกธิยะประทับนั่งบนอาสนะที่พนักงานจัด
ถวาย .

ความเสื่อม ๔

[๔๔๑] ครั้นพระเจ้าโกธิยะประทับนั่งแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระรัฐपालะว่า ท่านรัฐपालะ
ผู้เจริญ ความเสื่อม ๔ ประการนี้ ที่คนบางพวกในโลกนี้ถึงเข้าแล้ว ย่อมปลงผมและหนวด หนั่ม
ผ้ากาสาเย ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ความเสื่อม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน คือความเสื่อม
เพราะชรา ๑ ความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้ ๑ ความเสื่อมจากโรคสมบัตติ ๑ ความเสื่อมจากญาติ ๑

[๔๔๒] ท่านรัฐपालะ ความเสื่อมเพราะชราเป็นไฉน? ท่านรัฐपालะ คนบางคนในโลกนี้
เป็นคนแก่แล้ว เป็นคนเฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ . เขาคิดเห็นดังนี้ว่า
เดี๋ยวนี้เราเป็นคนแก่แล้ว เป็นคนเฒ่าแล้ว เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ ก็การที่เรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
จะได้โศกสมบัตินี้ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำโศกสมบัตินี้ได้แล้วให้เจริญ ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่าง
กระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด .
เขาประกอบด้วยความเสื่อมเพราะชรา นั้น จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ดูกรท่านรัฐपालะ นี่เรียกว่าความเสื่อมเพราะชรา . ส่วนท่านรัฐपालะ
ผู้เจริญ เดียวนี้ก็ยังหนุ่มแน่น มีผมดำสนิท ประกอบด้วยความเป็นหนุ่มกำลังเจริญเป็นวัยแรก
ไม่มีความเสื่อมเพราะชราอันนั้นเลย ท่านพระรัฐपालะรู้เห็น หรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตเสียเล่า?

[๔๔๓] ท่านรัฐपालะ ก็ความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้เป็นไฉน? ท่านรัฐपालะ คนบางคน
ในโลกนี้ เป็นคนมีอาพาธ มีทุกข์ เป็นไข้หนัก . เขาคิดเห็นดังนั้นว่า เดียวนี้เราเป็นคนมีอาพาธ
มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ก็การที่เราจะได้โศกสมบัตินี้ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำโศกสมบัตินี้ได้แล้ว
ให้เจริญ ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด . เขาประกอบด้วยความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้ นั้น จึงปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต นี่เรียกว่าความเสื่อมเพราะความ
เจ็บไข้ . ส่วนท่านรัฐपालะ เดียวนี้เป็นผู้ไม่อาพาธ ไม่มีทุกข์ ประกอบด้วยไฟธาตุที่ย่อยอาหาร
สม่ำเสมอดี ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ไม่มีความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้เช่นนั้นเลย ท่านรัฐपालะ
รู้เห็นหรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเสียเล่า?

[๔๔๔] ท่านรัฐपालะ ก็ความเสื่อมจากโศกสมบัตินี้เป็นไฉน? ท่านรัฐपालะ คนบางคน
ในโลกนี้ เป็นคนมีงัด มีทรัพย์มาก มีโศกมาก โศกสมบัติเหล่านั้นของเขาถึงความสิ้นไป
โดยลำดับ . เขาคิดเห็นดังนั้นว่า เมื่อก่อนเราเป็นคนมีงัด มีทรัพย์มาก มีโศกมาก โศกสมบัติ
เหล่านั้นของเราถึงความสิ้นไปโดยลำดับแล้ว ก็การที่เราจะได้โศกสมบัตินี้ยังไม่ได้ หรือการที่เรา
จะทำโศกสมบัตินี้ได้แล้วให้เจริญ ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด
นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด ดังนี้ . เขาประกอบด้วยความเสื่อมจาก
โศกสมบัตินั้น จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่าน
รัฐपालะผู้เจริญ นี่เรียกว่าความเสื่อมจากโศกสมบัติ . ส่วนท่านรัฐपालะเป็นบุตรของตระกูลเลิศ
ในสกุลโกฏฐิตินิคมนี้ ไม่มีความเสื่อมจากโศกสมบัตินั้น ท่านรัฐपालะรู้เห็น หรือได้ฟังอะไร
จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเสียเล่า?

[๔๔๕] ท่านรัฐपालะ ก็ความเสื่อมจากญาติเป็นไฉน? ท่านรัฐपालะ คนบางคน
ในโลกนี้ มีมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเป็นอันมาก ญาติเหล่านั้นของเขาถึงความสิ้นไปโดยลำดับ
เขาคิดเห็นดังนั้นว่า เมื่อก่อนเรามีมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเป็นอันมาก (เดี๋ยวนี้) ญาติของเรา
นั้นถึงความสิ้นไปโดยลำดับ ก็การที่เราจะได้โศกสมบัตินี้ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำโศกสมบัตินี้
ได้แล้วให้เจริญ ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด ดังนี้ . เขาประกอบด้วยความเสื่อมจากญาตินั้น จึงปลงผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านรัฐपालะ นี่เรียกว่าความ
เสื่อมจากญาติ . ส่วนท่านรัฐपालะ มีมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตในสกุลโกฏฐิตินิคมนี้เป็น
อันมาก ไม่ได้มีความเสื่อมจากญาติเลย ท่านรัฐपालะ รู้เห็นหรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตเสียเล่า? ท่านรัฐपालะ ความเสื่อม ๔ ประการนี้ ที่คนบางพวกในโลกนี้ถึง
เข้าแล้ว จึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต . ท่านรัฐपालะ
ไม่ได้มีความเสื่อมเหล่านั้นเลย . ท่านรัฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตเสียเล่า?

ธัมมทเทศ ๔

[๔๔๖] ท่านพระรัฐपालะถวายพระพรว่า มียุลแล มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธัมมทเทศ ๔ ข้อ ที่อาตมภาพ
รู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต . ธัมมทเทศ ๔ ข้อเป็นไฉน? คือ

๑. ดูกรมหาบพิตร ธัมมทเทศข้อที่หนึ่งว่า โลกอันชราเข้าเข้าไป ไม่ยั่งยืน ดังนี้แล
อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดง
แล้ว ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

๒. ดูกรมหาบพิตร ธัมมทเทศข้อที่สองว่า โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน
ดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสดงแล้ว ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

๓. ดูกรมหาบพิตร ธัมมทเทศข้อที่สามว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้อง
ละทิ้งทั้งปวงไป ดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต .

๔. ดูกรมหาบพิตร ธัมมทเทศข้อที่สี่ว่า โลกบกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอัม เป็นทาส
แห่งตัณหา ดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

คุณมหาพิตร อัมมทเทส ๔ ขอนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

[๔๔๓] ท่านรัฐपालะกล่าวว่า โลกอันหรณาน่าไป ไม่ยั่งยืน ดังนี้ ก็เนื้อความแห่งภายิตนี้ จะฟังเห็นได้อย่างไร?

คุณมหาพิตร มหาพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน มหาพิตรเมื่อมีพระชนมายุ ๒๐ ปีก็ดี ๒๕ ปีก็ดี ในเพลงข้างกิติ เพลงมังกิติ เพลงรกกิติ เพลงธนุกิติ เพลงอาวูกิติ ทรงศึกษาอย่างคล่องแคล่ว ทรงมีกำลังพระเพลา มีกำลังพระพาหา มีพระกายสามารถ เคยทรงเข้าสงครามมาแล้วหรือ?

ท่านรัฐपालะ ข้าพเจ้าเมื่อมีอายุ ๒๐ ปีก็ดี ๒๕ ปีก็ดี ในเพลงข้างกิติ เพลงมังกิติ เพลงรกกิติ เพลงธนุกิติ เพลงอาวูกิติ ได้ศึกษาอย่างคล่องแคล่ว มีกำลังขา มีกำลังแขน มีตนสามารถ เคยเข้าสงครามมาแล้ว บางครั้งข้าพเจ้าสำคัญว่ามฤทธิ ไม่เห็นใครจะเสมอด้วยกำลังของตน .

คุณมหาพิตร มหาพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน แม้เดี๋ยวนี้ มหาพิตร ก็ยังมีกำลังพระเพลา มีกำลังพระพาหา มีพระกายสามารถเข้าสงครามเหมือนจะนั้นได้หรือ?

ท่านรัฐपालะ ขอนี้หามิได้ เดียวนี้ ข้าพเจ้าแก่แล้ว เจริญวัยแล้ว เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว วัยของข้าพเจ้าล่วงเข้าแปดสิบ บางครั้งข้าพเจ้าคิดว่า จักย่างเท้าที่นี้ ก็ไพล่ย่างไปทางอื่น .

คุณมหาพิตร เนื้อความนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงหมายถึง ตรัสอัมมทเทสข้อที่หนึ่งว่า โลกอันหรณาน่าเข้าไป ไม่ยั่งยืน ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

คุณท่านรัฐपालะ น้าอัสจรรย ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าว่าโลกอันหรณาน่าเข้าไป ไม่ยั่งยืนนี้ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสดีแล้ว คุณท่านรัฐपालะ เป็นความจริง โลกอันหรณาน่าเข้าไป ไม่ยั่งยืน ในราชสกุลนี้ มีหมู่ช้าง หมู่ม้า หมู่รถ และหมู่คนเดินเท้า หมู่ไรจักรอบงำอันตรายของเราได้ .

[๔๔๔] ท่านรัฐपालะกล่าวว่า โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ดังนี้ ก็เนื้อความแห่งภายิตนี้ จะฟังเห็นได้อย่างไร?

คุณมหาพิตร มหาพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน มหาพิตรเคยทรงประหารหนักบ้างหรือไม่?

คุณท่านรัฐपालะ ข้าพเจ้าเคยเจ็บหนักอยู่ บางครั้ง บรรดามิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต แวดล้อมข้าพเจ้าอยู่ ด้วยสำคัญว่า พระเจ้าไกรยยะจักสวรรคตบัดนี้ พระเจ้าไกรยยะจักสวรรคตบัดนี้ ดังนี้ .

คุณมหาพิตร มหาพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน มหาพิตรได้มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต (ที่มหาพิตรจะขอร้อง) ว่า มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ผู้เจริญของเราที่มีอยู่ทั้งหมด จงมาช่วยแบ่งเวทนานี้ไป โดยให้เราได้ส่วยเวทนาเบาลง ดังนี้ หรือว่า มหาพิตรต้องส่วยเวทนาแต่พระองค์เดียว?

คุณท่านรัฐपालะ ข้าพเจ้าจะได้มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต (ที่ข้าพเจ้าจะขอร้อง) ว่า มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตที่มีอยู่ทั้งหมด จงมาช่วยแบ่งเวทนานี้ไป โดยให้เราได้ส่วยเวทนาเบาไป ดังนี้ หามิได้ ที่แท้ ข้าพเจ้าต้องส่วยเวทนานั้นแต่ผู้เดียว .

คุณมหาพิตร เนื้อความนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงหมายถึง ตรัสอัมมทเทสข้อที่สองว่า โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

คุณท่านรัฐपालะ น้าอัสจรรย ไม่เคยมีแล้ว ข้าว่า โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตนนี้ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสดีแล้ว ท่านรัฐपालะ เป็นความจริง โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ในราชสกุลนี้ มีเงินและทองอยู่ที่พื้นดินและในอากาศมาก .

[๔๔๕] ท่านรัฐपालะกล่าวว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ดังนี้ ก็เนื้อความแห่งภายิตนี้ จะฟังเห็นได้อย่างไร?

คุณมหาพิตร มหาพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน เดียวนี้ มหาพิตร เือบอัม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอพระองค์อยู่ ฉันทิ มหาพิตรจักได้สมพระราชประสงค์ว่า แม้ในโลกหน้า เราจักเป็นผู้เือบอัม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฉันทิ หรือว่าชนเหล่าอื่นจักปกครองโลกสมบัดนี้ ส่วนมหาพิตรก็จักเสด็จไปตามยถากรรม?

ท่านรัฐपालะ เดียวนี้ ข้าพเจ้าเือบอัม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฉันทิ ข้าพเจ้าจักไม่ได้ความประสงค์ว่า แม้ในโลกหน้า เราจะเป็นผู้เือบอัม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฉันทิ ที่แท้ ชนเหล่าอื่นจักปกครองโลกสมบัดนี้ ส่วนข้าพเจ้าก็จักไปตามยถากรรม .

คุณมหาพิตร เนื้อความนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงหมายถึงตรัสรู้มมทเทศข้อที่สามว่า โลกไม่มีอะไรเป็น
ของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต .

ดูกรท่านรัฐपालะ นาอัศจรรย์ ไม่เคยมีแล้ว ข้าว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้อง
ละทิ้งสิ่งทั้งปวงไปนี้ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้า ตรัสดีแล้ว ท่านรัฐपालะ เป็นความจริง ไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่ง
ทั้งปวงไป .

[๔๕๐] ท่านรัฐपालะกล่าวว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา
ดังนี้ ก็เนื้อความแห่งภาษิตนี้ จะพึงเห็นได้อย่างไร?

ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน มหาบพิตรทรงครอบครอง
กฐรัฐอันเจริญอยู่หรือ?

อย่างนั้น ท่านรัฐपालะ ข้าพเจ้าครอบครองกฐรัฐอันเจริญอยู่ .

มหาบพิตรจักเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน ราชบุรุษของมหาบพิตรที่กฐรัฐนี้ เป็นที่
เชื่อถือได้ เป็นคนมีเหตุ พึงมาจากทิศบูรพา . เขาเข้ามาเฝ้ามหาบพิตร แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ

มหาราชเจ้า พระองค์พึงทรงทราบ ว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาจากทิศบูรพา ในทิศนั้น ข้า-
*พระพุทธเจ้า ได้เห็นชนบทใหญ่ มั่งคั่งและเจริญ มีชนมาก มีมนุษย์เกื้อหนุนกลน ในชนบท
นั้น มีพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้ามาก มีสัตว์อู้นะที่ฝึกแล้วมาก มีเงินและทองทั้งที่
ยังไม่ได้ทำ ทั้งที่ทำแล้วก็มาก ในชนบทนั้น สตรีปกครอง พระองค์อาจจะรบชนะได้ด้วยกำลังพล
ประมาทเท่านั้น ขอพระองค์จงไปรบเอาเถิด มหาราชเจ้า ดังนี้ มหาบพิตรจะทรงทำอย่างไรกะ
ชนบทนั้น?

ดูกรท่านรัฐपालะ พวกเราก้ไปรบเอาชนบทนั้นมาครอบครองเสียละซี .

ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน ราชบุรุษของมหา-

*บพิตรที่กฐรัฐนี้ เป็นที่เชื่อถือได้ เป็นคนมีเหตุ พึงมาจากทิศปัจจิม . . . จากทิศอุดร . . . จากทิศ
ทักษิณ . . . จากสมุทราฟากโน้น เขาเข้ามาเฝ้ามหาบพิตร แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ
มหาราชเจ้า พระองค์พึงทรงทราบ ว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาจากสมุทราฟากโน้น ณ ที่นั้น ข้าพระ
พุทธเจ้า ได้เห็นชนบทใหญ่ มั่งคั่งและเจริญ มีชนมาก มีมนุษย์เกื้อหนุนกลน ในชนบทนั้น
มีพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้ามาก มีสัตว์อู้นะที่ฝึกแล้วมาก มีเงินและทองทั้งที่ยัง
ไม่ได้ทำ ทั้งที่ทำแล้วก็มาก ในชนบทนั้น สตรีปกครอง พระองค์อาจจะรบชนะได้ด้วยกำลังพล
ประมาทเท่านั้น ขอพระองค์จงไปรบเอาเถิด มหาราชเจ้า ดังนี้ มหาบพิตรจะทรงทำอย่างไรกะ
ชนบทนั้น?

ดูกรท่านรัฐपालะ พวกเราก้ไปรบเอาชนบทนั้นมาครอบครองเสียละซี .

ดูกรมหาบพิตร เนื้อความนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงหมายถึงตรัสรู้มมทเทศข้อที่สี่ว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่
รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .

ดูกรท่านรัฐपालะ นาอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้
จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา นี้ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสดีแล้ว ท่านรัฐपालะ เป็นความจริง โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์
ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา .

พระรัฐपालะกล่าวนิคมคาถา

[๔๕๑] ท่านรัฐपालะได้กล่าวคำนี้แล้ว ครั้นแล้ว ภายหลังได้กล่าวคาถาประพันธ์นี้อัน
อีกว่า

เราเห็นมนุษย์ทั้งหลายในโลก ที่เป็นผู้มีทรัพย์ ได้ทรัพย์
แล้วย่อมไม่ให้เพราะความหลง โลกแล้วย่อมทำการสังสมทรัพย์
และยังปรารถนาความทั้งหลายยิ่งขึ้นไป พระราชาทรงแผ่อำนาจ
ชำนะตลอดแผ่นดิน ทรงครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นที่สุด
มิได้ทรงรู้จักอิ่มเพียงฝั่งสมุทรข้างหนึ่ง ยังทรงปรารถนาฝั่งสมุทร
ข้างโน้นอีก พระราชาและมนุษย์เหล่าอื่นเป็นอันมาก ยังไม่สิ้น
ความทะเยอทะยาน ย่อมเข้าถึงความตาย เป็นผู้พร่องอยู่ ละร่างกาย
ไปแท้ ความอึดด้วยกามย่อมไม่มีในโลกเลย อนึ่ง ญาติ
ทั้งหลายพากันสยายผมคร่ำครวญถึงผู้นั้น พากันกล่าวว่า ได้ตาย
แล้วหนอ พวกญาตินำเอาผู้นั้นคลุมด้วยผ้า ไปยกขึ้นเชิงตะกอน
แต่นั้นก็เผากัน ผู้นั้น เมื่อกำลังถูกเผาเผา ถูกแทงอยู่ด้วยหาว
มีแต่ผ้าผืนเดียว ละโลกสมบัติไป ญาติก็ดี มิตรก็ดี หรือ
สหายทั้งหลายเป็นที่ต้านทานของบุคคลผู้จะตาย ไม่มี ทายาท
ทั้งหลายก็ขึ้นเอาทรัพย์ของผู้นั้นไป ส่วนสัตว์ย่อมไปตามกรรม
ที่ทำไว้ ทรัพย์อะไรๆ ย่อมติดตามคนตายไปไม่ได้ บุตร ภรรยา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ทริพย และแวนแคว้นก็เช่นนั้น บุคคลย่อมไม่ได้อายุยืนด้วย
ทริพย และย่อมไม่กำจัดชราได้ด้วยทริพย นักปราชญ์ทั้งหลาย
กล่าวชีวิตนี้ ว่าน้อยนัก ว่าไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ทั้งคนมั่งมี ทั้งคนยากจน ย่อมกระทบผัสสะ ทั้ง
คนพาล ทั้งนักปราชญ์ ก็กระทบผัสสะเหมือนกัน แต่คนพาล
ย่อมนอนหวาดอยู่ เพราะความที่ตนเป็นคนพาล ส่วนนักปราชญ์
อันผัสสะถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว เพราะเหตุนี้แล ปัญญา
จึงประเสริฐกว่าทริพย ปัญญาเป็นเหตุถึงที่สุดในโลกนี้ได้ คน
เป็นอันมาก ทำบาปกรรมเพราะความหลงในภพน้อยภพใหญ่
เพราะไม่มีปัญญาเครื่องให้ถึงที่สุด สัตว์ที่ถึงการท่องเที่ยวไปมา
ย่อมเข้าถึงครุภังค์ ปรโลกบ้าง ผู้อื่นนอกจากผู้มีปัญญานั้น
ย่อมเชื่อได้ว่า จะเข้าถึงครุภังค์และปรโลก หมู่สัตว์ผู้มีบาป
กรรม ละโลกนี้ไปแล้วย่อมเดือดร้อน เพราะกรรมของตนเอง
ในโลกหน้า เปรียบเหมือนโจรผู้มีความผิด ถูกจับเพราะ
โจรกรรม มีติดช่อง เป็นต้น ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของ
ตนเอง ฉะนั้น ความจริง กามทั้งหลายวิจิตร รสอร่อยเป็นที่รึ
รมยใจ ย่อมย่ำยิจิต ด้วยรูปมีประการต่างๆ มหาบพิตร
อาตมาภาพเห็นโทษในกามทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ จึงบวชเสีย
สัตว์โลกทั้งหลาย ทั้งหนุ่มทั้งแก่ เมื่อสรีระทำลายไป ย่อมตก
ตายไป เหมือนผลไม้ทั้งหลายที่ร่วงหล่นไป มหาบพิตร อาตมาภาพ
รู้เหตุนี้จึงบวชเสีย ความเป็นสมณะ เป็นข้อปฏิบัติอันไม่ผิด
เป็นผู้ประเสริฐแท้ ดังนี้แล .

จบ รัฐบาลสูตร ที่ ๒ .

๓. มชฌเทวสูตร

เรื่อง พระเจ้ามชเทวะ

[๔๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัมพวัน ของพระเจ้ามชเทวะ ใกล้เมืองมิลลิกา .
ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเยี่ยมพระสวาลให้ปรากฏ ณ ประเทศแห่งหนึ่ง . ลำดับนั้น ท่าน
พระอานนท์ได้มีความคิดว่า อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยให้พระผู้มีพระภาคทรงเยี่ยม
พระสวาล พระตถาคตทั้งหลายไม่ทรงเยี่ยมพระสวาลโดยหาเหตุมิได้ ดังนี้แล้ว จึงทำจิรวา
ข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ
เป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาคทรงเยี่ยมพระสวาล พระตถาคตทั้งหลายไม่ทรง
เยี่ยมพระสวาลโดยหาเหตุมิได้ .

[๔๕๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในเมืองมิลลิกานี้แหละ
ได้มีพระราชพาหนะนามว่ามชเทวะ ทรงประกอบในธรรม เป็นพระธรรมราชา เป็นพระมหाराชาผู้
ทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงประพฤติราชธรรมในพราหมณ์โคหบดี ในชวานิกมและชาวชนบท ทรง
รักษาอุโบสถทุกวันที่สิบสี่สิบห้าและแปดค่ำแห่งปักษ์ . ดูกรอานนท์ ครั้งนั้น ด้วยล่วงปีเป็น
อันมาก ล่วงร้อยปีเป็นอันมาก ล่วงพันปีเป็นอันมาก พระเจ้ามชเทวะ รับสั่งกะช่างกลบกว่า
ดูกรเพื่อนกลบภิกษุ ท่านเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะของเราเมื่อใด พึงบอกเราเมื่อใด . ช่างกลบ
ทูลรับพระเจ้ามชเทวะว่า อย่างนั้น ขอเดชะแล้ว . ด้วยล่วงปีเป็นอันมาก ล่วงร้อยปีเป็นอันมาก
ล่วงพันปีเป็นอันมาก ช่างกลบได้เห็นพระเกศาหงอกเกิดบนพระเศียรของพระเจ้ามชเทวะ
แล้วได้กราบทูลว่า เทวทูตปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระเกศาหงอกเกิดบนพระเศียรแล้วเห็น
ปรากฏอยู่ .

พระเจ้ามชเทวะตรัสว่า ดูกรเพื่อนกลบภิกษุ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงเอาแหวนบนผมหงอก
นั้นให้ดี แล้ววางลงที่กระพุ่มมือของเราเถิด .

ช่างกลบทูลรับสั่งของพระเจ้ามชเทวะ แล้วจึงเอาแหวนบนพระเกศาหงอกนั้นด้วยดี
แล้ววางไว้ที่กระพุ่มพระหัตถ์ของพระเจ้ามชเทวะ . ครั้งนั้น พระเจ้ามชเทวะพระราชทานบ้านส่วย
แก่ช่างกลบภิกษุ แล้วโปรดให้พระราชทานกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่มาเฝ้า แล้วรับสั่งว่า
ดูกรพ่อกุมาร เทวทูตปรากฏแก่เราแล้ว ผมหงอกเกิดที่ศีรษะแล้วปรากฏอยู่ ก็กามทั้งหลายที่เป็น
ของมนุษย์ เราได้บริโภคแล้ว เวลานี้เป็นสมัยที่จะแสวงหาภพทั้งหลายที่เป็นทิพย์ มาเกิด
พ่อกุมาร เจ้าจงครองราชสมบัตินี้ ส่วนเราจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยาะออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ดูกรพ่อกุมาร ส่วนเจ้า เมื่อใดพึงเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะ เมื่อใด
เจ้าพึงให้บ้านส่วยแก่ช่างกลบภิกษุ พึงพราสอนราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่ในการที่จะเป็น
พระราชพาหนะให้ดี แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยาะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด
เจ้าพึงประพฤติตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนี้ เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย เมื่อยุค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
บุรุษใดเป็นไปอยู่ วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป ยุคบุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายของ
ราชบรรพชิตนั้น . ดุรพอกุมาร เจ้าจะพึงประพุดตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการ
ใด เรากล่าวอย่างนี้จะเจ้าด้วยประการนั้น เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย .

พระเจ้ามณฑะออกผนวช

[๔๕๔] ดุรอาณนที ครั้นนั้น พระเจ้ามณฑะครั้นพระราชทานบ้านส่วนแก่ช่างกลบก
และทรงพร้าสอนพระราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่ในการที่จะเป็นพระราชโอรสให้ดีแล้ว ทรง
ปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มผ้ากาสายะ เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ ทรงผนวช
เป็นบรรพชิต ที่มณฑะวันพวันนั้นแล . ท้าวเธอทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตา ทรงแผ่ไป
ทั่วทิศหนึ่งอยู่ . ในทิศที่สอง ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน . ทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วย
เมตตา อันไพบุลย์ เป็นมหัทธัตถะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไป
ทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องล่าง
เบื้องขวาง ด้วยประการฉะนี้ . ทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วยกรุณา . . . ทรงมีพระหฤทัยประกอบ
ด้วยมฤตา . . . ทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขา . . . แผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่ในทิศที่สอง
ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ทรงมีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขานั่นไพบุลย์ เป็น
มหัทธัตถะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์
แก่สัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถานทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางด้วยประการฉะนี้ . ดุรอาณนที
ก็พระเจ้ามณฑะทรงเล่นเป็นพระกุมารอยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงความเป็นอุปราชาแปดหมื่น
สี่พันปี เสวยราชสมบัติแปดหมื่นสี่พันปี เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ทรงผนวชเป็นบรรพชิต
ประพุดพิพรหมจรรย์อยู่ถึงมณฑะวันพวันนั้นแลแปดหมื่นสี่พันปี . พระองค์ทรงเจริญพรหมวิหารสี่แล้ว
เมื่อสวรรคตได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก .

พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะออกผนวช

[๔๕๕] ดุรอาณนที ครั้นนั้น พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะ โดยล่วงไปเป็น
อันมาก ล่วงร้อยปีเป็นอันมาก ล่วงพันปีเป็นอันมาก รับสั่งกะช่างกลบกว่า ดุรเพื่อนกลบก
ท่านเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะของเราเมื่อใด พึงบอกแก่เราเมื่อนั้น . ครั้นนั้น ช่างกลบกก็รับรับสั่ง
ของพระราชบุตรแห่งพระเจ้ามณฑะว่า อย่างนั้น ขอเดชะ ด้วยล่วงไปเป็นอันมาก ล่วงร้อยปี
เป็นอันมาก ล่วงพันปีเป็นอันมาก ช่างกลบกได้เห็นพระเกศาหงอกเกิดบนพระเศียรของ
พระราชบุตรแห่งพระเจ้ามณฑะ แล้วได้กราบทูลว่า เทวทูตปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระเกศา
หงอกเกิดบนพระเศียรเห็นปรากฏอยู่ .

พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะตรัสว่า ดุรเพื่อนกลบก ถ้าอย่างนั้นท่านจงเอาแหวน
ถอนผมหงอกนั้นให้ดี แล้ววางในกระพุ่มมือของเราเถิด .

ช่างกลบกก็รับรับสั่งของพระราชบุตรแห่งพระเจ้ามณฑะ แล้วจึงเอาแหวนถอนพระเกศา
หงอกนั้นด้วยดี แล้ววางไว้ในกระพุ่มพระหัตถ์ของพระราชบุตรแห่งพระเจ้ามณฑะ . ครั้นนั้น
พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะ พระราชทานบ้านส่วยแก่ช่างกลบก แล้วโปรดให้พระราชกุมาร
ผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่มาเฝ้าแล้วได้ตรัสว่า ดุรพอกุมาร เทวทูตปรากฏแก่เราแล้ว ผมหงอก
เกิดบนศีรษะแล้วเห็นปรากฏอยู่ กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์เราบริโภคแล้ว เวลานี้เป็นสมัย
ที่จะแสวงหากามอันเป็นทิพย์ มาเกิดพอกุมาร เจ้าจงครองราชสมบัตินี้ ส่วนเราจักปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ถ้าแม่เจ้าพึงเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะ
เมื่อใด เมื่อนั้น เจ้าพึงให้บ้านส่วยแก่ช่างกลบก แล้วพร้าสอนราชกุมารผู้เป็นบุตรคนใหญ่ในการ
ที่จะเป็นพระราชโอรสให้ดี แล้วพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต พึงประพุดตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้ว เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย
เมื่อยุคบุรุษใดเป็นไปอยู่ วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป ยุคบุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้าย
ของราชบรรพชิตนั้น . ดุรพอกุมาร เจ้าจะพึงประพุดวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการ
ใด เรากล่าวอย่างนี้จะเจ้าด้วยประการนั้น เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย .

[๔๕๖] ดุรอาณนที ครั้นนั้น พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะ ครั้นพระราชทาน
บ้านส่วยแก่ช่างกลบก ทรงพร้าสอนพระราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่ในการที่จะเป็น
พระราชโอรสให้ดีแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสายะ แล้วเสด็จออกจาก
พระราชนิเวศน์ ทรงผนวชเป็นบรรพชิตอยู่ในมณฑะวันพวันนั้นแล . ท้าวเธอมีพระหฤทัยประกอบ
ด้วยเมตตา ทรงแผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่ . ในทิศที่สอง ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน .
มีพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ เป็นมหัทธัตถะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความ
เบียดเบียน ทรงแผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศ
เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยประการฉะนี้ . มีพระหฤทัยประกอบด้วยกรุณา . . . มีพระหฤทัย
ประกอบด้วยมฤตา . . . มีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขา ทรงแผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่ในทิศที่สอง
ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน มีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขานั่นไพบุลย์ เป็นมหัทธัตถะ
หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่า
ในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยประการฉะนี้ . ดุรอาณนที
พระราชบุตรของพระเจ้ามณฑะ ทรงเล่นเป็นพระกุมารแปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงความเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
อุปราชแปดหมื่นสี่พันปี เสวยราชสมบัติแปดหมื่นสี่พันปี เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ทรงผนวช
เป็นบรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ที่มฆเทวัมพวันนี้แล แปดหมื่นสี่พันปี. พระองค์ทรงเจริญ
พรหมวิหารสี่แล้ว เมื่อสวรรคต ได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก.

พระราชบุตรพระราชนัดดาออกผนวช

[๔๕๓] ดุราณนที ก็พระราชบุตรพระราชนัดดาของพระเจ้ามฆเทวีสืบวงศ์นั้นมา
แปดหมื่นสี่พันชัฏษัตริย์ ได้ปลงพระเกศาและมัสสฺ ทรงครองผ้ากาสายะ เสด็จออกจาก
พระราชนิเวศน์ ทรงผนวชเป็นบรรพชิต ณ มฆเทวัมพวันนี้แล. ท้าวเธอเหล่านั้นมีพระหฤทัย
ประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่. ในทิศที่สอง ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน
มีพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตาอันไพบลย เป็นมหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีเวร
เบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศเบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ด้วยประการฉะนี้. มีพระหฤทัยประกอบด้วยกรุณา . . . มีพระหฤทัยประกอบด้วย
มฤตา . . . มีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบลย เป็นมหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร
ไม่มีเวรเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลกทั้งปวง โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน
ทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยประการฉะนี้. ท้าวเธอเหล่านั้น ทรงเล่นเป็น
พระกุมารแปดหมื่นสี่พันปี ดำรงความเป็นอุปราชแปดหมื่นสี่พันปี เสวยราชสมบัติแปดหมื่น
สี่พันปี เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ทรงผนวชเป็นบรรพชิตประพฤติพรหมจรรย์ที่มฆเทวัม-
*พวันนี้แล แปดหมื่นสี่พันปี. พระองค์ทรงเจริญพรหมวิหารสี่แล้ว เมื่อสวรรคต ได้เสด็จเข้าถึง
พรหมโลก พระเจ้านิราชเป็นพระราชองค์สุดท้ายแห่งราชบรรพชิตเหล่านั้น เป็นพระราช
ประกอบในธรรม เป็นพระธรรมราชา เป็นพระมหาราชผู้ทรงสถิตอยู่ในธรรม ทรงประพฤติธรรม
ในพรหมลโคหบดี ขวานิคมและชาวชนบท ทรงรักษาอุโบสถทุกวันทีลิสสี่ ทีลิสห้า และที่แปด
แห่งปิกข.

พระเจ้านิราชรักษาอุโบสถ

[๔๕๔] ดุราณนที เรื่องเคยมีมาแล้ว อันตรกถานี้เกิดขึ้นแล้วแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์
ผู้นั่งประชุมกัน ณ สภาชื่อสุธรรมมา ดุราณนที เป็นลากของชนชาววิเทหะหนอ ดุราณนที
ชนชาววิเทหะ ได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้านิราชของเขาเป็นพระราชประกอบในธรรม เป็นพระธรรม
ราชา เป็นพระมหาราชผู้ทรงสถิตอยู่ในธรรม ทรงประพฤติธรรมในพรหมลโคหบดี ขวานิคม
และชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวันทีลิสสี่ ทีลิสห้า และที่แปดแห่งปิกข

ท้าวสักกะเชิญเสด็จพระเจ้านิราชสู่ดาวดึงส์

[๔๕๕] ดุราณนที ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดุรา
ณนทีผู้รทกษทั้งหลาย ท่านทั้งหลายปรารถนาจะเห็นพระเจ้านิราชหรือไม่?

เทวดาชั้นดาวดึงส์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้รทกษ ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะเห็น
พระเจ้านิราช.

ดุราณนที สมัยนั้น ในวันอุโบสถ ทีลิสห้า พระเจ้านิราชทรงสนานพระกาย
ท้าวพระเศียรแล้ว ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นปราสาทอันประเสริฐประทับนั่งอยู่ชั้นบน. ครั้นนั้น
ท้าวสักกะจอมเทพทรงหายไปในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระเจ้านิราช
เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือฟังกูแขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น. แล้วได้ตรัสว่า
ข้าแต่มหาราช เป็นลากของพระองค์ ข้าแต่มหาราช พระองค์ได้ดีแล้ว เทวดาชั้นดาวดึงส์ นิ่ง
ประชุมกันสรรเสริญอยู่ในสุธรรมาสภาว่า ดุราณนทีผู้รทกษ เป็นลากของชนชาววิเทหะหนอ ดุรา
ณนทีผู้รทกษ ชนชาววิเทหะ ได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้านิราชผู้ทรงธรรม เป็นพระธรรมราชา
เป็นพระมหาราชผู้ทรงสถิตอยู่ในธรรม ทรงประพฤติธรรมในพรหมลโคหบดี ขวานิคมและชาว
ชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวันทีลิสสี่ ทีลิสห้า และที่แปดแห่งปิกข ข้าแต่มหาราช
เทวดาชั้นดาวดึงส์ปรารถนาจะเห็นพระองค์ หม่อมฉันจักส่งรถม้าอาชาไนยเทียมม้าพันธ์หนึ่งมาให้
พระองค์ พระองค์พึงขึ้นประทับที่พยานเกิด อย่าทรงหวั่นพระทัยเลย. พระเจ้านิราชทรงรับ
ด้วยอาการนิ่งอยู่. ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบ ว่า พระเจ้านิราชทรงรับเชิญแล้ว
ทรงหายไปในที่เฉพาะพระพักตร์พระเจ้านิราช มาปรากฏในเทวดาชั้นดาวดึงส์ เปรียบเหมือน
บุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือฟังกูแขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น.

พระเจ้านิราชทอดพระเนตรนรกสวรรค์

[๔๖๐] ดุราณนที ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ตรัสเรียกมาตลีเทพบุตรผู้รับใช้มาว่า
ดุราณนที มาเถิดท่าน จงเทียมรถม้าอาชาไนยอันเทียมม้าพันธ์หนึ่ง แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้า
นิราช จงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่มหาราช รถม้าอาชาไนยเทียมด้วยม้าพันธ์หนึ่งนี้ ท้าวสักกะจอมเทพ
ทรงส่งมารับพระองค์ พระองค์พึงเสด็จขึ้นประทับที่พยานเกิด อย่าทรงหวั่นพระทัยเลย. มาตลี-

*เทพบุตรผู้รับใช้ทูลรับ รับสั่งของท้าวสักกะจอมเทพ แล้วเทียมรถม้าอาชาไนยอันเทียมด้วยม้า
พันธ์หนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระเจ้านิราชแล้วทูลว่า ข้าแต่มหาราช รถม้าอาชาไนยอันเทียมด้วยม้า
พันธ์หนึ่งนี้ ท้าวสักกะจอมเทพทรงส่งมารับพระองค์ เชิญเสด็จขึ้นประทับที่พยานเกิด อย่าทรง
หวั่นพระทัยเลย อนึ่ง ทางสำหรับสัตว์ผู้มีการมอันลามก เสวยผลของกรรมอันลามกทางหนึ่ง
ทางสำหรับสัตว์ผู้มีการมอันงาม เสวยผลของกรรมอันงามทางหนึ่ง ข้าพระองค์จะเชิญเสด็จ

พระองค์โดยทางไหน?

พระเจ้ามีราชตรัสว่า ดุรรมาสถิ จงนำเราไปโดยทางทั้งสองนั้นแหละ .

มัตถิเทพบุตรผู้รับใช้ นำเสด็จพระเจ้ามีราชถึงสุธรรมาสภา . ท้าวสักกะจอมเทพทอดพระเนตร เห็นพระเจ้ามีราชกำลังเสด็จมาแต่ไกล แล้วได้ตรัสว่า ข้าแต่มหाराช เชิญเสด็จมาเถิด ข้าแต่มหाराช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว เทวดาชั้นดาวดึงส์ประชุมสรรเสริญอยู่ในสุธรรมาสภาว่า ดุรรมานผู้เจริญ เป็นลากของชนชาววิเทหะหนอ ชนชาววิเทหะได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้ามีราชผู้ทรงธรรม เป็นพระธรรมราชา เป็นพระมหाराชผู้สถิตอยู่ในธรรม ทรงประพฤดิธรรมในพรหมณคหบดี ขวานิคมและชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวันที่สิบสี่ ที่สิบห้า และที่แปดแห่งปักข์ ข้าแต่มหाराช เทวดาชั้นดาวดึงส์ปรารถนาจะพบเห็นพระองค์ ขอเชิญพระองค์จงอภิรมย์อยู่ในเทวดาทั้งหลายด้วยเทวานุกาภาพเถิด .

พระเจ้ามีราชตรัสว่า อายาเลย พระองค์ผู้เ็นทุกข์ ขอจงนำหม่อมฉันกลับไปยังเมืองมิกถิลาในมนุษยโลกนั้นเถิด หม่อมฉันจักได้ประพฤดิธรรมอย่างนั้นในพรหมณคหบดี ขวานิคม และชาวชนบท และจักได้รักษาอุโบสถทุกวันที่สิบสี่ ที่สิบห้า และที่แปดแห่งปักข์เถิด .

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพตรัสเรียกมัตถิเทพบุตรผู้รับใช้มาว่า ดุรรมานมัตถิ ท่านจงเทียมรถม้าอาชาไนยอันเทียมด้วยม้าพันธ์หนึ่ง แล้วนำพระเจ้ามีราชกลับไปยังเมืองมิกถิลาในมนุษยโลกนั้น มัตถิเทพบุตรผู้รับใช้ทูลรับรับสั่งของท้าวสักกะจอมเทพแล้ว เทียมรถม้าอาชาไนยอันเทียมด้วยม้าพันธ์หนึ่ง แล้วนำพระเจ้ามีราชกลับไปยังเมืองมิกถิลาในมนุษยโลกนั้น .

พระเจ้ามีราชทรงเห็นพระเกศาหงอกออกผ่นขาว

[๔๖๑] ดุรรมานนท ได้ยินว่า สมัยนั้น พระราชาเป็นใหญ่ ทรงประพฤดิธรรมในพรหมณคหบดี ขวานิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวันที่สิบสี่ ที่สิบห้า และที่แปดแห่งปักข์ . ครั้งนั้น ด้วยลวงปีเป็นอันมาก ลวงร้อยปีเป็นอันมาก ลวงพันปีเป็นอันมาก พระเจ้ามีราชตรัสกะช่างกลบกว่า ดุรรมานผู้กลบ ท่านเห็นผมหงอกเกิดขึ้นบนศีรษะของเราเมื่อใด พึงบอกแก่เราเมื่อใด . ช่างกลบทูลรับรับสั่งพระเจ้ามีราชว่า อย่างนั้น ขอเดชะ . ด้วยลวงปีเป็นอันมาก ลวงร้อยปีเป็นอันมาก ลวงพันปีเป็นอันมาก ช่างกลบได้เห็นพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียรพระเจ้ามีราช จึงได้กราบทูลว่า เทวทูตปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนเศียรแล้วเห็นปรากฏอยู่ .

พระเจ้ามีราชตรัสว่า ดุรรมานผู้กลบ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงเอาแหวนบนผมหงอกนั้นให้ดี แล้ววางไว้ในกระพุ่มมือของเรา .

ช่างกลบทูลรับรับสั่งพระเจ้ามีราช แล้วเอาแหวนบนพระเกศาหงอกนั้นด้วยดี วางไว้ในกระพุ่มพระหัตถ์ของพระเจ้ามีราช . ครั้งนั้น พระราชาพระราชทานบ้านส่วยแก่ช่างกลบแล้วโปรดให้พระราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่มาเฝ้า แล้วตรัสว่า พ่อกุมาร เทวทูตปรากฏแก่เราแล้ว ผมหงอกเกิดขึ้นบนศีรษะแล้วเห็นปรากฏอยู่ ก็ถามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์เราบริโลกแล้วนี้เป็นสมัยที่ระจจะแสวงหากามอันเป็นทิพย์ มาเถิดเจ้า เจ้าจงครองราชสมบัตินี้ ส่วนเราจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ดุรรมานถ้าแม่เจ้าพึงเห็นผมหงอกเกิดขึ้นบนศีรษะเมื่อใด เมื่อใด แม่เจ้าพึงให้บ้านส่วยแก่ช่างกลบพร่ำสอนราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่ ในการที่จะเป็นพระราชาให้ดีแล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด พึงประพฤติตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนี้ เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย เมื่อยุคบุรุษใดเป็นไปอยู่ วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป ยุคบุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งราชบรรพชิตนั้น . ดุรรมานพ่อกุมาร เจ้าจะพึงประพฤติตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการใด เรากล่าวอย่างนี้แก่เจ้าด้วยประการนั้น เจ้าอย่าได้เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย .

[๔๖๒] ดุรรมานนท ครั้งนั้น พระเจ้ามีราชครั้นพระราชทานบ้านส่วยแก่ช่างกลบ ทรงพร่ำสอนราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรองค์ใหญ่ในการที่จะเป็นพระราชาให้ดีแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสส ทรงครองผ้ากาสาเยะ เสด็จออกจากพระราชนิวศน์ ทรงผนวชเป็นบรรพชิต . ท้าวเธอมีพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตา ทรงแผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่ . ในทิศที่สอง ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน มีพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตา อันไพบลูย์ เป็นมเหศลตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ทรงแผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องล่าง ด้วยประการฉะนี้ . มีพระหฤทัยประกอบด้วยกรุณา . . . มีพระหฤทัยประกอบด้วยมฤตดา . . . มีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขา ทรงแผ่ไปทั่วทิศหนึ่งอยู่ ในทิศที่สอง ในทิศที่สาม ในทิศที่สี่ก็เหมือนกัน มีพระหฤทัยประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบลูย์ เป็นมเหศลตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ทรงแผ่ไปทั่วโลก โดยมุ่งประโยชน์แก่สัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ทั้งในทิศเบื้องบน เบื้องล่าง ด้วยประการฉะนี้ . ดุรรมานนท ก็พระเจ้ามีราชทรงเล่นเป็นพระกุมารแปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงความเป็นอุปราชแปดหมื่นสี่พันปี เสวยราชสมบัติแปดหมื่นสี่พันปี เสด็จออกจากพระราชนิวศน์ ทรงผนวชเป็นบรรพชิตประพฤดิพรหมจรรย์อยู่ถึงหกหมื่นพันปีแล้ว . แปดหมื่นสี่พันปี พระองค์เจริญพรหมวิหารสี่แล้ว เมื่อสรวรรคได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

พระเจ้ากัณฐกเป็นอันติมบุรุษ

[๔๖๓] ดูกุราณนที ก็พระเจ้านี้มีราชมีพระราชบุตรพระนามว่ากัณฐก . พระราชกุมารนั้นมีได้เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ ทรงผนวชเป็นบรรพชิต . ท้าวเธอทรงตัดกัลยาณวัตรนั้นเสีย . ชื่อว่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งราชบรรพชิตนั้น . ดูกุราณนที เธอฟังมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า สมัยนั้น พระเจ้ามชเทวะซึ่งทรงตั้งกัลยาณวัตรนั้นเป็นผู้อื่นแน่ . แต่ชื่อนั้นเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น . สมัยนั้น เราเป็นพระเจ้ามชเทวะ . เราตั้งกัลยาณวัตรนั้นไว้ ประชมนชนผู้เกิด ณ ภายหลังประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนั้น . แต่กัลยาณวัตรนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนธิ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อยุติในพรหมโลกเท่านั้น . ส่วนกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้ในบัดนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนธิ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว . ก็กัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้ในบัดนี้ ซึ่งเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนธิ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว นั้นเป็นไหน? คือ มรรคมอญ ๘ เป็นอริยะนี้แล คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ กัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้ในบัดนี้ นี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนธิ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน โดยส่วนเดียว . ดูกุราณนที เธอทั้งหลายจะฟังประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการใด เรากล่าวอย่างนี้กะเธอทั้งหลาย ด้วยประการนั้น เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย เมื่อยุคบุรุษใดเป็นไปอยู่ กัลยาณวัตรเห็นปานนี้ ขาดสูญไป ยุคบุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายของบุรุษเหล่านั้น เธอทั้งหลายจะฟังประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการใด เรากล่าวอย่างนี้กะเธอทั้งหลายด้วยประการนั้น เธอทั้งหลายอย่าได้ชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนทียินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล .

จบ มชเทวสูตร ที่ ๓ .

๔. มธฺสูตร

เรื่องพระเจ้ามธฺราช

[๔๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจนะ อยู่ที่ป่าคุนธาวินใกล้เมืองมธฺรา . พระเจ้ามธฺราชขอวันติบุตร ได้ทรงสดับว่า ดูกุราณนทีผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสมณะนามว่ากัจจนะ อยู่ที่ป่าคุนธาวินใกล้เมืองมธฺรา คิดดีศัพทอันงามของท่านกัจจนะนั้นขจรไปว่า เป็นบัณฑิต จลลาด มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำวิจิตร (แสดงธรรมได้กว้างขวาง) มีปฏิภาณงาม เป็นผู้ใหญ่และเป็นพระอรหันต์ ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นความดี ดังนี้ . ลำดับนั้นพระเจ้ามธฺราชขอวันติบุตร รับสั่งให้เทียมยานอย่างดีๆ เสด็จขึ้นประทับยานอย่างดี เสด็จออกจากเมืองมธฺราโดยกระบวนพระที่นั่งอย่างดีๆ ด้วยราชยานภาพอย่างใหญ่ เพื่อจะพบเห็นท่านพระมหา-

* กัจจนะ เสด็จไปด้วยยานจนสุดทางแล้ว จึงเสด็จลงจากยานพระที่นั่ง ทรงดำเนินเข้าไปหาท่านพระมหากัจจนะถึงที่อยู่ ทรงปราศรัยกับท่านพระมหากัจจนะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้ตรัสกะท่านพระมหา-

* กัจจนะว่า ข้าแต่ท่านกัจจนะผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า วรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น วรณอื่นแล้ว วรณที่ชาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรณอื่นดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธ์ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรของพรหม เป็นโอรสเกิดแต่ปากพรหม เกิดแต่พรหม อันพรหมสร้าง เป็นทายาทของพรหมดังนี้ เรื่องนี้ท่านพระกัจจนะจะว่าอย่างไร?

ว่าด้วยวรณสี่

[๔๖๕] ท่านพระมหากัจจนะถวายพระพรว่า ดูกุรหมาบพิตร วาเทที่พวกพราหมณ์กล่าวว่า วรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น วรณอื่นแล้ว วรณที่ชาว คือพราหมณ์เท่านั้น วรณอื่นดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ ผู้ที่มีใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธ์ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรของพรหม เป็นโอรสเกิดแต่ปากพรหม เกิดแต่พรหม อันพรหมสร้าง เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดูกุรหมาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวนี้ว่า วรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น วรณอื่นแล้ว พราหมณ์เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิตพึงทราบโดยปริยายแม้ว่า ดูกุรหมาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความชื่อนั้นเป็นไหน ถ้าแม้ความปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่กษัตริย์ ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม้กษัตริย์ . . . พราหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทร ก็จะไม่พึงลุกขึ้นก่อน นอนหลัง คอยฟังรับใช้ประพฤติให้ถูกใจ พุดไพเราะตอกกษัตริย์นั้น?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ ถ้าแม้ความปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่กษัตริย์ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม้กษัตริย์ . . . พราหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทร (พวกอื่น) ก็จะไม่พึงลุกขึ้นก่อน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ พุดไพเราะแก่ภริยานั้น .

[๔๖๖] ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน ถ้าแม่ความ
ปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่พราหมณ์ ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม่พราหมณ์ . . .
แพศย์ . . . ศูทร . . . กษัตริย์ . . . (พวกอื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติ
ให้ถูกใจ พุดไพเราะแก่พราหมณ์นั้น?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ถ้าแม่ความปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่พราหมณ์ ด้วยทรัพย์
ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม่พราหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทร . . . กษัตริย์ (พวกอื่น) ก็จะพึง
ลุกขึ้นก่อน นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ พุดไพเราะแก่พราหมณ์นั้น .

[๔๖๗] ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน ถ้าแม่ความ
ปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่แพศย์ ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม่แพศย์ . . . ศูทร . . .
กษัตริย์ . . . พราหมณ์ . . . ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ พุด
ไพเราะแก่แพศย์นั้น?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ถ้าแม่ความปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่แพศย์ ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก
เงินหรือทองแล้ว แม่แพศย์ . . . ศูทร . . . กษัตริย์ . . . พราหมณ์ . . . (พวกอื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน
นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ พุดไพเราะแก่แพศย์นั้น .

[๔๖๘] ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน ถ้าแม่ความ
ปรารถนาจะสำเร็จแก่ศูทร ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองแล้ว แม่ศูทร . . . กษัตริย์ . . .
พราหมณ์ . . . แพศย์ . . . (พวกอื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ
พุดไพเราะแก่ศูทรนั้น?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ถ้าแม่ความปรารถนาจะพึงสำเร็จแก่ศูทร ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก
เงินหรือทองแล้ว แม่ศูทร . . . กษัตริย์ . . . พราหมณ์ . . . แพศย์ (พวกอื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอน
ที่หลัง คอยฟังรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ พุดไพเราะแก่ศูทรนั้น .

[๔๖๙] ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น
วรรณสี่เหล่านี้อย่อมเป็นผู้เสมอกันหรือมิใช่ หรือมหาบพิตรจะทรงมีความเข้าใจพระทัยในวรรณสี่
เหล่านี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ แนนอน เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้นี้เป็นผู้เสมอกันหมด
ในวรรณสี่เหล่านี้นี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นจะต่างอะไรกัน .

[๔๗๐] ดุกรมหาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวนี้ว่า วรรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น
วรรณอื่นแล้ว . . . พราหมณ์เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิตพึงทราบ
โดยปริยายแม้นี้ ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน กษัตริย์ในโลกนี้
พึงฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ
มักโลภ มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาปฏิรูป เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก
หรือมิใช่ หรือมหาบพิตรจะทรงมีความเข้าใจพระทัยในเรื่องนี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ความจริง ถึงเป็นกษัตริย์ เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติ
ผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ มักโลภ มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาปฏิรูป
เมื่อตายไป ก็พึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างนี้ อนึ่ง
ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาแต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็เช่นนั้น .

[๔๗๑] ตีละๆ มหาบพิตร เป็นความดีที่มหาบพิตรมีความเข้าใจพระทัยข้อนี้อย่างนั้น และ
เป็นความดีที่มหาบพิตรได้ทรงสดับข้อนี้นี้มาแต่พระอรหันต์ทั้งหลาย ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตร
จะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน พราหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทร . . . ในโลกนี้ เมื่อฆ่าสัตว์
ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ มักโลภ
มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาปฏิรูป เมื่อตายไป ก็พึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรกหรือมิใช่
หรือมหาบพิตรจะทรงมีความเข้าใจพระทัยในเรื่องนี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ความจริง ถึงจะเป็นพราหมณ์ . . . เป็นแพศย์ . . . เป็นศูทรก็ดี
เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ
มักโลภ มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาปฏิรูป เมื่อตายไปก็พึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก
ข้าพเจ้ามีความเห็นในเรื่องนี้อย่างนี้ . อนึ่ง ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาแต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็เช่นนั้น .

[๔๗๒] ตีละๆ มหาบพิตร เป็นความดีที่มหาบพิตรมีความเข้าใจพระทัยข้อนี้อย่างนั้น
อนึ่ง เป็นความดีที่มหาบพิตรได้ทรงสดับข้อนี้นี้มาแต่พระอรหันต์ทั้งหลาย ดุกรมหาบพิตร
มหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้นี้เป็นผู้เสมอกัน
ทั้งหมดหรือมิใช่ หรือมหาบพิตรจะทรงมีความเข้าใจพระทัยในวรรณสี่เหล่านี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ แนนอน เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้นี้ ก็เป็นผู้เสมอกันหมด
ในวรรณสี่เหล่านี้นี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นจะต่างอะไรกัน .

[๔๗๓] ดุกรมหาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวนี้ว่า วรรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น
วรรณอื่นแล้ว . . . พราหมณ์เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิต
พึงทราบโดยปริยายแม้นี้ ดุกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไหน กษัตริย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ในโลกนี้ ฟังเวณชาตจากการฆ่าสัตว์ เวณชาตจากการลักทรัพย์ เวณชาตจากการประพฤติดีกในกาม
เวณชาตจากการพูดเท็จ เวณชาตจากคำส่อเสียด เวณชาตจากคำหยาบ เวณชาตจากคำเพ้อเจ้อ
ไม่มักโลก มีจิตไม่พยายาบท เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ หรือมิใช่
หรือมหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ ความจริง ถึงเป็นกษัตริย์ เมื่อเวณชาตจากการฆ่าสัตว์
เวณชาตจากการลักทรัพย์ เวณชาตจากการประพฤติดีกในกาม เวณชาตจากการพูดเท็จ เวณชาต
จากคำส่อเสียด เวณชาตจากคำหยาบ เวณชาตจากคำเพ้อเจ้อ ไม่มักโลก มีจิตไม่พยายาบท
เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ข้าพเจ้ามีความเห็นในเรื่องนี้อย่างนี้ .
อนึ่ง ขอนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาแต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็เช่นนั้น .

[๔๓๔] ตีละๆ มหาบพิตร เป็นความดีที่มหาบพิตรมีความเข้าพระทัยข้อนี้อย่างนั้น
และเป็นความดีที่มหาบพิตรได้ทรงสดับข้อนี้นี้มาแต่พระอรหันต์ทั้งหลาย ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตร
จะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน พรหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทร ในโลกนี้ ฟังเวณชาตจากการ
ฆ่าสัตว์ เวณชาตจากการลักทรัพย์ เวณชาตจากการประพฤติดีกในกาม เวณชาตจากการพูดเท็จ
เวณชาตจากคำส่อเสียด เวณชาตจากคำหยาบ เวณชาตจากคำเพ้อเจ้อ ไม่มักโลก มีจิตไม่พยายาบท
เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์หรือมิใช่ หรือมหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัย
ในเรื่องนี้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ ความจริง ถึงเป็นพรหมณ์ . . . เป็นแพศย์ . . . เป็นศูทรก็ดี
เมื่อเวณชาตจากการฆ่าสัตว์ เวณชาตจากการลักทรัพย์ เวณชาตจากการประพฤติดีกในกาม
เวณชาตจากการพูดเท็จ เวณชาตจากคำส่อเสียด เวณชาตจากคำหยาบ เวณชาตจากคำเพ้อเจ้อ
ไม่มักโลก มีจิตไม่พยายาบท เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ ข้าพเจ้า
มีความเห็นในเรื่องนี้อย่างนี้ อนึ่ง ขอนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาแต่พระอรหันต์ทั้งหลาย ก็เช่นนั้น .

[๔๓๕] ตีละๆ มหาบพิตร เป็นความดีที่มหาบพิตรมีความเข้าพระทัยข้อนี้อย่างนั้น
และเป็นความดีที่มหาบพิตรได้ทรงสดับข้อนี้นี้มาแต่พระอรหันต์ทั้งหลาย ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตร
จะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน ถ้าเป็นเมื่อเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้เป็นผู้เสมอกันหรือมิใช่
หรือมหาบพิตรจะทรงมีความเข้าพระทัยในวรรณสี่เหล่านี้ได้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ แน่นอน เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้ก็เป็นผู้เสมอกันหมด
ในวรรณสี่เหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นจะต่างอะไรกัน .

[๔๓๖] ดุกรรมมหาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวว่า วรรณที่ประเสริฐคือพรหมณ์
เท่านั้น . . . พรหมณ์เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิต
ฟังทราบโดยปริยายแล้ว ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน
กษัตริย์ในโลกนี้ ฟังตัดช่องหรือย่องเบา ฟังทำการปล้น หรือดักคอยทำร้ายคนที่ทางเปลี่ยว
หรือฟังคบหาภริยาของผู้อื่น ถ้าราชบุรุษทั้งหลายจับเขาได้แล้ว ฟังแสดงว่า ขอเดชะ ผู้นี้เป็นโจร
ประพฤติดีกต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารภจะลงพระราชอาญาสถานใดแก่โจรนี้ ขอจงทรงโปรด
ให้ลงพระราชอาญาสถานนั้นเถิด ดังนี้ มหาบพิตรจะฟังโปรดให้ทำอย่างไรกะโจรนั้น?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็ฟังให้ฆ่าเสีย หรือฟังผ่าอกเสีย ฟังเนรเทศเสีย
หรือฟังทำตามสมควรแก่เหตุ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชื่อเมื่อก่อนของเขาวากษัตริย์นั้น
หายไปเสียแล้ว เขาย่อมถึงการนับว่าเป็นโจรนั้นเทียว .

[๔๓๗] ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน พรหมณ์ . . .
แพศย์ . . . ศูทรในโลกนี้ ฟังตัดช่องหรือย่องเบา ฟังทำการปล้น หรือดักคอยทำร้ายคนที่ทางเปลี่ยว
หรือฟังคบหาภริยาของผู้อื่น ถ้าราชบุรุษทั้งหลายจับเขาได้แล้ว ฟังแสดงว่า ขอเดชะ ผู้นี้เป็นโจร
ประพฤติดีกต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารภจะลงพระราชอาญาสถานใดแก่โจรนี้ ขอจงทรงโปรด
ให้ลงพระราชอาญาสถานนั้นเถิด ดังนี้ มหาบพิตรจะฟังโปรดให้ทำอย่างไรกะโจรนั้น?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็ฟังให้ฆ่าเสีย หรือฟังให้ผ่าอกเสีย ฟังเนรเทศเสีย
หรือฟังทำตามสมควรแก่เหตุ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชื่อเมื่อก่อนของเขาวากษัตริย์นั้น
หายไปเสียแล้ว เขาย่อมถึงการนับว่าเป็นโจรนั้นเทียว .

[๔๓๘] ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน ถ้าเมื่อเป็น
เช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้ก็เป็นผู้เสมอกันหมดหรือมิใช่ หรือมหาบพิตรจะมีความเข้าพระทัยใน
วรรณสี่เหล่านี้ได้อย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจนะผู้เจริญ แน่นอน เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสี่เหล่านี้ก็เป็นผู้เสมอกันหมด
ในวรรณสี่เหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นจะต่างอะไรกัน .

[๔๓๙] ดุกรรมมหาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวว่า วรรณที่ประเสริฐคือพรหมณ์เท่านั้น
วรรณอื่นแล้ว . . . พรหมณ์เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิต
ฟังทราบโดยปริยายแล้ว ดุกรรมมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็น โฉน กษัตริย์
ในโลกนี้ ฟังปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาเยะ เสด็จจากพระราชนิเวศน์
ทรงผนวชเป็นบรรพชิต ทรงเวณชาตจากการฆ่าสัตว์ ทรงเวณชาตจากการลักทรัพย์ ทรงเวณชาต
จากการพูดเท็จ ฉันทตาทหารหนเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม มหาบพิตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
จะทรงทำอะไรกะราชบรรพชิตนั้น?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ข้าพเจ้าฟังกราบไหว้บ้าง ฟังถูกรับบ้าง ฟังเชื่อเชียวด้วย
อาสนะบ้าง ฟังบำรุงราชบรรพชิตนั้นด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจฉิณภัตบริวาร
บ้าง ฟังจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรมกะราชบรรพชิตนั้นบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะชื่อเมื่อก่อนของเขาว่ากัษัตริย์นั้นหายไปแล้ว เขายอมถึงการนับว่าสมณะนั้นเทียว .

[๔๘๐] ดุกรรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความชื่อนั้นเป็นไฉน พราหมณ์ . . .
แพศย์ . . . ศูทรในโลกนี้ ฟังปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ จันทรคติอาหารหนเดียว
ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม มหาบพิตร จะฟังทำอะไรกับบรรพชิตนั้น .

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ข้าพเจ้าฟังกราบไหว้บ้าง ฟังถูกรับบ้าง ฟังเชื่อเชียวด้วยอาสนะ
บ้าง ฟังบำรุงบรรพชิตนั้นๆ ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉิณภัตบริวารบ้าง
ฟังจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่บรรพชิตนั้นๆ บ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ
ชื่อเมื่อก่อนของผู้นั้นว่า ศูทร นั้นหายไปแล้ว เขายอมถึงการนับว่าสมณะนั้นเทียว .

[๔๘๑] ดุกรรมหาบพิตร มหาบพิตรจะเข้าพระทัยความชื่อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็น
เช่นนั้น วรรณสีเหล่านี้ก็เป็นผู้เสมอกันหมดหรือมิใช่ หรือในวรรณสีเหล่านี้ มหาบพิตรจะมี
ความเข้าพระทัยอย่างไร?

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ แน่นอน เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณสีเหล่านี้ก็เป็นผู้เสมอกันหมด
ในวรรณสีเหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นจะต่างอะไรกัน .

[๔๘๒] ดุกรรมหาบพิตร คำที่อาตมภาพกล่าวนี้ว่า วรรณที่ประเสริฐคือพราหมณ์เท่านั้น
วรรณอื่นแล้ว วรรณที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้มิใช่พราหมณ์
ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตรพรหม เป็นโอรสเกิดแต่ปากพรหม เกิดแต่พรหม
อันพรหมนิรมิต เป็นทายาทของพรหม นั้นเป็นแต่คำโฆษณาในโลกเท่านั้น ดังนี้ บัณฑิต
ฟังทราบโดยปริยายนี้ .

พระเจ้ามรุตราชแสดงพระองค์เป็นอุบาสก

[๔๘๓] เมื่อท่านพระมหากัจจายนะกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเจ้ามรุตราชอันตีบุตรได้ตรัสว่า
ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ภาษิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ภาษิตของท่าน
แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือ
ตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ จันใด พระกัจจายนะผู้เจริญ ประกาศธรรม
โดยอเนกปริยายจันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ขอถึงพระกัจจายนะผู้เจริญ
พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระกัจจายนะผู้เจริญ จงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

[๔๘๔] ดุกรรมหาบพิตร มหาบพิตรอย่าทรงถึงอาตมภาพว่าเป็นสรณะเลย จงทรงถึง
พระผู้มีพระภาคที่อาตมภาพถึงว่าเป็นสรณะนั้น ว่าเป็นสรณะเกิด .

ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ เดียวนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหน?

ดุกรรมหาบพิตร เดียวนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว .

[๔๘๕] ข้าแต่พระกัจจายนะผู้เจริญ ก็ถ้าข้าพเจ้าฟังได้ฟังว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
(ประทับอยู่) ในทางสิบโยชน ข้าพเจ้าก็ฟังไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม้เส้นทางสิบโยชน . . . สามสิบโยชน . . . สิบโยชน . . . ห้าสิบโยชน . . . แม้
ร้อยโยชน ข้าพเจ้าก็จะฟังไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
แม้เส้นทางร้อยโยชน แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอถึง
พระผู้มีพระภาคแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ
ขอพระกัจจายนะผู้เจริญ จงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

จบ มรุตสูตร ที่ ๕ .

๕. โพธิราชกุมารสูตร

เรื่องโพธิราชกุมาร

[๔๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เสากพำมิตทายวัน เขตนครสงสมารคิระ ใน
ภักคยบท . ก็สมัยนั้น ปราสาทชื่อโกกนท ของพระราชกุมารพระนามว่าโพธิ สร้างแล้วใหม่ๆ
สมณพราหมณ์หรือมณษย์คนใดคนหนึ่งยังไม่ได้อยู่ . ครั้นนั้น โพธิราชกุมารเรียกมาถามว่า
สัญญาขาบุตรมาว่า มานี้แน่ เพื่อนสัญญาขาบุตร ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
แล้วจงถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ผู้มีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี้กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ ตามคำ
ของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพธิราชกุมารถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ด้วยเคียวเกล้า ทูลถามถึงพระผู้มีพระภาคผู้มีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี
กระเปรา มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ และจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มี-

* พระภาคกับภิกษุสงฆ์ จงรับภัตตาหารเพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ของโพธิราชกุมารเถิด . มาณพสัณฺธิกา-

* บุตรรับสั่งโพธิราชกุมารแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๔๘๗] ครั้นมาณพสัณฺธิกาบุตรนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ โพธิราชกุมารถวายบังคมพระบาทด้วยเคียวเกล้าและรับสั่งถามถึง
พระโคตมผู้เจริญ ผู้มีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปรา ทรงมีพระกำลัง
ทรงพระสำราญ และรับสั่งมาอย่างนี้ว่า ขอพระโคตมผู้เจริญกับพระภิกษุสงฆ์ จงรับภัตตาหาร
เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ของโพธิราชกุมารเถิด . พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยพระอาการคฺษณิภาพ .
ครั้งนั้น มาณพสัณฺธิกาบุตรทราบบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากอาสนะ
เข้าไปเฝ้าโพธิราชกุมารแล้วทูลว่า เกล้ากระหม่อมได้กราบทูลพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ตาม
รับสั่งของพระองค์แล้ว และพระสมณโคตมทรงรับนิมนต์แล้ว . พอล่วงราตรีนั้นไป โพธิราชกุมาร
รับสั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉันอย่างประณีตในเนวณฺ์ และรับสั่งให้เอาผ้าขาวปูลาดโกกนฺุท-

* ปราสาทตลอดถึงบันไดชั้นสุด แล้วตรัสเรียกมาณพสัณฺธิกาบุตรมาว่า มานเณ เพื่อนสัณฺธิกาบุตร
ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับแล้ว จงกราบทูลภักตกาลว่า ได้เวลาแล้ว พระเจ้าข้า
ภัตตาหารสำเร็จแล้ว . มาณพสัณฺธิกาบุตรรับสั่งโพธิราชกุมารแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ยังที่ประทับ กราบทูลภักตกาลว่า ได้เวลาแล้ว พระโคตมผู้เจริญ ภัตตาหารสำเร็จแล้ว .

พระพุทฺธเจ้าไม่ทรงเหยียบผ้าขาว

[๔๘๘] ครั้งนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกแล้วทรงถือบาตร
และจีวร เสริงเข้าไปยังเนวณฺ์ของโพธิราชกุมาร . สมัยนั้น โพธิราชกุมารประทับยืนคอยรับเสด็จ
พระผู้มีพระภาคอยู่ที่ภายนอกชุมฺฺประตุ . ได้ทรงเห็นพระผู้มีพระภาค กำลังเสด็จมาแต่ไกล จึง
เสด็จออกต้อนรับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วเสด็จนำหน้าเข้าไปยังโกกนฺุทปราสาท .
ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคหยุดประทับอยู่ที่บันไดชั้นสุด . โพธิราชกุมารจึงกราบทูลว่า ขอเชิญ
พระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาวไปเถิด พระเจ้าข้า ขอเชิญพระสฺตเจ้ทรงเหยียบผ้าขาวไปเถิด
พระเจ้าข้า ขอนี้จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่หม่อมฉันตลอดกาลนาน . เมื่อ
โพธิราชกุมารกราบทูลเช่นนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงนิ่งเสีย . แม้ครั้งที่สอง โพธิราชกุมารก็
กราบทูลว่า ขอเชิญพระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาวไปเถิด พระเจ้าข้า ขอเชิญสฺตเจ้ทรงเหยียบ
ผ้าขาวไปเถิด พระเจ้าข้า ขอนี้จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่หม่อมฉันตลอด
กาลนาน . เมื่อโพธิราชกุมารทูลเช่นนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงนิ่งเสีย แม้ครั้งที่สาม โพธิราชกุมาร
ก็กราบทูลว่า ขอเชิญพระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาวไปเถิด พระเจ้าข้า ขอเชิญพระสฺตเจ้
ทรงเหยียบผ้าขาวไปเถิด พระเจ้าข้า ขอนี้จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่หม่อมฉัน
ตลอดกาลนาน . ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทอดพระเนตรท่านพระอานนฺ์ . ท่านพระอานนฺ์
ได้ถวายพระพรว่าดูกรพระราชกุมาร จงเก็บผ้าขาวเสียเถิด พระผู้มีพระภาคไม่ทรงเหยียบแผ่นผ้า
พระตถาคตเจ้าทรงแลดูประมุขชนผู้เกิดในภายหลัง . โพธิราชกุมารรับสั่งให้เก็บผ้าแล้วให้ปูลาด
อาสนะที่โกกนฺุทปราสาทชั้นบน . ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จขึ้นโกกนฺุทปราสาท แล้วประทับ
นั่งบนอาสนะที่เข้จัดไว้ถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ . โพธิราชกุมารทรงอังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทฺธเจ้า
เป็นประมุขให้อิ่มหนำเพียงพอ ด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ .
ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จวางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว . โพธิราชกุมารถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง
ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความสุขอันบุคคลจะพึงถึงได้ด้วยความสุขไม่มี ความสุขอันบุคคล
จะพึงถึงได้ด้วยความทุกข์แล .

การเข้าไปหาอาพาธดาบส

[๔๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชกุมาร ก่อนแต่ตรัสรู้ แม้เมื่ออาตมภาพยังไม่ได้
ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ก็มีความคิดเห็นว่า ความสุขอันบุคคลจะพึงถึงได้ด้วยความสุขไม่มี
ความสุขอันบุคคลจะพึงถึงได้ด้วยทุกข์แล ดูกรราชกุมาร สมัยต่อมา เมื่ออาตมภาพยังเป็นหนุ่ม
มีผมดำสนิท ประกอบด้วยวัยกำลังเจริญ เป็นปฐมวัย เมื่อมารดาบิดาไม่ปรารภ (จะให้บวช)
ร้องให้น้ำตานองหน้าอยู่ ได้ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต .
ครั้นบวชอย่างนี้แล้ว แสงสว่างจะไรจะเป็นกุศล คั่นควา สันติ ครอบอันไม่มีสิ่งอื่นยิ่งขึ้น
ไปกว่า จึงได้เข้าไปหาอาพาธดาบส กาลามโคตร แล้วได้กล่าวว่า ดูกรท่านกาลามะ ข้าพเจ้า
ปรารถนาจะประพจน์พรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ . ดูกรราชกุมาร เมื่ออาตมภาพกล่าวเช่นนั้นแล้ว
อาพาธดาบส กาลามโคตรได้กล่าวกะอาตมภาพว่า ท่านจงอยู่เถิด ธรรมนี้เป็นเช่นเดียวกับธรรม
ที่บุรุษผู้ฉลาด พึงทำลัทธิของอาจารย์ตนให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วบรรลุไม่นานเลย
อาตมภาพเล่าเรียนธรรมนั้นได้โดยฉับพลันไม่นานเลย . กล่าวญานวาทและเถรวาทได้ด้วยอาการ
เพียงหุบปากเจรจาเท่านั้น อนึ่ง ทั้งอาตมภาพและผู้อื่นปฏิญาณได้ว่าเรารู้เราเห็น . อาตมภาพนั้น
มีความคิดว่า อาพาธดาบส กาลามโคตร จะประกาศได้ว่า เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
บรรลถึงธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงศรัทธาเท่านั้น ดังนี้ ก็หาไม่ ที่จริงอาฬารดาบส กาลามโคตร
รู้เห็นธรรมนี้อยู่. ครั้นแล้วอาตมภาพเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วได้ถามว่า ดุรทธาน
กาลามะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลแล้วประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียง
เท่าไรหนอ? เมื่ออาตมภาพกล่าวเช่นนั้นแล้ว อาฬารดาบส กาลามโคตรได้ประกาศอภิญญา
*ชนะ. อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้น มีศรัทธาหาได้ ถึงเรา
ก็มีศรัทธา อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้น มีความเพียร . . . มิสติ . . . มิสมาธิ . . . มีปัญญา หาได้
ถึงเราก็มีความเพียร . . . มิสติ . . . มิสมาธิ . . . มีปัญญา อย่างกระนั้นเลย เราพึงตั้งความเพียรเพื่อทำ
ธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศว่า ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่นั้น
ให้แจ้งเกิด. อาตมภาพนั้นทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วบรรลธรรมนั้นโดยฉับพลัน
ไม่นานเลย. ครั้นแล้วได้เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วได้ถามว่า ดุรทธานกาลามะ
ท่านทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลธรรมนี้ประกาศให้ทราบ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ?

อาฬารดาบส กาลามโคตรตอบว่า ดุรททาส เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
บรรลธรรมนี้แล้วประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

อาตมภาพได้กล่าวว่า ดุรททาส แม่เรากทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรล
ธรรมนี้แล้วประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่านี้.

อาฬารดาบส กาลามโคตรกล่าวว่า ดุรททาส เป็นลากของเราทั้งหลายหนอ เราทั้งหลาย
ได้ดีแล้ว ที่เราทั้งหลายได้พบท่านสพรหมจารีเช่นท่าน เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
บรรลธรรมใดแล้วประกาศให้ทราบ ท่านก็ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลธรรมใดแล้ว
ประกาศให้ทราบ ท่านก็ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลธรรมนั้นแล้วประกาศให้ทราบ
เรากทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลธรรมนั้นแล้วประกาศให้ทราบ ดังนี้ เรารู้ธรรมใด
ท่านก็รู้ธรรมนั้น ท่านรู้ธรรมใด เรากก็รู้ธรรมนั้น ดังนี้ เราเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น ท่านเช่นใด
เรากก็เช่นนั้น ดังนี้ ดุรททาส บัดนี้ เราทั้งสองจงมาอยู่ช่วยกันบริหารหมู่คณะเถิด. ดุรททาส
อาฬารดาบส กาลามโคตร เป็นอาจารย์ของอาตมภาพ ยังตั้งให้อาตมภาพผู้เป็นอันเตวาลิกไว้เสมอ
ตน และยังบูชาอาตมภาพด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ด้วยประการฉะนี้. อาตมภาพนั้นมีความคิดเห็นว่า
ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับสันท เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ย่อมเป็นไปเพียงให้อุปบัติในอภิญญาตนพรมเท่านั้น. อาตมภาพ
ไม่พอใจธรรมนั้น เบื่อจากธรรมนั้นแล้วหลีกไปเสีย.

การเข้าไปหาอุทกดาบส

[๔๙๐] ดุรททาส เมื่ออาตมภาพแสวงหาอะไรเป็นกุศล ค้นคว้าสันติวารบอันไม่มี
สิ่งอื่นยิ่งไปกว่า จึงเข้าไปหาอุทกดาบส รวมบุตรแล้วได้กล่าวว่า ดุรทธานรามะ ข้าพเจ้าปรารถนา
จะประพฤติกัมมัฏฐานในธรรมวินัยนี้. เมื่ออาตมภาพกล่าวเช่นนั้นแล้ว อุทกดาบส รวมบุตรได้
กล่าวว่า อยู่เถิดท่าน บุรุษผู้ฉลาดพึงทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ไม่นานเลยก็บรรลุฤทธิ์
ของอาจารย์ตนแล้ว อยู่ในธรรมใด ธรรมนั้นเช่นนั้น. อาตมภาพเล่าเรียนธรรมนั้นได้โดยฉับพลัน
ไม่นานเลย. กล่าวญาณวาทและเถรวาทได้ด้วยอาการเพียงหุบปากเจรจาเท่านั้น อนึ่ง ทั้งอาตมภาพ
และผู้อื่นปฏิญาณได้ว่า เรารู้เราเห็น. อาตมภาพมีความคิดเห็นว่า ท่านรวมบุตรจะได้ประกาศว่า
เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลถึงธรรมนี้ด้วยอาการเพียงศรัทธาเท่านั้น ดังนี้ ก็หาไม่
ที่จริงท่านรวมบุตรรู้เห็นธรรมนี้อยู่. ครั้นแล้วอาตมภาพจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รวมบุตร แล้วได้
ถามว่า ดุรทธานรามะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลแล้วประกาศให้ทราบ
ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ. เมื่ออาตมภาพกล่าวเช่นนั้น อุทกดาบส รวมบุตรได้ประกาศเนวสัญญานา
*นาสัญญานะ. อาตมภาพมีความคิดเห็นว่าท่านรามะเท่านั้นมีศรัทธาหาได้ ถึงเรากก็มีศรัทธา
ท่านรามะเท่านั้น มีความเพียร . . . มิสติ . . . มิสมาธิ . . . มีปัญญา หาได้ ถึงเราก็มีความเพียร . . .
มิสติ . . . มิสมาธิ . . . มีปัญญา อย่างกระนั้นเลย เราพึงตั้งความเพียรเพื่อทำธรรมที่ท่านรามะประกาศ
ว่า ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วบรรลธรรมนั้นให้แจ้งเกิด. อาตมภาพได้ทำให้แจ้งชัด
ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วบรรลธรรมนั้นโดยฉับพลัน ไม่นานเลย. ครั้นแล้วอาตมภาพเข้าไปหา
อุทกดาบส รวมบุตรแล้วได้ถามว่า ดุรทธานรามะ ท่านทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรล
ธรรมนี้แล้วประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ?

อุทกดาบส รวมบุตรตอบว่า ดุรททาส เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรล
ธรรมนี้แล้วประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่านี้.

อาตมภาพได้กล่าวว่า ดุรททาส แม่เรากทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลถึง
ธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้.

อุทกดาบส รวมบุตรกล่าวว่า ดุรททาส เป็นลากของเราทั้งหลาย เราทั้งหลายได้ดีแล้ว
ที่เราทั้งหลายได้พบท่านสพรหมจารีเช่นท่าน รามะทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลถึง
ธรรมใดแล้วประกาศให้ทราบ ท่านก็ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลถึงธรรมนั้นอยู่ ท่าน
ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง บรรลถึงธรรมใด รามะก็ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
บรรลถึงธรรมนั้นแล้วประกาศให้ทราบ ดังนี้ รามะรู้ยิ่งธรรมใด ท่านก็รู้ธรรมนั้น ท่านรู้ธรรมใด
รามะก็รู้ยิ่งธรรมนั้น ดังนี้ รามะเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น ท่านเช่นใด รามะก็เช่นนั้น ดังนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ดูรวาโรโส บัดนี้เชิญท่านมาบริหารหมู่คณะนี้เถิด . ดูรวาโรโส อุตถตาบสราญบตรเป็นเพื่อน
สพรหมจารีของอาตมภาพ ตั้งอาตมภาพไว้ในตำแหน่งอาจารย์ และบูชาอาตมภาพด้วยการบูชา
อย่างยิ่ง . อาตมภาพ มีความคิดเห็นว่า ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ
สหนิ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงให้อุปบัติใน
เนวสัญญานาสัญญายตนพรหมเท่านั้น . อาตมภาพ ไม่พอใจธรรมนั้น เบื่อจากธรรมนั้นหลีกไป .

[๔๙๑] ดูรวาโรโส เมื่ออาตมภาพแสวงหาอยู่ว่าอะไรเป็นกุศล คั่นคว้านสันติวัตรบ
อันไม่มีสิ่งอื่นยิ่งขึ้นไปกว่า เทียวจาริกไปในนครชนบทโดยลำดับ บรรลุถึงอรุณเวลาเสนาณคม .
ณ ที่นั้น อาตมภาพ ได้เห็นภาคพื้นนารินรมย์ มีไพรสนทน์น้ำเลื่อมใส มีแม่น้ำไหลอยู่ น้ำเย็นจิต
สหนิ มีทำนน้ำราบเรียบ นารินรมย์ และมีโคจรคามโดยรอบ . อาตมภาพ ได้มีความคิดเห็นว่า
ภาคพื้นนารินรมย์หนอ ไพรสนทน์ น้ำเลื่อมใส แม่น้ำก็ไหล น้ำเย็นจิตสหนิ ทำนน้ำก็ราบเรียบ
นารินรมย์ และโคจรคามก็โดยรอบ สถานที่เช่นนี้สมควรเป็นที่ตั้งความเพียรของกุลบุตรผู้ต้องการ
ความเพียรหนอ ดูรวาโรโส อาตมภาพนั่งอยู่ ณ ที่นั้นนั่นเอง ด้วยคิดเห็นว่า สถานที่เช่นนี้
สมควรเป็นที่ทำความเพียร .

อุปมา ๓ ข้อ

[๔๙๒] ดูรวาโรโส ครั้งนั้น อุปมาสามข้ออันน้าอัจฉรยยังนัก ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน
มาปรากฏแก่อาตมภาพ .

๑. เปรียบเหมือนไม้สดชุ่มด้วยยางทั้งตั้งอยู่ในน้ำ . ถ้าบุรุษพึงมาด้วยหวังว่า จักถือเอา
ไม้แก่นมาสีกไฟเกิดไฟ จักทำไฟให้ปรากฏ ดังนี้ . ดูรวาโรโส พระองค์จะทรงเข้าพระทัยความ
ข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สดชุ่มด้วยยางทั้งตั้งอยู่ในน้ำมาสีกไฟ พึงให้ไฟเกิด พึงทำไฟให้
ปรากฏได้บ้างหรือ?

โพธิราชกุมารทูลว่า ข้อนี้ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะไม้ยังสด
ชุ่มด้วยยางทั้งตั้งอยู่ในน้ำ บรรลุนั้นก็จะพึงเหน็ดเหนียวล้าบากกายเปล่า .

ดูรวาโรโส ข้อนี้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งก็ฉันนั้น มีกาย
ยังไม่หลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจในกาม ยังเสนหาในกาม ยังหลงอยู่ในกาม ยังกระหาย
ในกาม ยังมีความเร่าร้อนเพราะกาม ยังละไม่ได้ด้วยดี ยังให้สงบระงับไม่ได้ด้วยดีในภายใน .
ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงแม้จะได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี
ถึงจะไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี ก็ไม่ควรเพื่อจะรู้ เพื่อจะเห็น
เพื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า . ดูรวาโรโส อุปมาข้อที่หนึ่งนี้แล อันน้าอัจฉรยยังนัก
ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏแก่อาตมภาพ .

[๔๙๓] ดูรวาโรโส อุปมาข้อที่สอง อันน้าอัจฉรยยังนัก ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน
มาปรากฏแก่อาตมภาพ . เปรียบเหมือนไม้สดชุ่มด้วยยางตั้งอยู่บนบกไกลน้ำ . ถ้าบุรุษพึงมาด้วย
หวังว่า จะเอาไม้แก่นมาสีกไฟเกิดไฟ จักทำไฟให้ปรากฏ . ดูรวาโรโส พระองค์จะเข้าพระทัย
ความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สดชุ่มด้วยยางตั้งอยู่บนบกไกลน้ำมาสีกไฟ พึงให้ไฟเกิด
พึงทำไฟให้ปรากฏได้บ้างหรือ?

ข้อนี้ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะไม้ยังสดชุ่มด้วยยาง แม้จะตั้ง
อยู่บนบกไกลน้ำ บุรุษนั้นก็จะพึงเหน็ดเหนียวล้าบากกายเปล่า .

ดูรวาโรโส ข้อนี้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายหลีกออกจาก
กาม แต่ยังมีความพอใจในกาม ยังเสนหาในกาม ยังหลงอยู่ในกาม มีความกระหายในกาม
มีความเร่าร้อนเพราะกาม ยังละไม่ได้ด้วยดี ยังให้สงบระงับไม่ได้ด้วยดีในภายใน . ท่านสมณ-

*พราหมณ์เหล่านั้น ถึงแม้จะได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี ถึงแม้
จะไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี ก็ไม่ควรเพื่อจะรู้ เพื่อจะเห็น
เพื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า . ดูรวาโรโส อุปมาข้อที่สองนี้ อันน้าอัจฉรยยังนัก
ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏแก่อาตมภาพ .

[๔๙๔] ดูรวาโรโส อุปมาข้อที่สาม อันน้าอัจฉรยยังนัก ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน
มาปรากฏแก่อาตมภาพ เปรียบเหมือนไม้แห้งเกราะทั้งตั้งอยู่บนบกไกลน้ำ . ถ้าบุรุษพึงมาด้วย
หวังว่า จักเอาไม้แก่นมาสีกไฟเกิดไฟ จักทำไฟให้ปรากฏ ดังนี้ . ดูรวาโรโส พระองค์จะเข้า
พระทัยความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้แห้งเกราะทั้งตั้งอยู่บนบกไกลน้ำมาสีกไฟ พึงให้ไฟ
เกิด พึงทำไฟให้ปรากฏได้บ้างหรือ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะไม้แห้งเกราะ และทั้งตั้งอยู่บนบก
ไกลน้ำ .

ดูรวาโรโส ข้อนี้ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งก็ฉันนั้นแล มีกาย
หลีกออกจากกามแล้ว ไม่มีความพอใจในกาม ไม่เสนหาในกาม ไม่หลงอยู่ในกาม ไม่ระหาย
ในกาม ไม่เร่าร้อนเพราะกาม ละได้ด้วยดี ให้สงบระงับด้วยดีในภายใน ท่านสมณพราหมณ์
เหล่านั้น ถึงแม้จะได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี ถึงจะไม่ได้
เสวยทุกขเวทนาที่กล้าเผ็ดร้อนอันเกิดเพราะความเพียรก็ดี ก็ควรเพื่อจะรู้ เพื่อจะเห็น เพื่อปัญญา
เครื่องตรัสรู้ อันไม่มีกรรมอื่นยิ่งกว่าได้ . ดูรวาโรโส อุปมาข้อที่สามนี้อันน้าอัจฉรยยังนัก ไม่เคยได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ฟังมาในกาลก่อนนี้แล มาปรากฏแก่อาตมภาพ . ดุรราชกุมาร อุปมาสามข้อไม่น่าอัศจรรย์ ไม่
เคยได้ฟังมาในกาลก่อนเหล่านี้แล มาปรากฏแก่อาตมภาพ .

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา

[๔๙๕] ดุรราชกุมาร อาตมภาพมีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงกดฟันด้วยฟัน
กดเพดานด้วยลิ้น ชมจิตด้วยจิต บีบให้แน่น ให้ร้อนจัด . แล้วอาตมภาพก็กดฟันด้วยฟัน
กดเพดานด้วยลิ้น ชมจิตด้วยจิต บีบให้แน่น ให้ร้อนจัด . เมื่ออาตมภาพกดฟันด้วยฟัน กด
เพดานด้วยลิ้น ชมจิตด้วยจิต บีบให้แน่น ให้เราร้อนอยู่ เหนือก็ไหลจากรักแร้ . ดุรราชกุมาร
เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังพึงจับบุรุษมีกำลังน้อยกว่าที่ศีรษะหรือที่คอ แล้วกดบีบไว้ให้เราร้อน
ก็ฉนั้นนั่น เหนือก็ไหลออกจากรักแร้ . ดุรราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้ว จะย่อ
หย่อนก็หามิได้ สติที่ตั้งไว้แล้ว จะฟันเพื่อนก็หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพ
ผู้อื่นความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง กระสับกระส่ายไม่สงบระงับ .

[๔๙๖] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถนเป็นอารมณ์เกิด . แล้วอาตมภาพก็กลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก .
เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก เสียงลมที่ออกทางช่องหูทั้งสอง
ดังเหลือประมาณ . เปรียบเหมือนเสียงสุมของช่างทองที่กำลังสุมอยู่ดังเหลือประมาณ ฉนั้นใด
เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก เสียงลมที่ออกทางช่องหู
ทั้งสองก็ดังเหลือประมาณ ฉนั้นนั่น . ดุรราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้วจะย่อ
หย่อนก็หามิได้ สติที่ตั้งไว้แล้วจะได้ฟันเพื่อนก็หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพ
ผู้อื่นความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง ไม่สงบระงับแล้ว .

[๔๙๗] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถนเป็นอารมณ์เกิด . แล้วอาตมภาพจึงกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและ
ทางช่องหู . เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมกล้า
ยิ่งย่อมเสียดแทงศีรษะ . ดุรราชกุมาร เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังพึงเชือดศีรษะด้วยมีดโกนอันคม
ฉนั้นใด เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมกล้ายิ่ง
ย่อมเสียดแทงศีรษะ ฉนั้นนั่น . ดุรราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้ว จะได้ย่อหย่อน
ก็หามิได้ สติที่ตั้งไว้แล้วจะได้ฟันเพื่อนก็หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพ
ผู้อื่นความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง ไม่สงบระงับแล้ว .

[๔๙๘] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถนเป็นอารมณ์เกิด . แล้วอาตมภาพจึงกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและ
ทางช่องหู . เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็ปวด
ศีรษะเหลือทนที่ศีรษะ . ดุรราชกุมาร เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังรัดศีรษะด้วยเชือกอันเขม็ง
ฉนั้นใด เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็ปวดศีรษะ
เหลือทนที่ศีรษะ ฉนั้นนั่น . ดุรราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้วจะได้ย่อหย่อนก็หา
มิได้ สติที่ตั้งไว้จะได้ฟันเพื่อนก็หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพ
ผู้อื่นความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง ไม่สงบระงับแล้ว .

[๔๙๙] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถนเป็นอารมณ์เกิด . แล้วอาตมภาพจึงกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและ
ทางช่องหู . ลมกล้าเหลือประมาณ ย่อมเสียดแทงท้อง . ดุรราชกุมาร เปรียบเหมือนนายโคฆาต
หรือลูกมือนายโคฆาตผู้ขยัน พึงเชือดท้องโคด้วยมีดเชือดโคอันคม ฉนั้นใด เมื่ออาตมภาพ
กลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมกล้าเหลือประมาณ ย่อมเสียด
แทงท้อง ฉนั้นนั่น . ดุรราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้วจะได้ย่อหย่อนก็หามิได้
สติที่ตั้งไว้จะได้ฟันเพื่อนก็หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพผู้อื่นความเพียรที่ทน
ได้ยากนั้นแลเสียดแทง ไม่สงบระงับแล้ว .

[๕๐๐] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถนเป็นอารมณ์เกิด . แล้วอาตมภาพจึงกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและ
ทางช่องหู . เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความ
ร้อนในกายเหลือทน . ดุรราชกุมาร เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังสองคน ช่วยกันจับบุรุษมี
กำลังน้อยที่แขนคนละข้าง ย่างรมไว้ที่หลุมถ่านเพลิง ฉนั้นใด เมื่ออาตมภาพกลืนลมอัสสาสะ—

*ปัสสาสะ ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความร้อนในกายเหลือทน ฉนั้นนั่น . ดุร
ราชกุมาร ก็ความเพียรที่อาตมภาพปรารภแล้วจะได้ย่อหย่อนก็หามิได้ สติที่ตั้งไว้จะได้ฟันเพื่อนก็
หามิได้ แต่การที่ปรารภความเพียรของอาตมภาพ
ผู้อื่นความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง
ไม่สงบระงับแล้ว .

[๕๐๑] ดุรราชกุมาร โอ เทวดาทั้งหลายเห็นอาตมภาพแล้ว กล่าวกันอย่างนี้ว่า
พระสมณโคดมทำกาละเสียแล้ว . เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมไม่ได้ทำกาละ
แล้ว แต่กำลังทำกาละ . เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมไม่ได้ทำกาละแล้ว กำลัง
ทำกาละก็หามิได้ พระสมณโคดมเป็นพระอรหันต์ ความอยู่เห็นปานนี้ นับว่าเป็นวิหารธรรม

ของพระอรหันต์.

[๔๐๒] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงปฏิบัติเพื่อตัดอาหารเสียโดยประการทั้งปวงเถิด. ครั้นนั้น เทวดาเหล่านั้นเข้ามาหาอาตมภาพแล้ว ได้กล่าวว่า ดุรราชกุมารผู้ประมาท ท่านอย่าปฏิบัติเพื่อตัดอาหารเสียโดยประการทั้งปวงเลย ถ้าท่านจักปฏิบัติเพื่อตัดอาหารเสียโดยประการทั้งปวง ข้าพเจ้าทั้งหลายจักแซกโอชาอันเป็นทิพย์ตามชุมชนของท่าน ท่านจักได้ยังชีวิตให้เป็นอยู่ด้วยโอชาอันเป็นทิพย์นั้น. อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า เราเองด้วย พึงปฏิญาณการไม่บริโภคอาหารโดยประการทั้งปวง เทวดาเหล่านั้นด้วยพึงแซกโอชาอันเป็นทิพย์ตามชุมชนของเรา เราพึงยังชีวิตให้เป็นไปด้วยโอชาอันเป็นทิพย์นั้นด้วย ชื่อนั้นพึงเป็นมฺสาแก่เรา ดังนี้. อาตมภาพบอกเล็กกะเทวดาเหล่านั้น จึงกล่าวว่าอย่าเลย. แล้วอาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงบริโภคอาหารลดลงวันละน้อยๆ คือ วันละพายมือข้าง เท้าเยื่อถั่วเขียวบ้าง เท้าเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เท้าเยื่อถั่วดำบ้าง เท้าเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง. อาตมภาพจึงบริโภคอาหารลดลงวันละน้อย คือ วันละพายมือข้าง เท้าเยื่อถั่วเขียวบ้าง เท้าเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เท้าเยื่อถั่วดำบ้าง เท้าเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง. เมื่อบริโภคอาหารลดลงวันละน้อยๆ คือ วันละพายมือข้าง เท้าเยื่อถั่วเขียวบ้าง เท้าเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เท้าเยื่อถั่วดำบ้าง เท้าเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง ภายก็ผอมเหลือเกิน.

[๔๐๓] เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้นเอง อวัยวะน้อยใหญ่ของอาตมภาพย่อมเป็นเหมือนเถาวัลย์มีข้อมาก หรือเถาวัลย์มีข้อดำ ฉะนั้น. ตะโพกของอาตมภาพเป็นเหมือนเท้าอูฐ ฉะนั้น. กระดูกสันหลังของอาตมภาพผุดระกะ เปรียบเหมือนเถาวัลย์พันพัน ฉะนั้น. ซีโครงของอาตมภาพขึ้นนูนเป็นร่องๆ ดังกลอนศาลาเก่ามีเครื่องมุงอันหล่นไทรมอยู่ ฉะนั้น. ดวงตาของอาตมภาพกลมลึกเข้าไปในเบ้าตา ประหนึ่งดวงดาวปรากฏในบ่อน้ำลึก ฉะนั้น. ผิวศีรษะของอาตมภาพที่รับสัมผัสอยู่ก็เหี่ยวแห้ง ดุจดั่งผลน้ำเต้าที่ตัดมาสดๆ อันลมและแดดกระทบอยู่ก็เหี่ยวแห้ง ฉะนั้น. อาตมภาพคิดว่า จะลูบผิวหนังท้องก็จับถูกกระดูกสันหลัง คิดว่า จะลูบกระดูกสันหลังก็จับถูกผิวหนังท้อง. ผิวหนังท้องกับกระดูกสันหลังของอาตมภาพติดถึงกัน. เมื่ออาตมภาพคิดว่าจะถ่ายอุจจาระ หรือปัสสาวะ ก็เขยว่นลึกลงในที่นั้นเอง. เมื่อจะให้กายนี้แลมีความสบาย จึงเอาฝ่ามือลูบตัว. เมื่ออาตมภาพเอาฝ่ามือลูบตัว ขนทั้งหลายมีรากเน่าก็หล่นตกจากกาย. มนุษย์ทั้งหลายเห็นอาตมภาพแล้วกล่าวกันอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมดำไป. มนุษย์บางพวกกล่าวว่าอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมไม่ดำเป็นแต่กล้ำไป. มนุษย์บางพวกกล่าวว่าอย่างนี้ว่า จะว่าพระสมณโคดมดำไปก็ไม่ใช่ จะว่ากล้ำไปก็ไม่ใช่ เป็นแต่พริ้วไป. ดุรราชกุมาร จริวรณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของอาตมภาพ ถูกกำจัดเสียแล้ว เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้นเอง.

[๔๐๔] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ได้สวดยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ ไม่ยิ่งไปกว่านี้. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคต จักได้สวดยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ จักไม่ยิ่งไปกว่านี้. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบัน ได้สวดยอยู่ซึ่งทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ จะไม่ยิ่งไปกว่านี้. แต่เราก็มิได้บรรลุอุตตริมนุสสรรมอลมรียญาณ-

* ทัสสนวิเสส (ความรู้ความเห็นของพระอริยะอันวิเศษอย่างสามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์) ด้วยทุกกริยาที่เผ็ดร้อนนี้ จะพึงมีทางเพื่อรู้อย่างอื่นกระมังหนอ.

กลับสวดยพระกระยาหารหยาบ

[๔๐๕] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า เราจำได้อยู่ เมื่องานวัปปมงคลของท้าวศากยะผู้พระบิดา เราน้อยผู้ห่มผ้าหว่าอันเยือกเย็น สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ทางนี้แหละหนอ พึงเป็นทางเพื่อตรัสรู้. อาตมภาพได้มีความรู้สึกอันแล่นไปตามสติว่าทางนี้แหละ เป็นทางเพื่อตรัสรู้. อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า เราจะกลัวแต่สุขซึ่งเป็นสุขเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมหรือ. และมีความคิดเห็นต่อไปว่า เราไม่กลัวแต่สุขซึ่งเป็นสุขเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมละ. การที่บุคคลผู้มีกายผอมเหลือเกินอย่างนี้ จะถึงความสุขนั้น ไม่ใช่ว่าทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงบริโภคอาหารหยาบ คือข้าวสุก ขนมนสดเถิด. อาตมภาพจึงบริโภคอาหารหยาบ คือข้าวสุก ขนมนสด. ก็สมัยนั้น ปัญจวัคคีย์ภิกษุ บำรุงอาตมภาพอยู่ด้วยหวังว่า พระสมณโคดมจักบรรลุธรรมได้ ก็จักบอกธรรมนั้นแก่เราทั้งหลาย. นับแต่อาตมภาพบริโภคอาหารหยาบคือข้าวสุก ขนมนสด. ปัญจวัคคีย์ภิกษุก็พากันเบื่อหน่ายจากอาตมภาพหลีกไปด้วยความเข้าใจว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมากไปเสียแล้ว. ครั้นอาตมภาพบริโภคอาหารหยาบมีกำลังขึ้นแล้ว ก็สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่.

บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขผู้ได้ฌานเกิดแต่สมาธิอยู่.

มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และสวดยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ตติยฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
บรรลุดุคตถณาน โมมิทกขโมมิสซ เพราะละสุขละทุกข และดับโสมนัสโหมนัสก่อนๆ
ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ .
ได้ญาณ ๓

[๕๐๖] อาตมภาพนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ .
อาตมภาพนั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ
อาตมภาพนั้น ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วย
ประการฉะนี้ . ดุรราชกุมาร นี่เป็นวิชาที่หนึ่งที่อาตมภาพได้บรรลุแล้ว ในปฐมยามแห่งราตรี
อริชาถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกกำจัดแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่
อาตมภาพผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มิตนส่งไปแล้วอยู่ .

[๕๐๗] อาตมภาพนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จิตและอุบัติของสัตว์
ทั้งหลาย อาตมภาพนั้นย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัด
ซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ . ดุรราชกุมาร นี่เป็นวิชาที่สองที่อาตมภาพ
ได้บรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี อริชาถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกกำจัดแล้ว
แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่อาตมภาพผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มิตนส่งไปแล้วอยู่ .

[๕๐๘] อาตมภาพนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน การแก่การงาน ตังมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ .
ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข นีทุกขสมุทัย นีทุกขนิโร นีทุกขนิโรคามินีปฏิปทา
เหล่านี้อาสวะ นีอาสวสมุทัย นีอาสวนิโร นีอาสวนิโรคามินีปฏิปทา . เมื่ออาตมภาพนั้น
รู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอริชาสวะ
เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี . ดุรราชกุมาร นี่เป็นวิชาที่สาม
ที่อาตมภาพได้บรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี อริชาถูกกำจัดแล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืด
ถูกกำจัดแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว แก่อาตมภาพผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มิตนส่งไป
แล้วอยู่ .

ทรงมีความชวนชวายน้อย

[๕๐๙] ดุรราชกุมาร อาตมภาพนั้นได้มีความคิดเห็นว่า ธรรมที่เรابرุแล้วนี้เป็น
ธรรมลึก ยากที่จะเห็นได้ สัตว์อื่นจะตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ละเอียด ประณีต
ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงได้ด้วยความตรึก เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง . ก็หมู่สัตว์นี้
มีความอาลัยเป็นที่รื่นรมย์ ยินดีในความอาลัย บันเทิงนักในความอาลัย . ก็การที่หมู่สัตว์ผู้
มีความอาลัยเป็นที่รื่นรมย์ ยินดีในความอาลัย บันเทิงนักในความอาลัย จะเห็นฐานะนี้ได้โดยยาก
คือ สภาพที่อาศัยกันเกิดขึ้นเพราะความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย . แม้ฐานะนี้ก็เห็นได้ยาก คือ สภาพ
เป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความปราศจากความ
กำหนด ความดับโดยไม่เหลือ นิพพาน . ก็เราจะพึงแสดงธรรม และสัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่รู้
ทั่วถึงธรรมของเรา นั้นจะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่า เป็นความลำบากเปล่าของเรา .
ดุรราชกุมาร ที่นั่น ฉากอันอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏแจ่มแจ้ง
แก่อาตมภาพว่า

บัดนี้ ยังไม่สมควรจะประกาศธรรมที่เรابرลุได้โดยยาก ธรรม
นี้อันสัตว์ทั้งหลาย ผู้ถูกราคะ โทสะครอบงำ ไม่ตรัสรู้ได้ง่าย
สัตว์ทั้งหลาย อันราคะย่อมแล้ว อันกองมืดหม่นห่อแล้ว
จักไม่เห็นธรรม อันยังสัตว์ให้ไปทวนกระแส ละเอียด ลึกซึ้ง
เห็นได้ยาก เป็นอนุ ดังนี้ .

ดุรราชกุมาร เมื่ออาตมภาพเห็นตระหนักรู้ดังนี้ จิตของอาตมภาพก็น้อมไปเพื่อความ
เป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ไม่น้อมไปเพื่อแสดงธรรม .

ท้าวสหัมบดีพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

[๕๑๐] ดุรราชกุมาร ครั้นนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ทราบความปริวิตกแห่งใจของ
อาตมภาพด้วยใจแล้ว ได้มีความปริวิตกว่า ดุรราชกุมารผู้เจริญ โลกจะฉิบหายละหนอ เพราะจิต
ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า น้อมไปเพื่อความเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ไม่น้อมไป
เพื่อแสดงธรรม . ครั้นแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมหายไปในพรหมโลก มาปรากฏข้างหน้าของ
อาตมภาพ เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง พึงเหยียดแขนที่คู้ออก หรือพึงคู้แขนที่เหยียดเข้าจะนั้น .
ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ห่มผ้าเจริงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีมาทางอาตมภาพแล้ว ได้
กล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด ขอ
พระสฤตจงทรงแสดงธรรมเถิด สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสจลฺจลในจักขุ น้อยมีอยู่ ย่อมจะเสื่อม
เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักยังมีอยู่ . ดุรราชกุมาร ท้าวสหัมบดีพรหม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ได้กล่าวคำนี้แล้ว ครั้นแล้ว ภายหลังได้กล่าวคาถาประพันธ์อื่นนี้อีกว่า
ธรรมที่ผู้มีมลทินทั้งหลายคิดกันแล้ว ไม่บริสุทธิ์ ได้ปรากฏใน
ชนชาวอมรทั้งหลายนานมาแล้ว ขอพระองค์จงเปิดอริยมรรค
อันเป็นประตูพระนิพพานเถิด ขอสัตว์ทั้งหลายจงได้ฟังธรรม
ที่พระองค์ผู้ปราศจากมลทิน ตรัสรู้แล้วเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มี
เมธาดี มีกิจรอบคอบ ขอพระองค์ผู้ปราศจากความโศก
จงเสด็จขึ้นปัญญาปราสาทอันแล้วด้วยธรรม ทรงพิจารณาดู
ประชุมชนผู้เคลื่อนไหวกลั่นด้วยความโศก อันชาติชราครอบงำแล้ว
เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีพิษยืนอยู่บนยอดภูเขาหินล้วน พัง
เห็นประชุมชนโดยรอบ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้กล้า ทรงชนะ
สงครามแล้ว ผู้นำสัตว์ออกจากกันดาร ผู้ไม่เป็นหนี้ ของเสด็จ
ลุกขึ้นเที่ยวไปในโลกเถิด ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม
เถิด สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงจักมีอยู่.

เปรียบบุคคลด้วยดอกบัว ๓ เหล่า

[๕๑๑] ดุรราชกุมาร ครั้นอาตมภาพทราบทั่วว่าท้าวสหัมบดีพรหมอาราธนา และอาศัย
ความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ. เมื่ออาตมภาพตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ
ก็ให้เห็นหมู่สัตว์ซึ่งมีกิเลสจลฺลในจักขุน้อยก็มี มีกิเลสจลฺลในจักขุมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี
มีอินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี มีอาการเลวก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ยาก
ก็มี บางพวกมีปกติเห็นโทษในปรโลกโดยเป็นภัยอยู่ก็มี เปรียบเหมือนในกอบัวขาว ในกอบัว
หลวง หรือในกอบัวขาว ดอกบัวขาว ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว ซึ่งเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ
บางเหล่ายังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ น้ำหล่อเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งขึ้น
พ้นน้ำ น้ำไม่ติด จันใด ดุรราชกุมาร เมื่ออาตมภาพตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ก็จันนั้น
ได้เห็นหมู่สัตว์ซึ่งมีกิเลสจลฺลในจักขุน้อยก็มี มีกิเลสจลฺลในจักขุมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี
มีอินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี มีอาการเลวก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ยาก
ก็มี บางพวกมีปกติเห็นโทษในปรโลกโดยเป็นภัยอยู่ก็มี. ดุรราชกุมาร ครั้นนั้นอาตมภาพ
ได้กล่าวรับท้าวสหัมบดีพรหมด้วยคาถาว่า

ดุรพรหม เราเปิดประตูมตนิพพานแล้ว เพื่อสัตว์ทั้งหลาย
ผู้มีโศก จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราสำคัญว่าจะลำบาก จึงไม่
กล่าวธรรมอันคล่องแคล่ว ประณีต ในมนุษย์ทั้งหลาย.

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบทั่วว่า พระผู้มีพระภาคทรงเปิดโอกาส เพื่อจะแสดง-

* ธรรมแล้ว จึงอภิวาทอาตมภาพ ทำประทักษิณแล้ว หายไปในที่นั่นเอง.

ทรงปรารภถึงคนที่จะทรงแสดงธรรมก่อน

[๕๑๒] ดุรราชกุมาร อาตมภาพได้มีความดำริว่า เราพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ
ใครรู้จักทั่วถึงธรรมนี้ได้จับพลัน. ครั้นแล้ว อาตมภาพได้มีความเห็นว่า อาฬารดาบส กาลามโคตร
นี้เป็นบัณฑิต ฉลาด มีเมธา มีกิเลสจลฺลในจักขุน้อยมานาน ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรม
แก่อาฬารดาบส กาลามโคตรก่อนเถิด เธอรู้จักทั่วถึงธรรมนี้ได้จับพลัน. ที่นั่น เทวดาทั้งหลาย
เข้ามาหาอาตมภาพแล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาฬารดาบส กาลามโคตรทำกาละเสีย
เจ็ดวันแล้ว. และความรู้ความเห็นก็เกิดขึ้นแก่เราว่า อาฬารดาบส กาลามโคตรทำกาละเสีย
เจ็ดวันแล้ว. อาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า อาฬารดาบส กาลามโคตรเป็นผู้เสื่อมใหญ่แล ถ้า
เธอพึงได้ฟังธรรมนี้พึงรู้ทั่วถึงได้จับพลันทีเดียว. ครั้นแล้วอาตมภาพได้มีความดำริว่า เราพึง
แสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้จับพลัน. แล้วอาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า
อุทกดาบส รัมมบุตรนี้ เป็นบัณฑิต ฉลาด มีเมธา มีกิเลส จลฺลในจักขุน้อยมานาน
ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่อุทกดาบส รัมมบุตรก่อนเถิด เธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้จับพลัน.
ที่นั่น เทวดาทั้งหลายเข้ามาหาอาตมภาพ แล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุทกดาบส
รัมมบุตรทำกาละเสียแล้วเมื่อพลบค่ำนี้เอง. และความรู้ความเห็นก็เกิดขึ้นแก่เราว่า อุทกดาบส
รัมมบุตร ทำกาละเสียแล้วเมื่อพลบค่ำนี้เอง. อาตมภาพไม่มีความคิดเห็นว่า อุทกดาบส
รัมมบุตรเป็นผู้เสื่อมใหญ่แล ถ้าเธอพึงได้ฟังธรรมนี้ ก็จักพึงรู้ทั่วถึงได้จับพลันทีเดียว.
ครั้นแล้ว อาตมภาพได้มีความดำริว่า เราพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้
ได้จับพลัน. แล้วอาตมภาพได้มีความคิดเห็นว่า ภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก บำรุงเรา
ผู้มีตนส่งไปแล้ว เพื่อความเพียร ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อนเถิด. แล้ว
อาตมภาพได้มีความดำริว่า เดียวนี้ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ. ก็ได้เห็นภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์. ครั้น
อาตมภาพอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาตามควรแล้ว จึงได้หลีกจาริกไปทางเมืองพาราณสี.

[๕๑๓] ดุรราชกุมาร อุปกาชีวกได้พบอาตมภาพผู้เดินทางไกล ที่ระหว่างแม่น้ำคยา
และไม่โพธิ์ต่อกัน แล้วได้กล่าวกะอาตมภาพว่า ดุรผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก ผิวพรรณ
ของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
คฤราชกุมาร เมื่ออุปกาธิ์กล่าวอย่างนี้แล้ว อาตมภาพได้กล่าวตอบอุปกาธิ์ด้วยคาถาว่า
เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง เป็นผู้รู้ธรรมทั้งปวง อันตันทา
และทฎฐิ์ไม่ติดแล้วในธรรมทั้งปวง เป็นผู้ละธรรมทั้งปวง น้อมไป
ในธรรมเป็นที่สิ้นตันทาแล้ว รู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งเอง จะ
พึงจะจงใครเล่า อาจารย์ของเราไม่มี คนผู้เช่นกับด้วยเรากิ
ไม่มี บุคคลผู้เปรียบด้วยเรา ไม่มีในโลกกับทั้งเทวโลก
เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เป็นศาสดา ไม่มีศาสดาอื่น
ยิ่งขึ้นไปกว่า เราผู้เดียวตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้เย็น เป็นผู้
ดับสนิหแล้ว เราจะไปยังเมืองกาสิ เพื่อจะยังธรรมจักรให้
เป็นไป เมื่อสัตว์โลกเป็นผู้มืด เราได้ตักลงประกาศ
อมตธรรมแล้ว .

อุปกาธิ์ถามว่า คฤราชกุมาร ท่านปฏิญาณว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ผู้ชนะ ไม่มีที่สิ้นสุด
จะนั่นหรือ?

อาตมภาพตอบว่า

ชนทั้งหลายผู้ถึงธรรมที่สิ้นตันทา เช่นเราแหละ ชื่อว่าเป็น
ผู้ชนะ บาปธรรมทั้งหลาย อันเราชนะแล้ว เหตุนั้นแหละ
อุปกะ เราจึงว่า ผู้ชนะ .

คฤราชกุมาร เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้แล้ว อุปกาธิ์กล่าวว่าพึงเป็นให้พอเกิดท่าน
สิ้นศรัทธาแลบลั่นแล้วหลีกไปคนละทาง .

เสด็จเข้าไปหาพระปัญจวัคคิย์

[๕๑๔] ครั้นนั้น อาตมภาพเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปหาภิกษุปัญจวัคคิย์ยังปา
อิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี คฤราชกุมาร ภิกษุปัญจวัคคิย์ ได้เห็นอาตมภาพกำลัง
มาแต่ไกลเที่ยว แล้วได้ตั้งกตึกาสัญญากันไว้ว่า คฤราชกุมารทั้งหลาย พระสมณโคดมพระองค์นี้
เป็นผู้มกมาก คลายความเพียรเรียนมาเพื่อความเป็นผู้มกมาก กำลังมาอยู่ เราทั้งหลายไม่พึง
กราบไหว้ ไม่พึงลกรับ ไม่พึงรับบาตรและจีวร แต่พึงแต่งตั้งอาสนะไว้ ถ้าเธอปรารถนาจักนั่ง .
อาตมภาพเข้าไปใกล้ภิกษุปัญจวัคคิย์ ด้วยประการใดๆ ภิกษุปัญจวัคคิย์ก็มาอาจจะตั้งอยู่ในกตึกา
ของตน ด้วยประการนั้นๆ บางพวกลกรับอาตมภาพ รับบาตรและจีวร บางพวกปลาดอาสนะ
บางพวกตั้งนาล้างเท้า แต่ย้งร้องเรียกอาตมภาพโดยชื่อ และย้งใช้คำว่า อาวุโส . เมื่อภิกษุ
ปัญจวัคคิย์กล่าวเช่นนี้ อาตมภาพได้กล่าวว่า คฤราชกุมารทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าร้องเรียกตถาคต
โดยชื่อ และใช้คำว่าอาวุโสเลย คฤราชกุมารทั้งหลาย ตถาคตเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
ท่านทั้งหลายจงเงียไสตกลงเกิด เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราบรลแล้ว เราจะแสดงธรรม เมื่อ
ท่านทั้งหลายปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนอยู่ ไม่ช้าเท่าไร ก็จักทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรม
อันยิ่งไปกว่า ที่กลบตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ . คฤราชกุมาร เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุปัญจวัคคิย์
ได้กล่าวว่า คฤราชกุมารอาวุโสโคดม แม้ด้วยอิริยาบถนั้น ด้วยปฏิปทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น ท่าน
ย้งไม่ได้บรรลุตตริมนุสสรธรรมอลมรียญาณทัสสนวิเสสเลย ก็เดี๋ยวนี้ท่านเป็นคนมกมาก คลาย
ความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็นผู้มกมาก จักบรรลุตตริมนุสสรธรรมอลมรียญาณทัสสนวิเสส
อย่างไรเล่า เมื่อภิกษุปัญจวัคคิย์กล่าวเช่นนี้แล้ว อาตมภาพได้กล่าวว่า คฤราชกุมารทั้งหลาย ตถาคต
ไม่ได้เป็นคนมกมาก คลายความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็นผู้มกมากเลย คฤราชกุมารทั้งหลาย
ตถาคตเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ท่านทั้งหลายจงเงียไสตกลงเกิด เราจะสั่งสอน
อมตธรรมที่เราบรลแล้ว เราจะแสดงธรรม เมื่อท่านทั้งหลายปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนอยู่ ไม่ช้า
เท่าไร ก็จักทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ที่กลบตรทั้งหลายออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ คฤราช-

*กุมาร แม้ครั้งที่สอง ภิกษุปัญจวัคคิย์ก็ได้กล่าวว่า คฤราชกุมารอาวุโสโคดม แม้ด้วยอิริยาบถนั้น
ด้วยปฏิปทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น ท่านย้งไม่ได้บรรลุตตริมนุสสรธรรมอลมรียญาณทัสสนวิเสส
เลย ก็เดี๋ยวนี้ ท่านเป็นผู้มกมาก คลายความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็นผู้มกมาก จักบรรลุ
ตตริมนุสสรธรรมอลมรียญาณทัสสนวิเสสได้อย่างไรเล่า? คฤราชกุมาร แม้ครั้งที่สอง อาตมภาพ
ก็ได้กล่าวว่า คฤราชกุมารทั้งหลาย ตถาคตไม่ได้เป็นคนมกมาก คลายความเพียร เรียนมาเพื่อ
ความเป็นผู้มกมากเลย คฤราชกุมารทั้งหลาย ตถาคตเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ท่านทั้งหลาย
จงเงียไสตกลงเกิด เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราบรลแล้ว เราจะแสดงธรรม เมื่อท่านทั้งหลาย
ปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนอยู่ ไม่ช้าเท่าไร ก็จักทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มีธรรมอันยิ่ง
ไปกว่า ที่กลบตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน
ปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ . คฤราชกุมาร แม้ครั้งที่สาม ภิกษุปัญจวัคคิย์ก็ได้กล่าวว่า คฤราชกุมารอาวุโสโคดม
แม้ด้วยอิริยาบถนั้น ด้วยปฏิปทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น ท่านย้งไม่ได้บรรลุตตริมนุสสรธรรม
อลมรียญาณทัสสนวิเสสเลย ก็เดี๋ยวนี้ ท่านเป็นผู้มกมาก คลายความเพียร เรียนมาเพื่อความเป็น
ผู้มกมาก จักบรรลุตตริมนุสสรธรรมอลมรียญาณทัสสนวิเสสได้อย่างไรเล่า? เมื่อภิกษุปัญจ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
* วัคคีย์กล่าวเช่นนั้น เราได้กล่าวว่า ท่านทั้งหลายจำได้หรือไม่ว่า ในกาลก่อนแต่เนี่ เราได้กล่าวคำ
เห็นปานนี้?

ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้ตอบว่า หามิได้ พระเจ้าข้า .

อาตมภาพจึงได้กล่าวว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
ท่านทั้งหลายจงเงี่ยโสตลงเถิด เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราบรรลุแล้ว เราจะแสดงธรรม เมื่อ
ท่านทั้งหลายปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนอยู่ ไม่ช้าเท่าไรก็จักทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ อันไม่มี
ธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรึงหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ . ดูกุรราชกุมาร อาตมภาพสามารถให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ยินยอม
แล้ว . วันหนึ่ง อาตมภาพกล่าวสอนภิกษุแต่สองรูป . ภิกษุสามรูปไปเที่ยวบิณฑบาต . ภิกษุสามรูป
ไปเที่ยวบิณฑบาตได้สิ่งใดมา ภิกษุทั้งหกรูปก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งนั้น . อาตมภาพกล่าว
สอนภิกษุแต่รูปสาม . ภิกษุสองรูปไปเที่ยวบิณฑบาต ได้สิ่งใดมา ภิกษุทั้งหกรูปก็ยังอัตภาพ
ให้เป็นไปด้วยสิ่งนั้น . ครั้นนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์ที่อาตมภาพกล่าวสอน ปราสาสนอยู่เช่นนั้นไม่นาน
เลย ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อัน ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรึงออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ .

ทรงแก้ปัญหาของโพธิราชกุมาร

[๔๑๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โพธิราชกุมาร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุได้พระตถาคตเป็นผู้แนะนำโดยกาลนานเพียงไรหนอ จึงทำให้
แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อัน ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรึงหลายออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรราชกุมาร ถ้ากระนั้น ในข้อนี้ อาตมภาพจักย้อนถามบพิตร
ก่อน บพิตรพึงตอบตามที่พอพระทัย บพิตรจักทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บพิตรผู้ฉลาด
ในศิลปศาสตร์ คือ การขึ้นช้าง การถือขอหรือ?

โพธิราชกุมารทูลว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า หม่อมฉันเป็นผู้ฉลาดในศิลปศาสตร์ คือ
การขึ้นช้าง การถือขอ .

[๔๑๖] ดูกุรราชกุมาร บพิตรจักทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุษยพิงมาในเมืองนี้
ด้วยคิดว่า โพธิราชกุมารทรงรู้ศิลปศาสตร์ คือการขึ้นช้าง การถือขอ เราจักศึกษาศิลปศาสตร์
คือ การขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนักโพธิราชกุมารนั้น . แต่เขาไม่มีศรัทธา จะไม่พึงบรรลุผลเท่าที่
บุคคลผู้มีศรัทธาพึงบรรลุ ๑ . เขามีอาพาธมาก จะไม่พึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีอาพาธน้อยพึงบรรลุ
๑ . เขาเป็นคนโง่เขลา มีมายา จะไม่พึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ไม่โง่เขลา ไม่มีมายาพึงบรรลุ ๑ .
เขาเป็นผู้เกียจคร้าน จะไม่พึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ปรารภความเพียรพึงบรรลุ ๑ . เขาเป็นผู้มี
ปัญญาทราม จะไม่พึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีปัญญาพึงบรรลุ ๑ . ดูกุรราชกุมาร บพิตรจะทรงสำคัญ
ความข้อนั้นเป็นไฉน บุษยนั้นควรจะศึกษาศิลปศาสตร์ คือ การขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนักของ
บพิตรบ้างหรือหนอ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุษยนั้นแม้จะประกอบด้วยองค์เพียงองค์หนึ่ง ก็ไม่ควรจะศึกษา
ศิลปศาสตร์ คือ การขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนักของหม่อมฉัน จะปายกกล่าวไปไปถึงครบองค์ห้า
เล่า .

[๔๑๗] ดูกุรราชกุมาร บพิตรจักทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุษยพิงมาในเมืองนี้
ด้วยคิดว่า โพธิราชกุมาร ทรงรู้ศิลปศาสตร์ คือ การขึ้นช้าง การถือขอ เราจักศึกษาศิลปศาสตร์
คือ การขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนักโพธิราชกุมารนั้น . เขาเป็นผู้มีศรัทธา จะพึงบรรลุผลเท่าที่
บุคคลผู้มีศรัทธาพึงบรรลุ ๑ . เขาเป็นผู้มีอาพาธน้อยจะพึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีอาพาธน้อยพึง
บรรลุ ๑ . เขาเป็นผู้ไม่โง่เขลา ไม่มีมายา จะพึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ไม่โง่เขลา ไม่มีมายา
พึงบรรลุ ๑ . เขาเป็นผู้ปรารภความเพียร จะพึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ปรารภความเพียรพึงบรรลุ ๑ .
เขาเป็นผู้มีปัญญา จะพึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีปัญญาพึงบรรลุ ๑ . ดูกุรราชกุมาร บพิตรจะทรง
สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุษยนั้นควรจะศึกษาศิลปศาสตร์ คือ การขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนัก
ของบพิตรบ้างหรือหนอ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุษยนั้นแม้ประกอบด้วยองค์เพียงองค์หนึ่ง ก็ควรจะศึกษา
ศิลปศาสตร์ คือการขึ้นช้าง การถือขอ ในสำนักของหม่อมฉันได้ จะปายกกล่าวไปไปถึงครบ
องค์ห้าเล่า .

องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕

[๔๑๘] ดูกุรราชกุมาร องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ เหล่านี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน .
องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ เป็นไฉน?

๑ . ดูกุรราชกุมาร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระ
ตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ
ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มี
ผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนก
พระธรรม .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

๒. เธอเป็นผู้มีอาพารน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เห็นปานกลางควรแก่ความเพียร .

๓. เธอเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เปิดเผยตนตามความเป็นจริง ในพระศาสดาหรือในเพื่อนพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูทั้งหลาย .

๔. เธอเป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้เข้าถึงพร้อม เป็นผู้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย .

๕. เธอเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาอันเห็นความเกิดและดับเป็นอริยะ สามารถฆ่าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ .

ดูกรราชกุมาร องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้แล ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้แล เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันแล้วเข้าถึงอยู่ได้ [ใช้เวลาเพียง] เจ็ดปี . ดูกรราชกุมาร เจ็ดปีจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ . [ใช้เวลาเพียง] หกปี ห้าปี สี่ปี สามปี สองปี หนึ่งปี . ดูกรราชกุมาร หนึ่งปีจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ [ใช้เวลาเพียง] เจ็ดเดือน . ดูกรราชกุมาร เจ็ดเดือนจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ [ใช้เวลาเพียง] หกเดือน ห้าเดือน สี่เดือน สามเดือน สองเดือน หนึ่งเดือน . ดูกรราชกุมาร ครึ่งเดือนจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ [ใช้เวลาเพียง] เจ็ดคืน เจ็ดวัน . ดูกรราชกุมาร เจ็ดคืนเจ็ดวันจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ฟังทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ที่กลบตรู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงอยู่ได้ [ใช้เวลาเพียง] หกคืนหกวัน ห้าคืนห้าวัน สี่คืนสี่วัน สามคืนสามวัน สองคืนสองวัน หนึ่งคืนหนึ่งวัน . ดูกรราชกุมาร หนึ่งคืนหนึ่งวันจึงยกไว้ . ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ ตถาคตสั่งสอนในเวลาเย็น จักบรรลुकณวิเศษได้ในเวลาเช้า ตถาคตสั่งสอนในเวลาเช้า จักบรรลुकณวิเศษได้ในเวลาเย็น . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โภทริราชกุมารได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้ามีพระคุณเป็นอัครจเร พระธรรมมีพระคุณเป็นอัครจเร พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วเป็นอัครจเร เพราะภิกษุที่พระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนในเวลาเย็น จักบรรลुकณวิเศษได้ในเวลาเช้า ที่พระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนในเวลาเช้า จักบรรลुकณวิเศษได้ในเวลาเย็น .

[๔๑๙] เมื่อโพธิราชกุมารตรัสอย่างนี้แล้ว มาณพสิัญชิกาบตรได้ทูลโพธิราชกุมารว่า ก็ท่านโพธิราชกุมารองค์นี้ ทรงประกาศไว้ว่า พระพุทธเจ้ามีพระคุณเป็นอัครจเร พระธรรมมีพระคุณเป็นอัครจเร พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วเป็นอัครจเรอย่างนี้เท่านั้น ก็แต่ท่านหาได้ทรงถึงพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสมณะไม่ .

พระโพธิราชกุมารถึงสรณคมนั่งแต่อยู่ในครก

[๔๒๐] โพธิราชกุมารตรัสว่า ดูกรเพื่อนสัณฺขิกาบตร ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น ดูกรเพื่อนสัณฺขิกาบตร ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น ดูกรสัณฺขิกาบตร เรื่องนั้นเราได้ฟังมา ได้รับมาต่อหน้าเจ้าแม่ของเราแล้ว คือครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้เมืองโกสัณพิตี ครั้นนั้น เจ้าแม่ของเรากำลังทรงครก เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลูกคนอยู่ในครกของหม่อมฉันนี้ เป็นชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม เขาย่อมถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสมณะ ขอพระผู้มีพระภาคทรงจำข้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดูกรเพื่อนสัณฺขิกาบตร ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าเกสกลามิคทายวัน ใกล้เมืองสุมสารคิระ ในภักคชนบทนี้แล ครั้งนั้น แม่นมอัมเราเข้าสระเอวพาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพธิราชกุมารพระองค์นี้ ย่อมถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสมณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำโพธิราชกุมารนั้นว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดูกรเพื่อนสัณฺขิกาบตร เราเนี่ย่อมถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสมณะ แม้ในครั้งที่สาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
จะนี้เป็นแล .

จบ โพธิราชกุมารสูตร ที่ ๕ .

๖. อังคลิมาลสูตร

พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดองคลิมาลโจร

[๕๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เขตพระนครสาวัตถี . ก็สมัยนั้นแล ในแคว้นแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีโจรชื่อว่าองคลิมาล
เป็นคนหยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจ มั่นในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย .
องคลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคมบ้าง กระทำชนบท
ไม่ให้เป็นชนบทบ้าง . เขาเช่นฆ่าพวกภุมนุษย์แล้วเอาน้ำมือร้อยเป็นพวงทรงไว้ .

ครั้งนั้นแล ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป
บิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นแล้วในเวลาปัจฉิมยาม เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงเก็บ
เสนาสนะ ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จดำเนินไปตามทางที่องคลิมาลโจรชุมอยู่ . พวกคนเลี้ยงโค
พวกคนเลี้ยงปลสุทว์ พวกขวานาที่เดินมา ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินไปตามทางที่
องคลิมาลโจรชุมอยู่ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่สมณะ อย่าเดินไปทางนั้น
ที่ทางนั้นมีโจรชื่อว่าองคลิมาลเป็นคนหยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความ
กรุณาในสัตว์ทั้งหลาย องคลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็น
นิคมบ้าง กระทำชนบทไม่ให้เป็นชนบทบ้าง เขาเช่นฆ่าพวกภุมนุษย์แล้วเอาน้ำมือร้อยเป็นพวง
ทรงไว้ ข้าแต่สมณะ พวกภุมนุษย์คนกิตติ ยี่สิบคนกิตติ สามสิบคนกิตติ สี่สิบคนกิตติ ย่อมรวม
เป็นพวกเดียวกันเดินทางนี้ แม้บุรุษผู้นั้นก็ถึงความพินาศ เพราะมือขององคลิมาลโจร .
เมื่อคนพวกนั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงนั่ง ได้เสด็จไปแล้ว .

[๕๒๒] แม้ครั้งที่สอง พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงปลสุทว์ พวกขวานาที่เดินมา
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่สมณะ อย่าเดินไปทางนั้น ที่ทางนั้นมีโจรชื่อว่าองคลิมาล
เป็นคนหยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย
องคลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคมบ้าง กระทำชนบท
ไม่ให้เป็นชนบทบ้าง เขาเช่นฆ่าพวกภุมนุษย์แล้วเอาน้ำมือร้อยเป็นพวงทรงไว้ ข้าแต่สมณะ
พวกภุมนุษย์คนกิตติ ยี่สิบคนกิตติ สามสิบคนกิตติ สี่สิบคนกิตติ ย่อมรวมเป็นพวกเดียวกันเดิน
ทางนี้ ข้าแต่สมณะ แม้บุรุษพวกนั้นก็ถึงความพินาศเพราะมือขององคลิมาล ดังนี้ . ครั้นนั้น
พระผู้มีพระภาคทรงนั่ง ได้เสด็จไปแล้ว .

[๕๒๓] แม้ครั้งที่สาม พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงปลสุทว์ พวกขวานาที่เดินมา
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่สมณะ อย่าเดินไปทางนั้น ที่ทางนั้นมีโจรชื่อว่าองคลิมาล
เป็นคนหยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย
องคลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคมบ้าง กระทำชนบท
ไม่ให้เป็นชนบทบ้าง เขาเช่นฆ่าพวกภุมนุษย์แล้วเอาน้ำมือร้อยเป็นพวงทรงไว้ ข้าแต่สมณะ
พวกภุมนุษย์คนกิตติ ยี่สิบคนกิตติ สามสิบคนกิตติ สี่สิบคนกิตติ ย่อมรวมเป็นพวกเดียวกัน
เดินทางนี้ ข้าแต่สมณะ แม้บุรุษพวกนั้นก็ถึงความพินาศเพราะมือขององคลิมาลโจร ดังนี้ .
ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงนั่ง ได้เสด็จไปแล้ว .

[๕๒๔] องคลิมาลโจรได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล . ครั้นแล้วเขาได้มีความ
ดำริว่า น้าอัครราชย์จริงหนอ ไม่เคยมีเลย พวกภุมนุษย์คนกิตติ ยี่สิบคนกิตติ สามสิบคนกิตติ
สี่สิบคนกิตติ ก็ยังต้องรวมเป็นพวกเดียวกันเดินทางนี้ แม้บุรุษพวกนั้นก็ถึงความพินาศเพราะ
มือเรา เอือกสมณะนี้ผู้เดียว ไม่มีเพื่อนชรอยจะมาช่วย ถ้ากระไร เราพึงปลงสมณะเสียจากชีวิต
เถิด . ครั้นนั้น องคลิมาลโจรถือดาบและโล่ห์ผูกสอดแล่นธนู ติดตามพระผู้มีพระภาคไปทาง
พระปฐมภูมิจาค . ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธิทธิสังขาร โดยประการที่องคลิมาลโจร
จะวิ่งจนสุดกำลัง ก็ไม่อาจทันพระผู้มีพระภาคผู้เสด็จไปตามปกติ .

ครั้งนั้น องคลิมาลโจรได้มีความดำริว่า น้าอัครราชย์จริงหนอ ไม่เคยมีเลยด้วยว่าเมื่อก่อน
แม้ช้างกำลังวิ่ง ม้ากำลังวิ่ง รถกำลังแล่น เนื้อกำลังวิ่ง เราก็จังวิ่งตามจับได้ แต่ว่าเราวิ่งจน
สุดกำลัง ยังไม่อาจทันสมณะนี้ซึ่งเดินไปตามปกติ ดังนี้ จึงหยุดยืนกล่าวกะพระผู้มีพระภาคว่า
จงหยุดก่อนสมณะ จงหยุดก่อนสมณะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เราหยุดแล้ว องคลิมาล ท่านเล่า
จงหยุดเถิด .

องคลิมาลโจรละพศ

[๕๒๕] ครั้นนั้น องคลิมาลโจรดำริว่า สมณศากยบุตรเหล่านั้นมักเป็นคนพุดจริง
มีปัญญาจริง แต่สมณะรูปนี้เดิน ไปอยู่เที่ยว กลับพุดว่า เราหยุดแล้ว องคลิมาล ท่านเล่า
หยุดเถิด ถ้ากระไร เราพึงถามสมณะรูปนี้เถิด .

ครั้งนั้น องคลิมาลโจรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถา ความว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ดูกรมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าวว่า เราหยุดแล้ว และ
ท่านยังไม่หยุด ยังกล่าวกะข้าพเจ้าผู้หยุดแล้วว่าไม่หยุด ดูร
มณะ ข้าพเจ้าขอลาด้วยความนี้กะท่าน ท่านหยุดแล้วเป็น
อย่างไร ข้าพเจ้ายังไม่หยุดแล้วเป็นอย่างไร?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรองคฺลิมาล เราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่า
หยุดแล้วในกาลทุกเมื่อ ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย
เพราะฉะนั้นเราจึงหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด .

องคฺลิมาลโจรทูลว่า

ดูกรมณะ ท่านอันเฝ้าตามนุษย์บูชาแล้ว แสงหาคุณอันยิ่งใหญ่
มาถึงป่าใหญ่เพื่อจะสงเคราะห์ข้าพเจ้าสิ้นกาลนานหนอ ข้าพเจ้า
นั้นจักประพฤติดะบาป เพราะฟังคำถ้อยประกอบด้วยธรรม
ของท่าน องคฺลิมาลโจรกล่าวดังนี้แล้ว ได้ทิ้งดาบและอาวุธ
ลงในเหวลึกมีหน้าผาชัน องคฺลิมาลโจรได้ถวายบังคมพระบาท
ทั้งสองของพระสุคต แล้วได้ทูลขอบรรพชากะพระสุคต ณ ที่
นั้นเอง . ก็แลพระพุทธรเจ้าผู้ทรงประกอบด้วยพระกรุณา ทรง
แสงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นศาสดาของโลกกับทั้งเทวโลก ได้
ตรัสกะองคฺลิมาลโจรในเวลานั้นว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด
อนันนี้แหละเป็นภิกษุภาวะขององคฺลิมาลโจรนั้น ดังนี้ .

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีพระองคฺลิมาลเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จจาริกไปทางพระนคร
สวาทถิ เสด็จจาริกไปโดยลำดับ เสด็จถึงพระนครสวาทถิแล้ว .

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้า

[๕๒๖] ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสวาทถิ . ก็สมัยนั้น หม่อมหาชนประชุมกันอยู่ที่ประตูพระราชวัง
ของพระเจ้าปเสนทิโกศล สงสัยเรื่องชื่อว่า ข้าแต่สมมติเทพ ในแคว้นของพระองค์ มีโจร
ชื่อว่าองคฺลิมาล เป็นคนหยาบช้ำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์
ทั้งหลาย องคฺลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคมบ้าง
กระทำชนบทไม่ให้เป็นชนบทบ้าง เขาเช่นฆ่าพวกมนุษย์แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงทรงไว้ ขอ
พระองค์จงกำจัดมันเสียเถิด .

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากพระนครสวาทถิ ด้วยกระบวนม้าประมาณ
๕๐๐ เสด็จเข้าไปทางพระอารามแต่ยังวันทีเดียว เสด็จไปด้วยพระยานจนสุดภูมิประเทศที่ยานจะ
ไปได้ เสด็จลงจากพระยานแล้ว ทรงพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

[๕๒๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่งแล้วว่า ดูกรมหาบพิตร พระเจ้าแผ่นดินนครจอมเสนา ทรงพระนามว่า พิมพิสาร ทรงทำ
ให้พระองค์ทรงขัดเคืองหรือหนอ หรือเจ้าลิจจวี เมืองเวสาลี หรือว่าพระราชผู้เป็นปฏิปักษ์
เหล่านี้?

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินนคร จอม
เสนาทรงพระนามว่า พิมพิสาร มิได้ทรงทำหม่อมฉันให้ขัดเคือง แม้เจ้าลิจจวีเมืองเวสาลี
ก็มิได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคือง แม้พระราชผู้เป็นปฏิปักษ์เหล่านี้ ก็มิได้ทำให้หม่อมฉัน
ขัดเคือง แต่ข้าพเจ้าพระองค์ผู้เจริญ ในแคว้นของหม่อมฉัน มีโจรชื่อว่าองคฺลิมาล เป็นคน
หยาบช้ำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย องคฺลิมาล
โจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้านบ้าง กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคมบ้าง กระทำชนบทไม่ให้
เป็นชนบทบ้าง เขาเช่นฆ่าพวกมนุษย์แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงทรงไว้ หม่อมฉันจักกำจัด
มันเสีย .

ภ. ดูกรมหาราช ถ้ามหาบพิตรพึงทอดพระเนตรองคฺลิมาลผู้ปลงผมและหนวด นุ่งห่ม
ผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้น
จากการพูดเท็จ จันถิดตาหารหนเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มหาบพิตรจะพึงทรงกระทำอย่างไร
กะเขา?

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันพึงไหว้ พึงลกรับ พึงเชื่อเชิญด้วยอาสนะ พึง
บำรุงชาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือพึงจัดการรักษา
ป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่องคฺลิมาลโจรนั้น เป็นคนทุศีล
มีบาปธรรม จักมีความสำรวมด้วยศีลเห็นปานนี้ แต่ที่ไหน?

ทรงเห็นพระองคฺลิมาลแล้วตกพระทัย

[๕๒๘] ก็สมัยนั้น ท่านพระองคฺลิมาล นั่งอยู่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค . พระผู้มีพระภาค
ทรงยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นชี้ตรัสบอกพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ดูกรมหาราช นั้นองคฺลิมาล .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ลำดับนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงมีความกลัว ทรงหวาดหวั่น พระโสมชาติชูขึ้นแล้ว . พระผู้มี
พระภาคทรงทราบ ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกลัว ทรงหวาดหวั่น มีพระโสมชาติชูขึ้นแล้ว
จึงได้ตรัสกะพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า อย่าทรงกลัวเลย มหาราช อย่าทรงกลัวเลย มหาราช
ภัยต่อคุณงามนี้ไม่มีแก่มาพบพิตร . ครั้นนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงระับความกลัว ความ
หวาดหวั่น หรือโสมชาติชูขึ้นได้แล้ว จึงเสด็จเข้าไปหาท่านองคคิมมาลถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้
ตรัสกะท่านองคคิมมาลว่า ท่านผู้เจริญ พระองคคิมมาลผู้เป็นเจ้าของเรา .

ท่านพระองคคิมมาลถวายพระพรว่า อย่างนั้น มหาราช .

ป. บิดาของพระผู้เป็นเจ้ามีโคตรอย่างไร มารดาของพระผู้เป็นเจ้ามีโคตรอย่างไร?

อ. คุณหมอบพิตร บิดาชื่อ คัคคะ มารดาชื่อ มันทานี .

ป. ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าคัคคะมันทานีบุตร จงอภิรมย์เกิด ข้าพเจ้าจักทำ
ความชวนชวายเป็นจิ๋ว บินทาบต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แก่พระผู้เป็นเจ้า
คัคคะมันทานีบุตร .

กัสมยนั้น ท่านองคคิมมาล ถือการอยู่ในป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้า
บังสกุลเป็นวัตร ถือผ้าสามผืนเป็นวัตร . ครั้นนั้น ท่านองคคิมมาลได้ถวายพระพรพระเจ้าปเสนทิ-
*โกศลว่า อย่างเลย มหาราช ไตรจีวรของอาตมภาพบริบูรณ์แล้ว .

[๔๒๙] ครั้นนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาคแล้วจึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ นาอัศจรรย์นัก ไม่เคยมีมา ที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ได้ซึ่งบุคคลที่ใครๆ
ทราบ ไม่ได้ ทรงยังบุคคลที่ใครๆ ให้สงบไม่ได้ ให้สงบได้ ทรงยังบุคคลที่ใครๆ ให้ดับไม่ได้
ให้ดับได้ เพราะว่าหม่อมฉัน ไม่สามารถจะทราบผู้ใดได้ แม้ด้วยอาญา แม้ด้วยศตรา ผู้ที่
พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ได้โดยไม่ต้องใช้อาญา ไม่ต้องใช้ศตรา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันขอทูลลาไปในบัดนี้ หม่อมฉันมีกิจมาก มีภริยานะมาก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ขอ
หมอบพิตรจงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เกิด ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จจากที่
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วเสด็จกลับไป .

พระองคคิมมาลโปรดหญิงมีครรภ์

[๔๓๐] ครั้นนั้น เวลาเช้า ท่านพระองคคิมมาลครองอันตราวาสกแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี . กำลังเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกอยู่ในพระนครสาวัตถี
ได้เห็นสตรีคนหนึ่งมีครรภ์แก่หนัก . ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมอง
หนอ สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ ดังนี้ . ครั้นนั้น ท่านพระองคคิมมาลเที่ยวบิณฑบาต
ในพระนครสาวัตถี เวลาปัจฉิมกลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์ครองอันตราวาสกแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี กำลังเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกอยู่ในพระนครสาวัตถี
ได้เห็นสตรีคนหนึ่งมีครรภ์แก่หนัก . ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ
สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ ดังนี้ .

[๔๓๑] พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูรองคคิมมาล ถ้าอย่างนั้น เธอจงเข้าไปหาสตรีนั้น
และกล่าวกะสตรีนั้นอย่างนี้ว่า ดูร่อน้องหญิง ตั้งแต่เราเกิดมาแล้วจะได้รู้สึกว่าเกล้งปลงสัตว์
จากชีวิตหามีได้ ด้วยสังขจาวานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดีจงมีแก่ครรภ์
ของท่านเกิด .

ท่านพระองคคิมมาลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อาการนั้นจักเป็นอันข้าพระองค์
กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่เป็นแน่ เพราะข้าพระองค์เกล้งปลงสัตว์เสียจากชีวิตเป็นอันมาก .

ภ. ดูรองคคิมมาล ถ้าอย่างนั้น เธอจงเข้าไปหาสตรีนั้น แล้วกล่าวกะสตรีนั้น
อย่างนี้ว่า ดูร่อน้องหญิง ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ จะได้รู้สึกว่าเกล้งปลงสัตว์เสียจาก
ชีวิตหามีได้ ด้วยสังขจาวานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดีจงมีแก่ครรภ์ของ
ท่านเกิด .

พระองคคิมมาลทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาหญิงนั้นถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าว
กะหญิงนั้นอย่างนี้ว่า ดูร่อน้องหญิง ตั้งแต่เวลาที่ฉันเกิดแล้วในอริยชาติ จะเกล้งปลงสัตว์
จากชีวิตทั้งรู้หามีได้ ด้วยสังขจาวานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดีจงมีแก่ครรภ์
ของท่านเกิด .

ครั้นนั้น ความสวัสดีได้มีแก่หญิง ความสวัสดีได้มีแก่ครรภ์ของหญิงแล้ว .

พระองคคิมมาลบรรลพพระอรหัต

[๔๓๒] ครั้นนั้น ท่านพระองคคิมมาล หลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท
มีความเพียร มีตนสงบไปแล้วอยู่ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุด พรหมจรรย์อัน ไม่มีธรรมอื่น
ยิ่งกว่าที่กลุมตรึงทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
แล้วเข้าถึงอยู่ ได้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีกมิได้ ดังนี้ . ก็ท่านพระองคคิมมาลได้เป็นอรหันตองค์หนึ่งในจำนวนพระ

อรหันต์ทั้งหลาย .

[๕๓๓] ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระองคฺลิมาลนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไป
บิณฑบาตในพระนครสาวัตถี . ก็เวลานั้นก่อนดิน . . . ท่อนไม้ . . . ก่อนกรวดที่บุคคลขว้างไปแม้
โดยทางอื่นก็มาตกลงที่กายของท่านพระองคฺลิมาล ท่านพระองคฺลิมาลศีรษะแตก โลหิตไหล
บาตรก็แตก ผ้าสังฆาฏิกิณฺฑิกขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ . พระผู้มีพระภาคได้ทอด
พระเนตรท่านพระองคฺลิมาลเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระองคฺลิมาลว่า เธอจงอด
กลั้นไว้เกิดพราหมณ์ เธอจงอดกลั้นไว้เกิดพราหมณ์ เธอได้เสวยผลกรรมซึ่งเป็นเหตุ จะให้เธอ
พึงหมกไหม้อยู่ในนรกตลอดปีเป็นอันมาก ตลอดร้อยปีเป็นอันมาก ตลอดพันปีเป็นอันมาก
ในปัจจุบันนี้เท่านั้น .

พระองคฺลิมาลเปล่งอุทาน

[๕๓๔] ครั้งนั้น ท่านพระองคฺลิมาลไปในที่ลับเร้นอยู่ เสวยวิมุตติสุข เปล่งอุทานนี้ใน
เวลานั้นว่า

ก็ผู้ใด เมื่อก่อน ประมาท ภายหลัง ผู้นั้น ไม่ประมาท เขา
ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดังพระจันทร์ซึ่งพ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น
ผู้ใด ทำกรรมอันเป็นบาปแล้ว ย่อมปิดเสียได้ด้วยกุศล ผู้นั้น
ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดังพระจันทร์ซึ่งพ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น
ภิกษุใดแล ยังเป็นหนุ่ม ย่อมชวนชวายเป็นพระพุทฺธศาสนา
ภิกษุนั้น ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดังพระจันทร์ซึ่งพ้นแล้วจากเมฆ
ฉะนั้น ขอศัตรูทั้งหลายของเรา จงพึงธรรมกถาเกิด ขอศัตรูทั้ง
หลายของเรา จงชวนชวายเป็นพระพุทฺธศาสนาเกิด ขอมนุษย์ทั้ง
หลายที่เป็นศัตรูของเรา จงคบสัตบุรุษผู้ชวนให้ถือธรรมเกิด
ขอจงคบความผ่องแผ้วคือขันติ ความสรรเสริญคือเมตตาเกิด
ขอจงพึงธรรมตามกาล และจงกระทำตามธรรมนั้นเกิด ผู้ที่เป็น
ศัตรูนั้น ไม่พึงเบียดเบียนเราหรือใครๆ อันนั้นเลย ผู้ถึงความ
สงบอย่างยิ่งแล้ว พึงรักษาไว้ซึ่งสัตว์ที่สะดุ้งและที่มันคง คนทด
น้ำ ย่อมชักน้ำไปได้ ช่างศร ย่อมดัดลูกศรได้ ช่างถาก ย่อมถาก
ไม้ได้ จันใด บัณเฑาะท์ทั้งหลาย ย่อมทรมานตนได้ จันนั้น คน
บางพวก ย่อมฝึกสัตว์ ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยขอบ้าง ด้วยเส้
บ้าง เราเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว โดยไม่ต้องใช้อาญา
ไม่ต้องใช้ศาสตรา เมื่อก่อน เรามีชื่อว่าอหิงสกะ แต่ยังไม่เบียดเบียน
สัตว์อยู่ วันนี้ เรามีชื่อตรงความจริง เราไม่เบียดเบียนใครๆ เลย
เมื่อก่อน เราเป็นโจร ปรากฏชื่อว่าองคฺลิมาล ถูกกิเลสจูง
ห้วงน้ำใหญ่พัดไป มาถึงพระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะแล้ว เมื่อก่อน
เรามีมือเปื้อนเลือด ปรากฏชื่อว่า องคฺลิมาล ถึงพระพุทฺธเจ้า
เป็นสรณะ จึงถอนศัตถ์อันจะนำไปสู่ภพเสียได้ เรากระทำ
กรรมที่จะให้ถึงทุกคติเช่นนั้น ไร้มาก อันวิบากของกรรมถูกต้อง
แล้ว เป็นผู้ไม่มีหนี้ บริโภคโภชนะ พวกชนที่เป็นพาลทรมาน
ปัญญา ย่อมประกอบตามซึ่งความประมาท ส่วนนักปราชญ์
ทั้งหลาย ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือนทรัพย์อัน
ประเสริฐ ฉะนั้น ท่านทั้งหลาย จงอย่าประกอบตามซึ่งความ
ประมาท อย่าประกอบตามความขัดขมด้วยสมาธความยินดี
ในกาม เพราะว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว พึงอยู่ ย่อมถึงความสุข
อันไพบูรณ์ การที่เรามาสพระพุทฺธศาสนานั้น เป็นการมาดีแล้ว
ไม่ปราศจากประโยชน์ ไม่เป็นการคิดผิด บรรดาธรรมที่พระผู้
มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว เราได้เข้าถึงธรรมอันประเสริฐ
สุดแล้ว (นิพพาน) การที่เราได้เข้าถึงธรรมอันประเสริฐสุดนี้
นั้น เป็นการถึงดีแล้ว ไม่ปราศจากประโยชน์ ไม่เป็นการคิด
ผิด วิชชา ๓ เราบรรลุแล้ว คำสอนของพระพุทฺธเจ้าเรากระทำ
แล้วดังนี้ .

จบ อังคฺลิมาลสูตร ที่ ๖ .

๓. ปิยชาติกสูตร

ว่าด้วยสิ่งเป็นที่รัก

บุตรน้อยของคฤหบดีตาย

[๕๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี. ก็โดยสมัยนั้นแล บุตรน้อยคนเดียวของคฤหบดีผู้หนึ่ง ซึ่งเป็น
ที่รักที่ชบใจได้กระทำกาลละลง. เพราะการกระทำกาลละของบุตรน้อยคนเดียวนั้น การงานย่อมไม่
แจ่มแจ้ง อาหารย่อมไม่ปรากฏ. คฤหบดีนั้น ได้ไปยังป่าช้าแล้วๆ เล่าๆ คร่ำครวญถึงบุตรว่า
บุตรน้อยคนเดียวอยู่ไหน บุตรน้อยคนเดียวอยู่ไหน. ครั้นนั้นแล คฤหบดีนั้น ได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

คฤหบดีเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๕๓๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะคฤหบดีผู้หนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วว่า ดูกร
คฤหบดี อินทรีย์ไม่เป็นของท่านผู้ตั้งอยู่ในจิตของตน ท่านมีอินทรีย์เป็นอย่างอื่นไป. คฤหบดีนั้น
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทำไมข้าพระองค์จะ ไม่มีอินทรีย์เป็นอย่างอื่นเล่า เพราะว่า
บุตรน้อยคนเดียวของข้าพระองค์ ซึ่งเป็นที่รักเป็นที่ชบใจได้ทำกาลละเสียแล้ว เพราะการกระทำกาลละ
ของบุตรน้อยคนเดียวนั้น การงานย่อมไม่แจ่มแจ้ง อาหารย่อมไม่ปรากฏ ข้าพระองค์ไปยังป่าช้า
แล้วๆ เล่าๆ คร่ำครวญถึงบุตรนั้นว่า บุตรน้อยคนเดียวอยู่ไหน บุตรน้อยคนเดียวอยู่ไหน.

พ. ดูกรคฤหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรคฤหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เพราะว่าโสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก.

ค. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่ว่าโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ย่อม
เกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รักนั้น จักเป็นอย่างนั้นได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ความจริง ความยินดีและความโสมนัส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก.

ครั้นนั้นแล คฤหบดีนั้น ไม่ยินดี ไม่คัดค้านพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจาก
ที่นั่งแล้วหลีกไป.

[๕๓๗] ก็สมัยนั้นแล นักเลงสะกาเป็นอันมาก เล่นสะกากันอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มี-

* พระภาค. ครั้นนั้น คฤหบดีนั้น เข้าไปหานักเลงสะกาเหล่านั้นแล้ว ได้กล่าวแก่นักเลงสะกา
เหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอโอกาส ข้าพเจ้าได้เข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม
ถึงที่ประทับ ได้ถวายบังคมพระสมณโคดมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย
พระสมณโคดมได้ตรัสกะข้าพเจ้าผู้หนึ่งเรียบร้อยแล้วว่า ดูกรคฤหบดี อินทรีย์ไม่เป็นของท่านผู้ตั้ง
อยู่ในจิตของตน ท่านมีอินทรีย์เป็นอย่างอื่นไป ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เพื่อพระสมณโคดม
ตรัสอย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้กราบทูลพระสมณโคดมว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทำไมข้าพระองค์จะ
ไม่มีอินทรีย์เป็นอย่างอื่นเล่า เพราะว่าบุตรน้อยคนเดียวของข้าพระองค์ ซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่ชบใจ
ได้กระทำกาลละเสียแล้ว เพราะการกระทำกาลละของบุตรน้อยคนเดียวนั้น การงานย่อมไม่แจ่มแจ้ง
อาหารย่อมไม่ปรากฏ ข้าพระองค์ไปยังป่าช้าแล้วๆ เล่าๆ คร่ำครวญถึงบุตรว่า บุตรน้อยคนเดียว
อยู่ไหน บุตรน้อยคนเดียวอยู่ไหน เมื่อข้าพเจ้าทูลอย่างนี้แล้ว พระสมณโคดมได้ตรัสว่า ดูกร
คฤหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรคฤหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เพราะว่าโสกะปริเทวะ ทุกข์
โทมนัสและอุปายาสย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นที่มาของที่รัก เมื่อพระสมณโคดมตรัสอย่างนี้แล้ว
ข้าพเจ้าได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่ว่าโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส
ย่อมเกิดมาแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รักนั้น จักเป็นอย่างนั้นได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ความจริงความยินดีและความโสมนัสย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก ดูกรท่านผู้เจริญ
ทั้งหลาย ครั้นนั้นข้าพเจ้ามิได้ยินดี มิได้คัดค้านพระภาษิตของพระสมณโคดม ลุกจากที่นั่งแล้ว
หลีกไป. นักเลงสะกาเหล่านั้นได้กล่าวว่า ดูกรคฤหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรคฤหบดี ข้อนี้
เป็นอย่างนั้น เพราะว่าความยินดีและความโสมนัสย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก.
ครั้นนั้นแล คฤหบดีนั้นคิดว่า ความเห็นของเราสมกันกับนักเลงสะกาทั้งหลาย ดังนี้ แล้ว
หลีกไป.

ทุกข์ย่อมเกิดแต่ของที่รัก

[๕๓๘] ครั้นนั้นแล เรื่องที่พูดกันนี้ได้แพร่เข้าไปถึงในพระราชวังโดยลำดับ. ครั้นนั้นแล
พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสเรียกพระนางมัลลิกาเทวีมาแล้วตรัสว่า ดูกรมัลลิกา คำว่า โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก นี้ พระสมณโคดม
ของเธอตรัสหรือ? พระนางมัลลิกาเทวีกราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราช ถ้าคำนั้นพระผู้มีพระภาค
ตรัสจริงคำนั้นก็เป็นอย่างนั้น เพคะ

ป. ก็พระนางมัลลิกานี้ อนุโมทนาตามพระดำรัสที่สมณโคดมตรัสเท่านั้นว่า ข้าแต่
พระมหาราช ถ้าคำนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสจริงคำนั้นก็เป็นอย่างนั้นเพคะ ดูกรมัลลิกา เธอ

อนุโมทนาตามพระดำรัสที่พระสมณโคดมตรัสเท่านั้นว่า ข้าแต่พระมหาราช ถ้าคำนั้นพระผู้มี-
* พระภาคตรัสจริง คำนั้นก็เป็นอย่างนั้น. เปรียบเหมือนศิษย์อนุโมทนาตามคำที่อาจารย์กล่าวไว้ว่า
ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ท่านอาจารย์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ท่านอาจารย์ ฉะนั้น ดูกรมัลลิกา เธอจง
หลบหน้าไปเสีย เธอจงพิณาศ.

[๕๓๙] ครั้นนั้นแล พระนางมัลลิกาเทวีตรัสเรียกพราหมณ์ชื่อนาฬิซังฆะมาตรัสว่า
มานี้ณะท่านพราหมณ์ ขอท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วถวายบังคมพระบาท
ทั้งสองของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง
ทรงกระปรี้กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญตามคำของฉันทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนาง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
มัลลิกาเทวีขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงความมีพระ
อาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี้กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ และท่านจง
ทูลถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวาจาว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และ
อุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก ดังนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสจริงหรือ พระผู้มี-
* พระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างไร ท่านพึงเรียนพระดำรัสนั้นให้ดี แล้วมาบอกแก่ฉัน อัน
พระตถาคตทั้งหลายย่อมตรัสไม่ผิดพลาด .

นาฬิซึ่งชมพราหมณ์รับพระเสาวนีย์พระนางมัลลิกาแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม พระนางมัลลิกาเทวี
ขอถวายบังคม พระบาททั้งสองของท่านพระโคตมด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย
มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี้กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ และรับสั่งทูลถามอย่างนี้ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวาจาว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิด
แต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก ดังนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสจริงหรือ? พระผู้มีพระภาค
ตรัสตอบว่า ดูกรพราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรพราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เพราะว่า
ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก . ดูกร
พราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็น
มาแต่ของที่รักอย่างไร ท่านพึงทราบโดยปริยายแม่นี้ .

[๔๕๐] ดูกรพราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล มารดาของหญิง
คนหนึ่งได้ทำกาละ . เพราะการทำกาละของมารดานั้น หญิงคนนั้นเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน เข้าไปตาม
ถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก แล้วได้ถามอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายได้พบมารดาของฉันบ้างไหม
ท่านทั้งหลายได้พบมารดาของฉันบ้างไหม? . ดูกรพราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส
และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รักอย่างไร ท่านพึงทราบโดยปริยายแม่นี้
ดูกรพราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล บิดาของหญิงคนหนึ่งได้ทำกาละ . . .
พี่น้องชาย พี่น้องหญิง บุตร ธิดา บิดาของหญิงคนหนึ่งได้ทำกาละ . เพราะการทำกาละของ
บิดาเป็นต้นนั้น หญิงคนนั้นเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน เข้าไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก
แล้วได้ถามอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายได้พบบิดาเป็นต้นของฉันบ้างไหม ท่านทั้งหลายได้พบบิดา
เป็นต้นของฉันบ้างไหม? . ดูกรพราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก อย่างไร ท่านพึงทราบโดยปริยายแม่นี้แล .

[๔๕๑] ดูกรพราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล มารดาของชาย
คนหนึ่งได้ทำกาละลง . เพราะการทำกาละของมารดานั้น ชายคนนั้นเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน เข้าไป
ตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก แล้วได้ถามอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายได้พบมารดาของ
ข้าพเจ้าบ้างไหม ท่านทั้งหลายได้พบมารดาของข้าพเจ้าบ้างไหม . ดูกรพราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ
ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัสและอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รักอย่างไร ท่าน
พึงทราบโดยปริยายแม่นี้ . ดูกรพราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล บิดาของ
ชายคนหนึ่งได้ทำกาละ . . . พี่น้องชาย พี่น้องหญิง บุตร ธิดา บิดาของชายคนหนึ่งทำกาละ .
เพราะการทำกาละของบิดาเป็นต้นนั้น ชายคนนั้นเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน เข้าไปตามถนนทุกถนน
ตามตรอกทุกตรอก แล้วได้ถามอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายได้พบบิดาเป็นต้นของข้าพเจ้าบ้างไหม
ท่านทั้งหลายได้พบบิดาเป็นต้นของข้าพเจ้าบ้างไหม? . ดูกรพราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ ปรีเทวะ
ทุกขั โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก อย่างไร ท่านพึงทราบ
โดยปริยายแม่นี้ .

[๔๕๒] ดูกรพราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล หญิงคนหนึ่งได้ไป
ยังสกุลของญาติ . พวกญาติของหญิงนั้น ใครจะพราภสรมิของหญิงนั้น แล้วยกหญิงนั้นให้แก่
ชายอื่น แต่หญิงนั้นไม่ปรารถนาชายคนนั้น . ครั้นนั้นแล หญิงนั้นได้บอกกะสามีว่า ข้าแต่ลูกเจ้า
พวกญาติของดิฉันใครจะพราภสรมิฉันแล้วยกดิฉันให้แก่ชายอื่น แต่ดิฉันไม่ปรารถนาชายคนนั้น .
ครั้นนั้นแล บรมผู้เป็นสามีได้ตัดหญิงผู้เป็นภรรยาฉันนั้นออกเป็นสองท่อน แล้วจึงเผatenด้วย
ความริกาว่า เราทั้งสองจักตายไปด้วยกัน . ดูกรพราหมณ์ ข้อว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส
และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก อย่างไร ท่านพึงโปรดทราบโดยปริยายแม่นี้ .

[๔๕๓] ลำดับนั้นแล นาฬิซึ่งชมพราหมณ์ชื่นชม อนโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
แล้วลุกจากที่นั่ง ได้เข้าไปเฝ้าพระนางมัลลิกาเทวียังที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลถึงการที่ได้
เจรจาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคทั้งหมดแก่พระนางมัลลิกาเทวี . ลำดับนั้นแล พระนางมัลลิกาเทวี
ได้เข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ข้าแต่
มหาราชาทูลกระหม่อมทรงข้าพระพุทธ์ความข้อนี้เป็นไฉน พระกุมาริพระนามว่าวชิริ เป็น
ที่รักของทูลกระหม่อมหรือ? พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า อย่างนั้นมัลลิกา วชิริกุมาริ
เป็นที่รักของฉัน .

ม. ข้าแต่พระมหาราช ทูลกระหม่อมจะทรงข้าพระพุทธ์ความข้อนี้เป็นไฉน เพราะพระ
วชิริกุมาริแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปรีเทวะ ทุกขั โทมนัส และอุปายาส จะพึงเกิดขึ้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
แก่ทูลกระหม่อมหรือหาไม่ เพคะ?

ป. ดูกุมลลิกา เพราะวชิรุกรมารีแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของฉันทก็พึงเป็น
อย่างอื่นไป ทำไม ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จักไม่เกิดแก่ฉันทเล่า.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ขอนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็นเป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงมุ่งหมายเอา ตรัสไว้ว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก เพคะ.

[๔๔๔] ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน พระ
นางवासกษัตติยาเป็นที่รักของทูลกระหม่อมหรือ เพคะ?

ป. อย่างนั้น มลลิกา พระนางवासกษัตติยาเป็นที่รักของฉันท.

ข้าแต่พระมหาราชฯ เพราะพระนางवासกษัตติยาแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปรีเทวะ
ทุกข โทมนัส และอุปายาส พึงเกิดขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือหาไม่ เพคะ?

ป. ดูกุมลลิกา เพราะवासกษัตติยาแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของฉันทก็พึง
เป็นอย่างอื่นไป ทำไม ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จักไม่เกิดแก่ฉันทเล่า.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ขอนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงมุ่งหมายเอา ตรัสไว้ว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก เพคะ.

[๔๔๕] ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน ท่าน
วิฑูทกเสนาบดีเป็นที่รักของทูลกระหม่อมหรือ เพคะ?

ป. อย่างนั้น มลลิกา วิฑูทกเสนาบดีเป็นที่รักของฉันท.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน เพราะท่าน
วิฑูทกเสนาบดีแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
จะพึงเกิดแก่ทูลกระหม่อมหรือหาไม่ เพคะ?

ดูกุมลลิกา เพราะวิฑูทกเสนาบดีแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของฉันทก็พึงเป็น
อย่างอื่นไป ทำไม ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จักไม่เกิดแก่ฉันทเล่า.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ขอนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงมุ่งหมายเอา ตรัสไว้ว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก เพคะ.

[๔๔๖] ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน หม่อม-
*ฉันทเป็นที่รักของทูลกระหม่อมหรือ เพคะ?

ป. อย่างนั้น มลลิกา เธอเป็นที่รักของฉันท.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน เพราะ
หม่อมฉันทแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จะพึงเกิด
แก่ทูลกระหม่อมหรือหาไม่ เพคะ?

ป. ดูกุมลลิกา เพราะเธอแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของฉันทก็พึงเป็นอย่างอื่น
ไป ทำไม ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จักไม่เกิดแก่ฉันทเล่า.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ขอนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงมุ่งหมายเอา ตรัสไว้ว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก เพคะ?

[๔๔๗] ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน แคว้น
กาสิและแคว้นโกศล เป็นที่รักของทูลกระหม่อมหรือ เพคะ?

ป. อย่างนั้น มลลิกา แคว้นกาสิและแคว้นโกศลเป็นที่รักของฉันท เพราะอาณาพ
แห่งแคว้นกาสิและแคว้นโกศล เราจึงได้ใช้สอยแก่นจันทอันเกิดแต่แคว้นกาสิ ได้ตัดทรง
ดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้.

ม. ข้าแต่พระมหาราชฯ ทูลกระหม่อมจะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นเป็นไฉน เพราะ
แคว้นกาสิและแคว้นโกศลแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
จะพึงเกิดแก่ทูลกระหม่อมหรือหาไม่ เพคะ?

ป. ดูกุมลลิกา เพราะแคว้นกาสิและแคว้นโกศลแปรปรวนเป็นอย่างอื่น แม้ชีวิต
ของฉันทก็พึงเป็นอย่างอื่นไป ทำไม ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จักไม่เกิด
แก่ฉันทเล่า.

ข้าแต่พระมหาราชฯ ขอนี้แล ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงมุ่งหมายเอา ตรัสไว้ว่า ไสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก เพคะ.

[๔๔๘] ป. ดูกุมลลิกา น้าอัครจรรย ไม่เคยมีมา เท่าที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
คงจะทรงเห็นชัด เหวงตลอดด้วยพระปัญญา มานี้เกิด มลลิกา ช่วยล้างมือให้ทีเกิด.

ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลุกขึ้นจากอาสน์ ทรงพระภูษาเจียรนยา
ข้างหนึ่ง ทรงประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วทรงเปล่งพระอุทานว่า ขอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
นอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ดังนี้ ๓ ครั้ง ฉะนี้แล .
จบ ปิยชาติกสูตรที่ ๘ .

๘. พาหิตยสูตร

ว่าด้วยการถวายผ้าพาหิติกา

[๕๔๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก
เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระอานนที่หนึ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปยังพระนครสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ภายหลังภัต
กลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปยังบุพพารามณปราสาทของมิกการมาดาเพื่อพักกลางวัน .

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสนทนารวมกับพระอานนที่

[๕๕๐] กัสสปะนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จขึ้นประทับคอช้างชื่อว่า บณฺฑริก
เสด็จออกจากพระนครสาวัตถีในเวลากลางวัน . ได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระอานนที่กำลังมา
แต่ไกล ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามมหาอำมาตย์ชื่อสิริวิฑฐะว่า ดูกรเพื่อนสิริวิฑฐะ นั้นท่านพระอานนที่
หรือมิใช่? สิริวิฑฐะมหาอำมาตย์กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชา นั้นท่านพระอานนที่ พระพุทธเจ้าข้า .
ครั้นนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสเรียกบุรุษผู้หนึ่งมาตรัสว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงไป จงเข้า
ไปหาท่านพระอานนที่ แล้วจงกราบทูลทั้งสองของท่านพระอานนที่ด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกราบทูลทั้งสองของท่านพระอานนที่ด้วยพระเศียร
และจงเรียนท่านอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ถ้าท่านพระอานนที่ไม่มียกยิบถวนอะไร
ขอท่านพระอานนที่จงอาศัยความมอญเคราะห์หรืออยู่สักครู่หนึ่งเถิด . บุรุษนั้นรับพระราชดำรัสของ
พระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระอานนที่ถึงที่อยู่ อภิวัตน์ท่านพระอานนที่แล้วได้
ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว ได้กราบทูลเรียนท่านพระอานนที่ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกราบทูลทั้งสองของท่านพระอานนที่ด้วยพระเศียร และรับสั่งมาว่า
ได้ยินว่า ถ้าท่านพระอานนที่ไม่มียกยิบถวนอะไร ขอท่านพระอานนที่จงอาศัยความมอญเคราะห์
หรืออยู่สักครู่หนึ่งเถิด ดังนี้ . ท่านพระอานนที่ได้รับนิมนต์ด้วยคุณูปภาพ .

[๕๕๑] ครั้นนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จพระราชดำเนินด้วยคชสาร ไปจน
สุดทางที่ช้างจะไปได้ แล้วเสด็จลงจากคชสาร ทรงดำเนินเข้าไปหาท่านพระอานนที่ ทรงอภิวัตน์
แล้ว ประทับยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระอานนที่ว่า ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ถ้าท่านพระอานนที่ไม่มียกยิบถวนอะไร ขอโอกาสเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านพระอานนที่
จงอาศัยความมอญเคราะห์เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำอจิรวดีเถิด . ท่านพระอานนที่รับอาราธนาด้วยคุณูปภาพ .
ครั้นนั้น ท่านพระอานนที่ได้อาศัยฝั่งแม่น้ำอจิรวดี แล้วนั่งลงบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ณ
โคนไม้ต้นหนึ่ง . พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จพระราชดำเนินด้วยคชสาร ไปจนสุดทางที่ช้างจะไปได้
แล้วเสด็จลงทรงดำเนินเข้าไปหาท่านพระอานนที่ ทรงอภิวัตน์แล้วประทับยืน ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระอานนที่ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาสเถิด ขอนิมนต์
ท่านพระอานนที่หนึ่งบนเครื่องลาดไม้เถิด ท่านพระอานนที่ ออย่าเลย มหาบพิตร เขมฺมมหาบพิตร
ประทับนั่งเถิด อาตมภาพนั่งบนอาสนะของอาตมภาพแล้ว . พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงประทับนั่ง
บนพระราชอาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ .

สมาจาร ๓

[๕๕๒] ครั้นแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ตรัสถามท่านพระอานนที่ว่า ข้าแต่ท่าน
พระอานนที่ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พึงทรงประพฤติกายสมาจารที่สมณพราหมณ์
ทั้งหลายผู้รู้แจ้งพึงติเตียนบ้างหรือหนอ . ท่านพระอานนที่ถวายพระพรว่า ดูกรมหาบพิตร
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ไม่พึงทรงประพฤติกายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง
ติเตียนเลย ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านพระอานนที่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พึงทรงประพฤติกายสมาจาร ฯลฯ
มโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ผู้รู้แจ้งทั้งหลายพึงติเตียนบ้างหรือหนอ?

อา. ดูกรมหาบพิตร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ไม่พึงทรงประพฤติกายสมาจาร
ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งพึงติเตียนเลย ขอถวายพระพร .

[๕๕๓] ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นาคฤๅษณ์นัก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว
ก็เราทั้งหลายไม่สามารถจะยังข้อความที่ท่านพระอานนที่ให้บริบูรณ์ด้วยการแก้ปัญหา ให้บริบูรณ์
ด้วยปัญหาได้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขนเหล่าใดเป็นพาล ไม่ฉลาด ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาแล้ว
ก็ยกกล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่าอื่นได้ เราทั้งหลายไม่ยึดถือการกล่าวคุณหรือโทษของชน
เหล่านั้น โดยความเป็นแก่นสาร ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ส่วนชนเหล่าใดเป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด
เฉียบแหลม มีปัญญา ใคร่ครวญ พิจารณาแล้ว กล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่านั้น เราทั้งหลาย
ย่อมยึดถือการกล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่านั้น โดยความเป็นแก่นสาร ข้าแต่ท่านพระอานนที่
ผู้เจริญ ก็กายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง พึงติเตียนเป็นไฉน?

อา. ดูกรมหาบพิตร กายสมาจารที่เป็นอกุศลแล ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง

ฟังติเตียน ขอถวายพระพร .

อา. ดกรมหาบพิตร กายสมาจารที่มีโทษแล เป็นอกศล ขอถวายพระพร.

๖. อ. ดกรมหาปิตร กายสมาจารที่มีความเบียดเบียนแล เป็นกายสมาจารที่มีโทษ

ขอถวายพระพร .

๖. อ. ดกรมหาพิตร กายสมาจารที่มีโทษเป็นวิบากแล เป็นกายสมาจาร ที่มีความ

เบียดเบียน ขอลงวายพระพร .

อา. ดุกรรมหาบพิตร ภายสมาจารใดแล ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเจริญยิ่งแก่บุคคลผู้มีกายสมาจารนั้น กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อม ดุกรรมหาบพิตร ภาย-

*สมาจารเห็นปานนี้แล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เร่งฟังติเตียน ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านพระอานนท์ กวีจิสมจาร ชลัมโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย
ผู้เร่งฟังดิฉันเป็นไฉน?

อา. ดร.กรมทาบพิตร มโนสมาจารที่เป็นอกศลแล ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เร่ง

ฟังติเตียน ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมโมสมาจารที่เป็นอกศลเป็นไฉน?

๒๑. ผู้แทนสหพันธ์ผู้สูงอายุไทยเสนอว่าควรพิจารณา

อา. โครงการหาบพิตร มโนสมาจารที่มีโทษแล เป็นนอกศล ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่มีโทษเป็นไฉน?

อา. โครงการหาบพิตร มโนสมาจารที่มีความยอดเยี่ยมแล เป็นมโนสมาจารที่มีโทษ

ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่มีความเบียดเบียนเป็นไฉน?

อา. ดกรมหาบพิตร มโนสมาจารที่มีทกข์เป็นวิบากแล เป็นมโนสมาจาร ที่มีความ

เบียดเบียน ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่มีทกข์เป็นวิบากเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารใดแล ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง อกุลธรรมทั้งหลาย ย่อมเจริญยังแก่บุคคลผู้มีมโนสมาจารนั้น กุลธรรมย่อมเสื่อม ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจาร เห็นปานนี้แล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้แจ้งพึงติเตียน ขอถวายพระพร.

[๕๕๕] ป. ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญการละออกศรัทธาทั้งปวงที่เดียวหรือหนอ?

อา. **กรมหาบพิตร พระตลาคตรทรงละออกศลธรรมได้ทั้งปวง ทรงประกอบด้วย**

กศลธรรม ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านพระอานนที่ผู้เจริญ ก็กายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งไม่พึงติเตียนเป็นไฉน?

๖. อ. ดกรมหาพิตร กายสมาจารที่เป็นกตลแล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้แข็งแรงไม่พึง

ติเตียน ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิเลสสมาจารที่เป็นกศลเป็นไหน?

๖. อ. ดกรมหาปิตฺร กายสมาจารที่ไม่มีโทษแล เป็นกศล ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิเลสสมาจารที่ไม่มีโทษเป็นไฉน?

อา. ดกรมหาบพิตร ภายสมาจารที่ไมมีความเบียดเบียนแล เป็นภายสมาจารที่ไมมีโทษ

ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็กายสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียนเป็นไฉน?

๖. อ. ดกรมหาพิตร กายสมาจารที่มีสขเป็นวิบาก เป็นกายสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน

ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิเลสสมาจารที่มีสขเป็นวิบากเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร ภายสมาจารใดแล ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง อุตสธรรมทั้งหลาย ของบุคคลผู้มีภายสมาจารนั้นย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญ ดุกรมหาบพิตร ภายสมาจารเห็นปานนี้แล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เร่งไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่ท่านพระอรหันต์ผู้เจริญ กวีจิสมาจาร ฯลฯ มโนสมาจาร ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ร่ำเรียนไม่พึงติเตียน เป็นไฉน?

อา. ดกรมหาบพิตร มโนสมาจารเป็นกศลแล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้แข็งแรงไม่พึง

ติเตียน ขอถวายพระพร .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่เป็นกุศลเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารที่ไม่มีโทษแล เป็นมโนสมาจารเป็นกุศล ขอถวาย

พระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่ไม่มีโทษเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียนแล เป็นมโนสมาจารที่ไม่มีโทษ

ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียนเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารที่มีสุขเป็นวิบากแล เป็นมโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน ขอถวายพระพร.

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กัมมโนสมาจารที่มีสุขเป็นวิบากเป็นไหน?

อา. ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารใดแล ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลายของบุคคลผู้มีมโนสมาจารนั้นย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญ ดุกรมหาบพิตร มโนสมาจารเห็นปานนี้แล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร.

[๕๕๕] ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงสรรเสริญการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งปวงที่เดียวหรือหนอ?

อ. ดุกรมหาบพิตร พระตถาคตทรงละอกุศลธรรมได้ทั้งปวง ทรงประกอบด้วยกุศลธรรม ขอถวายพระพร.

พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายผ้าพาหิติกา

[๕๕๖] ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ น้าอัครจรรย์นักร ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระอานนทกล่าวภาษิตนี้ดีเพียงใด เราทั้งหลายมีใจชื่นชมยินดีเป็นอย่างยิ่ง ด้วยภาษิตของท่านพระอานนทนั้น ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายยินดีเป็นอย่างยิ่งด้วยภาษิตของท่านพระ-

* อานนทอย่างนี้ ถ้าว้า แก้วพึงควรแก่ท่านพระอานนทที่ไซรั แม้ว้าแก้วเราทั้งหลายก็พึงถวายแก่ท่านพระอานนท ถ้าม้าแก้วพึงควรแก่ท่านพระอานนทที่ไซรั แม่ม้าแก้วเราทั้งหลายก็พึงถวายแก่ท่านพระอานนท ถ้าว้าบ้านส่วยพึงควรแก่ท่านพระอานนทที่ไซรั แม้ว้าบ้านส่วยเราทั้งหลายก็พึงถวายแก่ท่านพระอานนท ก็แต่ว่าเราทั้งหลายรู้อยู่ว่า นั้น ไม่สมควรแก่ท่านพระอานนท ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผ้าพาหิติกาดังนี้ โดยยาว ๑๖ คอกถ้วน โดยกว้าง ๘ คอกถ้วน พระเจ้าแผ่นดินมครพระนามว่าชาตัตถุเวทเหติบุตร ทรงใสในคันฉัตรส่งมาประทานแก่ข้าพเจ้า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านพระอานนทโปรดอนุเคราะห์รับผ้าพาหิติกานั้นเถิด.

อา. ดุกรมหาบพิตร อายาเลย ไตรจีวรของอาตมภาพบริบูรณ์แล้ว ขอถวายพระพร.

[๕๕๗] ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม่น้ำจิวรตินี้ ท่านพระอานนทและเราทั้งหลายเห็นแล้วเปรียบเหมือนมหาเมฆยังฝนให้ตกเบื้องบนภูเขา ภายหลังแม่น้ำจิวรตินี้ ย่อมไหลล้นฝั่งทั้งสองฝั่งใด ท่านพระอานนทก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักทำไตรจีวรของตน ด้วยผ้าพาหิติกานี้ และจักแจกไตรจีวรแก่กับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ทักซิณนาของเราทั้งหลายนี้ คงจักแพร่หลายไปดังแม่น้ำล้นฝั่งจะนั้น ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านพระอานนทโปรดรับผ้าพาหิติกาเถิด.

ท่านพระอานนทรับผ้าพาหิติกา ลำดับนั้นแล. พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสอ้อลาท่านพระ-

* อานนทว่า ข้าแต่ท่านพระอานนทผู้เจริญ เราทั้งหลายขอลาไปบัดนี้ เราทั้งหลายมีกิจมาก มีกรรมียะมาก. ท่านพระอานนทถวายพระพรว่า ดุกรมหาบพิตร ขอมหาบพิตรทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด. ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงชื่นชมภาษิตของท่านพระอานนทแล้ว เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ ทรงถวายอภิวาทท่านพระอานนท ทรงกระทำประตักซิณแล้วเสด็จกลับไป.

[๕๕๘] ลำดับนั้นแล เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จกลับไปไม่นาน ท่านพระอานนทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลถึงการเจรจาปราศรัยกับพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้งหมด แต่พระผู้มีพระภาค และได้ทูลถวายผ้าพาหิติกานั้นแด่พระผู้มีพระภาค.

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงได้ดีแล้วหนอ ที่ท้าวเธอได้เห็นอานนท และได้ประทับนั่งใกล้อานนท.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นพากันชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล.

จบ พาหิตยสูตรที่ ๘.

๙. ธรรมเจติยสูตร

ว่าด้วยธรรมเจติย

[๕๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของพวกเจ้าศากยะอันมีชื่อว่าเมทพุปะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ในแคลนลักกะ . ก็สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปถึงนครนิคมด้วยพระราชกรณียะ
บางอย่าง . ครั้งนั้นท้าวเธอรับสั่งกะทิมการายนะเสนาบดีว่า ดูกรการายนะผู้สหาย ท่านจงเทียมยาน
ที่ดีๆ ไว้ เราจะไปดูภูมิภาคอันดีในพื้นที่อุทยาน . ทิมการายนะเสนาบดีรับสนองพระราชดำรัสแล้ว
ให้เทียมมราชยานที่ดีๆ ไว้แล้วกราบทูลแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า
เทียมพระราชยานที่ดีๆ ไว้ เพื่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพร้อมแล้ว ขอได้ฝ่าพระบาททรงทราบ
กาลอันควรในบัดนี้เกิด ขอเดชะ .

[๔๖๐] ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จขึ้นทรงยานพระที่นั่งอย่างดีเสด็จออก
จากนครนิคม โดยกระบวนพระราชยานอย่างดี ด้วยพระราชนาภาพอันยิ่งใหญ่ เสด็จ ไปยัง
สวนอันรื่นรมย์ เสด็จพระราชดำเนินด้วยยานพระที่นั่งจนสุดภูมิประเทศที่ยานพระที่นั่งจะไปได้
จึงเสด็จลงทรงพระดำเนินเข้าไปยังสวน . เสด็จพระราชดำเนินเที่ยวไปๆ มาๆ เป็นการพักผ่อน
ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้ล้วนน่าดู ชวนให้เกิดความพอใจ เจ็บสจ็ด ปราศจากเสียงอื้ออึง
ปราศจากคนสัญจรไปมา การแก่การงานอันจะพึงทำในที่ลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่อยู่ของ
ผู้ต้องการความสงบ ครั้นแล้วทรงเกิดพระปิติปรารภพระผู้มีพระภาคว่า ต้นไม้นี้เหล่านั้นล้วนน่าดู
ชวนให้เกิดความพอใจ เจ็บ ปราศจากเสียงอื้ออึง ปราศจากคนสัญจรไปมา การแก่การงาน
อันจะพึงทำในที่ลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่อยู่ของผู้ต้องการความสงบ เหมือนดังว่าเป็นที่ที่
เราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า . ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล
รับสั่งกะทิมการายนะเสนาบดีว่า ดูกรทิมการายนะผู้สหาย ต้นไม้นี้เหล่านั้นล้วนน่าดู ชวนให้
เกิดความพอใจ . . . สมควรเป็นที่อยู่ของผู้ต้องการความสงบ เหมือนดังว่าเป็นที่ที่เราเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดูกรทิมการายนะผู้สหาย เดียวนี้พระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ? ทิมการายนะเสนาบดีกราบทูลว่า
ข้าแต่ महाराชา มีนิคมของพวกเจ้าศากยะชื่อว่าเมทพละ เดียวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ ณ นิคมนั้น พระพุทธเจ้าข้า .

ป. ดูกรการายนะผู้สหาย ก็นิคมของพวกเจ้าศากยะชื่อว่าเมทพละ มีอยู่จากนิคม
นครกะ โกลเพียงไร?

ท. ข้าแต่ महाराชา ไม่ไกลนัก ระยะทาง ๓ โยชน์ อาจเสด็จถึงได้โดยไม่ถึงวัน
ขอเดชะ .

ป. ดูกรการายนะผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเทียมยานที่ดีๆ ไว้ เราจักไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า .

ทิมการายนะเสนาบดีทูลรับสนองพระราชดำรัส แล้วสั่งให้เทียมยานที่ดีๆ ไว้ แล้วกราบ
ทูลแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าเทียมยานที่ดีๆ ไว้พร้อมแล้ว พระเจ้าข้า
ขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้โปรดทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เกิด .

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๔๖๑] ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จขึ้นทรงยานพระที่นั่งอย่างดี เสด็จจาก
นครนิคมโดยกระบวนพระราชยานอย่างดี เสด็จ ไปยังนิคมของพวกเจ้าศากยะชื่อว่าเมทพละ
เสด็จถึงนิคมนั้นโดยไม่ถึงวัน เสด็จเข้าไปยังสวน เสด็จพระราชดำเนินด้วยยานพระที่นั่ง ไปจน
สุดภูมิประเทศที่ยานพระที่นั่งจะไปได้ เสด็จลงจากยานพระที่นั่งแล้วทรงดำเนินเข้าไปยังสวน .
ก็สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง . ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จ
เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลายผู้เจริญ เดียวนี้
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหน ข้าพเจ้าประสงค์จะเฝ้าพระผู้มี-
* พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า . ภิกษุเหล่านั้นถวายพระพรว่า ดูกรมหาบพิตร นั้นพระวิหาร
พระทวารปิดเสียแล้ว เข็มหมากบพิตรเจียบเสียง ค่อยๆ เสด็จเข้าไป ถึงระเบียงแล้ว ทรงกระแอม
เคาะพระทวารเข้าเกิด พระผู้มีพระภาคจักทรงเปิดพระทวารรับมหาบพิตร ขอถวายพระพร ลำดับนั้น
พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมอบพระแสงขรรค์และพระอุณหิศแก่ทิมการายนะเสนาบดี ในที่นั้น .
ครั้งนั้น ทิมการายนะเสนาบดีมีความดำริว่า บัดนี้ พระมหाराชาจักทรงปรึกษาความลับ เราควร
จะยินยอมในที่นี้แหละ . ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเจียบเสียง เสด็จเข้าไปทางพระ
วิหารซึ่งปิดพระทวาร ทรงค่อยๆ เสด็จเข้าไปถึงพระระเบียง ทรงกระแอมแล้วทรงเคาะพระทวาร .
พระผู้มีพระภาคเปิดพระทวาร ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ทรงขับ
พระเศียรลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค ทรงจูบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วย
พระโอษฐ์ ทรงนวดพระยุคลบาทด้วยพระหัตถ์ และทรงประกาศพระนามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล .
พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรทรงเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงทรง
กระทำการเคารพนอบน้อมเป็นอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในสรีระนี้ และทรงแสดงอาการฉันท์มิตร?

ทรงสรรเสริญพระธรรมวินัย

[๔๖๒] พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความ
เลื่อมใสในธรรมในพระผู้มีพระภาคว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มี-

* พระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติดีแล้ว . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ประธานพระวโรกาส หม่อมฉันเห็นสมณพราหมณ์พวกหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์กำหนดที่สุด ๑๐ ปี
บ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง ๔๐ ปีบ้าง . สมัยต่อมา สมณพราหมณ์เหล่านั้น อับน้ำดำเกล้า
ลูบไล้อย่างดี แต่งผมและหนวด บำเรอตนให้เอิบอัมพรั่งพร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ
บริบูรณ์ มีชีวิตเป็นที่สุดจนตลอดชีวิต . อนึ่ง หม่อมฉันมิได้เห็นพรหมจรรย์อื่นอันบริสุทธิ
บริบูรณ์อย่างนี้ นอกจากธรรมวินัยนี้ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใสใน
ธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉันว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มี-
* พระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติดีแล้ว .

[๔๖๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระราชาก็ยังวิวาทกับพระราช แม
กษัตริย์ก็ยังวิวาทกับกษัตริย์ แม้พราหมณ์ก็ยังวิวาทกับพราหมณ์ แมคฤหบดีก็ยังวิวาทกับคฤหบดี
แม้มารดาก็ยังวิวาทกับบุตร แมบุตรก็ยังวิวาทกับมารดา แมบิดาก็ยังวิวาทกับบุตร แมบุตรก็ยัง
วิวาทกับบิดา แมพี่น้องชายก็ยังวิวาทกับพี่น้องหญิง แมพี่น้องหญิงก็ยังวิวาทกับพี่น้องชาย แม
สหายก็ยังวิวาทกับสหาย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้
สมัคสมานกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้สนิทเหมือนน้ำกับน้ำมัน มองดูกันและกัน
ด้วยจักขุอันเปี่ยมด้วยความรักอยู่ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉัน ไม่เคยเห็นบริษัทอื่นที่
สมัคสมานกันอย่างนี้ นอกจากธรรมวินัยนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใส
ในธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉัน .

[๔๖๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันเดินเที่ยวไปตามอารามทุกอาราม
ตามอุทยานทุกอุทยานอยู่เนืองๆ ในที่นั้นๆ หม่อมฉันได้เห็นสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ชุบพอม
เต้าหมอง มีผิวพรรณไม่ผ่องใส ผอมเหลือง ตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนว่า
จะไม่ตั้งใจแลดูคน . หม่อมฉันนั้นได้เกิดความคิดว่า ท่านเหล่านั้นคงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์
เป็นแน่ หรือว่าท่านเหล่านั้นมีบาปกรรมอะไรที่ทาแล้วปกปิดไว้ ท่านเหล่านั้นจึงชุบพอม เต้าหมอง
มีผิวพรรณไม่ผ่องใส ผอมเหลือง ตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนว่าไม่ตั้งใจแลดูคน .
หม่อมฉันเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วถามว่า ดูกรท่านมีอายุทั้งหลาย เหตุไรหนอท่าน
ทั้งหลายจึงชุบพอม เต้าหมอง มีผิวพรรณไม่ผ่องใส ผอมเหลือง ตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น
ดูเหมือนว่าไม่ตั้งใจแลดูคน? สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้ตอบอย่างนี้ว่า ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพ
ทั้งหลายเป็นโรคพิษณูกรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้
รุ่งเรืองยิ่งนัก มีใจชื่นบาน มีรูปอันน่ายินดี มีอันทรียเอิบอัม มีความชวนชายน้อย มีขนอันตลก
เลื่องชีพด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจตั้งมฤตอยู่ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้มีความคิดว่า ท่าน
เหล่านี้ คงรู้คุณวิเศษยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเป็นแน่ ท่านเหล่านี้
จึงรุ่งเรืองยิ่งนัก มีใจชื่นบาน มีรูปอันน่ายินดี มีอันทรียเอิบอัม มีความชวนชายน้อย มีขนอันตลก
เลื่องชีพด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจตั้งมฤตอยู่ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใส
ในธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉัน .

[๔๖๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันเป็นชัตติยราช ได้มูรธาภิเษก
แล้ว ย่อมสามารถจะให้ฆ่าคนที่ควรฆ่าได้ จะให้ริบคนที่ควรริบก็ได้ จะให้เนรเทศคนที่ควร
เนรเทศก็ได้ . เมื่อหม่อมฉันนั่งอยู่ในที่วินิจฉัยความ ก็ยังมีคนทั้งหลายพูดสอดขึ้นในระหว่างๆ
หม่อมฉันจะห้ามว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อเรานั่งอยู่ในที่วินิจฉัยความ ท่านทั้งหลายอย่าพูด
สอดขึ้นในระหว่าง จงรอคอยให้สุดถ้อยคำของเราเสียก่อน ดังนี้ ก็ไม่ได้ คนทั้งหลายก็ยังพูด
สอดขึ้นในระหว่างถ้อยคำของหม่อมฉัน . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลาย
ในธรรมวินัยนี้ ในสมัยใด พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น
สาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคไม่มีเสียงจามหรือไอเลย . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น สาวกของพระผู้มีพระภาครูปหนึ่ง
ได้ไอขึ้น . เพื่อนพรหมจรรย์รูปหนึ่ง ได้เอาเชือกมัดตัวรูปนั้น ด้วยความประสงค์จะให้เธอ
รู้สึกตัวว่า ท่านจงยับยั้งเสีย อย่าได้ทำเสียงดังไป พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของเราทั้งหลาย
กำลังทรงแสดงธรรมอยู่ . หม่อมฉันเกิดความคิดขึ้นว่า น่าอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีมา ได้ยินว่า
บริษัทจักเป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกดีแล้วอย่างนี้ โดยไม่ต้องใช้อาญา โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา .
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันไม่เคยได้เห็นบริษัทอื่นที่ฝึกได้ดียว่างนี้ นอกจากธรรมวินัยนี้ .
แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใสในธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉัน .

[๔๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันได้เห็นกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต
บางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาด อาศัยยัยถ้อยคำอันเป็นข้าศึกได้ มีปัญญาสามารถถึงชนทรายได้ .
กษัตริย์เหล่านั้น เหมือนดังที่ียวทำลายทิวภูมิของผู้อื่นด้วยปัญญา . พอได้ยินข่าวว่า พระสมณโคดม
จักเสด็จถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้น . กษัตริย์เหล่านั้นก็พากันแต่งปัญหาด้วยตั้งใจว่า พวกเราจัก
พากันเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหาว่า ถ้าพระสมณโคดมอันพวกเรากล่าวอย่างนี้แล้ว
จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ร พวกเราจักยกวาตะอย่างนี้แก่พระสมณโคดม ถ้าแม้พระสมณโคดม อันเรา
ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ร พวกเราก็จักยกวาตะอย่างนี้แก่พระสมณโคดม .
กษัตริย์เหล่านั้น ได้ยินข่าวว่า พระสมณโคดมเสด็จถึงบ้าน หรือนิคมชื่อนั้นแล้ว ก็พากันไปเฝ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้กษัตริย์เหล่านั้นเห็นแจ้ง ให้สมათาน
ให้อาหาญ ให้รำเริง ด้วยธรรมิกถา . กษัตริย์เหล่านั้น อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง
ให้สมათานให้อาหาญ ให้รำเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ไม่ทูลถามปัญหาแก่พระผู้มีพระภาค
ที่โหนจกยกวาทะแก่พระองค์เล่า ที่แท้ ก็พากันยอมตนเข้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค . ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใสในธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉัน .

[๔๖๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันได้เห็นพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต ฯลฯ
กฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต . . . สมณะผู้เป็นบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาด อาจายีถ้อยคำอันเป็น
ข้าศึก ได้ มีปัญญาสามารถถึงชนทรายได้ . สมณะเหล่านั้นเหมือนดังเตี้ยทำลายทิวฐิของผู้อื่นด้วย
ปัญญา . พอได้ยินข่าวว่า พระสมณโคตมจักเสด็จถึงบ้านหรือนิคมโน้น . สมณะเหล่านั้นก็พากัน
แต่งปัญหาด้วยตั้งใจว่า พวกเราจักพากันเข้าไปหาพระสมณโคตมแล้วถามปัญหานี้ ถ้าพระสมณ-

* โคตมอันพวกเราถามอย่างนี้แล้ว จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราจักยกวาทะอย่างนี้แก่พระสมณ-

* โคตม ถ้าแม้พระสมณโคตมอันเราทั้งหลายถามอย่างนี้แล้ว จักพยากรณ์อย่างนี้ไซ้ พวกเราก็จัก
ยกวาทะแม้อย่างนี้แก่พระสมณโคตม . สมณะเหล่านั้นได้ยินข่าวว่า พระสมณโคตมเสด็จถึงบ้าน
หรือนิคมโน้นแล้ว . ก็พากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ . พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้สมณะ
เหล่านั้นเห็นแจ้ง ให้สมათานให้อาหาญ ให้รำเริงด้วยธรรมิกถา . สมณะเหล่านั้น อันพระผู้มี-

* พระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมათานให้อาหาญ ให้รำเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ไม่ทูลถาม
ปัญหาแก่พระผู้มีพระภาค ที่โหนจกยกวาทะแก่พระองค์เล่า ที่แท้ ย่อมขอโอกาสแก่พระผู้มีพระภาค
เพื่อขอออกบวชเป็นบรรพชิต . พระผู้มีพระภาคก็ทรงให้เขาเหล่านั้นบวช . ครั้นเขาเหล่านั้นได้บวช
อย่างนี้แล้ว เป็นผู้หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วอยู่ ไม่นานนัก
ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ
ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ . ท่านเหล่านั้นพากันกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกร
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เราทั้งหลายย่อมไม่พินาศละชิหนอ ด้วยว่า เมื่อก่อนเราทั้งหลายไม่ได้เป็น
สมณะเลย ก็ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ได้เป็นพราหมณ์เลย ก็ปฏิญาณว่าเป็นพราหมณ์ ไม่ได้เป็น
พระอรหันต์เลย ก็ปฏิญาณว่าเป็นพระอรหันต์ บัดนี้ พวกเราเป็นสมณะ เป็นพราหมณ์ เป็น
พระอรหันต์ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใสในธรรมในพระผู้มีพระภาค
ของหม่อมฉัน .

[๔๖๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง ช่างไม้สองคน คนหนึ่งชื่ออิสัณฑะ
คนหนึ่งชื่อปฺราณะ กินอยู่ของหม่อมฉัน ใชยวดยานของหม่อมฉัน หม่อมฉันให้เครื่องเลี้ยงชีพ
แก่เขา นายคมาให้เขา แต่ถึงกระนั้น เขาจะได้อำนาจการพนบนอบในหม่อมฉันเหมือนใน
พระผู้มีพระภาคก็หาไม่ . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว หม่อมฉันยกกองทัพออกไป
เมื่อจะทดลองช่างไม้อิสัณฑะ และช่างไม้ปฺราณะนี้ดู จึงเข้าพักอยู่ในที่พักอันคับแคบแห่งหนึ่ง .
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล นายช่างอิสัณฑะและนายช่างปฺราณะเหล่านี้ ยังกาลให้ล่วงไป
ด้วยธรรมิกถาตลอดราตรีเป็นอันมาก ได้ฟังว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ใด เขาก็ผินศีรษะไป
ทางทิศนั้น นอนเหยียดเท้ามาทางหม่อมฉัน . หม่อมฉันมีความคิดว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
นำอัครจรรย์กันหนอ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ นายช่างอิสัณฑะและนายช่างปฺราณะเหล่านี้ กินอยู่
ของเรา ใชยวดยานก็ของเรา เราให้เครื่องเลี้ยงชีพแก่เขา นายคมาให้เขา แต่ถึงกระนั้น เขา
จะได้อำนาจการพนบนอบในเรา เหมือนในพระผู้มีพระภาคก็หาไม่ . ท่านเหล่านั้นคงจะรู้คุณวิเศษ
ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้
ข้อนี้ ก็เป็นความเลื่อมใสในธรรมในพระผู้มีพระภาคของหม่อมฉัน . . .

พระพุทธเจ้ากับพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระชนม์เท่ากัน

[๔๖๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง แม้พระผู้มีพระภาคก็เป็นกษัตริย์ แม้
หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์ แม้พระผู้มีพระภาคก็เป็นชาวโกศล แม้หม่อมฉันก็เป็นชาวโกศล แม้
พระผู้มีพระภาคก็มีพระชนมายุ ๘๐ ปี แม้หม่อมฉันก็มีอายุ ๘๐ ปี . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วย
เหตุนี้แล หม่อมฉันจึงได้อำนาจการพนบนอบเป็นอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค และแสดง
อาการเป็นฉันทมิตร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น หม่อมฉันขอทูลลาไป ณ บัดนี้ หม่อมฉัน
มีกิจมาก มีภณียะมาก . พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรจงทรงทราบกาล
อันควรในบัดนี้เถิด . ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากที่ประทับ ทรงถวายอภิวาท
พระผู้มีพระภาค ทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จหลีกไป .

[๔๖๖] ครั้งนั้นแล เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปแล้ว ไม่นาน พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์นี้ ตรัส
ธรรมเจดีย์ คือพระวาทะการพหุธรรม ทรงลุกจากที่ประทับนั่งแล้วเสด็จหลีกไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงเรียนธรรมเจดีย์นี้ไว้ จงทรงจำธรรมเจดีย์นี้ไว้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจดีย์
ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นอาทิพรหมจรรย์ .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นพากันชื่นชม ยินดีพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล .

จบ ธรรมเจดีย์สูตร ที่ ๙ .

๑๐. กรรณกัตถลสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ที่ตำบลกรรณกัตถลมิตทายวัน

[๕๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำบลกรรณกัตถลมิตทายวัน ใกล้อุทฺธยานนคร .
ก็สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปถึงอุทฺธยานนครด้วยพระราชกรณียะบางอย่าง . ครั้นนั้น
พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ มานี้แน่ ท่านจงเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วถวายบังคมพระยุคลบาทด้วยเศียรเกล้า จงทูลถามถึงความ
มีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ ตามคำ
ของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลขอลาถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มี
พระภาคด้วยพระเศียรเกล้า ทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี
กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ และจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทราบ
ด้วยเกล้าว่าวันนี้พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว เวลาบ่ายจักเสด็จเข้ามาเฝ้า
พระผู้มีพระภาค . บุรุษนั้นทูลรับสนองพระบรมราชโองการแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระเจ้าปเสนทิโกศล ขอลาถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียรเกล้า ทรงทูล
ถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า ทรงพระกำลัง ทรงพระ
สำราญ และรับสั่งมาทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทราบว่า วันนี้พระเจ้าปเสนทิโกศล
เสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว เวลาบ่ายจักเสด็จมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระเจ้าข้า .

[๕๓๒] พระราชกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระราชกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา ได้
ทรงสดับข่าวว่า ได้ทราบว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเช้าเสร็จ เวลาบ่ายจะเสด็จ
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค . ลำดับนั้นแล พระราชกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระราชกนิทฺตรพระนาม
ว่าสกุลา เสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลในที่เสวยพระกระยาหาร แล้วได้กราบทูลว่า
ข้าแต่ महाराजा ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์ทรงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระ-

*เศียรเกล้า จงทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า ทรง
พระกำลัง ทรงพระสำราญ ตามคำของหม่อมฉันทั้งหลายว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระกนิ
ทฺตรพระนามว่าโสมา และพระกนิทฺตรพระนามว่าสกุลาขอลาถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียร-

*เกล้า ทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า ทรงพระกำลัง
ทรงพระสำราญ .

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๕๓๓] ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเช้าเสร็จแล้ว เวลาบ่าย
เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระกนิทฺตรพระนามว่า
โสมา และพระกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา ขอลาถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค ทูลถามถึง
ความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า ทรงพระกำลัง ทรงพระสำราญ
พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรมหาบพิตร ก็พระราชกนิทฺตรพระนามว่าโสมาและ
พระราชกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา ไม่ทรงได้ผู้อื่นเป็นทูตแล้วหรือ ขอลาถวายพระพร?

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา ได้สดับ
ข่าวว่า วันนี้หม่อมฉันบริโภคอาหารเช้าแล้ว เวลาบ่ายจักมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น
พระกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา ได้เข้ามาหาหม่อมฉันในที่บริโภคอาหาร
แล้วตรัสสั่งว่า ข้าแต่ महाराजा ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์ทรงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มี-

*พระภาคด้วยเศียรเกล้า ขอให้ทูลถามถึงความมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี
กระเปร่า ทรงพระกำลัง ทรงพระสำราญ พระกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระกนิทฺตรพระนามว่า
สกุลา ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามความมีพระ-

*อาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรีกระเปร่า ทรงพระกำลัง ทรงพระสำราญ พระเจ้าข้า .

พ. ดูกรมหาบพิตร ขอพระราชกนิทฺตรพระนามว่าโสมา และพระราชกนิทฺตรพระนามว่าสกุลา
จงทรงพระสำราญเถิด ขอลาถวายพระพร .

[๕๓๔] ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์-

*ผู้เจริญ หม่อมฉันได้สดับมาว่า พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ธรรม
ทั้งปวง ผู้เห็นธรรมทั้งปวง จักปฏิญาณความรู้ความเห็นอันไม่มีส่วนเหลือ ไม่มี ข้อนี้ไม่เป็น
ฐานะที่จะมีได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนเหล่านี้บอกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า
สมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ธรรมทั้งปวง ผู้เห็นธรรมทั้งปวง จักปฏิญาณความรู้ความเห็นอัน ไม่มี
ส่วนเหลือ ไม่มี ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ชนเหล่านั้นเป็นอันกล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัส
แล้ว ไม่เป็นอันกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม อนึ่ง
การกล่าวและการกล่าวตามอันประกอบด้วยเหตุบางอย่าง จะไม่มาถึงฐานะอันผู้รู้จะพึงติเตียน
แลหรือ พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรมหาบพิตร ชนเหล่านี้บอกกล่าวอย่างนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
พระสมณโคตมตรัสอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ธรรมทั้งปวง ผู้เห็นธรรมทั้งปวง
จักปฏิญาณความรู้ความเห็นอัน ไม่มีส่วนเหลือ ไม่มี ข้อนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ดังนี้ ชนเหล่านั้น
ไม่เป็นอันกล่าวตามที่อาตมภาพกล่าวแล้ว และย่อมกล่าวต่ออาตมภาพด้วยคำอื่นไม่เป็นจริง ขอ
ถวายพระพร .

ว่าด้วยวรรณะ ๔

[๕๓๕] ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงรับสั่งถาม วิชาทกเสนาบดีว่า ดูก
เสนาบดี ใครนอกกล่าวเรื่องนี้ในภายในพระนคร . วิชาทกเสนาบดีกราบทูลว่า ข้าแต่หาราช
พราหมณ์เสียชียอากาศโคตรกล่าวเรื่องนี้ ขอเดชะ . ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสเรียก
บุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า มาเถื่อนั้นบุรุษผู้เจริญ ท่านจงไปเชิญพราหมณ์เสียชียอากาศโคตรตามคำ
ของเราว่า ดูกท่านผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งหาท่าน . บุรุษนั้นทูลรับสนองพระบรม-
*ราชโองการแล้ว ได้เข้าไปหาพราหมณ์เสียชียอากาศโคตรถึงที่อยู่ แล้วกล่าวกะพราหมณ์เสียชีย-
*อากาศโคตรว่า ดูกท่านผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งหาท่าน

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระดำรัสอย่างหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาเพื่อความบางอย่างตรัสไว้ แต่คนอื่นกลับเข้าใจ
พระภาษิตนั้นเป็นอย่างอื่น ไป ฟังมีหรือหนอ ก็พระผู้มีพระภาคยังทรงจำพระดำรัสว่า ตรัสแล้ว
อย่างไรบ้างหรือ พระเจ้าข้า? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกมหาบพิตร อาตมภาพจำคำที่กล่าวแล้ว
อย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์จักรู้ธรรมทั้งปวง จักเห็นธรรมทั้งปวง ในคราวเดียวเท่านั้น
ไม่มี ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ .

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุผลพร้อมทั้งเหตุว่า สมณะหรือพราหมณ์จักรู้ธรรม
ทั้งปวง จักเห็นธรรมทั้งปวง ในคราวเดียวเท่านั้นไม่มี ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ข้าแต่-

*พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีการกระทำต่างกันกระมังหนอ?

[๕๓๖] พ. ดูกมหาบพิตร วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์
ศูทร ดูกมหาบพิตร บรรดาวรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ วรรณะ ๒ จำพวก คือ กษัตริย์และ
พราหมณ์ อาตมภาพกล่าวว่าเป็นผู้เลิศ คือ เป็นที่กราบไหว้ เป็นที่ลึกรับ เป็นที่กระทำอัญชลี
เป็นที่กระทำสามัคคีกรรม ขอถวายพระพร .

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมิได้ทูลถามถึงความแปลกกันในปัจจุบันกะพระผู้มี-

*พระภาค หม่อมฉันทูลถามถึงความแปลกกันในสัมปรายภพกะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีการกระทำต่างกันกระมังหนอ พระเจ้าข้า .

ว่าด้วยองค์แห่งผู้มีความเพียร

[๕๓๗] พ. ดูกมหาบพิตร องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ . ๕ ประการ
เป็นไฉน? ดูกมหาบพิตร ๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มัตริฐาเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของ
พระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบาน
แล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม .

๒. ภิกษุเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหาร
อันสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นปานกลาง ควรแก่การทำความเพียร .

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เปิดเผยตนตามความเป็นจริงในพระศาสนาดู หรือใน
เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู .

๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มิ
กำลัง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย .

๕. เป็นผู้มิปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณาความเกิดและความดับ เป็นอริยะ
เป็นเครื่องชำระกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ .

ดูกมหาบพิตร องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้แล . ดูกมหาบพิตร วรรณะ
๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น จะพึงเป็นผู้ประกอบ
ด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ข้อนั้นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่วรรณะ ๔ จำพวกนั้น ตลอดกาลนาน ขอถวายพระพร .

[๕๓๘] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์
แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น พึงเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕
ประการนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนั้น จะพึงมีความแปลกกัน
จะมีการกระทำต่างกันหรือ พระเจ้าข้า .

พ. ดูกมหาบพิตร ในข้อนี้ อาตมภาพกล่าวความต่างกันด้วยความเพียรแห่งวรรณะ
๔ จำพวกนั้น . ดูกมหาบพิตร เปรียบเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึก
ก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนนาคีแล้ว คู่หนึ่งไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนนนาคี
ดูกมหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เป็นมาที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แะแนดีแล้ว สัตว์คู่หนึ่งที่เขาฝึกแล้วเท่านั้น ฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว ฟังยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมมิใช่หรือ ขอถวายพระพร?

ป. อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดุกรรมหาบพิตร ก็สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นมาที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้แะแน สัตว์คู่หนึ่งที่เขาไม่ได้ฝึกเลย จะฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว จะฟังยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นมาที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม ที่เขาฝึกดีแล้ว แะแนดีแล้ว ฉะนั้นบ้างหรือไม่ ขอถวายพระพร?

ป. ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดุกรรมหาบพิตร ฉะนั้นเหมือนกันแล อิฐผลได้อันบุคคลผู้มีศรัทธามืออาพาธน้อย ไม่ไออวด ไม่มีมายา ปรากรความเพียร มีปัญญา ฟังถึงอิฐผลนั้น บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา มืออาพาธมาก ไออวด มีมายา เกียจคร้าน มีปัญญาทราม จักถึงได้ ดังนี้ ข้อนี้ ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ขอถวายพระพร.

[๔๓๙] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุ และตรัสสภาพอันเป็นผลพร้อมกับเหตุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกเหล่านั้น ฟังเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ และมีความเพียรชอบเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนั้น จะฟังมีความแปลกกัน ฟังมีการกระทำต่างกันหรือ พระเจ้าข้า?

พ. ดุกรรมหาบพิตร ในข้อนี้ อาตมภาพย่อมไม่กล่าวการกระทำต่างกันอย่างใด คือ ริมติดกับริมติด ของวรรณะ ๔ จำพวกนั้น ขอถวายพระพร. ดุกรรมหาบพิตร เปรียบเหมือน บุรุษเก็บเอาไม้สาละแห้งมาใส่ไฟ ฟังก่อไฟให้โพล่งขึ้น. ต่อมา บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะม่วงแห้งมาใส่ไฟ ฟังก่อไฟให้โพล่งขึ้น. และภายหลังบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะเดื่อแห้งมาใส่ไฟ ฟังก่อไฟให้โพล่งขึ้น. ดุกรรมหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน เปลวกับเปลว สีกกับสี หรือแสงกับแสงของไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่างๆ กันนั้น จะฟังมีความแตกต่างกันอย่างไร หรือหนอ ขอถวายพระพร?

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ฟังมีความแตกต่างกันเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดุกรรมหาบพิตร ฉะนั้นเหมือนกันแล เดชอันใดอันความเพียร ย้ายแล้วเกิดขึ้น ด้วยความเพียร ในข้อนี้ อาตมภาพย่อมไม่กล่าวการกระทำต่างกันอย่างใด คือ ริมติดกับริมติด ขอถวายพระพร.

ว่าด้วยเรื่องเทวดา

[๔๔๐] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุ และตรัสสภาพอันเป็นผลพร้อมกับเหตุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ พระเจ้าข้า?

พ. ดุกรรมหาบพิตร ก็เพราะเหตุอะไรมหาบพิตรจึงตรัสถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ?

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเทวดามีจริง เทวดาเหล่านั้น มาสู่โลกนี้ หรือไม่มาสู่โลกนี้ พระเจ้าข้า?

พ. ดุกรรมหาบพิตร เทวดาเหล่าใดมีทุกข์ เทวดาเหล่านั้น มาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่าใด ไม่มีทุกข์ เทวดาเหล่านั้น ไม่มาสู่โลกนี้ ขอถวายพระพร.

[๔๔๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วิทูหกเสนาบตี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาเหล่าใดมีทุกข์ มาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่านั้นจักยังเทวดาทั้งหลายผู้ไม่มีทุกข์ ไม่มาสู่โลกนี้ ให้จืด หรือจักขับไล่เสียจากที่นั้น.

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า วิทูหกเสนาบตีนี้ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล เราเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาลอันสมควรที่โอรสกับโอรส จะฟังสนทนากัน. ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ จึงกล่าวกะวิทูหกเสนาบตีว่า ดูกรเสนาบตี ถ้าเช่นนั้น ในข้อนี้ อาตมาจะขอย้อนถามท่านก่อน ปัญหาใดฟังพอใจแก่ท่านฉันใด ท่านฟังพยากรณ์ปัญหานั้น ฉะนั้น ดูกรเสนาบตี ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในพระราชอาณาจักรใด พระเจ้าปเสนทิโกศล เสวยราชสมบัติเป็นอิศราธิบดี ในพระราชอาณาจักรนั้น ท้าวเธอย่อมทรงสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญ หรือผู้ไม่มีบุญ ผู้มีพรหมจรรย์ หรือผู้ไม่มีพรหมจรรย์ ให้เคลื่อนหรือทรงขับไล่เสียจากที่นั้น ได้มิใช่หรือ? วิทูหกเสนาบตีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในพระราชอาณาจักรใด พระเจ้าปเสนทิโกศล เสวยราชสมบัติเป็นอิศราธิบดี ในพระราชอาณาจักรนั้น ท้าวเธอย่อมทรงสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญ หรือผู้ไม่มีบุญ ผู้มีพรหมจรรย์ หรือผู้ไม่มีพรหมจรรย์ ให้เคลื่อนหรือทรงขับไล่เสียจากที่นั้น ได้.

อา. ดูกรเสนาบตี ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน ที่อันมิใช่พระราชอาณาจักรของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
พระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในที่ใด พระเจ้าปเสนทิโกศลมิได้เสวยราชสมบัติ
เป็นอิศราธิบดี ในที่นั้น ท้าวเธอย่อมทรงสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญหรือผู้ไม่มีบุญ
ผู้มีพรหมจรรย์หรือผู้ไม่มีพรหมจรรย์ ให้เคลื่อนหรือทรงขับไล่เสียจากที่นั้นได้หรือ?

วิ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ในที่อันมิใช่พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณ
เท่าใด และในที่ใด พระเจ้าปเสนทิโกศลมิได้เสวยราชสมบัติเป็นอิศราธิบดี ในที่นั้น
ท้าวเธอย่อมไม่ทรงสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญหรือผู้ไม่มีบุญ ผู้มีพรหมจรรย์หรือ
ผู้ไม่มีพรหมจรรย์ ให้เคลื่อนหรือทรงขับไล่จากที่นั้นได้.

อา. ดูกุรเสนาบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์ ท่าน
ได้ฟังมาแล้วหรือ?

วิ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ เทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์ ข้าพเจ้าได้ฟังมาแล้ว แม้ใน
บัดนี้ เทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ทรงสดับมาแล้ว.

อา. ดูกุรเสนาบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พระเจ้าปเสนทิโกศलय่อมทรง
สามารถยังเทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์ ให้เคลื่อนหรือจะทรงขับไล่เสียจากที่นั้นได้หรือ?

วิ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้แต่จะทอดพระเนตรเทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์พระเจ้าปเสนทิ-
*โกศลก็ไม่ทรงสามารถ ที่ไหนเล่าจักทรงยังเทวตาทั้งหลายขึ้นดาวดิงส์ให้เคลื่อนหรือจักทรงขับไล่
เสียจากที่นั้นได้.

อา. ดูกุรเสนาบดี ฉะนั้นเหมือนกันแล เทวตาเหล่าใดมีทุกข์ยังมาสู่โลกนี้ เทวตา
เหล่านั้น ก็ย่อมไม่สามารถแม้เพื่อจะเห็นเทวตาผู้ไม่มีทุกข์ ผู้ไม่มาสู่โลกนี้ ได้ ที่ไหนเล่าจักให้
จติหรือจักขับไล่เสียจากที่นั้นได้.

ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภิกษุรูปนี้ชื่ออะไร พระเจ้าข้า? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุรูปนี้ชื่ออานนท์ ขอลายพระพร.
[๔๘๒] ป. ชื่อของท่านนายินดีหนอ สภาพของท่านนายินดีจึงหนอ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ท่านพระอานนท์กล่าวสภาพอันเป็นเหตุ และกล่าวสภาพอันเป็นผลพร้อมด้วยเหตุ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรหมมีจริงหรือ?

พ. ดูกุรมหาบพิตร ก็เพราะเหตุไรมหาบพิตรจึงตรัสถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ก็พรหมมีจริงหรือ?

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพรหมมีจริง พรหมนั้นมาสู่โลกนี้ หรือไม่มาสู่โลกนี้
พระเจ้าข้า.

พ. ดูกุรมหาบพิตร พรหมใดมีทุกข์ พรหมนั้นมาสู่โลกนี้ พรหมใดไม่มีทุกข์ พรหม
นั้นก็ไม่ได้มาสู่โลกนี้ ขอลายพระพร.

ลำดับนั้นแล บุรุษคนหนึ่งได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ข้าแต่มหाराชา พราหมณ์
สญชัยอากาศโคตรมาแล้ว พระเจ้าข้า. ครั้นนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสถามพราหมณ์สญชัย
อากาศโคตรว่า ดูกุรพราหมณ์ ใครหนอกล่าวเรื่องนี้ภายในพระนคร พราหมณ์สญชัยอากาศโคตร
กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชา วิฑูทกเสนาบดี พระพุทธเจ้าข้า. วิฑูทกเสนาบดีได้กราบทูลอย่างนี้
ว่า ข้าแต่มหाराชา พราหมณ์สญชัยอากาศโคตร พระพุทธเจ้าข้า. ลำดับนั้นแล บุรุษคนหนึ่ง
ได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ข้าแต่มหाराชา บัดนี้ ยานพาหนะพร้อมแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขึ้นชมภษาชิตของพระพุทธเจ้า

[๔๘๓] ครั้นนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงความเป็นสัพพัญญู พระผู้มีพระภาคก็ทรง
พยากรณ์ความเป็นสัพพัญญูแล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้นย่อมชอบใจและควรแก่หม่อมฉัน
และหม่อมฉันมีใจชื่นชมด้วยข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคถึงคนที่จัดเป็นวรรณะ ๔ จำพวกที่บริสุทธิ์ พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์คนที่จัด
เป็นวรรณะ ๔ จำพวกที่บริสุทธิ์แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้นย่อมชอบใจและควรแก่หม่อมฉัน
และหม่อมฉันมีใจชื่นชมด้วยข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคถึงเทวตาที่ยิ่ง พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์เทวตาที่ยิ่งแล้ว และข้อที่ทรง
พยากรณ์นั้น ย่อมชอบใจและควรแก่หม่อมฉัน และหม่อมฉันมีใจชื่นชมด้วยข้อที่ทรงพยากรณ์
นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงพรหมที่ยิ่ง พระผู้มีพระภาค
ก็ทรงพยากรณ์พรหมที่ยิ่งแล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ย่อมชอบใจและควรแก่หม่อมฉัน
และหม่อมฉันมีใจชื่นชมด้วยข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง หม่อมฉันได้ทูล
ถามพระผู้มีพระภาคถึงข้อใดๆ พระผู้มีพระภาคก็ทรงพยากรณ์ข้อนั้นๆ แล้ว และข้อที่ทรง
พยากรณ์นั้นๆ ย่อมชอบใจและควรแก่หม่อมฉัน และหม่อมฉันมีใจชื่นชมด้วยข้อที่ทรงพยากรณ์
นั้นๆ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอทูลลาไป ณ บัดนี้ หม่อมฉันมีกิจมาก มีกรณีะมาก.
พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตรจงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ขอลายพระพร.

ครั้นนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงขึ้นชมภษาชิตของพระผู้มีพระภาค
เสด็จออกจากที่ประทับ ทรงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทรงกระทำประทักษิณ แล้วเสด็จกลับไป
จะนั้นแล.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
จบ การณกัตถลสูตร ที่ ๑๐ .
จบ ราชวรรค ที่ ๔ .

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ฌฏิกการสูตร	๒. ฐาปาลสูตร
๓. มฆเทวสูตร	๔. มธฺรสูตร
๕. โพธิราชกุมารสูตร	๖. อังคุลิมาลสูตร
๗. ปิยชาติกสูตร	๘. พาหิตยสูตร
๙. ธรรมเจติยสูตร	๑๐. การณกัตถลสูตร

พรหมณวรรค

๑. พรหมายสูตร

พรหมายพรหมณต้องการเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๔๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในวิเทหชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป. ก็สมัยนั้นแล พรหมณชื่อพรหมายอาศัยอยู่ในเมืองมิถิลา เป็นคนแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุ ๑๒๐ ปีแต่กำเนิด รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนตะและคัมภีร์เทญญะ พร้อมทั้งประเภทอักษรมีคัมภีร์อิติहाสะเป็นที่ ๕ เข้าใจตัวบทเข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาปรีสลักษณะ. พรหมายพรหมณได้ฟังข่าวมาว่า พระสมณโคตมศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จเที่ยวจาริกไปในวิเทหชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ให้รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล .

[๔๔๕] ก็สมัยนั้นแล มาณพชื่อว่าอุตตระ เป็นศิษย์ของพรหมายพรหมณเป็นผู้รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนตะและคัมภีร์เทญญะ พร้อมทั้งประเภทอักษรมีคัมภีร์อิติहाสะเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาปรีสลักษณะ. ครั้นนั้น พรหมายพรหมณได้เรียกอุตตระมาถามว่า ดูกรพ่ออุตตระ พระสมณโคตมศากยบุตรพระองค์นั้น ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จเที่ยวไปในวิเทหชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ก็กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ฯลฯ ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล ไปเกิดพ่ออุตตระ พ่อจงไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมถึงที่ประทับ แล้วจงรู้พระสมณโคตมว่า กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมพระองค์นั้นขจรไปแล้ว เป็นจริงอย่างนั้นหรือว่าไม่เป็นจริงอย่างนั้น ท่านพระโคตมพระองค์นั้นเป็นเช่นนั้น หรือว่าไม่เป็นเช่นนั้น เราทั้งหลายจักเห็นแจ้งท่านพระโคตมพระองค์นั้น เพราะพ่ออุตตระ. อุตตระมาพถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ข้าพเจ้าจากรู้ท่านพระโคตมพระองค์นั้นว่า กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมขจรไปแล้ว เป็นอย่างนั้นจริงหรือว่าไม่เป็นอย่างนั้น ท่านพระโคตมพระองค์นั้นเป็นเช่นนั้น หรือว่าไม่เป็นเช่นนั้น ได้อย่างไรเล่า?

พ. ดูกรพ่ออุตตระ มหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ มาแล้วในมนต์ของเราทั้งหลาย ที่พระมหาบุรุษประกอบแล้วย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าอยู่ครอบครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีสมุทรสาคร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว ทรงมีราชอาณาจักรอันมั่นคง ทรงมีความเป็นผู้แก่กล้า ทรงแสดงธรรมด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้พระราชอาญา ไม่ต้องใช้ศตรา ทรงครอบครองแผ่นดินนี้อันมีสาครเป็นขอบเขต ถ้าและเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต์สมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ดูกรพ่ออุตตระ จันเป็นผู้สอนมนต์ ท่านผู้เรียนมนต์ .

[๔๔๖] อุตตระมาพรับคำพรหมายพรหมณแล้ว ลุกจากที่นั่ง ไหว้พรหมายพรหมณ กระทำประทักษิณแล้ว หลีกจาริกไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ในวิเทหชนบท เที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้วได้พิจารณาดูมหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ ในพระกายของพระผู้มีพระภาค ได้เห็นมหาปรีสลักษณะ ๓๒

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
ประการโดยมาก ในพระกายของพระผู้มีพระภาค เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ พระคฤหาสน์อันเร้น
อยู่ในผีก ๑ พระชีวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ในพระ-

*มหาปริสลักษณะ ๒ ประการ.

[๔๘๓] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงมีพระดำริว่า อุตตรมาณพนี้เห็นมหาปริส-

*ลักษณะ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ คฤหาสน์อันเร้นอยู่ในผีก ๑
ชีวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ในพระมหาปริสลักษณะ ๒
ประการ. ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร ให้อุตตรมาณพได้เห็น
พระคฤหาสน์อันเร้นอยู่ในผีก. และทรงแลพระชีวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้งสองกลับไปมา
สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้งสองกลับไปมา ทรงแผ่พระชีวหาปิดมณฑลพระนลาตทั้งสิ้น.

[๔๘๔] ครั้งนั้นแล อุตตรมาณพได้มีความคิดว่า พระสมณโคตมทรงประกอบด้วย
มหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ อย่างกระนั้นเลย เราพึงติดตามพระสมณโคตม พึงดูพระอิริยาบถ
ของพระองค์เกิด. ครั้งนั้นแล อุตตรมาณพได้ติดตามพระผู้มีพระภาคไปตลอด ๗ เดือน ดู
พระฉายาติดตามพระองค์ไปจนนั้น ครั้งนั้น อุตตรมาณพได้เที่ยวจาริกไปทางเมืองมิลลา ใน
วิเทชนบท โดยล่วงไป ๓ เดือน เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปหาพรหมายพราหมณ์
ที่เมืองมิลลา ให้พรหมายพราหมณ์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว พรหมาย-

*พราหมณ์ได้ถามว่า ดูกรพ่ออุตตรมาณพ กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมพระองค์นั้นขจรไปแล้ว
เป็นจริงอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่นหรือ ก็ท่านพระโคตมพระองค์นั้นเป็นเช่นนั้น ไม่เป็นเช่นนั้น
แลหรือ?

มหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ

[๔๘๕] อุตตรมาณพตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมพระองค์นั้น
ขจรไปแล้วเป็นจริงอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น และท่านพระโคตมพระองค์นั้นเป็นเช่นนั้นจริง
ไม่เป็นอย่างอื่น ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ทรงประกอบด้วยมหาปริส-

*ลักษณะ ๓๒ ประการ คือ ๑. ท่านพระโคตมพระองค์นั้นมีพระบาทประดิษฐานอยู่ด้วยดี แม้
ข้อนี้ก็เป็นมหาปริสลักษณะแห่งมหาบุรุษ ของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ๒. มีลายจักร อันมี
ซี่ก้าพั้นหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง เกิดภายใต้ฝ่าพระบาททั้งสอง
๓. ทรงมีพระสันยาว ๔. ทรงมีพระรองคฺลียาว ๕. ทรงมีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ๖. ทรง
มีพระหัตถ์และฝ่าพระบาทเป็นลายตาข่าย ๗. ทรงมีพระบาทสูงนูน ๘. ทรงมีพระขงฆ์เรียวดัง
แข้งเนื้อทราย ๙. ทรงประทับยืนตรง ไม่ค่อมลง ฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบลำพระขานมณฑล
ทั้งสองได้ ๑๐. ทรงมีพระคฤหาสน์เร้นอยู่ในผีก ๑๑. ทรงมีพระจรีวรรณดังทองคำ ๑๒. ทรง
มีพระจรีละเอียดดังผิวทองคำ เพราะทรงมีพระจรีละเอียดผืนละอองไม่ติดพระกาย ๑๓. ทรงมี
พระโลมาขมละเส้น ๑๔. ทรงมีพระโลมาปรายงอนขึ้นเบื้องบนทุกเส้น สีเขียวดังดอกอัญชัน
ขดเป็นมณฑลทักษิณารัฏ ๑๕. ทรงมีพระกายตรงดังกายพรหม ๑๖. ทรงมีพระกายเต็มในที่ ๓
แห่ง ๑๗. มีพระกายเต็มดังกึ่งกายเบื้องหน้าแห่งสี่ ๑๘. ทรงมีพระปฤษฎางค์เต็ม ๑๙. ทรงมี
ปริมณฑลดังต้นนิโครธ มีพระกายก็บวเท่ากัน ๒๐. ทรงมีพระคอกกลมเสมอ ๒๑. ทรงมี
เส้นประสาทสำหรับรับรสหมดจดดี ๒๒. ทรงมีพระหนุดังคาราขสีห์ ๒๓. ทรงมีพระทนต์
๔๐ ซี่ ๒๔. ทรงมีพระทนต์เสมอกัน ๒๕. ทรงมีพระทนต์ไม่ห่าง ๒๖. ทรงมีพระทาสฐอัน
ขาวงาม ๒๗. ทรงมีพระชีวหาใหญ่ยาว ๒๘. ทรงมีพระสรเสียงดังเสียงพรหม ๒๙. ทรงมี
พระเนตรดำสนิท ๓๐. ทรงมีดวงพระเนตรดังตาโค ๓๑. ทรงมีพระอุณาโลมขาวละเอียดอ่อน
ดังสำลี เกิดระหว่างพระขนง ๓๒. มีพระเศียรกลมเป็นปริมณฑลดังประดับด้วยกรอบพระพักตร์
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงประกอบด้วยมหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ
นี้แล. และท่านพระโคตมพระองค์นั้น เมื่อจะเสด็จดำเนิน ทรงก้าวพระบาทเบื้องขวาก่อน ไม่
ทรงยกพระบาทไถลนัก ไม่ทรงวางพระบาทไถลนัก ไม่เสด็จดำเนินเร็วนัก ไม่เสด็จดำเนินช้านัก
เสด็จดำเนินพระขานไม่กระทบพระขาน ข้อมพระบาทไม่กระทบข้อพระบาท ไม่ทรงยกพระอุรสูง
ไม่ทรงทอดพระอุรไปข้างหลัง ไม่ทรงกระแทกพระอุร ไม่ทรงส่ายพระอุร เมื่อเสด็จดำเนิน
พระกายสั่นไหวไม่หวั่นไหว ไม่เสด็จดำเนินด้วยกำลังพระกาย เมื่อทอดพระเนตร ทรงทอด-

*พระเนตรด้วยพระกายทั้งหมด ไม่ทรงทอดพระเนตรขึ้นเบื้องบน ไม่ทรงทอดพระเนตรลงเบื้องต่ำ
เสด็จดำเนิน ไม่ทรงเหยียพลเล ทรงทอดพระเนตรประมาณชั่วแอก ยิ่งกว่านั้น พระองค์ทรงมี
พระญาณทัสสนะอันไม่มีอะไรกัน. เมื่อเสด็จเข้าสู่ละแวกบ้าน ไม่ทรงยึดพระกาย ไม่ทรงย่อพระกาย
ไม่ทรงห่อพระกาย ไม่ทรงส่ายพระกาย. เสด็จเข้าประทับนั่งอาสนะไม่ไถลนัก ไม่ไถลนัก ไม่ประทับ
นั่งทำพระหัตถ์ ไม่ทรงพิงพระกายที่อาสนะ. เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงค่นองพระหัตถ์
ไม่ทรงค่นองพระบาท ไม่ประทับนั่งชันพระขาน ไม่ประทับนั่งซ้อนพระบาท ไม่ประทับนั่ง
ยันพระหน. เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงครันคร้าม ไม่ทรงหวั่นไหว ไม่ทรงขลาด
ไม่ทรงสะดุ้ง ทรงปราศจากโลมาชาติชูชัน ทรงเวียนมาในวิเวก. เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน
เมื่อทรงรับน้ำล้างบาตร ไม่ทรงขบตาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงจ้องบาตรคอยรับ
ไม่ทรงแกว่งบาตรรับ ทรงรับน้ำล้างบาตรไม่น้อยนัก ไม่มากนัก. ไม่ทรงล้างบาตรดังขลุ่ย
ไม่ทรงหมุนบาตรล้าง ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น ทรงล้างบนพระหัตถ์ เมื่อทรงล้างพระหัตถ์แล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
 ก็เป็นอันทรงล้างบาตรแล้ว เมื่อทรงล้างบาตรแล้ว เป็นอันทรงล้างพระหัตถ์แล้ว . ทรงเทน้ำ
 ล้างบาตรไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก และทรงเทไม่ให้น้ำกระเซ็น . เมื่อทรงรับข้าวสุก ไม่ทรงชูปาตร
 ขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงจ้องบาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรรับ ทรงรับข้าวสุก
 ไม่น้อยนัก ไม่มากนัก . ทรงรับกับข้าวเสวยอาหารพอประมาณกับข้าว ไม่ทรงน้อมคำข้าวให้เกิน
 กว่ากับ . ทรงเคี้ยวคำข้าวในพระโอษฐ์สองสามครั้งแล้วทรงกลืน . เยื่อข้าวสุกยังไม่ระคนกันดี
 เล็กน้อย ย่อมไม่เข้าสู่พระกาย . ไม่มีเยื่อข้าวสุกสีกน็ดน้อยเหลืออยู่ในพระโอษฐ์ . ทรงน้อมคำข้าว
 เข้าไปแต่เพียงหนึ่ง . ทรงทราบรสได้อย่างดีเสวยอาหาร แต่ไม่ทรงทราบด้วยดีด้วยอำนาจความกำหนด
 ในรส . เสวยอาหารประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ ไม่เสวยเพื่อเล่น ๑ ไม่เสวยเพื่อมัวเมา ๑
 ไม่เสวยเพื่อประดับ ๑ ไม่เสวยเพื่อตกแต่ง ๑ เสวยเพียงเพื่อดำรงพระกายนี้ไว้ ๑ เพื่อยังพระ
 ชนมชีพให้เป็นไป ๑ เพื่อป้องกันความลำบาก ๑ เพื่อทรงอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ๑ ด้วยทรงพระ
 ดำริว่า เพียงเท่านั้นก็จิกกัดจัดเวทนาเท่าได้ จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ร่างกายของเราจักเป็นไป
 สะดวก จักไม่มีโทษ และจักมีความอยู่สำราญ . เมื่อเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว เมื่อจะทรงรับน้ำ
 ล้างบาตร ไม่ทรงชูปาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงจ้องบาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่ง
 บาตรรับ . ทรงรับน้ำล้างบาตร ไม่น้อยนัก ไม่มากนัก . ไม่ทรงล้างบาตรดังซลๆ ไม่ทรงหมุน
 บาตรล้าง ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น ทรงล้างบนพระหัตถ์ . เมื่อทรงล้างพระหัตถ์แล้ว ก็เป็นอัน
 ทรงล้างบาตรแล้ว เมื่อทรงล้างบาตรแล้ว ก็เป็นอันล้างพระหัตถ์แล้ว . ทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ไกล
 นัก ไม่ใกล้นัก และทรงเทไม่ให้น้ำกระเซ็น . เมื่อเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น
 ทรงวางในที่ไมใกล้นัก ไม่ใกล้นัก จะไม่ทรงต้องการบาตรก็หามิได้ แต่ก็ไม่ได้ตามรักษาบาตรจน
 เกินไป . เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ประทับนั่งเฉยอยู่ครู่หนึ่ง . แต่ไม่ทรงยังเวลาแห่งการอนโมทนา
 ให้ล่วงไป . เสวยเสร็จแล้วก็ทรงอนโมทนา ไม่ทรงดิ้นรนกัตถัน ไม่ทรงหวังกัตถัน . ทรงชี้แจง
 ให้บริษัทรู้เห็นแจ้ง ให้สมათาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จ ด้วยธรรมิกถา . ครั้นแล้วทรงลุก
 จากอาสนะเสด็จไป . ไม่เสด็จเร็วนัก ไม่เสด็จช้านัก ไม่ผลุนผลันเสด็จไป . ไม่ทรงจิ้วรสูงเกินไป
 ไม่ทรงจิ้วรต่ำเกินไป ไม่ทรงจิ้วรแน่นติดพระกาย ไม่ทรงจิ้วรกระจุยกระจายจากพระกาย . ทรงจิ้วร
 ไม่ให้ลมพัดแหวกได้ . ฝุ่นละอองไม่ติดพระกาย . เสด็จถึงพระอารามแล้วประทับนั่ง ครั้นประทับ
 นั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ถวายแล้ว จึงทรงล้างพระบาท . ไม่ทรงประกอบการประดับพระบาท . ทรง
 ล้างพระบาทแล้วประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงพระสติไว้เบื้องพระพักตร์ . ไม่ทรงดำริ
 เพื่อเบียดเบียนพระองค์เอง ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย
 ประทับนั่ง ทรงดำริแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็น
 ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งปวง . เมื่อประทับอยู่ในพระอาราม ทรง
 แสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยอบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้
 สมათาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถา . ทรงมีพระสุรเสียงอันก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์
 ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สละสลวย ๑ รู้ได้ชัดเจน ๑ ไพเราะ ๑ ฟังง่าย ๑ กลมกล่อม ๑
 ไม่พร่า ๑ พระสุรเสียงลึก ๑ มีกัมวาล ๑ . บริษัทจะอย่างไร ก็ทรงให้เข้าใจด้วยพระสุรเสียงได้
 พระสุรเสียงมิได้ก้องออกนอกบริษัท . ขนทั้งหลายที่ทานพระโคตมทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้
 สมათาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถาเมื่อลุกจากที่นั่งไป ยังเหลืออยู่โดยไม่อยากจะละไป
 ต่างรำพึงว่า เราได้เห็นท่านพระโคตมพระองค์นั้นเสด็จดำเนิน ประทับยืน เสด็จเข้าละแวกบ้าน
 ประทับนั่งในละแวกบ้าน กำลังเสวยภัตตาหารในละแวกบ้าน เสวยเสร็จแล้วประทับนั่ง
 เสวยเสร็จแล้วทรงอนโมทนา เมื่อเสด็จกลับมายังพระอาราม เมื่อเสด็จถึงพระอารามแล้วประทับ
 นั่งนิ่งอยู่ เมื่อประทับอยู่ในพระอาราม กำลังทรงแสดงธรรมในบริษัท ทานพระโคตมพระองค์
 นั้นทรงพระคุณเช่นนี้ และทรงพระคุณยิ่งกว่าที่กล่าวแล้วนั้น .

[๔๙๐] เมื่ออรรถรมาจนพกล่าอย่างนี้แล้ว พรหมยพราหมณ์ลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าเจริ่ง
 บาข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วเปล่งอุทานขึ้น ๓ ครั้งว่า ขอ
 นอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น . . . ขอนอบน้อมแด่พระผู้มี-
 *พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แล้วคิดว่า โฉนหนอ เราจึงจะได้สมาคมกับท่าน
 พระโคตมพระองค์นั้นสักครั้งคราว โฉนหนอ จะพึงได้เจรจาปราศรัยสักหนอหนึ่ง?

[๔๙๑] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จไปในวิเทชนบทโดยลำดับ เสด็จถึงเมือง
 มิกิลา . ได้ทราบว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ มฆเทวอัมพวัน ใกล้เมืองมิกิลา .
 พราหมณ์และคฤหบดีชาวเมืองมิกิลา ได้สดับข่าวว่า พระสมณโคตมศากยบุตร ทรงผนวชจาก
 ศากยสกุล เสด็จเที่ยวจาริกไปในวิเทชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๔๐๐ รูป
 เสด็จถึงเมืองมิกิลาแล้ว ประทับอยู่ ณ มฆเทวอัมพวัน ใกล้เมืองมิกิลา ก็กิตติศัพท์อันงามของ
 ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้ง
 เทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอน
 หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น
 งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ
 บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนี้ ย่อมเป็นความดีแล . ลำดับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธวรรค
นั้นแล พราหมณ์และคฤหบดีชาวเมืองมิลินา ได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นแล้ว บางพวกถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง บางพวกประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก
ประกาศชื่อและโคตรในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกนั่งนิ่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

พรหมายพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๕๔๒] พรหมายพราหมณ์ได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดมตักขยบุตรทรงผนวชจากตักขย-

* สกฺก ประทับอยู่ ณ มฆเทวอัมพวัน ใกล้เมืองมิลินา . ครั้นนั้นแล พรหมายพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ
เป็นอันมาก พากันเข้าไปยังมฆเทวอัมพวัน . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ ได้มีความคิดขึ้นในที่
ไม่ไกลมฆเทวอัมพวันว่า การที่เราไม่ทูลให้ทรงทราบเสียก่อน พึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม
ไม่สมควรแก่เราเลย . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์เรียกมาณพคนหนึ่งมากล่าวว่า มานีแน
พอมานพ พอดีเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ แล้วจงทูลถามพระสมณโคดมถึงความมี
พระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงกระปรี้กระเปร่า มีพระกำลัง ทรงพระสำราญ ตามคำ
ของเราว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์ทูลถามท่านพระโคดมถึงความมีพระอาพาธ
น้อย . . . ทรงพระสำราญ และจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์เป็นคน
แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุ ๑๒๐ ปี แต่เกิดมา รุ้จบไตรเพท
พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนตะและคัมภีร์เกฏฐะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติหาสะเป็นที่ ๕ เข้าใจ
ด้วยทถ เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกยตะและตำราทำนายมหาปรีติลักษณะ ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ พราหมณ์และคฤหบดีมีประมาณเท่าใด ย่อมอยู่อาศัยในเมืองมิลินา พรหมายพราหมณ์
ปรากฏว่าเลิศกว่าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น เพราะโคตะ เพราะมนต์ เพราะอายุและยศ
ท่านปรารถนาจะมาเฝ้าท่านพระโคดม .

[๕๔๓] มาณพนั้นรับคำพรหมายพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยินอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์ทูลถาม
ท่านพระโคดมถึงความมีพระอาพาธน้อย . . . ทรงพระสำราญ ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์
เป็นคนแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ . . . ท่านปรารถนาจะมาเฝ้าท่านพระโคดม พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรมาณพ พรหมายพราหมณ์ ย่อมรู้กาลอันควรในบัดนี้เกิด .

ครั้นนั้นแล มาณพนั้นจึงเข้าไปหาพรหมายพราหมณ์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะ
พรหมายพราหมณ์ว่า ท่านเป็นผู้อันพระสมณโคดมทรงประทานโอกาสแล้ว จงรู้กาลอันควร
ในบัดนี้เกิด .

พรหมายพราหมณ์ขออุปัชฌายะและพระคฤหบดี

[๕๔๔] ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค . บริษัทนั้นได้เห็น
พรหมายพราหมณ์มาแต่ไกล จึงรีบลุกขึ้นให้โอกาสตามสมควรแก่ผู้มีชื่อเสียง มียศ . ครั้นนั้น
พรหมายพราหมณ์ได้กล่าวกะบริษัทนั้นว่า อย่าเลยท่านผู้เจริญทั้งหลาย เชิญท่านทั้งหลายนั่งบน
อาสนะของตนๆ เราจักนั่งในสำนักแห่งพระสมณโคดมนี้ . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ได้เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึก
ถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วพิจารณาตุมหาปรีติลักษณะ ๓๒ ประการ
ในพระกายของพระผู้มีพระภาค . ได้เห็นมหาปรีติลักษณะ ๓๒ ประการโดยมากเว้นอยู่ ๒ ประการ
คือ พระคฤหฐานอันเร้นอยู่ในฝัก ๑ พระชีวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจ
เชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระมหาปรีติลักษณะ ๒ ประการ . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

ข้าแต่พระโคดม มหาปรีติลักษณะ อันข้าพเจ้าได้สดับมาว่า
๓๒ ประการ แต่ยังไม่เห็นอยู่ ๒ ประการในพระกายของ
พระองค์ท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน พระคฤหฐาน
ของพระองค์ท่านเร้นอยู่ในฝัก ที่ผู้ฉลาดกล่าวว่า คล้ายนารีหรือ
พระชีวหาได้นรลักษณะหรือ พระองค์มีพระชีวหาใหญ่หรือ ไฉน
ข้าพเจ้าจึงจะทราบความข้อนั้น ขอพระองค์ทรงคอยนำ
พระลักษณะนั้นออก ขอได้โปรดทรงกำจัดความสงสัยของ
ข้าพเจ้าเถิด ข้าแต่ท่านฤาษี ถ้าพระองค์ทรงประทานโอกาส
ข้าพเจ้าจะขอทูลถามปัญหาที่ข้าพเจ้าปรารถนาอย่างหนึ่ง เพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ .

[๕๔๕] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า พรหมายพราหมณ์นี้ เห็น
มหาปรีติลักษณะ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ คฤหฐานอันเร้นอยู่ใน
ฝัก ๑ ลิ่นใหญ่ ๑ ยังเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในมหาปรีติลักษณะ ๒
ประการ . ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบันดาลอิทธิทธิกำลังขาร ให้พรหมายพราหมณ์ได้เห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
พระคฤหาสน์อันเร้นอยู่ในผีก และทรงแลพระชีวหาสดเข้าช่องพระกรรณทั้งสองกลับไปมา
สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้งสองกลับไปมา ทรงแผ่ปิดทวารมณฑลพระนลาฏ . ลำดับนั้น พระผู้มี-
* พระภาคได้ตรัสกะพรหมายพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

ดูกรพราหมณ์ มหาปรีสติลักษณะที่ท่านได้สดับมาว่า ๓๒ ประการ
นั้น มีอยู่ในกายของเราครบทุกอย่าง ท่านอย่าสงสัยเลย ดูกร
พราหมณ์สิ่งที่ควรรู้ยิ่งเรารู้ยิ่งแล้ว สิ่งที่ควรเจริญเราเจริญแล้ว
และสิ่งที่ควรละเรละได้แล้ว เพราะเหตุนั้น เราจึงเป็นพุทธะ
ท่านเป็นผู้อื่นเราให้โอกาสแล้ว เชิญถามปัญหาที่ปรารถนา
อย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบันและเพื่อความสุขใน
สัมปรายภพเกิด .

[๕๙๖] ครั้นนั้นแล พรหมายพราหมณ์ได้มีความดำริว่า เราเป็นผู้อันพระสมณโคตม
ประทานโอกาสแล้ว จะพึงทูลถามประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในสัมปรายภพหนอ .
ลำดับนั้นแล พรหมายพราหมณ์ได้มีความคิดว่า เราเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์ปัจจุบัน แม้นคนอื่น
ก็ถามเราถึงประโยชน์ในปัจจุบัน ถ้ากระไรเราพึงทูลถามประโยชน์ในสัมปรายภพกะพระสมณโคตม
เกิด . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างเป็นบุคคลจึงชื่อว่าพราหมณ์
อย่างไรชื่อว่าเป็นผู้รู้รอบเวท อย่างเป็นผู้มีวิชา ๓ บัณฑิต
บุคคลเช่นไรชื่อว่าผู้มีความสวัสดี อย่างเป็น
พระอรหันต์ อย่างเป็นผู้มีคุณครบถ้วน อย่างเป็นมุนี
และบัณฑิตกล่าวบุคคลเช่นไรว่าเป็นพุทธะ?

[๕๙๗] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า
ผู้ใดรู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้ เห็นสวรรค์และอบาย บรรลุถึง
ความสิ้นชาติ ผู้นั้นชื่อว่ามุนีผู้ยิ่งถึงที่สุด มุนีนั้นย่อมรู้
จิตอันบริสุทธิ์อันพ้นแล้วจากราคะทั้งหลายโดยประการทั้งปวง
เป็นผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว ชื่อว่ามีคุณครบถ้วนแห่งพรหม-
จรรย์ ชื่อว่าถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้เช่น
นั้นว่าเป็นพุทธะ .

[๕๙๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พรหมายพราหมณ์ลุกขึ้นจากที่นั่ง ห่มผ้า
เจี๋ยงบาซางหนึ่ง ขบศีรษะลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค จูบพระยุคลบาทด้วยปาก
นวดด้วยฝ่ามือ และประกาศชื่อของตนว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์
ชื่อพรหมาย ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ชื่อพรหมาย . ครั้นนั้นแล บริษัทนั้น
เกิดความอัศจรรย์ใจว่า น้าอัครยนิกรหนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาหนอ ท่านผู้เจริญ พระสมณะ
เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก พรหมายพราหมณ์นี้เป็นผู้มีชื่อเสียง มียศ ยังทำความเคารพ
นับนอบอย่างยิ่งเห็นปานนี้ . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพรหมายพราหมณ์ว่า พอละ
พราหมณ์ เชิญท่านลุกขึ้นนั่งบนที่นั่งของตนเกิด เพราะจิตของท่านเสื่อมใสในเราแล้ว . ลำดับนั้น
พรหมายพราหมณ์จึงลุกขึ้นนั่งบนที่นั่งของตน .

ทรงแสดงอนุปพพิกขา

[๕๙๙] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสอนุปพพิกขาแก่พรหมายพราหมณ์ คือ ทรง
ประกาศทานกถา สิลกถา สัคคกถา โทษของกามทั้งหลายอันต่ำทราม เศร้าหมอง และอาณิสส
ในเนกขัมมะ . เมื่อใด พระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่ พรหมายพราหมณ์มีจิตคล่อง มีจิตอ่อน
ปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูงผ่องใส เมื่อนั้นจึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค . ธรรมจักขอันปราศจากอริ
ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่พรหมายพราหมณ์ ณ ที่นั่งนั้นเองว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็น
ธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวที่สะอาด ปราศจากดำ
ขาวรับน้ำย่อมด้วยดี ฉะนั้น .

พรหมายพราหมณ์เห็นธรรม

[๖๐๐] ครั้นนั้นแล พรหมายพราหมณ์ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุแล้ว
มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งทราบแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง
ถึงความแก่ล้าช้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก . . . ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป อนึ่ง ขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของ
ข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาด้วยคณภาพ .

[๖๐๑] ครั้นนั้นแล พรหมายพราหมณ์ทราบว่พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาแล้ว
จึงลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้วหลีกไป . ครั้นนั้นพรหมายพราหมณ์
ได้สั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอย่างประณีตในนิวาสณของตนตลอดคืนยันรุ่ง แล้วใช้คนให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ไปกราบทูลเวลาภัตตาหารแต่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว พระเจ้าข้า
ภัตตาหารสำเร็จแล้ว . ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอินทรวาสกแล้ว ทรงถือ
บาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของพรหมายพราหมณ์ แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ . ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ได้อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข
ให้อิ่มหนำเพียงพอด้วยขานนียโภชนาหารอันประณีตด้วยมือของตนตลอด ๗ วัน . ครั้นนั้น
พอล่วง ๗ วันนั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในวิเทชนบท .

[๖๐๒] ครั้นนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปไม่นาน พรหมายพราหมณ์ได้ทำ
กาละ . ครั้นนั้น ภิกษุเป็นอันมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วจึง
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พรหมายพราหมณ์ทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นเช่นไร ภพเบื้องหน้าของเขาเป็นเช่นไร
พระเจ้าข้า?

[๖๐๓] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมายพราหมณ์เป็นบัณฑิต
ได้บรรลธรรมตามลำดับธรรม ไม่เบียดเบียนเราให้ลำบากเพราะเหตุแห่งธรรมเลย พรหมาย-
*พราหมณ์เป็นอุปปาติกะ (อนาคามี) จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา
เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลีนไป .

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธรูปนี้แล้ว . ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีพระภาสิตของ
พระผู้มีพระภาค ฉะนี้แล .

จบ พรหมายสูตร ที่ ๑ .

๒. เสด็จสูตร

ทรงโปรดเสด็จพราหมณ์

พระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า

[๖๐๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวจาริกไปในอังคตราพชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมของชนชาวอังคตราปะอันชื่อว่าอาปณะ . ขฤลิชชื่อเกณียะ
ได้สดับข่าวว่า พระสมณโคตมศากยบุตรเสด็จออกบวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปใน
อังคตราพชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงอาปณานิคมแล้ว
ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์
ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของ
พระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ให้รู้ตาม
ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลาย
เห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล .

เกณียขฤลิชนิมนต์เสวยภัตตาหาร

[๖๐๕] ครั้นนั้นแล เกณียขฤลิชได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับ
พระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .
ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เกณียขฤลิชเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง
ด้วยธรรมิกกา . ลำดับนั้นแล เกณียขฤลิชอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน
ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกกา แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคตมผู้เจริญ
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ พระเจ้าข้า . เมื่อเกณียขฤลิช
กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรเกณียะ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มีภิกษุประมาณ
๑๒๕๐ รูป และท่านก็เลือกใสในพราหมณ์ทั้งหลาย . แม้ครั้งที่ ๒ เกณียขฤลิชก็กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีภิกษุประมาณ ๑๒๕๐ รูป และ
ข้าพระองค์เลือกใสในพราหมณ์ทั้งหลาย ก็จริง ถึงกระนั้นขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ พระเจ้าข้า . แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็
ตรัสว่า ดูกรเกณียะ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีภิกษุประมาณ ๑๒๕๐ รูป และท่านก็เลือกใสใน
พราหมณ์ทั้งหลาย . แม้ครั้งที่ ๓ เกณียขฤลิชก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีภิกษุประมาณ ๑๒๕๐ รูป และข้าพระองค์เลือกใสในพราหมณ์ทั้งหลายก็จริง
ถึงกระนั้นขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวัน
พรุ่งนี้แหละ พระเจ้าข้า . พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพ . ครั้นนั้นแล เกณียขฤลิชทราบว่
พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาแล้ว จึงลุกจากที่นั่ง เข้าไปยังอาศรมของตนแล้วเรียกมิตร
อำมาตย์และญาติสาโลหิตมาบอกว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอมิตรอำมาตย์และญาติสาโลหิต
ทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์พระสมณโคตม พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารในวัน
พรุ่งนี้ ขอท่านทั้งหลายพึงกระทำความชวนชาวยด้วยกำลังกายเพื่อข้าพเจ้าด้วยเถิด . มิตรอำมาตย์
และญาติสาโลหิตทั้งหลาย รับคำเกณียขฤลิชแล้ว บางพวกขุดเตา บางพวกผ่าฟืน บางพวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ล้าภาษณะ บางพวกตั้งหมอน้ำ บางพวกปลาดอาสนะ . ส่วนเกณียชฎิลจัดแจงโรงประจำ
ด้วยตนเอง .

เสลพราหมณ์ได้ฟังคำว่าพุทโธ

[๖๐๖] กิสมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่าเสละ อาศัยอยู่ในอาปนนิคมเป็นผู้รับไตรเทพ
พร้อมทั้งคัมภีร์นิชัณฑและคัมภีร์เกฏฐะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติหาสะเป็นที่ ๕ เข้าใจ
ตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตนะและตำราทำนายมหาปรีสลักษณะ สอนมนต์
ให้มาณพ ๓๐๐ คน . กิสมัยนั้น เกณียชฎิลเลื่อมใสในเสลพราหมณ์ . ครั้นนั้น เสลพราหมณ์
แวดล้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เดินเที่ยวไปมาเป็นการพักผ่อน ได้เข้าไปทางอาศรมของเกณียชฎิล .
ได้เห็นชนทั้งหลายกำลังช่วยเกณียชฎิลทำงานอยู่ บางพวกขุดตา บางพวกผ้าฟืน บางพวกล้าง
ภาษา บางพวกตั้งหมอน้ำ บางพวกปลาดอาสนะ ส่วนเกณียชฎิลกำลังจัดแจงโรงประจำ
ด้วยตนเอง ครั้นแล้วจึงได้ถามเกณียชฎิลว่า ท่านเกณียจักมีอาวาหรมงคล หรือวิวาหรมงคล หรือ
จักบูชามหาหัยญ์ หรือท่านทูลอัญเชิญพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พร้อมด้วย
พลนิกาย มาเสวยพระกระยาหารในวันพรุ่งนี้ . เกณียชฎิลตอบว่า ข้าแต่ท่านเสละ ข้าพเจ้ามิได้
มีอาวาหรมงคล หรือวิวาหรมงคล และได้ทูลอัญเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพพระเจ้าแผ่นดิน
มคธ พร้อมด้วยพลนิกาย มาเสวยพระกระยาหารในวันพรุ่งนี้ แต่ข้าพเจ้าจักบูชามหาหัยญ์ คือ
มีพระสมณโคดมศากยบุตร เสด็จออกทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกมาในอังคุตรปขนบ
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีภิกษุประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงอาปนนิคม ก็กิตติศัพท์อันงาม
ของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ชจรไปแล้วยังว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม . ท่านพระโคตมพระองค์นั้น
ข้าพเจ้าทูลนิมนต์แล้วเพื่อเสวยภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ .

เส . ดุรท่านเกณียะ ท่านกล่าวว่า พุทโธ ดังนี้หรือ?

เก . ข้าแต่ท่านเสละ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ .

เส . ดุรท่านเกณียะ ท่านกล่าวว่า พุทโธ ดังนี้หรือ?

เก . ข้าแต่ท่านเสละ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ .

ครั้งนั้นแล เสลพราหมณ์ได้มีความคิดว่า แม้แต่เสียงว่า พุทโธ นี้แล ก็ยากที่สัตว์
จะฟังได้ในโลก ก็มหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ อันมาแล้วในมนต์ของเราทั้งหลาย ที่พระมหา
บุรุษประกอบแล้ว ย่อมมีคติเป็น ๒ เท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็น
ขอบเขต ทรงชนะวิเศษ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ จักร
แก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ ฤดูหบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้ว ๑
พระองค์มีพระราชโอรสมากกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวิรชัตริย์ สามารถย้ายเสนา
ของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตรา
ทรงครอบครองแผ่นดินนี้มีสมุทรสาครเป็นขอบเขต ๑ ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้
เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ๑ ดุรท่านเกณียะ
ก็ท่านพระโคตมอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เดียวนี้ประทับอยู่ที่ไหน?

เสลพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๖๐๗] เมื่อเสลพราหมณ์กล่าวถามอย่างนี้แล้ว เกณียชฎิลยกแขนขวาขึ้นชี้บอก
เสลพราหมณ์ว่า ข้าแต่ท่านเสละ ท่านพระโคตมพระองค์นั้น เดียวนี้ประทับอยู่ทางราวป่าอัน
เขียวชอุ่ม . ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน ได้เดินเข้าไปทางที่พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ . แล้วได้บอกมาณพเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายจงเฝ้าเสวย เจริญระยให้ไกลกัน
อย่างเท่าหนึ่งเดินมา ท่านทั้งหลายจงเป็นเหมือนราชสีห์ตัวเดียวเที่ยวไปทุกเมื่อ และเมื่อกำลัง
เจรจากับท่านพระสมณโคตม ท่านทั้งหลายจงอย่าพูดสอดขึ้นในระหว่างๆ ของจรรอคอยให้อบ
ถ้อยคำของเรา . ลำดับนั้น เสลพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้วได้พิจารณาอุทเทสลักษณะ ๓๒ ประการในพระกายของพระผู้มี-

*พระภาค ได้เห็นมหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการในพระกายของพระผู้มีพระภาคโดยมาก เว้นอยู่
๒ ประการ คือ พระคชฐานอันร่อนอยู่ในฝัก ๑ พระชีวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบเคลงสงสัย
ไม่แน่ใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระมหาปรีสลักษณะ ๒ ประการ .

[๖๐๘] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า เสลพราหมณ์นี้เห็นมหาปรีสลักษณะ
๓๒ ประการของเราโดยมากเว้นอยู่ ๒ ประการ คือ คชฐานอันร่อนอยู่ในฝัก ๑ ชิวหาใหญ่ ๑
จึงยังเคลือบเคลงสงสัย ไม่แน่ใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระมหาปรีสลักษณะ ๒ ประการ .
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงทรงบันดาลอิทธิทธิสังขาร ให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคชฐาน
อันร่อนอยู่ในฝัก และทรงแลพระชีวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้งสองกลับไปมา สอดเข้าช่อง
พระนาสิกทั้งสองกลับไปมา ทรงแผ่ปิดทวารมณฑลพระนลาฏ .

เสลพราหมณ์และบริษัทได้บรรชาอุปสมบท

[๖๐๙] ครั้งนั้นแล เสลพราหมณ์ได้มีความดำริว่า พระสมณโคตมทรงประกอบด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
มหาปรัลลัทธิ ๓๒ ประการ บริบูรณ์ ไม่บกพร่อง แต่เรายังไม่ทราบชัดซึ่งพระองค์ว่าเป็น
พระพุทธเจ้าหรือไม่ และเราได้สืบเรื่องนี้มาแต่สำนักพราหมณ์ทั้งหลายซึ่งเป็นผู้แก่เฒ่า เป็น
ผู้ใหญ่ เป็นอาจารย์และอาจารย์กล่าวกันว่า ท่านที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย
ย่อมแสดงพระองค์ให้ปรากฏในเมื่อผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวพระคุณของพระองค์ มิฉะนั้น เราพึงชมเชย
พระสมณโคดมเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรเถิด . ลำดับนั้นแล เสดลพราหมณ์ได้ชมเชย
พระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรว่า

พระผู้มีพระภาคทรงมีพระกายบริบูรณ์ มีพระรัศมีรุ่งเรืองงาม
มีพระชาติดี ผู้ได้เห็นแม้ยากก็มิรู้ลืม มีพระฉวีวรรณดังทองคำ
มีพระทาสชาวสะอาด มีพระวิริยภาพ มหาปรัลลัทธิ
อันเป็นเครื่องแตกต่างจากสามัญชน มีอยู่ในพระกายของ
พระองค์ผู้เป็นนรชาติครบถ้วน พระองค์มีพระเนตรผ่องใส มี
พระพักตร์งาม มีพระกายตรงดั่งกายพรม มีสง่าในท่ามกลาง
หมู่สมณะ เหมือนพระอาทิตย์ไฟโรจน์ฉะนั้น พระองค์เป็น
ภิกษุงามนามขม มีพระตจะดัง ไล้ทาด้วยทองคำ พระองค์
มีพระคุณสมบัติอันสูงสุดอย่างนี้ จะต้องการอะไรด้วยความ
เป็นสมณะ พระองค์ควรจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ประเสริฐ
เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะวิเศษ
เป็นใหญ่ในชมพูทวีป กษัตริย์ทั้งหลายผู้เป็นพระราชามหาศาล
จงเป็นผู้ติดตามพระองค์ ข้าแต่พระโคดม ขอเชิญพระองค์ทรง
ครองราชสมบัติเป็นราชาธิราชจอมมนุษย์เถิด .

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรเสลพราหมณ์ เราเป็นพระราชา เป็นพระราชาโดยธรรม
ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เราประกาศธรรมจักร อันเป็นจักรที่ใครๆ
ประกาศไม่ได้ .

เส . ข้าแต่พระโคดม พระองค์ทรงปฏิญาณว่าเป็นสัมพุทธะ และ
ตรัสว่าเป็นธรรมราชา ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงประกาศธรรมจักร
ดังนี้ ใครหนอเป็นเสนาบดีของพระองค์ท่าน เป็นสาวก
ผู้อำนวยการของพระศาสดา ใครหนอประกาศธรรมจักรตามที่
พระองค์ทรงประกาศแล้วนี้ได้?

พ . ธรรมจักรอันไม่มีจักรอื่นยิ่งกว่า เป็นจักรที่เราประกาศแล้ว
สาริบุตรผู้เกิดตามตถาคต ย่อมประกาศตามได้ ดูกรพราหมณ์
สิ่งที่ควรรู้ยิ่ง เรารู้อยู่แล้ว สิ่งที่ควรเจริญเราเจริญแล้ว สิ่งที่ควร
ละละได้แล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพระพุทธเจ้า ดูกร
พราหมณ์ ท่านจงกำจัดความสงสัยในเรา จงโน้มใจเชื่อเกิด
การได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเนื่องๆ เป็นการได้ยาก
ความปรากฏแห่งพระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเนื่องๆ เป็นการหา
ได้ยากในโลกแล ดูกรพราหมณ์ เราเป็นพระสัมพุทธเจ้า
เป็นผู้เชิดลูกศร ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นผู้ประเสริฐ ไม่มี
ใครเปรียบ ย้ายเสียซึ่งมารและเสนานามาร ทำข้าศึกทั้งปวง
ให้อยู่ในอำนาจ ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ บันเทิงใจอยู่ .

เส . ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงใคร่ครวญธรรมนี้
ตามที่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักรขุตรัสอยู่ พระผู้มีพระภาคเป็นผู้
เชิดลูกศร เป็นพระมหาวิระ ดังราชสีห์ปันลิ้อยู่ในป่าฉะนั้น
ใครเล่าแม้เกิดในสกุลต่ำ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ
ไม่มีใครเปรียบ ทรงย้ายเสียซึ่งมารและเสนามาร จะไม่พึง
เลื่อมใส ผู้ใดปรารถนา เชิญผู้นั้นตามเรา ส่วนผู้ใดไม่ปรารถนา
เชิญผู้นั้นอยู่เถิด เราจักบวชในสำนักพระผู้มีพระภาคผู้มี
พระปัญญาอันประเสริฐนี้ .

มาถเพเหล่านั้นกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ถ้าท่านผู้เจริญชอบใจคำสั่งสอนของพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างนี้ แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักบวชในสำนัก
ของพระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ ดังนี้แล้ว
พราหมณ์ ๓๐๐ คนเหล่านั้น พากันประณมอัญชลีทูลขอบรรพชา
ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายจักประพฤติ
พรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์ .

พ . พรหมจรรย์อันแรกกล่าวดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ประกอบด้วยกาล เป็นเหตุทำให้บรรพชาของผู้นั้นไม่ประมาทศึกษา
อยู่ ไม่เป็นโมฆะ .

เสลพรหมณพร้อมทั้งบริษัท ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค .

[๖๑๐] ครั้นนั้นแล เกณียชฎิลสั่งให้จัดแจงหาทณียโภชนาหารอย่างประณีตในอาศรม
ของตนตลอดราตรีนั้นแล้ว ใช้ให้คน ไปกราบทูลกตทาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว กตทาลหารสำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า . ครั้นนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาค
ทรงครองอันตรวาสกแล้วทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังอาศรมของเกณียชฎิล แล้วประทับ
นั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ . ลำดับนั้น เกณียชฎิลได้อังกาสภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิมหนาเพียงพอ ด้วยทณียโภชนาหารอันประณีต ด้วยมือของตน .
เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ละพระหัตถ์จากบาตรแล้ว เกณียชฎิลถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

เกณียานโมทนา

[๖๑๑] ครั้นเกณียชฎิลนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถา
เหล่านี้ว่า

ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประมุข คัมภีร์สาริตติศาสตร์ เป็น
ประมุขแห่งคัมภีร์จินท์ พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย
สาครเป็นประมุขของแม่น้ำทั้งหลาย ดวงจันทร์เป็นประมุขของ
ดวงดาวทั้งหลาย ดวงอาทิตย์เป็นประมุขของความร้อน พระสงฆ์
เป็นประมุขของผู้รับบุญบารมี .

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ แล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป .
ครั้นนั้นแล ท่านพระเสลพร้อมด้วยบริษัท หลีกออกจากหมู่เป็นไม่ประมาท มีความเพียร มี
ใจแน่วแน่ ไม่นานนัก ก็ได้กระทำที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยมที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวช
เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้น
แล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว สิ่งอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ไม่มี ก็
ท่านพระเสลพร้อมทั้งบริษัท ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย .

[๖๑๒] ครั้นนั้นแล ท่านพระเสลพร้อมทั้งบริษัท ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ห่มผ้าเจียรบาซ้างหนึ่งประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลด้วยคาถาว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักร์ นับแต่วันที่ย่ำพระองค์ทั้งหลาย
ได้ถึงพระองค์เป็นสรณะเป็นวันที่ ๔ เข้านี้แล้ว ข้าพระองค์
ทั้งหลายเป็นผู้อื่นพระองค์ทรงฝึกแล้ว ในคำสั่งสอนของพระองค์
โดย ๗ ราตรี พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระศาสดา เป็น
มุนีผู้รอบถ้อยมาร ทรงเป็นผู้ฉลาดในอนสย ทรงข้ามได้เองแล้ว
ทรงยังหมูสัตว์นี้ให้ข้ามได้ด้วย พระองค์ทรงก้าวล่วงอุปธิทั้ง-
หลายแล้ว ทรงทำลายอาสวะทั้งหลายแล้ว ไม่ทรงยึดมั่นเลย
ทรงละภัยและความขลาดกลัวได้แล้ว ดุจดั่งราชสีห์ ภิกษุ ๓๐๐
รูปนี้ ยืนประนมอัญชลีอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ขอ
ได้ทรงโปรดเหยียดพระยุคลบาทออกเกิด ขอเชิญนาคทั้งหลาย
ถวายบังคมพระศาสดาเกิด .

จบ เสลสูตร ที่ ๒ .

๓ . อัสสลายนสูตร

ทรงโปรดอัสสลายนมาณพ

[๖๑๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี . ก็สมัยนั้นแล พราหมณ์ผู้มาจากแคว้นต่างๆ ประมาณ ๕๐๐ คน
พักอาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถีด้วยกรณีกิจบางอย่าง . ครั้นนั้นพราหมณ์เหล่านั้นได้คิดกันว่า
พระสมณโคตมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ทั่วไปแก่วรรณะทั้ง ๔ ใครหนอพอจะสามารถเจรจา
โต้ตอบกับพระสมณโคตมในคำนั้นได้ . ก็สมัยนั้นแล มาณพชื่อว่าอัสสลายนจะอาศัยอยู่ในพระ-

* นครสาวัตถียังเป็นเด็กโณศิริยะมีอายุ ๑๖ ปี นับแต่เกิดมา เป็นผู้รับไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์
นิมิตฺตและคัมภีร์เกฏฐะ พร้อมทั้งประเภทอักษรมีคัมภีร์อิติहाสะเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจด้วยบท
เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาปรีสลักษณะ . ครั้นนั้น พราหมณ์
เหล่านั้นคิดกันว่า อัสสลายนมาณพผู้นี้อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี ยังเป็นเด็ก ฯลฯ ชำนาญใน
คัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายลักษณะ เขาคงสามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคตมใน
คำนั้นได้ .

[๖๑๔] ลำดับนั้นแล พราหมณ์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาอัสสลายนมาณพถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว
ได้กล่าวกะอัสสลายนมาณพว่า พ่ออัสสลายนมาณพผู้เจริญ พระสมณโคตมนี้ ทรงบัญญัติความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
กักริบทที่ ๖ ไปแกวรรณะทั้ง ๔ พ่อผู้เจริญ จงเข้าไปเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านัน เมื่อ
พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวแล้วอย่างนี้. อัสสลายนมาณพได้กล่าวกะพราหมณ์เหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลาย ได้ทราบว่ พระสมณโคดมเป็นธรรมวาทิ ก็อันบุคคลผู้เป็นธรรมวาทิ ย่อมเป็นผู้อื่น
ใครๆ จะฟังเจรจาโต้ตอบได้โดยยาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านัน
ได้. แม้ครั้งที่ ๒ พราหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวกะอัสสลายนมาณพว่า พ่ออัสสลายนะผู้เจริญ
พระสมณโคดมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ทั่วไปแกวรรณะทั้ง ๔ พ่อผู้เจริญจงเข้าไปเจรจาโต้ตอบ
กับพระสมณโคดมในค่านัน. แม้ครั้งที่ ๒ อัสสลายนมาณพได้กล่าวกะพราหมณ์เหล่านั้นว่า
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบว่ พระสมณโคดมเป็นธรรมวาทิ ก็อันบุคคลผู้เป็นธรรมวาทิ ย่อม
เป็นผู้อื่นใครๆ จะฟังเจรจาโต้ตอบได้โดยยาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณ-
*โคดมในค่านันได้. แม้ครั้งที่ ๓ พราหมณ์เหล่านั้นก็ได้กล่าวกะอัสสลายนมาณพว่า พ่ออัสสลายนะ
ผู้เจริญ พระสมณโคดมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ทั่วไปแกวรรณะทั้ง ๔ พ่อผู้เจริญจงเข้าไป
เจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านัน ก็พ่ออัสสลายนะผู้เจริญ ได้ประพฤตวิธบริพราชของ
ปริพาชกมาแล้ว พ่ออัสสลายนจะอย่ากลัวแพ้ซึ่งยังไม่ทันรบเลย. เมื่อพราหมณ์เหล่านั้นกล่าว
อย่างนี้แล้ว อัสสลายนมาณพได้กล่าวกะพราหมณ์เหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ยอมไม่ได้แน่ ได้ทราบว่ พระสมณโคดมเป็นธรรมวาทิ ก็อันบุคคลผู้เป็นธรรมวาทิ ย่อมเป็นผู้
อื่นใครๆ จะฟังเจรจาโต้ตอบได้โดยยาก ข้าพเจ้าจะไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดม
ในค่านันได้ ก็แต่ว่า ข้าพเจ้าจักไปตามคำของท่านทั้งหลาย.

เรื่องวรรณะ ๔

[๖๑๕] ลำดับนั้น อัสสลายนมาณพพร้อมด้วยคณะพราหมณ์หมู่ใหญ่พากันเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึง
กันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว อัสสลายนมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ
วรรณะอื่นแล้ว พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นดำ พราหมณ์ท่านนั้นยอมบริสุทธิ์
คนที่มิใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์ท่านนั้นเป็นบุตรพรหม เป็นโอรสพรหม เกิดแต่ปาก
ของพรหม เกิดแต่พรหม อันพรหมนิรมิต เป็นทายาทของพรหมในเรื่องนี้ ท่านพระโคดมจะ
ตรัสว่าอย่างไร?

[๖๑๖] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอัสสลายนะ ก็นางพราหมณ์ของพราหมณ์
ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดบุตรบ้าง ให้บุตรดื่มนมบ้าง ปรากฏอยู่ ก็พราหมณ์
เหล่านั้นเป็นผู้เกิดจากช่องคลอดเหมือนกัน ยังกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะ
ประเสริฐ วรรณะอื่นแล้ว . . . อันพรหมนิรมิต เป็นทายาทของพรหม.

อ. ท่านพระโคดมตรัสอย่างนี้ก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอยู่
อย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม.

[๖๑๗] พ. ดูกรอัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านได้ฟังมาแล้ว
หรือว่า ในแคว้นโยนก แคว้นกัมโพช และในปัจฉิมดินแดนอื่นๆ มีวรรณะอยู่ ๒ วรรณะ
ท่านนั้น คือ เจ้า และทาส เป็นเจ้าแล้วกลับเป็นทาส เป็นทาสแล้วกลับเป็นเจ้า?

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ฟังมาแล้วอย่างนี้ว่า ในแคว้นโยนก แคว้นกัมโพช
และในปัจฉิมดินแดนอื่นๆ มีวรรณะอยู่ ๒ วรรณะท่านนั้น คือ เจ้า และทาส เป็นเจ้าแล้วกลับ
เป็นทาส เป็นทาสแล้วกลับเป็นเจ้า.

พ. ดูกรอัสสลายนะ ในเรื่องนี้จะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์
ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม?

อ. ท่านพระโคดมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอยู่
อย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม.

[๖๑๘] พ. ดูกรอัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน กษัตริย์ท่านนั้นหรือ
เป็นผู้มีปกติฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุต
เพื่อเจ้า โลภมาก มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิด เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต
นรก พราหมณ์ไม่เป็นอย่างนั้น แพศย์ท่านนั้นหรือ . . . สุทรท่านนั้นหรือ เป็นผู้มีปกติฆ่าสัตว์
ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุตเพื่อเจ้า โลภมาก
มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิด เมื่อตายไป ฟังเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก พราหมณ์
ไม่เป็นอย่างนั้น?

อ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคดม ข้าแต่ท่านพระโคดม แม้กษัตริย์ ผู้มีปกติฆ่าสัตว์ . . .
มีความเห็นผิด เมื่อตายไป ก็ฟังเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ข้าแต่ท่านพระโคดม แม้
พราหมณ์ . . . แม้แพศย์ . . . แม้สุทร ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ความจริง แก้ววรรณะ ๔ ผู้มีปกติ
ฆ่าสัตว์ . . . มีความเห็นผิด เมื่อตายไป ก็ฟังเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรกทั้งหมด.

พ. ดูกรอัสสลายนะ ในเรื่องนี้จะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์
ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม?

อ. ท่านพระโคดมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม .

[๖๑๙] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พราหมณ์เท่านั้น
หรือหนอ ผู้ดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติดีในกาม จากการพูดเท็จ
จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภมาก มีจิตพยาบาท
มีความเห็นชอบ เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ กษัตริย์ไม่พึงเป็นเช่นนั้น แพศย์ไม่พึง
เป็นเช่นนั้น ศูทรไม่พึงเป็นเช่นนั้น?

อ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ข้าแต่ท่านพระโคตม แม้กษัตริย์ผู้ดเว้นจากการ
ฆ่าสัตว์ . . . มีความเห็นชอบ เมื่อตายไป ก็พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าแต่ท่านพระโคตม
แม้พราหมณ์ . . . แม้แพศย์ . . . แม้ศูทร . . . ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ความจริง แม้วรรณะ ๔ ผู้ด
เว้นจากการฆ่าสัตว์ . . . มีความเห็นชอบ เมื่อตายไป ก็พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ทั้งหมด .

พ. ดุรธัสสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์
ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม?

อ. ท่านพระโคตมตรัสอย่างนี้ก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ก็ยังเข้าใจอย่างนี้ว่า พราหมณ์
เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม .

[๖๒๐] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในประเทศนั้น
พราหมณ์เท่านั้นหรือหนอ ย่อมสามารถเจริญเมตตาคิดอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน (ส่วน)
กษัตริย์ไม่สามารถ แพศย์ไม่สามารถ ศูทรไม่สามารถ?

อ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ข้าแต่ท่านพระโคตม ในประเทศนั้น แม้กษัตริย์
ก็สามารถเจริญเมตตาคิดอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ข้าแต่ท่านพระโคตม แม้พราหมณ์ . . .
แม้แพศย์ . . . แม้ศูทร . . . ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ความจริงในประเทศนั้น แม้วรรณะ ๔
ก็สามารถเจริญเมตตาคิดอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนได้ทั้งหมด .

พ. ดุรธัสสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์
ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะอันประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม?

อ. ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอย่างนี้ว่า
พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม .

[๖๒๑] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พราหมณ์เท่านั้น
หรือหนอ ย่อมสามารถถือเอาเครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำ แล้วลอยละอองและถูได้ กษัตริย์
ไม่สามารถ แพศย์ไม่สามารถ ศูทรไม่สามารถ?

อ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ข้าแต่ท่านพระโคตม แม้กษัตริย์ก็ย่อมสามารถ
ถือเอาเครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำ แล้วลอยละอองและถูได้ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้พราหมณ์ . . .
แม้แพศย์ . . . แม้ศูทร . . . ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ความจริง แม้วรรณะ ๔ ก็ย่อมสามารถถือเอา
เครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำ แล้วลอยละอองและถูได้ทั้งหมด .

พ. ดุรธัสสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์
ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม?

อ. ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอย่างนี้
ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทนายาของพรหม .

[๖๒๒] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พระราชาในโลกนี้
เป็นกษัตริย์ผู้ได้รับมรดกเกษกแล้ว จะพึงทรงเกณฑ์บุรุษผู้มีชาติต่างๆ กัน ๑๐๐ คนให้มาประชุม
กันแล้วตรัสว่า มาเถิดท่านทั้งหลาย ในจำนวนบุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใดเกิดแต่สกุลกษัตริย์
แต่สกุลพราหมณ์ แต่สกุลเจ้า บุรุษเหล่านั้นจงถือไม้สีก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้
ทับทิม เอามาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วจงสีให้ไฟลุกโพล่ง อนึ่ง มาเถิดท่านทั้งหลาย ในจำนวน
บุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใดเกิดแต่สกุลจันทรบาล แต่สกุลพราน แต่สกุลจักสาน แต่สกุลช่างรถ
แต่สกุลเทหยาภิเยอ บุรุษเหล่านั้นจงถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง
เอามาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วจงสีให้ไฟลุกโพล่ง ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดแต่สกุลกษัตริย์ แต่สกุลพราหมณ์ แต่สกุลเจ้า ถือเอาไม้สีก
ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม เอามาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้นเท่านั้น
หรือหนอ พึงเป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และอาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นได้ ส่วนไฟ
ที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดแต่สกุลจันทรบาล แต่สกุลพราน แต่สกุลจักสาน แต่สกุลช่างรถ แต่สกุล
เทหยาภิเยอ ถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง เอามาทำเป็นไม้สีไฟ
แล้วสีไฟให้ลุกโพล่งขึ้นนั้น พึงเป็นไฟไม่มีเปลว ไม่มีสี ไม่มีแสงสว่าง และไม่อาจทำกิจ
ที่ต้องการทำด้วยไฟนั้น?

อ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิด
แต่สกุลกษัตริย์ . . . แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้น ก็พึงเป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และอาจ
ทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นได้ แม้ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดแต่สกุลจันทรบาล . . . แล้วสีให้ไฟลุกโพล่ง
ขึ้น ก็พึงเป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และอาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นได้ ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ความจริง แม้ไฟทุกอย่างก็พึงเป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และอาจทำกิจที่ต้องทำ

ด้วยไฟนั้นได้หมด .

พ. ดุรธัสสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ . . . เป็นทายาทของพรหม?

อ. ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจอยู่อย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม .

[๖๒๓] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ชัตติยกุมารในโลกนี้ พึงสำเร็จการอยู่ร่วมกับนางพราหมณ์ เพราะอาศัยการอยู่ร่วมของคนทั้งสองนั้น พึงเกิดบุตรแต่นางพราหมณ์กับชัตติยกุมารนั้น เหมือนมารดาเกิด เหมือนบิดาเกิด ก็ควรกล่าวได้ว่าเป็นกษัตริย์บ้าง เป็นพราหมณ์บ้างหรือ?

อ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุตรเกิดแต่นางพราหมณ์กับชัตติยกุมารนั้น เหมือนมารดาเกิด เหมือนบิดาเกิด ก็ควรกล่าวได้ว่า เป็นกษัตริย์บ้าง เป็นพราหมณ์บ้าง .

[๖๒๔] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พราหมณ์กุมารในโลกนี้ พึงสำเร็จการอยู่ร่วมกับนางกษัตริย์ เพราะอาศัยการอยู่ร่วมของคนทั้งสองนั้น พึงเกิดบุตร บุตรผู้เกิดแต่นางกษัตริย์กับพราหมณ์กุมารนั้น เหมือนมารดาเกิด เหมือนบิดาเกิด ก็ควรกล่าวได้ว่า เป็นกษัตริย์บ้าง เป็นพราหมณ์บ้างหรือ?

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุตรผู้เกิดแต่นางกษัตริย์กับพราหมณ์กุมารนี้ ก็ควรกล่าวได้ว่าเป็นกษัตริย์บ้าง เป็นพราหมณ์บ้าง .

[๖๒๕] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในโลกนี้ เขาพึงผสมแม่ม้ากับพ่อลา เพราะอาศัยการผสมแม่ม้ากับพ่อลานั้น พึงเกิดลูกม้า แม่ลูกม้าที่เกิดแต่แม่ม้ากับพ่อลานั้น เหมือนแม่เกิด เหมือนพ่อเกิด ก็ควรกล่าวได้ว่า เป็นม้าบ้าง เป็นลาบ้างหรือ?

อ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม่ลูกผสมนั้นก็ย่อมเป็นม้าอัศจรรย์ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เรื่องของสัตว์นี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าต่างกัน แต่ในนัยต้น ในเรื่องของมนุษย์เหล่านี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ต่างอะไรกัน .

[๖๒๖] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในโลกนี้ พึงมีมาณพสองคน เป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน คนหนึ่งเป็นคนศึกษาเล่าเรียน อันอาจารย์แนะนำ คนหนึ่งไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน อันอาจารย์ไม่ได้แนะนำ ในสองคนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชื่อเชิญคนไหนให้บริโลกก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อเป็นบรรณาการกิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อบูชาบุญกิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกิต্ত?

อ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ในสองคนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชื่อเชิญมาณพผู้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์แนะนำ ให้บริโลกก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อเป็นบรรณาการกิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อบูชาบุญกิต্ত ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกิต্ত ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ของที่ให้ในบุคคลผู้ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์ไม่ได้แนะนำ จักมีผลมากได้อย่างไรเล่า .

[๖๒๗] พ. ดุรธัสสลายนะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในโลกนี้ พึงมีมาณพสองคน เป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน คนหนึ่งเป็นคนศึกษาเล่าเรียน อันอาจารย์แนะนำ แต่เป็นคนทุศีล มีธรรมอันลามก คนหนึ่งไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน อันอาจารย์มิได้แนะนำ แต่เป็นคนมีศีล มีกัลยาณธรรม ในสองคนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชื่อเชิญคนไหนให้บริโลกก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากิต্ত . . . ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกิต্ত?

อ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ในสองคนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชื่อเชิญมาณพผู้ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์มิได้แนะนำ แต่เป็นคนมีศีล มีกัลยาณธรรม ให้บริโลกก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากิต্ত . . . ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกิต্ত ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ของที่ให้ในบุคคลผู้ทุศีล มีธรรมอันลามกจักมีผลมากอะไรเล่า .

พ. ดุรธัสสลายนะ เมื่อก่อนท่านได้ไปยังชาติ ครั้นไปยังชาติแล้วได้ไปในมนต์ ครั้นไปในมนต์แล้ว กลับเวียนมนต์นั้นเสีย แล้วกลับมาถึงความบริสุทธิ์อันทั่วไปแก่วรรณะทั้ง ๔ ที่เราบัญญัติไว้ .

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัสสลายนมาณพนั่งเฉย เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ขบเข่า หมดปฏิกฐาน .

วรรณ ๔ ในอดีต

[๖๒๘] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ อัสสลายนมาณพ นั่งเฉย เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ขบเข่า หมดปฏิกฐาน จึงได้ตรัสกะอัสสลายนมาณพว่า ดุรธัสสลายนะ เรื่องเคยมีมาแล้ว พราหมณ์ฤาษี ๗ ตน มาประชุมกันที่กระท่อมอันมุงด้วยใบไม้ในราวป่า เกิดมีทิวฐิอันลามกเห็นปานนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม . ดุรธัสสลายนะ อสิตเทวละฤาษีได้สดับข่าวว่า พราหมณ์ฤาษี ๗ ตน มาประชุมกันที่กระท่อมอันมุงด้วยใบไม้ เกิดมีทิวฐิอันลามกเห็นปานนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ . ลำดับนั้นแล อสิตเทวละฤาษีปลงผมและหนวด นุ่งผ้าสีแดงอ่อน สวมรองเท้าสองชั้น ถือไม้เท้าเลี่ยมทอง ไปปรากฏในบริเวณบรรณศาลาของพราหมณ์ฤาษี ๗ ตน .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
คุกรธัสสลายนะ ครั้นนั้นแล อสิตเทวละภยาณีเดินไปมาอยู่ในบริเวณของพราหมณ์ภยาณี ๗ คน
กล่าวอย่างนี้ว่า เออท่านพราหมณ์ภยาณีเหล่านี้ไปไหนกันหมดหนอ เออท่านพราหมณ์ภยาณีเหล่านี้
ไปไหนกันหมดหนอ . คุกรธัสสลายนะ ลำดับนั้นแล พราหมณ์ภยาณี ๗ คน ได้กล่าวกะ
อสิตเทวละภยาณีว่า ใครหนอนี้เหมือนเด็กชาวบ้านเดินไปมาอยู่ที่บริเวณบรรณศาลาของพราหมณ์
ภยาณี ๗ คน กล่าวอย่างนี้ว่า เออท่าน พราหมณ์ภยาณีเหล่านี้ไปไหนกันหมด เออท่าน พราหมณ์ภยาณี
เหล่านี้ไปไหนกันหมด เอาละ เราทั้งหลายจักสาปแช่งมัน . คุกรธัสสลายนะ ลำดับนั้น
พราหมณ์ภยาณี ๗ คน พากันสาปแช่งอสิตเทวละภยาณีว่า มันจงเป็นเถาเป็นจuronไป จงเป็นเถา
เป็นจuronไป จงเป็นเถาเป็นจuronไป . คุกรธัสสลายนะ พราหมณ์ภยาณี ๗ คน พากันสาปแช่ง
อสิตเทวละภยาณีด้วยประการใดๆ อสิตเทวละภยาณีกลับเป็นผู้มีรูปร่างมากกว่า เป็นผู้นำดูกว่า และ
เป็นผู้นำเลื่อมใสกว่า ด้วยประการนั้นๆ . คุกรธัสสลายนะ ครั้นนั้นแล พราหมณ์ภยาณี ๗ คน
ได้มีความคิดกันว่า ตบะของเราทั้งหลายเป็นโมฆะหนอ พรหมจรรย์ของเราทั้งหลายไม่มีผล
ด้วยว่า เมื่อก่อนเราทั้งหลายสาปแช่งผู้ใดว่า เจ้าจงเป็นเถาเป็นจuronไป ผู้นั้นบางคนก็เป็นเถาไป
แต่ผู้นี้เราทั้งหลายสาปแช่งด้วยประการใดๆ เขากลับเป็นผู้มีรูปร่างกว่า เป็นผู้นำดูกว่า และ
เป็นผู้นำเลื่อมใสกว่า ด้วยประการนั้นๆ . อสิตเทวละภยาณีกล่าวว่า ตบะของท่านผู้เจริญทั้งหลาย
เป็นโมฆะก็หาไม่ได้ และพรหมจรรย์ของท่านผู้เจริญทั้งหลายไม่มีผลก็หาไม่ได้ เชิญท่านผู้เจริญ
ทั้งหลายจงละความคิดประทุษร้ายในเราเสียเถิด .

ภยา . เราทั้งหลายยอมสละความคิดประทุษร้าย ท่านเป็นใครหนอ?

เท . ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินชื่ออสิตเทวละภยาณีหรือไม่?

ภยา . ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายได้ยินชื่ออย่างนั้น .

เท . คุกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรานี้แหละอสิตเทวละภยาณีนั้น .

คุกรธัสสลายนะ ลำดับนั้นแล พราหมณ์ภยาณี ๗ คน พากันเข้าไปหาอสิตเทวละภยาณี
เพื่อจะไหว้ . อสิตเทวละภยาณีได้กล่าวกะพราหมณ์ภยาณี ๗ คนว่า คุกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย
ข้าพเจ้าได้สดับข่าวนี้มาว่า พราหมณ์ภยาณี ๗ คนมาประชุมในกระท่อมอันมุงบังด้วยใบไม้ในราวป่า
เกิดทีปฏิฐิอันลามกเห็นปานนี้ว่า พราหมณ์ท่านนั้นเป็นวรรณะประเสริฐ วรรณะอื่นแล้ว พราหมณ์
ท่านนั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นดำ พราหมณ์ท่านนั้นบริสุทธิ์ ผู้มีชีพพราหมณ์ไม่บริสุทธิ์
พราหมณ์ท่านนั้นเป็นบุตรของพรหม เป็นโอรสของพรหม เกิดแต่ปากพรหม เกิดแต่พรหม
อันพรหมนิรมิต เป็นทายาทของพรหม ดังนี้จริงหรือ? พราหมณ์ภยาณี ๗ คน ตอบว่าจริงอย่างนั้น
ท่านผู้เจริญ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า มารดาบังเกิดเกล้าได้แต่งงานกับพราหมณ์ท่านนั้น
ไม่ได้แต่งงานกะชายผู้มีชีพพราหมณ์เลย?

ภยา . ข้อนี้ไม่ทราบเลย ท่านผู้เจริญ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า มารดาของมารดาบังเกิดเกล้า ตลอด ๗ ชั่วยายาย
ของมารดา ได้แต่งงานกะพราหมณ์ท่านนั้น ไม่ได้แต่งงานกะชายผู้มีชีพพราหมณ์เลย?

ภยา . ข้อนี้ไม่ทราบเลย ท่านผู้เจริญ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า บิดาบังเกิดเกล้าได้แต่งงานกับนางพราหมณ์ท่านนั้น
ไม่ได้แต่งงานกะหญิงผู้มีชีพนางพราหมณ์เลย?

ภยา . ข้อนี้ไม่ทราบเลย ท่านผู้เจริญ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า บิดาของบิดาบังเกิดเกล้า ตลอด ๗ ชั่วปู่ตาของบิดา
ได้แต่งงานกะนางพราหมณ์ท่านนั้น ไม่ได้แต่งงานกะหญิงผู้มีชีพนางพราหมณ์เลย?

ภยา . ข้อนี้ไม่ทราบเลย ท่านผู้เจริญ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า การตั้งครรภ์จะมีได้ด้วยอาการอย่างไร?

ภยา . คุกรท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ว่าการตั้งครรภ์จะมีได้ด้วยอาการอย่างไร คือ
ในโลกนี้ มารดาและบิดาอยู่ร่วมกัน ๑ มารดามีระดู ๑ สัตว์ผู้จะเกิดในครรภ์ปรากฏ ๑ การ
ตั้งครรภ์ย่อมมีได้เพราะความประชุมพร้อมแห่งเหตุ ๓ ประการอย่างนี้ .

เท . ก็ท่านผู้เจริญทั้งหลายอันอานได้หรือว่า ได้โปรดเกิด ขอสัตว์ที่เกิดในครรภ์
จงเป็นกษัตริย์ จงเป็นพราหมณ์ จงเป็นแพศย์ หรือว่าจงเป็นศุทร?

ภยา . คุกรท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายอันอานอย่างนั้นไม่ได้เลย .

เท . เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลายจะรู้ได้หรือว่า ท่านทั้งหลายเป็นพวกไหน?

ภยา . คุกรท่านผู้เจริญ เมื่อเป็นอย่างนั้นข้าพเจ้าทั้งหลายไม่รู้เลยว่าข้าพเจ้าทั้งหลายเป็น
พวกไหน .

คุกรธัสสลายนะ ก็พราหมณ์ภยาณี ๗ คนนั้น อันอสิตเทวละภยาณีชักใช้ไล่เลียง ไต่ถาม
ในวาทะปรรวชาติของตนย่อมตอบไม่ได้ ก็บัดนี้ ท่านอันเราชักใช้ไล่เลียง ไต่ถามในวาทะ
ปรรวชาติของตน จะตอบได้อย่างไร ท่านเป็นศิษย์มีอาจารย์ ยังรู้ไม่จบ เป็นแต่ถือทัพพี .

[๖๒๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัสสลายนมาณพได้กราบทูลพระผู้มี-

*พระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตม
โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตจำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป .

๔. โงมฺมุขสูตร

โงมฺมุขพราหมณ์

[๖๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระอุเทนอยู่ ณ เขมียัมพวัน ใกล้เมืองพาราณสี . กิสมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่าโงมฺมุขได้ไปถึงเมืองพาราณสีด้วยกรณียกิจบางอย่าง . ครั้นนั้นแล โงมฺมุขพราหมณ์ เดินเที่ยวไปมาเป็นการพักผ่อน ได้เข้าไปยังเขมียัมพวัน . กิสมัยนั้น ท่านพระอุเทนเดินจงกรม อยู่ในที่แจ้ง . โงมฺมุขพราหมณ์เข้าไปหาท่านพระอุเทนถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอุเทน ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้เดินตามพระอุเทนผู้กำลังเดินจงกรมอยู่ ได้กล่าว อย่างนี้ว่า ดุรสมณะผู้เจริญ การบวชอันชอบธรรมย่อม ไม่มี ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็น อย่างนี้ เพราะบัณฑิตทั้งหลายเช่นท่านไม่เห็นข้อนี้ หรือ ไม่เห็นธรรมในเรื่องนี้ .

[๖๓๑] เมื่อโงมฺมุขพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุเทนลงจากที่จงกรม เข้าไปยัง วิหาร แล้วนั่งบนอาสนะที่จัดไว้ . แมโงมฺมุขพราหมณ์ก็ลงจากที่จงกรม เข้าไปยังวิหาร แล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว ท่านพระอุเทนได้กล่าวกะโงมฺมุขพราหมณ์ว่า ดุร พราหมณ์ อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านปรารถนา ก็เชิญนั่งเถิด .

โง . ก็ข้าพเจ้าต้องการเชื่อเชื่อยของท่านพระอุเทนนี้แล จึงยังไม่นั่ง เพราะว่าคนเช่น ข้าพเจ้า อันใครไม่เชื่อเชื่อยก่อนแล้ว จะพึงสำคัญการที่จะพึงนั่งบนอาสนะอย่างไร .

ลำดับนั้นแล โงมฺมุขพราหมณ์ถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอุเทนว่า ดุรสมณะผู้เจริญ การบวชอันชอบธรรมย่อม ไม่มี ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะบัณฑิตทั้งหลายเช่นท่านไม่เห็นข้อนี้ หรือ ไม่เห็นธรรม ในเรื่องนี้ . ท่านพระอุเทนกล่าวว่า ดุรพราหมณ์ ถ้าท่านพึงยอมคำที่ควรยอม และพึงคัดค้าน คำที่ควรคัดค้านของเรา อนึ่ง ท่านไม่พึงรู้เนื้อความแห่งภาสิตใด พึงซักถามเราในภาสิตนั้นให้ยิ่ง ไปว่า ดุรท่านอุเทน ภาสิตนี้อย่างไร เนื้อความแห่งภาสิตนี้เป็นไฉน เพราะทำได้อย่างนี้ เราทั้งสองพึงมีการเจรจาปราศรัยในเรื่องนี้กันได้ .

โง . ข้าพเจ้าจักยอมคำที่ควรยอม และจักคัดค้านคำที่ควรคัดค้านของท่านอุเทน อนึ่ง ข้าพเจ้าจักไม่รู้เนื้อความแห่งภาสิตของท่านอุเทนข้อใด ข้าพเจ้าจักซักถามท่านอุเทนในภาสิตข้อนั้น ให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรท่านอุเทน ภาสิตนี้อย่างไร เนื้อความแห่งภาสิตนี้เป็นไฉน เพราะทำได้ อย่างนี้ เราทั้งสองจงเจรจาปราศรัยกันในเรื่องนี้เถิด .

บุคคล ๔ จำพวก

[๖๓๒] อ . ดุรพราหมณ์ บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นไฉน ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบการชวนชวายในการ ทำตนให้เดือดร้อน ๑ บางคนเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบการชวนชวายในการทำผู้อื่นให้ เดือดร้อน ๑ บางคนเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบการชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ๑ บางคนไม่ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่เป็นผู้ทำอื่น ให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน และ ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น สบายแต่ความสุข มิตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบัน ๑ ดุรพราหมณ์ บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนี้ บุคคลไหนย่อม ยังจิตของท่านให้ยินดี .

โง . ดุรท่านอุเทน บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตน ให้เดือดร้อนนี้ ย่อมไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี แม้บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบการ ชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนี้ ก็ไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ถึงบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวาย ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนี้ ก็ไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ส่วนบุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวายในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบ ความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน และ ไม่ทำผู้อื่นให้ เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ไม่มีความหิว ดับสนธิ เป็นผู้เย็น สบายแต่ความสุข มิตนเป็นดังพรหม อยู่ในปัจจุบันเทียว บุคคลนี้ย่อมยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี .

อ . ดุรพราหมณ์ ก็เพราะเหตุไร บุคคล ๓ จำพวกนี้ จึงไม่ยังจิตของท่านให้ยินดี?

โง . ดุรท่านอุเทน บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำตน ให้เดือดร้อน เขาย่อมทำตนผู้รักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เร่าร้อน เพราะเหตุนี้ บุคคลนี้ จึงไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี แม้บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาก็ย่อมทำผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เร่าร้อน เพราะเหตุนี้ บุคคลนี้จึง ไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ถึงบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวาย ในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวายในการทำผู้อื่นให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
เดือดร้อน เขาก็ทำตน และผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เร่าร้อน เพราะเหตุนี้
บุคคลนี้จึง ไม่ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ส่วนบุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความ
ชวนชววยในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้ง ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยใน
การทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่มีความหิว
ดับสนิท เป็นผู้เย็น สบายแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว เขาย่อมไม่
ทำตน และผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้เร่าร้อน เพราะเหตุนี้ บุคคลนี้จึงยังจิต
ของข้าพเจ้าให้ยินดี .

บริษัท ๒ จำพวก

[๖๓๓] อ. ดุรพราหมณ์ บริษัท ๒ จำพวกนี้ ๒ จำพวกเป็นโจน คือบริษัทพวกหนึ่งใน
ในโลกนี้ กำหนดยินดีในแก้วมณีและกษุณทล ย่อมแสวงหาบุตรและภรรยา ทาสีและทาส
นาและที่ดิน ทองและเงิน ส่วนบริษัทพวกหนึ่งในโลกนี้ ไม่กำหนดยินดีในแก้วมณีและกษุณทล
ละบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน แล้วออกบวชเป็นบรรพชิต
ดุรพราหมณ์ บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยในการทำตนให้เดือดร้อน
ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้
เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น สบายแต่ความสุข มีตน
เป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว ท่านเห็นบุคคลนี้ในบริษัทไหนมาก คือ ในบริษัทผู้กำหนดยินดี
ในแก้วมณีและกษุณทล แสวงหาบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน
และในบริษัทผู้ไม่กำหนดยินดีในแก้วมณีและกษุณทล ละบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและ
ที่ดิน ทองและเงิน แล้วออกบวชเป็นบรรพชิต?

โฆ. ดุรพราหมณ์ บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยในการทำตนให้เดือดร้อน
ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชววยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มีความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น สบาย
แต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว ข้าพเจ้าเห็นบุคคลนี้ มีมากในบริษัทไม่
กำหนดยินดีในแก้วมณีและกษุณทล ละบุตรและภรรยา ทาสีและทาส นาและที่ดิน ทองและเงิน
แล้วออกบวชเป็นบรรพชิต .

อ. ดุรพราหมณ์ ก็ในบัดนั้นเองแล เราย่อมรู้คำที่ท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ว่า ดุร
สมณะผู้เจริญ การบวชอันชอบธรรมย่อมไม่มี ข้าพเจ้ามีความเห็นในเรื่องนี้เป็นอย่างนี้ เพราะบัณฑิต
ทั้งหลายเช่นท่าน ไม่เห็นเช่นนั้น หรือเพราะไม่เห็นธรรมในเรื่องนี้ .

โฆ. ดุรพราหมณ์ วาจาที่ท่านกล่าวแก่ข้าพเจ้านั้น เป็นวาจาไม่มีเหตุสนับสนุนโดยแท้
การบวชอันชอบธรรมมีจริง ข้าพเจ้ามีความเห็นในเรื่องนี้ อย่างนี้ และขอท่านอุเทนโปรดจำข้าพเจ้า
ไว้ อย่างนี้ อนึ่ง บุคคล ๔ จำพวกนี้ ท่านอุเทนกล่าวแล้วโดยย่อไม่จำแนกโดยพิสดาร ขอโอกาส
เถิดท่าน ขอท่านอุเทนช่วยอนุเคราะห์จำแนกบุคคล ๔ จำพวกนี้โดยพิสดารแก่ข้าพเจ้าเถิด .

อ. ดุรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้นท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว .

โฆฏมุขพราหมณ์รับคำท่านพระอุเทนว่า อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ .

ติตถิยวัตร

[๖๓๔] ท่านพระอุเทนได้กล่าวว่า ดุรพราหมณ์ ก็บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบ
ความชวนชววยในการทำตนให้เดือดร้อนเป็นโจน ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็น
คนเปลือย ไร้มารยาท เลียมือ เขาเชิญให้มารับรักษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดก็ไม่หยุด
ไม่ยินดีรับรักษาที่เขาเข้ามาให้ ไม่ยินดีรับรักษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่ยินดีรับนิมนต์ ไม่รับรักษา
ปากหม้อ ไม่รับรักษาจากปากกระเช้า ไม่รับรักษาคร่อมธรณีประตู ไม่รับรักษาคร่อมท่อนไม้
ไม่รับรักษาคร่อมสาก ไม่รับรักษาของของคนสองคนกำลังบริโภคอยู่ ไม่รับรักษาของหญิงมีครรภ์
ไม่รับรักษาของหญิงผู้กำลังให้ลูกดูนม ไม่รับรักษาของหญิงผู้คลอเคลียชาย ไม่รับรักษาที่แนะนำ
ทำกันไว้ ไม่รับรักษาในที่ที่เขาเลี้ยงสุนัข ไม่รับรักษาในที่มิแมลงวันตอมเป็นกลุ่ม ไม่รับปลา
ไม่รับเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มน้ำหมักดอง เขารับรักษาที่เรือนหลังเดียว เยียวยา
อัดภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง รับรักษาที่เรือน ๒ หลัง เยียวยาอัดภาพด้วยข้าว ๒ คำบ้าง ฯลฯ
รับรักษาที่เรือน ๓ หลัง เยียวยาอัดภาพด้วยข้าว ๓ คำบ้าง เยียวยาอัดภาพด้วยรักษาในถาดน้อย
ใบเดียวบ้าง ๒ บ้าง ฯลฯ ๓ บ้าง กินอาหารที่เก็บค้างไว้วันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ฯลฯ ๓ วันบ้าง
เป็นผู้ประกอบความชวนชววยในการบริโภคภัตที่เรียนมาตั้งถึงเดือนเช่นนี้ด้วยประการฉะนี้ เป็นผู้
มีผักดองเป็นรักษาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นรักษาบ้าง มีลูกเดือยเป็นรักษาบ้าง มีกากข้าวเป็นรักษาบ้าง
มีสาหร่ายเป็นรักษาบ้าง มีรำเป็นรักษาบ้าง มีข้าวตังเป็นรักษาบ้าง มีข้าวใหม่เป็นรักษาบ้าง
มีหญ้าเป็นรักษาบ้าง มีโคมัยเป็นรักษาบ้าง มีเหง้ามันและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้
หล่นเยียวยาอัดภาพบ้าง เขานุ่งห่มผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง
ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนังสือบ้าง หนังสือทั้งเลียบบ้าง ผ้าคากรองบ้าง ผ้าเปลือกไม้กรองบ้าง
ผ้าผลไม้มกรองบ้าง ผ้ากัมพลทำด้วยผมนคนบ้าง ผ้ากัมพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำด้วยขนปิกนก
เด้าบ้าง เป็นผู้ถือการถอนผมและหนวด คือ ประกอบความชวนชววยในการถอนผมและหนวด
บ้าง เป็นผู้ถือการยืน คือ ห่มอาสนะบ้าง เป็นผู้ถือกระโห้ง คือ ประกอบความเพียรในการเดิน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
กระโหยงบ้าง เป็นผู้ถือการนอนบนหนาม คือ สำเร็จการนอนบนหนามบ้าง เป็นผู้ถือการอาบน้ำ
วันละ ๓ ครั้ง คือ ประกอบความชวนชวชวยในการลงน้ำบ้าง เป็นผู้ชวนชวชวยในการประกอบเหตุ
เครื่องทำกายให้เดือดร้อน ให้เร่าร้อน ด้วยวิธีเป็นอันมากเช่นนี้อยู่ ดูกรพราหมณ์ บุคคลนี้
เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำตนให้เดือดร้อน .

[๖๓๕] ดูกรพราหมณ์ ก็บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการ
ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นโจน ดูกรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนฆ่าแกะขายเลี้ยงชีพ
เป็นคนฆ่าหมูขายเลี้ยงชีพ เป็นคนฆ่านกขายเลี้ยงชีพ เป็นคนฆ่าเนื้อขายเลี้ยงชีพ เป็นพราน
เป็นคนฆ่าปลา เป็นโจร เป็นคนรับจ้างฆ่าโจร เป็นใหญ่ในเรือนจำ หรือแม่ใครๆ อันผู้มีการงาน
อันหยาบช้า ดูกรพราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นคนทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวย
ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

[๖๓๖] ดูกรพราหมณ์ ก็บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการ
ทำตนให้เดือดร้อน ทั้งทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
เป็นโจน ดูกรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชามหาชาติรีย์ ได้รับมรดกมรดกแล้ว
หรือเป็นพราหมณ์มหาศาล เขาสั่งให้สร้างสันถาคารใหม่ไว้ด้านตะวันออกแห่งนคร แล้วปลงผม
และหนวด นุ่งหนึ่งเสื้อหนึ่งแถบ เอาน้ำมันเจือเนยใสทากาย เกาหลังด้วยเขาสัตว์ เข้าไปยัง
สันถาคารพร้อมด้วยยมเหสี และพราหมณ์ปโรหิต เขาอนนอนพื้นดินอันไม่มีเครื่องลาด ซึ่งไล่ทา
ด้วยของเขียวสด พระราชาเยียวยอติภาพด้วยน้ำมันในเต้าที่หนึ่ง พระมเหสีเยียวยอติภาพด้วย
น้ำมันในเต้าที่ ๒ พราหมณ์ปโรหิตเยียวยอติภาพด้วยน้ำมันในเต้าที่ ๓ ขุนาไฟด้วยน้ำมันใน
เต้าที่ ๔ ลูกโคเยียวยอติภาพด้วยน้ำมันที่เหลือแห่งแม่โคลูกอ่อนตัวเดียว เขาสั่งอย่างนี้ว่า
จงฆ่าโคผู้เท่านี้ ลูกโคผู้เท่านี้ ลูกโคเมียเท่านี้ แพะเท่านี้ แกะเท่านี้ เพื่อประโยชน์แก่การ
บูชาญญ จงตัดต้นไม้เท่านี้ เพื่อประโยชน์แก่การทำโรงบูชาญญ จงถอนหญ้าเท่านี้เพื่อลาดพื้น
ชนเหล่าใดเป็นพาสกัติ เป็นคนใช้กัติ เป็นกรรมกรกัติ ของพระราชาหรือพราหมณ์มหาศาลนั้น
ชนเหล่านั้นถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม ร้องไห้น้ำตานองหน้า ทำการงานตามกำหนดสั่ง
ดูกรพราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำตน
ให้เดือดร้อน ทั้งทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน .

[๖๓๗] ดูกรพราหมณ์ ก็บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวชวยใน
การทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความชวนชวชวยในการทำผู้อื่น
เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่มีความหิว ดับสนธิ
เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว เป็นโจน ดูกรพราหมณ์
พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว
เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วย
พระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์
ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง . ถกขบถกัติ บุตรถกขบถกัติ หรือบุคคล
ผู้เกิดภายหลังในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้ฟังธรรมนั้น ครั้นได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้ศรัทธา
ในพระตถาคต เขาประกอบด้วยศรัทธานั้น ย่อมเห็นตระหนักรู้ชัดว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทาง
มาแห่งกิเลสธลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์
ให้บริบูรณ์บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัดแล้ว ไม่ใช้ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด . สมัยต่อมา เขาจะกองโกศสมบัติน้อยใหญ่
ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกบวชเป็นบรรพชิต .

ผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาทิพ

[๖๓๘] เมื่อเขาบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและอาทิพเสมอด้วยภิกษุ
ทั้งหลาย เป็นผู้ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางท่อนไม้ วางศาสตรา มีความละอาย
มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่อกุลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ละการลักทรัพย์ เว้นขาด
จากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย มีตน
สะอาดอยู่ ละกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้น
จากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน ละมุสสาวาท เว้นขาดจากมุสสาวาท พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์
พูดเป็นหลักฐานควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจาก
ข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกรำวกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้ว ไม่มาบอก
ข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกรำว สมานคนที่แตกรำวกันบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกัน
บ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน
กล่าวแต่คำที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำไม่มีโทษ
เพราะเหตุ ขานให้รัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ละคำเพ้อเจ้อ เว้น
ขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมี
หลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร เธอเป็นผู้เว้นขาด
จากการพราศพิชคามและภุตคาม เป็นผู้ฉันทนเดียว เว้นการฉันทนในราตรี เว้นการฉันทนในเวลาวิกาล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เป็นผู้เว้นขาดจากการพื่อนรำ ขบร้อง การประโคมดนตรี และการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เป็น
ผู้เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับและตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประเทืองผิว
อันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัว เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เว้นขาดจาก
การรับทองและเงิน เว้นขาดจากการรับธัญชาติดิบ เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ เว้นขาดจากการ
รับสตรีและกุมาริ เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ เว้นขาด
จากการรับไก่และสุกร เว้นขาดจากการรับ ช้าง โค ม้าและลา เว้นขาดจากการรับนาและที่ดิน
เว้นขาดจากการประกอบทุตกรรมและการรับใช้ เว้นขาดจากการซื้อและการขาย เว้นขาดจากการ
หล่อโกงด้วยตราซึ่ง การโกงด้วยของปลอมและการโกงด้วยเครื่องตวงวัด เว้นขาดจากการรับสินบน
การล่อลวงและการตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ ตีซึ่ง การปล้น และการโขก .
เธอเป็นผู้สิ้นโดยด้วยจิวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง จะไปทาง
ทิศภาคใด ๆ ก็ถือเอาไปได้เอง . เปรียบเหมือนนก จะบิน ไปทางทิศภาคใด ๆ ก็มีแต่ปีกของ
ตัวเป็นภาระบินไปฉะนั้น . เธอประกอบด้วยศีลชั้นอื่นเป็นของพระอริยะนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่มี
โทษเฉพาะตน . เธอเห็นรูปด้วยจิตแล้ว ไม่เป็นผู้ยึดถือนี้มนต์ ไม่ยึดถืออณูพญฺชนะ ย่อม
ปฏิบัติเพื่อสรวมจักขุทริย ที่เมื่อไม่สรวมแล้ว พึงเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ
อกิขฌา และโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษากุศลจักขุทริย ถึงความสรวมในจักขุทริย พึงเสีย
ด้วยหู . . . สูดกลิ่นด้วยจมูก . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . รัศธรรมารมณ์
ด้วยใจแล้ว ไม่เป็นผู้ยึดถือนี้มนต์ ไม่ยึดถืออณูพญฺชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสรวมมโนทริย ที่เมื่อ
ไม่สรวมแล้ว พึงเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อกิขฌาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า
รักษามโนทริย ถึงความสรวมในมโนทริย . เธอประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นของพระอริยะ
นี้ ย่อมได้เสวยสุขอันบริสุทธิ์ เฉพาะตน . เธอเป็นผู้กระทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการ
ถอยกลับ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการแล ในการเหลียว ย่อมทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า ใน
เหยียดออก ย่อมทำความรู้สึกตัวในการทรงสังฆาภิบาตรและจิวร ย่อมทำความรู้สึกตัวในการฉน
ในการตีบ ในการเคี้ยว ในการลิ้ม ย่อมทำความรู้สึกตัวในการถายอจจระปัสสวาระ ย่อมทำ
ความรู้สึกตัวในการเดิน ในการยืน ในการนั่ง ในการหลับ ในการตื่น ในการพูด ในการนิ่ง .

[๖๓๙] ภิกษุหนึ่งประกอบด้วยศีลชั้นอื่น เป็นของพระอริยะด้วยอินทริยสังวรอันเป็น
ของพระอริยะ และด้วยสติสัมปชัญญะอันเป็นของพระอริยะเช่นนี้ ย่อมเสพละอายอันสงัด
คือ ปา โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต
ในเวลาภายหลังภัต นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความโลภ คือ
อกิขฌา มีใจปราศจากความโลภอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกิขฌา ละความประทุษร้าย คือ
พยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่อกุลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้
บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาท ละกีนมิทระ ปราศจากกีนมิทระ มีความกำหนดหมาย
อยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกีนมิทระ ละอุทธีจจกุกุจะ
เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธีจจกุกุจะ ละวิจิกิจจา
ข้ามวิจิกิจจา ไม่มีความสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจจา .

ฉาน ๔

[๖๔๐] ภิกษุหนึ่ง ละนิรณ ๕ ประการ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทำปัญญาให้ทรพล
เหล่านี้แล้ว สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานอันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข
เกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌานอันมีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก
ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติสัม-

* ปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย
สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีมื่อเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุตติยฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มื่อเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ .

ญาณ ๓

[๖๔๑] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
เป็นจิตอันควรแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวแล้วอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่อ
ปพเพนิวาสานุสสติญาณ . เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง
๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง
๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์
เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้างว่า ในภพนั้น
เราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์
อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพ
นั้น เราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข
เสวยทุกข์ อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอ
ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ .

[๖๔๒] ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิ . . . ถึงความไม่หวั่นไหวแล้วอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้ม
จิตไปเพื่อรู้จัดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย . เธอเห็นหมูสัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณงาม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์
ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายทุจริต ฯลฯ ดีเตียนพระ-
* อริยะเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เมื่อตายไป จึงต้องเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายสุจริต ฯลฯ ไม่ดีเตียนพระอริยะเจ้า เป็น
สัมมาทิฎฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไป ได้เข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์
เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณงาม ได้ดี
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
ด้วยประการดังนี้ .

[๖๔๓] ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ . . . ถึงความไม่หวั่นไหวแล้วอย่างนี้ ย่อมโหม่หม่อม
จิตไปเพื่อญาณเป็นเหตุสิ้นอาสวะ . เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย
นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เหล่าอาสวะ นี้เหตุเกิดอาสวะ นี้ความดับอาสวะ
นี้ข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับอาสวะ เมื่อเธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก
กามาสวะ แมื่จากภวาสวะ แมื่จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า
หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี ดูกรพราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่
ประกอบความชวนชวยในการทำตนให้เดือดร้อน ทั้งไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ประกอบความ
ชวนชวยในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่มี
ความหิว ดับสนิท เป็นผู้เย็น เสวยแต่ความสุข มีตนเป็นดังพรหมอยู่ในปัจจุบันเทียว .

การสร้างศาลาสงฆ์

[๖๔๔] เมื่อท่านพระอเทนกล่าวอย่างนี้แล้ว โฆฏุมขพราหมณ์ ได้กล่าวกะท่านพระ-
* อุเทนะ ข้าแต่ท่านอุเทน ภาสิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านอุเทน ภาสิตของท่านแจ่มแจ้ง
นัก ท่านอุเทนประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด
บอกทางแกล่นหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น
ข้าพเจ้านี้ ขอถึงท่านอุเทนกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านอุเทนทรงจำข้าพเจ้า
ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป .

อุ . ดูกรพราหมณ์ ท่านอย่าได้ถึงอาตมาเป็นสรณะเลย เชิญท่านถึงพระผู้มีพระภาคที่
อาตมาถึงเป็นสรณะเป็นสรณะเถิด .

โฆ . ข้าแต่ท่านอุเทน เดียวนี้ ท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ประทับอยู่ที่ไหน?

อุ . ดูกรพราหมณ์ เดียวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เสด็จ
ปรินิพพานเสียแล้ว .

โฆ . ข้าแต่ท่านอุเทน ถ้าเหล่าข้าพเจ้าฟังได้ฟังว่า ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ประทับ
อยู่ในหนทางแม่ ๑๐ โยชน์ ข้าพเจ้าก็พึงไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
แม่สิ้นหนทาง ๑๐ โยชน์ ถ้าเหล่าข้าพเจ้าฟังได้ฟังว่า ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ประทับอยู่
ในหนทาง ๒๐ โยชน์ . . . ๓๐ โยชน์ . . . ๔๐ โยชน์ . . . ๕๐ โยชน์ . . . แม่ ๑๐๐ โยชน์ ข้าพเจ้าก็
พึงไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม่สิ้นหนทาง ๑๐๐ โยชน์ แต่ว่า
ท่านพระโคตมพระองค์นั้น เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้าขอถึงท่านพระโคตมพระองค์นั้น
แม่เสด็จปรินิพพานแล้ว กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ เป็นสรณะ ขอท่านอุเทนทรงจำ
ข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อนึ่ง มีเบี้ยเลี้ยงประจำ ที่
พระเจ้าอังคราชโปรดพระราชทานแก่ข้าพเจ้าทุกวัน ข้าพเจ้าขอถวายส่วนหนึ่งจากเบี้ยเลี้ยงประจำ
นั้นแก่ท่านอุเทน .

[๖๔๕] อุ . ดูกรพราหมณ์ ก็พระเจ้าอังคราชโปรดพระราชทานอะไรเป็นเบี้ยเลี้ยง
ประจำทุกวันแก่ท่าน?

โฆ . ข้าแต่ท่านอุเทน พระเจ้าอังคราชโปรดพระราชทานกหาปณะ ๕๐๐ เป็นเบี้ยเลี้ยง
ประจำแก่ข้าพเจ้า .

อุ . ดูกรพราหมณ์ การรับทองและเงิน ไม่สมควรแก่อาตมาทั้งหลาย .

โฆ . ข้าแต่ท่านอุเทน ถ้าทองและเงินนั้น ไม่สมควร ข้าพเจ้าจะให้สร้างวิหารถวาย
ท่านอุเทน .

อุ . ดูกรพราหมณ์ ถ้าแลท่านปรารถนาจะให้สร้างวิหารถวายอาตมา ก็ขอให้สร้างโรง
เลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาตลีบุตรเถิด .

โฆ . ด้วยข้อที่ท่านอุเทนชักชวนข้าพเจ้าในสังฆทานนี้ ข้าพเจ้ามีใจชื่นชมยินดีเหลือ
ประมาณ ข้าแต่ท่านอุเทน ข้าพเจ้าจะให้สร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาตลีบุตร ด้วย
เบี้ยเลี้ยงประจำส่วนนี้ด้วย ด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนอื่นด้วย .

ครั้งนั้นแล โฆฏุมขพราหมณ์ให้จัดสร้างโรงเลี้ยงถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาตลีบุตร ด้วย
เบี้ยเลี้ยงประจำส่วนนี้ และส่วนอื่น โรงเลี้ยงนั้น เดียวนี้เรียกว่าโฆฏุมชิ ฉะนั้นแล .

จบ โฆฏุมขสูตร ที่ ๔ .

๕. จังกีสุต

เรื่องจังกิพราหมณ์

[๖๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงพราหมณคามของชนชาวโกศลชื่อว่า โอปาสาทะ . ได้ทราบว่ามีพระภิกษุประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งโอปาสาทพราหมณคาม . ก็สมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่า จังกิปกครองโอปาสาทพราหมณคาม อันค้ำคั่งด้วยประชาชนและหมู่สัตว์ อุดมไปด้วยหญ้า ไม้และน้ำ สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร เป็นราชสมบัติอันพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงโปรดพระราชทานเป็นรางวัลให้เป็นสิทธิ์ .

[๖๔๗] พราหมณ์และคฤหบดีชาวโอปาสาทพราหมณคามได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดม ศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงโอปาสาทพราหมณคาม ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทางทิศเหนือ แห่งโอปาสาทพราหมณคาม ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ได้ขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วย พระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและ มนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งปวงขณะบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์ เห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล .

ครั้งนั้นแล พราหมณ์และคฤหบดีชาวโอปาสาทพราหมณคาม พากันออกจาก โอปาสาทพราหมณคามเป็นหมู่ๆ มุ่งหน้าไปทางทิศอุดร พากันไปทางป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน . ก็สมัยนั้นแล จังกิพราหมณ์นอนพักผ่อนกลางวันอยู่ในปราสาทชั้นบน .

[๖๔๘] จังกิพราหมณ์ได้เห็นพราหมณ์ และคฤหบดีชาวโอปาสาทพราหมณคาม พากัน ออกจากโอปาสาทพราหมณคามเป็นหมู่ๆ มุ่งหน้าไปทางทิศอุดร พากันไปยังป่าไม้สาละอันชื่อว่า เทพวัน ครั้นเห็นแล้วจึงเรียกนักการมาถามว่า พ่อนักการ พราหมณ์และคฤหบดีชาวโอปาสาท-

*พราหมณคาม พากันออกจากโอปาสาทพราหมณคามเป็นหมู่ๆ มุ่งหน้าไปทางทิศอุดร พากันไป ยังป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทำไมกัน . นักการตอบว่า ข้าแต่ท่านจังกิ มีเรื่องอยู่ พระสมณ-

*โคตมศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อมกับภิกษุสงฆ์ หมู่ใหญ่ เสด็จถึงโอปาสาทพราหมณคาม ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทางทิศเหนือ แห่งโอปาสาทพราหมณคาม ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้น ได้ขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น พากันไปเพื่อเฝ้าท่านพระโคตมพระองค์นั้น .

จ. พ่อนักการ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดีชาวโอปาสาท-

*พราหมณคาม แล้วจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกท่านผู้เจริญทั้งหลาย จังกิพราหมณ์สั่งมาอย่างนี้ว่า ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงรออยู่ก่อน แม้จังกิพราหมณ์ก็จะไปเฝ้าพระสมณโคตม .

นักการรับคำจังกิพราหมณ์แล้ว เข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดีชาวโอปาสาทพราหมณคาม แล้วกล่าวว่า ดูกท่านผู้เจริญทั้งหลาย จังกิพราหมณ์สั่งมาอย่างนี้ว่า ขอท่านทั้งหลายจงรอก่อน แม้จังกิพราหมณ์ก็จะไปเฝ้าพระสมณโคตมด้วย .

จังกิพราหมณ์จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๖๔๙] ก็สมัยนั้นแล พราหมณ์ต่างเมืองประมาณ ๕๐๐ พักอยู่ในโอปาสาทพราหมณคาม ด้วยกรณีกิจบางอย่าง . พราหมณ์เหล่านั้นได้ฟังข่าวว่า จังกิพราหมณ์จักไปเฝ้าพระสมณโคตม . ลำดับนั้น พราหมณ์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาจังกิพราหมณ์ถึงที่อยู่ แล้วได้ถามจังกิพราหมณ์ว่า ได้ทราบว่า ท่านจังกิจักไปเฝ้าพระสมณโคตมจริงหรือ? จังกิพราหมณ์ตอบว่า ดูกท่านผู้เจริญ ทั้งหลาย เป็นความจริงอย่างนั้น แม้เรจักไปเฝ้าพระสมณโคตม .

เว. ท่านจังกิอย่าไปเฝ้าพระสมณโคตมเลย ท่านจังกิไม่สมควรจะไปเฝ้าพระสมณโคตม พระสมณโคตมสมควรจะเสด็จมาหาท่านจังกิ เพราะว่าท่านจังกิเป็นอกุโธสชาติทั้งฝ่ายมารดาและ บิดา มีกรรมที่เป็นที่ถือปฏิสนธิมดจตตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านติเตียนได้โดย อ้างถึงชาติ แม้เพราะเหตุที่ท่านจังกิเป็นอกุโธสชาติ . . . ไม่มีใครคัดค้านติเตียนได้โดยอ้างถึงชาตินี้ ท่านจังกิจึงไม่สมควรจะไปเฝ้าพระสมณโคตม แต่พระสมณโคตมนั้นแล สมควรจะเสด็จมาหา ท่านจังกิ ท่านจังกิแลเป็นผู้มีมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก . . . ท่านจังกิแลเป็นผู้รอบไตรเทพ พร้อมทั้งคัมภีร์นิมิตและคัมภีร์กฎะ พร้อมทั้งประเภทอักษรมีคัมภีร์อิติหาสะเป็นที่ ๕ เข้าใจ ด้วยท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราท่านายมหาปรีสลักษณะ . . . ท่านจังกิ แลเป็นผู้มีรูปงาม นาคู นาคูเลื่อมใส ประกอบด้วยผิวพรรณผ่องผ่องยิ่งนัก มีวรรณะคล้ายพราหมณ์ มีสรีระคล้ายพราหมณ์ นาคูนาชฌมไม่น้อย . . . ท่านจังกิแลเป็นผู้มีศีล มีศีลยังยืน ประกอบด้วยศีล ยังยืน ท่านจังกิแลเป็นผู้มีวาจาไพเราะ มีเสียงไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองสละสลวย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธ์
ไม่มีโทษ ให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ชัด . . . ท่านจึงก็แลเป็นอาจารย์และอาจารย์ของคนเป็นอันมาก
สอนมนต์ให้มากพ ๓๐๐ คน . . . ท่านจึงก็แลเป็นผู้อื่นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสักการะ เคารพ
นับถือ บูชา นอบน้อม . . . ท่านจึงก็แลเป็นผู้อื่นพราหมณ์ไปกษัตริย์สักการะ เคารพ นับถือ
บูชา นอบน้อม . . . ท่านจึงก็แลปกครองโอปาสาทพราหมณคาม อันตั้งตั้งไปด้วยประชาชนและ
หมู่สัตว์อุดมด้วยหญ้า ไม้และน้ำ สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร เป็นราชสมบัติอันพระเจ้าปเสนทิโกศล
ทรงโปรดพระราชทานเป็นรางวัลให้เป็นสิทธิ์ แม้เพราะเหตุที่ท่านจึงก็ปกครองโอปาสาทพราหมณ-
*คาม อันตั้งตั้งไปด้วยประชาชนและหมู่สัตว์ อุดมด้วยหญ้า ไม้และน้ำ สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร
เป็นราชสมบัติอันพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงโปรดพระราชทานเป็นรางวัลให้สิทธิ์นี้ ท่านจึงก็จึงไม่
สมควรจะไปเฝ้าพระสมณโคดม แต่พระสมณโคดมสมควรจะเสด็จมาหาท่านจึงก็ .

สรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า

[๖๕๐] เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงก็พราหมณ์ได้กล่าวกะพราหมณ์
เหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้าบ้าง เราทั้งหลาย
สมควรจะไปเฝ้าพระสมณโคดมพระองค์นั้นทุกประการ แต่ท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้น
ไม่สมควรเสด็จมาหาเราเลย ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบที่ พระสมณโคดมทรงเป็น
อกโตสชาติทั้งฝ่ายพระมารดาทั้งฝ่ายพระบิดา มีพระกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิมดจตติ ตลอด ๗
ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านได้โดยอ้างถึงพระชาติ แม้เพราะเหตุที่พระสมณโคดมเป็น
อกโตสชาติ ฯลฯ ไม่มีใครคัดค้านได้โดยอ้างถึงพระชาตินี้ ท่านพระโคดมพระองค์นั้น
จึงไม่สมควรจะเสด็จมาหาเราทั้งหลาย ที่ถูกเราทั้งหลายนี้แหละสมควรจะไปเฝ้าท่านพระโคดม
พระองค์นั้น ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบที่พระสมณโคดมทรงสละเงินและทองมากมาย
ทั้งที่อยู่ในพื้นดิน ทั้งที่อยู่ในอากาศเสด็จออกผนวช . . . พระสมณโคดมกำลังร่ำ พระเกศาต่ำสนิท
ยังหนุ่มแน่นตั้งอยู่ในปฐมวัย เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิต . . . เมื่อพระมารดาและพระบิดา
ไม่ทรงปรารถนาให้ทรงผนวช พระพักตร์อาบไปด้วยพระอัสสสุล ทรงกินแสงอยู่ พระสมณโคดม
ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสายะ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิต . . .
พระสมณโคดมมีพระรูปงาม นาดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก
มีพระวรณะคล้ายพรหม มีพระสรีระคล้ายพรหม นาดู น่าชม มีใช้น้อย . . . พระสมณโคดมทรง
มีศีล มีศีลเป็นอริยะ มีศีลเป็นกุศล ทรงประกอบด้วยศีลเป็นกุศล . . . พระสมณโคดมมีพระวาจา
ไพเราะ มีพระสำเนียงไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟัง
ให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง . . . พระสมณโคดมทรงเป็นอาจารย์และอาจารย์ของคนหมู่มาก . . .
พระสมณโคดมทรงมีกามราคะสิ้นแล้ว ทรงเลิกละนครศิลป์ . . . พระสมณโคดมทรงเป็นกรรมวาจา
เป็นกิริยาที่ ไม่ทรงมุ่งร้ายแก่พวกพราหมณ์ . . . พระสมณโคดมเสด็จออกทรงผนวชจากสกุลสูง
คือ จากสกุลกษัตริย์อันไม่เจือปน . . . พระสมณโคดมเสด็จออกทรงผนวช จากสกุลมั่งคั่ง
มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก . . . คนต่างรัฐต่างชนบท พากันมาทูลถามปัญหาพระสมณโคดม . . .
เทวดาหลายพันพากันมอบกายถวายชีวิตถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ . . . กิตติศัพท์อันงามของ
พระสมณโคดม ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็น
พระอรหันต์ . . . เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม . . . พระสมณโคดมทรงประกอบด้วย
มหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ . . . พระเจ้าแผ่นดินนครจอมทัพรพระนามว่าพิมพิสาร พร้อมด้วย
พระโอรสและพระมเหสี ทรงมอบกายถวายพระชนม์ถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ . . . พระเจ้า-
*ปเสนทิโกศลทรงมอบกายถวายพระชนม์ถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ . . . พราหมณ์ไปกษัตริย์
พร้อมด้วยบุตรและภรรยา มอบกายถวายชีวิตถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ . . . พระสมณโคดม
เสด็จถึงโอปาสาทพราหมณคาม ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทางทิศเหนือแห่ง
โอปาสาทพราหมณคาม สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มาสู่เขตบ้านของเราทั้งหลาย
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นแขกของเราทั้งหลาย และเป็นแขกที่เราทั้งหลายพึง
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย แม้เพราะเหตุที่พระสมณโคดมเสด็จถึง
โอปาสาทพราหมณคาม ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละอันชื่อว่าเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งโอปาสาท-
*พราหมณคาม ชื่อว่าเป็นแขกของเราทั้งหลาย และเป็นแขกที่เราทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ
นับถือ บูชา นี้ ท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้น จึงไม่สมควรจะเสด็จมาหาเราทั้งหลาย ที่ถูก
เราทั้งหลายนี้แหละ สมควรไปเฝ้าท่านพระโคดมพระองค์นั้น ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ทราบพระคุณของพระโคดมพระองค์นั้นเพียงเท่านี้ แต่ท่านพระโคดมพระองค์นั้น มีพระคุณ
เพียงเท่านี้หาได้ ความจริง ท่านพระโคดมพระองค์นั้น มีพระคุณหาประมาณมิได้ ดูกรท่าน
ผู้เจริญทั้งหลาย ถึงแม้ท่านพระโคดมพระองค์นั้น ทรงประกอบด้วยองค์คุณแต่ละอย่างๆ ก็ไม่
สมควรจะเสด็จมาหาเราทั้งหลาย ที่ถูก เราทั้งหลายนี้แหละ สมควรไปเฝ้าท่านพระโคดม
พระองค์นั้น .

เว . ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เราทั้งปวงเที่ยว จักไปเฝ้าพระสมณโคดม .

ครั้งนั้นแล จึงก็พราหมณ์พร้อมด้วยคณะพราหมณ์หมู่ใหญ่ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งตรัสปราศรัยถึงเรื่องบางเรื่อง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธวรรค
พอให้เป็นเครื่องระลึกถึงกันกับพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่าอยู่ .

[๖๕๑] กัสสปนั้นแล มาณพชื่อว่ากาปทิกะ ยังเป็นเด็กโกลนศีรษะมีอายุ ๑๖ ปีแต่กำเนิด
เป็นผู้รูปโตรเทพ . . . ชำนาญในคัมภีร์โลกยตะและตำราทำนายมหาปรีศลักษณะ นิ่งอยู่ในบริษัท
นั้นด้วย . เขาพูดสอดขึ้นในระหว่างๆ เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่ากำลังเจรจาอยู่กับพระผู้มี-

*พระภาค . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงห้ามกาปทิกมาณพว่า เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่า
กำลังเจรจาอยู่ ท่านการทวาชะอย่าพูดสอดขึ้นในระหว่างๆ ชี ท่านการทวาชะจงรอให้จบเสียก่อน .

กาปทิกมาณพพลุกตามบทมนต์

[๖๕๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว จังก็พราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ท่านพระโคตม อย่าทรงห้ามกาปทิกมาณพเลย กาปทิกมาณพเป็นบุตรของผู้มีสกุล เป็นพหูสูตร
เป็นบัณฑิต เจรจาถ้อยคำไพเราะ และสามารถจะเจรจาโต้ตอบในคำนั้นกับท่านพระโคตม ได้ .
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า กาปทิกมาณพ จักสำเร็จการศึกษาในปาพจน์ คือ
ไตรวิชาเป็นแน่แท้ พราหมณ์ทั้งหลาย จึงยกย่องเขาถึงอย่างนั้น . ครั้นนั้น กาปทิกมาณพได้มี
ความคิดว่า พระสมณโคตมจักทอดพระเนตรสบตาเรา เมื่อใดเรাজักทูลถามปัญหาหะพระสมณโคตม
เมื่อนั้น . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค ทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของกาปทิกมาณพด้วย
พระหฤทัยแล้ว ทรงทอดพระเนตรไปทางกาปทิกมาณพ . ครั้นนั้นแล กาปทิกมาณพได้มีความคิดว่า
พระสมณโคตมทรงใส่พระทัยเราอยู่ มิฉะนั้นเราพึงทูลถามปัญหาหะพระสมณโคตมเกิด . ลำดับนั้น
แล กาปทิกมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านโคตม ก็ในบทมนต์อันเป็นของเก่า
ของพราหมณ์ทั้งหลาย โดยนำสืบต่อกันมาตามคัมภีร์ พราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมถึงความตกลงโดย
ส่วนเดียวว่า สิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมตรัสว่าอย่างไร?

[๖๕๓] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูการทวาชะ ก็บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย
แม้พราหมณ์คนหนึ่งเป็นใครก็ตาม ทักล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แล
จริง สิ่งอื่นเปล่าดังนี้ มีอยู่หรือ?

กา . ไม่มีเลย ท่านพระโคตม .

พ . ดูการทวาชะ ก็เมื่ออาจารย์ท่านหนึ่ง แม้ปาจารย์ท่านหนึ่ง จนตลอด ๗ ชั่วอาจารย์
ของพราหมณ์ทั้งหลาย ทักล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่น
เปล่าดังนี้ มีอยู่หรือ?

กา . ไม่มีเลย ท่านพระโคตม .

พ . ดูการทวาชะ ก็ถ้ามีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัญญกะ
ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทวะ ฤาษีเวสสคามิตระ ฤาษีมัตถคิ ฤาษีอังคิระ ฤาษีการทวาชะ
ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีกุ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนต์ เป็นผู้บอกมนต์ พราหมณ์ทั้งหลาย
ในปัจจุบันนี้ขับตาม กล่าวตามซึ่งบทมนต์เก่านี้ ที่ท่านขับแล้ว บอกแล้ว รวบรวมไว้แล้ว
กล่าวได้ถูกต้อง บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ . บอกไว้ แม้ท่านเหล่านั้นก็กล่าวแล้ว
อย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่นเปล่า
ดังนี้หรือ?

กา . ไม่มีเลย ท่านพระโคตม .

พ . ดูการทวาชะ แม้อาจารย์ แม้ปาจารย์คนหนึ่งจะเป็นใครก็ตามตลอด ๗ ชั่วอาจารย์
ของพราหมณ์ทั้งหลาย ที่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ มีอยู่หรือ?

กา . ข้อนี้หาได้ ท่านพระโคตม .

พ . ดูการทวาชะ ก็ถ้ามีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัญญกะ
ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทวะ ฤาษีเวสสคามิตระ ฤาษีมัตถคิ ฤาษีอังคิระ ฤาษีการทวาชะ
ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีกุ เป็นผู้แต่งมนต์ เป็นผู้บอกมนต์ ได้สารถายบทมนต์
อันเป็นของเก่า ได้บอกมาแล้ว ได้รวบรวมไว้แล้ว เดียวนี้ พราหมณ์ทั้งหลายสารถายตามนั้น
กล่าวตามนั้น ภาสิตได้ตามที่ได้รับภาสิตไว้ บอกได้ตามที่ได้รับบอกไว้ แม้ท่านเหล่านั้นได้กล่าว
แล้วอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้หรือ?

กา . ไม่มีเลย ท่านพระโคตม .

[๖๕๔] พ . ดูการทวาชะ ได้ทราบกันดังนี้ว่า บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย ไม่มีพราหมณ์
แม้คนหนึ่งจะเป็นใครก็ตาม ที่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า ไม่มีใครแม้คนหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ เป็นปาจารย์ของอาจารย์ ตลอด ๗ ชั่วอาจารย์
ของพราหมณ์ทั้งหลาย ที่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้ ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า แม้ถ้ามีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัญญกะ ฤาษีวามกะ
ฤาษีวามเทวะ ฤาษีเวสสคามิตระ ฤาษีมัตถคิ ฤาษีอังคิระ ฤาษีการทวาชะ ฤาษีวาเสฏฐะ
ฤาษีกัสสปะ ฤาษีกุ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนต์ เป็นผู้บอกมนต์ พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ขับตาม
กล่าวตามซึ่งบทมนต์เก่านี้ ที่ท่านขับแล้ว บอกแล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้อง
บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ บอกไว้ แม้ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ข้อนี้เรารู้
ข้อนี้เราเห็นอยู่ว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ . ดูการทวาชะ เปรียบเหมือนแถว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
คนตาบอด ซึ่งเกาะกันต่อไป แม่คนต้นก็ไม่เห็น แม่คนกลางก็ไม่เห็น แม่คนหลังก็ไม่เห็น
ฉันใด ภาสิตของพราหมณ์ทั้งหลายเห็นจะเปรียบ ได้กับแถวคนตาบอด ฉะนั้น คือ แม่คนชั้นต้น
ก็ไม่เห็น แม่คนชั้นกลางก็ไม่เห็น แม่คนชั้นหลังก็ไม่เห็น ดูการทวาทะ ท่านจะเข้าใจความ
ข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ความเชื่อของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมหาภูมิได้มิใช่หรือ?

กา. ท่านพระโคตม ในข้อนี้ พราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมเล่าเรียนกันมา มิใช่ด้วยความเชื่อ
อย่างเดียว แต่ย่อมเล่าเรียนด้วยการฟังตามกันมา .

ธรรม ๕ ประการมีวิบากเป็นสองส่วน

[๖๔๕] พ. ดูการทวาทะ ครั้งแรกท่านได้ไปสู่ความเชื่อ เดียวนี้ท่านกล่าวการฟัง
ตามกัน ดูการทวาทะ ธรรม ๕ ประการนี้ มีวิบากเป็นสองส่วน ในปัจจุบัน ๕ ประการ
เป็นไฉน? คือ ศรัทธา ความเชื่อ ๑ วัจ ความขบใจ ๑ อนุสสวะ การฟังตามกัน ๑ อากา
ปริวิตกคะ ความตรึกตามอาการ ๑ ทิฏฐินิฆมานขันติ ความทนได้ซึ่งความเพ่งด้วยทิฏฐิ ๑
ธรรม ๕ ประการนี้แล มีวิบากเป็นสองส่วนในปัจจุบัน ดูการทวาทะ ถึงแม้สิ่งที่เชื่อกัน
ด้วยดีทีเดียว แต่สิ่งนั้นเป็นของว่างเปล่าเป็นเท็จ ไปก็มี ถึงแม้สิ่งที่ไม่เชื่อกับดีทีเดียว แต่สิ่งนั้น
เป็นจริงเป็นแท้ ไม่เป็นอื่นก็มี อนึ่ง สิ่งที่ชอบใจดีทีเดียว . . . สิ่งที่ยังตามกันมาด้วยดีทีเดียว . . .
สิ่งที่ตรึกไว้ด้วยดีทีเดียว . . . สิ่งที่ยังแล้วด้วยดีทีเดียว เป็นของว่างเปล่าเป็นเท็จ ไปก็มี ถึงแม้
สิ่งที่ไม่ได้เพ่งด้วยดีทีเดียว แต่สิ่งนั้นเป็นจริงเป็นแท้ ไม่เป็นอื่นก็มี ดูการทวาทะ บุรุษผู้รู้แจ้ง
เมื่อจะตามรักษาความจริง ไม่ควรที่จะถึงความตกลงในข้อนั้นโดยส่วนเดียวว่า สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า .

กา. ท่านพระโคตม ก็ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร จึงจะเชื่อว่าเป็นการตามรักษาสัจจะ
บุคคลชื่อว่าตามรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตมถึงการตาม
รักษาสัจจะ?

พยากรณ์การรักษาสัจจะ

[๖๔๖] พ. ดูการทวาทะ ถ้าแม้บุรุษมีศรัทธา เขากล่าวว่า ศรัทธาของเราอย่างนี้
ดังนี้ ชื่อว่า ตามรักษาสัจจะ แต่ยังไม่เชื่อถึงความตกลงโดยส่วนเดียวก่อนว่า สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า ดูการทวาทะ การตามรักษาสัจจะย่อมมีด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ บุคคลชื่อว่าตาม
รักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราย่อมบัญญัติการตามรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียง
เท่านี้ แต่ยังไม่เชื่อว่าเป็นการตรัสรู้สัจจะก่อน ดูการทวาทะ ถ้าแม้บุรุษมีความขบใจ . . . มีการ
ฟังตามกัน . . . มีความตรึกตามอาการ . . . มีการทนต่อการเพ่งด้วยทิฏฐิ เขากล่าวว่า การทนต่อ
การเพ่งด้วยทิฏฐิของเราอย่างนี้ ดังนี้ ชื่อว่าตามรักษาสัจจะ แต่ยังไม่เชื่อถึงความตกลงโดย
ส่วนเดียวก่อนว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดูการทวาทะ การตามรักษาสัจจะย่อมมีด้วย
ข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ บุคคลชื่อว่าตามรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราย่อมบัญญัติการ
ตามรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ แต่ยังไม่เชื่อว่าเป็นการตรัสรู้สัจจะก่อน .

กา. ท่านพระโคตม การตามรักษาสัจจะย่อมมีด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ บุคคลชื่อว่า
ตามรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราทั้งหลายย่อมเพ่งเล็ง การรักษาสัจจะด้วยข้อ
ปฏิบัติเพียงเท่านี้ ท่านพระโคตม ก็การตรัสรู้สัจจะย่อมมีด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร บุคคลย่อม
ตรัสรู้สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงการตรัสรู้สัจจะ?

พยากรณ์การรู้ตามสัจจะ

[๖๔๗] พ. ดูการทวาทะ ได้ยินว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอาศัยบ้านหรือนิคม
แห่งหนึ่งอยู่. ถูบทกิดดี บตรถกตดีกิดดี เข้าไปหาภิกษุนั้นแล้ว ย่อมใคร่ครวญดูในธรรม
๓ ประการ คือ ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ๑ ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย ๑
ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ๑ ว่า ท่านผู้นี้มีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ มีจิตอันธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความโลภครอบงำแล้ว เมื่อไม่รู้ก็ฟังกล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็ฟังกล่าวว่าเห็น หรือสิ่งใด
ฟังเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็น
เช่นนั้น ได้หรือหนอ. เมื่อเขาใคร่ครวญเธอนั้นอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมเป็นที่
ตั้งแห่งความโลภ ไม่มีจิตอันธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความโลภครอบงำ ท่านผู้นี้เมื่อไม่รู้จะฟังกล่าวว่ารู้
เมื่อไม่เห็นจะฟังกล่าวว่าเห็น หรือว่าสิ่งใดฟังเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้น
กาลนานแก่ผู้อื่น ท่านผู้นี้ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็นเช่นนั้น ไม่มีเลย. อนึ่ง ท่านผู้นี้มีกาย
สมาจาร วชิรสมาจาร เหมือนของบุคคลผู้ไม่โลภจะนั้น ท่านผู้นี้แสดงธรรมใด ธรรมนั้น ลึกซึ่ง
เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สบ ประณีต ไม่หยั่งลงได้ด้วยความคิด ละเอียด บัณฑิตพึงรู้
ธรรมนั้นอันคนโลกแสดงไม่ได้โดยง่าย. เมื่อใด เขาใคร่ครวญเธอนั้นอยู่ ย่อมเห็นแจ้งชัด เธอ
บริสุทธิ์จากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ เมื่อนั้น เขาย่อมใคร่ครวญเธอให้ยิ่งขึ้นไปในธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความประทุษร้ายว่า ท่านผู้นี้มีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย มีจิตอันธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความประทุษร้ายครอบงำ เมื่อไม่รู้ก็ฟังกล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็ฟังกล่าวว่าเห็น หรือสิ่งใดฟัง
เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็น
อย่างนั้น ได้หรือหนอ. เมื่อเขาใคร่ครวญเธอนั้นอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย ไม่มีจิตอันธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้ายครอบงำ เมื่อไม่รู้จะฟัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
กล่าววารู้ เมื่อไม่เห็นจะฟังกล่าวว่าเห็น หรือสิ่งใดฟังเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ
ทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็นอย่างนั้น ไม่มีเลย . อนึ่ง ท่านผู้มีกาย
สมาจาร วชิรสมาจาร เหมือนของบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายจะนั้น ท่านผู้นี้แสดงธรรมใด ธรรมนั้น
ลึกซึ้ง เห็น ได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่หยั่งลงได้ด้วยความคิด ละเอียด บัณฑิต
ฟังรู้ธรรมนั้นอันบุคคลผู้ประทุษร้ายแสดงไม่ได้โดยง่าย . เมื่อใด เขาใครครวญเธออยู่ย่อมเห็น
แจ้งชัดว่า เธอบริสุทธิ์จากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย เมื่อนั้นเขาย่อมใครครวญเธอให้
ยิ่งขึ้นไปในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลงว่า ท่านผู้นี้มีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลง มีจิตอันธรรม
เป็นที่ตั้งแห่งความหลงครอบงำ เมื่อไม่รู้ฟังกล่าวว่าเห็น เมื่อไม่เห็นฟังกล่าวว่าเห็น หรือสิ่งใดฟัง
เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความ
เป็นเช่นนั้น ได้หรือหนอ . เมื่อเขาใครครวญเธอนั้นอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้ ไม่มีธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความหลง ไม่มีจิตอันธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลงครอบงำ เมื่อไม่รู้จะฟังกล่าวว่า
เห็น เมื่อไม่เห็นจะฟังกล่าวว่าเห็น หรือสิ่งใดฟังเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์
สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ฟังชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็นเช่นนั้น ไม่มีเลย . อนึ่ง ท่านผู้มีกายสมาจาร
วชิรสมาจาร เหมือนของบุคคลผู้ไม่หลง จะนั้น ก็ท่านผู้นี้แสดงธรรมใด ธรรมนั้นลึกซึ้ง เห็น
ได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่หยั่งลงได้ด้วยความคิด ละเอียด บัณฑิตฟังรู้ ธรรม
นั้นอันบุคคลผู้หลงฟังแสดงไม่ได้โดยง่าย เมื่อใด เขาใครครวญเธออยู่ ย่อมเห็นแจ้งชัดว่า
เธอบริสุทธิ์จากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลง เมื่อนั้น เขาย่อมตั้งศรัทธาลงในเธอนั้นมั่นคง เขา
เกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเข้าไปใกล้ เมื่อเข้าไปใกล้ย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ย่อมเจียไสถลง เขา
เจียไสถลงแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังแล้วย่อมทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงไว้
เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมควรแก่การเพ่ง เมื่อธรรมควรแก่การเพ่งมีอยู่ ย่อม
เกิดฉันทะ เกิดฉันทะแล้ว ย่อมขะมักเขม้น ครั้นขะมักเขม้นแล้ว ย่อมเทียบเคียง ครั้นเทียบเคียง
แล้วย่อมตั้งความเพียร เป็นผู้มีใจแน่วแน่ ย่อมทำปรมัตถสัจจะให้แจ้งชัดด้วยกายและเห็นแจ้ง
แห่งตลอดปรมัตถสัจจะนั้นด้วยปัญญา ดุรการทวาทะ การตรัสรู้สัจจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติ
เพียงเท่านั้นแล บุคคลย่อมตรัสรู้สัจจะได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราย่อมบัญญัติการตรัส
รู้สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น แต่ยังไม่เชื่อว่าเป็นการบรรลุสัจจะทีเดียว .

กา. ท่านพระโคตม การตรัสรู้สัจจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น บุคคลย่อมตรัส
รู้สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราทั้งหลายย่อมเพ่งเล็งการตรัสรู้สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียง
เท่านั้น ท่านพระโคตม ก็การบรรลุสัจจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร บุคคลย่อมบรรลุสัจจะ
ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงการบรรลุสัจจะ?

พยากรณ์การบรรลุสัจจะ

[๖๔๘] พ. ดุรการทวาทะ การเลพจนันต์ การเจริญ การทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น
แล ชื่อว่าเป็นการบรรลุสัจจะ ดุรการทวาทะ การบรรลุสัจจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น
บุคคลย่อมบรรลุสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราย่อมบัญญัติการบรรลุสัจจะด้วยข้อปฏิบัติ
เพียงเท่านั้น .

กา. ท่านพระโคตม การบรรลุสัจจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น บุคคลย่อมบรรลุ
สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราทั้งหลายย่อมเพ่งเล็งการบรรลุสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียง
เท่านั้น ท่านพระโคตม ก็ธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะเป็นไฉน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่าน
พระโคตม ถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะ?

พยากรณ์ธรรมมีอุปการะมาก

[๖๔๙] พ. ดุรการทวาทะ ความเพียรมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะ ถ้าไม่พึงตั้ง
ความเพียร ก็ไม่พึงบรรลุสัจจะนี้ได้ แต่เพราะตั้งความเพียรจึงบรรลุสัจจะได้ ฉะนั้น ความเพียร
จึงมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะ .

กา. ท่านพระโคตม ก็ธรรมมีอุปการะมากแก่ความเพียรเป็นไฉน ข้าพเจ้าขอทูลถาม
ท่านพระโคตม ถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ความเพียร?

พ. ดุรการทวาทะ ปัญญาเครื่องพิจารณามีอุปการะมากแก่ความเพียร ถ้าไม่พึงพิจารณา
ก็พึงตั้งความเพียรนี้ไม่ได้ แต่เพราะพิจารณาจึงตั้งความเพียรได้ ฉะนั้น ปัญญาเครื่องพิจารณา
จึงมีอุปการะมากแก่ความเพียร .

กา. ท่านพระโคตม ก็ธรรมที่มีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณาเป็นไฉน ข้าพเจ้า
ขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา?

พ. ดุรการทวาทะ ความอดสาหะเป็นธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา ถ้า
ไม่พึงอดสาหะ ก็พึงพิจารณาไม่ได้ แต่เพราะอดสาหะจึงพิจารณาได้ ฉะนั้น ความอดสาหะจึงมี
อุปการะมากแก่ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา .

กา. ท่านพระโคตม ก็ธรรมที่มีอุปการะมากแก่ความอดสาหะเป็นไฉน ข้าพเจ้าขอทูล
ถามท่านพระโคตม ถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะ?

พ. ดุรการทวาทะ ฉันทะมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะ ถ้าฉันทะไม่เกิด ก็พึง
อดสาหะไม่ได้ แต่เพราะฉันทะเกิดจึงอดสาหะ ฉะนั้น ฉันทะจึงมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะ .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่จันตะเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่จันตะ?

พ. ดุรการทวาชะ ธรรมที่ควรแก่การเพ่งมีอุปการะมากแก่จันตะ ถ้าธรรมทั้งหลายไม่ควรแก่การเพ่ง จันตะก็ไม่เกิด แต่เพราะธรรมทั้งหลายควรแก่การเพ่ง จันตะจึงเกิด ฉะนั้นธรรมที่ควรแก่การเพ่งจึงมีอุปการะมากแก่จันตะ.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่ธรรมที่ควรแก่การเพ่งเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่ธรรมที่ควรแก่การเพ่ง.

พ. ดุรการทวาชะ ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ มีอุปการะมากแก่ธรรมที่ควรแก่การเพ่ง ถ้าไม่พึงใคร่ครวญเนื้อความนั้น ธรรมทั้งหลายก็ไม่ควรแก่การเพ่ง แต่เพราะใคร่ครวญเนื้อความ ธรรมทั้งหลายจึงควรแก่การเพ่ง ฉะนั้น ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ จึงมีอุปการะมากแก่ธรรมที่ควรแก่การเพ่ง.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่ปัญญา เครื่องใคร่ครวญเนื้อความเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ?

พ. ดุรการทวาชะ การทรงจำธรรมไว้ มีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ ถ้าไม่พึงทรงจำธรรมนั้น ก็พึงใคร่ครวญเนื้อความนี้ไม่ได้ แต่เพราะทรงจำธรรมไว้ จึงใคร่ครวญเนื้อความได้ ฉะนั้น การทรงจำธรรมไว้ จึงมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องใคร่ครวญเนื้อความ.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรมเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม?

พ. ดุรการทวาชะ การฟังธรรมมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม ถ้าไม่พึงฟังธรรม ก็พึงทรงจำธรรมนี้ไม่ได้ แต่เพราะฟังธรรมจึงทรงจำธรรมไว้ได้ ฉะนั้น การฟังธรรมจึงมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่การฟังธรรมเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การฟังธรรม?

พ. ดุรการทวาชะ การเจียไสตลงมีอุปการะมากแก่การฟังธรรม ถ้าไม่พึงเจียไสตลง ก็พึงฟังธรรมนี้ไม่ได้ แต่เพราะเจียไสตลงจึงฟังธรรมได้ ฉะนั้น การเจียไสตลงจึงมีอุปการะมากแก่การฟังธรรม.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเจียไสตลงเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเจียไสตลง?

พ. ดุรการทวาชะ การเข้าไปนั่งใกล้มีอุปการะมากแก่การเจียไสตลง ถ้าไม่เข้าไปนั่งใกล้ ก็พึงเจียไสตลงไม่ได้ แต่เพราะเข้าไปนั่งใกล้จึงเจียไสตลง ฉะนั้น การเข้าไปนั่งใกล้จึงมีอุปการะมากแก่การเจียไสตลง.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้เป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้?

พ. ดุรการทวาชะ การเข้าไปหา มีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้ ถ้าไม่พึงเข้าไปหา ก็พึงนั่งใกล้ไม่ได้ แต่เพราะเข้าไปหาจึงนั่งใกล้ ฉะนั้น การเข้าไปหาจึงมีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้.

กา. ท่านพระโคตม กิธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเข้าไปหาเป็นโชน ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตม ถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การเข้าไปหา?

พ. ดุรการทวาชะ ศรัทธามีอุปการะมากแก่การเข้าไปหา ถ้าศรัทธาไม่เกิด ก็ไม่พึงเข้าไปหา แต่เพราะเกิดศรัทธาจึงเข้าไปหา ฉะนั้น ศรัทธาจึงมีอุปการะมากแก่การเข้าไปหา.

กาปทิกมาณพแสดงตนเป็นอุบาสก

[๖๖๐] กา. ข้าพเจ้าได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงการตามรักษาสัจจะ ท่านพระโคตมทรงพยากรณ์แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ทั้งชอบใจทั้งควรแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายินดีตามนั้น ข้าพเจ้าได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงการตรัสรู้สัจจะ ท่านพระโคตมทรงพยากรณ์แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ทั้งชอบใจ ทั้งควรแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายินดีตามนั้น ข้าพเจ้าได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงการบรรลุสัจจะ ท่านพระโคตมทรงพยากรณ์แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ทั้งชอบใจทั้งควรแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายินดีตามนั้น ข้าพเจ้าได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะ ท่านพระโคตมทรงพยากรณ์แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ทั้งชอบใจทั้งควรแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายินดีตามนั้น ข้าพเจ้าได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงข้อใดๆ ท่านพระโคตมได้ทรงพยากรณ์ข้อนั้นๆ แล้ว และข้อที่ทรงพยากรณ์นั้น ทั้งชอบใจทั้งควรแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายินดีตามนั้น ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพระองค์รู้อย่างนี้ว่า พวกสมณะหัวโล้นเชื้อสายกฤณบุตรดิถีคนโคตร เกิดจากพระบาทท้าวมหาพรหม จะแปลอะไรและจะรู้ทั่วถึงธรรมที่ไหน พระโคตมผู้เจริญได้ทรงทำความรักสมณะในสมณะ ความเลื่อมใสสมณะในสมณะ ความเคารพสมณะในสมณะ ให้เกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์แล้วหนอ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษีตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ภาษีตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนนกะปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ทางแกลงหลทาง หรือตามประทับในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอพระโคตมผู้เจริญ โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต นับตั้งแต่วันนี้
เป็นต้นไป ฉะนี้แล .

จบ จังกิสูตร ที่ ๕ .

๖. เอสการีสสูตร

เรื่องเอสการีพราหมณ์

[๖๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-

* เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี. ครั้นนั้นแล เอสการีพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง .

ว่าด้วยการบำเรอ ๔

[๖๖๒] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว เอสการีพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่าน
พระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอ ๔ ประการ คือ บัญญัติการบำเรอพราหมณ์ ๑
บัญญัติการบำเรอกษัตริย์ ๑ บัญญัติการบำเรอแพศย์ ๑ บัญญัติการบำเรอศูทร ๑ ท่านพระโคตม
ในการบำเรอทั้ง ๔ ประการนั้น พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอพราหมณ์ไว้ว่า พราหมณ์
พึงบำเรอพราหมณ์ กษัตริย์พึงบำเรอพราหมณ์ แพศย์พึงบำเรอพราหมณ์ หรือศูทรพึงบำเรอ
พราหมณ์ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอพราหมณ์ไว้เช่นนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อม
บัญญัติการบำเรอกษัตริย์ไว้ว่า กษัตริย์พึงบำเรอกษัตริย์ แพศย์พึงบำเรอกษัตริย์ หรือศูทร
พึงบำเรอกษัตริย์ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอกษัตริย์ไว้เช่นนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อม
บัญญัติการบำเรอแพศย์ไว้ว่า แพศย์พึงบำเรอแพศย์ หรือศูทรพึงบำเรอแพศย์ พราหมณ์ทั้งหลาย
ย่อมบัญญัติการบำเรอแพศย์ไว้เช่นนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอศูทรไว้ว่า ศูทร
เท่านั้นพึงบำเรอศูทรด้วยกัน ใครอื่นจักบำเรอศูทรเล่า พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอ
ศูทรไว้เช่นนี้ ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติการบำเรอ ๔ ประการนี้แล ท่าน
พระโคตมเล่าตรัสการบำเรอนี้อย่างไร?

[๖๖๓] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ก็โลกทั้งปวงย่อมอนุญาตข้อนั้น
แก่พราหมณ์ทั้งหลายว่า จงบัญญัติการบำเรอ ๔ ประการนี้หรือ?

เอ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม .

พ. ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษชดสน ไม่มีของๆ ตน ยากจน ชนทั้งหลาย
พึงชวนกันก่อนเนื้อไว้เพื่อบุรุษนั้นผู้ไม่ปรารถนาว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านพึงเคียงกันก่อนเนื้อนี้เสีย
และพึงใช้ต้นทุน ฉันได พราหมณ์ทั้งหลายก็ฉันนั้น ย่อมบัญญัติการบำเรอ ๔ ประการนี้แก่
สมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยไม่ได้รับปฏิญาณ . ดูกรพราหมณ์ เราย่อมไม่กล่าวว่า พึงบำเรอ
สิ่งทั้งปวง แต่เราก็ไม่กล่าวว่า ไม่พึงบำเรอสิ่งทั้งปวง . ก็เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุ
แห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความชั่ว ไม่มีความดี เรากล่าวสิ่งนั้นว่าควรบำเรอหาได้ แต่เมื่อบุคคล
บำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว เรากล่าวสิ่งนั้นว่า
ควรบำเรอ . ถ้าแม้ชนทั้งหลายจะพึงถามกษัตริย์อย่างนี้ว่า เมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุ
แห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความชั่ว ไม่มีความดี หรือว่าเมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่ง
การบำเรอ พึงมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว ในกรณีเช่นนี้ท่านจะพึงบำเรอสิ่งนั้น? แม้กษัตริย์เมื่อ
จะพยากรณ์โดยชอบ ก็พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ
พึงมีแต่ความชั่ว ไม่มีความดี ข้าพเจ้าไม่พึงบำเรอสิ่งนั้น เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุ
แห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว ข้าพเจ้าพึงบำเรอสิ่งนั้น . ถ้าแม้ชนทั้งหลาย
พึงถามพราหมณ์ . . . แพศย์ . . . ศูทรอย่างนี้ว่า เมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ
พึงมีแต่ความชั่ว ไม่พึงมีความดี ท่านพึงบำเรอสิ่งนั้น หรือว่าเมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุ
แห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความดี ไม่พึงมีความชั่ว ในกรณีเช่นนี้ ท่านจะพึงบำเรอสิ่งนั้น?
แม้ศูทรเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ ก็พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุ
แห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความชั่ว ไม่พึงมีความดี ข้าพเจ้าไม่พึงบำเรอสิ่งนั้น ส่วนว่าเมื่อข้าพเจ้า
บำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ พึงมีแต่ความดี ไม่พึงมีความชั่ว ข้าพเจ้าพึงบำเรอ
สิ่งนั้น .

[๖๖๔] ดูกรพราหมณ์ เราจะได้กล่าวว่าประเสริฐเพราะความเป็นผู้เกิดในสกุลสูงก็หา
มิได้ แต่จะได้กล่าวว่าเลวทรามเพราะความเป็นผู้เกิดในสกุลสูงก็หามิได้ . เราจะได้กล่าวว่า
ประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่งหามิได้ แต่จะได้กล่าวว่าเลวทรามเพราะความเป็นผู้มี
วรรณะอันยิ่งก็หามิได้ . จะได้กล่าวว่าประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากหามิได้ แต่จะได้
กล่าวว่าเลวทรามเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากก็หามิได้ . ดูกรพราหมณ์ เพราะว่า บุคคลบางคน
ในโลกนี้ แม้เกิดในสกุลสูง ก็ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้า มกโลก มิจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น
เราจึง ไม่กล่าวว่าประเสริฐเพราะความเป็นผู้เกิดในสกุลสูง . บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้เกิดใน
สกุลสูง ก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาด
จากการพุดเพื่อเจ้า ไม่โลภ ไม่มิจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น เราจึง ไม่กล่าวว่า
เลวทรามเพราะความเป็นผู้เกิดในสกุลสูง . ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีวรรณะ
อันยิ่งก็ยังไม่เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ
พุดเพื่อเจ้า มีความโลภ มิจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น เราจึง ไม่กล่าวว่า
ประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่ง . ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีวรรณะ
อันยิ่ง ก็เป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการ
พุดเพื่อเจ้า ไม่มีความโลภ ไม่มิจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น เราจึง ไม่กล่าวว่า
เลวทรามเพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่ง . ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีโภคะมาก
ก็ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้า
มีความโลภ มิจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น เราจึง ไม่กล่าวว่าประเสริฐเพราะความ
เป็นผู้มีโภคะมาก . ดุรพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีโภคะมาก ก็เป็นผู้เว้นขาดจากการ
ฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ
เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้า ไม่มี
ความโลภ ไม่มิจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะฉะนั้น เราจึง ไม่กล่าวว่าเลวทรามเพราะความ
เป็นผู้มีโภคะมาก . ดุรพราหมณ์ เราย่อมไม่กล่าวว่า ฟังบำเรอสิ่งทั้งปวง แต่เราก็ไม่กล่าวว่า
ไม่ฟังบำเรอสิ่งทั้งปวง ก็เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ ศรีทธา ศีล สุตตะ
จาตะ ปัญญา ย่อมเจริญ สิ่งนั้นเรากล่าวว่าฟังบำเรอ .

ว่าด้วยทรัพย์ ๔

[๖๖๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เอสการพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ว่า ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการ คือ ย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็น
ของมียูของพราหมณ์ ๑ ทรัพย์อันเป็นของมียูของกษัตริย์ ๑ ทรัพย์อันเป็นของมียูของ
แพศย์ ๑ ทรัพย์อันเป็นของมียูของศูทร ๑ . ท่านพระโคตม ในข้อนี้ พราหมณ์ทั้งหลาย
ย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียูของพราหมณ์ คือ การเที่ยวไปเพื่อศึกษา แต่พราหมณ์เมื่อ
ดูหมิ่นทรัพย์อันเป็นของมียู คือ การเที่ยวไปเพื่อศึกษา ชื่อว่าเป็นผู้ทำกรรมมิใช่กิจ เหมือน
คนเลี้ยงโคถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ฉะนั้น พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของ
มียูของพราหมณ์นี้แล . ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียู
ของกษัตริย์ คือ แล่งธนู แต่กษัตริย์เมื่อดูหมิ่นทรัพย์อันเป็นของมียู คือ แล่งธนู ชื่อว่า
เป็นผู้ทำกรรมมิใช่กิจ เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ฉะนั้น พราหมณ์
ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียูของกษัตริย์นี้แล . ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลาย
ย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียูของแพศย์ คือ กลสิกรรมและโครักขกรรม แต่แพศย์เมื่อดูหมิ่น
ทรัพย์อันเป็นของมียู คือ กลสิกรรมและโครักขกรรม ชื่อว่าเป็นผู้ทำกรรมมิใช่กิจ เปรียบเหมือน
คนเลี้ยงโคถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ฉะนั้น พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียู
ของแพศย์นี้แล . ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียูของศูทร
คือ เถียวและไม้คาน แต่ศูทรเมื่อดูหมิ่นทรัพย์อันเป็นของมียู คือ เถียวและไม้คาน ชื่อว่า
เป็นผู้ทำกรรมมิใช่กิจ เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ฉะนั้น พราหมณ์
ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์อันเป็นของมียูของศูทรนี้แล . ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลาย
ย่อมบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการนี้ ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมจะตรัสว่ากระไร?

[๖๖๖] ดุรพราหมณ์ ก็โลกทั้งปวงย่อมอนุญาตข้อนี้แก่พราหมณ์ทั้งหลายว่า จงบัญญัติ
ทรัพย์ ๔ ประการนี้หรือ?

เอ . ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม .

พ . ดุรพราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษชดสน ไม่มีของของตน ยากจน ชนทั้งหลาย
พึงชวนก่อนเนื้อไว้ให้แก่บุรุษนั้นผู้ไม่ปรารถนาว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านพึงเที่ยวก่อนเนื้อนี้เสีย
และพึงใช้ทุนเงินใด พราหมณ์ทั้งหลายก็ฉันทันนั้น ย่อมบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการนี้แก่สมณพราหมณ์
เหล่านั้น โดยไม่ได้รับปฏิญาณ . ดุรพราหมณ์ เราย่อมบัญญัติโลกุตตรธรรมอันเป็นอริยะ ว่าเป็น
ทรัพย์อันเป็นของมียูของบุรุษ เมื่อเขาจะลึกลงถึงวงศสกุลเก่าอันเป็นของมารดาบิดา อตภาพบังเกิด
ขึ้นในวงศ์สกุลใดๆ บุรุษนั้นย่อมถึงความนับตามวงศ์สกุลนั้นๆ ถ้าอตภาพบังเกิดในสกุลกษัตริย์
ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็นกษัตริย์ ถ้าอตภาพบังเกิดในสกุลพราหมณ์ ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็น
พราหมณ์ ถ้าอตภาพบังเกิดในสกุลแพศย์ ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็นแพศย์ ถ้าอตภาพบังเกิด
ในสกุลศูทร ย่อมถึงความนับว่าเป็นศูทร . เปรียบเหมือนไฟอาศัยปัจจัยใดๆ ติดอยู่ ย่อมถึง
ความนับตามปัจจัยนั้นๆ . ถ้าไฟอาศัยไม้ติดอยู่ ก็ย่อมถึงความนับว่าไฟติดไม้ ถ้าไฟอาศัย
หยากเยื่อติดอยู่ ก็ย่อมถึงความนับว่าไฟติดหยากเยื่อ ถ้าไฟอาศัยหญ้าติดอยู่ ก็ย่อมถึงความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
นับว่าไฟติดหญ้า ถ้าไฟอาศัยไค้มยติดอยู่ ก็ย่อมถึงความนับว่าไฟติดไค้มย ฉะนั้น เราก็นับนั้นแล
ย่อมบัญญัติโลกุตตรธรรมอันเป็นอริยะ ว่าเป็นทรัพย์อันเป็นของมีอยู่ของบุรุษ เมื่อเขาระลึกถึง
วงศ์สกุลเก่าอันเป็นของมารดาบิดา อติภาพบังเกิดในสกุลใดๆ ก็ย่อมถึงความนับตามสกุลนั้นๆ
ถ้าอติภาพบังเกิดในสกุลกษัตริย์ ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็นกษัตริย์ ถ้าอติภาพบังเกิดในสกุล
พราหมณ์ ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็นพราหมณ์ ถ้าอติภาพบังเกิดในสกุลแพศย์ ก็ย่อมถึงความ
นับว่าเป็นแพศย์ ถ้าอติภาพบังเกิดในสกุลศูทร ก็ย่อมถึงความนับว่าเป็นศูทร .

คนจะดีหรือชั่วมิใช่เพราะวรรณะ

[๖๖๓] ดุรพราหมณ์ ถ้าแม่กมลบุตรออกจากสกุลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต และเขา
อาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์
เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้น
ขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความโลภ ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมา
ทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์. ถ้าแม่กมลบุตรออกจากสกุลพราหมณ์ . . . จากสกุล
แพศย์ . . . จากสกุลศูทร บวชเป็นบรรพชิตและเขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้
เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์
เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจาก
การพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความโลภ ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออก
จากทุกข์ ดุรพราหมณ์ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน พราหมณ์ท่านนั้นหรือสามารถเจริญ
เมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ในที่นั้น กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ไม่สามารถหรือ?

เอ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม่กษัตริย์ก็สามารถเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มี
ความเบียดเบียนในที่นั้นได้ แม่พราหมณ์ . . . แม่แพศย์ . . . แม่ศูทร . . . แม่วรรณะ ๔ ทั้งหมด ก็
สามารถเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนในที่นั้นได้ .

[๖๖๔] พ. ดุรพราหมณ์ ฉะนั้นเหมือนกันแล ถ้าแม่กมลบุตรออกจากสกุลกษัตริย์
บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า
สัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการ
พูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
ไม่มีความโลภ ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์. ถ้าแม่
กมลบุตรออกจากสกุลพราหมณ์ . . . จากสกุลแพศย์ . . . จากสกุลศูทร บวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้
เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้น
ขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการ
พูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความโลภ ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออกจาก
ทุกข์. ดุรพราหมณ์ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน พราหมณ์ท่านนั้นหรือ สามารถถือ
เอาเครื่องสืตสำหรับอาบน้ำ ไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลี กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ไม่สามารถ
หรือ .

เอ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม่กษัตริย์ก็สามารถถือเอาเครื่องสืตสำหรับอาบ
น้ำ ไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลี แม่พราหมณ์ . . . แม่แพศย์ . . . แม่ศูทร แม่วรรณะ ๔ ทั้งหมด
ก็สามารถถือเอาเครื่องสืตสำหรับอาบน้ำ ไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้ .

[๖๖๕] พ. ดุรพราหมณ์ ฉะนั้นเหมือนกันแล ถ้าแม่กมลบุตรออกจากสกุลกษัตริย์
บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากการ
ฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการ
พูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
ไม่มีความโลภ ไม่มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ได้. ถ้า
แม่กมลบุตรออกจากสกุลพราหมณ์ . . . จากสกุลแพศย์ . . . จากสกุลศูทร บวชเป็นบรรพชิต และ
เขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจาก
การลักทรัพย์ เว้นขาดจากการกรณเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจาก
การพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความโลภ ไม่มี
จิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ได้. ท่านจะเข้าใจความข้อ
นี้เป็นไฉน พระราชาผู้เป็นกษัตริย์ได้มรธาภิเษกแล้วในโลกนี้ รับสั่งให้บุรุษซึ่งมีชาติต่าง
ๆ ๑๐๐ คนมาประชุมกันว่า จงมานี้แนะท่านทั้งหลาย ในท่านทั้งหลาย ผู้ใดเกิดแต่สกุล
กษัตริย์ แต่สกุลพราหมณ์ แต่สกุลเจ้า ผู้นั้นจงเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือ
ไม้ทันทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ จงสีไฟให้เกิดขึ้น จงสีไฟให้ติด ส่วนท่านเหล่าใดเกิดแต่สกุลคน
จันทาล แต่สกุลนายพราน แต่สกุลช่างจักสาน แต่สกุลช่างรถ แต่สกุลคนเทหยากเหือ ท่าน
เหล่านั้นจงเอาไม้รางสุนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ จงสีไฟ
ให้เกิดขึ้น จงสีไฟให้ติด. ดุรพราหมณ์ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน ไฟที่บุคคลผู้
เกิดแต่สกุลกษัตริย์ แต่สกุลพราหมณ์ แต่สกุลเจ้า เอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์
หรือไม้ทันทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ สีไฟเกิดลุกขึ้น ไฟนั้นท่านนั้นหรือ เป็นไฟมีเปลว มีสี และ
มีแสง อาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นได้ ส่วนไฟที่คนเกิดแต่สกุลคนจันทาล สกุลนายพราน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภ
แต่สกลช่างจักสาน แต่สกลช่างรถ แต่สกลคนเทหยากเยื่อ เอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้
รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ สีไฟเกิดลุกขึ้น ไฟนั้นเป็นไฟไหม้เปลว ไม้สี
ไม่มีแสง และ ไม้อาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นหรือ?

เอ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ไฟที่บุคคลเกิดแต่สกลกษัตริย์ แต่สกลพราหมณ์
แต่สกลเจ้า เอาไม้สี เอาไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ สีไฟ
เกิดขึ้น ไฟนั้นเป็นไฟไหม้เปลว ไม้สี มีแสง และอาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นได้ แม้ไฟที่บุคคล
เกิดแต่สกลจันทาล แต่สกลนายพราน แต่สกลช่างจักสาน แต่สกลช่างรถ แต่สกลคนเท
หยากเยื่อ เอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ สีไฟ
เกิดลุกขึ้น ไฟนั้นก็ไฟไหม้เปลว ไม้สี มีแสง และอาจทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟ แม้ทั้งหมดได้.

[๖๓๐] พ. ดุรพราหมณ์ จินนนั้นเหมือนกันแล ถ้าแม่กุลบุตรออกจากสกลกษัตริย์
บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่พระศาสดาประกาศแล้ว ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากการ
ฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูด
เท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่
มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกตธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์. ถ้าแม่
กุลบุตรออกจากสกลพราหมณ์ . . . จากสกลแพศย์ . . . จากสกลศูทร บวชเป็นบรรพชิต และเขา
อาศัยธรรมวินัยที่พระศาสดาประกาศแล้ว ย่อมเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการ
ลักทรัพย์ เว้นขาดจากการเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการ
พูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความโลภ ไม่มีความ
พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกตธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ได้.

[๖๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เอสการีพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยาย เปรียบเหมือนนายของทีลว่า
เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป
ได้ฉันนั้น ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระองค์กับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่า
เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้ง
แต่วันนี้เป็นต้นไป ฉะนั้นแล.

จบ เอสการีสสูตรที่ ๖.

๓. ธนัญชาสูตร

เรื่องธนัญชาพราหมณ์

[๖๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขต
พระนครราชคฤห์. สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเที่ยวจาริกไปในทักขิณาคิริชนบท พร้อมด้วย
ภิกษุหมู่ใหญ่. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ในพระนครราชคฤห์ ได้เข้าไปหาท่านพระ
สารีบุตรถึงทักขิณาคิริชนบท ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึก
ถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

[๖๓๓] ท่านพระสารีบุตรได้ถามภิกษุนั้นว่า ดูกูรท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคไม่ทรง
พระประหาร และยังทรงพระกำลังอยู่หรือ?

ภิกษุนั้นกราบเรียนว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพระประหารและยังทรงพระกำลังอยู่ ท่าน
ผู้มีอายุ.

สา. ท่านผู้มีอายุ ก็ภิกษุสงฆ์ไม่ป่วยไข้ และยังมีกำลังอยู่หรือ?

ภ. แม้ภิกษุสงฆ์ก็ไม่ป่วยไข้ และยังมีกำลังอยู่ ท่านผู้มีอายุ.

สา. ดูกูรท่านผู้มีอายุ ธนัญชาพราหมณ์อยู่ที่ใกล้ประตูต้นทุลปาละ ในพระนครราชคฤห์
นั้น เขาไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่หรือ?

ภ. แม้ธนัญชาพราหมณ์ก็ไม่ป่วยไข้ และยังมีกำลังอยู่ ท่านผู้มีอายุ.

สา. ดูกูรท่านผู้มีอายุ ธนัญชาพราหมณ์ยังเป็นผู้ไม่ประมาทหรือ?

ภ. ที่ไหนได้ท่านผู้มีอายุ ธนัญชาพราหมณ์ของเราจะไม่ประมาท เขาอาศัยพระราชา
เที่ยวปล้นพวกพราหมณ์และคฤหบดี อาศัยพวกพราหมณ์และคฤหบดีปล้นพระราชา ภรรยาของ
เขาผู้มีศรัทธา ซึ่งนำมาจากสกุลที่มีศรัทธา ทำกาลละเสียแล้ว เขาได้หญิงอื่นมาเป็นภรรยาหา
ศรัทธาไม่ได้ เขานำมาจากสกุลที่ไม่มีศรัทธา.

สา. ดูกูรท่านผู้มีอายุ เราได้ฟังว่าธนัญชาพราหมณ์เป็นผู้ประมาท เป็นอันได้ฟังชั่วหนอ
ทำไฉน เราจะพึงได้พบกับธนัญชาพราหมณ์บางครั้งบางคราว ทำไฉน จะพึงได้เจรจาปราศรัย
กันสักน้อยหนึ่ง?

ครั้นนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ในทักขิณาคิริชนบทตามควรแล้ว จึงหลีกจาริกไปทาง
พระนครราชคฤห์ เที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้ถึงพระนครราชคฤห์แล้ว.

[๖๓๔] ได้ยินว่า สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. ครั้นนั้นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปยังพระนครราชคฤห์. สมัยนั้น ธัญญชาณิพราหมณ์ใช้คนให้รีดนมโคอยู่ที่คอกโค ภายนอก
พระนคร. ท่านพระสารีบุตรเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ ภายหลังภัต กลับจากบิณฑบาต
แล้ว เข้าไปหาธัญญชาณิพราหมณ์ถึงที่อยู่. ธัญญชาณิพราหมณ์ได้เห็นท่านพระสารีบุตรกำลังมา
แต่ไกล จึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร แล้ว ได้กล่าวว่า นิมนต์ดื่ม น้ำนมสดทางนี้เถิด ท่านสารีบุตร
ท่านยังมีเวลาฉันอาหาร.

สา. อยาเลยพราหมณ์ วันนี้ฉันทำกตัตถกิจเสร็จแล้ว ฉันจักพักผ่อนกลางวันทีไฉนฉันไม่โน้น
ท่านพึงมาในที่นี้ ธัญญชาณิพราหมณ์รับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ครั้นนั้น ธัญญชาณิพราหมณ์
บริโภคอาหารเวลาเช้าเสร็จแล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง.

การประพฤตินิชอบธรรม

[๖๓๕] ท่านพระสารีบุตร ได้ถามว่า ดูกรธัญญชาณิ ท่านเป็นผู้ไม่ประมาทหรือ?

ธัญญชาณิพราหมณ์ได้ตอบว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ที่ไหนข้าพเจ้าจะไม่ประมาท เพราะ
ข้าพเจ้าต้องเลี้ยงมารดาบิดา ต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา ต้องเลี้ยงพวกทาส กรรมกร และคนรับใช้
ต้องทำกิจสำหรับมิตรและอำมาตย์ แก่มิตรและอำมาตย์ ต้องทำกิจสำหรับญาติสาโลหิต แก่ญาติ
สาโลหิต ต้องทำกิจสำหรับแขกแกล้งแขก ต้องทำบุญที่ควรทำแก่ปวงชนสงฆ์ ไปให้ปวงชน
ต้องทำการบวงสรวงแก่พวกเทวดา ต้องทำราชการให้แก่หลวง แม้กายนี้ก็ต้องให้อิ่มหนำ
ต้องให้เจริญ.

[๖๓๖] สา. ดูกรธัญญชาณิ ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบิดามารดา นายนิริยบาลจะพึง
จุดคร่าเขาผู้นั้น ไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤตินิชอบธรรมและประพฤติผิดธรรม เขา
จะพึงได้ตามความปรารถนาหรือว่าเขาเป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุ
แห่งมารดาบิดา ขอนายนิริยบาลอย่างพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย หรือมารดาบิดาของผู้นั้นจะพึงได้
ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้เป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย
ขอนายนิริยบาลอย่าพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย?

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล
ก็พึงโยนลงในนรกจนได้.

[๖๓๗] สา. ดูกรธัญญชาณิ ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา นายนิริยบาล
จะพึงจุดคร่าเขาผู้นั้น ไปนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤตินิชอบธรรมและประพฤติผิดธรรม เขา
จะพึงได้ตามความปรารถนาหรือว่าเขาเป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา
ขอนายนิริยบาลอย่างพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย หรือว่าบุตรหรือภรรยาของผู้นั้น จะพึงได้ตามความ
ปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนาย
นิริยบาลอย่าพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย?

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล
ก็พึงโยนลงในนรกจนได้.

[๖๓๘] สา. ดูกรธัญญชาณิ ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลบางคนในโลกนี้
ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ นายนิริยบาล
จะพึงจุดคร่าเขาผู้นั้น ไปนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤตินิชอบธรรมและประพฤติผิดธรรม
เขาจะพึงได้ตามความปรารถนาหรือว่าเขาเป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม
เพราะเหตุแห่งทาส กรรมกรและคนรับใช้ ขอนายนิริยบาลอย่างพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย หรือว่า
พวกทาส กรรมกรและคนรับใช้ของเขาจะพึงได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤตินิชอบธรรม
ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย?

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล
ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

[๖๓๙] สา. ดูกรธัญญชาณิ ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลบางคนในโลกนี้
ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ นายนิริยบาลจะพึง
จุดคร่าเขาผู้นั้น ไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤตินิชอบธรรมและประพฤติผิดธรรม เขา
จะพึงได้ตามความปรารถนาหรือว่าเขาเป็นผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม
เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ขอนายนิริยบาลอย่างพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย หรือว่ามิตรและ
อำมาตย์ของเขาจะพึงได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม
เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าพึงจุดคร่าเราไปนรกเลย?

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล
ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

[๖๔๐] สา. ดูกรธัญญชาณิ ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลบางคนในโลกนี้
ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต นายนิริยบาลจะพึงจุดคร่า

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้้นั้นจะรำคาญมากมาย นายนิริบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

๖. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้ใดจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้้นั้นจะรำคาญมากมาย นายนิริยบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

ธ. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้ใดจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

ธ. ไม่ใช่ชนชั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริบาล ก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้.

Page 194

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ผู้ที่ประพฤติกุศลไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ไม่ประเสริฐ ส่วนผู้ประพฤติกุศล ชอบธรรม ประพฤติดีธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติกุศลชอบธรรมและการประพฤติกุศลธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤติกุศลไม่ชอบธรรมและการประพฤติกุศลผิดธรรม .

[๖๘๗] ดุรธัญญานิ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤตินิไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบทรและภรรยา กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกต้องธรรม เพราะเหตุบทรและภรรยา ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน?

[๖๘๘] ดุรธัญญาณี ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไหน บุคคลผู้ประพฤติก่อกรรมกรรม เพราะเหตุแห่งพวกทาส กรรมกร และคนรับใช้ กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติกุศลกรรม เพราะเหตุแห่งพวกทาส กรรมกร และคนรับใช้ ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

[๖๘๙] ดุรธรรณฺยชาณี ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤตินิไมชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม และประพฤติ ถกธรรม เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

สา. ดุกรรณัญชานี การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคล
อาจทำการณียกิจแก่มิตรและอำมาตย์ได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิปทาอันเป็น
บุญได้ มื่อย.

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร บคคผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ไม่ประเสริฐ ส่วนบคคผู้ประพฤตินิชอบธรรม ประพฤติอุกฤษฏ์ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ประเสริฐ ด้วยว่า การประพฤตินิชอบธรรมและการประพฤตินิชอบธรรม ประเสริฐกว่า การประพฤตินิชอบธรรมและการประพฤตินิชอบธรรม .

[๖๙๑] ดุรรณัญชาณี ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤตินิชอบบรรณ
ประพฤตินิฉัตรธรรม เพราะเหตุแห่งแขก กับบุคคลผู้ประพฤตินิชอบบรรณ ประพฤติอุกฤษฏ์ธรรม เพราะ
เหตุแห่งแขก ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน?

สา. ดุรณัญชาณี การงานอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจ ทำกรณียกิจแก่เขาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นบุญได้ มีอยู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก

[๖๔๒] ดุรธัญญาณี ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งप्พเปตชน กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุแห่งप्พเปตชน ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งप्พเปตชน ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม ประเสริฐ ด้วยว่า การประพฤติชอบธรรมและการประพฤติอุกกรรม ประเสริฐกว่า การประพฤติไม่ชอบธรรม และการประพฤติผิดธรรม.

สา. ดุรธัญญาณี การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคล อาจทำกรณียกิจแก่प्พเปตชนได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่.

[๖๔๓] ดุรธัญญาณี ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ประเสริฐ ด้วยว่า การประพฤติชอบธรรมและการประพฤติอุกกรรม ประเสริฐกว่า การประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรม

สา. ดุรธัญญาณี การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคล อาจทำกรณียกิจแก่เทวดาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่.

[๖๔๔] ดุรธัญญาณี ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ประเสริฐ ด้วยว่า การประพฤติชอบธรรมและการประพฤติอุกกรรม ประเสริฐกว่า การประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรม.

สา. ดุรธัญญาณี การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคล อาจทำกรณียกิจแห่งพระราชาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่.

การประพฤติชอบธรรมประเสริฐ

[๖๔๕] ดุรธัญญาณี ท่านจะเข้าใจความซอ้นเป็นโจน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุการเลี้ยงกาย เพราะเหตุท่านบำรุงกาย กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุการเลี้ยงกาย เพราะเหตุการทำนุบำรุงกาย ไหนจะประเสริฐกว่ากัน?

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุการเลี้ยงกาย เพราะเหตุท่านบำรุงกาย ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติอุกกรรม เพราะเหตุการเลี้ยงกาย เพราะเหตุท่านบำรุงกาย ประเสริฐ ด้วยว่า การประพฤติชอบธรรมและการประพฤติอุกกรรม ประเสริฐกว่า การประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรม.

สา. ดุรธัญญาณี การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคล อาจเลี้ยงกาย ทำนุบำรุงกายได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่.

ครั้งนั้นแล ธัญญาณีพราหมณ์ขึ้นชมอนโมทนาภาษิตของท่านพระสารีบุตร ลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว.

ธัญญาณีพราหมณ์อาพาธ

[๖๔๖] ครั้นสมัยต่อมา ธัญญาณีพราหมณ์เป็นผู้อาพาธ ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก. จึงเรียกบุรุษคนหนึ่งมาว่า บุรุษผู้เจริญ มานี้เกิดท่าน ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญญาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และจงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ แล้วจงไหว้เท้าพระสารีบุตรตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธัญญาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาไหว้เท้าท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และจงเรียนท่านอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอตานพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของธัญญาณีพราหมณ์เกิด.

[๖๔๗] บุรุษนั้นรับคำธัญญาณีพราหมณ์แล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญญาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภัก
ผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ไหว้ท่านพระสารีบุตรแล้ว
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้เรียนท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนุชานี
พราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาให้หัวเท้าของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และ
สิ่งมาอย่างนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอร้องท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์
เข้าไปยังนิเวศน์ของอนุชานีพราหมณ์เถิด ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์ด้วยอาการดุษณีภาพ .

พระสารีบุตรเข้าไปเยี่ยม

[๖๔๘] ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังนิเวศน์ของ
อนุชานีพราหมณ์ แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย . ได้ถามอนุชานีพราหมณ์ว่า ดูกรอนุชานี
ท่านยังพอทนได้หรือ พอจะยังชีวิตให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนา ค่อยถอยลง ไม่เจริญขึ้นหรือ
อาการปรากฏค่อยคลายไม่ทรึขึ้นหรือ?

[๖๔๙] อนุชานีพราหมณ์กราบเรียนว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ข้าพเจ้าทนไม่ไหว
จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำนัก เจริญขึ้นไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทริ
ยั้งขึ้น ไม่ลดถอย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง เอาเหล็กแหลม
คมกดศีรษะ ฉันทใด ข้าพเจ้าก็ฉันทนั้นแล ลมเสียดแทงศีรษะกล้ำนัก ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร
ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำนัก เจริญขึ้น ไม่ถอย
เลย ปรากฏอาการทริยั้งขึ้น ไม่ลดถอย เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเอาเส้นเชือกที่เขม็งมัดรัดศีรษะ
ฉันทใด เวทนาในศีรษะของข้าพเจ้าก็เหลือทนฉันทนั้น ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไป
ไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำนัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทริยั้งขึ้น ไม่ลดถอย
ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร เปรียบเหมือนนายโคฆาต หรือลูกมือนายโคฆาตคนขยัน เอามัดสำหรับ
เชือดเนื้อโคอันคมมาเชือดท้องฉันทใด ข้าพเจ้าก็ฉันทนั้น ลมเสียดท้องกล้ำนัก ข้าพเจ้าทนไม่ไหว
จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำนัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏ
อาการทริยั้งขึ้น ไม่ลดถอย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังสองคน ช่วยกันจับ
บุรุษมีกำลังน้อยกว่าคนละแขน รมยางไว้ที่หลุมถ่านเพลิง ฉันทใด ในกายของข้าพเจ้าก็ร้อน
เหมือนกัน ฉันทนั้น ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำ
นัก ทริยั้งไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทริยั้งขึ้น ไม่ลดถอย .

ว่าด้วยทุกติ-สุคติภูมิ

[๗๐๐] สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน นรกกัปกำเนิดสัตว์
ดิรัจฉาน ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานดีกว่านรก ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานกับปิตติวิสัย
ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. ปิตติวิสัยดีกว่ากำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน ปิตติวิสัยกับมนุษย์ ไฉนจะดี
กว่ากัน?

ธ. มนุษย์ดีกว่าปิตติวิสัย ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน มนุษย์กับเทวดาชั้นจาตุมหาราช
ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นจาตุมหาราชดีกว่ามนุษย์ ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นจาตุมหาราชกับเทวดา
ชั้นดาวดึงส์ ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นดาวดึงส์ดีกว่าเทวดาชั้นจาตุมหาราช ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นดาวดึงส์กับเทวดา
ชั้นยามา ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นยามาดีกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นยามากับเทวดาชั้น
ดุสิต ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นดุสิตดีกว่าเทวดาชั้นยามา ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นดุสิตกับเทวดาชั้น
นิมมานรดี ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นนิมมานรดีดีกว่าเทวดาชั้นดุสิต ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นนิมมานรดีกับเทวดา
ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติดีกว่าเทวดาชั้นนิมมานรดี ท่านพระสารีบุตร .

สว. ดูกรอนุชานี ท่านจะเข้าใจความชื่อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติกับ
พรหมโลก ไฉนจะดีกว่ากัน?

ธ. ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า พรหมโลก ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า พรหมโลก

หรือ?

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรมีความดำริว่า พราหมณ์เหล่านี้ น้อมใจไปในพรหมโลก ถ้ากระไร เราพึงแสดงทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมแก่ธัญญาณิพราหมณ์เถิด ดังนี้ แล้วจึงกล่าวว่ ดูกรธัญญาณิ เราจักแสดงทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหม ท่านจงฟัง จงตั้งใจให้ดี เราจักกล่าว . ธัญญาณิพราหมณ์รับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว .

[๓๐๑] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ดูกรธัญญาณิ ก็ทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมเป็นไฉน ดูกรธัญญาณิ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล เป็นมหาคณะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ แม้ข้อนี้ก็เป็นทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหม ดูกรธัญญาณิ อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้มีใจประกอบด้วยกรุณา . . . มีใจประกอบด้วยมฤตา . . . มีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ . ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วยอุเบกขานั่นไพศาล เป็นมหาคณะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ นี้แล เป็นทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหม .

ธ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญญาณิพราหมณ์ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า .

[๓๐๒] ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้ประดิษฐานธัญญาณิพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นได้ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป . ทันใดนั้น เมื่อท่านพระสารีบุตรหลีกไปไม่นาน ธัญญาณิพราหมณ์ทำกาละแล้วไปบังเกิดยังพรหมโลก . ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรนี้ได้ประดิษฐานธัญญาณิพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นได้ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป .

[๓๐๓] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญญาณิพราหมณ์ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า .

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร ทำไมเธอจึงประดิษฐานธัญญาณิพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจอันจะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไปได้ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว?

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า พราหมณ์เหล่านี้ น้อมใจไปในพรหมโลก ถ้ากระไร เราพึงแสดงทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมแก่ธัญญาณิพราหมณ์เถิด ดังนี้ พระเจ้าข้า .

พ. ดูกรสารีบุตร ธัญญาณิพราหมณ์ทำกาละไปบังเกิดในพรหมโลกแล้ว ฉะนั้นแล .

จบ ธัญญาณิสสูตร ที่ ๗ .

๘. วาเสฏฐสูตร

ทรงโปรดวาเสฏฐมาณพ

[๓๐๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคละใกล้บ้านอิจฉานังคละคาม . ก็สมัยนั้น พราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คือ จังกีพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ ไปกขรสาติพราหมณ์ ชาณโสณิพราหมณ์ โตเทยพราหมณ์ และพราหมณ์มหาศาลเหล่าอื่นที่มีชื่อเสียง อาศัยอยู่ในอิจฉานังคละคาม . ครั้งนั้นวาเสฏฐมาณพและการทวาชมาณพ เทียวเดินเล่นเป็นการพักผ่อนอยู่ มีถ้อยคำพูดกันในระหว่างนี้เกิดขึ้นว่า ท่านผู้เจริญ อย่างไรก็ตามบุคคลจึงจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์? การทวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้เกิดดีทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา มีกรรมที่เป็นที่ถือปฏิสนธิอันบริสุทธิ์ตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านติเตียนด้วยอ้างถึงชาติได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล บุคคลจึงจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์ . วาเสฏฐมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีศีล และถึงพร้อมด้วยวัตร ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล บุคคลจึงจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์ การทวาชมาณพไม่อาจให้วาเสฏฐมาณพยินยอมได้ถึงวาเสฏฐมาณพก็ไม่อาจให้การทวาชมาณพยินยอมได้เหมือนกัน .

[๓๐๕] ครั้งนั้นแล วาเสฏฐมาณพได้ปริภาษะการทวาชมาณพว่า ท่านการทวาชะ พระสมณโคตมตักขยบุตรนี้ เสด็จออกผนวชจากตักขยสกุล ประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคละใกล้อิจฉานังคละคาม ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระสมณโคตมนั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะเสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งขึ้นไปกว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรมมาเกิด เราจัก
เข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม แล้วจกทูลถามเนื้อความนี้ พระสมณโคดมจักทรงพยากรณ์แก่เรา
อย่างไร เราจักทรงจำเนื้อความนั้น ไว้อย่างนั้น . การทวาทษมาณพริบคำวาเสฏฐมาณพแล้ว . ลำดับ
นั้น วาเสฏฐมาณพและการทวาทษมาณพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับ
พระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึกถึงกัน ไปแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง .

[๓๐๖] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว วาเสฏฐมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถา
ทั้งหลายว่า

ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ทรงไตรเพท อันอาจารย์อนุญาตแล้ว
และปฏิญาณได้เองว่า เป็นผู้ได้ศึกษาแล้ว ข้าพระองค์เป็นศิษย์
ท่านไปกขรลาคติพราหมณ์มาณพผู้นี้ เป็นศิษย์ท่านตารุกขพราหมณ์
ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้รู้จบในบทที่พราหมณ์ผู้ทรงไตรเพทบอก
แล้ว ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้มีข้อพยากรณ์แม่นยำตามบท
เช่นเดียวกับอาจารย์ในสถานกล่าวมนต์ ข้าแต่พระโคดม
ข้าพระองค์ทั้งสองมีการโต้เถียงกันในการกล่าวถึงชาติ คือ
การทวาทษมาณพกล่าวว่า บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติ
ส่วนข้าพระองค์กล่าวว่า บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม
พระองค์ผู้มีกิจของทรงทราบอย่างนี้ ข้าพระองค์ทั้งสองนั้น
ไม่อาจจะให้กันและกันยินยอมได้ จึงได้มาเฝ้าเพื่อถามพระผู้มี-
พระภาคสัมพุทธเจ้า ผู้ปรากฏด้วยอาการนี้ ชนทั้งหลาย
เมื่อจะเข้าไปประนมมือถวายบังคม ก็จกถวายพระโคดมได้ทั่ว
โลกเหมือนพระจันทร์เต็มดวงฉะนั้น ข้าพระองค์ขอทูลถาม
พระโคดมผู้เป็นดวงจกษุ อดิขึ้นในโลกว่า บุคคลชื่อว่าเป็น
พราหมณ์เพราะชาติ หรือว่าเป็นเพราะกรรม ขอจงตรัสบอกแก่
ข้าพระองค์ทั้งสองผู้ไม่ทราบ ตามที่จะทราบบุคคลผู้เป็นพราหมณ์
นั้นเกิด?

พราหมณ์ในพระพุทธศาสนา

[๓๐๗] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรวาเสฏฐะ เราจักพยากรณ์
การจำแนกชาติ ของสัตว์ทั้งหลาย ตามลำดับ ตามสมควรแก่
ท่านทั้งสองนั้น เพราะมันมีชาติเป็นคนละอย่างๆ ท่านจงรู้จักแม่
ติดชาติและรุกขชาติ แม้จะปฏิญาณตนไม่ได้ เพศของติดชาติ
และรุกขชาตินั้นก็สำเร็จด้วยชาติ เพราะมันมีชาติเป็นคนละ-
อย่างๆ แต่นั้นท่านจงรู้จักตักแตน ผีเสื้อ ตลอดถึงมดดำ
และมดแดง เพศของสัตว์เหล่านั้นก็สำเร็จด้วยชาติ เพราะ
มันมีชาติเป็นคนละอย่างๆ อนึ่ง ท่านทั้งหลายจงรู้จักสัตว์
สี่เท้า ทั้งเล็กทั้งใหญ่ เพศของมันก็สำเร็จด้วยชาติ เพราะมัน
มีชาติเป็นคนละอย่างๆ อนึ่ง จงรู้จักสัตว์มีท้องเป็นเท้า สัตว์
ไปด้วยอก สัตว์มีหลังยาว เพศของมันก็สำเร็จด้วยชาติ
เพราะมันมีชาติเป็นคนละอย่างๆ แต่นั้นจงรู้จักปลา สัตว์
เกิดในน้ำ สัตว์เที่ยวหากินในน้ำ เพศของมันก็สำเร็จด้วยชาติ
เพราะมันมีชาติเป็นคนละอย่างๆ แต่นั้นจงรู้จักนก สัตว์
ไปด้วยปีก สัตว์ที่ไปในอากาศ เพศของมันก็สำเร็จ
ด้วยชาติ เพราะมันมีชาติเป็นคนละอย่างๆ เพศอันสำเร็จ
ด้วยชาติมีมากมาย ในชาติ (สัตว์) เหล่านี้ฉันใด เพศใน
มนุษย์ทั้งหลายอันสำเร็จด้วยชาติมากมาย ฉะนั้น หามิได้
คือ ไม่ใช่ด้วยผม ด้วยศีรษะ ด้วยหู ด้วยนัยน์ตา ด้วยหน้า
ด้วยจมูก ด้วยริมฝีปาก ด้วยคิ้ว ด้วยคอ ด้วยบ่า ด้วยท้อง
ด้วยหลัง ด้วยตะโพก ด้วยอก ในที่แคบ ในที่เมถุน
ด้วยมือ ด้วยเท้า ด้วยนิ้ว ด้วยเล็บ ด้วยแข้ง ด้วยขา ด้วยวรณะ
ด้วยเสียง (หามิได้) เพศอันสำเร็จด้วยชาติ (ของมนุษย์)
ย่อมไม่เหมือนในชาติ (ของสัตว์) เหล่าอื่น สิ่งเฉพาะตัว
ในสรีระ (ในชาติของสัตว์อื่น) นั้น ของมนุษย์ไม่มี ก็ใน
หมู่มนุษย์ เขาเรียกต่างกันตามชื่อ ดูกรวาเสฏฐะ ก็ในหมู่
มนุษย์ ผู้ใดอาศัยการรักษาคือเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเป็นชวานา ไม่ใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ อนึ่ง ในหมู่
มนุษย์ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยศัลปมากอย่าง ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเป็นศัลปิน ไม่ใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ อนึ่ง ในหมู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
มณฺษยํ ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเป็นพ่อค้า ไม่ใช่พราหมณ์ ดุจรวาสถุญฺหะ หนึ่ง ในหมู่
มณฺษยํ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ผู้อื่น ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ไม่ใช่พราหมณ์ ดุจรวาสถุญฺหะ หนึ่ง ใน
หมู่มณฺษยํ ผู้ใดอาศัยของที่เขาไม่ให้เลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้
ว่า ผู้นั้นเป็นโจร ไม่ใช่พราหมณ์ ดุจรวาสถุญฺหะ หนึ่ง ใน
หมู่มณฺษยํ ผู้ใดอาศัยศัตตราชูธเลี้ยงชีวิต ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเป็นทหาร ไม่ใช่พวกพราหมณ์ ดุจรวาสถุญฺหะ หนึ่ง
ในหมู่มณฺษยํ ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการงานของไพร่ทาส ท่านจงรู้
อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา ไม่ใช่พราหมณ์ ดุจ
รวาสถุญฺหะ หนึ่ง ในหมู่มณฺษยํ ผู้ใดปกครองบ้าน และเมือง
ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นเป็นพระราชา ไม่ใช่พราหมณ์ และเรา
ก็ไม่เรียกบุคคลผู้เกิดในกำเนิดไหนๆ หรือเกิดจากมารดา

(เช่นใดๆ) ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลถึงจะเรียกกันว่า ท่าน
ผู้เจริญ ผู้นั้นก็ยังเป็นผู้มีกิเลสเครื่องกังวลอยู่นั่นเอง เราเรียก
บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ผู้ไม่ยึดมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์
ผู้ใดแลแต่ตสังโยชนทั้งปวงได้แล้ว ไม่สะดุ้ง เราเรียกผู้นั้นผู้ล่วง
กิเลสเครื่องข้อง ไม่ประกอบด้วยสรรพกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์
เราเรียกบุคคลผู้ตัดอุปนาหะดังชะเนาะ ตัณหาตั้งเชือกหนึ่ง
ทผูกติดเชือกบ่วง พร้อมทั้งทฤษฐานสยปรดงปม มอริชชาตจ
ลิมสลักถอนขึ้นแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดไม่
ประทุษร้าย ออกกลืนคำดา การทบตีและการจองจำได้ เรา
เรียกผู้มีขันติเป็นกำลังดังหมู่พลนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เราเรียก
บุคคลผู้ไม่โกรธ ผู้มีองค์ธรรมเป็นเครื่องกำจัด มีศีล ไม่มี
กิเลสดองผ้า ผูกฝนแล้ว มีสระตั้งอยู่ในที่สดนั้น ว่าเป็น
พราหมณ์ ผู้ใดไม่ติดในกามทั้งหลาย เหมือนน้ำบนใบบัว
หรือดั่งเมล็ดพันธุ์ผักกาดบนปลายเหล็กแหลม เราเรียกผู้นั้นว่า
เป็นพราหมณ์ ผู้ใดรู้ธรรมเป็นที่สิ้นทุกข์ของตนในภพนี้เอง
เราเรียกผู้ปลงภาระผู้ไม่ประกอบแล้วนั้น ว่าเป็นพราหมณ์
เราเรียกบุคคลผู้มีปัญญาอันเป็นไปในอารมณ์อันลึก มีเมธา
ฉลาดในอบายอันเป็นทางและมีไชทาง บรรลุประโยชน์อัน
สูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์ เราเรียกบุคคลผู้ไม่คลุกคลีด้วย
กฤหัสถ์ และบรรพชิตทั้งสองพวก ผู้ไปได้ด้วยไม่มีความอาลัย
ผู้ไม่มีความปรารถนา ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดวางอาชญาในสัตว์
ทั้งหลาย ทั้งเป็นสัตว์ที่หวั่นหวาด และมันคงไม่ฆ่าเอง ไม่ใช่
ผู้อื่นให้ฆ่า เราเรียกผู้นั้นว่าพราหมณ์ เราเรียกบุคคลผู้ไม่
พิโรธตอบในผู้พิโรธ ดับอาชญาในตนได้ ในเมื่อสัตว์
ทั้งหลายมีความถือมั่น ไม่มีความถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์
ผู้ใดทำระคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไป ดั่งเมล็ดพันธุ์
ผักกาดตกจากปลายเหล็กแหลม เราเรียกผู้นั้นว่าพราหมณ์
ผู้ใดกล่าววาจาสัตย์ อันไม่มีโทษให้ผู้อื่นรู้สึกได้ อันไม่เป็น
เครื่องขัดใจคน เราเรียกผู้นั้นว่าพราหมณ์ แม้ผู้ใดไม่
ถือเอาภักตะทั้งยาวหรือสั้น เล็กหรือใหญ่ งามหรือไม่งาม
ที่เจ้าของไม่ให้ในโลก เราเรียกผู้นั้นว่าพราหมณ์ ผู้ใด
ไม่มีความหวังทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า เราเรียกผู้ไม่มีความ-
หวัง ผู้ไม่ประกอบแล้วนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดไม่มีความ
อาลัย ไม่มีความสงสัยเพราะรู้ทั่วถึง เราเรียกผู้บรรลุธรรมอัน
หยั่งลงในอมตธรรมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดล่วงธรรมเป็น
เครื่องข้องทั้งสอง คือ บุญและบาปในโลกนี้ได้ เราเรียกผู้
ไม่เศร้าโศก ปราศจากอสุภี ผู้บริสุทธิ์นั้น ว่าเป็นพราหมณ์
เราเรียกบุคคลผู้ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์ผ่องใสไม่ขุ่นมัว
ดั่งดวงจันทร์ มีความเพิลิตเพิลินในภพสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์
ผู้ใดล่วงอวิชชาประดงทางสิ้น หรือดองหลมอันถอนได้ยาก เป็น
เครื่องให้ท่องเที่ยวให้หลงนี้ได้ ข้ามถึงฝั่งแล้ว มีความเพ่งอยู่
ไม่หวั่นไหว ไม่มีความสงสัย ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น
เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดละกามได้ขาดแล้ว เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
 บรรพชิต เว้นรอบในโลกนี้ เราเรียกผู้มีกามและภพสิ้นรอบ
 แล้วนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ ผู้ใดละตัณหาได้ขาดแล้ว เป็น
 บรรพชิต เว้นรอบในโลกนี้ เราเรียกผู้มีกามและภพสิ้นรอบ
 แล้วนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ ผู้ใดละกามคุณอันเป็นของมนุษย์
 ล่วงกามคุณอันเป็นของทิพย์แล้ว เราเรียกผู้ไม่ประกอบด้วย
 กิเลสเครื่องประกอบทั้งปวงนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ เราเรียก
 บุคคลผู้ละความยินดีและความไม่ยินดี เป็นผู้เย็น ไม่มีอุปรี
 ครอบงำโลกทั้งปวง ผู้แก่แล้วล้าแล้ว ว่าเป็นพรหมณ์ ผู้ได้รู้
 จุตติ และอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้
 ไม่ข้อง ผู้ไปดี ตรัสรู้แล้วนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ เทวดา
 คนธรรพและหม่มมนุษย์ไม่รู้คติของผู้ใด เราเรียกผู้นั้นผู้มีอาสวะ
 สิ้นแล้ว เป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นพรหมณ์ ผู้ใดไม่มีกิเลส
 เครื่องกังวลทั้งข้างหน้า ข้างหลัง และท่ามกลาง เราเรียกผู้
 ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ผู้ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ เรา
 เรียกบุคคลผู้องอาจ ผู้ประเสริฐ ผู้แก่แล้วล้า ผู้แสวงหา
 คุณใหญ่ ผู้ชำนาญแล้วโดยวิเศษ ผู้ไม่หวั่นไหว อาบเสร็จแล้ว
 ตรัสรู้แล้วนั้น ว่าเป็นพรหมณ์ ผู้ได้รู้ญาณเครื่องระลึกชาติ
 ก่อนได้ เห็นสวรรค์และอบาย และบรรลธรรมเป็นที่สิ้นชาติ
 เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพรหมณ์ อันชื่อคือนามและโคตรที่กำหนด
 ตั้งไว้ เป็นแต่สักวาโวหารในโลก เพราะเกิดขึ้นมาตามชื่อ
 ที่กำหนดตั้งกันไว้ในกาลนั้นๆ ฤๅอื่นนอนเนื่องอยู่ในหทัย
 สิ้นกาลนาน ของสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ เมื่อสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ก็
 พრაภาวว่าเป็นพรหมณ์เพราะชาติ บุคคลจะชื่อว่าเป็นคนชั่ว
 เพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่าพรหมณ์เพราะชาติก็หาไม่
 ที่แท้ ชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพรหมณ์เพราะ
 กรรม เป็นชวานาเพราะกรรม เป็นศีลปินเพราะกรรม เป็น
 พ้อค่าเพราะกรรม เป็นคนรับใช้เพราะกรรม แม้เป็นโจร
 ก็เพราะกรรม แม้เป็นทหารก็เพราะกรรม เป็นปโรหิตเพราะ
 กรรม แม้เป็นพระราชาเพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายมีปกติ
 เห็นปฏิจลสมุปบาท จลลในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรม
 นั้นแจ้งชัดตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า โลกย่อมเป็นไปเพราะ
 กรรม หมุสัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้
 ในกรรม เหมือนลีมลลของรถที่กำลังแล่นไปฉะนั้น บุคคล
 ชื่อว่าเป็นพรหมณ์ด้วยกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะพรหมจรรย์
 สัจญมะ และทมะ กรรม ๔ อย่างนี้ เป็นกรรมอันสูงสุดของ
 พรหมทั้งหลาย ทำให้ผู้ประพฤติถึงพร้อมด้วยวิชา ๓ ระดับ
 กิเลสได้ สิ้นภพใหม่แล้ว ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า
 ผู้นั้นชื่อว่าเป็นพรหม เป็นท้าวสักกะ ของบัณฑิตผู้รู้แจ้ง
 ทั้งหลาย .

[๗๐๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพและการทวามาณพ ได้
 กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระ-
 *โคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยาย เปรียบ
 เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด
 ด้วยห้วงว่า ผู้มีจักษุจะได้เห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญกับทั้ง
 พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสก
 ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไป ฉะนั้นแล .

จบ วาเสฏฐสูตร ที่ ๘ .

๙. สกสูตร

ทรงโปรดสภมาณพ

[๗๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
 *เศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . สมัยนั้น สภมาณพโตเทยยบุตรอาศัยอยู่ในนิเวศน์ของกฤหบดีผู้
 หนึ่ง ในพระนครสาวัตถี ด้วยกรณีกิจบางอย่าง . ครั้นนั้น สภมาณพโตเทยยบุตร ได้กล่าวกะ
 กฤหบดีที่ตนอาศัยอยู่ในนิเวศน์ของเขานั้นว่า ท่านกฤหบดี ข้าพเจ้าได้สดับมาดังนี้ว่า พระนคร
 สาวัตถี ไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลายเลย วันนี้อเราจะพึงเข้าไปนั่งใกล้สมณะ หรือพรหมณ์

ผู้ไหนหนอ?

คฤหบดีได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ท่านจงเข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด .

[๗๑๐] ลำดับนั้น สุกมาณพโศกเทยบุตรรับคำคฤหบดีนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างนี้ว่า คฤหัสถ์ท่านนั้นเป็นผู้ยินดีกตลลธรรมเครื่องนำออกไปจากทุกข์ บรรพชิตไม่เป็นผู้ยินดีกตลลธรรมเครื่องนำออกไปจากทุกข์ ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมตรัสว่าอย่างไร?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ ในเรื่องนี้ เราแยกออกกล่าว เราไม่รวมกล่าว เราพรรณนาการปฏิบัติผิดของคฤหัสถ์ หรือของบรรพชิต ดูกรมาณพ จริยอยู่ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมถือว่าเป็นผู้ไม่ยินดีกตลลธรรมเครื่องนำออกไปจากทุกข์ เพราะเหตุแห่งอิทธิพลคือการปฏิบัติผิด ดูกรมาณพ เราพรรณนาการปฏิบัติชอบของคฤหัสถ์ หรือของบรรพชิต จริยอยู่ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ปฏิบัติชอบแล้ว ถือว่าเป็นผู้ยินดีกตลลธรรมเครื่องนำออกไปจากทุกข์ เพราะเหตุแห่งอิทธิพลคือการปฏิบัติชอบ .

ฐานะการงานของคฤหัสถ์และบรรพชิต

[๗๑๑] ส. ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างนี้ว่า ฐานะแห่งการงานของฆราวาส มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก ย่อมมีผลมาก (ส่วน) ฐานะแห่งการงานฝ่ายบรรพชา มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย ย่อมมีผลน้อย ในเรื่องนี้ท่านพระโคตมตรัสว่าอย่างไร?

พ. ดูกรมาณพ แม้ในเรื่องนี้ เราก็กะยกออกกล่าว เราไม่รวมกล่าว ดูกรมาณพ ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อวิบัติ มีผลน้อย มีอยู่ ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อเป็นสมบัติ มีผลมากมีอยู่ ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อวิบัติ มีผลน้อยมีอยู่ ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อเป็นสมบัติ มีผลมากมีอยู่ .

[๗๑๒] ดูกรมาณพ ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย เป็นไฉน ดูกรมาณพ ฐานะแห่งการงาน คือ การไถ ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย . ส่วนฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก เป็นไฉน ฐานะแห่งการงาน คือ การไถนั้นแล ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก . อนึ่ง ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย เป็นไฉน ฐานะแห่งการงาน คือ การค้าขาย ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย . ส่วนฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก เป็นไฉน ฐานะแห่งการงาน คือ การค้าขายนั้นแล ที่มีความต้องการน้อย มีอิทธิพลน้อย มีกิจน้อย มีความเริ่มน้อย เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก .

[๗๑๓] ดูกรมาณพ เปรียบเหมือนฐานะคือกสิกรรม ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีความเริ่มมาก เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย ฉะนั้น ฐานะแห่งการงานของฆราวาสก็ฉะนั้นเหมือนกัน ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย . ฐานะคือกสิกรรมนั้นแล ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก ฉะนั้น ฐานะแห่งการงานของฆราวาสก็ฉะนั้นเหมือนกัน ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิพลมาก มีการเริ่มมาก เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก . การงานคือการค้าขาย ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย ฉะนั้น ฐานะแห่งการงานฝ่ายบรรพชาก็ฉะนั้นเหมือนกัน ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อวิบัติ ย่อมมีผลน้อย . ฐานะแห่งการงานคือการค้าขายนั้นแล ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก ฉะนั้น ฐานะแห่งการงานฝ่ายบรรพชาก็ฉะนั้นเหมือนกัน ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิพลน้อย มีการเริ่มน้อย เมื่อเป็นสมบัติ ย่อมมีผลมาก .

บัญญัติธรรม ๕ ประการ

[๗๑๔] ส. ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติธรรม ๕ ประการเพื่อทำบุญเพื่อยินดีกตล .

พ. ดูกรมาณพ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติธรรม ๕ ประการ เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกตลนั้นเหล่าไหน ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขอโอกาส ขอตานจงกล่าวธรรม ๕ ประการนั้นในบริษัทนี้เถิด .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ส. ท่านพระโคตม ณ ที่ที่พระองค์หรือท่านผู้เป็นดังพระองค์ประทับนั่งอยู่ ข้าพเจ้า
ไม่มีความหนักใจเลย.

พ. ถ้าอย่างนั้น เชิญกล่าวเถิดมาณพ.

[๓๑๕] ส. ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติธรรมข้อที่ ๑ คือ สัจจะ
เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล ย่อมบัญญัติข้อที่ ๒ คือ ตบะ . . . ข้อที่ ๓ คือ พรหมจรรย์ . . . ข้อ
ที่ ๔ คือ การเรียนมนต์ . . . ข้อที่ ๕ คือ การบริจาต เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล พราหมณ์
ทั้งหลายย่อมบัญญัติธรรม ๕ ประการนี้ เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมตรัส
ว่าอย่างไร?

[๓๑๖] ดุจมาณพ ก็บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย แม้พราหมณ์คนหนึ่ง เป็นผู้ใดใคร
ก็ตามที่กล่าวอย่างนี้ว่า เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้ว เสวยผลแห่งธรรม
๕ ประการนี้ มีอยู่หรือ?

ส. ข้อนี้น่ามิได้ ท่านพระโคตม.

พ. ดุจมาณพ ก็เมื่ออาจารย์คนหนึ่ง แม้อาจารย์ของท่านคนหนึ่ง ตลอด ๗ ชั่วอาจารย์
ของพวกพราหมณ์ เป็นผู้ใดใครก็ตามที่กล่าวอย่างนี้ว่า เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วย
ตนเองแล้ว เสวยผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้ มีอยู่หรือ?

ส. ข้อนี้น่ามิได้ ท่านพระโคตม.

พ. ดุจมาณพ ก็แม้ถ้าทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัฐฐกะ
ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทพ ฤาษีเวสสคามิตร ฤาษียมตตคิ ฤาษีอังคิระสะ ฤาษีภารทวาชะ ฤาษี
วาสฤฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีภุควะ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนต์ เป็นผู้บอกมนต์ พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบัน
นี้ขับตาม กล่าวตามซึ่งบทมนต์เท่านั้น ที่ท่านขับแล้ว บอกแล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูก
ต้อง บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านกล่าวไว้แล้ว บอกไว้ แม้ท่านเหล่านั้นได้กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า
เราทั้งหลายทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง เสวยผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้ มีอยู่
หรือ?

ส. ข้อนี้น่ามิได้ ท่านพระโคตม.

[๓๑๗] พ. ดุจมาณพ ได้ทราบกันดังนี้ว่า บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย ไม่มีพราหมณ์
แม้คนหนึ่งจะเป็นผู้ใดใครก็ตามที่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
แล้ว เสวยผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้ ไม่มีแม้อาจารย์คนหนึ่ง แม้อาจารย์ของอาจารย์คนหนึ่ง
ตลอด ๗ ชั่วอาจารย์ของพวกพราหมณ์นี้ จะเป็นผู้ใดใครก็ตามที่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า เราทำให้แจ้ง
ชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้ว คือ เสวยผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้ แม้ถ้าทั้งหลายผู้เป็น
บูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ ฤาษีอัฐฐกะ ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทพ ฤาษีเวสสคามิตร
ฤาษียมตตคิ ฤาษีอังคิระสะ ฤาษีภารทวาชะ ฤาษีวาสฤฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีภุควะ เป็นผู้แต่ง
มนต์ เป็นผู้บอกมนต์ พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ขับตาม กล่าวตาม ซึ่งบทมนต์เท่านั้น ที่ท่าน
ขับแล้ว บอกแล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้อง บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านกล่าวไว้ บอก
ไว้ แม้ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตน
เองแล้ว เสวยผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้ ดุจมาณพ เปรียบเหมือนแถวคนตาบอดซึ่งเกาะ
กันต่อๆ ไป แม้คนต้นก็ไม่เห็น คนกลางก็ไม่เห็น คนหลังก็ไม่เห็น จันใด ภาสิตของพราหมณ์
ทั้งหลายเห็นจะเปรียบได้กับแถวคนตาบอด จันนั้น คือ แม้คนขึ้นต้นก็ไม่เห็น แม้คนขึ้นกลาง
ก็ไม่เห็น แม้คนขึ้นหลังก็ไม่เห็น.

[๓๑๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุกุมารพโตเทยยบุตร ถูกพระผู้มีพระ
ภาคตรัสเปรียบด้วยแถวคนตาบอด โกรธ ชัดใจ เมื่อจะด่าแต่เดียงว่ากล่าวพระผู้มีพระภาคว่า พระ
สมณโคตม จักถึงความลามกเสียแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระโคตม พราหมณ์
ไปกขรสาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน ได้กล่าวอย่างนี้ว่า อย่างนี้นั้นแหละ ก็
สมณพราหมณ์เหล่าไร่นี้ ย่อมปฏิญาณญาณทัสสะวิเศษ ของพระอริยะอย่างสามารถยิ่งกว่าธรรม
ของมนุษย์ ภาสิตนี้ของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมถึงความเป็นภาสิต นำหัวเราะที่เดียวหรือ
ย่อมถึงความเลวทรามที่เดียวหรือ ย่อมถึงความว่างที่เดียวหรือ ย่อมถึงความเปล่าที่เดียวหรือ
ถ้าเช่นนั้น มนุษย์จักรู้ จักเห็น หรือจักทำให้แจ้งชัดซึ่งญาณทัสสะวิเศษ ของพระอริยะอย่าง
สามารถยิ่งกว่าธรรมดาของมนุษย์ได้อย่างไร ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

พ. ดุจมาณพ ก็พราหมณ์ไปกขรสาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน กำหนด
รู้ใจของสมณพราหมณ์ทั้งสิ้นด้วยใจของตนหรือ?

ส. ท่านพระโคตม พราหมณ์ไปกขรสาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน ย่อม
กำหนดรู้ใจของนางาปนณิกาทิสของตนด้วยใจของตนเองเท่านั้น ก็ที่ไหนจักกำหนดรู้ใจของ
สมณพราหมณ์ทั้งสิ้นด้วยใจของตนได้เล่า.

[๓๑๙] พ. ดุจมาณพ เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดแต่กำเนิด เขาไม่เห็นรูปดำ รูปขาว
ไม่เห็นรูปเขียว รูปเหลือง รูปแดง รูปสีชมพู รูปที่เสมอ และไม่เสมอ หมูดำ ดวงจันทร์
และดวงอาทิตย์ เขาฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ไม่มีรูปดำ รูปขาว ไม่มีคนเห็นรูปดำ รูปขาว ไม่มี
รูปเขียว ไม่มีคนเห็นรูปเขียว ไม่มีรูปเหลือง ไม่มีคนเห็นรูปเหลือง ไม่มีรูปแดง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
ไม่มีคนเห็นรูปแดง ไม่มีรูปสีชมพู ไม่มีคนเห็นรูปสีชมพู ไม่มีรูปที่เสมอและไม่เสมอ ไม่มี
คนเห็นรูปที่เสมอและไม่เสมอ ไม่มีหมุดาว ไม่มีคนเห็นหมุดาว ไม่มีดวงจันทร์ดวงอาทิตย์
ไม่มีคนเห็นดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ เราไม่รู้ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นย่อมไม่มี เมื่อเขา
กล่าวดังนี้ ชื่อว่ากล่าวชอบหรือมานพ?

ส. ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม รูปดำรงปาวมี คนเห็นรูปดำรงปาวก็มี รูปเขียวมี
คนเห็นรูปเขียวก็มี รูปแดงมี คนเห็นรูปแดงก็มี รูปสีชมพูมี คนเห็นรูปสีชมพูก็มี รูปที่เสมอ
และไม่เสมอมี คนเห็นรูปเสมอและไม่เสมอก็มี หมุดาวมี คนเห็นหมุดาวก็มี ดวงจันทร์ดวง
อาทิตย์มี คนเห็นดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็มี เราไม่รู้ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นย่อมไม่มี
ผู้ที่กล่าวดังนี้ ไม่ชื่อว่ากล่าวชอบ ท่านพระโคตม.

พ. ดูรมาณพ พราหมณ์ไปกษรชาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน ก็ฉันนั้น
เหมือนกันแล เป็นคนบอด ไม่มีจักษุ เขาจักรู้จักเห็นจักทำให้แจ้งชัด ซึ่งญาณทัสนะวิเศษของ
พระอริยะอย่างสามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้หรือหนอ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

[๗๒๐] ดูรมาณพ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน พราหมณ์มหาศาลชาวโกศล
คือ จังกีพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ ไปกษรชาติพราหมณ์ ชาณโสณพราหมณ์ หรือโตเทย
พราหมณ์ บิดาของท่าน วาจาดีที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นกล่าวตามสมมติ หรือไม่ตามสมมติ
เป็นอย่างไร?

ส. ตามสมมติ ท่านพระโคตม.

พ. วาจาดีที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นพิจารณาแล้วจึงกล่าว หรือไม่พิจารณาแล้วจึงกล่าว
เป็นอย่างไร?

ส. พิจารณาแล้ว ท่านพระโคตม.

พ. วาจาดีที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นรู้แล้วจึงกล่าว หรือว่าไม่รู้แล้วจึงกล่าว เป็น
อย่างไร?

ส. รู้แล้ว ท่านพระโคตม.

พ. วาจาดีอันประกอบด้วยประโยชน์ หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์ที่พราหมณ์มหา-
ศาลเหล่านั้นกล่าว เป็นอย่างไร?

ส. ประกอบด้วยประโยชน์ ท่านพระโคตม.

[๗๒๑] พ. ดูรมาณพ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น
พราหมณ์ไปกษรชาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน กล่าววาจาตามสมมติ หรือไม่ตาม
สมมติ?

ส. ตามสมมติ ท่านพระโคตม.

พ. เป็นวาจาที่รู้แล้วจึงกล่าว หรือเป็นวาจาที่ไม่รู้แล้ว?

ส. เป็นวาจาที่ไม่รู้แล้ว ท่านพระโคตม.

พ. เป็นวาจาที่พิจารณาแล้วจึงกล่าว หรือเป็นวาจาที่ไม่ได้พิจารณาแล้ว?

ส. เป็นวาจาที่ไม่ได้พิจารณาแล้ว ท่านพระโคตม.

พ. กล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ หรือไม่ประกอบด้วยประโยชน์?

ส. ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ท่านพระโคตม.

[๗๒๒] พ. ดูรมาณพ นีวรณ์ ๕ ประการนี้แล ๕ ประการเป็นไฉน คือ กามฉันทนีวรณ์
พยาบาทนีวรณ์ ถีนมิตถนีวรณ์ อหังการกุกกัจฉนีวรณ์ วิจิกิจฉานีวรณ์ นีวรณ์ ๕ ประการนี้แล .
ดูรมาณพ พราหมณ์ไปกษรชาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน ถูกนีวรณ์ ๕ ประการนี้
ร้อยไว้แล้ว รัดไว้แล้ว ปกคลุมไว้แล้ว หุ้มห่อไว้แล้ว เขาจักรู้ จักเห็น หรือจักทำให้แจ้งชัด
ซึ่งญาณทัสนะวิเศษของพระอริยะอย่างสามารถ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์หรือหนอ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะ
ที่จะมีได้.

[๗๒๓] ดูรมาณพ กามคุณ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ รูปอันจะพึงรู้แจ้ง
ด้วยจักษุ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนด เสี่ยงอันจะพึง
รู้แจ้งด้วยหู . . . กลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก . . . รสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น . . . โผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้ง
ด้วยกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนด กามคุณ ๕
ประการนี้แล ดูรมาณพ พราหมณ์ไปกษรชาติโอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในสกุลวัน กำหนด
แล้ว ห่มกมุนแล้วด้วยกามคุณ ๕ ประการนี้ ถูกกามคุณ ๕ ประการนี้ครอบงำแล้ว ไม่เห็นโทษ
ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องถอนออก บริโภคอยู่ เขาจักรู้ จักเห็นหรือจักทำให้แจ้งชัด ซึ่งญาณทัสนะ-
*วิเศษของพระอริยะอย่างสามารถ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์หรือหนอ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

[๗๒๔] ดูรมาณพ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลพึงอาศัยหยาและไม้
เป็นเชือกติดไฟขึ้น และพึงติดไฟที่ไม่มีหยาและไม้เป็นเชื้อ ไฟไหนหนอพึงมีเปลว มีสี
และมีแสง?

ส. ท่านพระโคตม ถ้าการติดไฟอันไม่มีหยาและไม้เป็นเชื้อ เป็นฐานะที่จะมีได้
ไฟนั้นก็จะพึงมีเปลว มีสี และมีแสง.

พ. ดูรมาณพ ข้อที่บุคคลจะพึงติดไฟอันไม่มีหยาและไม้เป็นเชื้อขึ้นได้นี้ ไม่ใช่ฐานะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
โมฆิโอสกาส เว้นจากผู้มีฤทธิ์ ดุจรมานพ เปรียบเหมือน ไฟอาศัยหญ้าและ ไม้เป็นเชื้อติดอยู่
ฉันใด เรากล่าวปิตีอันอาศัยเบญจกามคุณนี้เปรียบ ฉันนั้น เปรียบเหมือนไฟไม่มีหญ้าและ ไม้เป็น
เชื้อติดอยู่ได้ ฉันใด เรากล่าวปิตี ที่เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมเปรียบฉันนั้น ก็ปิตีที่
เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมเป็นโณน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปิตีและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ปิตีนี้แลเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม
ดุจรมานพ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายในเป็นธรรม
เอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตก วิจารณ์สงบไป มีปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
แม้ปิตีนี้ก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม .

[๗๒๕] ดุจรมานพ ในธรรม ๕ ประการที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติ เพื่อทำบุญ เพื่อ
ยินดีกุศลนี้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรมข้อไหน เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล ว่ามีผลมากกว่า?

ส. ท่านพระโคตม ในธรรม ๕ ประการที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อ
ยินดีกุศลนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติธรรม คือ จาคะ เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล ว่ามีผล
มากกว่า .

[๗๒๖] พ. ดุจรมานพ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นโณน ในการบริจาคทานนี้
จะพึงมีมหาภัยเกิดขึ้นเฉพาะแก่พราหมณ์คนหนึ่ง . ครั้นนั้น พราหมณ์สองคนพึงมาด้วยหวังว่า
จักแสวงมหาภัยของพราหมณ์เชื่อนี้ . ในพราหมณ์สองคนนั้น คนหนึ่งมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า
โอหนอ เราเท่านั้นพึงได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ ในโรงกัฏ พราหมณ์อื่น ไม่พึง
ได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ ในโรงกัฏ . แต่ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พราหมณ์
คนอื่นพึงได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ ในโรงกัฏ พราหมณ์ผู้นั้น ไม่พึงได้อาสนะ
ที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ ในโรงกัฏ . พราหมณ์นั้นโกรธน้อยใจว่าพราหมณ์เหล่านั้น ได้
อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ ในโรงกัฏ เราไม่ได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ บิณฑะที่เลิศ
ในโรงกัฏ ดุจรมานพ ก็พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติวิบากอะไรของกรรมนี้?

ส. ท่านพระโคตม ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมให้ทานด้วยคิดอย่างนี้ว่า พราหมณ์
นั้น อันพราหมณ์ผู้นั้นแลทำให้โกรธให้น้อยใจดังนี้หามิได้ ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อม
ให้ทานอันเป็นการอนุเคราะห์เท่านั้นโดยแท้ .

พ. ดุจรมานพ เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายให้ทานอันเป็นการอนุเคราะห์
ก็เป็นบุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๖ ของพราหมณ์ทั้งหลายใช่?

ส. ท่านพระโคตม เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายให้ทานอันเป็นการอนุเคราะห์
นี้ ก็เป็นบุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๖ ของพราหมณ์ทั้งหลาย .

[๗๒๗] พ. ดุจรมานพ ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ
เพื่อยินดีกุศล ท่านพิจารณาเห็นมีมากที่ไหน?

ส. ท่านพระโคตม ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อ
ยินดีกุศล ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นมีมากในบรรพชิต มีน้อยในคฤหัสถ์ เพราะคฤหัสถ์มีความต้องการ
มาก มีกิจมาก มีอิทธิกรมมาก มีการเริ่มมาก จะเป็นผู้พูดจริงเสมอรำไปไม่ได้ ส่วนบรรพชิต
มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิกรมน้อย มีการเริ่มน้อย จึงเป็นผู้พูดจริงเสมอรำไปได้
เพราะคฤหัสถ์มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีอิทธิกรมมาก มีการเริ่มมาก จะเป็นผู้มีความเพียร . . .
ประพฤติพรหมจรรย์ . . . มากด้วยการสหาย . . . มากด้วยการบริจาคเสมอรำไปไม่ได้ ส่วนบรรพชิต
มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีอิทธิกรมน้อย มีการเริ่มน้อย จึงเป็นผู้มีความเพียร . . . ประพฤติ
พรหมจรรย์ . . . มากด้วยการสหาย . . . มากด้วยการบริจาคเสมอรำไปได้ ท่านพระโคตม ธรรม ๕
ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นมีมากใน
บรรพชิต มีน้อยในคฤหัสถ์ .

[๗๒๘] พ. ดุจรมานพ ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ
เพื่อยินดีกุศล เรากล่าวว่าเป็นบริวารของจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน .
ดุจรมานพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้พูดจริง เธอรู้สึกรู้ว่า เราเป็นผู้พูดจริง ย่อมได้ความรู้รรถ
ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์ประกอบด้วยธรรม ความปราโมทย์อันประกอบด้วย
กุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบริวารของจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน .
ดุจรมานพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเพียร . . . ประพฤติพรหมจรรย์ . . . มากด้วยการสหาย
. . . มากด้วยการบริจาค เธอรู้สึกรู้ว่า เราเป็นผู้มากด้วยการบริจาคย่อมได้ความรู้รรถ ย่อมได้
ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ความปราโมทย์อันประกอบด้วยกุศลนี้
เรากล่าวว่าเป็นบริวารของจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน . ธรรม ๕ ประการ
นี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบริวารของจิตเพื่ออบรม
จิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน . เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุกมาณพ
โตเทยบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้สดับมาว่าพระสมณโคตม
ทรงรู้จักหนทางเพื่อความเป็นสหายของพราหมณ์ .

[๗๒๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุจรมานพ ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นโณน
บ้านนพการคามใกล้แต่ที่นี่ บ้านนพการคามไม่ไกล ใกล้แต่ที่นี่มิใช่หรือ?

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
สุภมาณพกราบทูลว่า อย่างนั้นท่านพระโคตม บ้านนพการคามใกล้แต่ที่นี่ บ้านนพการ-
*คามไม่ไกลแต่ที่นี่.

พ. ดุรมาณพ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน บุรุษผู้เกิดแล้วทั้งเจริญแล้วใน
บ้านนพการคามนี้แล เขาออกจากบ้านนพการคามไปในขณะนั้น ฟังถูกถามถึงหนทางแห่งบ้าน
นพการคามจะพึงชักช้า หรือตกประหม่าหรือหนอ?

สุ. ข้อนี้หามิได้ ท่านพระโคตม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุรุษนั้นทั้งเกิดแล้วทั้งเจริญ
แล้วในบ้านนพการคาม รู้จักทางของบ้านนพการคามทุกแห่งดีแล้ว.

พ. ดุรมาณพ บุรุษผู้เกิดแล้วทั้งเจริญแล้วในบ้านนพการคามนั้น ถูกถามถึงทางของ
บ้านนพการคาม ไม่พึงชักช้า หรือตกประหม่าแล ตถาคตถูกถามถึงพรหมโลก หรือปฏิบัติ
เครื่องให้ถึงพรหมโลก ก็ไม่ชักช้า หรือตกประหม่าเช่นเดียวกัน ดุรมาณพ เราย่อมรู้จักทั้ง
พรหมโลกและปฏิบัติเครื่องให้ถึงพรหมโลก อนึ่ง ผู้ปฏิบัติด้วยประการใด จึงเข้าถึงพรหมโลก
เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สุ. ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระสมณโคตมทรงแสดงทางเพื่อความเป็น
สหายของพรหม ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอท่านพระโคตมโปรดทรงแสดงทางเพื่อความเป็นสหาย
ของพรหมแก่ข้าพเจ้าเถิด.

พ. ดุรมาณพ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว. สุภมาณพโศกเยยบุตร
ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว.

ทางไปพรหมโลก

[๗๓๐] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรมาณพ ก็ทางเพื่อความเป็นสหายของพรหม
เป็นไหน ดุรมาณพ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่
ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไป
ตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทัวหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบ
ด้วยเมตตาอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เมื่อ
เมตตาเจโตวิมุตติอันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้ กรรมใดเป็นกามาวจรที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่
เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมเป็นรูปาวจรนั้น ดุรมาณพ เปรียบเหมือนบุรุษเป่าสังข์ผู้มีกำลังพึงให้
คนรู้ได้ตลอดทิศทั้งสี่โดยไมยาก จันใด เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติอันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้ ก็จันนั้น
กรรมใดเป็นกามาวจรที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมเป็นรูปาวจรนั้น
แม้ข้อนี้ก็เป็ทางเพื่อความเป็นสหายของพรหม ดุรมาณพ อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจประกอบ
ด้วยกรุณา . . . มีใจประกอบด้วยมฤตดา . . . มีใจประกอบด้วยอุเบกขา . . . แผ่ไปสูทิศหนึ่งอยู่ ทิศ
ที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไป
ตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทัวหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบ
ด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เมื่อ
อุเบกขาเจโตวิมุตติอันภิกษุนั้นเจริญแล้วอย่างนี้ กรรมใดเป็นกามาวจรที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจัก
ไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมเป็นรูปาวจรนั้น ดุรมาณพ เปรียบเหมือนบุรุษเป่าสังข์ผู้มีกำลัง
พึงให้คนรู้ได้ตลอดทิศทั้งสี่โดยไมยาก จันใด เมื่ออุเบกขาเจโตวิมุตติอันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้
ก็จันนั้น กรรมใดเป็นกามาวจรที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมเป็น
รูปาวจรนั้น แม้ข้อนี้ก็เป็ทางเพื่อความเป็นสหายของพรหม.

[๗๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุภมาณพโศกเยยบุตรได้กราบทูลพระผู้มี-

*พระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนหงาย
ของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษ
จักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็น
สรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้
เป็นต้นไป ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอทูลลาไป ณ บัดนี้ ข้าพระองค์มีกิจมาก มี
กรณียะมาก. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรมาณพ ท่านจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด.
ครั้งนั้นแล สุภมาณพโศกเยยบุตรเปลื้องพระภษาของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกออกจาก
อาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้วกลับไป.

[๗๓๒] สมัยนั้น ชาณโสณิพราหมณ์ออกจากพระนครสาวัตถี โดยรถอันเทียมด้วย
ม้าขาวทั้งหมด แด่ยวัน ได้เห็นสุภมาณพโศกเยยบุตรกำลังมาแต่ไกล แล้วได้ถามสุภมาณพ
โศกเยยบุตรว่า ท่านการทวาชะไปไหนมาแต่วัน. สุภมาณพโศกเยยบุตรตอบว่า ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจากสำนักพระสมณโคตมมาที่นี่.

ชา. ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน ท่านการทวาชะเห็นจะเป็นบัณฑิต รู้พระปัญญา
อันเฉียบแหลมของพระสมณโคตม?

สุ. ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นใคร และเป็นอะไรเล่า จึงจรรู้เท่าพระปัญญาอันเฉียบแหลม
ของพระสมณโคตม ผู้ใดพึงรู้เท่าพระปัญญาอันเฉียบแหลมของพระสมณโคตม แม้ผู้นั้นก็พึงเป็น
เช่นพระสมณโคตมเป็นแน่.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก

ขา. เพิ่งได้ฟัง ท่านการทวาชะสรรเสริญพระสมณโคดมด้วยการสรรเสริญอย่างยิ่ง .

สุ. ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นใคร เป็นอะไรเล่า จึงจกสรรเสริญพระสมณโคดม ท่านพระโคดมอันเทวดาและมนุษย์สรรเสริญแล้วๆ ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย อนึ่งธรรม ๕ ประการนี้ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติ เพื่อทำบุญ เพื่อยินดีกุศล พระสมณโคดมตรัสว่าเป็นบริวารแห่งจิต เพื่อบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน .

[๗๓๓] เมื่อสุภมาณพโตเทียบบุตรกล่าวย่างนี้แล้ว ชาณุโสณิพราหมณ์ลงจากรถอันเทียมด้วยม้าขาวทั้งหมด แล้วห่มผ้าเจี๋ยบบ้างข้างหนึ่ง น้อมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ แล้วเปล่งอุทานว่า เป็นลากของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงได้ดีแล้วหนอที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับในแวนแคว้นของพระองค์ ฉะนี้แล .

จบ สุกสูตร ที่ ๙ .

๑๐. สการวสูตร

สการวมาณพเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๗๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ใหญ่ . สมัยนั้น นางพราหมณ์ชื่อนัญญชานีอาศัยอยู่ในบ้านปัจฉลกะปปะ เป็นผู้เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระ-

*พุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ . นางพลึงพลาดแล้ว เปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น .

[๗๓๕] ก็สมัยนั้นแล มาณพชื้อสการวระอาศัยอยู่ในบ้านปัจฉลกะปปะเป็นผู้รู้จบไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิคคหและคัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाสะเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจทั่วพบ เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาปรีสลักษณะ . เขาได้ฟังว่าจกที่นางนัญญชานีพราหมณ์กล่าวย่างนั้น ครั้นแล้วได้กล่าวกะนางนัญญชานีพราหมณ์ว่านางนัญญชานีพราหมณ์ไม่เป็นมงคลเลย นางนัญญชานีเป็นคนเจ็บหาย เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรงไตรวิชามีอยู่ เออकिनาง ไปกล่าวสรรเสริญคุณของสมณะหัวโล้นนั้นทำไม? นางนัญญชานีพราหมณ์ได้กล่าวว่า ดูกุรพ้อผู้มีพัตร์อันเจริญ ก็พ้อยังไม่รู้ซึ่งศีลและปัญญาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ถ้าพ้อพ้องรู้ศีลและพระปัญญาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พ้อจะไม่พ้องสำคัญพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นว่า เป็นผู้ควรค่า ควรบริภายเลย . สการวมาณพกล่าวว่า ดูกุรนางผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น พระสมณะมาถึงบ้านปัจฉลกะปปะเมื่อใด พึงบอกแก่นั้นเมื่อนั้น . นางนัญญชานีพราหมณ์รับคำสการวมาณพแล้ว .

[๗๓๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลโดยลำดับ เสด็จไปถึงบ้านปัจฉลกะปปะ . ได้ยินว่า สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพวกพราหมณ์ชาวบ้านตติคาม ใกล้บ้านปัจฉลกะปปะ . นางนัญญชานีพราหมณ์ได้สดับข่าวว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงบ้านปัจฉลกะปปะ ประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพวกพราหมณ์ชาวบ้านตติคาม ใกล้บ้านปัจฉลกะปปะ . นางจึงเข้าไปหาสการวมาณพถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวกะสการวมาณพว่า ดูกุรพ้อผู้มีพระพัตร์อันเจริญ นี่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จมาถึงบ้านปัจฉลกะปปะ ประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพวกพราหมณ์ชาวบ้านตติคามใกล้บ้านปัจฉลกะปปะ พ้อจงสำคัญกาลอันควรณ บัดนี้ . สการวมาณพรับคำนางนัญญชานีพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง . แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคดม มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้ถึงบารมีขึ้นสุดเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้ถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ ท่านพระโคดมเป็นคนไหน ของจำนวนสมณพราหมณ์เหล่านั้น?

ความต่างกันแห่งสมณพราหมณ์

[๗๓๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรการทวาชะ เรากล่าวความต่างกันแห่งสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน แม้จะปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ได้ ดูกุรการทวาชะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้ฟังฟังตามกันมา เพราะการฟังตามกันมานั้น จึงเป็นผู้ถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ เหมือนพวกพราหมณ์ผู้ทรงไตรวิชา ฉะนั้น . อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เป็นผู้ถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ เพราะเพียงแต่ความเชื่ออย่างเดียว เหมือนพวกพราหมณ์นักตริกนักตรองฉะนั้น . มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง รู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่ได้ฟังตามกันมาก่อน ถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ ดูกุรการทวาชะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้น รู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่ได้ฟังตามกันมาก่อนถึงบารมีขึ้นที่สุทธเพราะรู้ยิ่งในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ เราเป็นผู้หนึ่งของจำนวนสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนี้พึงรู้ได้โดยบรรยายฉะนี้ . เหมือน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
สมณพราหมณ์เหล่านี้ดู ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่ได้ฟังตามกันมาใน
ก่อน ถึงบารมีขึ้นที่สุดเพราะรู้อยู่ในปัจจุบัน ย่อมปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ เราเป็นหนึ่งใน
จำนวนสมณพราหมณ์เหล่านั้นฉะนั้น .

[๗๓๘] ดุรการทวาชะ ในโลกนี้ ก่อนแต่การตรัสรู้ เรายังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็น
โพรสีตว์อยู่ ได้มีความคิดเห็นว่า ขรรวาสกัธเคบ เป็นทางมาแห่งอริ บรรพชาเป็นทางปลอด
โปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวจ
สังขัต ไม่ใช่ว่าได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัตร์ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตเถิด . สมัยต่อมา เรานั้นยังเป็นหนุ่ม ผมดำสนิท ประกอบด้วยวัยกำลังเจริญ
เป็นปฐมวัย เมื่อพระมารดาและพระบิดาไม่ปรารถนา (จะให้บวช) ทรงกันแสงพระเนตรองด้วย
อัสสุล เราปลงผมและหนวด นุ่งผ้ากาสาวพัตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต . เมื่อเราบวช
แล้วอย่างนี้ แสงหาสิ่งไรจะเป็นกุศล ค้นหาสันติวาทอันไม่มีสิ่งอันยิ่งกว่าอยู่ จึงเข้าไปหา
อาฬารดาบสกาลามโคตรถึงสำนักแล้ว ได้กล่าวว่า ดุรทธานกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤ
ติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ . ดุรการทวาชะ เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อาฬารดาบสกาลามโคตร
ได้กล่าวว่า อยู่เถิดท่าน วิญญูบุรุษทำลัทธิของอาจารย์ตน ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งโดยไม่
เข้าไปในธรรมใดแล้วเข้าถึงอยู่ ธรรมนี้ก็เช่นนั้น . เรานั้นเล่าเรียนธรรมนั้นได้โดยจับพลันไม่นาน
เลย . เรากล่าวญาณวาทและเถรวาทได้ด้วยอาการเพียงหุบปากเจรจา เพียงชั่วเวลาที่พูดตอบเท่านั้น
อนึ่ง ทั้งเราและผู้อื่นปฏิญาณได้ว่า เรารู้ เราเห็น . เรามีความคิดเห็นว่า อาฬารดาบสกาลามโคตร
จะประกาศว่า เราทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองด้วย เข้าถึงธรรมนี้ด้วยเหตุเพียง
ศรัทธาอย่างเดียวดังนี้หาได้ ที่แท้อาฬารดาบสกาลามโคตรรู้เห็นธรรมน้อย . ครั้นนั้นเราจึงเข้า
ไปหาอาฬารดาบสกาลามโคตร ได้ถามว่า ท่านกาลามะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง
เองบรรลแล้ว ประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ? เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบ
สกาลามโคตรได้ประกาศอภิกขัญญายตนะ . เราได้มีความคิดเห็นว่า มิใช่อาฬารดาบสกาลามโคตร
เท่านั้นมีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา มิใช่อาฬารดาบสกาลามโคตรเท่านั้นมีความเพียร มีสติ มี
สมาธิ มีปัญญา แม้เราก็มีความเพียร มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ถ้ากระไร เราพึงตั้งความเพียร
เพื่อจะทำให้แจ้งชัดซึ่งธรรมที่อาฬารดาบสกาลามโคตรประกาศว่า ทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอัน
ยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่นั้นเถิด . เรานั้นได้ทำธรรมนั้นให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่
โดยจับพลันไม่นานเลย . ลำดับนั้น เราได้เข้าไปหาอาฬารดาบสกาลามโคตร แล้วได้ถามว่า ท่าน
กาลามะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลแล้ว ประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียง
เท่านี้หรือหนอ ? อาฬารดาบสกาลามโคตรตอบว่า อาวุโส เราทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญา
อันยิ่งเองบรรลแล้ว ประกาศให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่านี้ . เราได้กล่าวว่า แม้เราก็มทำธรรมนี้ให้
แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว เข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ . อาฬารดาบสกาลามโคตรกล่าว
ว่า อาวุโส เป็นลาภของพวกเรา พวกเราได้ดีแล้ว ที่พวกเราพบเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้มีอายุ
เช่นท่าน เราทำธรรมใดให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลแล้วประกาศให้ทราบ ท่านก็ทำธรรม
นั้นให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ ท่านทำธรรมใดให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง
เองแล้วเข้าถึงอยู่ เราก็มทำธรรมนั้นให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลแล้วประกาศให้ทราบ
ดังนี้ เรารูธรรมใด ท่านก็รูธรรมนั้น ท่านรูธรรมใด เราก็มรูธรรมนั้น ดังนี้ เราเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น
ท่านเช่นใด เราก็มเช่นนั้น ดังนี้ ดุรการทวาชะ บัดนี้เราทั้งสองจงมาอยู่ช่วยกันบริหารหมู่คณะนี้
เถิด . ดุรการทวาชะ อาฬารดาบสกาลามโคตรเป็นอาจารย์ของเรา ได้ตั้งเราผู้เป็นศิษย์ไว้เสมอ
กับตน และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างย้ง เรามีความคิดเห็นว่า ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความ
เบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับสันท เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ย่อม
เป็นไปเพียงเพื่ออุปถัมภ์ในอภิกขัญญายตนพรหมเท่านั้น . เราไม่พอใจธรรมนั้น เบื่อจากธรรมนั้น
หลีกไป .

[๗๓๙] ดุรการทวาชะ เราเป็นผู้แสวงหาอยู่ว่าจะไรจะเป็นกุศล ค้นหาสันติวาท
อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่าอยู่ จึงเข้าไปหาอุทกดาบสรามบุตรถึงสำนักแล้วกล่าวว่า ดุรทธานราม
ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ . เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อุทกดาบ
สรามบุตรได้กล่าวว่า อยู่เถิดท่าน วิญญูบุรุษทำลัทธิของอาจารย์ตน ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง
โดยไม่เข้าไปในธรรมใดแล้วเข้าถึงอยู่ ธรรมนี้ก็เช่นนั้น . เรานั้นเล่าเรียนธรรมนั้นได้โดยจับพลัน
ไม่นานเลย . ย่อมกล่าวญาณวาท และเถรวาทได้ด้วยอาการเพียงหุบปากเจรจา เพียงชั่วเวลาที่
พูดตอบเท่านั้น อนึ่ง เรา และผู้อื่นปฏิญาณได้ว่า เรารู้ เราเห็น . เรามีความคิดเห็นว่า ราม
ะจะได้ประกาศธรรมนี้ว่า เราทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ด้วยเหตุเพียงศรัทธาอย่างเดีย
แล้วเข้าถึงอยู่ ดังนี้ หาได้ ที่แท้ รามะรู้เห็นธรรมน้อย . ครั้นนั้น เราเข้าไปหาอุทกดาบ
สราม-
*บุตรแล้วได้ถามว่า ดุรทธานรามะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลแล้วประกาศ
ให้ทราบด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ? เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อุทกดาบสรามบุตรได้ประกาศแนว-
*สัญญาณาสัญญายตนะ . เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า มิใช่ท่านรามบุตรเท่านั้นมีศรัทธา แม้เราก็ม
ีศรัทธา มิใช่ท่านรามบุตรเท่านั้นมีความเพียร มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา แม้เราก็มมีความเพียร มีสติ
มีสมาธิ มีปัญญา ถ้ากระไร เราพึงตั้งความเพียรเพื่อทำให้แจ้งชัดซึ่งธรรมที่ท่านรามบุตรประกาศว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่นั้นเกิด. เรานั้นได้ทำธรรมนั้นให้แจ้งชัดด้วยปัญญา
อันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ โดยฉับพลันไม่นานเลย. ลำดับนั้น เราได้เข้าไปหาอุทกดาบสธรรมบุตรแล้ว
ได้ถามว่า ท่านธรรมะ ท่านทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ ด้วยเหตุเพียง
เท่านี้หรือหนอ? อุทกดาบสธรรมบุตรตอบว่า อาวุโส เราทำธรรมนี้ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง
เองบรรลุแล้ว ประกาศด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล. เรากล่าวว่า อาวุโส แม้เราก็นำธรรมให้แจ้ง
ชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้. อุทกดาบสธรรมบุตรกล่าวว่า อาวุโส
เป็นลาภของพวกเรา พวกเราได้ดีแล้ว ที่พวกเราพบเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีอายุเช่นท่าน เราทำ
ธรรมใดให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลุแล้ว ประกาศให้ทราบ ท่านก็ทำธรรมนั้นให้แจ้งชัด
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วเข้าถึงอยู่ เราก็นำธรรมนั้นให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองบรรลุแล้ว
ประกาศให้ทราบ ดังนี้ เรารู้ ธรรมใด ท่านก็รู้ธรรมนั้น ท่านรู้ธรรมใด เราก็นำธรรมนั้น ดังนี้
เราเช่นใด ท่านก็เช่นนั้น ท่านเช่นใด เราก็นำเช่นนั้น ดังนี้ ดูกรอาวุโส บัดนี้ เชิญท่านมาบริหาร
หมู่คณะนี้เถิด. ดูกรภารทวาชะ อุทกดาบสธรรมบุตร เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ของเรา ได้ตั้งเราไว้
ในฐานะอาจารย์ และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างยิ่ง. เรามีความคิดเห็นว่า ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความ
เบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับสันท เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้
เพื่อนิพพาน ย่อมเป็นไปเพียงเพื่ออุปบัติในแนวสัจญานาสัจญายตนพรหมเท่านั้น. เราจึงไม่พอใจ
ธรรมนั้น เนื่องจากธรรมนั้นหลีกไป.

[๗๔๐] ดูกรภารทวาชะ เรานั้นเป็นผู้แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล คั่นหาสันติวิรท
อันไม่มีสิ่งอันยิ่งขึ้นไปกว่าอายุ จึงเที่ยวจาริกไปในนครชนบทโดยลำดับ บรรลุถึงอุทฺทมนานิกม.
ณ ที่นั้น เราได้เห็นภุมิภาคนารินรมย์ มีโพธิ์สนทน์นำเลื่อมใส มีแม่น้ำไหลอยู่ น้ำเย็นจิตสนิท
มีท่านารบเรียบนารินรมย์ มีโคจรคามโดยรอบ. เรานั้นมีความคิดเห็นว่า ภุมิภาคนารินรมย์หนอ
โพธิ์สนทน์นำเลื่อมใส แม่น้ำไหลอยู่ น้ำเย็นจิตสนิท มีท่านารบเรียบนารินรมย์ ทั้งโคจรคามมีอยู่
โดยรอบ สถานที่นี้สมควรเป็นที่ตั้งความเพียรของกุลบุตรผู้ต้องการความเพียรหนอ. เราจึงนั่งอยู่
ณ ที่นั้นเอง ด้วยคิดว่า สถานที่นี้สมควรเป็นที่ทำความเพียร.

อุปมา ๓ ข้อ

[๗๔๑] ดูกรภารทวาชะ อนึ่ง อุปมา ๓ ข้ออันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคยฟังมาในกาลก่อน
มาปรากฏกะเรา. ๑ ดูกรภารทวาชะ เปรียบเหมือนไม้สด ชุ่มด้วยยาง ทั้งแช่อยู่ในน้ำ. ถ้าบุรุษ
ฟิงมาด้วยหวังว่า จักเอาไม้นั้นมาสีให้เกิดไฟ จักทำไฟให้ปรากฏ ดังนี้. ดูกรภารทวาชะ
ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สด ชุ่มด้วยยาง ทั้งแช่อยู่ในน้ำ มาสีไฟ
จะฟิงให้ไฟเกิด ฟิงทำไฟให้ปรากฏได้บ้างหรือหนอ?

สคารวมภณพกราบทูลว่า ข้อนี้หาไม่ได้ ท่านพระโคตม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม้นั้น
ยังสดชุ่มด้วยยาง ทั้งแช่อยู่ในน้ำ บุรุษนั้นพึงมีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่าเท่านั้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภารทวาชะ ฉะนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายยังไม่หลีกออกจากกาม. ยังมีความพอใจในกาม ความเสนาหาในกาม
ความหมกมุ่นในกาม ความระหยาในกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม อันตนยังละไม่ได้ด้วยดี
ให้สงบระงับ ไม่ได้ด้วยดีในภายใน. ท่านสมณะพราหมณ์เหล่านั้น ถึงหากจะเสวยทุกขเวทนา
อันกล้าเผ็ดร้อนเกิดเพราะความเพียรก็ดี หากจะไม่ได้เสวยก็ดี ก็ไม่ควรเพียรจะรู้ เพียรจะเห็น
ซึ่งปัญญาเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า. ดูกรภารทวาชะ อุปมาข้อที่ ๑ นี้แลอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก
ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏกะเรา.

[๗๔๒] ดูกรภารทวาชะ อุปมาข้อที่ ๒ อีกข้อหนึ่งอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคยได้ฟังมาใน
กาลก่อน มาปรากฏกะเรา. เปรียบเหมือนไม้สด ชุ่มด้วยยาง ตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ. ถ้าบุรุษ
ฟิงมาด้วยหวังว่า จักเอาไม้นั้นมาสีให้เกิดไฟ จักทำไฟให้ปรากฏ. ดูกรภารทวาชะ ท่านจะเข้าใจ
ความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้สดชุ่มด้วยยาง ตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ มาสีไฟ จะฟิงให้
ไฟเกิด ฟิงทำไฟให้ปรากฏได้หรือหนอ?

สคารวมภณพกราบทูลว่า ข้อนี้หาไม่ได้ ท่านพระโคตม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม้นั้น
ยังสด ชุ่มด้วยยาง ถึงแม้จะตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ บุรุษนั้นก็พึงมีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อย
ลำบากเปล่าเท่านั้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภารทวาชะ ฉะนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้มีกายหลีกออกจากกามแล้ว. แต่มีความพอใจในกาม ความเสนาหาในกาม
ความหมกมุ่นในกาม ความระหยาในกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม อันตนยังละไม่ได้ด้วยดี
ยังให้สงบระงับด้วยดีไม่ได้ในภายใน. ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงแม้จะได้เสวยทุกขเวทนา
อันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรก็ดี จะไม่ได้เสวยก็ดี ก็ยังไม่ควรเพียรจะรู้ เพียรจะเห็น
ซึ่งปัญญาเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า. ดูกรภารทวาชะ อุปมาข้อที่ ๒ นี้แลอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก
ไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏแก่เรา.

[๗๔๓] ดูกรภารทวาชะ อุปมาข้อที่ ๓ อีกข้อหนึ่งอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคยได้ฟังมาใน
กาลก่อน มาปรากฏกะเรา. เปรียบเหมือนไม้แห้งเกราะ ทั้งตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ. ถ้าบุรุษฟิงมา
ด้วยหวังว่า จะเอาไม้นั้นมาสีไฟ จักให้ไฟเกิด จักทำไฟให้ปรากฏ ดังนี้. ดูกรภารทวาชะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธวรรค
ท่านจะเข้าใจความซอ้นนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นเอาไม้แห้งเกราะ ทั้งตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ มาสีไฟ
จะพึงให้ไฟเกิด พึงทำไฟให้ปรากฏได้บ้างหรือหนอ?

สคารวมากพรทูลว่า อย่างนั้นท่านพระโคตม ซอ้นนั้น เพราะเหตุอะไร เพราะไม้นั้น
แห้งเกราะ ทั้งตั้งอยู่บนบก ไกลน้ำ.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภราทวาชะ จันนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายหลีกออกจากกาม. ทั้งความพอใจในกาม ความเสนาหาในกาม ความ
หมกมุ่นในกาม ความระหยาในกาม ความเร้าร้อนเพราะกาม อันตนละได้ด้วยดี ให้สงบระงับ
ด้วยดีแล้วในภายใน. ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงแม้จะได้สวาททุกขเวทนากลับแล้วแต่ร้อน
ที่เกิดเพราะความเพียรก็ดี ถึงแม้จะไม่ได้สวาทก็ดี ก็สมควรเพื่อจะรู้ เพื่อจะเห็นซึ่งปัญญา
เครื่องตรัสรู้อื่นไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า. ดูกรภราทวาชะ อุปมาข้อที่ ๓ นี้แลอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคย
ได้ฟังมาในกาลก่อน มาปรากฏแก่เรา.

ทำทุกกรกิริยา

[๗๔๔] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงกตพินด้วยพิน
กตพदानด้วยลีน ชมจิตด้วยจิต บิบไว้ให้แน่น ให้เร้าร้อนเกิด ดังนี้. เราจึงกตพินด้วยพิน
กตพदानด้วยลีน ชมจิตด้วยจิต บิบไว้ให้แน่น ให้เร้าร้อนอยู่. เมื่อเรากตพินด้วยพิน
กตพदानด้วยลีน ชมจิตด้วยจิต บิบไว้ให้แน่น ให้เร้าร้อนอยู่. เมื่อเรากตพินด้วยพิน
กตพदानด้วยลีน ชมจิตด้วยจิต บิบไว้ให้แน่น เหยื่อไหลออกจากรักแร้ทั้งสอง.

ดูกรภราทวาชะ เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง จับบุรุษมีกำลังน้อยกว่าที่ศีรษะหรือที่คอ แล้วกตบิบ
ไว้แน่น ให้ร้อนจัด จันใด เมื่อเรากตพินด้วยพิน กตพदानด้วยลีน ชมจิตด้วยจิต บิบไว้แน่น
ให้ร้อนจัด ก็จันนั้น เหยื่อยอมไหลออกจากรักแร้ทั้งสอง. ถึงเช่นนั้น เราก็ปรารภความเพียร
ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่พินเพื่อน แต่ร่างกายที่ปรารภความเพียรของเราอันความเพียร
ที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง จึงกระสับกระส่าย ไม่สงบระงับ.

[๗๔๕] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถเป็นอารมณ์เกิด. เราจึงกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก. เมื่อเรา
กลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก ก็มีเสียงออกจากช่องหูทั้งสองดังเหลือ
ประมาณ. เสียงลมในลำสับของนายช่างทองที่กำลังสับอยู่ ดังเหลือประมาณ จันใด เมื่อเรา
กลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก ก็มีเสียงลมออกจากช่องหูทั้งสองดังเหลือ—

*ประมาณ จันนั้น. ถึงเช่นนั้น เราปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่พินเพื่อน
แต่ร่างกายที่ปรารภความเพียรของเราอันความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง จึงกระสับกระส่าย
ไม่สงบระงับ.

[๗๔๖] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถเป็นอารมณ์เกิด. เราจึงกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู.
เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ลมก็เสียดแทงศีรษะ
เหลือทน. บุรุษมีกำลังพึงเชือดกระหม่อมด้วยมีดโกนอันคม จันใด เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ
ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู ลมก็เสียดแทงศีรษะเหลือทน จันนั้น. ถึงเช่นนั้น
เราก็ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่พินเพื่อน แต่ร่างกายที่ปรารภความเพียร
ของเราอันความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง จึงกระสับกระส่าย ไม่สงบระงับ.

[๗๔๗] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถเป็นอารมณ์เกิด. เราจึงกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู.
เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ก็ให้ปวดศีรษะเหลือทน.
บุรุษมีกำลัง พึงเอาเส้นเชือกเกลียวเขม็งรัดที่ศีรษะ จันใด เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ
ทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู ก็ให้ปวดศีรษะเหลือทน จันนั้น. ถึงเช่นนั้นเราก็ปรารภ
ความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่พินเพื่อน แต่ร่างกายที่ปรารภความเพียรของเรา
อันความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแลเสียดแทง จึงกระสับกระส่าย ไม่สงบระงับ.

[๗๔๘] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถเป็นอารมณ์เกิด. เราจึงกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู.
เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ลมก็เสียดแทงพื้นท้อง
เหลือประมาณ. นายโคฆาต หรือลูกมีนายโคฆาตผู้ขยันพึงเชือดพื้นท้องด้วยมีดสำหรับเชือด
เนื้อโค จันใด เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูก และทางช่องหู ลมก็
เสียดแทงพื้นท้องเหลือประมาณ จันนั้น. ถึงเช่นนั้นเราก็ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน
ตั้งสติไว้มั่น ไม่พินเพื่อน แต่ร่างกายที่ปรารภความเพียรของเราอันความเพียรที่ทนได้ยากนั้นแล
เสียดแทง จึงกระสับกระส่าย ไม่สงบระงับ.

[๗๔๙] ดูกรภราทวาชะ เรานั้นได้มีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงเพ่งฌานอันไม่มี
ลมปรารถเป็นอารมณ์เกิด. เราจึงกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู.
เมื่อเรากลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความร้อนในกาย
เหลือทน. บุรุษมีกำลังสองคน จับบุรุษที่มีกำลังน้อยกว่าคนละแขน ย่างรมไว้ในหลุม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธสภก
ถานเพลิง จันได เมื่อเรากลืนลมอัสสาสะปัสสาสะทั้งทางปาก ทางจมูกและทางช่องหู
ก็มีความร้อนในกายเหลือทน จันนั้น . ถึงเช่นนั้น เราก็ปรารถนาความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติ
ไว้มั่น ไม่พินเพื่อน แต่กายที่ปรารถนาความเพียรของเราอันความเพียรที่ตนได้ยากนั้นแลเสียดแทง
จึงกระสับกระส่าย ไม่สงบระงับ . ดุรการทวาชะ โอ เทวดาทั้งหลายเห็นเราแล้วพากันกล่าว
อย่างนี้ว่า พระสมณโคตมทำกาลละแล้ว . เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตมยังไม่ทำ
กาลละ แต่กำลังทำกาลละ . เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตม แม้กำลังทำกาลละก็หา
มิได้ พระสมณโคตมเป็นพระอรหันต์ ความอยู่เห็นปานนั้นเป็นนิหารธรรมของพระอรหันต์ .

[๗๕๐] ดุรการทวาชะ เรานั้นมีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงปฏิบัติเพื่ออด
อาหารโดยประการทั้งปวงเกิด . ทันใดนั้น เทวดาเหล่านั้นได้เข้ามาหาเรา แล้วกล่าวว่า ดุร
การทวนีรทุกข์ ท่านอย่าปฏิบัติเพื่ออดอาหารโดยประการทั้งปวงเลย ถ้าท่านจักปฏิบัติเพื่ออดอาหาร
โดยประการทั้งปวง ข้าพเจ้าทั้งหลายจะแซกทิพโอสถตามชมชื่นของท่าน ท่านจักได้เยียวยา
ชีวิตไว้ด้วยทิพโอสถานั้น . เรานั้นมีความคิดเห็นว่า เราเองปฏิญาณการไม่บริโภคอาหารโดย
ประการทั้งปวง แต่เทวดาเหล่านั้นจะแซกทิพโอสถตามชมชื่นของเรา ทั้งเราก็จักเยียวยาชีวิต
ไว้ได้ด้วยทิพโอสถานั้น ชื่อนั้นพึงเป็นมุสาแก่เรา ดังนี้ . เราบอกเล็กแก่เทวดาเหล่านั้น จึงกล่าว
ว่า อย่าเลย .

[๗๕๑] ดุรการทวาชะ เรานั้นมีความคิดเห็นว่า ถ้ากระไร เราพึงกินอาหารผอนลง
วันละน้อยๆ คือ วันละฟายมือบ้าง เทาเยื่อถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อถั่วดำบ้าง
เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้างเกิด . เราจึงกินอาหารผอนลงทีละน้อยๆ คือ วันละฟายมือบ้าง เทาเยื่อ
ถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง . เมื่อเรากินอาหารผอน
ลงทีละน้อยๆ คือ วันละฟายมือบ้าง เทาเยื่อถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อถั่วดำบ้าง
เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง กายก็ถึงความชุ่มพอมลงเหลือเกิน . เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้นเอง
อวัยวะน้อยใหญ่ของเราเป็นเหมือนเถาวัลย์มีข้อมาก หรือเถาวัลย์มีข้อดำ ฉะนั้น . ตะโพกของ
เราเป็นเหมือนดังเท้าอูฐ กระดูกสันหลังของเราผุดระกะ เปรียบเหมือนเถาวัลย์ข้อวิฏฐานาวพี
ฉะนั้น . ซีโครงของเราขึ้นนูนเป็นร่องดังกลอนศาลาเก่ามีเครื่องมุงอันหล่นโถมอยู่ฉะนั้น . ดวงตา
ของเราถลันลึกเข้าไปในเบ้าตา ปรากฏเหมือนดวงดาวในบ่อน้ำอันลึกฉะนั้น . ผิวศีรษะของเรา
ที่รับสัมผัสอยู่ก็เหี่ยวแห้ง รากกับผลน้ำเต้าที่เขาคัดมาแต่ยังสด ถูกลมและแดดแผดเผา ก็เหี่ยว
แห้งไปฉะนั้น . เราคิดว่าจักจบผิวหนึ่งห้อง ก็จับถูกกระดูกสันหลังด้วย คิดว่าจักจบกระดูก
สันหลัง ก็จับถูกผิวหนึ่งห้องด้วย ผิวหนึ่งห้องของเรากับกระดูกสันหลังติดถึงกัน . เรานั้นคิดว่า
จักถอยอุจจาระหรือปัสสาวะ ก็ชชวนลุ่มลง ณ ที่นั่นเอง . เรานั้นเมื่อจะให้กายนี้แลสบาย จึง
เอาฝ่ามือลูบตัว เมื่อเราเอาฝ่ามือลูบตัว ขนอันมีรากเน่าก็ร่วงตกจากกาย . มนุษย์ทั้งหลายเห็น
เราแล้วพากันกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตมต่ำไป . บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตม
ไม่ต่ำเป็นแต่กล้าไป . บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า จะว่าพระสมณโคตมต่ำไปก็ไม่ใช่ จะว่ากล้าไปก็
ไม่ใช่ เป็นแต่พรัอยไป . ดุรการทวาชะ ผิวพรรณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของเรา ถูกกำจัดเสียแล้ว
เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยนั่นเอง .

[๗๕๒] ดุรการทวาชะ เรานั้นมีความคิดเห็นว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เหล่าหนึ่งในอดีต ได้สละทุกขเวทนาอันกล้า เผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียร อย่างยิ่งก็เพียง
เท่านั้น ไม่ยิ่งไปกว่านี้ แม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคต จักสละทุกขเวทนา
อันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียร อย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้น ไม่ยิ่งไปกว่านี้ . ถึงสมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในบัดนี้ ได้สละทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียร
อย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้น ไม่ยิ่งไปกว่านี้ . ถึงเช่นนั้น เราก็ไม่ได้บรรลุญาณทัศนะอันวิเศษของพระ
อริยะอย่างสามารรถ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกิริยาอันเผ็ดร้อนนี้ จะพึงมีทางอื่นเพื่อ
ความตรัสรู้กระมังหนอ . เรามีความคิดเห็นว่า ก็เราจำได้อยู่ ในงานของท้าวศากยะผู้พระบิดา
เรานั่งอยู่ตรมไม่หว่ามีเงาอันเย็น สดจากกาม สดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมนานอันมีวิตร
วิจารณ์ มีปิตุและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ทางนี้กระมังหนอ จะพึงเป็นทางเพื่อความตรัสรู้ . เราได้
มีวิญญานอันแล่นไปตามสติว่า ทางนี้แหละเป็นทางเพื่อความตรัสรู้ . เรามีความคิดเห็นว่า เรา
กลัวต่อสุขอันเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมนั้นหรือ? จึงมีความคิดเห็นว่า เราไม่กลัวต่อสุข
อันเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม .

[๗๕๓] ดุรการทวาชะ เรานั้นมีความคิดเห็นว่า อันบุคคลผู้มิกายอันถึงความชุ่มพอม
เหลือทนอย่างนี้ จะบรรลุถึงความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงกินอาหารหยาบ คือ
ข้าวสุก ขนหมกมมาสเกิด . เราจึงกินอาหารหยาบ คือ ข้าวสุก ขนหมกมมาส . สมัยนั้น ภิกษุ
(ปัญจวัคคีย์) ๕ รูป บำรุงเรายุด้วยหวังใจว่า พระสมณโคตมจักบรรลุธรรมใด จักบอกธรรม
นั้นแก่เราทั้งหลาย . แต่เมื่อเรากินอาหารหยาบ คือ ข้าวสุกและขนหมกมมาส . พวกภิกษุ (ปัญจ-
*วัคคีย์) ๕ รูปนั้น เบื่อหน่ายเราเลิกไปด้วยความเข้าใจว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มักมาก คลาย
ความเพียรเรียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก .

ฉาน ๔

[๗๕๔] ดุรการทวาชะ ครั้นเรากินอาหารหยาบมีกำลังดีแล้วจึงส่งจากกาม ส่งจาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก
อกุศลธรรม บรรลุปฐมญาณอันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยญาณมีความ
ผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป
มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เรามีมือมีเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย
เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยญาณที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ญาณนี้เป็นผู้มีมือเบกขามีสติ
อยู่เป็นสุข เราบรรลุตติยญาณอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโลภมณัสโทมนัส
ก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ .

ญาณ ๓

[๗๕๕] เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ .
เราย่อมระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก ก็ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง ฯลฯ เราย่อมระลึกถึงชาติก่อน
ได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ . ดุรการทวาชะ นี้เป็นวิชา
ข้อที่ ๑ เราได้บรรลุแล้วในปฐมยามแห่งราตรี อริชาเรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความ
มืดเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจแน่วแนอยู่ .

[๗๕๖] เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จิตและอุปบัติของสัตว์
ทั้งหลาย . เราเห็นหมู่มืดวาทีกำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มืดวาทีผู้เป็นไป
ตามกรรม ดุรการทวาชะ นี้เป็นวิชาข้อที่ ๒ เราบรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี อริชา
เรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราผู้ไม่
ประมาท มีความเพียร มีใจแน่วแนอยู่ .

[๗๕๗] เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส
อ่อน คารวแก่การงาน ตัณห์มั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ได้โน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ . เรา
นั้นได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับทุกข์ เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุให้เกิดอาสวะ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ . เมื่อเรา
นั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตหลุดพ้นแล้วแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอริชาสวะ เมื่อจิต
หลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี . ดุรการทวาชะ นี้เป็นวิชาข้อ
ที่ ๓ เราบรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี อริชาเรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืด
เรากำจัดแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจแน่วแนอยู่ .

[๗๕๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สคารวมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ความเพียรอันไม่หยุดหย่อน ได้มีแล้วแก่ท่านพระโคตมหน่อ ความเพียรของสัตว์บรรพชิตได้มีแล้ว
แก่ท่านพระโคตมหน่อ สมควรเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้าแต่ท่านพระโคตม เทวดา
มีหรือหนอ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดุรการทวาชะ ก็ข้อที่ว่าเทวดามิฉะนั้น รู้ได้โดย
ฐานะ .

ส. ข้าแต่ท่านพระโคตม พระองค์อันข้าพเจ้าทูลถามว่า เทวดามีหรือหนอ ดังนี้ ตรัส
ตอบว่า ดุรการทวาชะ ก็ข้อที่ว่าเทวดามิฉะนั้น รู้ได้โดยฐานะ ดังนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของ
พระองค์เป็นถ้อยคำเปล่า เป็นลมสามัญหรือ?

พ. ดุรการทวาชะ ผู้ใดเมื่อถูกถามว่า เทวดามีอยู่หรือ ฟังกล่าวว่าข้อที่ว่า เทวดามีอยู่
เป็นอันรู้กัน ได้โดยฐานะ ก็เท่ากับกล่าวว่า เราจักเทวดา เมื่อเป็นเช่นนั้น วิญญูชนพึงถึง
ความตกลงในเรื่องนี้ว่า เทวดามีอยู่ดังนี้ ได้โดยส่วนเดียวแท้ .

ส. ก็ทำไม ท่านพระโคตมจึงไม่ทรงพยากรณ์แก่ข้าพเจ้าเสียด้วยคำแรกเล่า?

พ. ดุรการทวาชะ ข้อที่ว่าเทวดามีอยู่ดังนี้ นั้น เขาสมมติกันในโลกด้วยศัพย์อันสูง .

สคารวมาณพแสดงตนเป็นอุบาสก

[๗๕๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ว่า สคารวมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ
เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักขุจะได้เห็นรูป
ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอ
ท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
ดังนี้แล .

จบ สคารวสูตร ที่ ๑๐ .

จบ พรหมณวรรค ที่ ๕ .

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พรหมายสูตร	๒. เสลสูตร
๓. อัสนลาณสูตร	๔. โฆฏฐสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

๕. จังกีสสูตร ๖. เอสการีสสูตร
๗. ฌณฺเฐชาณีสสูตร ๘. วาเสฏฐสูตร
๙. สกาสสูตร ๑๐. สการวสูตร

จบ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์.
